

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Tämä on kauan vain kirjaston hyllyssä olleen kirjan digitaalinen kappale, jonka Google on huolellisesti skannanut, osana tavoitettaan tehdä maailman kirjatsaataville Internetissä.

Kirjan tekijänoikeussuoja on jo rauennut ja kirjasta on tullut vapaasti jaeltava. Vapaasti jaeltavalla teoksella ei joko koskaan ole ollut tekijänoikeussuojaa tai suoja on rauennut. Se, onko teos vapaasti jaeltava, riippuu kunkin maan lainsäädännöstä. Vapaasti jaeltavat teokset avaavat meille paluun menneisyyteen, menneisiin kulttuureihin sekä tietoon, joka muuten olisi vaikeasti löydettävissä.

Reunahuomautukset sekä muut lukijoitten lisäämät merkinnät on jätetty näkyviin kertomaan teoksen matkasta kustantajalta kirjaston kautta Internetiin.

Käyttöohjeet

Google on ylpeä saadessaan digitoida materiaalia yhteistyössä kirjastojen kanssa, ja tuodessaan vapaasti jaeltavaa materiaalia yleiseen tietoon. Vapaasti jaeltavat teokset kuuluvat yleisölle, ja Google toimii ainoastaan asianhoitajana. Koska työ tulee kalliiksi, Google on kuitenkin ryhtynyt toimenpiteisiin kaupallisen väärinkäytön estämiseksi, esimerkiksi rajoittamalla automaattisten kyselyjen suorittamista.

Käyttäjältä odotetaan:

- Rajoittumista vain yksityiskäyttöön
Googlen teoshaku on tarkoitettu yksityishenkilöille, ja teosten kaupallinen hyödyntäminen on kiellettyä.
- Pidättäytymistä hakujen automatisoinnista
Googlen hakujärjestelmien automatisoitu käyttö on kiellettyä. Jos hakujen tarkoituksena on saada materiaalia koneellisen kielenkääntämisen, optisen tekstintunnistuksen tai muun suuria määriä tekstiä vaativan sovelluksen kehittämiseen, ota yhteyttä Googleen. Google on edelläkävijä julkisesti jaeltavan materiaalin hyödyntämisessä ja voi ehkä auttaa.
- Lähdetietojen säilyttämistä
Jokaiseen tiedostoon sisällytetty Googlen leima toimii muistutuksena projektista, ja auttaa etsimään lisämateriaalia Googlen teoshaun kautta. Älä poista merkintää.
- Varmistavan käytön laillisuuden
Käytinpä teosta mihin tahansa, on muistettava, että käyttäjän on itse varmistettava käytön esteettömyys voimassa olevien säädösten kannalta. Ei pidä olettaa, että kirja on vapaasti jaeltavissa kaikkialla, jos se on sitä Yhdysvalloissa. Se, onko teos tekijänoikeussuojan alainen, riippuu maittain, eikä ole olemassa kattavaa ohjetta siitä, miten yksittäistä teosta voi missäkin tapauksessa käyttää. Ei pidä olettaa, että teoksen oleminen Googlen teoshaussa tarkoittaisi, että sitä voi käsitellä miten tahansa missä tahansa. Tekijänoikeussuojan rikkomukset voivat käydä kalliiksi.

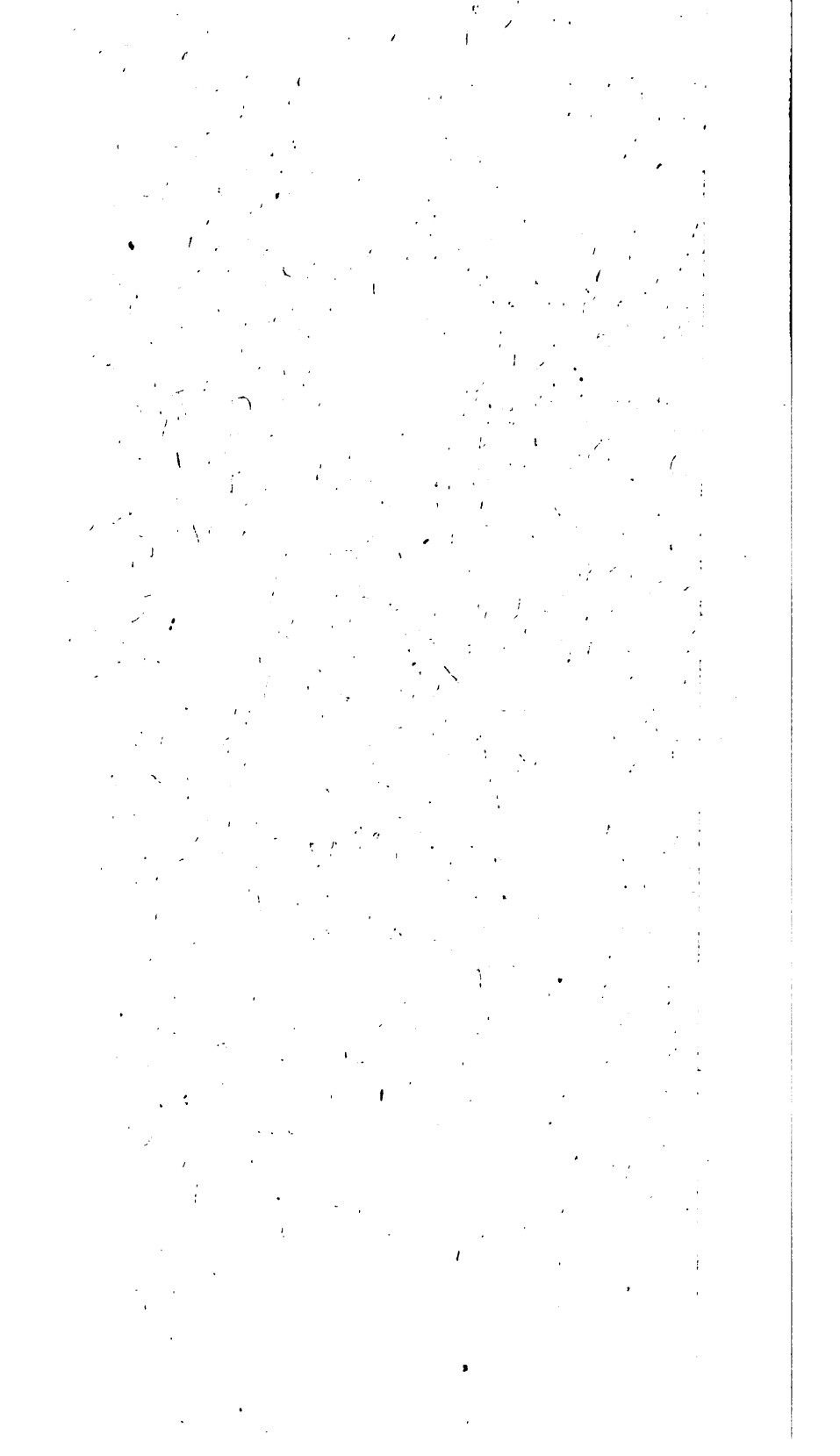
Tietoja Googlen teoshausta

Googlen pyrkimyksenä on maailman tietojen järjestäminen ja niiden tuominen avoimesti kaikkien saataville. Googlen teoshaku tuo maailman kirjat lukijoitten ulottuville samalla kun se auttaa kirjailijoita ja kustantajia löytämään uutta yleisöä. Hakuja tämän teoksen täydestä tekstistä voi tehdä osoitteessa <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 06734525 0

1111

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,
J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Senare halfåret, 1887.

Tom XXIII.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1887.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
327881A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATION
R 1927

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATION

Den statistiska metoden, dess vetenskapliga uppgift och betydelse.

Statistiska uppgifter och statistisk bevisföring spela i det moderna samhället en så betydande rol, att den väl ej kunnat undgå någons uppmärksamhet. Men likväl synes hos mången ringa klarhet finnas om statistikens väsen och vetenskapliga betydelse. *Statistiken bevisar allt*, höres man säga; och dermed menar man tilläfvventyras ej att vi ur dess siffror kunna draga otaliga lärdomar, ej heller att dess forskningsmetod kan användas öfverallt, hvilket hvartdera innebure ett ganska riktigt erkännande af dess betydelse, utan man misstror sjelfva metodens bas och dess bevisningsförmåga. Statistiken bevisar allt, det ena lika bra som det andra, en sak lika väl som dess motsats. Siffrorna äro falska varelser, de säga allt hvad man vill; eller rättare, siffrorna säga ingenting alls; de äro stumma och låta sig tolkas: de träda fram efter behag, hvar man söker dem, och foga sig lydigt i en ordning, som lämpar sig efter hvars och ens syftemål.

Det vore obetänksamt att utan vidare förneka dessa och likartade yttranden hvarje vigt, så mycket de än skjuta öfver målet. Deras betydelse belyses tyvärr ofta nog af det sätt, hvarpå en statistisk bevisföring i verkligheten föres, och de svårigheter, med hvilka hvarje statistisk undersökning har att kämpa, svårigheter som till en del bero på den speciela beskaffenheten af de objekt den behandlar, men äfven hafva sin grund i undersökningens egen natur. I hvarje fall är det af vigt att lära känna de orsaker, som bragt den statistiska metoden i sådant vanrykte. Men först och främst, hvilken är öfver hufvud den metod vi kalla statistisk, hvori har denna undersökningsform sitt ursprung och berättigande, på hvilken sfer sin tillämpning; hvilka äro slutligen garantierna för dess rätta bruk, hvilka dess resultat och arten af den insigt metoden skänker? ¹⁾

¹⁾ För studium af den statistiska metoden rekommenderas bland nyare litteratur handböcker sådana som Block, *Traité théorique et*

I.

Verkligheten visar sig för oss som en oöfverskådlig mångfald af vexlande företeelser. Der dess fenomen sins emellan förete likheter, ordna vi dem i grupper, betrakta dem såsom representanter för en art och sammanföra dem under ett och samma begrepp. Så vidt sålunda det enskilda kan betraktas såsom uttryck för det allmänna och arten karakteriserande, kunna vi genom att iakttaga det förra erhålla kunskap om den senare utan direkt observation af hvarje särskildt föremål. Vi sluta här induktivt, och blott en enda väl konstaterad iakttagelse kan ofta leda oss till insigt i en allmän regel, ur hvilken vi å andra sidan genom deduktion kunna draga slutsatser om enskilda fall.

Men då menniskoanden i induktion och deduktion funnit ett medel att vinna kunskap om verklighetens relativt typiska fenomen, lemnade den oberördt ett oöfverskådligt fält af mångfaldigt vexlande företeelser. Ty det typiska är blott en abstraktion. Såsom sådant existerar det ej i verkligheten, icke ens i naturen, än mindre i menniskoverlden. Icke två ting äro hvarandra fullt lika, ett hvart har sina vexlande bestämningar. Till det enhetliga och öfverenstämmande hänföra sig induktion och deduktion; om det variabla och mångfaldiga, som ligger der bortom, som icke är gemensamt, som icke inneslutes i artbegreppet, hafva vi här intet medel till kunskap. De relativt typiska fenomenen i deras vexlande bestämningar förblifva oss okända, lika så väl som massan af väsentligen variabla företeelser, hvilka blott till en ringa grad låta sig sammanfattas till en art under gemensamma bestämningar.

pratique de statistique (2 uppl. 1886); Haushofer, Lehr- und Handbuch der Statistik (2 uppl. 1882); samt dessutom Mayr, Gesetzmässigkeit im Gesellschaftsleben; Wagners artikel „Statistik“ i Bluntschli-Braters Staatswörterbuch; Rümelin i „Reden und Aufsätze“ och i Schönbergs Handbuch der politischen Oekonomie; Meitzen, Geschichte, Theorie und Technik der Statistik (1886). Bland Logiker har J. Stuart Mill (System of Logic) fortfarande betydelse för ämnet; bland senare författare Sigwart (Logik 1873, 1878).

För att beherska detta den skiftande mångfaldens fält måste vi söka oss ett annat hjälpmedel. Men hvilket är detta, och huru beskaffad kan en sådan undersökningsform vara? Ty hvarken kunna vi här ur det vexlande enskilda sluta till något allmänt; ej heller är det praktiskt möjligt eller ens ändamålsenligt att utforska det variabla i hvart och ett af det oändliga antalet förekommande fall. Vi kunna ej upprätta en „katalog“ öfver alla ting i deras vexlande tillstånd och beskaffenhet, än mindre genom experiment lära känna ett hvart i anseende till betingelserna för de vexlande bestämningar det i sig innesluter, än mindre sålunda vinna en öfverblick, en verklig kunskap öfver variabilitetens värld. En på kunskapen om det individuella riktad undersökningsform finna vi hos historien, men denna inskränker sig äfven därför blott till de mest pregnanta enskilda fakta, hvilka den så att säga betraktar som typiska, såsom folk och tidsålder karakteriserande (Rümelin).

Statistikern vill deremot vinna kunskap om det hos fenomenen variabla utan att inskränka sin forskningsföretag; han betraktar dem därför ej i hvarje enskildt fall, utan så vidt möjligt i totaliteten af deras uppträdande, i deras förekomst såsom massa. Men massan kunna vi ej omedelbart öfverskåda. Vi kunna väl derom hafva någon idé genom den kännedom erfarenheten gifvit oss om några enskilda fall. Men vid detta begrepp om fenomenet dyker en föreställning om dess variabla bestämningar upp blott oredigt och tillfälligtvis. Dermed är oss intet medel gifvet att vinna en sann öfverblick af mångfalden i dess fullhet och verkliga gestalt; för att fattas måste denna efter bestämda synpunkter systematiskt genomforskas och till det variablas olika förekomst mätas. Den statistiska metoden kallas därför äfven numerisk, ty statistikern räknar, blott derigenom beherskar han mångfalden. Han uppsöker i denna bestämda enheter, fastställer deras antal, jämför deras förekomst med hvarandra uti analoga massor och upptäcker sålunda de kausala förknippningarna. I det variabla söker han det relativt likartade och konstanta, i det vexlande en ordning. Han gör detta, ty han ledes af en förutsättning — ett *conditio sine qua non* för hvarje sta-

tistisk undersökning — att nämligen det tillfälliga blott är ett sken, att till grund för all vexling ligger en regel. Det enskilda framstår för honom såsom en produkt af ett flertal orsaker; mer konstanta och mer individuella verka jemsides allt efter sin styrka, och de senare kunna undanskymma de förra; därför synes der regellöshet råda. Ju större antal fall han deremot iakttager, dess mer framträder den orsak, som är konstant, och de individuelt förekommande faktorerna upphäfva hvarandra i sin verkan. Den statistiska metoden afser sålunda att genom systematisk mass-iakttagelse utforska de regler, som beherska fenomenen i deras vexlande bestämningar. Dess objekt är det variabla, men ej i dess enskilda förekomst, utan i dess förekomst som massa.

Historiskt som logiskt utvecklas den statistiska metoden senare än induktion och deduktion. Dessas framgångsrika användande spåra vi under årtusenden, om ock reglerna för den senares stränga tillämpning först sent blifvit fastställda. Som ometodisk och osäker mass-iakttagelse, hvilande på tillfällig erfarenhet, kan väl äfven statistiken hafva urgamla anor; såsom medveten och systematisk undersökningsform, ledande till säkra och vetenskapligt betydande resultat, sträcker den sig knapt längre än till det föregående seklet, på sin höjd till det sjuttonde århundradet. Den statistiska metoden framträder långt senare än induktionen; ty induktivt och statistiskt betraktelsesätt, äfven der de utgå från samma verklighet, skåda den till olika delar, olika förhållanden. Vid induktionen träder tinget fram till mig såsom det i mångfalden enhetliga, det är typiskt och representerar arten; en i ett enstaka fall gjord iakttagelse bekräftar sig mer eller mindre öfverallt. Den yttre världen går oss här så att säga till mötes på halfva vägen och begär att blifva förklarad. Det likformiga påtränger sig oss och ger en anledning att forska djupare, vidare; lagbundenheten väcker därför tidigt vår uppmärksamhet. För statistikern är nu förhållandet helt annat. Tinget framstår för honom såsom inneslutande en öfverskådlig variabel mångfald bestämningar. Den förbindelse han iakttager i ett fall, inträffar icke i hvarje annat; i vexlingen döljer lagbundenheten sig för hans blick,

och intet manar till dess uppsökande. Derfor finna vi allt ännu Afrikas infödingar söka med besvärjelse frammana regn och solsken, därför se vi allt ännu, all meteorologi till trots, äfven hos mera civiliserade folk dessa fenomen betraktas såsom föremål för en försynens specialstyrelse.

För att lagbundenheten skall framträda, måste vi betrakta fenomenen i massa. Men företagandet af en sådan systematisk mass-iakttagelse fordrar både en medveten af-sigt och, för att vara betydande, mångas medverkan, den förutsätter en organiserad verksamhet och en hög kultur. Hos folk på de lägsta stadier felas härför de primära grundbetingelserna. De sakna de yttre villkoren för att öfver-skåda mångfalden, ty de hafva därför intet mått; deras talsystem är outveckladt och inskränker sig till de allra lägsta storheterna. Men äfven på vida högre kulturstadier förblef i variabilitetens mångfald regelbundenheten länge dold eller väckte blott en dunkel aning eller högst en sväfvande insigt, sådan man omedvetet bildar sig i det dagliga lifvet på grund af en mer eller mindre inskränkt erfarenhet. För att framdraga den i ljuset fordrades en yttre impuls eller en af aning ledd insigt.

Så se vi på befolkningsstatistikens område dess första resultat upptäckas så att säga slumpvis, och sjelfva den uppdagade regelbundenheten väcka förvåning. I praktiskt intresse hade väl rörande befolkningen statistiska uppgifter insamlats sedan urminnes tider, om ock i allmänhet föga noggranna. Uppdagandet af ordning i det menskliga lifvet var således, säger Süßmilch, likaså möjligt som upptäckten af Amerika, men det sagnades en Kolumbus. Då därför i slutet af sjuttonde århundradet (1662) John Graunt, på grund af studium af Londons kyrkoböcker, uppvisade dessa enkla, men då okända fakta, att de båda könen befinna sig i nästan numerisk jemvigt, att vid födelsen gossarnes antal öfverstiger flickornas med en viss bestämd proportion, att i dödligheten efter ålder en bestämd ordning herskar och så vidare — var han sjelf medveten om att hafva framställt något väsentligen nytt, uppdagat att fast ordning herskade på ett område, der denna härtills knapt varit anad; men han väckte ock hos sin samtid stor öfver-raskning, och den vetenskapliga världen var slagen af häp-

nad. Inemot ett sekel senare finna vi Süßmilch, som dock redan hade en vida djupare inblick uti befolkningsstatistiken, ännu uppfylld af förundran öfver denna regelbundenhet, hvilken han betraktar såsom en af Gud särskildt inrättad ordning. När slutligen i detta århundrade Quetelet drog de med moralen i sammanhang stående mänskliga handlingarna under statistikens forsknings-sfär och uppvisade regelbundenhet på ett område, der man varit böjd att tro oberäkneligt godtycke herska, då väckte han i den bildade världen den största uppmärksamhet, jemte det han gaf anledning till de ifrigaste diskussioner öfver viljans pretenderade frihet.

Numera, då det en gång blifvit konstateradt att regler herska äfven i de variabla fenomenens mångfald, lika så väl som i den relativt typiska världens företeelser, utsträcker den statistiska metoden åt alla håll och visar öfverallt sin betydelse. Men hvilken är nu dess inre beskaffenhet och logiska gång? Blott genom att undersöka denna kunna vi sedan bedöma metodens värde och betydelsen af dess resultat. Härvid skall jag fatta mig så kort som möjligt, i det jag inskränker mig till det, som är nödvändigt för att framhålla att i det statistiska förfarings-sättet intet godtycke herskar, samt till att utröna vidden af de svårigheter, hvilka härflyta ur sjelfva denna undersöknings egen natur.

Verkligheten upprullar för oss en massa företeelser; vi ordna dem under begrepp, men dermed uttömma vi på långt när ej hela deras innehåll. Hvarje dylik företeelse-art uppträder vexlande till förekomst och former. Vi vilja nu vinna kunskap om denna vexling. En enskild iakttagelse gagnar oss dervid föga, vore den äfven alltid utförbar. Vi måste höja oss öfver det enskilda, vi måste öfverblicka hela den skiftande mångfalden och i massan upp-daga reglerna för det variablas uppträdande. En fullständig kännedom om fenomenet förutsatte en totalöfverblick, en iakttagelse af dess förekomst i alla enskilda fall; praktiskt är detta ofta ogörligt. Vi måste i så fall nöja oss med att undersöka ett så stort antal fall i ett så stort antal grupper som möjligt. I hvarje fall utgå vi från iakttagandet af en bestämd inskränkt mångfald och fixera

denna genom att till rum och tid afgränsa en bas för vår undersökning. Ofta presenterar sig denna bas för oss färdig gifven genom yttre förhållanden, och af praktiska skäl rycker den ofta fram till medelpunkten för vårt intresse, men teoretiskt betraktadt hänför sig den statistiska undersökningen icke blott till denna fixerade bas såsom sitt objekt, icke blott till den massa olikartade företeelser, den kollektivitet denna bas uppbar, utan den sträfvar ytterst till kunskap om den bestämda variabel-företeelse, hvilken vi närmast betrakta inom dessa gränser.

På detta vårt determinerade forskningsfält framträder företeelsen skiftande i ett otaligt antal afseenden. Vi måste på förhand inskränka oss till att fästa vår uppmärksamhet på fenomenet blott under några synpunkter, under hvilka vi anse det viktigast att utforska det. Härvid åtskilja vi ej heller alla nyanser af företeelsens variationer i sagda afseende, utan vi klassificera dem mer eller mindre, och för hvarje dylik företeelseart fastställa vi noga dess åtskiljande kännetecken. På den bestämda basen uppsöka vi härpå företeelsen öfverallt i dess förekomst samt till alla de olikartade enheter, hvilka vi hos företeelsen särskiljt. Vi räkna huru många gånger dessa enhvar der förekomma eller inom viss tid dersammastädes in- och utträda. Der de konstaterade enheternas särskilda arter blott angifva olika gradationer af samma mätbara egenskap hos företeelsen i fråga, kunna vi äfven omedelbart beräkna egenskapens medelförekomst på fenomenet. I hvarje fall gifva oss de tal vi funnit å ena sidan en öfverblick af den bestämda mångfald vi iakttagit, å andra sidan karakterisera de den fixerade basen i anseende till företeelsens förekomst på densamma.

Denna beskrifning kan praktiskt vara af stort intresse; i teoretiskt afseende vinner den betydelse blott i den mån vi utsträcka vår undersökning och ernå en omfattande öfverblick af mångfalden samt ett mått på intensiteten af de olika enheternas förekomst i denna här undersökta massa. Detta mått vinna vi genom jämförelse med samma enheters förekomst beräknad på lika storhet i analogo massor, det är uti massor till tid eller rum skilda från den föregående, men med i öfrigt väsentligen lika egenska-

per. I det vi för en och samma enhet anställa denna undersökning i ett flertal dylika massor, erhålla vi sålunda ett motsvarande antal proportionstal, hvilka oscillera kring ett för enhetens förekomst i samtliga massor beräknadt medeltal och, ordnade från maximum till minimum i en serie, låta oss bedöma intensiteten af ifrågavarande enhets förekomst i en hvar af dessa massor. Utsträckes iakttagelsen samtidigt till flere särskilda enheter, erhålla vi ett flertal dylika serier, hvilka sinsemellan kunna förete parallelismer.

Vi stanna ej härvid. Att hafva konstaterat vexlande kvantitetsförhållanden i förekomsten af samma enhet, ordnat dem, jemfört dem med hvarandra och beräknat medeltal är oss ej nog. Vi spörja ofrivilligt efter orsaken till de funna proportionstalens öfverensstämmelse och differens, till enhetens varierande uppträdande i olika massor. Denna kunna vi söka blott i storleken af andra kvantitetsförhållanden, ty något annat har vår undersökning härtills ej bragt i dagen. Nu se vi förekomsten af en enhet direkt eller indirekt vexla med förekomsten af en annan enhet. Men blotta konstaterandet af denna parallelism berättigar ej till antagande af ett orsaksförhållande, än mindre tillåter det ett fastställande af dettas beskaffenhet. Öfverensstämmelsen kan vara blott en yttre och tillfällig eller ett resultat af en gemensam tredje orsak, den kan vara en lika så väl direkt som indirekt produkt af hvardera af de båda faktorerna. För att uppsöka orsakerna och bedöma parallelismen mellan gifna kvantitetsförhållanden behöfva vi en ledtråd. Denna finna vi mer eller mindre i vår induktivt och deduktivt vunna kunskap om förhållandet i ett enskildt fall. Med denna ledning undersöka vi sålunda turvis inverkan af alla förmodade orsaker och bedöma en hvars reela betydelse för fenomenet i fråga efter storleken och detaljeringen i motsvarande kvantitetsförhållandens parallelism. De störande omständigheternas inverkan söka vi eliminera genom urval af analoga massor.

Nu kunna vi väl i verkligheten aldrig vare sig finna eller åvägabringa tvenne massor, dem vi kunde betrakta såsom fullt analoga, hvilka öfverensstämde både som totalitet och till hela sin mångfald. I massan förblifver stän-

digtt ett öfverskådligt antal orsaker verksamt; att eliminera dem alla, derpå kunna vi ej ens tänka. Men i den mån dessa öfriga faktorer framstå såsom tillfälliga, kunna vi frånsä från deras störande inverkan; ty då så att säga upphäfva de hvarandra genom motsatsen i sin egen mångfald — den så kallade stora talens lag —, och den konstanta faktorn vi iakttagit beherskar det hela. All statistisk bevisföring hvilar på ett sannolikhetsslut. På samma sätt som vid ett lotteri, oaktadt den skenbara tillfälligheten i utfallandet af hvarje enskild dragning, likväl den bestämda proportionen mellan vinnande och tomma lotter gifver sig uttryck i förhållandet hos dem vi uttagit, dess mera ju större dessas antal är, så uttrycker för statistikern resultatet den konstanta orsakens inverkan med dess större noggrannhet, ju större antal fall han iakttagit. Han kommer härvid det verkliga förhållandet allt närmare, utan att likväl, då antalet möjliga fall här är obegränsadt, någonsin kunna vara förvissad om en fullt exakt motsvarighet.

Vi hafva konstaterat ett orsaksförhållande. Nu innebär begreppet om kausalitet att under för öfrigt lika förhållanden samma orsak alltid skall visa sig åtföljd af samma verkan. Vi förvänta därför i mångfalden en regelbundenhet, i den mån de i massan verkande faktorerna konstant upprepa sig. Denna regelbundenhet är mer eller mindre approximativ och hypotetisk, den tillåter afvikningar, hvilkas storlek beror af de störande omständigheternas betydelse. Förblifva de bestämmande orsakerna i sin helhet väsentligen de samma och kan resultatet i det enskilda variera blott inom bestämda gränser, så kunna vi göra regelbundenheten till föremål för en sannolikhetskalkyl, så att icke blott på grund af ett observeradt medel-kvantitetsförhållande i förut undersökta massor sluttes till motsvarande proportion i en förhandenvarande med dem analog massa, utan äfven afvikningen underkastas beräkning.

II.

Trots enkelheten i sina principer innebär den statistiska metoden stora svårigheter för sitt praktiska användande och rätta bruk. Att uppräknas dem alla, att redo-

göra för alla de felslut, för hvilka en statistiker bör taga sig i akt, faller utom ramen för denna uppsats. Jag talar därför här hvarken om dem, som för hvarje art af undersökning äro gemensamma, ej heller om dem, hvilka bero på en särskild och för den statistiska metoden såsom sådan främmande beskaffenhet af dess olika forskningsobjekt. Men sjelfva detta, att iakttaga i massa, att härför fixera räknbara objekt, att klart öfverblicka mångfalden och bestämma hvarje faktors rätta plats och betydelse i de vexlande företeelsernas invecklade kausalsammanhang — sjelfva detta statistiska förfaringssätt förutsätter praktiska hjälpmedel såsom ingenstädes annars och hos forskaren den mångsidigaste vetenskapliga insigt.

Innan statistikern tagit sina första steg, stöter han på en stor svårighet, som noga sammanhänger med hans undersöknings karakter. Den statistiska metoden hvilar på mass-iakttagelse. Men att verkställa en sådan öfvertiger i regeln den enskilde forskarens krafter. Blott i ringa mån kan han sjelf samla det material han behöver, han är hänvisad till resultatet af andras iakttagelser, han är bunden. Utan dessas medverkan utträttar han intet, men härtill förutsättes en gemensam plan, ett allmänt och klart insedt syfte och ett så vidt möjligt nära liggande praktiskt mål. Vi se, som exempel, på meteorologins område ett stort antal personer förena sig för att på skilda orter enligt gemensam plan iakttaga väderlekens vexlingar. Eller ock öfvertager staten eller annan myndighet, såsom vid befolkningsstatistiken, iakttagelsernas anställande och använder dertill både stora kostnader och en betydande personal. Men dessa iakttagelser företagas här i senare fallet i rent praktiskt intresse, och vetenskapens syftemål komma först i andra rummet.

Den statistiska undersökningens tvenne akter, iakttagelsernas anställande och samlande samt materialets bearbetande, falla i regeln åtminstone till största delen på skilda personer. Vetenskapsmannens första göromål är därför att pröfva uppgifternas tillförlitlighet. Ty derförutan är hvarje statistisk undersökning värdelös. Der basen är oriktig, är allt oriktigt.

Mången torde nu äfven vara af den mening, att alla statistiska undersökningar och bevis sväfvä i luften af det enkla skäl, att ingen lit kan sättas till sjelfva materialets noggrannhet. Hvar och en kan med förnöjelse berätta någon historie om huru siffrornas anskaffande faller till föga besvär, der en gång kolumnerna äro gifna. Jag vågar dock fästa blott ringa afseende vid denna bekväma metod att göra statistik. Ty detta slags sifferfabrikation torde vara en industri, som håller på att utdö. En strängare kontroll, en bättre teknik, ett ökad intresse utestänga i den moderna statistiken allt mer sjelfva möjligheten härtill. Många statistiska data utgöra deremot blott resultatet af en beräkning och hafva endast approximativ giltighet. Vid deras användande är stor försigtighet af nöden; desto mer om, såsom stundom sker, de framföras under skenet af full exakthet. Statistiska uppgifter utan källanvisning vinna i våra dagar ingen tillit.

Äfven der de statistiska iakttagelserna grunda sig på direkt iakttagelse, är resultatet ofta långt ifrån exakt, och vid dess bedömande måste vi taga i betraktande alla de svårigheter, som hindra enhetens rätta konstatering. Dock har statistiken här gått ofantligt framåt. De statistiska byråerna, dessa „sociala observatorier“, hålla allt strängare vakt efter städse förbättrade iakttagelsemetoder, och fel-möjligheten underkastas beräkning. Speciellt på vissa grenar af befolkningsstatistikens område har man i de flesta civiliserade länder bragt resultaten till hög grad af säkerhet. Det samma är förhållandet på andra områden; så äro t. ex. de meteorologiska fenomenen föremål för noggrann iakttagelse.

På en absolut noggrannhet kunna de statistiska uppgifterna dock icke göra anspråk, ej heller är denna ens af nöden. Sjelfva verklighetens natur låter hvarken för iakttagelsen skarpt afgränsa en bas till rum och tid, ej heller koncist och på ett för det praktiska räknandet otvetydigt sätt fixera begreppet af de enheter, hvilkas förekomst i massan skall utredas. Den statistiska fackmannen står här framför en oändlig räckta af svårigheter. Men några enskilda oriktigheter i mass-iakttagelsen förmå lika så litet beröfva den statistiska undersökningen dess

värde, som omöjligheten att absolut noggrant fastställa ett föremåls längd fränkänner mätningens resultat all betydelse.

För öfrigt, om statistikern opererar med tal, är han dock ingen matematiker; lika så väl kunde vi kalla äfven „en kassör, eller en bokförare, eller en handverkare, som förfärdigar elliptiska bord, cylinderformiga ugnar eller biljardkolor, för matematiker“. För matematikern angifver talet en bestämd mängd identiska enheter utan innehåll; statistikern utgår från verkligheten, der intet är identiskt. Sjelfva talet förlorar för honom sin fulla precision, det uttrycker en summa blott likartade konkreta ting. Matematikern analyserar dessa sina abstraktioner, och hans satser hafva därför full visshet; statistikern utgår från den fulla verkligheten, uppsöker der reela förbindelser; hans slutsatser medföra blott empirisk visshet.

Det förde mig alldeles för långt, om jag här ville påpeka alla de mångfaldiga sätt, på hvilka man kan missbruka det statistiskt fastställda materialet till att oriktigt beräkna medeltal, till att anställa oriktiga jmförelser och deraf draga falska slutsatser. Den statistiska metoden kan icke göras ansvarig för allt ofog, som bedrifves under dess namn, för praktikens alla snedsprång, som ske i trots af dess regler. Statistikern sträfvar efter en öfverblick af mångfalden. Men denna vinner han blott genom att utgå från bestämda inskränkta synpunkter och derunder sammanföra enheter, hvilka i öfrigt kunna vara från hvarandra vidt skilda. Han begår därför fel, så ofta han vare sig med hvarandra i alla afseenden likställer ting, dem han iakttagit blott i ett enda, eller vid bedömande för ett visst ändamål af en enhets kvantitativa förekomst i en massa, jmför den med förekomsten uti en annan massa, som med den förra är analog i ett afseende, men ej för detta speciela fall. Såsom belysande detta senare anföres ofta det sedvanliga bedömandet af brottsligheten och den oäkta fruktsamheten i städer och på landsbygden genom att jmföra brottens och de oäkta föddes antal med hela befolkningens numerär, hvarvid man lemnar ur sigte den senares helt olika sammansättning i afseende å ålder, kön, civilstånd med flere omständigheter; under det att man genom ifrågavarande

fenomens hänförande till de grupper af befolkningen, ur hvilka de faktiskt härflyta, erhåller helt andra resultat.

Statistikern skall analysera de variabla företeelsernas invecklade kausalsammanhang; han skall uppdaga de mångfaldiga orsakerna; han skall bestämma för en hvar måttet af dess inverkan. Men, invänder man, är ej den statistiska metoden alltför rå, alltför ytlig, alltför föga inträngande, alltför primitiv för ett så svårt värf? Statistikern betraktar tingen likasom på den yttre sidan, på afstånd, så att säga i klump; han för tillsammans efter yttre kännetecken både likt och olikt, han räknar och summerar och jemför summorna med hvarandra. Men förmår han väl på detta sätt utreda det inre kausalsammanhanget, förmår han ens alltid iakttaga sjelfva de orsaker han presumerar, finna enheter, hvilka han kan underkasta en statistisk räkning? Undandrager sig icke hela det menskliga sjäslifvet redan därför hvarje statistisk iakttagelse och kalkyl?

Blott sjelfständiga ting eller sådana, hvilka i verkligheten kunna från hvarandra afgränsas, kunna nämligen räknas och till sin förekomst numeriskt fastställas. Tingens egenskaper utgöra aldrig ett direkt objekt för den statistiska undersökningen. Blott för så vidt de hos tingen kunna mätas och genom noggranna bestämningar åtskiljas, determinera de för den statistiska iakttagelsen nya arter af objekt. Men ett dylikt preciserande af tingens egenskaper är ofta omöjligt och sålunda äfven hvarje fixerande och särskiljande af för den statistiska iakttagelsen erforderliga enheter. Denna ofta förekommande oförmåga af tingens direkta iakttagelse söker statistikern om möjligt ersätta genom iakttagande af andra enheter, hvilka han betraktar såsom symptom, utvisande de förras kvantitativa förekomst i massan. Men så vidt en dylik öfverensstämmelse blott är mer eller mindre approximativ, är det klart att äfven en derpå grundad bevisföring skall förlora i stränghet. Ett exempel skall förtydliga det sagda. Antagom att det gäller att afgöra i hvilken mån den ekonomiska förtänksamheten inverkar bestämmande på ett i massa uppträdande variabelt fenomen. Såsom egenskap kan denna förtänksamhet klarligen icke i sig göras till föremål för någon statistisk iakttagelse, hvars resultat

kunde tillskrivas massan. Förtänksamheten förekommer blott hos individerna, och så vidt nu dessa i afseende å dess gradationer kunde underkastas ett mått och bestämdt från hvarandra åtskiljas, erhöles vi en mängd särskilda och i öfverensstämmelse härmed klassificerade statistiska iakttagelseobjekt. Genom att beräkna medeltalet af egenskapens kvantitativa förekomst hos samtliga personer skulle vi sålunda hafva karakteriserat massans förtänksamhet. Nu kunna vi deremot icke åtskilja människorna i förtänksamma och oförtänksamma, än mindre finna ett mått på förtänksamhetens gradstorlek; vi sakna sålunda enheter, som kunde statistiskt iakttagas. Men indirekt tro vi oss kunna erhålla någon inblick uti förhållandet i massan, i det vi anse att antalet relativt förtänksamma personer i någon mån står i öfverensstämmelse t. ex. med antalet förekommande sparbanksböcker, eller att antalet personer, som gjort flere eller färre sparinsättningar, svarar mot antalet förtänksamma af olika grader; och vi mäta det senare förhållandet genom det förra. Men nu kan sparinsättningarnas antal utom af de sparsamma personernas mängd bero äfven af många andra faktorer. Dessas inflytande måste vi söka eliminera och om möjligt kontrollera resultatet genom uppsökande af andra symptom för samma förhållande.

Hvilka orsaker bestämma det variabelas mass-uppträdande, här i ett större, der i ett mindre antal? Se der en fråga, som synes malplacerad. Ty är ej massan sammansatt af en mängd enheter, hvilka betingas af de mest olika faktorer? Helt visst. Statistikern måste på förhand afstå från att söka utforska dem alla. Blott de förnämsta, de väsentliga kan han utreda, dem hvilkas inverkan skönjbart afspeglar sig i massan. Ensidighet är här vår största fara. Intet är i sjelfva verket vanligare än att vi fästa oss vid en enda omständighet och tillskrifva denna det förhållande, hvilket i sjelfva verket härflyter ur en mängd faktorerers inverkan. Af statistikern fordras en rik erfarenhet, en mångsidig blick, hvilken intet undgår, en opartisk sträfvan efter kunskap.

Men är det öfver hufvud möjligt att med någon säkerhet statistiskt iakttaga orsakssammanhanget, att ur mång-

falden i massan verkande faktorer turvis isolera en enda och sålunda fastställa deras relativa styrka?

För att utröna en orsaks inverkan på en företeelse måste de störande omständigheternas inflytande elimineras. På induktionens forskningsfält vinna vi denna isolering antingen genom omedelbar iakttagelse eller ock genom experiment. Antingen förefinna vi i sjelfva naturen för observation gynsamma fall, eller kunna vi åvägabringa de omständigheter, under hvilka en orsaks inverkan isolerad kan iakttagas. Äfven statistikern kan nu väl förhålla sig antingen aktivt eller passivt till sitt objekt. Men ofta är anställande af experiment redan därför ogörligt, att objektet, såsom på de sociala fenomenens område, i egenskap af att vara sjelfändamål eller beröra väsen, hvilka såsom sådana uppfattas, undandrager sig godtyckligt ingripande. Likaså är det ej sällan, såsom på meteorologins gebit, beroende af orsaker, hvilka alls icke eller blott i ringa grad af oss kunna framkallas. Och äfven der, hvarest vi i någon mån kunna anordna omständigheterna för orsakers iakttagande, såsom t. ex. vid studierna af de icke-typiska fenomenen i växt- och djurverlden, kan en i egentlig bemärkelse isolerad iakttagelse af en orsaks inverkan ej komma i fråga.

Vi söka eliminera störande inflytelser genom framställande af analoga massor. Detta urval, vanligen i vårt redan statistiskt fastställda material, svarar i någon mån mot anställandet af experiment i den typiska verklighetens värld, men fullständigt kan det ej ersätta det samma. Ty vi hafva här att göra med en mass-iakttagelse i variabelitetens värld, och i massan förblifver ständigt en tallös mängd orsaker verksam. Framställa analoga massor kunna vi blott i den mån vi till vårt förfogande hafva en rik samling mass-iakttagelser, dem vi efter behag kunna gruppera och underindela. I nödfall, men ofta nog, måste vi inskränka oss till att eliminera de störande faktorerna turvis, men dermed kan den orsaks inverkan vi studera ej rätt framträda. I hvarje fall kunna vi blott utesluta några faktorer. Alltid kvarstår frågan, om alla orsaker af någon betydelse kunna anses eliminerade genom detta urval, om alla öfriga kvarstående kunna betraktas såsom rent till-

fälliga och sålunda motväga hvarandra. Det spörjes alltid, i hvad mån resultatet kan tillskrifvas den orsak vi studera.

Fullkomligt torde detta aldrig kunna ske. I verkligheten kvarstå alltid derjemte orsaker, hvilka icke hafva en accidental karakter, och detta dess mera, ju större massa vi taga. Och så länge i de jemförda massorna flere betydande olikartade orsaker verka tillsammans, kunna vi ej med anspråk på visshet utröna ett speciellt orsaksförhållande. Statistikens resultat bära därför alltid prägeln af approximitet, och i bestämmandet af massornas såväl storlek, som homogenitet kvarstår alltid ett subjektivt moment. I denna mening kan man väl säga att det „törhända uti ingen vetenskap är lättare för en dilettant och svårare för en fackman att draga slutsatser, på hvilka man sjelf kan förlita sig, än i statistiken“ (Westergaard).

III.

Huru beskaffad är nu denna kunskap, som den statistiska metoden gifver oss om verkligheten? Ty under tvenne olika synpunkter kunna vi utforska den samma, och utgående från dessa vinna vi två skilda arter af kunskap. ¹⁾ Antingen söka vi nämligen fatta fenomenen i deras konkreta verklighet, till deras individuella väsen och individuella sammanhang; eller ock söka vi i dem något allmänt, betrakta dem i deras mer eller mindre typiska former, bestämma deras generela väsen och generela sammanhang. Leder nu den statistiska metoden till insigt uti det individuella eller det generela, till kunskap om ett konkret objekt, ett enskildt sakförhållande, eller sträfvar den derutöfver, uppställer den regler, och hvilken är i så fall deras giltighet? Ty en regel i verklighetens verld innesluter ej nödvändigt allmängiltighet.

Om det individuella såsom enhet, totalitet, gifver nu väl statistikern omedelbart ingen kunskap; det singulara såsom sådant hör ej till statistikerns domän, utan för så vidt det kan betraktas såsom i sig innehållande en mäng-

¹⁾ Se *Menger*, Untersuchungen über die Methode der Socialwissenschaften und der politischen Oekonomie insbesondere, Leipzig 1883.

fald. Statistikern skådar verkligheten i stort och blottar derigenom dess allmänna struktur. Icke så att han skulle nöja sig med en blott ytlig öfverblick, utan han tränger småningom allt djupare in i sitt objekt, allt mera detaljerad blir hans kunskap, allt mera noggrann hans insigt. Sedan han orienterat sig medelst en allmän öfverblick, särskiljer och ordnar han sitt objekt efter allt noggrannare bestämningar, ryckande det enskilda så nära som möjligt. Men ständigt stannar han dock på afstånd, ty ständigt betraktar han föremålen i massa.

Otvifvelaktigt gifver oss likväl den statistiska metoden en kunskap om det individuela, om den konkreta massan nämligen, från hvilken vi närmast utgingo. Ty hvilken var väl denna forsknings allmänna gång? Vi bestämde en bas för vår undersökning, och i den sålunda fastställda massan uppsökte vi vissa enheter. Vi beskrefvo den sålunda till dess mångfaldiga innehåll och faststälde dettas inre kausalsammanhang. Vi konstaterade visserligen äfven derstädes vissa faktiska regelbundenheter. Men alltid voro vi medvetna om vår inskränkta undersökningssfer, om att vi funnit denna bestämda, i tal uttryckta regelbundenhet blott här, i denna mångfald. Om den var allmängiltig, om den återfans under andra förhållanden, detta visste vi icke och dertill kunde vi ej omedelbart sluta.

Skola vi således anse den statistiska metoden leda blott till en individuell kunskap, och dess resultat sakna hvarje generel prägel? Är öfverhufvud, såsom så ofta blifvit påstådt,¹⁾ kunskapen om en bestämd konkret massa den statistiska metodens uteslutande vetenskapliga uppgift, eller är den ens dess hufvudmål? Har statistikern att utforska en gifven mångfald till dess innehåll, eller bestämda variabla fenomen genom att iakttaga dem i de massor, der de ingå? Twisten må förefalla som en ordstrid, i verkligheten är det likväl ej så. Ty vi anvisa derigenom åt statistikern en helt olika uppgift, i förra fallet en historisk (i vidsträcktare bemärkelse), i det senare en allmän, teoretisk.

¹⁾ Nyligen af *Meitzen* i hans förträffliga *Geschichte, Theorie und Technik der Statistik*, Berlin 1886.

På för vetenskapen främmande grunder riktar statistikern ofta, med förkärlek eller nödtvunget, sin undersökning blott på en bestämd gifven mångfald, och af praktiskt intresse är kunskapen om en viss nära stående massa bjuden och fattas som ändamål. Nöja vi oss deremot ej härmed, utan sträfva till verklig vetenskaplig insigt, så kan en bestämd undersöknings-sfär ej på förhand fixeras, redan i följd af denna massas tillfälliga och olikartade beskaffenhet; ty hvarken framträda sålunda de variabla enheterna i naturlig gruppering, ej heller låta de kausalsammanhanget tydligt skönjas. Vi kunna härvid ej utgå från en färdigt afgränsad mångfald, hvilken som helst, utan vi bestämma massan efter den variabla enhet vi i den samma vilja studera. Ty i sjelfva verket, hvad är denna gifna massa? En tillfällig, godtycklig storhet, till tiden momentan, ty hvarje ögonblick medför en förändring, en ny mångfald; eller ock en matematiskt bestämd bas, utan hvarje bestämdt innehåll. Men hvilket vetenskapligt intresse bjuder oss att utforska denna?

Icke mångfalden således i dess tillfälliga, konkreta gestalt utgör statistikerns egentliga utgångspunkt, icke kunskapen om denna hans mål, utan han sträfvar att lära känna tingen till deras variabla bestämningar. Men han fattar dem ej i deras singulära förekomst, utan i massa. Hvarför? Emedan han vill lära känna dem, så vidt som möjligt, i fullheten af deras existens, i deras verkliga beskaffenhet, emedan lagbundenheten undandraget sig hans blick i det enskilda, emedan äfven han sträfvar till det allmängiltiga, i det variabla söker en viss konstans och i oregelbundenheten en relativ regel. Skola vi säga att denna sträfvan innebär en motsägelse, eller är den ej fastmer blott ett uttryck för relativiteten i hvarje försök att fatta verkligheten genom dess underordnande under stränga regler? Ty ingenstädes stelnar den i fasta typer, dess regelbundenhet är aldrig den åtskilnadslösa uniformitetens, utan en ordning i mångfalden. Från relativ konstans till allt rikare variabilitet skifta dess former i otaliga gradationer. Ingenstädes råder der väl absolut likformighet, men också ingenstädes saknas dertill hvarje ansats. På verklighetens förra pol finner den induktiva forskningen

sin tillämpning, den statistiska metoden på den senare; men hvardera sträfva de mot samma mål, att i mångfalden uppdaga en regel. Induktionen hinner längre, dess resultat hafva strängare giltighet, ty den fäster sig vid det relativt typiska. Statistikern upptager deremot de problem, som induktionen finner olösbara, hans resultat äro mindre allmängiltiga, mera approximativa. Förneka vi väl induktionens kunskap en generel karakter, därför att den närmast inskränker sig blott till de sakförhållanden vi undersökt, men i verkligheten icke absolut likformighet råder? Lika litet böra vi därför fränsäga den statistiska metoden meddelandet af en ökad insigt om de under begreppet sammanfattade variabla fenomenen.

Och likasom vi på induktionens fält genom abstraktion till företeelsernas enkla element vinna en insigt i verklighetens inre kausalsammanhang och en strängt allmängiltig kunskap, så kan äfven statistiken — väl icke upptäcka, men — tjena som ledtråd för uppspårande af verklighetens lagar. Må vara att vi förgäfvos fråga efter dess säkert fastställda resultat, efter de verkliga lagar nämligen den redan kommit på spåren. Lagar upptäckas ej i en handvändning, de äro ofta frukter af seklers mödosamma forskningar, och statistiken står ännu i sin barn-dom. Det är i sjelfva verket nog, om den redan nu kan bidra dertill genom att uppdaga en faktisk ordning i verkligheten och formulera problem till en framtida lösning. Ja, vi måste till och med på vissa undersökningsfält och på vetenskapens nuvarande ståndpunkt anse detta konstaterande af den fulla verklighetens ordning för vår hufvuduppgift och kunskapen om dess primära lagar af mindre betydelse.

Ty hvad är väl en lag, och hvilken vigt har för oss kunskapen om den? Härvid afse vi nu icke en lag för det, som bör ske, utan en lag för det, som sker. Hvad förstå vi med en sådan lag, och hvilken insigt gifver den oss om verkligheten? Ty blott i denna egenskap har dess kändedom för oss en betydelse. Allt som sker fatta vi under kausalitetens form och betrakta hvarje fenomen såsom en oföränderlig följd af gifna föregående. Verklighetens ordning må nu ytterst härflyta ur en enda princip, utgöra en

enhet: för oss framstår den icke i denna form, vi kunna ej upptäcka en sådan lag i högsta bemärkelse, vi utgå från mångfalden och finna blott en komplex eller väfnad af enskilda likformigheter. Dessa regelbundenheter benämna vi nu lagar, så vidt vi i dem se ett kausalförhållande hänfördt till sitt enklaste uttryck, eller med införande af det „gätfulla begreppet“ kraft, så vidt de äro ett uttryck för krafters elementära, konstanta verkningsätt (Rümelin).

Klart är att sjelfva begreppet lag så fattadt innebär en abstraktion, ty ur verklighetens mångfald tänkes en sida isolerad, hvilken såsom isolerad aldrig förefinnes. En lag är därför väl aldrig i fullt ostörd verksamhet, utan jemte den existera andra lagar, af hvilkas samverkan fenomenen resultera. Sjelfva kännedomen af den samma gifver oss sålunda i och för sig intet skäl att i verkligheten förvänta iakttagandet af ett undantagslöst faktiskt skeende. Nu är målet för all vår kunskap dock ytterst att beherska verklighetens värld genom att vinna en inblick i dess fulla gestalt och faktiska sammansättning. Kännedomen om ett enda enkelt kausalförhållande är oss för detta ändamål nog blott der, hvarest andra krafters störande inverkan är af ringa betydelse; kännedomen om flere enkla lagar blott der de äro i full mening exakta, det är, der vi för bedömande af deras samverkan hafva ett mått på en hvars styrka.

Men vi hafva här framför oss variabilitetens värld, der, ju längre vi framskrida, i mångfalden af verkande faktorer ingen dominerande orsak herskar, der fixerandet af ett mått för fenomenens lagar stöter på allt större svårigheter, ju mer denna verklighet är komplicerad, der slutligen på höjdpunkten af dess utveckling, i menniskoandens verksamhetssfer, till och med sjelfva möjligheten af ett exakt mått är ifrågasatt. All vår kunskap om enskilda kausalförhållanden till trots, anade vi därför knapt här, i människolifvets mångfald, en ordning, då vi redan lärt oss att mäta himlakropparnas banor. På kännedomen om några enkla lagar baserade astronomin en hel vetenskap; andra vetenskaper hade i det typiskas sfer föregått densamma eller följde den i spåren. Men ju mer de öfver en omärklig gränslinie kommo in på det individuelas område, dess min-

dre gaf kunskapen om dessa lagar dem en inblick i verklighetens skiftande företeelser, dess mindre förmådde de spåra faktorernas verkan i det enskilda fallet, dess mer förlorade denna kunskap för dem sin betydelse. Vi förneka nu ej för alla dessa vetenskaper möjligheten att en gång blifva exakta och ur-insigten i enkla lagar deducera verkligheten. Sjelfva astronomin var en gång en empirisk vetenskap; nu står den i deduktiv kunskap på en fordom oanad höjd. Men på vårt vetandes nuvarande ståndpunkt, på de menskligt-sociala företeelsernas område kanske för alltid, måste vi för att vinna kunskap i variabilitetens värld inslå en annan väg. Det gäller ej här så mycket att uppsöka nya lagar, som att i den konkreta verkligheten fastställa deras förekomst och ett medelmått för deras verkan; ej så mycket att uppdaga enkla kausalförhållanden, som att uppvisa deras kollokation i verkligheten för att i denna röja en faktisk ordning. Häri består den statistiska metodens uppgift, häri dess stora vetenskapliga betydelse.

Hvilken är nu denna ordning statistikern upptäcker i det variablas värld, under hvilka regler förmår han bringa dess vexlande krafters verkan? På induktionens undersökningsfält vinna vi denna ordning ur det enskilda, vi söka i detta en typ och en typisk relation; statistikern deremot sträfvär att ur massan af variabla företeelser abstrahera det relativt konstanta och gemensamma, han gifver det uttryck i ett medeltal och deducerar ur mångfalden en regel. Uppdagar således äfven statistikern typer? Ja väl, på sätt och vis, så vidt vi nämligen fasthålla att i verkligheten strängt taget hvarje företeelse är individuell, hvarje typ således relativ, men att å andra sidan de variabla fenomenen äro produkter äfven af jmförelsevis konstanta faktorer; blott i denna mening tala vi om en typ för väsendtliga variabla företeelser. Den induktiva typen må kallas typ i egentlig bemärkelse, den är mera reel, dock aldrig fullständigt, den gör anspråk på att vara universel; den statistiska i oegentlig bemärkelse, den är abstrakt, dess giltighet bär en mera lokal prägel; men äfven här vexlar abstraktionen likasom begränsningen i otaliga grader.

Den statistiska kollektivtypen uttryckes af ett medeltal, men vi säga ej därför att hvarje medeltal uttrycker en

typ, ty det afspeglar verkligheten mer eller mindre troget, i den mån det är beräknadt för likartade enheter. Ju mera de enskilda fallen variera och bero af komplicerade orsaker, ju större medelafvikningen, ju aflägsnare maximum och minimum, dess mindre insigt gifver det oss i verkligheten; ju mer identiska de enskilda fakta, ju mer deras afvikningar framstå blott såsom oscillationer kring ett gemensamt centrum, likasom resultatet af enskilda mätningar på ett föremål oscillera kring dettas faktiska storlek, dess större betydelse medför oss dess kunskap. En typ i ordets fulla bemärkelse återfinnes noga i hvarje enskildt fall, den är sträng och den är allmän. En kollektivtyp kan svårligen på en gång vara hvardera, ty hvad den vinner i det ena afseendet, det förlorar den i det andra. För att vara strängt måste ett medeltal vara inskränkt, omfatta en bestämd grupp, en begränsad tid och ett begränsadt rum, ty ju större massan är, dess mer innehåller den olika element. För att vara allmänt måste det åter utsträckas öfver, så vidt möjligt, alla likartade enheter. Medeltalet förenar hvardera betingelsen blott i den mån konstanta orsaker äro verksamma i det enskilda. Men i hvarje fall representerar det verkligheten blott genom en abstraktion; i det enskilda återfinnes det blott tillfälligtvis. Det är ej verkligt, men det lär oss känna verkligheten, ty det låter oss med en blick öfverskåda den skiftande mångfalden; i det variabla fenomenet gifver det oss en riktigare insigt. I det enskilda verka individuella orsaker jemte konstanta, medeltalet deremot framstår såsom de senares produkt, representerar det i vexlingen gemensamma, väsendtliga. Det kommer därför sanningen närmare än det enskilda, detta framstår i sin karakter af tillfällighet, det tillfälliga åter fattas i sin rätta betydelse såsom något sekundärt. Medeltalet är sålunda ett medel för kunskap om massan, en bas för bedömandet af det enskildas relativa storlek. Sitt egentliga värde har det icke i sig, utan det tjänar till jemförelser, men jemförelsens mål är att upptäcka lagbundenhet i verklighetens vexling.

Den statistiska undersökningen ledde till konstaterande af ett antal kvantitetsförhållanden i deras inbördes relationer. Den uppdagade äfven en viss regelbundenhet

i fenomenens vaxling. Denna regelbundenhet hade en lokal bas. Den gälde närmast blott för denna tid, för detta land, denna ort. Vi upptäckte den ej i det enskilda, utan blott i massan. För det individuella såsom sådant var den en fantom; men drogo vi oss tillbaka, läto vi den enskilde försvinna och togo på afstånd en öfverblick af massan, uppdykte ur de enskilda fallens kaos en bestämd ordning. Om i den enskilda familjen födas gossar eller flickor finna vi obestämdt; iakttaga vi deremot några tusende familjer under en längre tid, träder mellan deras antal en bestämd proportion i dagen. Orsaken kunde vi ej alltid upptäcka, utan sjelfva regeln gaf oss stundom en gåta att lösa. Så känna vi t. ex. här väl regelbundenheten i afseende å kön hos de nyssfödde, men till dess förklarande har vetenskapen härtills blott uppställt hypoteser, af hvilka ingen kunnat besannas. Hvarför har man likväl kallat dessa regelbundenheter lagar? Innebär icke en lag ett allmänt, till sitt väsen undantagslöst kausalförhållande? Helt visst. Det gifves ingen lag i denna egentliga mening, som skulle gälla för massan, men ej för hvarje individ, för $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$, men ej för alla fall (Rümelin), ty tvärtom är massans ordning en produkt af lagbundenheten i det enskilda. Den så kallade stora talens lag är blott en norm för vår kunskap, den angifver blott att denna lagbundenhet, som i det individuella undandrager sig konstatering, i mängden af fall träder klart i dagen. Vi kunna således ej här tala om lagar i egentlig bemärkelse, utan om faktiskt iakttagna regelbundenheter, mer eller mindre allmängiltiga, om likformigheten i fenomenens sammanvaro och följd, härflytande mer af en kombination af enkla orsaker, än af ett enda enkelt kausalförhållande. Men benämningen empiriska lagar synes ej olämplig, ty de vinnas ur verkligheten och ersätta kunskapen om de exakta lagar, hvaraf de ytterst härflyta.

Hvarje kunskap sträfvar att ur det kända sluta till det okända, ur det närvarande till det framtida. Den statistiskt uppdragade regelbundenheten har betydelse, blott så vidt den tillåter en dylik förväntan. Denna eger karakteren af större eller mindre sannolikhet. Den förutsätter en åtminstone allmän kännedom om de orsaker, som

bestämma fenomenens mass-uppträdande. Der dessa väsendtligen äro konstanta, kunna vi ur medeltalet för en gifven tidsrymd (eller ort) approximativt beräkna sagda fenomenens uppträdande i en annan samt fastställa storleken af dess möjliga afvikning från detta medeltal. Detta gäller icke blott vid de fysiska mass-fenomenen; äfven på de menskligt-sociala företeelsernas område, der de verkande faktorerna äro underkastade utveckling och under tidernas lopp förändras i styrka, kunna vi i viss mån förutsäga det kommande. Ty äfven här förändrar sig chance-systemet blott långsamt: de sociala, ekonomiska, kulturförhållandena förblifva inom kortare tid väsendtligen konstanta, och af lika betingelser härflyter äfven för verkningarna en relativ stabilitet.

„Det gifves en budget“, utropar Quetelet deklamatoriskt, „som man betalar med en fasaväckande regelbundenhet, det är fängelsernas, gallerernas och schavotternas . . . Sorgliga tillstånd hos människoslägtet! Vi kunna uppräknas på förhand huru många individer skola söla sina händer i sina likars blod, huru många skola vara falskmyntare, huru många förgiftare, ungefär såsom man på förhand kan uppräknas de födelser och dödsfall, hvilka skola tima.“ Här till kunde ytterligare anföras andra dylika regelbundenheter äfven i människans skenbart alldeles tillfälliga och likgiltiga handlingar. Jag vill blott erinra om den stora regelbundenhet man iakttagit i olika slag af försändningar på posten, i antalet frankerade, rekommenderade, ja oadresserade och oriktigt adresserade bref m. m., hvilka tal år för år upprepa sig temligen lika. Denna regelbundenhet i de sociala fenomenen framträder dock vanligen ej utan vidare så stor, att afvikningarna kunde hänföras till rent tillfälliga orsaker och enligt sannolikhetsteorin beräknas. För detta ändamål måste materialet underindelas, så att hvarje hufvudorsak skildt framträder. Så t. ex. kan sjelfmordens antal årligen vexla i hög grad, under det att dock proportionen mellan de båda könsens delaktighet deri förblir förvånansvärdt konstant, likasom äfven proportionen mellan de olika sätten för sjelfmords begående och deras fördelning på månader (Westergaard).

Denna regelbundenhet gäller nu icke blott för en social grupp, för ett flertal olika individers företaganden, vi återfinna den äfven i mångfalden af den enskilde individens likartade, skenbart godtyckliga handlingar. Drobisch har härpå uppvisat ett intressant exempel. Genom en minutiös undersökning af versmåttet hos Homeros, Vergilius och Horatius fann han att hos dem uti daktylers och spondeers förekomst, oaktadt all vexling i det enskilda, likväl ständigt, då man tager ett stort antal verser, en bestämd konstans råder, en lagbundenhet, hvilken afspeglade en hvars individuella skaplynne, utan att skalden sjelf derom var medveten.

I verklighetens vexling må de menckliga mass-fenomenen alltid undandraga sig en noggran förutsägelse. En approximativ insigt tillmäta vi oss i många fall redan nu; vi beräkna i någon mån åtgärders inverkan på förhand. Och ingen känner huru långt den statistiska metoden i framtiden skall gå. Men äfven för en längre period och en fjerran framtid kunna vi, der de verkande faktorernas styrka småningom är underkastad en fortfarande förändring, med statistikens tillhjälp stundom vinna en allmän, åtminstone mer eller mindre hypotetisk insigt i de sociala fenomenens utvecklingstendens.

Stå de vetenskaper, som betjena sig af den statistiska metoden, i afseende å resultatens visshet i skalan lägst, så stå de i ett annat afseende högst. Ty der man förut nöjde sig med att abstrahera en enkel typ, der söka de fatta verkligheten sådan den är, så vidt möjligt, i fullheten af dess skiftande mångfald och tallösa företeelseformer. De bringa den äfven i dess högsta och mest individuella utvecklingspotens under sin mass-iakttagelse och finna lagbundenhet i det som ansetts oberäkneligt.

Må logiken tvista om hvar de skola hänvisa denna nya forskningsmetod i det gamla systemet dess plats, såsom en hjälpmetod för induktionen, eller fastmer såsom en sjelfständig undersökningsform. Visst är att den har fört vetenskapen ofantligt framåt, ty den låter menniskoanden triumfera öfver variabilitetens verld, der lagar fordom ej anats. Men dess segrar höra ej blott till histo-

rien, de tillhöra framtiden än mer. Vi som ännu lefva i dess ungdom, vi kunna glädjas åt dess lofvande anlag och redan fullbordade verk, men vi kunna blott ana dess kommande storhet.

IV.

Redan nu sträcker sig den statistiska metoden utöfver en stor sfer. Statistiken bevisar allt, höres man säga. Ja väl, öfverallt finner den användning, öfverallt der under ett begrepp olikartade ting sammanfattas, öfverallt der i variabilitetens verld lika enheter kunna numeriskt fastställas. Men hvar i verkligheten herskar ej föränderlighet, hvar uppträder allt i typisk form och i typiska förhållanden? Der det i något afseende befinnes nödigt, kunna vi lika så väl till antal fastställa sandkornen ordnade efter storlek och gestalt (Rümelin) för att deri söka en bas för vidare slutledningar, som vi genom iakttagande af de olika brottens antal söka en regel i människans skenbart tillfälliga handlingar. Orätt är därför att betrakta den statistiska metoden såsom inskränkt blott till människoverldens sfer. Verkligheten sönderfaller ej i ett individualitetens rike och ett, der allt sammanpressats i fasta typer. Från relativt konstanta former komma vi utan språng till allt rikare, allt mer individuellt utpräglade. Men deremot, ju mer det enskilda är typiskt, dess mer har för vår kunskap derom den statistiska metoden en blott sekundär betydelse; i den mån verklighetens allt rikare utveckling trotsar att låta sig tvingas under bestämda former, blir den vårt enda medel till kunskap.

I verldsrymdens sfer hafva astronomerna gjort himlakropparna och deras vexlande företeelser till föremål för noggrann statistisk undersökning, de hafva iakttagit stjernornas förekomst till storlek och antal och derpå byggt slutsatser. Öfver hela den civiliserade verlden är spändt ett nät af observatorier, der väderlekens vexlingar oafbrutet iakttagas, lufttryck, temperatur, vindriktning och styrka m. m. konstateras. Meteorologin hvilar fullständigt på statistisk bas; i sitt ständigt vexlande objekt söker den det konstanta och likformiga och sträfvar att beräkna det kommande. I afseende å iakttagelsernas och slutledningarnas

nas tillförlitlighet har den gått längre än någon annan statistisk undersökningsgren.

I botaniken och än mera i zoologin spelar statistiken en ej obetydande rol för kännedomen om växternas och djurens förekomst och utbredning, deras fortplantning och död, egenskapernas ärftlighet m. m. Jag behöfver blott erinra om den darwinska teorin, som ju stödjer sig på dylik statistisk forskning, för att påpeka vigten af den samma.

För alla antropologiska studier, för kännedom om människans fysiska natur i dess normala tillstånd, så väl som i dess sjukliga förändringar, för fysiologi, patologi och terapi är den statistiska undersökningsmetoden oundgänglig. Jag nämner här som exempel de kranologiska forskningarna, de iakttagelser man i några länder föranstaltat öfver ögonens, hårens, hudens färg m. m. I utforskandet af människans allmänna typ fann Quetelet upphof till en särskild vetenskap, antropometrin eller teorin om de menskliga kroppsförhållandena, gående ut på att genom mass-iakttagelse förklara det skenbart tillfälliga i människokroppens gestaltning, i människans hela fysiska utveckling, hennes kroppsstorlek, vikt, styrka, snabbhet, pulsslag m. m. Ut i iakttagelser, hvilka syntes utvisa att de olika människoraser till sin kroppslängd bilda en oafbrutet fortlöpande kedja och symmetriskt afvika likasom från en gemensam typ, hvarvid differenserna framstå såsom beroende af relativt tillfälliga orsaker — i detta faktum ansåg Quetelet sig hafva funnit det ovederläggligaste bevis på människoslagets enhetliga ursprung. Förgätom ej medicinalstatistiken, som redan till sitt förfogande har både ett betydande material och en stor literatur. Här studeras sjukligheten till dess uppträdande under olika förhållanden och betingelser: ålder, kön, yrke, förmögenhet, klimat m. m., de enskilda sjukdomarna undersökas till förekomst, natur, orsaker och vilkoren för deras botande, läkemetoder och sanitära åtgärder pröfvas.

Vi träda här öfver till den värld, på bestämmande af hvars vexlande företeelser psykiska faktorer utöfva sin verkan. Psykologen och än mer historikern veta uppskatta statistiken och af denna draga sin fördel. Äfven filologen söker dess tjänst för studium utaf förekomsten af ord och

ordbildningar i språket och iakttagande af deras förändringar. Ja, till och med estetik och statistik stå ej fullkomligt afvärande mot hvarandra. För konstnären är ett statistiskt fastställande af det hos individerna karakteristiska, typiska af intresse.

Främst är det dock socialvetenskaperna, för hvilka den statistiska metoden är af afgörande betydelse. Här, i de sociala företeelsernas värld, befinna vi oss i statistikens egentliga hemland. Här tillämpades densamma först; från kunskapen om „statsmärkvärdigheterna“, betraktad såsom en särskild vetenskap, lånade denna metod sitt namn. På detta iakttagelsefält, så rikt på skiftande fenomen, finner den statistiska metoden en mångfald objekt att utforska, och i enlighet dermed talas om en mängd olika arter af statistik. Deras antal är legio. Vi kunna särskilja en statistik ur social och en ur politisk synpunkt.¹⁾ Den förra sönderfaller i en befolknings-, en ekonomisk och en kulturstatistik och alla deras underarter. Man talar sålunda t. ex. om en nationalitetsstatistik, en åldersstatistik, en födelse-, giftermåls-, dödfallsstatistik; om en agrar-, yrkes-, handels-, jernvägs-, pris-, förmögenhets-, löne-, konsumtionsstatistik; om en bildnings-, skol-, moral-, religionsstatistik m. m. I senare afseendet exempelvis om judiciell, kriminal-, förvaltnings-, militär-, finans-, tullstatistik. Men jag slutar. Att uppräknas dem alla skulle föra mig för långt, vore det äfven faktiskt möjligt. Vi hafva kort om godt en statistik för allt upptänkligt, och ständigt dragas nya områden under dess forskning.

Jag har här talat om statistiken såsom en metod; man plär dermed äfven beteckna en vetenskap. Om statistiken såsom sådan hafva herskat och herska fortfarande de mest olika åsigter. Uttrycket statistik var ursprungligen synonymt med beskrifvande statskunskap. Vid sidan af denna uppstod den statistiska metoden sjelfständigt och var för den förra egentligen något främmande och oväsendtligt. Dessa båda riktningar förenade sig. Men om den nya vetenskapens karakter kunde man ej blifva ense. För några var objektet hufvudsak, men ett objekt tillåter

¹⁾ Indelningen enligt Rümelin.

flere undersökningssätt; och hvilket detta objekt är och huru det skulle begränsas, derom fortfor man att tvista. För andra var den statistiska metoden det allt bestämmande. Men då den på de sociala företeelsernas område fann ett så rikt och betydande undersökningsfält och en så tacksam uppgift, afsöndrade man detta dess objekt såsom föremål för en särskild disciplin. På en metod kan likväl en vetenskap ej baseras. Den vore oformlig, monströs. Den statistiska metoden är universel. Andra slutligen betrakta sjelfva det statistiska förfaringssättet med dess utvecklade teknik såsom ett särskildt kunskapsobjekt och tala om statistiken såsom en metodologisk vetenskap. För ett kvart sekel tillbaka räknade Rümelin öfver begreppet statistik 62 definitioner, sjelf gaf han den 63:dje; nyligen har man konstaterat 180. Men har man väl dermed uttömt dem alla?

J. V. Tallqvist.

Pariserpressens gruppering i politiskt afseende.

Ett viktigt bidrag till våra dagars kulturhistoria gifver en historik öfver tidningspressen. Troget som en ögonblicksfotografi återger pressen samhällslifvet i alla dess vexlande former. Öfverblickar man en något längre tidsperiod, så kan man i pressen iakttaga såväl tidsskiftets hufvudströmningar, som de flyktiga vattenbubblor strömmen under sin väg kastat omkring sig. Särdeles öfversigtligt framträder utvecklingen af dessa grupperingar i dagens stora frågor under en brytningsperiod. En grupp, hvilken i början tycktes lifskraftig och mäktig, förlorar småningom terräng; af de tidningar, hvilka tillhört den, försvinner en del; andra byta om egare och dermed åsigtter; de hvilka kunnat bibehålla sig, se sig slutligen beröfvade sina läsare och dermed sitt inflytande. Nya sträfvan den se dagen; de företrädas till en början måhända blott af något obetydligt pressorgan, men allt flere uppstå, den stora majoriteten, som aldrig har någon bestämd åsigt, begynner att luta åt den nya riktningen, och för en tid är denna fraktion den herskande, för att, sedan den fyllt sin rol, lemna plats för en ny.

För tio år sedan innehöll Finsk tidskrift tvenne artiklar af R. Castrén om pariserpressen. Detta decennium har medfört en fullständig omdaning af Frankrikes politiska förhållanden. Tillfälle bjuder sig osökt till jämförelser beträffande pressens gruppering då och nu. I följd af monarkisternes splittring och oklokhet hade republiken ändtligen 1875 blifvit definitivt erkänd och erhållit konstitution. Men dess väg syntes dock rikligt törnbeströdd. Nationalförsamlingen, i hvilken högern haft en absolut majoritet, hade visserligen upplöst sig, och de den 20 februari 1876 verkställda valen till deputeradekammaren hade gifvit en republikansk majoritet. Men valen till senaten utföllo

ej lika lyckligt, och dennas reaktionära majoritet dolde icke sina antirepublikanska tänkesätt, så att flere gånger häftiga konflikter hotade att bryta ut mellan de bägge kamrarna. Det var endast en af försigtighet och moderations ledd politik, som kunde rädda statsformen. Republikanerne, hvilka måste glömma sina inbördes tvister, kunde icke undvara de moderates bistånd, utan voro tvungne att söka allianser, till och med inom den moderata högern. De centrala fraktionerna uppstego dermed till makten. Det var nästan uteslutande venstra centern, som rekryterade de första republikanska kabinetter, men äfven medlemmar af den så kallade liberala högern, hvars chef var hertigen af Decazes, ingingo i dem.

Tio år derefter, 1886, möter oss ett stort republikanskt parti, splittradt i flere fraktioner, hvilka häftigt bekriga hvarandra, de centrala partierna äro nästan totalt försvunna, högern spelar en rol blott i följd af de radikales styrka.

* * *

Om vi som utgångspunkt välja högerpressen, faller genast en förändring i ögonen: det nästan fullständiga försvinnandet af det legitimistiska partiet. Efter grefvens af Chambord död skedde som bekant fusionen mellan de bägge grenarna af huset Bourbon; hufvudmassan af legitimisterne slöt sig till huset Orléans. En handfull folk fins dock kvar af de tre liljornas trognaste anhängare. De bestrida grefven af Paris arfvet efter „Henrik V“ och förklara att, enligt de franska konungarnes gamla successionsordning, den legitima monarkin kan återupprättas endast genom en Bourbon af Anjou; de uppställa som kandidat don Juan af Spanien, fader till pretendenten don Carlos. „De hvite“ ega äfven en egen tidning *Journal de Paris*, tidigare orleanistisk, inköpt 1882 af deras ledare vicomte d'Andiqué. Tidningen, som för öfrigt är nästan utan publik, väckte för ett ögonblick uppmärksamhet fjol våras, genom att i ytterst skarpa ordalag angripa de orleaniske prinsarne samma dag de blefvo fördrifna.

Det orleanistiska partiet var ursprungligen liberalt, men fusionen har gifvit det ett starkt tillskott af hög kon-

servatism, och partiet i sin helhet har gjort en betydlig omsvängning till höger. Ytterst på detta håll stå de ultramontana bladen, nu som 1876 till antalet tre. I stället för l'Union har trädtt *la Défense*, grundlagd 1876 på initiativ af biskop Dupanloup; de båda andra, *le Monde* och *l'Univers*, kvarstodo fortfarande, den senare med betydligt minskadt anseende, sedan den förlorat sin talangfulle redaktör Louis Veuillot. Alla tre räkna sin publik till största delen bland präster och munkar; deras inflytande är derutöfver ytterst ringa. Ett gammalt legitimistiskt blad, som äfven det numera hyllar Orléans, är *Gazette de France*, Frankrikes äldsta tidning, grundlagd 1630. De orleanistiska blad, hvilka stå partiets ledande kretsar nära och mottaga inspirationer derifrån, äro *le Soleil*, som förträffligt redigeras af den bepröfvade tidningsmannen och politikern Edouard Hervé, prinsarnes gamle rådgifvare och nyligen invald ledamot i Franska akademien, och *le Gaulois*, hvars direktör är den kände Arthur Meyer. *Le Gaulois* har en stor spridning, är ett af de mest lästa boulevardbladen och täflar i detta afseende liksom i många andra med *Figaro*. De konservatives relativt stora framgång vid de senaste valen tillskrifves till stor del *le Gaulois'* energiska fälttåg. Andra orleanistiska blad äro *le Français*, hertigens af Broglie organ, hvilket 1877 hade sin glansperiod, och *le Moniteur Universel*, hvilken sjelf rubricerar sin ståndpunkt som „centre droit libéral“. Bägge hafva numera mycket liten spridning och mycket litet inflytande.

„Utom all kategori“ står den i hela världen kända *le Figaro*, hvars hufvudredaktör efter grundläggarens, Villermessant's död är Francis Magnard. Sina konservativa tendenser underordnar *Figaro* alltid under spekulatjonen och skandalen. Hvarje rad på den första sidan likaväl som på den sista står att köpa. Den är utmärkt redigerad; flere af Paris bästa förmågor lemna bidrag till *Figaro*. Albert Wolff, Albert Delpit, Philippe Gille, Albert Millaud, Emile Blovet signera dess krönikor. Auguste Vitu handhar den dramatiska kritiken, Alphonse Daudet, G. Ohnet, André Theuriet, Jules Claretie m. fl. skriva dess följetong. Också är dess upplaga mycket stor, den uppgår i medeltal till 80,000 exemplar för dag.

En märklig förändring sedan 1876 är det starka tillbakagåendet hos den bonapartistiska pressen. I stället för sju stora pressorgan, som då förde partiets talan, finnas nu ej mera än tre. Och alla dessa representera dessutom olika meningar, så att en ytterst häftig polemik dem emellan icke är något ovanligt. Paul de Cassagnac har ifrigt arbetat för en förening af alla rojalistiska och imperialistiska element; dervid har han icke kunnat undgå att glida mot orleanismen. Han blef därför senaste vinter afsatt från redaktörskapet i *le Pays*, hvilken han länge redigerat, och grundlade då en ny tidning *l'Autorité*. *Le Pays*, hvilken försvarar prins Victors intressen, redigeras nu af Robert Mitchell; *la Patrie* inspireras af prins Napoléon.

En lämplig öfvergång till den republikanska pressen bildar tidningen *le Matin*. Denna, hvilken uteslutande är en affärsspekulation och lär egas af New York Herald's utgifvare Gordon Bennett, innehåller nämligen ledande artiklar af politici från alla de olika lägren. I dess första nummer ingingo „leaders“ af E. Arène, Paul de Cassagnac, Cornély och Jules Vallès; representerande opportunisten, imperialismen, rojalismen och den revolutionära radikalismen. Sedan Jules Vallès affidit hafva flere andra publicister lemnat bidrag till *le Matin*. Frankrikes för närvarande måhända störste stilist, Jules Simon, skrifver der engång i veckan sina dräpande filippiker mot den nutida republiken, Aurélien Scholl sina makalöst kvicka krönikor, Ranc förfäktar det gamla Gambettistiska partiets åsigtter o. s. v. I motsats till större delen af pariserpressen egnar *le Matin* en mycket stor uppmärksamhet åt utländets förhållanden. Ehuru blott tre år gammalt, har bladet också redan erhållit en stor spridning.

Inom det republikanska partiet särskilde R. Castrén fyra hufvudgrupper, företrädda af egna pressorgan: den venstra centern med *Journal des Débats* och *le Temps*, den republikanska venstern, hvars ledare var Jules Simon och hvars organ voro *le Siècle* och *le XIX Siècle*, den egentliga venstern med Gambetta som chef och *la République Française* som förnämsta tidning, samt den radikala flygeln med *le Rappel*. Stora omgestaltningar hafva inträffat äfven på detta håll. En af grupperna, den republikanska venstern,

är totalt försvunnen; Jules Simon är vorden högerman. Då Mac Mahon den 16 maj 1877. på ett nästan brutalt sätt afskedade ministerpresidenten Jules Simon och företog sitt försök till statskupp, stod hela det republikanska partiet som en man bakom Jules Simon; 1886 var han en af de uppvaktande — och den icke minst uppmärksammade — på den stora mottagning hos grefven af Paris, hvilken gaf anledning till prinsarnes landsförvisning. *Le Siècle*, som sjunkit ned till ett blad af andra ordningen, tillhör numera opportunisten; *le XIX Siècle*, som efter Abouts död likaledes förlorat nästan allt inflytande, var moderat-republikanskt, tills det senaste vår inköptes af Portalis, som gjort det till ett organ för den yttersta venstern.

Den venstra centern fins visserligen kvar som en politisk fraktion, men den eger representanter blott i senaten, sedan vid de senaste valen till deputeradekammaren såväl ledaren, den glänsande talaren Ribot, som öfrige kandidater föllo igenom. Den räknar sina flesta anhängare inom den högre bankverlden och administrationen. Gruppen har, ju mer utvecklingen gått åt venster, antagit en allt mera monarkisk pregel; i de flesta frågor rösta dess medlemmar med högern. Dess organ är fortfarande *Journal des Débats*, en af de mest innehållsrika tidningar som öfverhufvud finnas. Dess hufvudredaktör är som bekant John Lemoine och bland dess medarbetare finnas män sådana som Léon Say, Ernest Renan, H. Taine, J. J. Weiss. I Paris är *Journal des Débats* ganska litet läst, men åtnjuter deremot i utlandet ett så mycket större anseende. *Le Temps*, hvilken för tio år sedan ansågs tillhöra venstra centern, kan icke numera räknas dit. Den hyllar visserligen fortfarande moderata åsikter, men står närmare opportunistens högra flygel. I likhet med „*Débats*“ är *Temps* en af pariserpressens prydnader, i motsats till denna är den mycket läst äfven i Paris. I frågor rörande utrikespolitiken anses denna tidning ofta mottaga meddelanden från de ledande kretsarna. Dess redaktör en chef är senatorn Adrien Hébrard. Dess teaterkritiker skrivas af Sarcey. Senaste år inköpte Léon Say en liten tidning med stor spridning „*la petite République française*“, hvilken dittills redigerats i opportunistisk anda. Venstra centern tyckes

sålunda vilja försöka göra propaganda för sina åsikter i vidare kretsar.

Den gamla vensterns främsta språkrör är fortfarande *la République Française*, Gambettas förra tidning. Dess hufvudredaktör är Joseph Reinach, Gambettas f. d. sekreterare; till dess politiska medarbetare höra ledarene för det nuvarande opportunistiska partiet. I samma riktning gå vidare tre tidningar: *Paris*, *Mot d'Ordre* och *Echo de Paris*. Här kunna vi upptaga några republikanska tidningar af moderat hållning, hvilka icke kunna sägas omfatta någon af de nu existerande parlamentariska gruppernas program. Vi nämna främst *le Petit Journal*, antagligen jordens mest spridda tidning. Den utgick 1876 i 350,000 exemplar, nu stiger upplagan till 925,000. Orsakerna till dess exempellösa framgång böra väl sökas i dess prisbillighet, men derjemte såväl i dess storartade annonsering, som i dess spännande romaner; den innehåller nämligen alltid två oerhördt långa romaner, så afpassade, att den ena städse kommer till den mest spännande situationen, då den andra hunnit till upplösningen. Bland andra moderata tidningar anteckna vi *la Liberté*, som i tiden hade inflytande så länge Isaac Pereire inspirerade den, *la Paix*, Elyséepalatsets organ, *le Soir*, Figaros rival *Gil Blas*, till hvilken Guy de Maupassant, Catulle Mendès, L. Ulbach, Armand Silvestre och andra lemna bidrag. Mellan opportunisterne och de radikale står *la France*, grundlagd af Emile de Girardin. *La France* anses närmast inspirerad af före detta konseljpresidenten Freycinet. Den är för öfrigt de franske chauvinisternes organ par préférence och plägar tid efter annan öfverraska världen med de vildaste sensationshistorier.

Det enda allvarliga radikala organet år 1876 var *le Rappel*, medan *l'Événement* då som nu var radikalismens Figaro; nu eger den yttersta venstern flere stora blad. Främst i betydelse står *la Justice*. Detta blad grundades 1880 af Clémenceau, yttersta vensterns ledare, och dirigeras fortfarande af honom. Dess hufvudredaktör är deputeraden Camille Pelletan, den bekante rapportören i Tonkinfrågan. Med den täflar i betydelse *le Radical*, liksom dess ena redaktör, Sigismond Lacroix, en polsk emigrant, är Clémenceaus rival. Ett annat organ för yttersta venstern är *la*

Nation, som dirigeras af den unge deputeraden Camille Dreyfus. *Le Rappel*, hvars redaktör en chef fortfarande är A. Vacquerie, är något mera sjelfständig; sålunda skilde den sig i frågan om prinsarnes utvisning från den öfriga radikala pressen. Dess åsichter motsvara ungefärligen den radikala vensterns, hvilken står mellan opportunisterna och den yttersta venstern. *Le Rappels* glänsande stil och spirituella framställning, liksom dess varma deltagande för alla stora frågor, göra den fortfarande till en prydnad för den franska pressen. Senaste år vann yttersta venstern en ny förstärkning i *le Voltaire*, som tidigare redigerats i opportunistisk anda af Ranc och Paul Bert, och *le XIX Siècle*. Den bland de radikala tidningarna i litet format, som har den största spridningen, är *la Lanterne*, hvars framgång daterar sig från en serie artiklar af den kände nationalekonomen Yves Guyot.

Men, såsom Rochefort sjelf engång skref: man kan tillhöra „la gauche extrême“ och likväl ej vara „extrême gauche“. Den yttersta venstern är längesedan öfverflyglad. Henri Rochefort uppsatte efter sin återkomst från Nya Kaledonien *l'Intransigeant*, hvilken en tid tycktes vackla mellan den Clémenceauska gruppen och de revolutionära, men numera med hull och hår öfvergått till de senare, och delar med *Cri du Peuple*, redigerad af ett fruntimmer, M:me Séverine, äran af att i pressen föra frondmännens talan. Årsbarn med *Cri du Peuple* (1882) och af samma anda äro *la France libre* och *la Bastille*, af hvilka dock ingendera har någon större spridning.

R. Castrén slutade sin artikelserie med en hänvisning till den sansadt republikanska pressens stora öfverlägsenhet både i kvantitativt och kvalitativt afseende framom representanterna för alla öfriga meningsgrupper inom den parisiska tidningsverlden. Sedan dess har den radikala pressen tagit fart så, som man då icke kunde ana. Decenniet 1876—1886 kan karakteriseras som en oafbruten rörelse mot venster. Det politiska inflytandets tyngdpunkt, som 1876 befann sig öfver *Débats* och *Temps*, sväfvade nu mellan *République Française* och *Justice*. Det var för Frankrikes hela politiska utveckling en oersättlig förlust att Gambetta i förtid rycktes undan; republiken hade väl haft

behof af hans kraftiga arm. Af epigonerne har blott Ferry lyckats gifva någon stabilitet åt regeringen, och med den nuvarande deputeradekammaren är hans ledning omöjlig. De radikale, ehuru utgörande en absolut minoritet af hela det republikanska partiet, äro dock starka nog att i förbund med högern störta alla ministerer, som med kraft ville vända sig mot de intransigente vare sig i konservativ eller radikal riktning. Endast en upplösning af kammaren tyckes kunna bringa någon klarhet i ställningen. Det sista skedet i den tredje republikens historia är tydligen icke ännu kommet. Skall det lyckas republiken att blifva bestående, eller skall radikalismen med sina hotande vågor bryta alla fördämningar och genom sina öfverdrifter frammana en monarkisk restauration?

Edv. Öhrnberg.

Brokiga bilder från östra Finland.

VII.

Vid gränsen.

En septemberdag, då solvärmen förgäfves bjöd till att öfvertyga mig om att hösten ännu ej var inne, dref jag längst borta i Östra Finland. Solen gjorde sitt bästa, göt öfver tallarnas kronor ett varmt, gult sken och lät barken på de raka stammarna lysa i tagelrött, men förgäfves. Kylan hade redan bitit sig fast i jorden. Den låg på lur öfverallt, dit solens strålar ej direkt trängde in, än i skyddet af ett väldigt rullstensblock, än i skuggan af en ravin; och det behöfdes blott ett moln, som för några flyktiga minuter dolde solskifvan, dämpande dess lyskraft, och se, lömskt kröp kylan fram ur sina gömslen och lät känna att sommarens saga snart var slut. Jag tog ut stegen för att hinna undan aftonkylan. Min väg förde mig ned mot en bäck; öfver bäcken var slagen en bro, hvars halfva lock var förfallet, medan den andra hälften var i godt stånd, halfva räcket var ruttet, resten pryddigt målad i rödfärg. Landsvägen,

som norr om bron var hård som en chaussé, var söder om den gropig, utan diken och djupt inskuren af rännilar. Jag stod vid gränsen af mitt fädernesland: ett steg till, och jag var i Ryssland. Jag följde den imaginära linie åt, som öfver bäckens böljor och mellan furornas stammar delade den djupa tysta skogen mellan tvenne folk, och visst tyckte jag, att näckrosen var vitare, att ormbunken var mera praktfull, att solen sken varmare öfver tallarnas kronor norr om denna osynliga linie, än der borta i det främmande landet. Kom hit du, som förkättrar den urgamla vesterländska bildningen i vårt land, du som predikar om ljuset från österlanden: se denna nejd, är det icke samma sandmassa, samma skog, samma magra svedar norr och söder om detta geometriska begrepp, denna osynliga linie, som ringlar fram genom ljungen, ännu mer, det är samma folk, som bor på hvar sin sida om gränsen, samma språk der talas, samma tro, som besjålar det, och dock, hvem helst som kommer hit, icke behöfver han se den svart-hvitgula tullbommen för att veta att han söder om den är i ett annat land.

* * *

Då i den första finska by jag påträffade ej fans något gästgifveri, gick jag, efter att ha parlaterat med en rysk tulltjensteman, öfver gränsen till närmaste hartschewna, det är härberge, rättare krog. Tvenne smutsiga rum innanför hvarandra utgjorde hela lägenheten, och i båda herskade en gemen lukt af tobak, smorläder och sprit. Längst borta i skänkrummet tronade en gudabild öfver en hylla full med såpgröna finkelfaskor. Krogen hölls af en finsk finne, en plussig, fet karelare. De stränga lagarna mot bränvinet, som på senare tiden tillämpats i vårt land, ha vid gränsen framkallat egendomliga förhållanden. Ett stenkast derifrån flöda nämligen bränvins-strömmarna utan hejd. Hit vallfärdar folk från hela omnejden. Det bränvin man icke vågar lurendreja in, det dricker man upp. Från orter 40 å 50 verst från gränsen kommer folk hit med både häst och kärra och stappla ofta hem till fots, sedan både ök och åkdon drunknat i bränvinsfloden. När klockan slagit tio, föstes gästerna ut, rummet vädrades, halm breddes på tvenne

bord, en fäll apterades till dyna; det var min soflats, ty jag kunde ej förmå mig att intaga värdens fällbänk. Jag bjöd min värd godnatt, men kunde icke underlåta att i förbigående säga åt honom: Huru kan ni, en gammal välbergad man, idka en handtering, som störtar hundrade af edra egna landsmän i förderfvet?

— Hm, hm; sade Israel Wanhala, så hette han, derom vore mycket att säga. Har ni hört om Luostasaari donationsgods, om dess forne herrar, den Scheumanska släkten? Nej! Vill ni höra om den saken, herre, så får ni svar på frågan, huru jag blef krögare.

Och utan att invänta mitt medgifvande, satte sig den gamle ned på en bräcklig stol och började sin berättelse. Det enda talgljuset i rummet belyste hans fårade, kloka, men hårda anlete, som omslöts af ett kort krusigt skägg; till fond hade han ett stycke af den trasiga, röklå tapeten och ett förskräckligt porträtt af Hans Majestät. Der han satt i sin långa mörka rock, skuren efter landsens sed, med de feta fingrarna tummande om sin pipa, var sextioåringen en fullt typisk bild af sin omnejds befolkning. Jag kan icke lägga mina ord så värtaligt, så enkelt och naturligt som en karelsk bonde; jag måste därför på mitt sätt berätta huru gamle Israel blef krögare.

* * *

Han hette Scheuman, var egentligen tysk från Estland, af låg börd, en arbetsam grofhuggare, men hård och grym. Om den sandblandade jordmånen å det donationsgods, som himmeln vete på hvilka vägar kommit i hans händer, icke gaf någon synnerlig lön för hans möda och arbetsamhet, lemnade deremot donationsböndernas belägenhet ett osökt tillfälle att utbilda hans tvenne andra här ofvan nämnda egenskaper. I synnerhet förbittrades hans sinne, sedan hans hustru, af en finsk tjänstemannaslägt, bäddats ned i den sista hvilan och hans tvänne söner, utan att ha slutat sin kurs, sändts hem från en rysk junkarskola. Otaliga voro slitningarna mellan honom och hans underhåfvande, rättgångar, ja till och med slagsmål förekommo understundom. Bönderna egde sin jord sedan urminnes tider som fädernarf, och med otrolig seghet underkastade de sig alla möjliga

lidanden, hellre än de, såsom Scheuman det önskade, uppgjorde arrendekontrakt med donationsherren. Denne var villig att dela den gemensamma jorden i olika lotter, och för en billig afgift arrendera bort den åt familjefäderna i byn, men bönderna nekade enständigt. De resonnerade som så: vi vilja ej arrendera hvad som obestriddigen tillhör oss. Ett arrendekontrakt kan brytas och uppsägas, och då gäller det att gå från gård och grund.

Det var egentligen Israel Wanhala, i sin ungdom en rask, envis karelare, utrustad med en stor portion af hvad man kallar bondförstånd, som bildade kärnan i motståndet. Han styrkte de vacklande, förde byns talan och tog med bred rygg och lugn själ emot både ovett och smicker af feodalherren och hans söner, räfungarne, som de benämndes för sitt långa röda hår. Den dolska striden mellan öfver- och underklass fördes på lif och död. Om elden en stormig höstnatt kom lös i färfallan och brände vinterfodret och den ulliga hjorden, nog visste Scheuman och hans räfningar att det icke var ett olycksfall, utan att elden anlagts. Om räfungarne en månljus höstnatt i smyg fälde en elg-oxe, som betade i videdungen, alltid fick länsmannen veta det, och alltid fans någon af godsets underhåfvande, som kunde vittna i målet. Å andra sidan, om Israel Wanhals råg hvitnade till skörd eller om vårsolen ljummat upp jorden så att den just var lämplig att taga emot kornsådden — just då behöfde godsherren hans hästar och hans armar; och för donationsbonden gälde lagen: först herren, sedan du sjelf.

Der fans emellertid en mäktig medhjelpare på feodalherrens sida, som till slut i den ojemna striden skulle ha totalt krossat bondepartiet, och det var bränvinspannan. Man lefde ännu i husbehofsbränningens gyllene tider, men just då kampen var som bittrast, kom hjälpen; det var den nya bränvin författningen. Scheuman måste förnagla sina pannor, bränvinet blef kontraband, och den ström, som bragt donationsherren guld och „Israels“ folk elände, blef dämnd. Striden, som redan såg ut att blifva en seger för feodalväldet, blef nu oafgjord. Den hade måhända stått och vägt ännu en mansålder, om icke en fullkomligt opåräknad omständighet kommit emellan och länkat striden in på

andra banor. Det var naturligtvis en vacker flicka, Wanhala dotter Lena.

En het sommardag voro räfungarne ute på myren för att jaga beckasiner. På myren vandrade Lena och plockade hjortron. Hon hade skörtat upp kjortel och lintyg, så att de hvita vadorna lyste mellan rosmarinens bruna stjelkar, halsduken hade glidit ned på axlarna och blottade en rund hals och en vit nacke. Ifrån den dagen lemnade räfungarne beckasiner och elgar i fred: de spände efter fader Israels gyllene höna.

Nu tog Israels tålomod slut, desto hellre som han tyckte sig märka att hans vackra höna icke fann räfungarnes besök oangenäma. Han uppgaf striden och sålde till sina likars harm och bedröfvelse sitt gods. Han tog sitt enda barn, sin Lena, med sig, flyttade öfver gränsen, hyrde en stuga närmast tullhomen och satte upp en enrisbuske vid dörren: det var skylten för en krog.

Israel hade varit bister och dyster hela denna tid, och man hade icke sett honom förnöjd förr än en vacker höstdag, då räfungarne kommo ridande i galopp till krogen. Ett elakt löje lyste öfver hans sluga anlete; det såg ut som om han väntat på dem. När räfungarne kommo in i den lilla, smutsiga krog salen och med sina ridspön slogo dammet från de blanka högskaftade stöflarna, stod Lena i sin skönaste fågring bakom disken mot en fond af gröna finkelfaskor och eldröda papyrossbundtar. Öl, rom och bränvin togs fram; glädjen blef allt mer och mer högljudd. Räfungarnes breda anleten lyste i karmosin och deras tjocka läppar spändes ut af skrattet. Lena tyktes de båda unga männen allt skönare, men fader Wanhala, så sorglös han än föreföll, höll skarp utkik, och när räfungarne blefvo alltför närgångna, skickade han sin gyllene höna till grannas. Från denna dag blef der ett lif i krogen. Räfungarne drogo med sig alla odugliga landtjunkare, alla nejdens Taugenichts, och afton efter afton kom gamle Scheuman förbittrad till krogen för att söka sina söner, som han städse fann mer eller mindre druckna. När den gamla feodalherrn och bonden möttes, vaxlade de hotfulla blickar och hotfulla åtbörder, men nu log segern mot Wanhala. Bränvinet, som han köpt i rubel och kopek, som han blandat upp

med vatten, sålde han för mark och penni. Redan derigenom hade hans kassakista blifvit betydligt tung. Ju strängare bänvinsförordningarna tillämpades i Finland, dess större blef pilgrimsskaran i Israels krog.

Det var en kall vinterafton. Räfvingarne sutto med kort och rom i det inre krogrummet. De hade varit ovanligt nyktra och betänksamma i afton, ja till och med lugna. Då det led mot natten, kom gamle Scheuman för att, som så ofta förut, föra dem hem. Insvept i sin vargskinnspels, var han bister att skåda. Israel Wanhala mötte honom i den trånga förstugan; de bytte knappast ett ord, det var som om eld och krut kommit tillsammans. Många års hat brast plötsligt ut i ljusan låga. Den tyska vargen högg ett tag i den finske björnen, och der kämpades i den mörka förstugan en kort, men het strid. Vargen rullade ned från trappan och lomade af hem. Men medan striden kämpades ut mellan björn och varg, hade den ena räfvingen brutit sig in i fader Wanhalas hönsbur, och nu var hans lilla gyllne fogel borta. Brodern satt tyst med hakan lutad mot handen och blickade dystert framför sig. Han såg huru röken ringlade upp ur pipan. Han tyckte sig genom de fantastiska blåaktiga rökmolnen se ett vinterligt landskap: stjernhimmeln gnistrade, norrskenet flammade, snön knarrade, blåbleka skuggor föllo öfver skogsstigen, och mellan de snöhöljda granarnas stammar ilade i vild flykt en räfvinge, som stulit en liten hvit höna. Nu tog skogen slut; der bakom var en vid horisont öfver frusen sjö, och der längst borta i köld och snö, i vinternattens mörker försvann den sista skymten af den röda räfven och hans byte. Nordanvinden svepte kall öfver sjön, och den kvarblifna räfvingen frös ända till hjertrotten; den hade försvunnit, hans korta dröm om kärlekslycka. Han drog en tung suck, skakade askan ur pipan och steg upp för att gå. I det samma kom Wanhala in. Han såg sig omkring efter sin jänta; hon var borta. Ursinnig af vrede och smärta högg han ett tag öfver räfvingens nacke, och i nästa minut låg denne sprattlande i snödrifvan. Men Israel gick in i krogen, slog dörren igen, sjönk ned öfver disken der så mången fyllbult kroknat, och tårar, bittra som malörtsbränvin, runno ur hans rödsprängda ögon.

Men räfungen steg upp, skakade snön ifrån sig och började långsamt att vandra mot hemmet. Vid tullbommen snafvade han öfver något tungt och mörkt, som låg på vägen. Det var en menniska. Folk skyndade till från alla håll. En kvinna kom springande öfver gården med en flammande perta. Hon lyste öfver det bleka ansigtet; det var den gamle tyske vargen; der låg han rakt under tullbommen; en blodström från munnen hade färgat snön under honom röd. Han var död. Det blef icke ens rättslig undersökning om dödsorsaken. Den finske härads höfdingen resolverade att godsegaren Karl Scheuman blifvit funnen död inom kejsardömet Ryssland; den ryske starosten i gränshbyn svor vid alla sina helgon att finska infödingen, välborne Karl Karlovitsch legat stendöd inom storfurstendömet Finland.

Så slutades den bittra striden mellan herren till Luostasaari donationsgods och hans underhafvande. Scheumans räfningar voro ruinerade, och egendomen köptes af finska statsverket. Bönderna voro ruinerade äfven de, de flesta bland dem hade fastnat i det stora spindel nätet, St. Petersburg; de förde der en eländig tillvara som formän och istvoschikar. Israel Wanhala, som under andra förhållanden blifvit en prydnad för sitt stånd, satt der framför mig, gammal och öfvergifven, bruten, röd och plussig. Och jorden, denna dyra finska fosterjord, den låg torr, vanvårdad och utsugen. Mer än en ny generation skall komma och gå, innan den åter hemtat kraft till nya skördar.

* * *

Värden hade slutat sin berättelse. Talgljuset hade brunnit ut och flämtade i ljusstaken. Han stoppade sin breda tumme i ljustakspipen och strök af den mot stöfvelskaftet. God natt! sade han, och innan kort låg han i sin fällbänk och snarkade.

Jac. Ahrenberg.

Talismanen ¹⁾

af A. S. Puschkin,

från ryskan

af

G. A.

Der, hvar evigt hafvets vatten
tyst mot öde klippor slår,
hvarest mån' i dunkla natten
varmare på himmeln går,
och i Harems ljufva gömma
dagen glömmier musulman, —
der en fé med blickar ömma
skänkte mig en talisman.

Och hon kyste mig och sade:
„Göm min talisman och mins:
kärlek i din hand den läde,
hemlig kraft i guldets fins:
Ej från sjukdom, ej från döden,
ej i storm, i vild orkan,
ej i striden, ej i nöden
rädda kan min talisman.

Österns guld och rikedomar
den ej skänka skall åt dig,
till Profetens helgedomar
den ej leda kan din stig;
ej till vänner, ej till bröder
ifrån sorglig ocean,
ej till älskad Nord från Söder
flyttar dig min talisman.

¹⁾ Häntyder på en ring, som af grefvinnan E. K. Vorontsoff skänktes åt Puschkin och hvilken han tillskref kraften af en talisman. Denna ring tog Schukoffsky från den döde poetens finger; den tillhörde sedermera Turgenieff

Men om falska ögon glöda,
lockande din själ till sig,
om i natten läppar röda
utan kärlek kyssa dig,
då, min vän, för känslor lömska,
mot förräderi och glömska
och för hjertesår den kan
skydda dig, min talisman“.

Flyktingen

af Lermontoff.

Kaukasisk legend,

från ryskan

af

G. A.

Garun sprang fortare än hinden,
så rädd som haren flydde han
från striden, snabbare än vinden,
der det tscherkess'ka blodet rann.
Hans fader och två bröder falla
för frihet gladt, med svärd i hand,
och deras hufvu'n ligga kalla
vid oväns fot på fältets sand.
Om hämnd det röda blodet beder;
Garun har glömt sin pligt, så dyr,
förlorat har han mod och heder,
gevär och sabel . . . och han flyr.

Men dagen skymmer, hvita bälten
af nattens dimmor täcka fälten,
och hotfull, svart står bergens grupp;
från öster öfver nattlig öken
en iskall fläkt känns ila lätt,
och öfver Islams öde slätt
bak höjderna ur moln och töcken
lugnt stiger gyllne månen upp.

Af ångest trött, af törst han brinner,
han torkar svett och blod från hyn;
vid månens sken till slut han finner
bland klippor grå den kära byn.
Han smyger sig bland murar kända,
allt hvilar lugnt i nattens frid;
af bygdens män är han den enda,
som kommit hem från dagens strid.

Och till en hydda hän han hastar,
der svagt sitt sken på gatan kastar
en eld, som vänligt innebär
att gamle värden hemma är.
Med hjertat tungt af dämpad tår
Garün skygg öfver tröskeln går.

Selim var förr hans gode frände;
den gamle strax ej honom kände,
ty tård af sjukdom, matt och slö,
höll gubben på att ensam dö.
„Stor är Allåh! Hans englar bära
dig skyddande, — till seger för
han dig, att lefva till vår ära . . .
Hvad nytt?“ den gamle sakta spör'.
Och han slog upp sin blick med möda,
men hoppets eld i den sågs glöda.
Han reste sig, hans kämpablod
i dödens stund gaf kraft och mod.
— „Två dar i dalens djup vi stridde.
Min fader dog med ära höljd;
jag ensam bort till öknen flydde,
som djuret hetsad och förföljd.
Med fötter blödande och brända
af hvassa stenar, gräs och snår,
jag följde stigar icke kända
i vildsvins och i vargars spår.
Man öfverallt ser trupper strömma,
vårt folk förgås! Förskjut ej mig!
Och vid Profeten svär jag dig
att till min graf din tjänst ej glömma“.

Då gaf den döende till svar:
 „Gå bort! . . Jag vill ej skammen skydda;
 för fege män uti min hydda
 ej tak, ej hägn, ej bröd jag har!“

Med själen fylld af skammens smärta
 han hörde gubbens ord till slut
 och steg igen med brustet hjerta
 ur ogästvänlig koja ut.

Han till en annan stuga länder —
 och forna dagars flydda dröm
 till trötta själen plötsligt sänder
 en glödhet kyss så ljuf, så öm;
 en stråle utaf kärleks hopp
 i slitna hjertat vaknar opp.

Han tycker sig i natten skåda
 två ögon, som blott glädje båda,
 en blick så öm, så huld, så kär . . .
 „Här“, säger han, „jag älskad är,
 hon natt och dag på mig blott tänker;
 en fristad lugn mig engeln skänker“.

Han vill gå in, ty natten lider;
 då hörs en sång från forna tider
 i kojans ljuda, skön och vek —
 då blef Garun som snö så blek.

„Lugnt skrider månen
 på himmelen blå,
 och krigaresonen
 till striden skall gå.

Han laddar sitt blanka gevär,
 och jungfrun hon sjunger så här:
 — Min älskling, var modig,
 åt ödet förtro dig;
 bed böner mot öster,
 hör samvetets röster;
 var trogen vår lära,
 och glöm ej din ära.
 Ty den som af Eder
 de sina förråder

skall dö utan heder,
 hans sår skall ej sköljas af höstregnets skur,
 hans ben ej begravas af vildmarkens djur,
 och hans skändliga namn
 skall i bergen ej dö,
 honom bort från sin famn
 jagar dalarnas mö“.

Med hjessan böjd och tankar tunga
 Garün i hast från stället går,
 och då och då på bröstet unga
 från ögat faller tyst en tår.

Men der af storm och ålder lutad,
 han ser sin faders hydda stå,
 sin dystra vandring ser han slutad,
 han vill gå in, han bultar på.

Der säkert höjas varma böner
 för honom, hemmets kära skatt.

En gammal moder sina söner
 från striden väntar hem i natt.

„Ack, moder, öppna! Ömt dig beder
 din yngste son. Från blodigt slag
 jag oskadd genom ryska leder
 har kommit hem“.

„Blott du?“

„Blott jag“.

— „Hvar är din far och dina bröder?“

— „De stupat, moder, sörj dem ej,
 de bo hos englarna i söder“.

— „Du hämnats dem?“

„Nej, moder, nej!

Men jag sprang bort till bergen höga,
 jag flög till dig med kvällens vind,
 att smeka ditt förgråtna öga
 och torka tåren från din kind“.

„Tyst, kättare! kom mig ej nära,
 har du ej kunnat dö med ära,
 lef ensam då. Bort härifrån!

Jag med din skam på åldrig panna
ej vill min lefnads kväll förbanna,
du slaf, du usling, . . . ej min son!"

De tystnade, de hemska orden,
förnekelsen för synd och skam;
Garun sjönk kraftlös ned till jorden
vid hemmets dörr, på vägens dam.
Allt sof i nejden, intet rördes
i stilla nattomsluten dal.

Men under fenstret länge hördes
båd' eder, böner, gråt och kval,
till dess af egna dolken slagen
den armes skam ett dödshugg fick.
Och modern såg det andra dagen,
men vände kallt blott bort sin blick.
Och liket af den gudsförskjutne
ej någon bar till grafvars lund,
men tjutande man gårdens hund
såg blodet slicka från den brutne.
Och att det kalla stoftet smäda
från hemmen barnen sprungit ut.
Och frihetsstridens sägner häda
den usle och hans hemska slut.

Och bort ifrån Profetens öga
hans själ flög darrande och matt,
och än bland bergens klippor höga
han irrar kring i dyster natt.
Och ofta än vid samma timma
han bultar hårdt på stugans dörr,
men Kórans vers skall han förnimma
och fly igen bak moln och dimma,
som undan svärd han flydde förr.

Mete.

När hvarandra i det blå
draga skyar fjäderlätta,
vågor skvalpa och berätta,
kvicka, lekande och små.
Solen, bländande, sin hetta
öfver vattnet gjuter . . .
Oh, hur pojken njuter,
när han ställer allt till rätta!
Skulle kanske han ej veta
hvar det lönar sig att meta?
Bakom udden är det grundt,
här invid stå rysjepålar,
och på afstånd vassen prålar,
gul och ymnig, viken rundt.
Båten svängt sig bra för resten —
tobak har han gömd i västen.

I en hög och lummig rönn
föra kråkorna ett väsen,
som hörs ända ut på sjön.
Mellan bottenslam och grus
frodas algerna i sanden,
och de vattendränkta banden,
bildade af abborrgräsen,
vagga glittrande i ljus.

Med en sista blick på läget
slår sig pojken makligt ned.
Efter att ha ordnat träget,
flyttat brädet halft på sned,
känt om knifven är i skidan,
sett om hvarje don är med
och lagt årorna åt sidan,
sitter han i stum förbidan.

Mössan retar honom smått,
lågt i pannan har han skärmen,
och så tryckande är värmen.
Nej, nu finner han för godt
ta en papyross ur fickan;
eld får han med första stickan,
gömmer derpå åter asken,
öppnar rocken, drar en rök,
lyfter lätt och på försök
närmsta spö och jemkar masken,
nyper af den vandt och händigt,
men ger akt likväl beständigt. .
Hade han en mört till bete,
blefve här ett lyckligt mete.

Nu gå tankarna på fläng,
medan aftonen sig närmar
och en vilsen broms, som svärmar,
envist gnolar sin refräng.
Männe hemma man på hällen
steker svamp som bäst till kvällen?
Vore ypperligt ändå,
om en stackars gädda egde
nog förstånd att bita på,
och om fisken sedan vägde
tio skålpund eller så.

Det tycks annars lugna snart,
vågorna bli utan fart,
slakna sömniga och tunga,
så att båten slutat gunga.
Ej ett enda napp en gång!
Redan minsta abborrhpinne
kunde lifva upp ens sinne;
eljes väntan blir för lång.
Se, hur solen, röd och mogen,
kryper skyndsamt bakom skogen!
Molnen växlat färg och form,
och det förefaller som det
nästa morgon blefve storm.

Hvilka strimnor kors och tvärs! —
 Men jag brydde mig ej om det,
 blott jag finge helst en gers.

Än ett bleknadt skimmer lyser
 en sekund vid strandens bryn;
 derpå mörknar hastigt skyn.
 Pojken märker att han fryser,
 och hans synkrets blir allt trängre.

— — — — —
 Här ska tusan sitta längre!

Mikael Lybeck.

Midsommarsvaka.

Hilfkungen i kväll har gästabud,
 Och många äro hans gäster,
 och alla klädt sig i helgdagsskrud;
 de kommit från öster och vester
 och söder och nord,
 och rikt står hans bord
 och dignar af tusende rätter.

Och hög är salen, der festen står,
 och rymlig är han tillika,
 så ingen trängsel vid bordet rår,
 men alla bespisas lika;
 och duken är sydd
 af grönt och är prydd
 med smycken af guld och rubiner.

Och högstämdt kväde blir sjunget der
 af luftens sångare alla,
 och hvarje stämma är ren och skär,
 ej några missljud der skalla;

och aldrig en kör
du hört eller hör
så fullstämmig sjungas härnere.

Men dagen sjunker vid vesterns rand,
och vågen begynt att glimma,
och af de rosor, som kvällen band,
snart återstår blott en strimma;
dock, mörkt det ej blir,
af silfver ett skir
allenast bredd ut öfver ängen.

Och elfvor, lätta som vindens fläkt,
i dimman nu dansen tråda,
och skogen och dalens hela släkt
stå tysta och derpå skåda;
men nere vid strand
tar näcken i hand
sin harpa och börjar att spela.

Och rik är strängen och tonen öm,
och mycket den innehåller,
så öm som oskuldens rosendröm,
som bäckens barnsliga joller;
och stora och små
det språket förstå,
de redan ha länge förstått det.

Men elfkungen sitter och myser nöjd
och ser på sin väna maka
samt hviskar, till hennes öra böjd:
„så härlig midsommarsvaka
på hela Guds jord
blott bjuds af vår nord;
i södern får man den försaka“.

Sigge Sparre.

I bokhandeln.

H. G. Porthans bref till M. Calonius. B. 1, åren 1791—1796, B. 2, åren 1797—1800; 605 + LXVIII och CVI 8:o. Helsingfors 1886 (Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland, I, V.)

Vårt Svenska literatursällskap, hvars främsta uppgift är att vårda sig om de skriftliga minnesmärkena af våra förfäders andliga lif, skulle knapt kunnat börja sin verksamhet bättre än med föreliggande publikation af de talrika bref, i hvilka Porthan meddelade sin i Stockholm, såsom medlem af högsta domstolen bosatte vän Calonius underrättelser om förhållanden, tilldragelser och personligheter hemma i Finland. Icke afsedda att läsas i en större krets, utan endast för att genomögnas och derefter förstöras, äro dessa bref skrifna i hast, utan literärt syfte eller stilistisk möda. Men just derigenom vinna de ett intresse, som brefsamlingar, i hvilka skriftställarens anspråk äro mera märkbara, ofta sakna. De gifva oss nämligen en så godt som fullständig bild af brefskrifvaren i hans hvardagslif. Vi se huru Porthan hade sitt hem ordnad, huru han tillbragte sin dag, huru han arbetade och med hvilka personer han umgicks. Mellan dessa små bilder ur hvardagslifvet framskynta dessutom här och der drag, som belysa Porthans ställning i literära, fosterländska och politiska frågor. Porthan framträder här, sådan han var bland våra förfäder, vördad och aktad, varm för alla frågor af betydighet, men äfven med uppmärksamt öga iakttagande de små sidorna i dagens äflan. En brist, som icke kunnat fyllas, är att Calonii bref till Porthan saknas, hvarför många hänsyftningar förefalla oklara och den rätta afsigten med mångt yttrande undgår läsaren. I företalet till andra bandet meddelar samlingens förtjenstfulle redaktör, statsrådet V. Lagus, att han funnit en detaljerad förteckning öfver den ännu förseglade Porthan-Tengströmska depositionen i universitetsbiblioteket, hvari bland annat upptages „1 bundt från en anonyme under loppet af åren 1793—1800“. Med fullt skäl anser hr Lagus att den anonyme korrespondenten är Calonius, hvaraf han sluter att denne lika litet som Porthan fullgjort öfverenskommelsen att förstöra brefven, hvilka således, då den nämnda depositionen år 1900 öppnas, torde komma i dagen. Att dessa bref, såsom naturligt är med afseende å brefskrifvarens ställning i hufvudstaden, innehålla rikare upplysningar af allmänt historiskt värde än Porthans motsvarande, finner man af Calonii i bilaga till andra bandet införda bref af 12, 15, 17 och 18 oktober 1796, hvilka publicerats enligt koncept funna bland Calonii, å universitetsbiblioteket förvarade papper. Med den pietet, som man kan

vänta sig af en man, för hvilken det porthanska tidehvarfvets literära förhållanden redan länge varit ett kärt forskningsområde, har utg. återgifvit breffvens originaltext och besekrat de svårigheter, som Porthans ofta svårsläsliga handstil beredt honom. Men derjemte har han i betydlig mån ökat publikationens värde genom att till den foga ett namn- och sakregister, som med rätta af honom benämnes en fortlöpande kommentar till texten. Allmänheten torde hafva svårt att föreställa sig, hvilken uppoffrande möda fordrats för att samla och granska alla de biografiska upplysningar och personalnotiser, som der ingå. Slå vi upp ett namn, huru obetydligt det än må vara, som vid läsningen af breffven påträffats, finna vi oftast personens hufvudsakliga lefnadsdata fullständigt angifna. Hvar och en, som från biografisk synpunkt behandlar vår historia under slutet af förra århundradet, skall i detta register finna en pålitlig och oumbärlig ledtråd. Huru omsorgsfullt utg. gått till väga framgår bland annat af att han, sedan första bandet med dess register redan utkommit, började omarbete det sistnämnda i samband med registret till andra bandet. Vi hafva anmärkt derom för att göra läsaren uppmärksam på att registret till första bandet numera är värdelöst och icke bör begagnas, emedan de upplysningar, som der ingå, återfinnas kontrollerade och tillökta i registret till andra bandet.

Bland Porthans biografer har ingen så riktigt och träffande karakteriserat honom som J. J. Tengström i Chronologiska förteckningar och anteckningar om finska universitetet. Hans skildring har äfven legat till grund för de flesta senare biografier. De föreliggande breffven bekräfta i hufvudsak hans uppfattning och bestyrka den genom en mängd detaljer, af hvilka några här må framhållas.

Det herskande draget i Porthans lif var intresset för den finska högskolan, som för honom var ett hem, en stor familj, åt hvilken han egnade sina bästa krafter. Också finnes knapt något af breffven, der icke universitetets angelägenheter beröras. Än talar breffskrifvaren om sin verksamhet såsom lärare, hvilken isynnerhet mot slutet af vårterminerna, då de flesta disputationer utarbetades och granskades, var betungande; än uttalar han sig om tjänstekamraterna, af hvilka en del t. ex. Tengström berömmas för nit och intresse, medan andra t. ex. filosofen Schalberg strängt klandras för likgiltighet och försumlighet. Har en docent eller e. o. adjunkt visat sig håglös, yrkar Porthan på hans uteslutande ur lektionskatalogen, ett slags skamstraff, hvars betydelse af honom ej litet uppskattades. Jemte det han meddelar Calonius notiser från universitetet, ger han honom äfven en mängd uppdrag, som afse universitetets bästa. Gäller det en tvistig befordringsfråga, uppmanar han ej sällan sin inflytelserike vän att hos höga vederbörande verka för den af aspiranterne, som han anser vara den dugligaste. Någon gång misstager han sig dervid; så t. ex. uppskattar han icke tillräckligt kemisten Gadolin och fysikern Hällström, hvilka dock snart

räknades bland akademins mest lysande stjernor; men i allmänhet äro hans omdömen riktiga och alltid förestafvade af verkligt intresse för studierna och det vetenskapliga lifvet. I ännu högre grad än i sådana fall litar Porthan till Calonius i frågor, som röra universitetets ekonomi. Porthan egnade oförtrutet tid och möda åt högskolans, på denna tid mer än i våra dagar utgrenade ekonomiska angelägenheter. Gång efter annan reser han kring landet för att inspektera akademins talrika hemman; en misslyckad grufanläggning å Haveri akademie-hemman i Kyro socken gifver honom ständiga anledningar till bekymmer; storskiiftena synas honom leda till kränkning af akademins rätt; processer angående akademins hemman uppkomma, i hvilka Calonii juridiska insigter tagas i anspråk. Under de sista åren ger den nya universitetsbyggnaden oftast anledning till meddelanden. Brevet innehålla talrika upplysningar om huru en fond för detta ändamål samlades genom enskilda bidrag, genom inkomst från lediga pastorat m. m. Detta nitiska sysslande med universitetets ekonomi var för öfrigt af betydelse för Porthan äfven såsom forskare. Derigenom lade han grunden till sin omfattande kännedom om vårt lands alla förhållanden, och särskildt voro hans inspektionsresor af vigt för insamlandet af geografiska notiser. — Porthan var en ifrig bokvän. Äfven sedan han afstätt från sin plats såsom universitetsbibliotekarie, skötte han gång efter annan akademins bibliotek såsom vikarie och följde alltid med det spändaste intresse dess utveckling. Ej mindre uppmärksamhet egnade han åt sitt enskilda bibliotek, hvilket sedermera genom testamente införlivades med den allmänna samlingen. Detta gifver i brevet anledning till åtskilliga bokrekvisitioner, i hvilka Porthans ståndpunkt såsom polyhistor på egendomligt sätt framträder. Det finnes knapt något i bokväg, som icke intresserar honom. Särskildt är han mån om att erhålla de nyaste politiska broskyrerna och annan tillfällighetslitteratur, så att rekvisitioner ofta upptaga lärda verk i brokig blandning med dagsländelitteratur.

Om Porthan såsom vetenskapsman innehålla brevet jembeförelsevis litet. Sina historiska forskningar omnämner han endast i förbigående, isynnerhet då han tillsänder Calonius något nytt häfte af *Chronicon episcoporum*. Ett både träffande och vackert yttrande om detta arbete ingår i bref af den 7 mars 1797: „jag skyndar att få detta opus till slut, och är, såsom Bror ser, redan tämmeligen långt avancerad; sedan skall registret, (som fordrar mycken möda, men hvarförutan arbetet ej stort kan nyttjas) bifogas. Sluteligen tilläggas några härtills utlemnade documenter. Jag tror mig då genom detta Magazin gjort dem en tjänst, som framdeles vilja arbeta i *Finska Historien*“. Medan de fosterländska forskningarna lugnt och jemnt fortgingo, följde Porthan med en oro, som icke var fri från retlighet, rörelserna inom utlandets filosofiska litteratur. Sjelf var han anhängare af en eklektisk popularfilosofi, som utslutande stödde sig på erfarenhetens vittnesbörd och harmonierade med hans i allmänhet nyktra, sunda och föga fantasirika åskådningssätt. Ut-

gående från denna ståndpunkt kunde han icke försona sig med den nya, tyska, af Kant grundlagda filosofin, som redan genom sitt dunklare uttryckssätt syntes honom frånstötande. Han har ej nog ord att uttrycka sin missbelåtenhet med kantianernes dunkla jargon, deras underliga fanatism m. m. och uttalar till och med sin öfvertygelse att kantska filosofin „omkullkastar ej allenast ortodoxin, utan ock all uppenbarad religion“. Ehuru han knapt alls uppträdde såsom filosofisk skriftställare i egentlig mening, lyckades han genom sin lärareverksamhet, hvilken ofta gick öfver på filosofins område, för lång tid utestänga den tyska filosofin från Åbo akademi.

Mer än en gång har man vid genomläsandet af breffen anledning att fråga sig: af hvilken art var Porthans fosterlandskärlek och huru fattade han Finlands ställning i politiskt och nationelt hänseende? J. V. Snellman har i Litteraturbladet för 1861 på denna fråga svarat att Porthan var fennoman. Dock medgifver han att fennomanin ännu hos Porthan var omedveten, hvarjemte han erkänner sin okunnighet om hvad Porthan tänkte och talade om Finlands framtid. I den föreliggande samlingen finnas emellertid flere uttalanden, hvilka jäfva Snellmans mening. Det är tydligt att Porthan i föreningen med Sverige såg det väsentligaste livsvilkoret för Finland. Märkligast i detta afseende äro hans bref från våren 1796, hvilka äfven kasta ett intressant ljus öfver stämningen i landet under denna tid, då ett krig med Ryssland tycktes förestå. Med den spändaste uppmärksamhet följer Porthan krigsrustningarna, klandrar befälhafvarenes efterlåtenhet och prisar folkets iver att gå fienden till mötes. Äfven annars framträder samma varma kärlek till det svenska riket. Porthan älskar Sveriges samhällskick med dess folkfrihet och starka konungamakt och ser deri det starkaste värnet mot grannen i öster. Han bedömer med den största stränghet hvar och en, vare sig den „ryska“ Sprengtporten, G. M. Armfelt eller andra, som brutit mot sin trohetspligt mot riket. Och han tänker sig aldrig ett Finland för sig, oberoende af Sverige. Det fans ingen motsägelse mellan denna hans kärlek till Sverige och hans finska patriotism. Hans hängifvenhet för Finland var nämligen af väsentligen provinciell natur och ingick såsom ett moment i hans trohet mot riket i dess helhet. Finland var föremålet för hans forskningar, hans verksamhet såsom universitetslärare och deltagande i flere allmännyttiga företag afsåg Finlands bästa; detta var hans glädje, utan att han tänkte sig en motsats mellan det finska och det svenska. De bästa bland hans samtida stodo på samma ståndpunkt, medan deremot nationalitetssträfvandenas tid ännu icke var kommen.

De sista breffen i samlingen beröra en tvist, som oförmodadt utbröt mellan de hvarandra annars varmt tillgifne korrespondenterne. En beställsam vän hade låtit Calonius förstå att Porthan skingrat dennes, i hans vård lemnade boksamling, hvaraf bittra ord och skarpa förebräelser framkallades. Utg. har delvis förkortat de bref, som röra denna tvist, hvilken ju icke heller är af allmännare intresse.

Elna Tenow (Guido): *Brokigt*, noveller och skizzer; 209 s. 8:o. Sthlm 1887, Albert Bonniers förlag; 1 kr. 75 öre.

Man hör ofta nedlåtande omdömen uttalas om våra dagars tendensiösa fruntimmerslitteratur och man ser ett medlidsamt småleende vid tal om de inlägg i kvinnofrågan, som i roman- eller novellform nedskrifvas af damer. Få äro emellertid de, som göra sig mödan att utleta grundorsaken till att denna litteratur i så öfvervägande grad skattar åt tendensdiktningen. Man förstår icke att fulländade konstverk ej skapas i det läger, der man kämpar för lifvet eller för det, som ger lifvet dess förnämsta innehåll och värde; man inser ej att de kvinnor, som arbeta på höjande och förädlade af sitt kön, i de flesta fall så intensivt beherskas af denna idé, att personligheterna, hvilka i deras vittra arbeten skola uppbära denna, ej förmå svinga sig upp till fri, lefvande konstnärlighet.

Förf. till ofvannämnda novellsamling — hennes första sjelfständiga arbete i bokform — synes äfven djupt berörd af kvinnofrågan, och hennes alster bära spår häraf. Det är speciellt kvinnans ställning inom äktenskapet, hennes underordnande i detta lifstidsförhållande såsom en följd af hennes brist på andlig mognad, hvilket utgör ämnet för „Kamp“ och „Frihet“, de mest betydande berättelserna i samlingen. „Förutsättningar“ är ett psykologiskt underlag för „Kamp“ och kunde lika gerna varit förenad med denna inom en och samma ram. Allena för sig saknar den senare berättelsen sjelfständig grund; tillsammans bilda de deremot en ung kvinnas själshistoria och erbjuda rätt mycket af intresse. Utvecklingen är konsekvent, motiveringen klar och enkel; af verkligt värde äro några strödda reflexioner, gripna djupt ur menniskonaturens innersta och genialiskt framställda. — Den intressantaste novellen är utan tvifvel „Frihet“, egentligen en teoretisk äktenskapstudie, enär gestalterna deri äro helt och hållet konstruerade för att tjena förf:s afsigter. De kunna derfor icke verka genom omedelbar lifaktighet, men den princip de utveckla är så sund, så riktig, af en sådan sedlig storhet och så varmt genomförd, att berättelsen i etiskt afseende kan ställas bredvid det allra förnämsta detta slags vitterhet har att uppvisa. Verklig frihet uppnås endast genom redligt, oafåtligt, sjelfständigt arbete — det är denna text förf. här på ett ljusst och vackert sätt illustrerat. „Arbetare“ är en interiör ur fabriksfolkets lif — i sjelfva verket ett diskussionsbidrag till arbetarefrågan — utan synnerlig originalitet, fastän reelt och kraftigt tecknad. I „En drinkares hem“ äro färgerna så tjockt påbredda och så skrikande, att skizzen, trots all naturtrohet och sanning i linierna, endast uppnår en trivial totalverkan. „En julbild“ är blott en anspråklös liten beskrifning på sedvänjorna vid denna högtid; likväl har förf. här lyckats gripa den halft glädtiga, halft vedomfulla, alltid varma och vänliga julstämningen och återgifva den i frisk ursprunglighet.

Det rent estetiska värdet hos denna novellsamling ville vi icke anslå synnerligen högt, dertill är dess innehåll alltför mycket i saknad af verkligt organiskt lif. Hvad vi deremot här möta är en kraftfull och redbar vilja, som med värme och innerlighet förfäktar sina åsikter, en god observationsförmåga, en intelligent uppfattning, en liflig stil, någon gång sjunken till det banala — såsom i „Kamp“, der kompositionen ej är tillräckligt koncentrerad och stilen i följd häraf icke alltid kunnat hålla sig uppe —, men i det hela sund och koncis: med ett ord en begåfvad och i sedligt afseende högt stående författarepersonlighet. Det är därför ej allenast nöje man erfar vid läsningen af denna lilla bok, den skall tillika i hvarje redligt sinne väcka en känsla af djup sympati.

I. I—d.

Anna Wahlenberg: Hos grannas; 212 s. liten 8:o. Sthlm 1887; A. Bonnier; 1:75 kr.

De sexton små skisser, som här sammanföras, äro icke författarinnans förstlingsarbete; hon utgaf i fjor en hvardagshistoria under titeln „Små själar“; den friska lifsuppfattning, hon deri utvecklade, återfinner man äfven i denna hennes senaste samling.

Det vore ett verkligt nöje för både gammal och ung att läsa Anna Wahlenbergs pigga små berättelser med deras lätta språk och skarpa iakttagelser, om hon blott icke så ofta lade in mer elände, än som är nödigt. Huru gripande är icke t. ex. skildringen af Sigrid då hon fått del af läkarens dödsdom öfver den älskade och bekämpande sina tårar försöker le emot honom, för att icke förbittra hans sista stunder; hon vet dock att hennes „ljuftva dröm om kärlek och lycka glider ifrån henne obevekligt som solen, då den sänker sig mot aftonskymningen i vester“. Tänker man emellertid på anledningen till denna sorgliga utgång, så kan man icke undgå att känna sig oangenämt berörd af motiveringen. Fästmannen har nämligen af fåfänga låtit operera sina skelande ögon, och i sammanhang med denna operation ställer förf. det lidande, som icke ger honom många dagar kvar.

Denna benägenhet att finna motiveringen bland hjertats sämre sidor gör att mer än en berättelse förefaller något sökt. Som undantag må nämnas „Hemkomsten“, hvori skildras moderns och dotterns olika känslor för den efter en oärlig konkurs hemkommande fadern, samt „Olika dagrar“ och „En rar liten unge“. Till förf:s bästa, ja kanske intressantaste alster hör „Modellen“, ehuru den icke utgör något undantag i afseende å nämnda svaghet. Denna drabbar, märkligt nog, i synnerhet de manliga personnagerna, medan de kvinnliga karaktererna behandlas med vida större sympati och därför äfven skildras sannare. Sigrid i den omtalade berättelsen „Då solen går ned“ och Gertrud i „Olika dagrar“ äro förträffligt framställda, täck är ock Olga vid de rön hon gör genom sitt möte med „Den hemlöse“.

Men också i framställningen af sitt eget kön faller förf. någongång i öfverdrifter. Låter hon provisorin i berättelsen „Stora kläder“ trampa och bryta sönder sin fästmörs porträtt, emedan han ej erhållit den befordran han just för hennes skuld så ifrigt längtat efter, så är hustrun i „En rar liten unge“ icke mindre vådlig. Det kan ju vara riktigt nog att låta henne brusa upp och säga häftiga ord till sin man, då han för andra gången spekulerat och förlorat; men att hon, som med sina sparpengar kunnat hjälpa honom, vägrar att göra detta och ber honom sköta sig sjelf, är helt säkert en felteckning, då hon ju i sjelfva verket älskar honom. Upplösningen af missförhållandet är täck och lilla Jenny, titelpersonen, allt igenom förtjusande.

Öfverdrifterna bero kanske derpå, att förf. inom skissens knappa utrymme vill framställa haltfulla, stundom djupt ur lifvet gripna förhållanden. I alla fall går berättelsen raskt undan, och hvad som kanske mest utmärker förf. är att det i hvart stycke finnes en kärna, äfven om den icke alltid tydligt betecknas med titeln. Äfven småplocket, som ingår mellan de allvarligare skisserna, låter läsa sig med nöje; en del, t. ex. „Bettys promenad“ för att hemta sin fröken eller assessor Lundboms aftonläsning i „Ett lik som tittar“ kunde förefalla nog simpla, derest ej en fläkt af humor i förening med en viss nobless i känslan adlade framställningen.

K. E.

Wilma Lindhé: Mödrar, skådespel i tre akter; 74 s. 8:o. Göteborg 1887; 1 kr. 25.

Detta nutidsdrama borde på vår finländska scen kunna väcka lika stort bifall som i Göteborg, och då det därför måhända framdeles granskas i Tidskriften, vilja vi nu egna det intressanta stycket blott några ord. En flärdfull flicka och en allvarlig man, se der grundmotivet, ett omvänt „dockhem“, om man så vill, säkert med lika verklig bakgrund som Ibsens, ehuru förf. på goda skäl alls icke visar oss det unga paret i deras eget hem. Temat är icke nytt ens för vår publik; redan F. Hedbergs, hos oss uppförda „Blommor i drifbänk“ — för att taga ett numera urmodigt exempel — gisslade den vanliga flickuppfostran i skolan. Här se vi dess resultat i lifvet. Den bortskämda, „rysligt feterade“ Fanny Borg tjusar Olof Dahl, en ingenjör hängifven sitt arbete, som har den märkvärdiga åsigten „att en kvinna aldrig kan ha ledsamt eller inte något att ta sig för i sitt eget hem“, och som kan glömma sin tomt hustru för „framåtskridandet, människoslägtets förädling och allt sådant der“. De tu förenas och skiljas och återförenas, sådan är den enkla hufvudhandlingen.

Den ena af mödrarna, grosshandlar Borgs fru, är en oförfärlig, nästan omenskelig blandning af elegans, ytlighet, högmod, hjertlöshet, utan några andra intressen än nöjen och ståt. Sin

man har hon så kjonerat, att det nästan behöfdes någon, som uppmuntrande ryckte honom i rockskörtet, då han slutligen genom förhållandenas makt börjar stå på sig. Sonen Harald ruffar märkvärdigt nog upp sig, sliter sig lös från sitt öfverdådiga, af kära mamma uppmuntrade ungarlifelif för att bli en duktig karl i Olofs tjänst och nu på allvar göra sin kúr för Cecilia Björk. Hon, en lindrigt emanciperad dam, älskar Olof, men tillbakavisar hans kärlek efter skilsmessan med Fanny och slutar med ett halft medgifvande åt den förre löjtnanten-kurtisören. Fullt motive- rade synas i det hela de likväl ej obetydliga vexlingarna i Olofs och Fannys görande och låtande; man förvånas blott öfver den lilla andel pligten har i Olofs känslor, men kan dock tro på Fannys framtid i den andra moderns skola. Olofs mor är en lika vacker som sann gestalt. Det stränga arbetet för sonens väl har icke förhärdat henne; det har blott stärkt hennes grundsatser, som icke böjas ens af ömheten för den enda, kära sonen. Hennes milda styrka låter styckets yngre personer framstå svaga som rö för vinden. Och då sonen emot henne upprepar att det är *olycka, icke synd*, om Fanny, ehuru hans lagliga maka, under skilsmessan börjar förälska sig i en annan, förefaller hans doce- rande nog ömkeligt, nästan löjligt, — för öfrigt är detta nästan det enda af denna evolutionsmoralistiska art i detta, likväl så moder- na stycke. Reflexioner saknas der likväl ej. Fru Borg får t. ex. af sin son höra: „om ni kvinnor inte voro (sic) så ytliga, så flärd- fulla och småsinta, skulle det inte behöfva klagas så mycket öfver att männerna föra ett utsväfvande lif; ju mindre äktenskapsdröm- men kan realiseras, dess mer ökas de lösa förbindelserna“ — tankvärda ord.

W—r.

F. Hoch: Nye Lægemedler, Supplement til Pharmacologisk Compendium; 123 s. 8:o. Kristiania 1887, Cammermeyer (i kommiss.)

Förf:s afsigt med utgifvandet af denna bok har, såsom han säger i förordet, varit, dels att lemna en kortfattad öfversigt öfver de med läkarevetenskapens materia medica under de senare åren införlifvade många nya och värdefulla läkemedlen, dels äfven att förfullständiga behandlingen af äldre, i hans för åtta år sedan utgifna Pharmacologisk Compendium upptagna läke- medel, der nya åsichter i afseende å deras användning och verkan yppats. Och förf:s bok måste med skäl anses fylla ett verkligt behof. Han angifver läkemedlens ursprung, fysikaliska och kemiska karakterer, sättet och indikationerna för medlens användning samt nödiga receptformler; med ett ord allt, som är af vetenskapligt eller praktiskt intresse för läkaren och farmako- logen i allmänhet. Redan de allmänt begagnade namnen på enkla *chemica* äro i behof af en förklaring, emedan de äro i hög grad godtyckliga och emedan de kemiska benämningarna, som

vanligen genast angifva ämnets kemiska karakter, ofta blifvit ersatta af högeligen vilseledande benämningar. Sådana äro exempelvis jodol (eg. tetrajodpyrrol), salol (salicylsyrefenylester), hypnon (fenylmetylketon), hvilka väl äro något bekvämare, men icke lemna någon upplysning om ämnenas natur och ursprung.

Bland den mängd nya läkemedel, som tillkommit under de senare åren, hafva en stor del erhållit sin spridning på reklamens väg och vanligen då fått efter den första vetenskapliga kritiken försvinna. Men äfven bland dem, som kunnat bestå inför denna, hafva många visat sig fullkomligt öfverflödiga, eller mindre verk samma, än de hittills använda, och därför snart råkat i glömska. De af förf. behandlade läkemedlen äro ett urval af sådana, som i ett eller annat afseende visat sig ega egenskaper af mera framstående vikt; i detta urval har förf. varit rätt lycklig.

Ursprungligen hafva de flesta, särskildt de äldsta af våra läkemedel upptagits ur folkmedicinen, och egendomligt nog upptagas ännu den dag som är ständigt nya läkemedel ur denna. I synnerhet är det växtdroger, som sålunda tillkomma, hufvudsakligen amerikanska. I ett stort antal har man funnit kraftigt verkande, i rent tillstånd framställbara ämnen, hvarigenom den stora fördelen af en säker dosering vunnits. Annars användas af de amerikanska läkarna gerna de af drogerna beredda flytande extrakterna (fluidextracts), hvilka genom förmedling af europeiska drogerihus numera stå att erhålla öfverallt i Europa. Andra slag af läkemedel hafva tillkommit efter direkt anställda försök. En hel serie *hypnotica* hafva sålunda uppträdt som medtåflare till kloralhydratet; paraldeyden, uretanet och dylikt, ovisst för huru lång tid. På samma sätt hafva de som *antiseptica* rekommenderade ämnena, särskildt karbolsyran, hvars bakteriedödande verkan är befunnen nog ringa, fått lemna plats för andra, hufvudsakligen hörande till de så kallade aromatiska ämnena. Tymol, salicylsyra, benzoësyra, m. fl., ja äfven kvicksilfverklorid användas för vissa ändamål, exempelvis i kirurgin, numera med större fördel än karbolsyran. Kviksilfverkloridens lösning verkar exempelvis såsom bakteriedödande 100 och tymolen 10 gånger starkare än karbolsyran. — Af skildt intresse äro de konstgjorda kinolin-derivaterna, såväl till struktur som verkan beslägtade med kininet, hvilket enligt ett under sista året spriddt rykte skulle hafva blifvit genom syntes framställt i England.

Dessa antydningar om ursprunget till en del af de nya läkemedlen må här vara nog. Förf:s framställning utmärker sig genom objektivitet i omdömet samt en klar och kritisk granskning af de gjorda vetenskapliga iakttagelserna och experimenten. Bokens värde är så mycket högre, som äfven våra viktigaste äldre läkemedel athandlas i den mån vetenskapen upptäckt några nya indikationer, eller i allmänhet nya åsichter i afseende å dessa gjort sig gällande. Vi rekommendera därför hr Hochs „Nye Lægemedler“ åt såväl medici som farmaceuter.

För dem som önska en noggrannare kännedom om de nya amerikanska läkemedlen, hänvisa vi till *The Newer Materia Medica*, designed and issued to the Medical Profession by Parke, Dawis & C:o, Detroit, Mich. U. S. A.; hvaraf Vol. I utkom 1883; vidare Gehe & C:i i Dresden årligen synliga handelsberättelser. Det förra arbetet behandlar redan 17, för det mesta växtdroger och deraf framställda koncentrerade läkemedels former.

E. E. S—k.

Johannes Sundblad: Bland kräklor och mitror, en svensk kulturstudie från slutet af förra och början af detta århundrade; 250 s. 8:o. Sthlm 1886, Fahlerantz & C:i.

Något särdeles värde eger icke denna „kulturstudie“, som för det mesta är hemtad från framlidne Linköpingsbiskopen, sedermera erkebiskop Lindbloms brevsamling, hvilken, 25 volymer stark, förvaras i Linköpings stiftsbibliotek. Utg., som går i hr Ahnfelts fotspår och kanske är något djupsinnigare än denne, men saknar hans literära beläsenhet, vill framför allt vara pikant, såsom redan titeln och kapitelrubrikerna visa. Att många, för tiden och personerna betecknande drag följt med bör villigt erkännas, men någon ny belysning eller väsentligen förändrad uppfattning af dem vinnes icke. Lindblom sjelf framstår som den frisinnade, humane, något rationalistiska öfverherden, hvars förtjenst om nya psalmbokens, handbokens och katekesens ävåga-bringande består mera i mäklande mellan åsigterna, än i någon djupare ledande öfvertygelse. Äfven Wallqvist, Ödman, Wallin, Tingstadius och en mängd mindre notabla personligheter karakteriseras genom utdrag ur deras bref. Utom Lindbloms val till biskop, hvilket upptar en god del af studien, och hans verksamhet som utgifvare af *Journal för prester* och andra skrifter till befrämjande af upplysningen, äro komitéarbetena under hans erkebiskopstid en episod, om hvilken brevvetlingen lemna åtskillig upplysning.

Utg:s tillgörande är härvid ovanligt anspråkslöst. Upp-tagen af att plocka ut hvad som kan förefalla kuriöst, ger han sig icke mödan att anskaffa de nödigaste notiser. Medan Lindbloms val till Linköping behandlas med stor utförlighet, egnas icke en rad åt hans öfvergång till erkebiskopsstolen. Utg. upptar ett bref af P. H. Ling, som önskar bli gymnastiklärare i Upsala; men hvad Lindblom gjorde vid saken eller om Ling blef det får man icke veta. Särdeles mot slutet blir studien ett plock-gods af heterogena saker, som kunde möjligen egt något värde för kunskapen om denna tid, ifall boken haft register.

Men man har väl ändock värre anmärkningar emot utg. Hans åsichter om religion och kyrka äro allvarliga och goda, och beträffande Linköpings stifts historia och gamla Upsala-förhållanden synes han ega tillfredsställande kännedom, men derutöfver

vet man icke hvad man skall tänka om de besynnerligheter man får se. Sid. 90 i ett tyskt bref, som Lindblom skref till Spalding i Berlin angående en af dennes skrifter, hvilken Lindblom låtit öfversätta och för dess rationalistiska tendens skuld trycka i Danmark, läser man: „Weil aber die Lage des Census in unserem Lande die Ausgabe derselben nicht ganz begünstige“ etc. Är det nu Lindblom eller utg. som tar miste på Census och Censur? Man tror nästan det senare, då man ser konsistorialrådet Spalding af utg. förvandlas till *Spalding*. Straxt derpå blir fråga om ett franskt bref, som Lindblom skref till en abbé i S. Dizier, om hvilken ort han upplyser att den låg i departementet la haute Marne; utg. läser *la haute Manne*. Det kan vara nog på en sida. Som ett exempel bland många på utg:s skarpsinnighet i att dechiffra breffven må anföras följande mening ur ett bref från Lindblom sid. 21: „Dagen derpå uppvaktade vi H. K. H. Kronprinsen, som äfven, om Han icke vore så hög person, vore (?) det älskvärdaste barn man kan se“. Utg:s frågetecken och det komma, han placerar efter „äfven“, i stället för efter „som“, visar att han icke förstätt den lika enkelt som riktigt konstruerade meningen. I sin benägenhet att mästra Lindbloms språk, gör han i en not sid. 19 följande skolmästarkruz. Lindblom skrifer: „Kungen känner honom, som nämt honom till bibeltolkare efter Prof. Aurivillius“, och utg. skrifer i en not: „Observera här den felaktiga satsbyggnaden. Det menas naturligtvis: Kungen, som nämt honom till bibeltolkare efter A—s, känner honom“.

Dessa anmärkningar äro obetydande, om man tar hänsyn till att utg. icke afsett annat än att exploatera Lindbloms brefsamling för att åstadkomma en pikant läsning, som kan få god afsättning. Kantänka om boken vimlar af felaktigheter, då den ändock är bestämd att gå samma förgängelsens väg, som all annan förströelseliteratur. Derutöfver kan man likväl tillerkänna honom äfven den varaktigare verkan, att hafva fäst kompetente kulturskildrares uppmärksamhet på urkunden och hos läsarene väckt ett lifligare intresse för den förgångna tiden.

C. G. E.

Franz Otto: Bilder och berättelser ur lifvet i Syd-Afrika; öfvers. efter fjerde tyska upplagan af *J. E. Spilhammar*; med 127 illustrationer; 478 s. stor 8:o. Sthlm, P. A. Norstedt & Söner.

Tyska rikets politiska storhet har bland annat alstrat en mäktig kolonialrörelse, hvars mål är att åt Tyskland förvärfa nya områden utom Europas gränser, der tysk företagsamhet kan finna ett lönande verkningsfält och der tyskar kunna slå sig ned utan att uppgå i andra folk och förlora sin nationalitet. Denna rörelse har i sin tur gifvit en kraftig väckelse åt den geografiska forskningen, hvilken af tyskarne under de senaste åren blifvit omhuldad och utvecklad så som aldrig förr af något annat folk.

En mängd geografiska sällskap hafva bildats, man har grundlagt geografiska tidskrifter med de mest olika syften, inrättat geografiska professioner vid universiteten, utsändt forskningsexpeditioner, och som resultat af allt detta har en omfattande geografisk litteratur uppstått.

Afven den moderna tyska barn- och ungdomslitteraturen har blifvit påverkad af denna rörelse, hvarpå Franz Ottos „Bilder och berättelser från lifvet i Syd-Afrika“ är ett exempel. Bokens största del upptages af en romantiserad berättelse om en holländsk boerfamiljs lif och äfventyr i Syd-Afrika; denna berättelse är genomfärad med en mängd skildringar af naturen, i synnerhet djurlifvet, och af jagtäfventyr från detta jägarnes paradiset. I detta afseende påminner arbetet mycket om Mayne Reids kända berättelser från Amerika. Denna del är utan tvifvel mycket tilltalande och lärorik för ungdomen. Deremot kan åtskilligt anmärkas om den inledande framställningen af Afrikaforskningens utveckling. Här har en ensidigt tysk uppfattning gjort sig gällande, som gifver en vrågbild af verkliga förhållandet. Ett barn, som här för första gången läser de afrikanska upptäckternas historia, måste ovilkorligen få den föreställningen, att tyskarne hafva den största förtjensten om det inre Afrikas utforskande och att allt, hvad andra nationer härtill bidragit, är af underordnad betydelse. Sålunda affärdas t. ex. Livingstone på 5 rader, och om Stanleys arbeten, hvilka visserligen erhålla ett ampelt loford, nämnes icke heller mycket mera. Deremot utbreder sig förf. öfver tysken Mauchs resor på mer än en sida. Stickord om främmande nationer, om „fransmännens afundsjuke“ eller „den franska snålheten“ och nedsättande uttryck om ett af de vackraste och ädlaste dragen i mensklighetens historia, slafveriets undertryckande, verka också obehagligt. Om sistnämnda rörelse t. ex. säges (sid. 15): „Då kom öfver folken i vårt århundrade ett anfall af mensklighet. Just den nation, som så länge hade befordrat menskohandeln, påtog sig en min, som om den gjorde slafhandeln undertryckande till sin första och förnämsta uppgift. Slafhandeln fortfar emellertid ännu i dag; år 1884 har den i Sudan åter medgifvits till och med af det engelska sändebudet Gordon.“ Ett par faktiska oriktigheter hade kunnat undvikas, t. ex. uppgiften att konungen af Belgien lät bygga „en kanal längs efter nedre Kongos katarakter till Stanley pool“ (sid. 13) — i sjelfva verket var det endast en landsväg.

Boken slutar med en skildring af Transvaalrepublikens grundläggning och frihetskamp mot engelsmännen åren 1880—1881.

Osc. Nordqvist.

G. v. Rohden: Den sedligt-religiösa uppfostran, öfvers. efter ett tyskt föredrag; 45 s. H:fors 1887, G. W. Edlund; 50 p.

Lucina Hagman: Om samuppfostran, föredrag i Åbo på initiativ af Finsk kvinnoförening; 29 s. H:fors 1887, G. W. Edlund.

Lucina Hagman: Yhteiskasvatuksesta, esitelmä Suomen naisyhdistyksen toimesta Tampereella; 29 s. H:fors 1887, G. W. Edlund.

—r—n: *I latinfrågan*; 32 s. 8:o. H:fors 1877, G. W. Edlund; 75 p.

Pastorn dr G. v. Rohden, som förnämligast för hufvudstadens tyska societé hållit flere populär-filosofiska föredrag, betonar i det här i svensk öfversättning föreliggande betydelsen af uppfostran, särskildt med afseende å samhällsfrågorna. Hans ideal går utöfver den ensidigt nationala synpunkten, likasom öfver blotta hänsynen till föräldrarnas nytta och nöje; det är den sedliga karaktersbildningen. Till dennas form hör sannfärdigheten, till dess innehåll pieteten, aktningen för medmänniskorna, sammanhörigheten med det andra könet och hvarderas lika rätt. För uppfostrans metod bör barnets psykologi studeras; vid dess genomförande bör mer än hittills karaktersbildningen afses. — Ämnet är alltför omfattningsrikt för att medgifva förf. en detaljerad behandling; hans framställning är dock bygd på verklighetens grundval, i många hänseenden öfvertygande, alltid klar och enkel.

Medan hr v. Rohden på ett undvikande sätt yttrar sig om samuppfostran, finner denna ett varmt försvar i frk. Hagmans föredrag. Hon går raskt, men tillika klokt de konventionela förhållandena in på lifvet; hon angifver i en anslående, ehuru något sammanträngd form de många synpunkterna för och emot i frågan och ådagalägger dervid en rik erfarenhet inom lifvets och skolans områden. Att i allmänhet samskolan icke kan ersätta, utan blott i högre grad än separatskolan understöda uppfostran i hemmet och i samhället hade måhända bort framhållas. Det lilla häftet skall säkert verka mycket godt för en sund och sedlig uppfostrans teori och praxis.

I latinfrågan har ref. så ofta yttrat sig i Tidskriften, att han nu blott behöfver i hufvudsak förena sig med hr —r—n i hans opposition mot latinpedagogiska öfverdrifter och särskildt latinläsning på lyceernas lägre stadier. Å andra sidan kunde ett och annat anmärkas mot förf. De latinska ordens betydelse t. ex. torde i allmänhet icke vara flere och svårare härledda ur grundbetydelsen än nyare språks, snarare tvärtom. Sid. 22 tyckes förf. i sin polemik mot sign. C. S. förblanda literaturläsning och literaturhistoria. Öfver hufvud borde man på en klassisk linie äfven med mindre timmar, men med förnuftig inskränkning af literaturarterna, kunna bibringa eleverna förmåga att väl reda sig i lättare prosa och gifva dem ett sjelfständigt begrepp om den romerska historien ur sjelfva källorna.

F. G.

Meddelanden från Industristyrelsen i Finland, tredje häftet; 88 s. 8:o. Helsingfors 1887; 1 mk 25 p.

Detta häfte af vår industristyrelses meddelanden är oundgängligt för en och hvar, som vill lära känna de nya industriskolorna

i vårt land. Det innehåller nämligen ett fullständigt program för dessa skolor, uppgjort af hr W. V. Forsman och godkänt af industristyrelsen, samt en nog kort, men i det hela upplysande resumé öfver den tekniska undervisningens utveckling i Finland jämte motiven till ifrågavarande skolors inrättande. I närmaste sammanhang härmed stå de i häftet intagna reseberättelserna af hr Forsman och hr J. Reuter, hvilka i fullständighet icke kunna mäta sig med den äldre skrift i ämnet af hr S. P. Dahlbeck, som vår tekniskt-pedagogiska litteratur eger, men dock synas vara för ändamålet tillräckliga, likasom de på ett lämpligt sätt komplettera hvarandra.

Igs.

Fornnordiska sagor i svensk bearbetning af *A. U. Bääth*, illustrerade af *Jenny Nyström*; 196 s. stor 8:o. Sthlm 1886, O. L. Lamm; 3: 50 kr.

Dessa „sagor“ förtälja händelser, som snart tusenåriga dock i det mesta bära en starkare prägel af verklighet än många af den nyaste tidens så omständligt utförda novellämnen. Framställningen gör intryck af sannfärdighet; den är konstlös, men saknar ingalunda spännande detaljer. Fortiden aftecknar sig här utan någon lärd apparat och utan någon idealistisk förgyllning i stora drag som en värdig bakgrund för lifliga taflo af blodiga fejder och rättegångstvister, af ädla och vilda lidelser om hvarandra. — Bearbetningen är förträfflig, sådan man kunnat vänta sig af namnet Bääth. Dock är referentens åsigt den, att den ålderdomliga stilen, som oftast intet annat är än styfhet, icke sant återger fortidens lifsstyrka och att därför i en bearbetning, som ju icke är en öfversättning, den dock så vanliga högtidligheten icke bör eftersträvas, t. ex. i uttryck sådana som „hvi är du så bittida på benen, son“ (sid. 62). Mot valet hafva vi ingen annan anmärkning än den, att möjligen början af Gisle's saga, som är något sammanträngd, bort blott inledningsvis framställas med de drag, som för den följande skildringen äro absolut nödiga. — Vi hoppas att den rikt utstyrda boken skall finna en väg till dem, som midt i vår tids literära öfverproduktion ännu veta skilja agnar och hvete.

F. G.

Frans Hedberg: Stockholmslif och skärgårdsluft; 488 s. 8:o. Sthlm 1887, O. L. Lamm; 5 häften å 75 öre.

Frans Hedbergs berättelser äro kanske naturligare än hans många dramer. Visserligen finnas äfven här omotiverade effekter, såsom t. ex. Holmers hängning i „Rampen och kulisserna“. Ingredienserna äro något enahanda: lustigt lif och egendomliga enslingar, räddad oskuld och lättsinne, lefnadsfriskhet och sentimentalitet m. m. Men förf. har större iakttagelseförmåga och helt

säkert större talang än många nutida novellister, som göra i „psykologi“ och göra det tråkigt. Håller Hedberg sig oftast till ytan, så är det kanske därför att hos det stora flertalet „karakterer“ i sjelfva verket icke annat än ytan kan eller förtjenar skildras. Berör han åter icke de stora samhällsfrågorna, så är det därför att sådana på hans tid icke existerade — likasom de ännu icke existera — i en stor del människors medvetande.

W—r.

K. Melander: De fysiska naturlagarna och deras användning; 160 s. med 141 illustr. Sthlm, Fahlcrantz & Co; pris 1 kr. 50.

Denna lilla bok utgör en populärt och ledigt skriven framställning af fysikens grunder. Inga matematiska formler förekomma, illustrationer deremot flere. Många exempel för belysande af den ena eller andra naturlagen äro tagna från området af det dagliga lifvets företeelser. Fördelningen af ämnet är deremot högst egendomlig, i det att mekaniken upptager 80 sidor, elektriciteten 40, ljudet 20, medan värmet och ljuset affärdas på tillsammans 20 sidor.

T. H.

Esselde: Meddelanden I, 15 s. 8:o. Sthlm 1887, Samson & Wallin; pris 25 öre.

Den kända utgifvarinnan af dessa meddelanden refererar i föreliggande första häfte under titel „Det moderna sedlighetskraftvet i kamp emot reaktion och radikalism“ de protester, som i Helsingfors höjdes mot hr G. af Geijerstams uttalanden i sedlighetsfrågan, och tillägger för egen del ett och annat i samma riktning. Så vidt vi minnes sakens förlopp, har den kronologiska följden icke strängt iakttagits; afvikelsen har dock ingen betydelse. — Ämnet skulle utan tvifvel mer vinna på att afhandlas af läkare och pedagoger än af unga literatörer och deras vedersakare. Särskildt kan uppfostraren här verka måhända mer än någon, och i detta afseende synes oss den bekanta sign. Uffe hafva tillsvidare sagt det klokaste ordet i Verdandi (1887 s. 106). Hon fordrar en bättre anda hos föräldrar och lärare; som hjälpmedlen för sedlig uppfostran förordas först och främst samuppfostran, vidare större utveckling af kroppsarbetet och sporten, färre lästimmor, mindre klasser och en undervisning, som ger någonting att tänka öfver.

F. G.

Öfversigt.

Literaturbref från Danmark (forts.). På öfvergången mellan skönliterära och vetenskapliga arbeten står ett verk, som den i egenskap af novellist välkända författaren *Ingvor Bondesen* har utgifvit under titeln „*Aeventyret i Dyreverden*“. Författaren har hopsamlat allmogens vidskepliga föreställningar om åtskilliga djurarter, hvarhelst han påträffat sådana, dels ur sånger, sagor och folkvisor, dels genom muntliga berättelser. Boken, som är vackert utstyrd med en mängd teckningar af O. A. Hermansen, skall helt säkert mottagas med uppmärksamhet öfverallt i Norden och betraktas som ett nytt tillägg till de folksagor, som nu för tiden i så riklig mängd utgifvas.

Bland de populärt vetenskapliga arbeten, som under senaste året vunnit sin afslutning, intager *Niels Baches* stora illustrerade „Nordens historia“ en framstående plats. Författaren förklarar själf att arbetet icke grundar sig på utförliga studier af källorna; det innehåller litet eller intet nytt och är så godt som helt och hållet bygd på tryckta källor. Det är ämnadt för den stora publiken, och denna skall knappast kunna finna en pålitligare eller mera underhållande vägledare genom Nordens historia ända från de äldsta tider till våra dagar, än hr Bache. Hela framställningen utvecklar sig med märkvärdig klarhet och öfverskådlichkeit; stilen är lika jemn och klar, som lifvig och gripande. — Den äldrige historikern *Fredrik Barfod* har i två anseliga band behandlat Danmarks historia från 1319 till 1536. Också han är i hufvudsak en historieskrifvare i andra hand, men likasom han är en talangfull och fångslande författare, med en egen förmåga att åskådligt framställa personer och förhållanden, så förtjenar också den flit, hvarmed han samlat och ordnat sitt material, fullt erkännande. I sitt omdöme öfver de framställda historiska personligheterna framstår Barfod kanske icke alltid som en objektiv granskare; då och då låter han sig onekligen i alltför hög grad beherskas af personliga antipatier och sympatier, såsom t. ex. vid skildringen af Kristian II, hvilken han betraktar med alltför milda ögon. Men öfver hufvud bemödar han sig dock om att fälla sina omdömen opartiskt; hans resultat torde därför i allmänhet vara riktiga. Framför allt har det lyckats honom att åstadkomma ett verk, som genom sin rikedom på stoff och framställningens lif förtjenar läsas af alla, som utan att vara fackmän, dock hysa kärlek för Nordens häfder.

Ett monumentalt arbete är *P. Hansens* illustrerade danska literaturhistoria. De flesta författare, som under senaste tid hafva

i sammanhang behandlat detta ämne, stöda sig på N. M. Petersens, med rätta högt ansedda „Bidrag til den danske Literaturs Historie“. Några hafva till och med nöjt sig med att temligen kritiklöst göra utdrag ur detta verk. Så är icke fallet med professor P. Hansen. Hans bok är verkligt själfständig; hvad det biografiska och det bibliografiska beträffar, har han så godt som öfverallt själf granskat källorna, hans kritik af de literära alstren är allt igenom lika själfständig, som sund och träffande. För en utländing som noga vill sätta sig in i den danska literaturhistorien, utan att likväl göra den till föremål för ett uttömmande studium, är P. Hansens verk utan jemförelse det som bör rekommenderas. Det är icke blott ovanligt grundligt och väl ordnadt, det är tillika så kvickt och själfvullt skrivet, att det läses med oblandadt nöje. Illustrationerna, som finnas i stort antal, äro vackert utförda och valda med mycken takt; mest finner man der, som sig bör, porträtt, handskrifter och blad af gamla böcker. — Af nyare literaturhistoriska monografier må här nämnas tvenne, som behandla B. S. Ingemanns lif och diktning. Den ena af dessa, som utgifvits af *J. Nørregård*, märkvärdigt nog af Köpenhamns universitet godkänd som disputation för doktorsgrad, är ett mycket svagt, i ordets fullaste bemärkelse oventenskapligt arbete, med ytliga omdömen och en föga tilltalande, svassande form, som påminner om tarfliga högskoleföredrag. Den andra af *Hermann Schwänenflügel* är någonting verkligen betydande; den svåra uppgiften att gifva en fullt opartisk skildring af en diktare, hvars öde hittills varit att vexelvis förgudas af idealisterna och hånas af de „moderna“, har han löst med lika mycken dugtighet som kärlek och sympati. Han har framställt Ingemanns skaldskap som en produkt dels af den tyska romantiken, dels af tillfälliga påverkningar, han har påvisat de fält, der Ingemann utöfvat ett stort inflytande på det danska sjäslifvet i detta århundrade; åtskilliga af diktarens verk äro med mycken smak jemförda, och som afslutning har författaren gjort ett utdrag ur de af hans dikter, som karakterisera Ingemanns hela diktarpersonlighet och utveckling. — „To Digter“ af *Otto Borchsenius* behandlar med sakrik och varm framställning tvenne literära personligheter, af hvilka den ena, lyrikern H. V. Kaalund, helt säkert har vänner också bland finska och svenska läsare, medan den andre Chr. H. Bredahl († 1860) knappast är känd utom Danmark. Och dock är den genialiske författaren till „Dramatiske Scener“ en skald, hvars bekantskap det nog lönar mödan att göra. I mångt och mycket är hans diktning vild och formlös, men hans fantasi är storartad och hans känsla sann — ett naturgeni, ofta påminnande om Shakepeare på ett sätt, som icke låter sig förklaras som en blott och bar påverkan. Ett innehållsrikt och intressant arbete är dr *F. Rønnings* „Rationalismens tidsålder“, hvars nyligen utkomna första del behandlar de viktigaste ådorna af Danmarks andliga utveckling under senare hälften af det 18:de århundradet.

Författaren står på en afgjordt kristlig ståndpunkt, och detta bestämmer i väsentlig mån hans omdöme öfver tidens företeelser; dock är han lyckligtvis fri från den fanatism, som tillsluter ögonen för det verkliga berättigade och fruktbringande, som kan göra sig gällande till och med hos dem, hvilkas ståndpunkt han ogillar.

Af dansk konsthistorisk litteratur har på senare tid utkommit endast obetydligt. Dock bör här nämnas docenten *Julius Langes* tvenne kataloger öfver konstakademins gipssamling (fortid och renässans) samt *N. Bøghs* lefvernesbeskrifning öfver fru Jerichau-Baumann. Hvad de förstnämnda små häftena angår, skola de helt säkert blifva en öfverraskning för läsaren. Af konstkataloger väntar man sig ju i allmänhet föga mer än ett tort uppräknande af konstalstren. Men hvarje blad af *Langes* „historiske Fortegnelser,, vittnar om författarens eminenta kunskaper, hans skarpa blick, hans uppfostrade smak och utomordentliga stilistiska förmåga, hvilket ovilkorligen gör dem både lärorika och nyttiga för hvarje konstälskare. *Bøghs* arbete om fru Jerichau ger oss en mycket vacker och fängslande bild af den geniala konstnärinnan.

Sigurd Møller.

De finska folkdikterna i svensk och tysk drägt. Man måste beteckna den finska folkdiktningen såsom ren naturpoesi. Afskilda från andra folk, utan att i nämnvärd grad taga intryck af den påträngande civilisationen från vester eller af de härjande infallen från öster, hafva finnarna redan tidigt hängifvit sig åt poetiskt betraktande af naturen och af människans lif i naturens sköte. Resultatet häraf har blifvit en rik folkdiktning, som icke i likhet med andra folks motsvarande alster behandlar strider och kämpalekar, icke härnads- eller handelståg till främmande länder, men som på ett lika folkeligt som storartadt sätt skildrar ljusets och mörkrets strider så i naturen som i människans inre.

Öfverflyttandet af dessa skapelser till andra språk i en fullt värdig form måste alltid vara af stor betydelse för fosterlandet och den allmänt mänskliga odlingen. Huru mycket dessutom andra länders forskare kunna bidra till kännedomen af Finlands gamla kultur se vi t. ex. af svensken *G. Retzii* arkeologiska arbeten. Men mycket återstår ännu att göra i detta afseende. Det är ej mer än tolf år sedan den som skrifver detta hörde en tysk professor, hvilken obestriddt stod på höjden af samtidens forskning, vid behandlandet af frågan om de homeriska sångernas uppkomst blott i förbigående anmärka att en liknande enhet som i de nämnda folksångerna „skall äfven förefinnas“ i vårt finska folk-epos; att ur historien för dess uppkomst hemta de många och starka bevis, som kunna fås för ådagaläggande af att grekernes

folkepos genomgått en liknande utveckling, det hade han ej varit i stånd till. — Att göra den finska folkdiktningen tillgänglig för vetenskapen bör således vara en af de viktigaste uppgifterna för dess öfversättare, och till följd häraf bör såsom ett väsentligt vilkor för en god öfversättning i detta afseende uppställas ett troget bevarande af så väl innehållet och andan i originalet, som och så vidt möjligt af dess form. Men då det är af lika stor vikt att kändedomen af dessa dikter sprides till så vidsträckta lager som möjligt bland alla bildade, böra dessa öfversättningar äfven hafva en tilldragande poetisk form, så att de icke trötta och stöta läsaren ifrån sig.

Det är emellertid redan de finska folksångernas egendomliga form, versens byggnad och prydnader, hvilka uppställa betydliga svårigheter för åstadkommandet af en god öfversättning till andra språk, hvilka till natur och byggnad äro så väsentligen olika finskan. Den på fyra trokeer bygda finska runometern, som förefaller så naturlig för finskans tvåstafviga ordrotter, kan i andra språk lätt ljuda onaturlig och enformig, om den ej behandlas af en skicklig poetisk förmåga. Vi skola snart se att dessa svårigheter kunna förleda äfven en framstående öfversättare att afvika från originalets form.

Vidare förefaller den i finskan så naturliga alliterationen, ljudligheten i början af orden, i svenskan och tyskan onekligen tillkrånglad och sökt. Visserligen finnes alliterationen i de germanisk-skandinaviska folkens urgamla folkpoesi, der denna egenhet af några anses vara lånad. Men i dessa folkdiktningar synes dock alliterationen vara af ganska olika natur. I den germaniska poesin är detta bokstafs- eller stafrim fördeladt på två versrader, som deraf förbindas och som tillsammans innehålla en tanke, medan det i de finska folksångerna är inneslutet inom en och samma vers, utan att sammanhålla denna med den följande parallelversen, som har sin egen alliteration. Vare härmed huru som helst, så är denna poetiska prydnad hos de germaniska folken antikverad och begagnas knapt mera i nyare språk, hvarför dess användande i en nutida svensk eller tysk skrift misslyckas. En öfversättare måste därför se sig om efter andra prydnader, som uti hans språk motsvara dessa, men ej alltför mycket afvika från originalets. Härvid kommer naturligtvis i främsta rummet slutrimmet i fråga.

Slutligen sätter äfven de finska folksångernas andra yttre prydnad svårigheter för öfversättaren. Parallelismen eller det så kallade tankerimmet, hvarigenom tanken i en vers upprepas med andra ord i följande vers, öfverensstämmer väl med det ord- och formrika finska språket och förlänar dess poesi en fyllighet och ett lugn, som väl passar till de episka berättelserna och äfven till dess vidlyftigt skildrande lyrik. Men återgifvandet häraf ställer stora fordringar på öfversättarens förmåga: han måste kunna ledigt använda sitt språks alla ressurser för att i alla dess nyan-

seringar återgifva originalets parallelismer, utan att likväl trötta en modern läsare.

I sin öfversättning af Kanteletar¹⁾ har Herman Paul så noggrant som möjligt hållit sig till originalets form. Han har bibehållit det trokaiska versmättet oförändradt och ersatt det bortfallna bokstafsrimmet med slutrim i hvarannan vers. Att han här handlat rätt och med klar blick för diktens kraf, derom kan svårligen mer än en mening råda, helst som slutrim äfven begynt användas i den nyare finska folkpoesin. Annars hade ej heller den likformiga metern tillräckligt kunnat bära upp den poetiska formen, med originalets så vidt möjligt bevarade parallelismer. Man då Herman Paul med skioklighet löst dessa formela svårigheter, måste detta betraktas såsom ett glänsande bevis på den hädangångnes förmåga att använda alla sitt modersmåls resurser; detta beröm är så mycket större, som han öfversatt en betydlig del af den stora mängd lyriska och smärre episka dikter, hvilka finnas sammanförda i Kanteletar.

Redan tidigt visade sig hr Hertzberg såsom skioklig öfversättare af finska lyriska folkdikter; den fullständigaste af hans samlingar „Finska toner“ utkom redan 1871 och vann många vänner åt den finska folklyriken. En stor del af denna literära framgång bör tillskrivas hr Hertzbergs lätta och naturliga, ja folkeliga sätt att behandla versen. Ofta bibehåller han originalets trokaiska meter och använder ofta, likasom hans tyska medtäflare, slutrim. Men icke alltid har hans lyriskt anlagda sångmö nöjt sig inom så trånga gränser, utan valt moderna versformer, jambiska och daktyliska; rimmet har återkommit oftare och dikten har afdelat sig i likformiga strofer. Om man nogare betraktar de olika sångerna, så måste man medgifva att allt detta oaktadt likväl den naturliga, folkeliga tonen och klangen väl bevarats äfven här samt att versmättet alltid svarar emot tonen i dikten.

Vi öfvergå till öfversättningarna af Kalevala. Här se vi ej utan en viss förvåning att Paul,²⁾ som öfversatt lyriska sånger på originalets meter med stor framgång, nu funnit samma versform i de episka dikterna tung och enformig. Han motiveerar sjelf sitt tillvägagående och säger sig först efter lång tvekan och flerfaldiga försök hafva afvikit från den traditionella trokaiska metern. „De rena trokeerna“, säger han, „hvilka förträffligt egna sig för dikter af mindre omfång, äro dock såsom mina egna försök och två svenska öfversättningar visa, alltför enformiga för ett epos, som omfattar nära 23,000 verser; betänker man ännu dertill, att till och med den åttastafviga originalversen sällan består af rena trokeer, så är det klart hvarför jag slutligen öfvergif det versmätt, som visserligen öfverensstämmer med originalet i stavelsernas antal, men ingalunda fullständigt med afseende å me-

¹⁾ Kanteletar, die Volkslyrik der Finnen, H:fors 1882.

²⁾ Kalevala, das Volk seposder Finnen, H:fors 1885, 1886.

tern, och hvarför jag vågade, enligt Ahlqvists föredöme i hans öfversättning af Kullervoepisoden, inskjuta en daktyl, i några fall två, utan att likvisst helt och hållet undvika rent trokaiska verser. Den enda frihet jag tagit mig ligger i det konsekventa omvexlandet af kvinligt och manligt slut på versen, hvilket Ahlqvist likaså först använt i sin öfversättning; men om man engång öfvertygat sig derom, att ett absolut noggrant efterbildande af originalmetern är likaså omöjligt, som af den deri förekommande alliterationen, så skall man svårligen lägga öfversättaren till last att han försökt efter förmåga på annat sätt ersätta det, som dock en gång skall gå förloradt.“

Dessa den aktade öfversättarens ord hafva hos oss väckt flere betänkligheter, oaktadt den stora auktoritet han åberopar sig på. Att han låtit alliterationen falla kunna vi naturligtvis hafva intet att invända emot. Om han skulle ersatt denna verspnydnad med slutrim, så skulle den ännu mindre saknats. Att han använt omvexlande kvinliga och manliga versslut kan ej heller klandras, då detta icke väsentligen förändrar versens natur. Men derigenom att uti nästan hvarje vers någon troké företrädes af en daktyl, får versen i vårt tycke något ostadigt, konstladt och stapplande, hvilket lika litet förefinnes i den finska versen, som det passar till den lugna episka dikten. Att ett noggrannare följande af originalets versmått är tungt, ja omöjligt ha vi svårt att tro, då hans egen Kanteletaröfversättning gifver oss ett tämligen slående bevis på motsatsen. Der förekomma ju flere längre stycken och flere med episkt innehåll, t. ex. de så kallade balladerna; i alla har originalets versmått bibehållits, utan att egentligen något af dess enkelhet, ledighet och naturlighet gått förloradt. Ja, Paul har på båda sätten öfversatt flere längre stycken, och ur en jemförelse mellan dessa framgår tydligt hvilketdera sättet klingar naturligare. I slutet af sin Kanteletaröfversättning har han nämligen bland andra trollsånger återgifvit äfven sångerna om eldens och björnens ursprung äfvensom slutrunan i Kalevala, hvilka alla äfven finnas upptagna i hans öfversättning af Kalevala. Vi bedja den intresserade läsaren sjelf genom jemförelse bilda sig ett omdöme om de olika öfversättningarnas företräden; vi föredraga för vår del obetingadt den mer finska framför den moderniserade, som i vårt öra ljuder orolig och abrupt.

Hr Hertzberg har ock ganska fritt behandlat formen i sin öfversättning af Kalevala (H:fors 1884), till och med friare än i de flesta af hans öfversättningar från Kanteletar; men han har gjort detta i enlighet med originalets natur. Den trokaiska metern är bibehållen, versparen bindas i hvarannan vers eller oftare af rim, som ersätter alliterationen och parallelismen i originalet. Då öfversättaren gjort allt detta med mycken ledighet och poetisk takt, förefaller hans återgivande på intet vis tröttande eller enformigt; han har också återgifvit blott hufvudinnehållet af originalet.

Gå vi nu öfver till att med några ord beröra äfven innehållet i dessa öfversättningar af de finska folkdikterna, så se vi först att de lyriska dikterna i Kanteletar erbjudit mindre svårigheter. Det gälde för öfversättaren blott att noga känna det diktande folkets föreställningssätt samt sätta sig in i den stämning, hvarunder hvarje skild sång diktats och för hvilken den utgör ett uttryck. Så vidt vi kunna bedöma har detta lyckats så väl den tyska öfversättaren som den svenska. Den folkeliga, idylliska grundtonen återljuder oftast från öfversättningarna lika klangfull som från originalet. Att några råare, mera naturväxta uttryck blifvit ersatta med mildare, mera civiliserade ligger i sakens natur.

Herman Paul har sträfvat efter större fullständighet: visserligen har han bland originalets 652 sånger ej upptagit mer än något öfver 300, men denna reduktion har skett utan nämnvärd förlust för läsaren. Att icke alla de dikter, hvilka till och med hr Hertzberg återgifvit, upptagits af Paul, beror på återgifvarens skaplynne, smak och så vidare; att en reduktion i alla fall måste ske är klart. Lönnrot upptog i sin Kanteletar-samling ej blott alla lyriska sånger på runometer, som han anträffade, utan också fabler, barnpjoller och sånger som innehålla besvärjelser och ursprungsord samt (i sista delen) sådana smärre episka folkdikter, som behandla fornmytiska eller historiska händelser, men hvilka icke fått plats i Kalevala. Den ordning, i hvilken hr Paul ställt sina sånger, är åtminstone lika berättigad som den som följts i originalet. Bland de episka dikterna hade kanske några flere förtjenat upptagas, t. ex. den tragiska sången om „Elins död“; men de besvärjelse- och ursprungsrunor, som i slutet tillagts ur Loitsurunoja, tyckas vara tillräckliga för att gifva främmande läsare en någorlunda klar föreställning om naturen hos dessa egendomligheter, hvarpå den finska folkdiktningen så öfverflödar, men som ej hafva större allmänt intresse.

Hr Hertzberg har ej ännu till svenskan öfverflyttat många af de blomster, som spirat upp på den finska lyriska poesins gifvande mark, men det han här presterat visar att han är rätta mannen till att fullständigare utföra denna omplantering. Stämningens fina rötter hafva med öm och skicklig hand bevarats, enkelheten och naturligheten likaså, hvarför ock de spåda naturbarnen på svensk mark sprida nästan en lika fin och skär doft som på finsk botten. Detta är orsaken, hvarför dessa „finska toner“ så mycket anslagit svenska läsare. Men detta borde också uppmana hr Hertzberg att, sedan han nu slutfört sin „fria öfversättning“ af Kalevala, fortgå på den beträdda vägen.

Hvad angår öfversättningarna af Kalevala, skola vi först betrakta några enskildheter.

Vill man till germaniskt språk öfverflytta finsk vers, skall man lätt finna att finskan har längre ord och former än hvad fallet är i de nämnda språken, hvarför man ofta, om man vill

bibehålla versernas form och antal oförändrade, ser sig tvungen att tillägga ett och annat ord, emellanåt ett helt nytt motiv. Det gäller då att tillföra endast sådant, som hör till samma föreställningsfär, som den hvilken förefunnits hos folket på den tid då sången uppkommit, så att intet tillkommer, som står i strid med innehållet och andan i dikten. För att nämna ett par exempel ur Ainosångerna, se vi huru Ainos moder (Kal. IV 145 f.) helt enkelt berättar att hon närmast sig månens och solens jungfrur der de väft i skogen.

Minä luoksi luontelime,

Lähelle lähentelime;

Detta är hos Paul återgifvet med:

Zögernden Schrittes trat ich näher,

Wagte still zur Seite mich hin.

Mot dessa och dylika tillsatser är väl intet att invända, då de synas gå i originalets anda. Deremot förefalla t. ex. Ainos och hennes moders tilltal „*einzig Mutter*“, „*einziges Kind*“ ganska tillgjorda, särskildt det sistnämnda på ett ställe (IV 120), der det nyss förut berättats om Ainos samtal med såväl sin syster som broder. Dock dylika missgrepp äro obetydliga.

Värre är att betydelsen af ord och satser emellanåt är orätt uppfattad, hvilket minst borde ske i en öfversättning, der hvarje vers af originalet återgifvits. Många betänkligheter i detta afseende har t. ex. öfversättningen af andra runans början väckt hos oss. Äfven allmänna fel förekomma, t. ex. att bestämd artikel nyttjas, då det i originalet tydligen talas om föremålet i allmänhet. De stående epiteterna och uttryckssätten återgifvas på olika ställen på olika sätt, bland hvilka endast ett är det lämpliga och riktiga. Blott ett exempel skola vi anföra såsom bevis på huru vilseledande ett inkonsekvent och mindre noggrant återgifvande af ett vanligt uttryck kan blifva. *Ukkos* stående epitet *yljumala*, som ej betyder något annat än den der uppe, det vill säga i höjden, i luften befintliga guden, har Paul på de många ställen der det förekommer återgifvit olika och oftast orätt; mången gång har denna rent hedniska gud fått sig tillagda adjektiv med starkt kristen bibetydelse. Vi skola nämna några de oriktigaste: ewiger Vater (1,169, o. a); allmächtig Vater (12,279); allgewaltiger Vater (33,264); höchster Gott (42,358); hoch erhabene Gottheit (45,15); allgütiger (!) Gott (45,245). Dessa och dylika missgrepp kunna lätt bibringa läsaren orätta föreställningar och leda utländska forskare på afvägar. Herman Pauls största förtjenst ligger i att han sökt återgifva allt som finnes i originalet utan någon förkortning, och det måste medgifvas att han härvid ådagalagt stor skicklighet och fyndighet, hvarför också hans öfversättning särskildt i ledighet och poetisk uppfattning står betydligt framom Anton Schiefners äldre tyska öfversättning och träder nära vid sidan af Collans svenska.

Det är naturligt att hr Hertzberg icke kunnat öfverträffa Collan i hans Kalevala-öfversättning. Hr Hertzberg har velat i en mera tilldragande form återgifva allt det viktigaste, som den finska hjeltedikten kunde i poetiskt afseende erbjuda af intresse. Han har derur uteslutit flere till och med större stycken, der sången liksom öfverflödat, eller rättare der Lönnrot upptagit alltför mycket, om man afser den estetiska njutningen. Derigenom hafva de olika delarna afrundats till särskilda cykler, utan att dock deras sammanhang blifvit lösare.

Att vid en sådan sammanfattning af originalets innehåll erfordrats god smak och säkert omdöme samt noggrann kännedom af de finska folksångernas väsen är naturligt. Om vi ock anse att hr Hertzberg öfverhufvudtaget förfarit med takt och sakkännedom, kunna vi likväl ej underlåta att framhålla det innehållet någon gång fått sitta emellan för den poetiska formen, och att valet af sånger icke alltid synes tillfredsställande.

För rimmets skull ha emellanåt misslyckade uttryck valts. Så se vi uti sången om jordens besående med gräs och örter öfversättaren, för att få rim på „mosse“, ge åt Pellervoinen den komiska benämningen „åkerjordens lilla gosse.“ I och för en lämplig afslutning tilläggas emellanåt par rader, hvilket icke i och för sig är klandervärdt, blott det sker i originalets anda. Så tillägges Wäinämöinen en önskan att solen, som befriats från Pohjolas kopparberg, bland annat skulle gifva folket „säd i våra logar.“ Detta motiv finnes hvarken i originalet eller i det motsvarande stället af trollsångerna (Loits. p. 163), tydligen därför att blott de i sången antydda sysselsättningarna jagt och fiske voro finnarnes hufvudnäringar under den tid sången uppkom, medan åkerbruket då ännu var ganska litet utbredt. Likaså är i slutet af björnsången tillagd en önskan, att enhvar måtte

— när nöd och fara hota,
strida, blöda, dö med ära;

hvilket tillägg är alldeles modernt och därför ej passar i Wäinämöinens mun.

Bland de delar af Kalevala, som af hr Hertzberg uteslutits ur hans „fria öfversättning“, märka vi först dem, der besvärjelse- och trollrunor förekomna. Om man närmare jemför de magiska elementen i Kalevala, skall man finna att de af Lönnrot dit upptagits i sammandragen form och att flere skilda sånger förenats, allt för att gifva läsaren en så att säga pragmatisk skildring af förfarandet vid besvärjelser. Men så betecknande dessa än äro för fornfinnarnes religiösa åskådningssätt, har hr Hertzberg dock i vårt tycke handlat rätt, då han uteslutit flere ställen, ja hela sånger, der hufvudbeståndsdelen utgjorts af magiska element, som t. ex. de parallela sångerna om Wäinämöinens besök i underjorden och hos Antero Wipunen för att hemta de tre ord, som han saknade då han skulle slöjda sig en båt. Att sången om elden utlemnats kunna vi dock ej obetingadt gilla, då den inne-

håller så lifliga beskrifningar och dessutom har sin motsvarighet och kanske sitt ursprung i skandinaviska sånger. Någon gång har det förekommit oss såsom skulle besvärjelserna återgifvits alltför korta, så att t. ex. bönerna till Ukko och andra gudomligheter mistat hela sitt magiska sken. På dessa och andra dylika ställen får skildringen en viss likhet med den „förkortade upplaga“, som Lönnrot i tiden föranstaltade af Kalevala på originalspråket för skolbehof, men hvars korta, kraftlösa uttryck minst bland alla tilltalade ungdomens sinnen. Vidare finna vi uteslutna några längre episoder, i hvilka folkskaldernas fantasi likasom öfverflödat. Så har bortlemnats t. ex. den sista sången om Aino, der det berättas om Wäinämöinens misslyckade försök att meta upp sin i hafvet sjunkna brud, likasom ock den runa, der Ilmarinen söker smida sig en brud af guld och silfver i stället för den maka han genom Kullervo förlorat. Härvid hade också den följande sången kunnat göra sällskap, der Ilmarinen från Pohjola bortröfvar sin förra hustrus syster och, när hon ej vill bli hans hustru, i vredesmod sjunger henne till en fisknås. Denna sång är ej på något sätt vigtig för sammanhanget. Bland mindre omfattande motiv sakna vi i synnerhet det vackra slutet af fjerde runan (gökens klagan öfver Ainos död), som Collan och Paul så väl återgifvit; likaså har berättelsen i vårt tycke mycket förlorat genom uteslutningarna i Kullervo-cykeln; vår åsigt om denna så strängt dramatiska dikt är i korthet den, att dess delar till den grad sammanhänga och bero den ena af den andra, att ytterst få motiv här kunna utelemnas utan skada för det hela.

I alla fall anse vi att de härligaste blommorna i den finska folkhjelte-dikten af hr Hertzberg upptagits och återgifvits på ett sätt, hvarigenom så väl deras naturliga friskhet som ock deras skära, fina doft väl bevarats. Sålunda framstår i denna „fria öfversättning“ af Kalevala originalets poetiska skönhet lätt tillgänglig; detta skall mycket bidra till att sprida kännedomen om finnarnes fornsånger till vida kretsar inom nordens alla folk. Att hr Hertzberg likasom Herman Paul genom sina öfversättningar af det finska folkepos förenat detta verk med andra för oss så vigtiga länders literatur är därför en förtjenst af icke ringa fosterländsk betydelse.

Finlands utrikes handel och tullinkomster.

Sedan statistiska byrån den 1 december 1865 provisoriskt trädde i verksamhet, har den genom publikationer, uppgående till ett antal af några och trettio häften i stort kvartformat, förutom åtta årgångar af statistisk årsbok, sökt motsvara de förhoppningar man stälde på ett sådant embetsverk. Det delvis ganska omfattande statistiska material, som sålunda blifvit ordnad och bearbetadt, har dock i ringa mån bidragit till en allmänare kunskap om hithörande förhållanden, och detta af den naturliga orsak, att dessa detaljerade publikationer med sina många tabeller och otaliga sifferdata icke äro beräknade för en större läsarekrets. Då emellertid den belysning våra sociala och samhällsförhållanden genom det samlade statistiska materialet vunnit är egnad att i ej ringa grad fästa ett allmänare intresse vid sig, torde kortare öfversigter med ledning förnämligast af nämnda publikationer icke vara omotive-
rade. Till en början hafva här vårt lands utrikes handel och tullinkomster blifvit valda, då, såsom kändt, tullinkomsterna utgöra en betydlig del af landets inkomstbudget och statistiska byrån egnat utrikes handeln sju häften, om tillsammans 654 sidor, af sina publikationer.

I.

De statsekonomiska läror, som utbildade sig i vestra Europa i slutet af 16:de och i början af 17:de seklet, vunno småningom insteg jemväl i Sverige och Finland. Merkantilsystemet och läran om handelsbalansen utöfvade på tulllagstiftningen sitt inflytande dels i prohibitiv, dels i skyddande riktning, och såsom ett uttryck deraf framstår tullordningen af den 15 december 1667 med Sveriges första fullständiga tulltaxa, hvilken ock blef grundvalen för alla derpå följande. En friare anda vann visserligen för en kortare tid insteg, då det gälde att efter Karl XII:s förödande krig höja landets välstånd, men de åsigter, som i

tulltaxan af den 1 juli 1719 sökte befria den utländska handeln från hämmande bestämmingar, upphäfva införsel-förbuden samt nedsätta tullsatserna, skulle icke för längre tid göra sig gällande. Ehuru välståndet begynte höja sig med den lifliga handeln, förskräcktes dock samtiden, vilseledd af teorin om handelsbalansen, af en för år 1722 af Emanuel Svedenborg uppgjord beräkning, som utvisade att importen med 3,26 miljoner holländska gyllen öfversteg exporten. Ständerna yrkade på en årlig grundlig relation öfver export och import, för att handelsbalansen deraf skulle kunna bestämmas; den 10 november 1724 utfärdades produktplakatet, som förbjöd hvarje främmande nation att till riket införa andra produkter än dess eget lands eller dess koloniers, och så följde vidare inskränkningar i afsigt att skydda de inhemska näringarna, hvilket blef den bestämmande principen i alla följande tullförfattningar, till och med den senaste under svenska tiden fastställda tulltaxan af år 1799.

Under kriget 1808 hade den ryske befälhafvaren greve Buxhövden i en kungörelse af den 24 mars förklaradt att såväl tullarna vid den forna riksgränsen emot Ryssland som landttullarna inom Finland för framtiden vore afskaffade. Genom kungörelsen den 24 november 1809 stälde sjö tullkammarna tillsvidare under landshöfdingarnes inseende; men snart derefter inrättades genom förordningen den 18 februari 1812 en egen tullstyrelse för landet. I reglementet för densamma, hvori påbudet om de redan upphäfdade landttullarnas afskaffande för alltid förnyades, ålades tullstyrelsen att årligen afgifva berättelse öfver det föregående årets tulluppbörd och utgifter, handel och sjöfart, uppgöra sammandrag af de persedelextrakter och förteckningar, som hvarje tullkammare egde att insända, samt upprätta förslag öfver landets handelsbalans. Sedan tillkomsten af nämnda styrelse har sålunda samlats ett ganska rikhaltigt material af statistiska data om landets handel. Detta material har af statistiska byrån blifvit ordnad och delvis bearbetadt, dock först från år 1856, och är man därför för det tidigare skedet hänvisad till arkiven. De ur dessa hemtade uppgifterna gifva likväl endast en bristfällig bild af handeln, ty utom den osäkerhet och ofullständighet, som

vidlåda dem, hänföra sig dessa data, så vidt de gälla Ryssland, endast till handeln öfver saltsjön.

Nästan samtidigt med inrättandet af tullstyrelsen utfärdades den 20 mars (1 april) förordningen angående Finlands handel och den 28 mars 1812 den första tulltaxan efter skilsmessan från Sverige. Genom den förstnämnda förordningen utstakades gränserna för den tillåtna in- och utförseln, återupplifvades produktplakatet, seglationsordningen af år 1774 och förordningen emot lurendrejeri af år 1799, dock med vissa tillägg, samt fastställdes de afgifter, hvilka förutom tullen borde för sjöfart erläggas, såsom lots- och båkpenningar, tolag, hamnpenningar med mera. Tulltaxan kringgärdade de inhemska näringarna med de mest prohibitiva stadganden. Endast de i taxan på tio sidor, under omkring ett hundra rubriker upptagna varuarter kunde till landet införas; alla andra, i taxan icke nämnda, voro till införsel förbjudna. Bland de tillåtna bestod närmare halfva antalet af tullfria artiklar, såsom salt, en mängd råmaterialer och redskap för fabrik och handtverkerier samt böcker, men endast obundna; exporten var äfven belagd med betydliga tullafgifter. För att befordra den inhemska sjöfarten förhöjdes tullen för de varor, som med utländska fartyg in- och utfördes, med resp. 40 % och 50 %. Åkerbruket skulle jemväl befrämjas genom införselbud, och i sjelfva verket förbjöds redan den 27 mars tillsvidare all införsel af spanmål såväl från utlandet som Ryssland, med undantag dock af hvete och hvetemjöl. Denna om synnerlig sjelftillit vittnande prohibitiva åtgärd måste dock snart betydligt modifieras. Skördeutsigterna under sommaren sjönko derhän, att missväxt måste befaras, och redan den 5 augusti blef införsel af spanmål från Ryssland tillåten.

Under det att landets ekonomiska utveckling sålunda genom spärrning mot utlandet skulle främjas, ansåg man sig dock icke kunna ignorera de förhållanden, som sekler grundlagt med afseende å handeln med Sverige, ej heller dem, i hvilka landet genom sin nya förening inträdt. På grund af XVII artikeln i fredstraktaten i Fredrikshamn hade handeln emellan Finland och Sverige bibehållits på en friare bas i följd af de „nästan oupplösliga“ handelsför-

bindelser, hvarmed begge länder varit förenade. Och i enlighet med förklaringen af den 18 maj 1810 utsträcktes tillåtelsen att från Sverige till Finland införa åtskilliga varor till all bevisligen svensk produkt, vare sig råämne eller deraf manufakturerad vara, utan annan afgift än den, som före kriget varit vanlig. I handelsrelationerna med Ryssland saknades redan från början full reciprocitet. Medan ryska varor utan all inskränkning kunde till Finland införas, fastställdes genom kungörelsen och förordningen den 17 november 1811 tvenne förteckningar öfver de finska varor och produkter, hvilka tillätos tullfritt införas från Finland till Ryssland. Den ena förteckningen upptog under tolf rubriker glas, jern och stål samt fabrikater deraf, fabrikskläden, bomullstyger, band, handtverksarbeten, beredda hudar, björn- och utterskinn, ost, socker, sirap, tobak; dessa varor fingo införas försedda med certifikater, dock endast genom Viborgs tullkammare, medan alla öfriga vägar ansågos förbjudna. Den andra förteckningen upptog under trettio två rubriker de varor, som utan bevis kunde införas och omfattade hvarjehanda skogsprodukter, jordbruks- och ladugårdsprodukter, sten, kreatur och fisk, hudar, väfnader pelsverk och bondhandarbeten. All utländsk vara förbjöds derjemte att från Finland till Ryssland införas; för att förhindra detta skulle en provisionel bevakningskedja emellan Viborg och Kexholm upprättas.

Särdeles betecknande för då rådande förhållanden och åsikter är generaltulldirektionens den 29 april 1813 afgifna berättelse om tulltägten föregående år jemte förslag till lurendrejeriets hämmande. I berättelsen redogöres först för tullinkomsterna, hvilka från maj månad till 1812 års utgång uppgingo till endast 34,366 rubel silfver, under det att utgifterna för tulltjenstemännens aflöning under tre kvartal, indragna landttullstatens lön för hela året, pensioner och öfriga omkostnader stego till 27,121 rubel silfver; behållningen af tullintraderna utgjorde sålunda det obetydliga beloppet af 7,245 rubel silfver. I saknad af tullkamrarnas räkenskaper för föregående år, säger direktionen sig icke vara i tillfälle att anställa jemförelser emellan det senaste och tidigare års inkomster. Hon förmodar dock att tulltägten år 1812 varit vida mindre än förut med stöd såväl af tullkamrarnas

berättelser som deraf att stora sjötullen i alla tider ansetts ganska inbringande. Angående orsakerna till denna minskning utbreder sig direktionen ganska vidlyftigt. Främst anser hon att „en så stor uppoffring å E. K. Maj:ts sida“, som den medgifna tullfriheten för inkommande salt, „hvaraf antagligen endast de handlande, men icke landets invånare i allmänhet, draga fördel, har ej kunnat annat än verka en betydlig minskning“ i tullinkomsterna; för de under året inkomna 71,998 tunnor och det å nederlag från föregående åren befintliga saltet, uppgående till 21,637 tunnor, skulle tullafgiften enligt 1799 års sjötulltaxa, efter 63 kopek silfver per tunna, utgjort 58,990 rubel silfver. Dessutom framhållas såsom bidragande orsaker till den ringa inkomsten, att flere finska fartyg under år 1811 af engelsmännen uppbagts såsom goda priser och att rederierna uti städerna vid Finska viken, hvilka regeringen lemnat tillfälle till förmanlig befraktning, utsändt ganska få fartyg utom Östersjön. En dylik minskning i utrikes handeln och tullinkomsterna måste äfven framdeles inträffa under de år, då landets egna fartyg icke kunna besöka utlandet, så länge produktplakatet af den 10 november 1724 och den högre tullafgiften för varor, som med främmande nationers fartyg in- och utföras, försvåra den passiva handeln. Men på samma gång direktionen sålunda synes plädera för friare handel med utlandet, framhåller hon all den skada, som de friare handelsförhållandena till Sverige medföra. Derigenom vållas nämligen icke blott förluster i tulltågten, utan föranledas äfven missbruk, i det att finska fartyg, förpassade till Sverige, obehindradt kunna anlöpa andra utrikes orter och från Sverige med oriktiga certifikater medföra utländska varor; äfvenså betonas att ingen tullinkomst influtit för den stora mängd från Ryssland hemtade varor. Slutligen anför direktionen att tullförnillningen tilltagit, sedan tulltariffen höjts å de flesta inkommande varor, hvarutom en otillräcklig tullbevakning samt landtullarnas afskaffande underlätta luredrejeriet och spridandet af de insmuglade varorna kring landet. För att motverka dessa olägenheter föreslås åtskilliga åtgärder: förstärkning af tullbevakningen; införandet af förpassning vid allmogefarkosters utgående till och återkomst från Sverige; inrättandet af bevakning vid städernas portar för uppsigt

öfver resande och ankommande varutransporter; förpassning, vid konfiskationsansvar, af utländska varor, som transporteras landvägen emellan städerna, samt förbud mot olofliga varors nyttjande vid lika ansvar som för deras inpraktisering med mera. Man finner häraf att tulltägtens förökande var hufvudsaken samt att den prohibitiva tullpolitiken ansågs påkalla de yttersta åtgärder i restriktiv riktning. Visserligen lyssnade regeringen icke till alla dessa förslag, men de framhållna fakta rörande salttullen voro dock så förledande, att redan följande år tull å salt med en rubel bank ass. per tunna infördes.

Vi finna af det föregående att Finlands tullväsende vid början af landets förening med Ryssland organiserades enligt de från Sverige ärfda principer och författningar; men det dröjde icke länge innan inflytelser af Rysslands tullpolitik begynte göra sig gällande.

Med hänsyn till den återvunna freden och återställda politiska och kommersiella förhållanden emellan de europeiska makterna utfärdades redan den 19 juni 1816 en ny tulltaxa för inkommande varor. I förordningen härom säges det uttryckligen att den vore en tillämpning af den några månader tidigare i Ryssland utfärdade tulltaxan på storfurstendömet's handel, dock med fästadt afseende å detta lands bekräftade författningar och privilegier. I denna taxa, som utgör ett steg framåt i frisinnad riktning, nedsätts tullafgifterna betydligt; dessa äro angifna i silfverrubel, beräknad till 4 rubel banko assignationer. Under de på 19 sidor upptagna 160 rubrikerna påträffas en mängd nya till införsel tillåtna artiklar; också har det ansetts nödigt att i stället för 1812 års generela förbud mot införsel af alla i taxan icke nämnda varor intaga en skild förteckning, som på tio sidor uppräknar till införsel förbjudna artiklar. Af denna förteckning finner man dock att fortfarande det minutiösaste skydd lemnades den inhemska industrin och handtverkerierna. Äfven för utgående varor förändrades tulltaxan genom förordningen den 9 maj 1817 och kungörelsen den 27 mars 1819. Den sistnämnda hade till ändamål att befordra landtkulturen och näringarna dels genom nedsättning i afgifterna för landets förnämsta produkter äfvensom genom upphäfvande af åtskilliga utförsel förbud.

Något senare upphäfdes, medelst kungörelsen den 27 juli 1821, 1812 års, tidtals suspenderade förbud mot införsel af spannmål. I stället fastställdes dryga spannmålstullar mot utlandet; såsom exempel må nämnas att tullen för hvete bestämdes till 5 rubel 50 kopek; för råg till 4 rubel 15 kopek per tunna.

Vid denna tid undergår Rysslands tullpolitik en väsentlig förändring i motsatt riktning till den senaste tidens mera frisinnade åsikter, och anledningen dertill uppgifver utrikesministern grefve Nesselrode i ett cirkulär vara, att Ryssland ser sig af omständigheternas kraftvunget att antaga ett oafhängigt handelssystem, emedan rikets produkter icke finna afsättning i utlandet, fabrikerna äro ruinerade eller på väg att blifva det, allt metalliskt mynt strömmar till utlandet och de mest solida handelshus äro nära att bankruttera. Den i kejsardömet med anledning häraf utfärdade tulltariffen inverkade äfven på vår lagstiftning, i det att några månader senare medelst kungörelsen den 27 juli 1822 en ny tulltaxa utfärdades för till Finland inkommande varor. Deri säges den nya tulltaxan vara framkallad af omständigheternas förändrade skick, de i andra stater införda handelsförfattningarna äfvensom de fördelar, som enhet uti denna del af den ekonomiska lagstiftningen inom tvenne samma spira underlydande land erbjuder. Tulltaxan är mera fullständig och systematisk än den förra; på 63 sidor upptagas 475 med tull belagda och 82 tullfria artiklar. Visserligen har rättigheten att till landet införa utländsk vara blifvit något utvidgad; dock kvarstå 311 införselsförbud; tullsatserna äro i allmänhet ganska lika den förra taxans; sockerbruken befrämjas så väl genom en betydligt nedsatt tull på råsocker som bestämningen, att hälften af denna tullafgift återfås af bruksegarene för af dem införd och förädlad vara.

Emellertid förblef denna taxa icke länge i oförändradt skick gällande, ty vexlingar i den ryska tullagstiftningen framkallade från 1824 ständigt nya stadganden. Än sökte man såsom i kungörelserna den 26 maj 1824 och 25 januari 1826 genom förhöjd införseltull å särskilda öfverflödsartiklar och sådana utländska tillverkningar, hvilkas konkurrens befunnits menlig för den inhemska fabriksrörelsen,

befordra denna och näringsfliten, än att såsom i kungörelserna den 10 maj 1837 och 9 oktober 1838 ersätta med höga tullar tidigare förbud mot införsel af åtskilliga varor. Anmärkningsvärdt är äfven att genom kungörelsen den 15 maj 1835 tullen å en så allmän förnödenhetsartikel som saltet förhöjdes från och med det följande året till 40 kopek silfver tunnan. Äfven om exporttullarna emanerade åtskilliga förordningar, afsedda att befrämja utförseln. Den 5 april 1826 nedsattes exporttullen för spanmål betydligt; för ladvärdprodukter upphäfdes år 1834 exporttullen först till Sverige på tre år, men året derpå afskaffades den för all export af dessa produkter. Ja man finner till och med nödigt anslå för åtskilliga sådana produkter exportpremier, till olika belopp, beroende deraf om dessa produkter utskapas till närmare eller aflägsnare orter inom och utom Östersjön. Redan tidigare hade medelst kungörelsen den 21 februari 1831 förbudet mot utförsel af guld-, silfver- och platinamynt blifvit upphäfdt. Genom förordningarna den 14 augusti 1830 och 6 maj 1835 beviljades och utvidgades rättigheten för ståndspersoner och allmoge å landet att idka exporthandel inom Östersjön; tillika utvidgades nederlagsfriheten och beviljades helfrihet under fem år för alla finska fartyg utan afseende å byggnadssätt och storlek.

På förslag af en komité, som blifvit nedsatt för att utarbета förordningar, som afsåge att sammandraga och efter förhållandena lämpa alla tullverket i Finland rörande stadganden, utfärdades den 28 maj 1839 en mängd för handeln och sjöfarten viktiga nya författningar, nämligen: seglationsordning för storfurstendömet Finland; förordning till förekommande af lurendrejeri och tullförsnillning med mera; förordning angående rättegången i mål rörande förbrytelser emot nämnda författningar; reglemente för tjänstemän och betjente vid tullkamrarna och tullbevakningen samt ny instruktion för tullstyrelsen i storfurstendömet.

Redan länge hade de höga tullsatserna befunnits alltför tryckande: ständiga framställningar härom påträffas i tullstyrelsens berättelser, som äfven framhålla huru „det varaktigaste, det redligaste sättet“ att utan förlust i tullinkomsten afböja trafikerandes håg för lurendrejeri och tullförsnillning dock består deri, att tullumgälderna ned-

sättas i behörigt förhållande till varornas värde. Sedan tulldirektionen med anledning häraf blifvit anbefald att inkomma med uppgift på de artiklar, som ansågos vara belastade med för dryga tullumgälder, och föreslå en nedsättning af dessa, utfärdades kungörelsen den 27 juli 1839, deri införseltullen för en mängd varor nedsattes „på försök uti fem års tid“. Genom kungörelsen den 23 oktober samma år nedsattes äfven tullen för utgående varor, förnämligast trävaror.

För handelsrelationerna emellan Finland och dess grannstater i vester och öster gälde fortfarande skilda från de allmänna författningarna afvikande bestämmelser.

Med Sverige och Norge upprätthöllos i allmänhet de tidigare omnämnda förhållandena ända till dess genom additionela akten till fredstraktaten i Fredrikshamn, som i Finland offentliggjordes den 23 december 1817, handelsrelationerna emellan dessa länder och Finland ordnades på ett varaktigare sätt. Tullafgifterna för nämnda länders varor nedsattes till hälften mot de eljest fastställda tullsatserna; dock kunde med afseende å särskilda artiklar undantag göras från denna allmänna bestämmelse. Den 26 februari 1828 afslutades en ny handelskonvention, som på grund af förut gällande stadganden och med reciprocitet emellan ryska och finska samt svenska och norska fartyg var afsedd att fortfarande underlätta varuutbytet emellan dessa länder. Konventionen åtföljdes af särskilda tulltariffer och förteckningar öfver de produkter, hvilka utan certifikater skulle få införas till nämnda länder. Medelst nya konventioner åren 1834 och 1838 reglerades derefter yttermera dessa handelsrelationer.

Den 9 maj 1817 förordnades att utländsk vara, som från Ryssland infördes till Finland, skulle underkastas förtullning i likhet med från utlandet inhemtad; en följd häraf blef inrättandet af en tullbevakning å gränsen af Wiborgs län emot kejsardömet, som dock snart nog år 1819 åter upphäfdes såsom icke svarande emot sitt ändamål. Samtidigt med utfärdandet af 1822 års tulltaxa förfullständigades 1811 års förteckningar öfver finska varor, som fingo till Ryssland tullfritt införas; dock blef härigenom denna rättighet till någon del inskränkt. Slutligen

utfärdades den 17 juli 1835 förordningen angående handelsrelationerna emellan Ryssland och Finland, som i hufvudsaklig öfverensstämmelse med förut gällande stadganden noga faststälde sättet och villkoren för införsel af rysk och utländsk vara från Ryssland till Finland samt tvärtom, ryska fartyg tillkommande rättigheter med mera.

Medan tullagstiftningen under perioden före 1840 sålunda vexlade, vann handeln under ständig vexling en något ökad liflighet, hvarvid tullinkomsterna småningom, om ock långsamt ökades. Generaltulldirektionens årliga berättelser lemna häröfver upplysningar. Det vore dock fåfångt att uti de högst otillförlitliga data öfver import och export under dessa decennier söka någon utredning om det inflytande ofvan antydda, ofta hvarandra motsatta åtgärder utöfvat på landets handel. Deremot framstår ovedersägligt och framhålles äfven upprepade gånger af tulldirektionen huru de höga tullafgifterna „uppdrifva priset å en stor del utländska alster till föga säljbarhet i ett fattigt land“ äfvensom huru „tullförsnillare, deraf föranledde, otvifvelaktigt använda de mest äfventyrliga utvägar att egennyttigt gäcka författningarnas föreskrifter“. Ständigt påpekas derjemte omöjligheten att med en högst ofullkomlig bevakningsinrättning kunna behörigen betäcka en kuststräcka af nära 200 mils längd, uppfylld af skär och hamnar, äfvensom nödvändigheten att förstärka tullbevakningen och införa kontroll jemväl öfver landstransporter af varor emellan sjöstäderna. Till hvilken grad de höga tullsatserna, särdeles de af år 1822 och senare år, uppdrifvit lurendrejeriet framgår af bilagda förteckningar. Tullinkomsterna hade från sistnämnda år varit i ständigt aftagande intill närmare slutet af 20-talet, och antalet af tullverket verkställda konfiskationer hade från 1812 till och med 1827 uppgått till 441, motsvarande ett värde af 397,431 rubel banko assignationer samt under de följande tre åren 1828—1830 till icke mindre än 229, med ett sammanlagdt värde af 312 tusen rubel samma mynt.

Tullkamrarnas uppgifter öfver inkomna och utgångna varor, som således ingalunda kunna anses angifva ens närmelsevis landets verkliga import och export, förlora yttermera betydelse för uppskattningen af handeln derigenom att, såsom nämndt, varuutbytet med Ryssland upptogs endast så vidt det

gick öfver saltsjön. Beräkningen af importens och exportens värdebelopp grundades dessutom på priser, hvilka från år till år voro underkastade stora variationer, och ledde sålunda till ojemförbara resultat. Här anföres därför värdet på importen och exporten endast för några år, för att visa till hvilket ringa belopp den vid tullkamrarna uppgifna varuomsättningen under denna period uppgick.

Landets enligt tullspecialerna beräkande	Å r e n				
	1813	1817	1822	1825	1836 *)
	värdet i miljoner rubel banko assign.				
import	6,66	6,69	4,64	5,44	7,38
export	5,84	8,08	4,56	6,12	6,90

I tulluppbörden iakttages till 1822 en icke oväsentlig stegring, som hufvudsakligast betingas af den stigande tullinkomsten för inkommande varor. Denna tilltager ständigt med undantag endast för år 1817, då ett starkt nedgående egde rum, och stiger från 64 tusen rubel silfver för år 1813 till ett belopp af nära 139 tusen rubel samma mynt för år 1822. Samtidigt med den nya, betydligt förhöjda tulltaxans tillämpning nedgå dock dessa inkomster följande år med mer än 22 tusen rubel, för att derefter årligen aftaga ända till år 1827, då tullen för inkommande varor utgjorde icke fulla 95 tusen rubel. Vi hafva sett huru tulldirektionen framhållit denna minskning såsom ett talande bevis på lurendrejeriets tilltagande. Tullen för utgående varor, som år 1813 utgjorde endast 9,443 rubel silfver, steg året derpå till 22 tusen samt derefter yttermera. Den uppgick år 1818 till ett undantagsvis högt maximi belopp af 75 tusen rubel, för att derefter nedgå och under 14 år variera omkring ett medeltal af 50 tusen rubel. Sedermera ökades den och steg år 1840 från 69 tusen till 108 tusen

*) Då vid statsarkivet förslagen öfver handelsbalansen och per-sedelextrakterna för trettioalet alldeles saknas, hafva här uppgifterna för år 1836 tagits ur statistisk teckning af storf. Finland af Gabr. Rein. Rub. silf. har förvandlats till rub. banko assign. enligt den då vid tullverket antagna kursen af 1 rub. silf. = 3 rub. banko assign.

rubel, det största belopp tullen för utgående varor uppnått före orientaliska kriget.

Dessa vexlingar jemte de olika belopp, hvartill konfiskationsmedlen och böter uppgå, göra sig märkbara i totalbeloppen af hela tulluppbörden. Från 81 tusen rubel för år 1813 stiger detta belopp under vexlingar till ett maximum af 192 tusen rubel silfver för år 1822 för att följande år nedgå med 25 tusen rubel och derefter, oaktadt ett mindre stigande år 1824, nå ett minimum af 162 tusen rubel år 1827. Härefter stiger totalbeloppet, håller sig till en början omkring 200 tusen rubel och uppnår år 1835 ett maximum af 336 tusen, men sjunker derefter åter betydligt för att år 1839 uppgå till nära 380 tusen rubel. År 1840 stiger totaluppbörden yttermera till 419 tusen och året derpå plötsligt till 650 tusen rubel silfver, hvaraf nära 520 tusen rubel utgöra tullen för inkommande varor emot 285 tusen det föregående året. Konfiskationsmedlen jemte böter variera under denna tid betydligt; de utgöra något år endast par tusen rubel, medan år 1817 beloppet uppgick till 70 tusen rubel silfver eller 38 % af hela uppbörden.

Utöfver ofvannämnda inkomster uppbyros af tullkammarna lots- och båkinrätnings medel, hvilka för det mesta höllo sig omkring 8 tusen rubel silfver för året, men under enskilda år uppgingo till ett betydligt större belopp, ända till närmare 11 tusen rubel.

Utgifterna vid tullverket, som mycket variera till följd af det olika belopp, hvartill årligen beslagareandelar och restituerade medel uppgå, stiga under denna period för det mesta till omkring 60 å 70 tusen rubel silfver för året; men uppgå något år till betydligt högre belopp, såsom åren 1817 och 1831, då de utgjorde resp. 93 tusen och 80 tusen rubel.

Nettobehållningen, som oberäknadt lots- och båkmedlen utgjorde för år 1812 endast 7,245 rubel silfver och det följande året 38,700 rubel, håller sig i början under 100 tusen rubel samt på tjugutalet och början af trettioalet något öfver detta belopp, men stiger derefter hastigt och uppgår 1839 till 313 tusen, 1840 till 352 tusen samt 1841 till mer än 572 tusen rubel silfver.

Den ofantliga stegring i tulluppbörden, särdeles i tullen för inkommande varor, som sålunda egde rum under

sistnämnda år, kan enligt tulldirektionens åsigt icke förklaras genom en motsvarande lifligare import, då det icke vore möjligt att konsumtionen af utländska varor, såsom socker, kaffe, rum, viner, frukt med mera, skulle på ett år mer än fördubblats och begagnandet af utländska väfnader mångfaldigats, utan måste förklaringen dertill sökas förnämligast i ett fullständigare uppgifvande af importerade varor. Utan tvifvel hade härtill bidragit de stadganden, som år 1839 utkommo, och de åtgärder, hvilka derefter vidtogos för en strängare kontroll; dock måste äfven medverkat — och detta måhända i än högre grad — den nedsättning i tullen, som 1839 vidtoges just med de varor, hvilkas import under den närmast följande tiden i synnerhet stegrades.

Uppgifterna på varuomsättningen från och med början af fyratiotalet kunna till följd af detta fullständigare uppgifvande af varor tillskrifvas en större tillförlitlighet, hvarför år 1840 utgör en lämplig öfvergång till en ny period. Den föregående närmare tre decennier omfattande perioden kunna vi karakterisera såsom ett tidskede, hvilket inleddts med de strängaste prohibitiva åtgärder, åtföljda å ena sidan af ett i hög grad uppdrifvet och demoraliserande lurendrejeri, å den andra af obetydliga tullinkomster; men som derefter kännetecknas af en småningom skeende öfvergång till ett skyddssystem, hvars i början höga importtullar efter mångfaldiga vexlingar dock slutligen nedsättas, medan exporttullarna från synnerligen höga delvis nedgå, aflyftas och för ladugårdsprodukter till sist ersättas af exportpremier. Under denna förändring i systemet stiga tullinkomsterna, hvilka till följd af förhöjda tullsatser under en rad af år nedgått, till en början visserligen endast långsamt, men slutligen så hastigt, att de inom några år uppnå ett mångfaldigadt belopp mot föregående års tulltägt. Denna hastiga tillväxt finner sin förklaring uti det förenade inflytandet af en skärpt kontroll, nedsatta tullsatser, ökad varuutbyte och en aftagande tullförnillning.

II.

Under den period vi nu gå att närmare betrakta, eller tiden före och under det orientaliska kriget, fortsattes den mot slutet af förra tidskedet inslagna vägen. Å ena sidan

vidtagas åtgärder för en skärpt tullbevakning och fördelas denna längs kusten genom kungörelsen den 19 maj 1841 i tvenne distrikter med hvar sin chef; å den andra beredes varuutbytet åtskilliga lättnader.

Sålunda medgifver kungörelsen den 28 augusti 1844 i afsigt att främja landets sjöfart och handel på utrikes ort vissa förmåner vid förtullningen af importerad vara, såsom kortare eller längre kredit för förtullning vid nederlag eller 15 % nedsättning af tullen för de ifrån transatlantisk produktionsort med finska skepp införda varor. Medelst olika kungörelser förändras eller minskas tullsatserna för enskilda varor, och den 26 mars 1845 nedsätts för tre år tullafgifterna för åtskilliga exporterade varor, i synnerhet trävaror. Genom förnyade kungörelser förlängas derefter såväl denna tid som tiden för utdelande af tidigare omnämnda exportpremier för ladugårdsprodukter. Deremot förhöjes tillföljd deraf, att liknande åtgärder vidtagits utomlands med ryska fartyg, tullen med 50 % för alla varor, befordrade med utländska fartyg, hvilka dessutom åläggas att erlägga lästafgift med 1 rubel silfver för hvarje läst.

Härifrån undantagas dock fartyg, som tillhöra särskildt gynnade nationer, hvilka erbjuda reciprocitet för våra fartyg, och genom afslutade traktater ökas antalet af dessa nationer småningom allt mer och mer. Under 1830-talet hade Danmark och Förenta staterna förklarats såsom gynnade, och under 40-talet afslötos i samma afsigt traktater med Storbritannien, Preussen, Begge Sicilierna, Sardinien, Joniska öarne, Österrike, Turkiet, Nederländerna, Frankrike och Toskana samt under de första åren af 50-talet med Belgien, Grekland, Portugal, Spanien och Kyrkostaterna. Genom anslutning till de vesterländska handelstraktaternas system frigjordes sålunda sjöfarten och handeln med de flesta länder från produkt-plakatets bestämmingar, utan att detta dock upphäfdes.

Med afseende å tulltariffen för inkommande varor anbefalles att denna åter skall bringas i öfverensstämmelse med den allmänna för Ryssland gällande, och utfärdas tillföljd häraf den 7 april 1852 en ny tulltaxa att gälla från den 13 september. Denna taxa upptager 55 sidor, de flesta förbud mot införsel hafva bortfallit och endast under 17

rubriker äro sådana förbud bibehållna; tullsatserna äro å flere artiklar nedsatta, men å en del äfven höjda.

Uti tullstyrelsens årliga berättelser vidtogs från redogörelseåret 1841 den förändring, att sammandragen af utförsel och införsel gjordes särskildt för handeln på Ryssland, skildt för den på Sverige och Norge samt skildt för all öfrig utrikes handel. Upprepade gånger framhållles det vanskliga i att på grund af en handelsbalans, uppgjord efter i eget land gällande medelvärdet af de exporterade och importerade varorna, vilja draga någon slutsats om landets handelsvinst eller dess förlust. Det är nämligen sjelffallet att den exporterade varan i utlandetsäljes för ett pris, som innefattar, förutom uppköpspriset i eget land, exporttull, fraktkostnader, importtull å afsättningsorten samt någon handelsvinst. Skulle hela det för varan erhållna penningebeloppet, utan något tillskott, användas till uppköp af varor, hvilka med fördel egnade sig för import, skulle dessa vid försäljningen i eget land nödvändigtvis betinga sig ett pris, tillräckligt stort att betäcka icke blott det vid uppköpet använda kapitalet, utan derjemte beloppet för exporttullen i utländsk hamn, fraktkostnaden, importtullen i eget land, jemte handelsvinsten. Det är sålunda tydligt att priset på de importerade varorna, som erhållits i utbyte mot de utförda, äfven utan något kapitaltillskott, måste betydligt öfverstiga de senare varornas värde, om man vid jämförelsen tager i betraktande de å utskeppningsorten i eget land gängse prisen, hvarför man af detta förhållande ingalunda kan sluta till någon handelsförlust för landet.

Med hänsyn till det vilseledande i en handelsbalans, sådan tullstyrelsen tidigare beräknat den, vidtogs den förändring, att i beräkningen af landets handelsvinst eller förlust infördes såväl landets tullinkomster som en handels- och fraktvinst, som för handeln på Sverige och Norge samt Ryssland beräknades till 15 % af varupriset, men för all öfrig utrikes handel till 25 % för exporterad och 20 % för importerad vara. Att man dock vid så godtyckligt antagna beräkningsgrunder icke kunde erhålla tillfredsställande resultat är tydligt. Å ena sidan måste nämligen den handels- och fraktvinst, som varuutbytet medför, under olika handels- och fraktkonjunktioner gestalta sig ganska olika; å en annan sida åter kommer denna vinst i olika

grad eget land till godo, allt efter det varuutbytet i större eller mindre mån förmedlas af inhemska eller främmande handelshus och rederier. Den nytta landet eger af varuutbytet berör dessutom såväl deraf, om och i hvilken grad den införda varan tjenar att öka landets produktiva förmåga som ock af den för konsumtionen beräknade varans egenkap att tillfredsställa den fullt berättigade sträfvan efter förbättrade lefnadsförhållanden eller begäret efter en onyttig och improduktiv lyx. Speciellt hvad vårt land beträffar, bör man dessutom icke lemna ur ögonsigte att tidtals en liflig, inbringande frakt emellan utländska hamnar tillskyndade finska rederier en betydande fraktvinst, som delvis i form af varor, som ökade importvärdet, inkom till landet. Slutligen egde en betydande införsel rum af spanmål och förnödenheter för ryska militärens behof, som, bestridd på ryska statsverkets bekostnad, kunnat i frakter lemna landets transportanstalter och rederier en vinst utan att taga landets tillgångar i anspråk. På grund af allt detta kan en handelsbalans, sådan denna af tullstyrelsen beräknats såväl före år 1841 som efter detta år, icke gifva en ledning för bedömandet af den vinst och fördel landet i sjelfva verket haft af handeln och sjöfarten; vi lemna den därför här utan allt beaktande. Deremot kan en under längre tid pågående utveckling af landets export och import i allmänhet antagas såsom ett säkert kännetecken på landets materiella förkofran, utvecklingen af dess produktiva krafter och stegringen af dess allmänna välstånd. Då under den period vi nu betrakta uppgifterna öfver landets export och import till följd af det fullständigare uppgifvandet kunna anses mera tillförlitliga, skola vi gå att taga dessa i ett närmare skärskådande.

För att eliminera mindre vexlingar fördela vi de tolf åren 1841—52, som föregå det orientaliska kriget, i fyra triennier. Jemföras medeltalen för dessa, skall man finna att, medan landets export endast obetydligt vexlar omkring ett årligt medeltal af 2,45 miljoner rubel silfver samt för det sista trienniet 1850—52 erbjöd ett något större medeltal än för de föregående, var importen stadd i ett jemt stigande och uppgick i årligt medelvärde:

under första trienniet 1841—43 till 4,48 milj. rubel silfv.

under andra trienniet 1844—46 till 5,02 milj. rubel. silf.
 ,, tredje trienniet 1847—49 ,, 5,79 ,, ,, ,,
 samt ,, fjerde trienniet 1850—52 ,, 6,70 ,, ,, ,,

Häri genom var äfven hela varuutbytet stadt i ständigt tillväxt från ett årligt medeltal af 6,95 miljoner rubel under det första trienniet till 9,21 miljoner rubel silfver för det sista. Denna tillväxt af 2,26 miljoner rubel hade främst framkallats af en ökad varuomsättning med utrikes orter utom Sverige och Norge, hvilken tillökning uppgick till 1,68 miljoner, under det att varuutbytet med Ryssland ökats med 0,88 miljoner och handeln på Sverige och Norge nedgått med 0,30 miljoner rubel.

Tillväxten i handeln på utrikes ort utom Sverige-Norge gjorde sig i synnerhet märkbar i en stegrad import, som i årligt medeltal för hvart triennium utgjorde 2,65, 2,91, 3,94 och 4,18 miljoner rubel silfver, medan exporten, som äfven i början steg och för de första triennierna utgjorde i årligt medeltal resp. 1,47, 1,56 samt 1,75 miljoner, något föll under det fjerde trienniet till i årligt medeltal 1,62 miljoner rubel silfver.

Ett motsatt förhållande observeras med afseende å handeln på Sverige-Norge. Denna, såväl import som export, aftog i medeltal för de tre första triennierna oafbrutet, men steg något under det fjerde, utan att dock uppnå det första trienniets belopp; importen nedgick sålunda från ett årligt medeltal af 0,66 till 0,58 miljoner, exporten från 0,49 till 0,27 miljoner rubel silfver. Orsaken till detta nedgående måste sökas i den samtida sträfvan i Sverige att främja de egna norra provinsernas handel på Stockholm och de i Finland vidtagna åtgärderna i syfte att, i stället för den sålunda hotade marknaden, bereda våra varor nya afsättningsorter utomlands såväl inom som utom Östersjön. Hvad handeln på Ryssland beträffar vore såväl import som export i stigande, dock sålunda att medelbeloppen för det tredje trienniet 1847—49, då exporten till utlandet var störst, aftogo. Importen hade härigenom i årligt medeltal stigit från nära 1,17 miljoner för det första trienniet till 1,94 miljoner för det fjerde, exporten från 0,51 till 0,62 miljoner rubel silfver för samma perioder. För att lemna möjlighet till någon uppskattning af den totala varu-

omsättningen med Ryssland, kan nämnas att det icke i tulluppgifterna observerade varuutbytet öfver Ladoga och landgränsen tillsammans under sextiotalet, då järnvägen till St Petersburg ännu ej fans, utgjorde omkring 40 % af totalomsättningen; skulle ungefär samma förhållande egt rum under denna tid, hade medeltotalomsättningen med Ryssland uppgått endast till omkring $\frac{2}{3}$ af varuutbytet med utlandet utom Sverige och Norge. Under alla dessa tolf år hade varuomsättningen med Ryssland öfver saltsjön utgjort 24,26 miljoner eller årligen 2,02 miljoner rubel; totalomsättningen enligt nyssnämnda beräkning 40,43 milj. eller årligen 3,37 milj. rubel; varuomsättningen med Sverige-Norge 10,81 milj. eller årligen 0,90 miljoner rubel; varuomsättningen med öfriga utrikes orter 60,26 milj. eller årligen 5,02 miljoner rubel.

Varuutbytet med våra grannar i öster och vester skulle sålunda tillsammans utgjort 85 % af utbytet med öfriga utrikes orter.

Bland dessa sistnämnda stod Tyskland främst med 46 %, dernäst England med 21 %, så Brasilien med mer än 7 % och Spanien något under detta tal, vidare Holland med 6 % samt Danmark och Frankrike, hvardera med $4\frac{1}{2}$ procent af varuutbytet med utrikes orter utom Ryssland, Sverige och Norge. Exporten var öfvervägande störst på England och uppgick till samma belopp som den sammanlagda exporten till de tre dernäst främsta, nämligen Tyskland, Danmark och Spanien, så följde Frankrike, till hvilket land utförseln var endast något mindre än till Spanien. Importen var störst från Tyskland och öfversteg betydligt importen från alla öfriga länder, bland hvilka i ordning följde England, Brasilien, Holland och Spanien.

Vid slutet af denna period, år 1852, egde följande städer en varuomsättning om öfver en half miljon rubel.

	Varuomsätt- ning	Export
	i tusen rubel.	
Åbo	1,838	331
Helsingfors	1,547	148
Viborg	1,307	452
Kristinestad	691	188
Uleåborg	630	208
Björneborg	539	198

Med afseende å importen gälde samma ordning som i fråga om hela varuomsättningen; med afseende å exporten stod, såsom vi finna, Viborg främst och Helsingfors sist.

En approximativ beräkning, grundad på uppgifter, dock endast för 8 å 10 år, kan till någon del tjena att belysa, i hvilket förhållande de väsentligaste artiklarna bidragit till landets export- och importvärden.

Exporten bestod hufvudsakligast af skogsprodukter, hvilkas sammanlagda värde i medeltal kan uppskattas till 64% eller närmare $\frac{2}{3}$ af hela medelexportvärdet. Bland dessa produkter bidrogo trävaror och ved med omkring 45% af hela exporten. Utförseln af dessa varor var i stigande, medan utförseln af tjära och beck uppgående till 18% aftog. Ladugårdsprodukter intogo derefter med omkring 10 % det följande rummet. Smöret, som i början af perioden hufvudsakligast gick till Sverige, vann, antagligen till följd af de nämnda exportpremierna, under åren 1847—49 en stegrad utförsel till öfriga utrikes länder, för att dock derefter under den återstående delen af perioden vända sig nästan uteslutande till Ryssland. Der afsattes äfven vårt utförda jern, som uppgick till omkring 8 % af totala exportvärdet. Spannmål, som hufvudsakligast afsattes på Sverige, exporterades under olika år till mycket olika belopp. Fisk till omkring 3 % samt väfnader till 2 % af exportvärdet gingo till Sverige och Ryssland.

Importens hufvudartikel var spannmål och gryner till betydligt varierande belopp; i medeltal torde denna artikels värde kunna uppskattas till omkring 18 % af införseln. Derefter följde väfnader med 12 %, hufvudsakligast från utlandet, samt kaffe och socker hvardera med 10 %; införseln af dessa trenne artiklar var i ständigt stigande. Ytterligare må nämnas salt med nära 8 % och jern med 6 %; sistnämnda artikel hufvudsakligast från Sverige, i hvars export den intager främsta rummet, vidare garn med närmare 5 %, färger med 3%, tobak, utländskt bränvin (konjak, rum med mera) och viner, enhvar med ungefär samma procenttal, frukter och krydder sammanräknade samt bomull, hvardera med nära 2 % af totalbeloppet. Införseln af de sistnämnda tre varorna, viner, frukter och bomull, var dock i betydligt stigande.

Tulluppbörden, i hvilken från år 1841 lots- och båkmedlen äro inbegripna, ökas under dessa tolf år, under mindre vexlingar, från 659 tusen för 1841 till 1216 tusen rubel silfver för år 1852; de årliga medeltalen för hvarje triennium äro 735, 833, 994 och 1138 tusen rubel silfver. Tillväxten betingas af den tilltagande tullinkomsten för inkommande varor, medan tullen för de utgående från 106 tusen rubel visar ett ständigt aftagande och nedgår till 38,7 tusen rubel för år 1848, hvarefter beloppet åter något stiger. Lots- och båkmedlen variera omkring ett medeltal af 8,690 rubel silfver, hvilket obetydligt skiljer sig från medelbeloppet för den föregående perioden; för utgående fartyg är uppbörden något större än för inkommande.

Utgifterna vid tullverket vexla betydligt från år till år. Den årliga medelutgiften för hela perioden utgör 94,683 rubel silfver; under åren 1846—49 uppgår den till 108 tusen, men håller sig derförinnan under 88 tusen rubel. Netto behållningen varierar omkring ett årligt medelbelopp af 830 tusen rubel silfver, det lägsta beloppet för år 1841 utgör 582 tusen, det högsta för 1852 1119 tusen rubel.

Året 1853 ingick under politiska förvecklingar i orienten. Ryska sändebudet och legationen lemnade Konstantinopel i maj, och den 2 juli öfverskredo ryska trupper Pruth. Fiendtligheterna begynte dock först i oktober, hvarför dessa förvecklingar under nämnda år ännu icke utöfvade något märkbart inflytande på Finlands handel. Visserligen minskades importen från Sverige och det öfriga utlandet något mot föregående år, hvilket äfven nedsatte importtullinkomsterna med mer än 100 tusen rubel. Men å andra sidan blef exporten till dessa land äfvensom varuutbytet med Ryssland något liffligare, hvarigenom beloppet af hela omsättningen med öfver $\frac{1}{2}$ miljon rubel öfversteg motsvarande belopp för år 1852. De två följande åren deremot blefvo särdeles ödesdigra för vår handel och sjöfart.

Den 4 februari 1854 lemnade de ryska sändebuden Paris och London, och en månad senare afreste de engelska och franska från St. Petersburg, hvarpå vestmakternas

krigsförklaring följde den 28 mars. En vecka tidigare hade senaten på generaltulldirektionens förslag hemställt om åtskilliga temporära lättnader för sjöfarten och handeln, i afsigt att under de befarade politiska förvecklingarna befordra varuutbytet med utlandet. Främst gälde det att utvidga rättigheten att inom Östersjön begagna landtmannafartyg, underlätta befraktandet af neutrala nationers fartyg samt tillsvidare suspendera de bestämmingar i produktplakatet och seglationsordningen af 1839, hvilka härför lade hinder. Alla dessa föreslagna åtgärder beviljades, och tillika medgäfvos genom särskilda skrivelser på hösten flere andra lättnader. För återstående delen af året upphäfdes alla exporttull-afgifter för skogsprodukter och några andra artiklar, ett tidigare medgifvande för handlande att emot hypotek af varor erhålla lån från Finlands bank förlängdes, och tullen för en del importerade varor, såsom kaffe, socker, bomull, frukter, tobak, viner med mera, nedsattes med 10 %, om dessa varor infördes sjöledes, men med 25 %, derest införseln skedde landvägen öfver Torneå. Äfven lemnades kaptener och skeppare å finska fartyg möjlighet att, utan omgångar och med bibehållande af sina rättigheter såsom finska undersåtar, i Hamburg antaga medborgareskap. Redan tidigare hade Ryssland med Förenta staterna den 10 juli ingått en konvention angående neutralitet till sjös, hvarigenom antogs att flaggan skyddar lasten med undantag af krigskontraband; äfven förbundo sig kontrahenterna att tillämpa dessa grundsatser å alla sådana staters skeppsfart och handel, hvilka å sin sida antogo dessa grundsatser såsom gällande.

Emellertid hade redan i april månad engelska flottan inlupit i Finska viken för att blokera våra kuster, bringa förderf öfver den finska handelsflottan och bränna våra varf och upplag. De förluster handeln och sjöfarten ledo under krigsåren 1854—55 voro enorma. Sjöfarten var afskuren och kunde endast till någon del idkas med svenska kusten under senhösten och följande vår. Sålunda äfvensom landvägen öfver Torneå importerades det mesta af trämmande alster; exporten till utlandet utom Sverige skedde uteslutande med neutrala nationers fartyg. Under sådana förhållanden nedgick denna export under år 1854 till 78

tusen rubel samt under 1855 till endast 7,788 rubel eller icke fullt 5 % af det årliga medelvärdet under den nyss skildrade 12-års perioden; importen från utlandet utom Sverige var under hvardera året nästan lika eller något under 1 miljon rubel silfver samt utgjorde omkring 28 % af det årliga medelvärdet för importen under nämnda period. Varuutbytet med Sverige stegrades genom dessa förhållanden deremot betydligt. Exporten för 1854 utgjorde omkring 720 tusen rubel, för år 1855 1391 tusen rubel; importen resp. 1119 tusen och 1757 tusen rubel. Sålunda hade exporten till och importen från Sverige under det första året stigit till det dubbla, men under det senare till resp. 4 och 3 gånger det årliga medelvärdet för perioden 1841—52. Tullinkomsterna nedgingo under 1855 till nästan $\frac{1}{3}$ af sitt förr vanliga belopp. Men äfven handelsflottan drabbades af svåra förluster. År 1852 uppgick antalet af städernas fartyg till 507 om tillsammans 54,380 läster med en besättning af öfver 6,200 man, under år 1853 ökades antalet till 532 fartyg om 55,064 läster, medan denna flotta år 1855 beräknades till 341 fartyg om 22,228 läster med 4,664 mans besättning. I detta antal ingå icke uppgifter från Viborg och Fredrikshamn, der dock fartygens antal det följande året upptogs tillsammans till endast 11 stycken om 587 läster med 113 mans besättning. Sålunda hade städernas handelsflotta blifvit till antalet fartyg reducerad med närmare en tredjedel och bragt till ungefär samma storlek, som i början af 1830-talet.

Vi skola i följande afdelning finna huru dessa af kriget framkallade förluster snart åter ersattes genom en på alla områden förr sällspord, lifvad verksamhet.

Frith. Neovius.

Vereschagin.

Det är från år 1880 Vasili Vereschagins egentliga rykte i det vestra Europa daterar sig. I januari nämnda år anordnade han i Paris en utställning af en serie taflor med ämnen från rysk-turkiska kriget jemte en del orientaliska motiv. Det var en utställning, som väckte stort uppseende, men äfven framkallade motsägelser och förebråelser för effektsökeri, med ett ord gjorde målaren till en ryktbarhet, på samma gång han fick höra att han ej var konstnär, endast en skicklig arrangör.

Utställningen flyttade året derpå till Wien och sedermera till andra tyska städer, väckte öfverallt sensation — och vida mindre invändningar emot hvad fallet varit i Paris. Under de år som sedan förflutit ha Vereschagins arbeten ständigt varit på resa Europa rundt; mer och mindre fullständiga och kännetecknande prof på de olika arterna af hans konstnärskap ha blifvit visade för samtiden; tendensmålaren har fått sagdt hvad han har att säga för en så stor publik, som han behöver.

Vereschagins utveckling som konstnär ligger helt och hållet före 1880. Han var född 1842 i Tscherepovets i guvernementet Novgorod, var officer vid ryska flottan, då han började studera konst vid akademien i Petersburg, fick medalj för en tafla med antikt ämne „Odysseus låter mörda Penelopes friare“, gjorde en resa till Kaukasus, blef deretter elev af Gerôme i Paris och tecknade samtidigt under ledning af Alexandre Bida. Efter fleråriga resor samt deltagande i ryska expeditioner och sedan i rysk-turkiska kriget, som i honom fick sin skarpaste kritiker, återkom Vereschagin till Paris, der han bygde sig en väldig atelier i Maison-Lafitte och började utföra sina studier och samla sina minnen.

Redan som Gerômes elev hade han exponerat på salongen (1866), men hans tafla, en skildring af en rysk sekt

„Donkhobortzys“, blef föga uppmärksammas och hade fått en så dålig plats, att han sedermera aldrig sände dit något. I andra allmänna utställningar har han deremot flere gånger tagit del. Efter general Kaufmanns tåg mot Turkestan 1867—70 utställde han i Petersburg sina der gjorda studier, hvilka nu utgöra en betydande del af Tredjakoffs galleri i Moskva. I London hade han visat sina arbeten redan 1873 i Kristallpalatset och 1879 i South-Kensington, hvarefter han såg tiden kommen att uppträda i den moderna konstens högkvarter Paris.

* * *

Det första intryck Vereschagins konst gifver, är intrycket af *sanning*. Han berättar lugnt, objektivt. Några af hans granskare ha förebrått honom hans köld, sagt att det klappar intet hjerta bakom hans skildringar af människan. Andra ha påpekat den lidelsefulla harm och glöd, som enligt deras åsigt döljer sig under det skenbart objektiva framställningssättet.

„Han skildrar utan känsla“ — det är en förebråelse, som ofta blifvit riktad emot moderna målare såväl som moderna skriftställare. Men man kan skildra känsligt på många vis — med penna och med pensel. Vereschagin hör till de nyktre berättarene. Han lägger aldrig in i en målning annat än hvad han sjelf sett i motivet; han refererar kort och enkelt, låter händelsen tala för sig och åskådaren draga slutsatser utan att för egen del gifva minsta upplysning om hvad han tänker och tror. Men detta kommer ändå fram med all önskvärd tydlighet. Vereschagin är fotograf, låt vara. Men han väljer sådana motiv, som sjelfva tala, och han har sjelf valt denna kärva form såsom lämplig för det han velat säga, och det har han också förstått säga med en skärpa, som tvungit äfven den motspänstige att lyssna till hans ord.

Låt vara att det fins effektsökeri — och ganska mycket — i hans konst. Men de skarpa, skärande motsättningar han framhållit äro sådana, som mött honom sjelf på hans vandringar under fred och krig i det moderna samhället. I några af sina taflor är han onekligen mera författare, beskrifvare än målare; men hvad han än må framställa, är

det verkligheten, sådan hans nyktra öga och hans originela skaplynnne uppfattat den och behållit den i minne.

Ej heller behöfver man söka med ljus och lykta för att komma hans egen ståndpunkt på spåren. Trots den ofta påpekade kölden och nykterheten i framställningen, visar han tydligt nog hvar man har honom. Hans krigstaflor äro så tydliga som något kan vara, och fastän han sjelf vid mer än ett tillfälle protesterat mot att bli uppfattad som endast tendensmålare — han vill naturligt nog betraktas som endast och allenast *målare*, färgkonstnär — så är det ju tydligt att hans enda och stora tendens är att ingifva oss alla afsky och hat för kriget, mensklighetens största plåga. Fanfarerna, segerjublet lemnar han i sitt värde. Och då han för en gång målar segraren Skobelev, som spränger fram utefter fronten och helsas af jubelropen från trupperna, så fyller han hela förgrunden med de fallne, med högar af lik, vänner och fiender, liggande i polar af blod, som utgjorde hela taflan en fråga, om uppfinningarna voro värda, hvad de kostat.

Då Vereschagin målar fältlasarettet med dess tusen lemlästade, som vänta på det första förbandet och som dö i massor, medan de vänta; eller vägen, der hären dragit fram — den segrande hären eller den besegrade, det kommer för honom på ett ut — och som är garnerad med fallne, med dem, som stupat af trötthet eller af sjukdom; när han framställer presten, som läser sista messan öfver slagfältet, der de in på bara kroppen utplundrade liken hvila, en del ännu ofvan jord, de som ej fått rum i de gemensamma grafvarna; eller sjuktransportens dystra tåg fram på den dammiga vägen genom det solbrända, uttorkade landskapet med dess röt månads-qualm: är då ej i dylika taflor konstnärens personliga mening uttalad lika tydligt och — låt mig säga det — lika lidelsefullt, som när han målar sin asiatiska krigstrofé, „segrarens apoteos“, pyramiden af människoskallar, hvilka allesamman ropa till himmeln, anklagande, kräfvande räkenskap för den oförrätt man tillfogat dem alla och som aldrig skall kunna godtgöras?

Mot *kriget* har han sagt sitt ord; krigaren, den enskilde, anklagar han ej. Det väcker förvåning att han vågat framställa härföraren utom skotthåll, i en bekväm

fältstol och omgifven af sin lysande stab, på afstånd åskådande slagtningen borta bakom krutröken. Men Vereschagin har gjort det, han har för en gång glömt sin försigtighet, då han fann att detta motiv felades i serien, som skulle belysa kriget från alla de sidor han förmått iakttaga.

Till hans krigsskildringar få vi väl ock räkna sådana arbeten som nihilistafrättningen och undertryckningen af Sepoyupproret, der motsättningen mellan de framför kanonmynningarna bundna hinduerna och de korrekta engelska artilleristerna, hvar och en på sin plats, stela som dockor, hvilket de ju ock äro, gör ett gripande intryck. Hit hör äfven den skildring från de uthungrade London-arbetarnes uppror i fjor, som konstnären lär ha under arbete för närvarande. Dessa bilder åskådliga århundradets hätska strid mellan olika samhällsklasser, olika kulturskeden och grundsatser. Man har kallat Vereschagin „nihilismens målare“, men detta ej som skulle hans skildring af de lifdömdes sista stund vara särskildt sympatisk för dem — i den tafian är han så objektiv som någon kan vara, och den stora duken har fått alla de egenskaper, som utmärka en duktig och korrekt tidningsillustration till en händelse för dagen. Det är den grund han står på, det är hans sätt att se lifvets företeelser, hans märkliga frihet från alla förutsättningar, all tanke på tradition, på att gå vidare fram på en väg, som föregångare röjt och trampat upp, det är denna äkta ryska frihet i tanke och blick som föranledt vesterlåndingen att kalla Vereschagin nihilist.

Jag nämde den stora, så olika bedömda afrättnings-tafian. Hvad som gör den till annat och mera än en illustration är, ej uppsättningen af motivet, utan motsättningen mellan hvad som försiggår och naturens storartade lugn rundt omkring. Konstnären har ej funnit på detta jemna, stilla snöfall, som breder likduken öfver landskap och menniskor; han har sett scenen och målat den sådan den var. Men det må ha varit en slump, att naturen just på den dagen hade denna pregel af storartad stillhet, säkert är att en finare stämning kunde svårligen väljas för den tröstlösa, för all tanke nedslående tilldragelsen, och att just denna stämning låter skildringen, trots dess innehåll, gifva ett konstnärligt befriande intryck.

Vereschagin har *sett* allt hvad han målat, direkt flyttat öfver det från verkligheten till duken, men hvad han sett och målat är ofta af den art, att taflorna utgöra historiska aktstycken. *)

Den skarpa verklighetspregeln var det första, som slog oss i Vereschagins konst. Derefter kom det personliga eller snarare det specifikt *ryska* draget deri. Detta är så ofta påpekadt af målarens kommentatorer och kritici, att jag har intet att tillägga till hvad förut är sagdt i den vägen. De moderna ryssarne ha gjort sig kända genom den oförskräckta logiken i sin tankegång. De frukta aldrig att dra slutledningar ur de uppställda premisserna; skulle än viktiga föreställningar ramla, bekommer det dem icke; har man börjat undersöka en sak, skall man utföra sitt uppsåt. Hos ryska filosofer och naturforskare, liksom hos deras skönliterära skriftställare, har man ofta sett prof på denna ibland brutala konsekvens, denna oförställda ärlighet.

Äfven i sjelfva sättet att måla har man velat spåra Vereschagins ryska skaplynne. Hans färg blef, ju mera han sjelf växte ifrån lärjungens ståndpunkt och blef sin egen mästare, i allt högre grad oppositionel, fri från allt hvad traditioner hette. I sitt hela konstnärskap blef Vereschagin en *independente* i detta ords fulla bemärkelse. Hans beundrare ha yttrat att han ger oss naturen oförfalskad — ett uttryck hvars öfverdrift är tydlig, när det gäller ej en enstaka målning af hans otroligt fruktbara pensel, utan hela serien af hans arbeten, i konstnärligt hänseende mer och mindre lyckade. I sina bättre alster har Vereschagin ofta nog visat en betydande förmåga i det rent måleriska; hans solverkan på frusen snö i „Vägen till Schipka“, hans stora gassande solsken i „Sepoyupproret“, hans på ett ytterst intressant och ursprungligt sätt målade glittrande vatten i den stora utsigten öfver Kreml, hans friska behandling af dessa arkitektoniska motiv, hvori han utvecklat en stor virtuositet, vittna tydligt nog om hans talang

*) Uttryck af Jules Claretie efter Vereschagins första utställning i Paris: „Tout a été vu, pris sur nature, et ces toiles ont la valeur de documents historiques“.

inom koloritens område. Detta förklarar tillräckligt målarens harm öfver att de ledande bland allmänheten fäste sig vid och ordade så mycket om motiven för hans taflor, men förbisågo sjelfva målningens karakter såsom sådan.

I färgvalet framstår också det ryska lynnet, i hans lust för granna färger, för bjerta sammanställningar samt särskildt i den hos Vereschagin ofta framträdande förkärleken för den hvita färgen. I de orientaliska arkitekturmotiven kan man se huru böjelsen för prakt fått frossa ohejdadt t. ex. i interiörer som den från en röd perlmoské med hvitklädda staffage-figurer, på hvilka de genom gallerfönstren inträngande solstrålarna afsätta de djerfvaste reflexer, de skarpaste och piggaste motsättningar. En sådan färglek efter naturen som en liten studie, framställande en ljusgrön papegoja, som gungar i en rosenfärgad ring sedd mot den mest intensiva sydländskt blåa himmel, är äfven karakteristisk. Och böjelsen för det hvita har fått lysande uttryck i flere palats- och moské-interiörer, framför allt i den alltigenom mästerligt målade „Moskéns port“, en tafla med en teknik af verkligt klassisk enkelhet. På den hvita marmorväggen bränner solen med sitt allra starkaste ljus. Utanför på en väggfast marmorbänk sitta några mörkhyade, skäggiga män, klädda i hvita turbaner och hvita dräkter. Öfver öfre hälften af väggen faller skugga från ett utskjutande tak, men denna marmorns färg i skuggan är knappast mörkare än den hvita färgen på murens solbelysta del — och det hela, på samma gång färgen är i en rent af otrolig grad uppdrifven i ljusstyrka, är måladt med så osökt enkelhet, att det kinkiga experimentet förefaller som den enklaste uppgift inom måleriets värld.

I ett och annat af sina små landskapsskizzer — miniatyrformat, ett par tum i kvadrat — har målaren också förstått att med den enklaste färgskala gifva en fint uttryckt stämning, sådan som ovilkorligen talar till vår känsla och vinner oss allt mera, ju mera vi tränga in deri.

Men Vereschagin vill imponera genom massverkan; han sänder ju hundratal af sina arbeten från den ena marknaden till den andra; hvem undrar då på om ett och annat medelmåttigt och åtskilligt rent af underhålligt kram

får fylla upp det behöfliga antalet? För det etnografiska och kulturhistoriska elementet har han alltid en skarp blick — utan tvifvel skärpt genom inflytandet af Gerôme, med hvilken han äfven har det korrekta, men kyliga framställningssättet gemensamt, medan åtskilliga porträttlandskap och folk- eller racetyper ha föga eller intet intresse såsom målningar, kunna till och med ibland vara ganska diletantmässigt tillyxade. Några af de beryktade krigstaflorna, som förekomma på den ambulatoriska Vereschagin-utställningen, hvilken då detta skrives befinner sig i Sverige, äro också reproduktioner af tidigare målningar och äro sålunda ej *fullt* tillfyllestgörande för den som vill studera sig in i målarens tekniska förfaringssätt. Ty det är väl sällan en reproduktion får samma friskhet och omedelbarhet som sitt original. Den blir ej heller alltid lika noggrant utarbetad; den blir gerna mera handverksmässig, mindre liffullt gjord, den får något spår af att vara en kopia, äfven om den göres af originalets upphofsman sjelf.

Vereschagin är realist, han är ryss, han är också *turist*. Hvad han sett, har han sett med turistens ögon. Han har gästtat alla de från de bibliska berättelserna bekanta orterna i det heliga landet, han har sett soluppgångar på Himalaya och aftonstämningar öfver indiska trädgårdar i tropisk prakt och med moskeens hvita marmor som bakgrund. Han har sett kriget på närmast möjliga håll, han var i Moskva under kejsarkröningen och han kom i London att bli ögonvittne till gatuoroligheterna i fjor. När han målar, är det turistminnen han framställer, minnen från Petersburg, London, Indien, Palestina, Central-Asien. Med skarp uppfattning af det karakteristiska fäster han olika folktypers drag på duken eller på skizzbokens blad — de många teckningarna till hans hustrus reseskizzer från Indien och Himalaya äro mycket betecknande i det fallet. Psykologiskt djup få vi deremot ej söka i Vereschagins framställningar, hvarken i hans små skizzer eller i de stora kulturmålningarna. Han kan — såsom i „Spionen“, den dödsdömde, som kommer ned för trappan från ståndrättens sal och ser soldaterna stå färdiga att skjuta honom — i få drag gifva sina figurer en förträfflig karakteristik, gifva en mästerlig *antydning* till

själmålning. Men något annat ger han aldrig i detta afseende.

Modern är Vereschagin, modern i sitt målningssätt liksom i sitt effektsökeri, sitt anlitage af reklamen, modern både som konstnär och som affärsman. Han vill gå ut och tala för all världen, därför att han har ett eget ord att säga sin samtid — han vill också göra så mycket uppseende som möjligt och förtjena så mycket pengar, som ske kan. Han tillhör vår samtids mest ryktbara och mest ursprungliga konstnärer, är och förblir en karakteristisk tidstyp, äfven om framtiden ej kommer att gifva honom plats bland de verkligt store.

Georg Nordensvan.

En lifsgerning.

Pennteckning af

Aina.

Det var i „den gamla goda tiden“, när man ännu icke talade så mycket om kvinnornas uppfostran, som i våra dagar.

Kamrer Bäckvall hade dessutom sina egna ideer angående hvad flickor borde lära och icke lära, och hans stillsamma saktmodiga hustru tyckte att „hvad far gör är alltid det bästa“. Sålunda kom det sig att lilla Emelie — enda dottern — sattes i moster Fina Birks småbarnsskola, der barnen fingo lära sig katekes, biblisk historia och i aritmetik quatuor species; de lärdes äfven att skriva en viss egendomlig gammaldags stil, efter mosters egenhändiga föreskrift, och flickorna inöfvades dessutom hvarje onsdags eftermiddag i konsten att handtera synålar och strumpstickor.

Lilla Emelie kunde visst aldrig förgäta sin barnsliga stolthet, då hon kom hem med den första ordentligt fällade kökshandduken, och när hon på julaftonen kunde presen-

tera ett par mönstergilla strumpor, slog hennes hjerta af en sådan fröjd, att hon ej fick sömn om kvällen.

Vid tolf år kunde hon längesedan allt som stod på moster Birks undervisningsprogram. „Det var godt och väl“, menade kamrern, „nu kan Emelie börja hålla mig med strumpor och hjälpa till att sy hvad som behöfves i huset“. Det var hennes framtidsutsigter. Kamrern kunde nu engång icke tänka sig att en kvinna dugde till något mer, åtminstone icke fruntimren i hans familj. Han höll nog af dottern på sitt sätt, men hennes födelse hade i tiden varit för honom en stor missräkning, han hade så säkert väntat en son.

Modern klappade sin lilla lydiga flicka på kind och sade ömt: „Du kommer ännu att få mycket och kärt arbete, mitt snälla barn“. Den goda frun visste hvad ingen af de andra då hade en aning om: till julen fingo de alla veta det, och en stor nyhet var det minsann — en dugtig gosse, som efter tolf års väntan kom med glädje åt faders-hjertat!

Lille Edgar! Fans väl på denna Guds gröna jord det barnets like! Kamrern trodde det ej. Han kunde aldrig förstå att icke alla menniskor skulle dela hans öfvertygelse att den gossen var ett underbarn, så vacker, så förståndig, så snäll!

Modern försökte också tycka det samma, ehuru gossen höll henne vaken hvarenda natt. Men hennes trötthet kom nog bara af ovana vid små barn; det var så längesedan Emelie var liten och — „far hade alltid rätt“.

Om af någon, blef den lille beundrad af systemen. För henne var han också idealbarnet; allt från första dagen, då modern lade honom i hennes armar och sade att hon visste att de skulle blifva goda syskon, var hon fästad vid lille Edgar med oupplösliga band.

Ehuru gossen icke en dag tidigare än det vanligaste barn lärde sig gå och tala, ansågs det i hemmet som ett under att se honom vanka omkring hjulbent och lallande „pappa“, „mamma“, „Ili“, med en stämman, som för dem alla var full af det rikaste välljud. Så älskad och omhuldad lefde gossen sin lyckliga barndom; „Edgar vill“ var hela

husets lag och kamrern hastade, kanske snarare än någon annan, att uppfylla hans minsta önskan.

Gossen var ju för sin far framtiden och lifvet — det lif som för honom sjönk ned i ålderns natt. Allt hvad han sjelf tänkt bäst och ädlast, i ungdomsdrömmarnas tid, det skulle Edgar förverkliga; han kunde dö nöjd, när han lemnade efter sig en ung son, som skulle blifva hvad han ej varit och göra hans faders gamla namn äradt i världen. I den blonde lille ostyringen, som ref honom i skägget, ostädade skrifbordet och alltid önskade något, såg fadern redan med förtjusning den gryende, viljestarke och lifskraftige mannen. Också ålderdomen har sina drömmar; stör dem icke, man har så kort tid att njuta dem.

Då kamrern låg på dödsbädden och för sista gången hade smekt Edgars krusiga lockar, grep han hårdt Emelies hand och såg henne fast i ögonen med sin stelnande blick: „Hjelp honom, flicka“, stammade han, „blif honom ett stöd, så godt du kan; inför Gud vill jag engång kräfva af dig räkenskap för honom“.

Den unga flickan — hon hade nyss fyllt sexton år — darrade i hela sin späda kropp; hon kyste faderns hand, men ingen tår fuktade hennes öga. „Jag lofvar göra mitt bästa, pappa“, sade hon stadigt. Det var ett löfte, lika godt som den dyraste ed.

Lifvet gestaltade sig nu något annorlunda för enkan och barnen; kamrern lemnade icke så mycket efter sig som man förmodat, men fattigdom var det väl icke heller. Mor och dotter voro mycket sparsamma, och trotjenarinnan, gamla Stafva, skötte hushållet med troget nit; Edgar hade allt fullt upp som förut. Så gingo åren.

Modern, som aldrig gjort något väsen af sig, som alltid gått sin väg framåt i stillhet, slocknade en natt så lugnt som lampan, när oljan är utbrunnen. Edgar sof ett friskt barns djupa ostörda sömn, men Emelie satt vid moderns säng, mottog hennes sista ord och tillslöt hennes ögon till den långa hvilan. Den döende hade blott en oro — gossen. „Tag vård om honom, Ili“, bad äfven hon, „tag vård om den stackars gossen, som ännu har ett långt lifs

kamp framför sig, öfvergif honom aldrig!“ „Nej mamma, aldrig“, rösten var kväfd och bruten, hon böjde sig ned öfver bädden och kände försmaken af den bittra sorg, som uttryckes med det enda ordet „moderlös“.

Emelie var tjuguettt år, en lång smärt flicka, med djupa bruna ögon och ett blekt ansigte, som icke kunde kallas vackert; blidt och vänligt var det alltid, men efter moderns död såg hon kanske äldre ut än hon var. Åtminstone tyckte Edgar att hon var förändrad, den der morgonen när hon kom till hans säng, berättade hvad som händt och hviskade: „Käre Edgar, hädanefter skall jag vara din egen mamma, du skall alltid komma till mig med dina små bekymmer, och jag skall göra allt hvad jag kan för dig“. Gossen slog sina armar omkring henne: „Ja du är min egen lili“, sade han.

„Det är jag“, svarade hon och tryckte honom fast intill sig; han var ju hennes allt på jorden.

Emelie skulle nu tänka för dem båda; hon hade också hufvud att göra det, menade gamla Stafva, det var märkvärdigt hvad den flickan alltid haft klara tankar och ljusst förstånd. Långe tvekade Emelie icke.

Stadens gosskola var knappast mer än en småbarnsskola, Edgar måste ju få lära något, och som brodern var den medelpunkt, kring hvilken alla hennes planer slöto sig, bestämde hon sig för att skingra det gamla hemmet och flytta till en ort, der gossen kunde begynna en ordentlig skolgång. Det kostade ej så litet på att fatta ett sådant beslut, och ännu svårare blef det att se det kära gamla husgerådet skingras hit och dit, men då man skall flytta en lång väg, kan man blott föra med sig det nödvändigaste; dessutom ville Emelie äfven förvandla allt hvad hon kunde i penningar, för att hafva ett litet kapital att taga till.

Hon var visst oerfaren i många stycken, men så mycket förstod hon, att en gosses uppfostran kostar mycket; det hade fadern också ofta yttrat, så att hon lagt orden på minnet; då hon var „blott en flicka“, hade hon icke behöft mycket i världen, det var ju helt naturligt.

Gamla Stafva skulle följa med dem: „Jag kan icke annat“, sade hon; „de här barnen äro som mina egna, jag håller af gossen som min ögonsten, skulle jag lemna honom och låta en slarfvig pigflicka hushålla med deras; nej, tänk aldrig på det“.

Edgar skrattade dagen lång; han var som alla barn förtjust att få byta om vistelseort och komma till något nytt. Emelie sväljde sina tårar och försökte le med honom; han kunde ju icke förstå hvad hon kände vid skilsmessan från födelsebygd, hem och vänner, som känt henne från barndomen och hade vänskap för barnen, för föräldrarnes skull. Här hade hon drömt sina första flickdrömmar, svärmat som alla andra i vårknoppningen och glädt sig åt lifvet, som nu med ens föreföll henne tungt och mörkt.

Sista kvällen gick hon till kyrkogården, för att taga afsked af sina grafvar och ännu en gång smycka dem med blommor. Längre dröjde hon der; när hon reste sig för att gå, stod hennes barndoms lekkamrat, unge Wallman, framför henne. Han såg litet brydd ut och tummade på halmhatten, som han höll kvar i handen, sedan han helsat på henne; men som han var den öppenhjertigaste, mest okonstlade unge man, kom han snart fram med hvad han hade att säga.

Han hade alltid hållit af henne, det visste hon ju; nu hade han egen bod och ett litet rörelsekapital. Ville hon inte bli hans hustru? De skulle få det så „småroligt“ tillsammans, och han kunde rakt inte lida att hon skulle lemna staden och dem alla.

Emelie mötte vänligt de trohjärtade ögonen; hon visste att Kalle Wallman var „god som guld“ och sjelfva redbarheten. Hon tyckte mycket om honom, och när hon tänkte sig framtiden vid hans sida, var det med en behaglig känsla af frid och ro. Ingen stormande passionerad lycka, men en lugn sällhet; det stod klart för henne. Men likväl! Blott ett ögonblick betänkte hon sig. Hade hon väl rättighet att stå och drömma om sig och sin lycka, hon som hade Edgar att tänka på, Edgar, som nu först kunde sägas gå in i lifvet och behöfde henne vid hvarje steg?

Nej, o nej, hon hade icke glömt sina löften till de döda, hon påmint sig dem mycket väl! Vänligt räckte

hon därför handen åt den .forne lekkamraten och sade att de alltid skulle förblifva goda vänner, men — intet mer.

Han aflägsnade sig med långsamma steg och bedröfvadt sinne, och Emelie såg tyst efter honom; det gjorde henne ondt att hafva sårat en vän, men hon kände den hederlige Kalle Wallman alltför väl, att tro det hennes afslag skulle göra honom förtviflad. Han älskade henne, derom var intet tvifvel — men Emelie kunde godt förutse att sorgen icke länge skulle rå med hans sunda och enkla natur och han snart nog finna lyckan vid en annan flickas sida.

Så slutade hennes första lilla roman.

Flyttningen till det långt bort belägna Å. var mödosam, och det räckte länge innan de kommo sig i ordning i ett nytt, ytterst anspråkslöst litet hem, längre dock, innan Emelie kunde finna sig på den främmande orten, der hon ej egde en enda vän. Men tanken på brodern tröstade henne, hon var ju der för hans skull, icke för sin egen.

Gossen hade nu börjat gå i skola, men utan någon särdeles håg för läsning; det fordrades en jemn uppmuntran, för att få honom till att läsa lexorna och icke försumma timmarna. Systemens kärlek till honom var icke heller mer så blind; hon såg hvad fadern säkert aldrig skulle upptäckt, att Edgar alls icke var något lysande hufvud, utan en högst vanlig gosse med medelmåttigt god uppfattningsförmåga och temmeligen lättjefull. Det fordrades en stadig drifkraft att få honom fram på den gamla nötta „lärda banan“, genom lyceets klasser, men Emelie fans alltid till hands uppmuntrande, bannande och förmanande, med samma vänliga lugn, samma outtröttliga tålmod.

Hon visste hvad skolgången med alla tillbehör af böcker och annat kostade; den var för dyrbar att försummas. Sjelf gaf hon ut hvarje slant med största hushållning, ehuru Edgar icke visste det; han hade ännu aldrig saknat något.

Emelie tänkte också på framtiden, och då hon såg huru hvarje år blef kostsammare, allt som Edgar växte och behöfde mer, räknade hon noga ut att deras inkomster icke skulle förslå, och kapitalet fick ännu ej röras.

Hon måste således försöka förtjena något, och nu togos moster Birks lärdomar till godo. Lektioner kunde hon väl icke ge, ej heller skriva rent, men sy kunde hon, och som hon var punktlig och ordentlig, saknade hon icke arbetsförtjenst. Hvarje stund togs vara på, ofta satt hon äfven uppe om nätterna, för att fullända något arbete, som hon försummat för broderns skull, ty han borde ju aldrig försummas. Han måste hafva någon, som pratade med honom, då han var hemma, som hade lust att höra på hans skolhistorier och tid att hjälpa honom med hans lexor, och allt detta kunde Emelie. Utan någon som helst underbyggnad tog hon uti med att läsa latinsk grammatik, matematik, tyska och annat som Edgar hade att gå igenom, och som hon hade godt hufvud och dessutom var äldre, lärde hon mycket fortare och bättre än han.

Hon hade ej hittills förstått att törsta efter kunskap, men nu föreföll den henne som en lifsluft, som hon dock blott med sparsamhet vågade andas; det var ju andra pligter lifvet stälde på henne!

De första åren gick det, tack vare Emelies oförtrutna omsorg, temmeligen bra för Edgar, men på de högre klasserna började han skolka. Det var en tung stund för systern, när han en vår efter examen kom hem med dåligt betyg och vilkor för att slippa upp. Hon hade så drömt sig par månaders ferier ute på landet, i någon liten fiskarstuga, och nu, nu måste ju Edgar, kosta hvad det ville, hafva en lärare, som kunde förhjelpa honom upp till nästa klass.

Edgar grät. Det hade varit tusen gånger treffigare, tyckte han, att slå alla studier på båten och fara ut till landet att meta och simma, ligga i gröngräset och gassa sig i solskenet; men Emelie var bestämd. „Min älskade Edgar“, sade hon, „du förstår icke ditt eget bästa; hvad blir det af en gosse, som slutar skolan af — låtom oss vara ärliga — af lättja? Nej, nej! Du kan ej minnas hvad pappa hyste för vackra förhoppningar om dig, men jag har ej glömt det, och min skuld skall det ej bli, om de icke gå i uppfyllelse.“

Edgar brydde sig ej ett dugg om gamla minnen, han gick omkring helt surmulen och klarnade blott upp, då

system lofvade att ofta promenera med honom ut åt landet. Hvad läsningen vidkom, bekymrade den honom icke stort; det var icke han, som behöfde tänka på att anskaffa en lärare.

Emelie hade få bekanta, men hon gjorde sina förfrågningar och lyckades slutligen få reda på att i gården bredvid bodde en ung magister — fattig, visste ryktet berättat och som lefde af att gifva lektioner, både privata och i skolorna. Nu, när det var ferier, skulle han säkert vara tacksam att få en elev, menade hans värdinna, som Emelie rådförde sig med. Slutet på allt blef att magister Holm ombads att stiga in på några minuter i värdinnans rum, och der uppgjordes öfverenskommelsen till alla parternas belåtenhet.

Det blef en lycklig sommar, trots Emelies dystra förväntningar. Holm hade ett så märkvärdigt sätt att få bugt med lata pojkar, utan att de därför fattade agg till honom. Han lärde mycket väl. Emelie, som satt i rummet bredvid, kunde följa med alltsammans och gjorde det med nöje. Stundom bjöd hon, då lektionen var slut, magistern in på en kopp kaffe. Han tycktes belåten dervid och stannade ofta och språkade flere timmar, utan att någon af dem gaf akt på tidens flykt, så underhållande voro hans på engång djupsinniga och skämtsamma samtal. De voro sålunda rätt ofta tillsammans. Det hände äfven att Holm föreslog sin elev någon botanisk utflykt; då öfvertalade Edgar vanligen systemen att följa med och, hvad som i hans tycke var nästan ännu bättre, gamla Stafva med sin blanka kaffepanna.

Vanligen slogo de då läger, som Holm kallade det, i någon vacker skogsbacke, sedan ströfvade de unga vida omkring och samlades slutligen kring kaffebordet, som improviserats på en serviett i det gröna. Då alla ätit och druckit, tog Emelie fram sitt arbete, Holm kastade sig i gräset med en papyross i munnen, och här, med den blå himmeln till tak och omsväfvade af skogens friska fläktar, kunde de dröja i timtal, han pratande och filosoferande på sitt lekande sätt, medan hon stilla lyssnade och tyckte att lifvet åter var lätt och lyckligt.

Holm var en älskvärd natur, men en af dem, som, så att säga, stå sig sjelfva i vägen. Föräldralös äfven han

och fattig, hade han genom välvilliga släktingars hjälp och trägen flit — enligt hans eget uttryck — „krupit fram“ på den lärda banan; nu hade han längesedan tagit graden, men dervid stannade det också. Han påstod sjelf att han icke hade anlag för något särskildt, han hade skrivit litet, studerat juridik en tid, sedan åter naturvetenskap; för tillfället var han medarbetare i en tidning och timplärare för resten.

Emelie fick klart nog blicka in i denna af världen ännu så oberörda, renhertade karakter; han var så öppen som dagen mot henne, sedan de blifvit bekanta, ehuru han dolde sig för världen under en halft filosofisk, halft humoristisk mask, som aldrig tillät någon främmande att läsa i hans ytterst finkänsliga själ.

Emelie var en praktisk, företagsam kvinna och hade sällan haft tid att låta fantasin få fria tyglar, men derute i den härliga naturen, i skogens drömmande skugga, lät hon sig föras med på svärmeriets leende vågor. Hon tänkte ej på framtiden, hon lefde i det flyktande ögonblicket och — var lycklig.

Hvem gömmer icke på minnet från en tid, då dagen tycktes klarare, himmeln mer blå och jorden skönare än förr! Må drömmen räcka, man vaknar dock alltid för tidigt — eller för sent, men minnet håller man kärt för lifvet.

När hösten kom, gick Edgar väl igenom sin examen; Emelie tackade Holm med tårar i ögonen. Läraren tog icke heller senare sin hand från honom, utan kom ofta och såg efter gossens lexor. Sällan försummade han då att prata bort en stund med systemen, och på vintern började han på eget förslag att läsa med henne åtskilliga ämnen, något som gaf ett rikt intresse åt hennes enformiga lif.

Den följande sommaren tillbragte Holm inåt landet; han såg klen ut och påstod att han hade en envis lönnfrossa, som inlandsluften skulle bota.

Emelie förverkligade sin gamla dröm och flyttade det lilla hushållet till en tarfig, trång stuga ute i skärgården; men ehuru der fans fullt upp med frisk luft och vackert väder, blef den dock ej så glad som hon tänkt sig den, och

i minnet lefde hon om mången lycklig stund från den förflutna sommarn.

Så rann tiden bort, sommarn blef höst och hösten vinter; åter bodde de alla i staden och lefde sitt gamla lif, men en viss solglans spred sitt skimmer äfven öfver den mulnaste dag, tänkte Emelie i sitt stilla sinne.

Det var i mars, vårregnet stänkte redan sin första skur öfver den frusna jorden, man talade gladt om att vinterns välde nu var brutet och började uppgöra leende sommarplaner. Holm hade gått igenom ett krångligt tema med Edgar, nu satt han på sin vanliga plats midt emot Emelie och läste högt för henne, men afbröt sig ofta för att se på hennes flinka fingrar, ja än mer på hennes lugna fridfulla ansigte. Sedan grep han åter till boken, men stannade plötsligt.

„Det tjenar till ingenting“, sade han med sin låga välljudande röst, „jag kan icke läsa i dag, min blick förrirrar sig alltjemt till ert fridfulla ansigte, Ili — han kallade henne ofta så, alldeles som Edgar — det är en hvilade att se på er, då man sjelf är trött. Säg mig, hvarifrån tager ni denna ro? Lär mig er hemlighet!“

„Vi ha blott en frid, som är varaktig, den med Gud genom vår Frälsare“, svarade hon lugnt och såg upp till honom med sina djupa bruna ögon.

Holm suckade: „Ja ni kvinnor, ni lären er det der så lätt, ni känner så föga till denna brännande törstens eggande oro. Jag har stundom dvalts i afgrunder, hvilkas kval jag ej skall kunna nämna.“

Han reste sig och gick fram och åter, drifven af en inre oro.

„Gud ske lof“, sade Emelie enkelt, „för allt hvad jag i lifvet eljest fått umbära, har jag en sak: den källa, som en god Herde ledt mig till och som släcker med säkerhet både törst och brand; utom den, hvarifrån skulle jag väl hemtat styrka?“

„Ili!“ Holm stannade plötsligt framför henne blek och med skälfvande läppar: „Led mig till samma källa! Jag vet

ej, men det förefaller mig som om äfven jag skulle kunna nå dess rogifvande vatten, om ni ville blifva min hustru?"

Emelie såg på honom ett ögonblick och bleknade, sedan gömde hon hufvudet i sina händer och brast i tårar. Hon grät länge. Holm satte sig bredvid henne och väntade tåligen på ett svar. Slutligen hade hon lugnat sig så att hon kunde tala, ehuru hennes röst darrade af rörelse.

"Käre vän", sade hon långsamt, "jag får ju kalla er så, för all den vänskap ni visat oss under dessa lyckliga år. Ja, ni kan kanske aldrig förstå huru mycket ni varit för mig, huru många ljusa stunder ni skänkt min stråfsamma arbetsdag, men — men det var ledsamt att vår vänskap skulle leda till detta, jag kan blott vara för er en väninna, men — aldrig er hustru."

"Och hvarför icke?" Holm såg forskande in i hennes anlete, "hvarför vill ni icke bli min ledstjerna?"

Hon smålog svagt: "Förlita er icke på någon menschlig ledning; sök vägen sjelf, det är mitt råd."

Holm suckade. "Jag undrar hvarför ni icke vill bli min", sade han grubblande.

"Jag gifter mig aldrig", svarade Emelie sakta, "jag har ju Edgar att sörja för. Efter några år skall han till universitetet; hvem skulle taga vara på honom?"

"Ja, det är icke heller någon lysande framtid jag kunde bjuda er, Ili", sade Holm vemodigt, "blott ett arbetslif, sådant ni nu har det. Kanske har ni funnit det rätta, då ni säger nej; vår vänskap har varit så skön, kanske någonting mer icke skulle blifvit af allt hvad jag hoppades. Jag har icke frågat om ni någonsin älskat mig; måhända är min kärlek till er alltför svärmisk, att passa för detta lif. Allt hos mig är så oklart, — men ett är visst, så lycklig som jag känt mig i ert sällskap, har jag aldrig varit förr. Haf tack därför!"

Han tog hennes hand och förde den till sina läppar: "Allt skall ju vara som förr mellan oss", tillade han, "endast döden kan bryta vår vänskap".

Hon nickade och försökte småle, men läpparna voro så besynnerligt stela, och ännu länge efter det han gått satt hon orörlig kvar och stirrade uttryckslost framför sig. På kvällen grät hon sin kudde våt och sömnen flydde.

Hennes hjerta värkte och bittra tankar kämpade inom henne. Ack, nu var det mer än en ungdomsdröm, det var en lefnadslycka hon offrat för sina löften till de döda.

Holm kom som förr, han pratade och läste. Antingen ville han att Emelie icke skulle känna sig illa till mods eller tro att hon sårat honom; å andra sidan hade han ett så egendomligt lynne, att det som andra skulle ansett utförbart, för honom var naturligt.

Till sommaren skulle han åter resa inåt landet och kurera frossan, som icke ville gifva med sig.

„Jag tror icke på er frossa“, hade Emelie sagt, „det är bestämdt bröstet, som inte är bra“.

„Ja hela min familj har dött i lungshot“, svarade Holm trankilt.

„Ni skrämmer mig, gå genast till doktorn!“

„Kan någon bota ärftlig lungshot? Jag tror ej på det“, sade han likgiltigt.

„Och ni har gått här och talat om er eviga lönnfrossa“, sade Emelie med ovanlig häftighet; hon ville begynna med en allvarsam moralkaka, men Holm, som alltid varit sin egen fiende, rymde leende sin kos. Några dagar senare reste han, glad och obekymrad, som det syntes. „Jag är som foglarna“, sade han vid afskedet till Emelie, „blott de ha en kvist att sitta på, så sjunga de; nu har jag min bondgård deruppe i Tavastland och min hederliga Trika mor, som kan bada bort alla krämpor i världen, och allt detta sammanlagdt gör mig förnöjd. Lefväl, Ili — jag önskar er och Edgar en trefflig sommar.“

Hvad han var underlig! Hon stod länge och såg efter honom, der han gick gatan utför med lätta steg, nästan som en skolgosse, som har ferier. Löje och skämt på ytan, djup melankoli i botten — sådan var han; hjertegod, älskvärd, obekymrad — ja hvad mer, just sådan han gick der, älskade hon honom så djupt, så trofast, som blott en sådan stilla kvinna kan älska! Hon grät ej, hon suckade ej, men hon tryckte handen hårdt mot sitt svidande hjerta, innan hon vände åter till hvardagslifvets mångahanda bestyr.

År förgingo. Det hade icke gått särdeles fort med Edgars studier, men hvarje steg vidare var dock ett framsteg, och omsider kom belöningen för systemens mödor och vikor; hennes gosse bar den hvita mössan med sin blanka lyra, och försakande som alltid, stod Emelie åter beredd att flytta sitt tält och följa brodern till hufvudstaden. Till deras gamla tjenarinna sade hon: „Det kan bli tröttsamt för Stafva att nu åter byta om hem; vill du, så vänd tillbaka till hemorten och slå dig i ro. Underhåll skall du ej sakna, så länge jag lefver.“

„Åh“, sade Stafva, „efter jag orkat hit med er, kan jag väl orka längre ock; ingen kan dessutom passa gossen såsom jag, vi äro vana vid hvarandra.“

Dervid blef det. Edgar var och förblef den medelpunkt, kring hvilken allt rörde sig.

Holm hade icke mer återvändt till Å.; det blef ett långt farväl. Han fick plats som skollärare österut och skref till Emelie att han hoppades bli nöjd derborta.

Med berömvärdt nit satte Emelie sig in i de nya, för henne så helt ovana förhållandena i hufvudstaden. Hon skaffade sig äfven här arbete och gjorde det lilla nya hemmet treffligt och inbjudande för brodern. Nu, om någonsin, gälde det ju att hålla honom uppe, att draga honom från dessa tusende frestelser, som möta den unge mannen vid hans inträde i verlden.

Och Edgar fann sig uti att blifva omhuldad och älskad, att alltid få de bästa bitarna och icke behöfva hysa någon omsorg för morgondagen. Kanske var systemens uppföstran skuld till denna omedvetna egoism, kanske var han sådan af naturen, ingen grubblade derpå, men Emelies fina silkesbojor omslöto honom städse tyst och troget på hans farliga väg vid ungdomsårskapernas branter. Hon älskade honom, och kärleken är uppfinningsrik; han var ju också hennes allt i verlden; skulle hon icke vara rädd att förlora honom?

Egentligen hade Edgar icke några onda anlag, han var „som folket är mest“, hade ett fogligt lynne och var litet maklig af sig. Med studierna gick det smått. Emelie bad, uppmuntrade och förmanade som förr, men försigtigare; han kunde ju annars bli förtretad och ledas vid hem-

met, om han jemt möttes af moralpredikningar. Lyckligtvis fick han en trågen kamrat, som dref på honom; det var en stor hjälp för systemen.

Året efter deras flyttning till hufvudstaden fick Emelie ett bref, det var från Holm. Början var besynnerlig: „Då ni läser dessa rader, är jag död“, stod der. Hon stirrade förskräckt på brefvet och tog ånyo upp kuvertet, men när hon vände om det, föll ett litet papper derur, det var en urklipt tidningsnotis, som tillkännagaf att „kollegan vid lyceum härstädes, filosofie magistern Berndt Fredrik Holm affidit i en bröstsjukdom, vid trettiofyra års ålder“. Emelies kinder voro hvita som snö, men hon grep brefvet och läste det med feberaktig ifver.

Det var mycket långt: „Min beskedliga madam skall sicka er denna sista underrättelse från mig“, stod der bland annat, „helt visst skall den bedröfva ert goda hjerta; tack för det, Ili, hvad allt har ni icke gjort för mig! Men att ni icke blef min hustru var en vis skickelse, det vet jag nu. Ser ni, den der frossan, som redan länge plågat mig, var ju verkligen en ganska långt framskriden lungsjukdom, och ni skulle blott blifvit en sjukvårdarinna — säkert den bästa på jorden! Jag har ej lidit mycket, mest af mattighet och sömnlösa nätter, men vet ni, Ili, hvad som uppfriskat mig i mina trötta stunder, jo minnena från fordom, dessa rena sköna minnen af våra landtliga utflykter, då jag fick ligga i gräset vid edra fötter och bikta alla mina dårskaper. Ljufva, ljufva dagar! Jag läste engång en liten fransk bok „A côté du bonheur“, den har ofta legat för mig nu på sista tiden; den var en bild af mitt eget lif på sidan om lyckan. Kanske har jag orätt, och det var blott jag sjelf som stält mig i skuggan, då jag var för trög att gå ut och kämpa mig till solljus och lycka. Om jag gjort min pligt i yngre år och skaffat mig en god lönande plats, som tusende andra, skulle jag icke nöjt mig med ert afslag, Ili, jag skulle vunnit er och hjälpt er att vara ett stöd för Edgar; nu först stod jag litet närmare detta mål, det ljusnade sista året för mig, men — för sent. Låtom oss tänka att allt

är godt som sker! Nu ligger ju äfven småningom både fröjd och smärta bakom mig och jag står vid den mörka gränsen till det okända och spanar med all en sökande andes djupa trängtan bortom förlåten. Jag vet huru er allvarliga blick skulle velat forska i min själ, der jag nu står. Ili, jag är fullt öppen mot er, jag har tänkt på edra ord, jag har följt ert råd, och jag tror att jag vågar hoppas på själens dyrbaraste arf — frihet — frid — salighet. Stundom tyckes mig att en liten flik af det kommande upplåtes, och i aningsfull längtan sträcker jag mig undan den mörka nattskymningen mot morgonrodnaden; i dess glans skola vi engång återse hvarandra.“

Emelie kyste brevet och grät. Till de andra sade hon endast att hon fått underrättelse om Holms död, men från den dagen såg hon lifvet såsom från andra sidan af en höjd, som man längesedan passerat, och ett och annat silfverstrå började glindra i hennes mörka hår.

Åren gingo emellertid sin gång genom mörka och ljusa dagar, ej utan sorg, under arbete, uppoffringar och bön. Edgar blef ej idealmannen, blott en svag dödlig, som stundom dukade under i frestelsernas kamp, han som tusende andra; Emelie var nöjd att felstegen voro jemförelsevis få. Han blef heller aldrig hvad hans far hade drömt, stor i gerning, framstående och ärad. Emelie väntade det ej, hon kände honom bättre; men då han efter år af väntan erhöll plats som rådman i den lilla staden X., kände hon sig så stolt öfver sin gosse, som om han vunnit ett kungarike.

Naturligtvis följde både hon och Stafva med till Edgars hem — så sällsamt de orden ljödo! — för att ställa allt i ordning och göra det treffigt åt honom.

Emelie kände för första gången som om hon hunnit en hamn, hon hade ju också arbetat så länge för detta mål, att hon blifvit gammal dervid. Edgar var mycket belåten; han erfor all en ung embetsmans stolthet, då han känner sig stå likasom på egen botten, och talade med en viss världighet om „mitt embete“ och „min lön“.

Hvad det lilla hemmet var trefligt, fint och dock-skåpslikt — det var riktigt Emelies fåfånga, påstod Edgar. Också fortfor hon att arbeta och spara, blott för nöjet att få köpa någon prydnad till rummen eller något nytt till linneskåpet. Hon erfor en känsla af stilla lycka och hade gerna velat hängifva sig deråt, men en tanke störde henne, den kom åter och åter tillbaka. Hvad gör väl en ung lefnadsfrisk man, när han fått sig ett eget hem? Jo, för att vara fullt lycklig, måste han gifta sig. Det var denna tanke, som oroad systemen. Det fordrades ännu något mer för Edgars lycka, men uppfyllelsen utgjorde för henne en smärta, som hon fåfångt försökte bekämpa. I grund och botten var hon ju dock redo att offra allt för honom, men det kostade på. Det var nog väl att hon vande sig vid den bittra tanken, ty den blef verklighet, tidigare än hon kunnat ana; lifvet är sådant, det vexlar beständigt.

Edgar blef förälskad i första vackra flicka han såg, som dertill råkade vara borgmästarns egen unga dotter, och det blef förlofning „flux flux“, som gamla Stafva sade. Det går ibland så till äfven för de mest maklige, som icke heller de kunna undgå vexlingen i detta skiftesrika lif.

Emelie kväfde alla bittra känslor, hon kyste sin unga svägerska och försökte tycka att hon var just det bästa val Edgar kunde hafva gjort; men när hon för sista gången ordnade och stälde i det lilla hemmet för broderns hustru, när hon skulle lemna allt hvad hon med så kärleksfull omsorg samlat, åt en annan, en annan, som kanske skulle småle åt hennes anordningar och kalla dem „gammalpig-ideer“, då gled mången tår ned mellan duktygen i det prydliga linneskåpet, ej mindre bitter, därför att ingen såg den.

Edgar såg för öfrigt på den tiden just ingenting annat, än det som rörde hans unga brud, men icke hade han heller tänkt en tanke på att systemen nu skulle blifva öfverflödiga i hemmet; han tänkte öfverhufvudtaget ej alls på henne nu, och om han blef något förbluffad öfver hennes plan att genast efter bröllopet flytta bort till deras födelseort, var han i grunden alltför upptagen af sina egna angelägenheter, för att med ifver motsäga henne.

„Stafva och jag, vi skola slå oss tillhopa der hemma“, sade Emelie och försökte småle helt förhoppningsfullt.

„Jag“, sade Stafva och rätade på sig, „skulle jag flytta härifrån och lemna gossen, nej inte förr än döden kommer. Om jag inte duger till annat, så kan jag åtminstone vagga barn. Ja, skratta inte, herr Edgar, Vår Herre skall nog i sinom tid gifva små barn åt er, och ingen skall sköta dem trognare än jag, det lofvar gamla Stafva.“

Kanske skulle Emelie i detta ögonblick yttrat: „Också du, min Brutus!“ ifall hon tyckt att de beryktade orden passat för hennes anspråkslösa läge. Hon vände sig bort och gick in i sitt eget rum, för att kämpa igenom en af dessa mörka stunder, som en nådig Gud icke sänder ofta i ett människolif, emedan deras skugga vill bli kvar länge efteråt.

Edgar var lyckligt och väl gift, han hade det allt väl sörjdt för sig så vidt människor kunde se — det var dock en tröst, tänkte systemen, der hon satt i sitt ensamma lilla hem i den gamla staden. Huru trångt och smått det nu föreföll henne här — hon hade blifvit van vid annat. De gamla vännerna mindes henne knapt mer, många voro också döda och borta, men grafvarna på kyrkogården funnos kvar, och när Emelie under de stilla sommarkvällarna satt derute, tyckte hon att suset i björkarna, som skuggade dem, tillhviskade henne ett tack från de döda, ett tack för att hon varit sina löften trogen.

Emelie var en allt igenom sund natur; profningarna utförde därför hos henne det som alltid med dem åsyftats: hon blef ej bitter utan förädlad, deras skuggor försvunno ur hennes själ och en ljus fridfullhet lade sig deröfver allt som åren gingo, förljufvande hennes ensamma lif.

När brodern åter hann tänka på henne, var hon lika vänlig och kärleksfull som förr, och då Stafvas profetia gick i fullbordan, slöt hon Edgars barn med innerlig ömhet till sitt trofasta hjerta. Besöken hos brodern blefvo hädanefter de gladaste dagarna på året. Eljes var dock

hennes lif hvarken overksam eller gagnlöst. Sedan länge hade det blifvit en vana för stadsboarna att kalla henne till hem, der sorg och sjukdom gästade; och snart fans det ingen i hela staden, så eftersökt, så efterlängtd som hon. Ingens hand var så lätt vid sjukvården, ingen röst så låg och inga steg så lätta. De sjuka och döende blefvo hennes kära barn och — hennes inkomstkälla på samma gång; af det lilla kapitalet fans nämligen intet kvar, det hade ju räckt länge nog och till och med hjälpt att sätta upp Edgars hem. Mycket ville hon dock aldrig ha för sin hjälp; den liknade alltid mest en kärlekstjenst; men hon hade också från ungdomen stält sina anspråk på lifvet lågt.

Edgar var lycklig! Denna visshet fylde henne år efter år med fröjd; han hade fått en bra hustru, och vackra barn växte upp kring dem. Hvarje sommar kom någon från syskonringen att helsa på „faster Ili“, helst Margy, den äldsta, som var Emelies ögonsten. Det hade alltid funnits ett märkvärdigt band af sympati mellan dem, och Margy hade äfven mycken likhet med sin faster; der var samma djupa bruna ögon, samma lugna väsende och redbara sanningskärlek hos den unga flickan som hos hennes faster, och stundom tycktes det som om Margy instinktmässigt anat hvad Emelie varit för hennes fader, ty hon kunde slå sina armar omkring hennes hals och utropa: „Om det vore möjligt, så vet jag att jag skulle älska dig mer än pappa och mamma, som det nu är, älskar jag er alla lika“. Detta var sant, Margy sade aldrig annat än hon tänkte, men hennes tankar voro också, till fasterns stora glädje, klara som solen och skydde aldrig ljuset.

Vintern efter det Margy fyllt sexton år, föll hon i en svår tyfusfeber, den angrep äfven modern, och i sin nöd skref Edgar till systemen. Han glömde att hon ej mer var ung, han visste blott att han behöfde henne, och hon skulle gått genom eld och vatten för att komma och hjälpa honom.

I tre långa månader kämpade Emelie outtröttlig, tålig och oföränderligt lugn med döden om dessa lif, så dyrbara för Edgar, men äfven för henne sjelf. Det fans stun-

der, då modet svek henne, stunder, då hon satt allena i nattens dunkel och hörde blott sin lilla Margys klagan, och då kände hon att den sista solstrålen af jordisk fröjd skulle slockna för henne, om hon såg flickans ögon brista i döden; men det skulle ej så ske.

Vid grafvens rand fingo de sina älskade åter, såsom ett segerbyte från striden. Under sjukdomen hade Edgar böjt sig som ett brutet rö, och öfvervåldigad af lyckan, prisade han nu för första gången ur djupet af sitt hjerta Guds nåd och barmhertighet.

„Rätt så, broder, rätt så!“ hviskade Emelie och tryckte hans hand. „Genom sorgen vill Vår Herre ofta klappa på hjertats dörr; nu slår Han hårdt på ditt, se till att du öppnar det — på allvar“. Hennes själ var uppfylld af jubel — hon hade ju så mycket bedt för brodern just om detta, och nu kom Vår Herre kanske med den fulla bönhörelsen; sedan kunde hon gerna dö, hennes lifsgerning var fullbordad.

Då alla åter voro friska och huset hade återtagit sitt vanliga utseende, ville Emelie bjuda farväl, men ingen hörde på henne. „Den som har delat sorgen med oss och kanske burit tyngsta bördan, må väl ock stanna för att njuta af glädjen“, sade hennes bleka svägerska hjertligt. Edgar räckte henne handen, men kanske Margys stumma öfvertalning verkade mest — allt nog, hon stannade kvar. En treffig ljus kammare blef hennes, hon fick åter engång slå sig till ro — och nu för alla de lefnadsdagar, som stodo henne åter.

Huru verksamma voro icke ännu dessa trägna händer att stoppa, sy och sticka, hennes rum blef en tillflyktsort för allas, både storas och smås bekymmer, och i den frid, som rådde derinne, smälte de bort, såsom snön i vårsolen. Huru hade man någonsin kunnat undvara faster Ili!

Edgar var allt ännu sig lik, blott att ett drag af allvar numera stod tecknad i hans friska ansigte, och detta drag var Emelies stilla lycka. Han hade ännu icke en fåra på sin panna, ej ett grått hårstrå, och systemens hufvud böjde sig redan såsom tyngst af årens snö — man kunde se att *hon* burit dagens tunga och hetta.

Och brodern, — förstod han detta, uppskattade han hennes värde? Ja, år efter år blef det honom tydligare; än ett, än ett annat litet drag från fordom dök upp för hans minne då och då, och så blef, som en omedveten följd deraf, hans morgonhelsning för hvarje dag ömmare, och den blick, som mötte systemns, allt innerligare.

Hon hade aldrig tänkt på lön, aldrig försakat för att bli berömd, men när hon såg broderns tysta ömhet, när hon kände Margys mjuka arm kring sin hals eller hörde henne säga: „Älskade faster, berätta om den tiden, när du var pappas lilla mamma!“ då log Emelie genom tårar och suckade ohörbart: „Herre, du har välsignat mig rikligen, öfver allt hvad jag kunnat bedja och hoppas“.

Först då ett timglas runnit ut och ett lif slocknat, förmår man fullt uppskatta det; så skall kanske också Edgar först vid en graf förstå allt hvad hans syster varit för honom, skall känna huru full af brister hans tacksamhet varit och sluta med en bön att Gud, som mätt ut hennes arbete, äfven måtte i nåd mäta ut en himmelsk belöning åt henne, som härnere sökt att i ödmjukhet vara trogen.

I bokhandeln.

A. G. Weissman v. Weissensteins Dagbok från finska kriget 1808, med belysningar af J. Oskar I. Rancken; 67 s. 8:o. Wasa 1887; pris 1 mk.

Med utgifvandet af denna dagbok har dr Rancken på ett värdefullt sätt ökat sin stora förtjenst om sista finska krigets historia och de deri deltagandes slägthistoria. Adam Gustaf Weissman v. Weissenstein följde kriget som löjtnant vid Åbo läns rusthållsbataljon, Masku kompani, från truppens uppbrottsställe i St Märten d. 9 februari till valplatsen vid Juutas, der antecknandet af okänd anledning upphör d. 13 september. Dag för dag antecknar han sina „marscher, språng och strider“, kort om godt, utan vidare reflexioner. Med full rätt tillerkänner utg. dessa notiser all trovärdighet, och han säger med allt skäl att de vittna om en välbetrodd, redbar och varmhjertad personlighet samt en god bildningsgrad. Endast tvenne gånger ger han ett ymnigare uttryck åt sina känslor: då Åbo läns regementes chef, baron Herman Fleming dör i Brahestad af sina vid Wirret erhållna blesyrer, och då hufvudarmén, efter veckotal af blodigt köpta framgångar, måste från Ruona bro begynna ett hastigt återtåg. Vid det senare tillfället, i känslan af att försakelserna och det spilda blodet varit fäfänga och vid åsynen af de sköflade fälten, brända byarna och bland arméns tross flyktande gubbar, kvinnor och barn, skrifer han: „Af fienden ödelagda sädesåkrar och ängar, upptrända byar och hemman, utplundrade och nu jemte armén flyktande invånare voro ej mer syner, som med en krigares vanliga hjerta kunde lätt betraktas. Sjelf var han ett rof för de vidrigaste öden, och med stora steg vandrade han dem nu till mötes. Det härtill hysta hopp att kunna frälsa en kär fosterbygd från slafveri under oket af en lika så orättvis inkräktare som arffiende, började försvinna, och med hvarje dag aflägsnades de bygder, der ungdomstiden förflutit under fredens lugn i nöjets sköte och der en loflig omtanke beredt ens boning och fliten den jord, hvaraf han hemtade sitt dagliga bröd till sin och de sinas nödtorft. Endast minnet af lyckliga tider och saknaden af egendom, hustru, barn, föräldrar, syskon, släkt, vänner och bekanta var oss öfrigt: egandet af dem var ej mer för den tappra finska armén. En härjande fiende har förstört och uppslukat allt, och med denna dag [uppbrottsdagen vid Ruona d. 3 september] taga vi afsked af vår fosterbygd Finland och allt det goda, som det hyser i sitt sköte. Vi gå att öfvergifva allt hvad oss i verlden var kärast och dyrbarast, och kasta oss in i nya faror, der tapperheten skall

visa sig lika stor, som då den för oss banade segrar, genom hvilka vi hoppades återvinna den fristad, himlen gifvit oss för den tid, då vi trötta af mödor uti vår ålders höst hade hvilan och lugnet af nöden.“

Vi hafva afskrifvit detta känsloutbrott icke för vältalighetens skull, som är något gammalmodig och styf, utan som ett uttryck af det medvetna i försakelsen och sjelfuppoffringen hos dessa trupper. Större är vältaligheten i dagboksanteckningarnas torra enkla data. Knappast ha väl någonsin trupper ansträngts mera obarmhertigt för att uppnå segrar och byten, än hvad denna stridbara armé ansträngdes under den nesligaste flykt. I ilmarscher genom sprängkalla vintern samlades man vid Kymmene, och sedan man på alla punkter visat sig fienden väl vuxen, kommanderades man baklänges. En mindre känd episod är 3:dje brigadens tåg under öfverstarne v. Numers och Gripenberg från Tammerfors till Hvittis och Björneborg, känd från annat håll berättelsen om den deserterande ryska husaren, som föranledde högkvarteret att hals öfver hufvud uppbryta från Wasa. Vi vilja icke gå läsaren i förväg med citater, då säkert hvarje vän af „våra sorgers, våra segrars och vår äras gyllne tid“ skyndar att tillägna sig skriften. Endast följande anteckning om den veckas hvila, armén unnades vid Ypperi och Wirret under den brådskande flykten norrut, må här få plats: „Fienden var uti Kalajoki, dit han ankommit strax efter oss, och nu redan yttrat ledsnad öfver vår långvariga rastning. Öfverste Kulnieff, som äfven under tiden parlamentarat par gånger, hade mycket beklagat sig öfver svält å sin station, önskade för den skull att komma fort.“

Utg. har försett denna urkund, liksom sina tidigare publikationer, med en riklig mängd notiser om de i Dagboken nämnda personerna. Beträffande antecknarens senaste lefnadsöden och dödsår skulle man dock önskat flere upplysningar, då läsaren fattat för honom ett verkligt intresse. Som en felskrifning bör väl anmärkas att utg. i Inledningens början skrifer „1800-talet“; bör väl vara „1700-talet“.

C. G. E.

A. A. Borenius: Luojan virsi, Suomen keskiaikaisesta runoudesta I; 27 s. 8:o; Borgå 1886.

Inom den finska runopoesin finnas en mängd sånger, hvilka behandla bibliska ämnen, men äro affattade på Kalevalas och Kanteletars meter och äfven i öfrigt förete en genuint finsk och hednisk anstrykning. Men det egendomliga i dessa sånger är att ehuru kristendomen i Finland först predikades från rysk sida, de dock innehålla endast romersk-katolska reminiscenser. Detta bevisar å ena sidan att dessa sånger, som uppsamlats mestadels från ryska Karelen, der nu den grekisk-katolska läran utbredds, om ock ytterst ytligt, i likhet med de hedniska folksån-

gera dit införts från vestra Finland; å andra sidan tyder denna romersk-katolska färg på ämnets import från vestra Europa. Hr Borenius har i föreliggande lilla skrift angående „sången om skaparen“, som behandlar Frälsarens födelse och död, velat uppvisa att den i hvarje minsta detalj erhållit sitt innehåll från de vesteuropeiska folkvisorna, hvilka uti fri, folkelig ton behandla bibliska ämnen enligt Nikodemi evangelium och andra apokryfiska sammanställningar af berättelserna om Frälsarens lif, medan de motsvarande ryska legenderna framvisa en helt annan pregel. Genom en mängd fakta, hopsamlade från olika håll, söker förf. ådagalägga att sången fått sin finska drägt i medlet af Finlands katolska tid. Skriften har tillkommit i akademiskt ändamål och har äfven en strängt akademisk form.

O. G.

Aug. Strindberg: Giftas, aderton äktenskapshistorier, med förord; andra delen. Sthlm 1886; 250 s. 8:o; 3:75 kr.

I Tidskriftens decemberhäfte förlidet år omnämndes en finsk öfversättning af Thorilds lilla kvicka skrift „Om kvinnökönets naturliga höghet“. Andra delen af „Giftas“ handlar, kan man säga, om dess naturliga dålighet. Det är egendomligt att se huru jemförelsen mellan de bägge könen utfaller olika hos rabulisterna från hvar sitt sekel. Mannen, heter det i hr Strindbergs förord, har odlat jorden, förädlat råämnena, organiserat arbetsmarknad, handel och industri, utrotat villfarelserna, gjort alla upptäckter, försvarat hus och land med sitt lif o. s. v. „Himmelens Gud“; utbrister deremot Thorild med tanken på karlarnes regemente „i dessa mörka och blodiga 6,000 år, på hvilka de haft jordens valde“; de ha „styrt sig sjelfva och allt med en så ryslig och galen förvirring, att om de tagit alla sina rådslag ur ett lotteri, enkom anstaldt af Lucifer, så hade dock aldrig något kunnat utfinnas med mindre vett, eller verkställas med mera grymhet, eller åtföljas af mer ynkeligt narraktig pomp och ståt, än deras helafäniga regering“.

Och kvinnan, hvad har hon under denna tid uträttat? Jo, säger hr Strindberg — på ny rad: hon har latat sig. Hon har icke deltagit i mannens arbete för utvecklingen, och när hon säger att hon varit upptagen med barnen och hushållet, så ljuger hon. Hon har kastat sitt arbete på amman, på skolmamselln, köksan och husan (som lagat mannens skjortor och sytt de berömda knapparna i byxorna). I 6,000 år har hon med konster och knep bibehållit sin bekväma ställning, hvarunder hennes kropp försvagats, hennes förstånd blifvit efter och hennes tunga ovan vid sanningen. — Thorild åter från sin ståndpunkt finner det obeskrifligt löjligt att karlarna „i sin sextusenåriga oskicklighet försöka tänka“, men försäkrar heligt att de „i ett så högt ämne hafva alltför litet förstånd att kunna mena något ondt“. „Hvar och en upplyst, så-

ger han, känner de ömma och höga dygder, som kvinnorna med en nästan gudomlig sinnesstyrka, likaså dagligen som tacklöst, fullgöra i det enskilda lifvet; förståndet, dygden och skönheten, som innebo i kvinnonaturen, har hon, under det långa och förskräckliga karlagementet, sökt vidmakthålla, ehuru med så märkligt ringa framgång beträffande karlarna“.

Strindberg, som hjälpte oss från vår öfverskattning af kulturarbetet, har visserligen också för sin del genomskådadt humbugen med det sextusenåriga karlaväldet; men numera har han derjemte i kvinnan upptäckt den hemliga orsaken till alla dess missriktningar. „Hon har lagstiftat, regerat, propagerat religioner, ställt till krig, arrangerat religionsförföljelser, men helst bakom den stackars mannens rygg“. „Genom att göra låtsadt motstånd har hon nämligen uppdrifvit mannens passion till vansinne, som yttrat sig i kvinnodyrkan och erotisk poesi, hvarigenom mannen ända till våra dagar lefvat i ett saligt sjelfbedrägeri rörande sin förnedring och kvinnans verkliga väsen och öfverlägsna ställning“. I det enskilda lifvet, särskildt i äktenskapet, har den duperade mannen likaså låtit exploatera sig, tack vare denna dyrkan af kvinnan: makan-modern-dottern-systembruden, som förf. härleder ända från medeltidens madonnakult och som han nu vill med sin kvickhet nederslå och förinta. I dessa dagar har sålunda ställningen begynt blifva afslöjad och männen visat tecken till emancipationsbegär, och nu upphäfvat damerna det rysliga rop, som de kalla till Kvinnosaken. För att betrygga sin öfvermakt tränga de in på männens arbetsmarknad och stifta Gift Kvinnas Eganderätt, på det att deras inkomster ej må gå till familjens underhåll. Dessa varelser, som knapt uppvaknat ur sin sextusenåriga sömn, ha den oförsyntheten att pocka på samma betalning som mannen, och han, den beskedliga karlen, låter sig utan invändning af lagen förpligtas att underhålla familjen, allt medan att han icke blott får en svårare konkurrens, utan äfven går miste om hustruns arbete inomhus. Hvar blir nu den sköna likställigheten? Eller hvarför ropar ingen att hustrun bör bestrida hälften af familjens underhåll och „gift mans eganderätt“ säkerställas likaså väl som gift kvinnas? Låt oss taxera hustruns arbete hemma (posito att hon verkligen gör arbetet). Varfchefen Blackwood i „Hans piga eller Debet och kredit“ gör upp en hastig kalkyl och får dervid, enligt högsta beräkning, hustruns arbete taxerad till 1,000 dollars; men då hela hushållet kostar några och 4,000 dollars, så följer häraf, vid repartissering, att hustrun blir skyldig honom 1,000 dollars om året. „Kvinnan föder barnet, säger man ursäktande. Ja det är sant, men mannen föder både hustru och barn.“

Detta är Strindbergs åsigt i kvinnofrågan, eller rättare var det, då han skref „Giftas II“. I enskilda iakttagelser ligger mycken sanning, som den fördomsfrie läsaren torde märkt redan af det ofvanstående. Men som förf:s maner tyckes bli mer och mer

blagörmässigt, så är han icke synnerligen nogräknad vid sina slutledningar och framkastar sina tankar huller om buller med otaliga upprepningar, hvarför det vill vara fallet att denna sanning mest bär motsägelsens och inkonsekvensens skepnad. Slutligen har hr Strindberg här lika så litet som annorstädes en fast utgångspunkt: än ställer han sig på likställighetsprincipen, från hvilken han argast hugger in på könet, än på den gamla ståndpunkten, som också ger sina anledningar till in- och utfall. Och så går han på, mestadels oförsynt, ofta rätt, någon gång rent af motbjudande, men alltid kvickt.

Hvad beträffar sjelfva de aderton äktenskapshistorierna, äro de till sitt innehåll af den mest olikartade beskaffenhet, likasom i första delen af „Giftas“, och det är hufvudsakligast förordet som anger bokens ton. I estetiskt värde stå de betydligt under „Giftas I“; flere af dem äro endast löst utkastade uppslag på en eller halfannan sida, andra tomma ramarna till en ordentlig berättelse, blott en och par, som t. ex. „Höst“, med någorlunda omsorg utarbetad. Förf. antyder ofta sjelf att han icke orkar föra ämnet vidare, ehuru det kunde ge anledning till „vidlyftiga konstruktionsnoveller“, ja „hela ryska psykologiska romaner“. Här och der påträffas situationsbilder, summariskt tecknade som allt annat, men med en säkerhet och påtaglighet, som äro makalösa. Men öfverhufvudtaget lider boken af samma slarfvighet som Strindbergs andra arbeten på senare tid, blott att den här tyckes kulminera.

Några af dessa äktenskapshistorier kännetecknas af en viss ynklighet, som man förnimmer med så mycket större ledsnad, då man påminner sig den naturfriska käckhet, hvarmed kärleken i en del af berättelserna i „Giftas I“ var uppfattad och framställd. Med stor ynklighet dukar här den ena karlen efter den andra under för kvinnornas maktlystnad eller sjelfviska häglöshet. Så t. ex. handlar den sista berättelsen „Familjeförsörjarn“ om en författare, hvars hustru försummar barn och hem för sina väninnor och sin konjak, medan mannen arbetar ut sig för familjens underhåll. Slutet blir att mannen kastar sig ut genom fönstret och tar lifvet af sig, och medan hustrun svimmar i väninnans armar och mottar damernas ömma omsorger, får den tillstädeskomna läkaren tillfälle att komma fram med klämman i novelletten som i hela boken: „Vet hut, kvinnor, och respekt för familjeförsörjarn!“

Tidskriften har till anmälning fått emottaga de tre första delarna af Strindbergs sjelfbiografi*). Men då denne förf. varit nog ofta behandlad i Finsk tidskrift, och dessutom den första delen recenserats af märket Robinson i en artikel om skandi-

*) *Tjenstevinnans son*, en själs utvecklingshistoria (1849—1867); *Jämnstiden* (1867—1872); *I Röda rummet* (1872—1875); 261, 282, 168 s. 8; Sthlm 1866, 1887, Alb. Bonnier; pris tillsammans 9: 25 kr.

naviska uppfostringsromaner, så har man tyckt sig kunna med anmälningen vänta på de återstående delarna af sjelfbiografien, om förf. numera hinner med dem för de vidlyftiga skildringar af „Franska bönder“, hvarmed han för närvarande synes vara upptagen.

B. Estlander.

Per Weiland: Göingen, Bygdemål från sydöstra delen af västra Göinge härad; med 7 silhouetter af Ernst Ljungh. 118 s. liten 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; 1,75 kr.

Den som intresserar sig för svenskt skämtlygne och folkspråk med dess naiva friskhet har med denna lilla samling fått en godbit, som skall skänka rätt mycket nöje. Hr Weiland bjuder läsaren till först på fjorton stycken trefliga visor, såsom „Mesömmarsveisa“, „Goa rå te snälla grebbor“, „Pratistatinnan“ (presttjondet), „Ain rejäl veisa“ med flere, alla på ett mäterligt sätt imiterande den nuvarande svenska folkvisans tonart. Sedan följa nio rätt dråpliga historier på prosa om „Jens Tynndal“, han som spelade i kapp med necken; om „Jyrens vannring“, den kända, skrattretande folksagan; om „Dän skånske frioragröden“ med flere. Några af berättelserna äro illustrerade med silhouetter af den „klippske“ Ernst Ljungh, som rätt lyckligt fått fram stämningen, det viktigaste för illustrationer af denna art.

Hr Weilands visstuppar och historier, af hvilka en del äro skrifna af honom, andra endast upptecknade, äro i samlingen återgifna på det något svårbegripliga målet från Göinge härad i Skåne, en omständighet som emellertid endast förhöjer samlingens värde för dialektforskningen. För att underlätta läsningen äro de ovanligaste orden förklarade under texten, hvarjemte en fullständig ordlista finnes i slutet af häftet. Både förklaringarna och sjelfva uppteckningen gifva intrycket af tillförlitlighet, likasom man otvifvelaktigt måste anse att hr Weiland lyckats i sin sträfvan att lemna en sann och äskädlig bild af folklynnnet, sådant det delvis ännu ter sig i bygderna.

Ernst Lagus.

Gustaf af Geijerstam: Tills vidare, berättelser; 236 s. 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; 2: 25 kr.

Hr af Geijerstam har samlat ihop ett tiotal smärre berättelser och skisser från åren 1883—86, af hvilka åtminstone ett par varit tidigare publicerade i svenska julkalendrar, samt kallat sin samling „Tills vidare“. Kanske får man tyda detta så, att förf. snart ärnar framkomma med ett mera betydande arbete och att han betraktar detta endast som ett småplock tills vidare. Samlingens förtjenst ligger nämligen hufvudsakligast i förf:s gemytliga och rättframma sätt att berätta sina historier, hvaremot han just icke pejlar djupt under ytan, och sanningen att säga också

lyckas allt mindre, ju djupare han vill gå. Berättelserna sakna det högre intresse, som knyter sig vid en verklig karaktersteckning och en konstnärligt utvecklad handling. Men lemnar man förf. i fred för dylika ledsamma estetiska teorier, så är han helt treflig. Han har omätligt roligt åt Bärta och Märta, som letade efter lindebarn åt sig i dammen under de stora albuskarna, dit storken brukade hemta deras små syskon för mammans räkning; han skrattar åt skärbornas storartade hjeltomod vid den ännu mera storartade hvalfångsten i svenska skärgården; han gör skämtsamma iakttagelser på Truls, älsklingshunden i artistkolonin Gréz i Frankrike; han dricker likörer med „En smålänning“, en sorglös konstnärnatur: skådespelare öfverallt, literatör i Stockholm, vagabond i Paris och sist och slutligen fet och frodig krogvärd i Köln, der förf. på en genomresa gjorde hans bekantskap och blef bjuden på middag. Under tiden skrattar han visserligen onödigt mycket och onödigt omotiveradt, skämtet är någongång grofkornigt och ofta alltför anspråkslöst, men det flyter ur ett godmodigt och vänligt lynne, en viss naturlig rörlighet i fantasin, som särskildt kan verka uppfriskande i sommarvärmen. När hr Geijerstams tidigare novellsamling „Fattigt folk“ anmälades i Tidskriften, framhölls särskildt den täcka skissen „För att lära sig något“. En så nätt berättelse fins icke i denna samling. Anmärkas kunde också angående flere detaljskildringar, särskildt naturskildringarna, att de bra litet ha att göra med sjelfva berättelsen. En förf., som ger ut sitt fjerde arbete, borde icke få låta ekarna och videbuskarna i Stockholms Djurgård leka den gamla och den nya tiden på Björnsons maner, helst när det egentligen är fråga om en skojare till skäribo, som i form af blind positivspelare missbrukat människors barmhertighet.

Flertalet motiv äro hemtade från folklifvet i svenska skärgården, der förf. tyckes ha vistats åtskilliga somrar och der han ännu förliden sommar på en segeltur till utskären skakade af sig åtskilligt med klenmodighet och lifsleda, som alltid faller öfver honom vid tanken på intigheten „i hela vårt kulturlif“. När förf. någonstädes beskriver en kandidat, „tjugufem år gammal, gladlynt, fetlagd och smittad af moderna idéer“, så passar detta skämtsamma sjelfporträtt rätt väl in äfven på boken, ehuru de moderna idéerna blott undantagsvis komma till tals. Berättelsen „Ett lefnadslopp“ innehåller en praktisk illustration till den moderna idé, som heter „att bli hängd i hemlighet“. I „Upsalanihilism“ berättas om en stackars äldre student, en socialistisk svärmare före sin tid, och i den eljes ganska nätt funna skissen „När barnen sjunga marseljåsen“ röja sig tydliga inflytelser från Strindberg. Alldeles illa ta sig de moderna idéerna ut i samlingsens första berättelse „Bort“, också den med motiv från folklifvet i skären. Knut Bloom har kommit tillbaka från Amerika, der han skaffat sig pengar och bildning, och ger till lifs åt sina landsmän amerikanarnes åsigter om tidiga giftermål, civiläkten-

skap, ogift kvinnas sjelfförsörjning, samskoleuppföstran och dylikt, som passar bättre för hr Geijerstam inför åhörare från öfverklassen, än för en svensk allmogeman på kyrkbacken.

„Bort“ är tydligen samlingens hufvudberättelse. Den handlar om en flicka som slår upp med sin fästman (Knut) när hon tillfälligtvis fått höra att han tidigare haft en förbindelse med en kringstrykande flicka och med henne fått ett barn. Något senare gifter hon sig med en rik bonde, men märker att hon derigenom gjort sig skyldig till ett icke mindre felsteg än det hon ej kunnat förlåta hos Knut, och flyr till Amerika. Vid genomläsningen förefaller denna berättelse högst osannolik. Men nu meddelar förf. i en anmärkning att den grundar sig på en sann händelse, ett försvar som man någongång sett äfven hos andra verklighetsförfattare, och vid sådant förhållande har man naturligtvis ingenting att invända. Emellertid förblir berättelsen osannolik, medan det alldeles ej faller en in att betvifla händelsens sanning, vare sig den är fingerad eller verklig, blott framställningen varit konstnärlig och motiveringen säker och genomtänkt.

B. E.

Paul Bourget: André Cornélis; 216 s. 8:o. Sthlm 1887, Oscar L. Lamm; 1 kr. 50 öre.

— —: *En grym gåta*; 128 s. 8:o. Sthlm 1887, Oscar L. Lamm; 1 kr.

Paul Bourget, hittills uppskattad mera för sina kritiker, än för sina berättelser, har med André Cornélis trädt fram som en af de främste bland det moderna Frankrikes yngre berättande skriftställare, och man har äfven skyndat att kläda honom i svensk drägt. Som kritiker har han sin styrka i den psykologiska analysen; det är den som låtit honom hastigt intaga en ledande ställning vid sidan af F. Brunetiére. Som novelldiktare är det på samma håll han har sina fonder, och dessa äro verkligen ovanligt rika. Han har iakttagit sjäslifvets rörelser med skärpa, han länkar ihop orsak och verkan, så att man tror på rörelsens nödvändighet, och han framställer den i lifliga, detaljrika bilder, som ofrivilligt fångla läsaren. Han har utan tvifvel en äkta diktarfantasi, men en mycket ensidigt anlagd. Närmast kommer man att tänka på de ryska novellisterna, till exempel Dostojevskis Raskolnikov, som möter André Cornélis på mer än en punkt; men en så naturkraftig skildring, en så rik tillgång på yttre karakteristiska drag, en så stor förmåga att genom händelser och handlingar låta sjäslifvet framträda och karaktärsutvecklingen för siggä eger icke Bourget. I stället kan man då säga att inbillningskraften icke skenar af med honom; tilldragelsen är hos honom bättre genomtänkt. Den är enkel, nästan torftig i förhållande till det rika psykologiska materialet, men lyckligt funnen för de sjäslsmålningar förf. vill gifva.

Bourgets framställning är mer beskrifvande än dramatisk berättande, men han förstår att skickligt dölja enformigheten af sin metod, på samma gång han håller sig inom området för sin talang. I första kapitlet af „En grym gåta“ gör han expositionen genom att låta en gammal vän till de båda enkorna, mor och dotter, i tankarna genomgå deras öden och betrakta det tillstånd, i hvilket han nyss lemnat dem. I ett följande kapitel är det sonen och dottersonen, resande till sitt första älskogsmöte, som i minnet erinrar sig huru han blef bekant med den kvinna — en annans hustru naturligtvis — som skall förstöra hos honom den oskuld, de båda mödrarna med nervös ängslighet sökt bevara midt i det förderfvade sällskapslivet. André Cornélis är en af hjelten sjelf efteråt nedskrifven sjelfbiografi, och äfven denna form är förträffligt egnad att låta det psykologiska elementet göra sig gällande.

André Cornélis' lefnadssaga är af sorgligaste slag. Hans far har blifvit mördad, då André ännu blott var ett barn; hans mor gifter om sig någon tid derefter med sin mans bäste vän, utan att ana att det är han, som låtit undanrödja mannen, drifven dertill af en lidelsefull kärlek till sin väns maka, en kärlek som han visste att skulle besvaras, såsnart mannen vore död, men icke förr. André har alltid hatat sin styffar, och som äldre misstänker han honom för mordet; genom några gamla bref, dem han vid sin fasters frånfalle finner bland hennes kvarlätenskap, blir han förvissad om sin styffars brottslighet och hämnas genom att i sin tur döda honom.

Med gripande åskådlighet skildrar han sin fars mord och moderns förtviflan. Denna kvinna, hvilken tvenne män älska med lidelsefull styrka och som afgudas af sin son, förblir trots sina stora sorger hela sitt lif igenom ett bortskämdt, älskligt barn, som ingenting får veta och som i sorglös barnslighet icke ens anar någonting af det hemska drama, som utspelas omkring henne. Om det är tydligt att förf. enkom hållit henne så ytlig, för att kunna låta henne förbli i ovetenhet, så måste man dock medge att han förträffligt förstått att genomföra hennes karakter eller rättare individualitet, sådan han engång tänkt sig den; hon är ett af dessa fina, skära väsen, som männen älska att bära på händerna, och är desto mera egnad att med all sin skuldloshet bereda tre mäns undergång.

Skildringen af Andrés skoltid, då han af sin styffar blifvit satt i ett pensionat — och hvilken styffar skickar icke sin styfson bort hemifrån? — hans svartsjuka mot styffadern, som röfvat moderns kärlek eller åtminstone delat den med honom, hans funderingar som växande gosse, allt detta kan nog vara psykologiskt riktigt, men är ingenting nytt och skulle därför äfven förefalla tråkigt, om det icke vore ett för Andrés karaktärsutveckling behöfligt moment. I högre grad spännes deremot intresset, då Andrés misstankar emot styffadern börja vakna, då de småningom

taga gestalt och yttra sig i ett oupphörligt bevakande af den andres rörelser.

Härvid blir äfven förf. i tillfälle att något karakterisera Jaques Termonde, styffadern, och låta läsaren ana att bakom den fina, genom sin sjelfbeherskning oätkomlige verldsmannen döljer sig en af lidelser beherskad ande. Det är genom att låta hans lidelse, som först gör honom till mördare, sedan yttra sig som en ståndaktig, öm och hängifven kärlek till sin hustru, som förf. söker höja Termonde i läsarens ögon. Äfven den hemliga oro, som undergräfvat hans helsa, skall utgöra ett försonande element. Förf. skulle kanske bättre hafva lyckats i att intressera oss för honom, om han låtit detta element röja sig i handling, icke blott i ord. Termondes sista ädelmodiga bragd, då han, genom att ge det mord André förfvar på honom utseende af sjelfmord, räddar den älskade från att få veta hela den fasansfulla sanningen, skulle då äfven blifva troligare, och läsaren skulle befrias från tviflet, huruvida det icke var blott och bart för att sjelf stå obefläckad inför sin hustru, som han gör det. Att han med knifven i hjertat har nog sinnesnärvara att skriva ned de räddande orden, kan endast förklaras genom den otroliga sjelfbeherskning han lärt sig under sitt skiftesrika lif, en sjelfbeherskning som gör sig gällande till och med gent emot den älskade, men som, tack vare hennes karakter, icke tyckes störa det goda förhållandet dem emellan.

Alla de själskval André kämpar sig igenom, hans orättvisa misstankar mot modern, hans tvekan om han har rätt eller ej att hämnas, upptaga största delen af boken. Ehuru Termonde är diplomat, ser man knapt att han, så litet som någon af de öfrige, skulle syssla med annat än förf:s tema. Att emellertid dessa själsrörelser endast ställvis förefalla upprepade eller långtrådiga, beror först och främst på den verkliga fina och genomtänkta själsanalysen, men ock på den konstnärlighet, med hvilken förf. fördelar sitt sparsamma dramatiska stoff, så att ej blott karaktersutvecklingen utan ock tilldragelsen fortgår med ständigt ökad intresse. Må man blott lägga märke till huru skickligt förf. finner sin upplösning, utan att läsaren på förhand kan ana på hvilket sätt André skall nå den visshet om att styffadern är mördaren, som skall sätta dolken i hans hand.

Ehuru „André Cornélis“ på långt när ej kan jemföras med „Raskolnikov“ såsom skildring af samhällslif eller hvad lifsfrågornas betydenhet och omfattning vidkommer, så äro dessa i stället behandlade med mera enhet och fasthet än i den ryska romanen. Denna fastare botten, på hvilken den franska förf. står, bör icke uteslutande tillskrivas de mera ordnade samhällsförhållanden, i hvilka han lever, utan äfven den omständighet, att Bourget grundat sin berättelse på en verklig händelse, en kriminalhistoria, som för några år sen tilldrog sig i Belgien och väckte uppmärksamhet i den europeiska pressen. En advokat från Antwerpen mör-

dades på ett gåtfullt sätt i Bryssel, och ehuru ransakningen ledde till några misstankar, förblef brottet ouppdagadt. Bourget, som förändrar tilldragelsen, i det han förlägger den till Paris och längre bort i tiden, låter en son af den mördade uppväxa och påtaga sig som en helig pligt att utkräfva den hämd, domstolen icke förmått taga. André Cornélis är således en helt och hållet diktad personlighet, och på den kan man äfven bäst iakttaga förf:s onekliga diktarförmåga. Han ger honom i arf faderns inbundna lynne, i hvilket den uppskakande tilldragelsen vid dennes frånfälle framkallar ett grubblande, som får näring genom förhållandena i hemmet och utvecklar sig till en lidelsefull hämdtörst. Förgäfves manar honom den fromma fastern att lemna händen åt Gud. Huru skall han kunna det, då han, följande tidens strömning, icke mera tror på en Gud? Men då förf. låter honom, sedan han släckt sin törst efter hämd i styffaderns blod, långtifrån att vinna frid för sin jägtande ande, känna sig blott dubbel olycklig, visar förf. att den gamla fastern hade rätt, då hon sade att händen tillkom Gud. Det är på denna ståndpunkt äfven förf. ställer sig, och denna lifsåskådning kan med rätta kallas upphöjd i jämförelse med de vanliga dekadensförfattarnes.

Äfven i sina andra noveller öfverraskar Bourget på mer än ett sätt med en bättre och ädlare syn på lifvet: de sysslolösa klassernas frivola lefverne kallar han ett lögnlif, och han inser att ynglingens upfostran är förfelad, då den icke leder till någon verksamhet, några sedliga intressen och deraf följande pligter. Huru måste man då icke förvånas öfver att han emellertid slösar sin talang just på att analysera de sedeslöses sjäslif, när samhället ju skulle erbjuda honom riklig tillgång till karakterer, hos hvilka sedliga intressen äro bestämmande. I „André Cornélis“, hvars lidelse, genom utkräfvandet af händen, dock har ett slags pligtuppfyllelse till mål, vinner hela berättelsen derigenom ock ett djupare intresse; känslorna få en större och allvarligare halt, som ställer denna betydligt öfver förf:s andra noveller. Den kan trygt rekommenderas, medan den svenska literaturen gerna kunnat undvara „Offrad“, en af förf:s förstlingsnoveller, som ock „En grym gåta“, hvilken nu senast blifvit öfversatt. Här är det kärleken, det vill säga de lösa förbindelser utan plikt-känsla och utan sedligt mål, med hvilka dagdrifvarne sysselsätta sig, som utgör temat. I den senare af dessa romaner söker den filosoferande förf. ändock att utgrunda, hvarför kärleken skall vara förknippad med begäret, och detta så lätt öfverrumpla den på bättringsvägen stadda; han skyr derunder icke att afslöja ett förderfvadt lefvernes hemligheter, äfven om han icke gör det så gentilt som Maupassant eller så gement som Zola.

J.: Berättelser; bemyndig. öfvers. från danskan; tredje upplagan; del. I, II; 471 + 491 s. 8:o; Sthlm 1886, Alb. Bonnier.

I denna billiga och ganska prydliga svenska upplaga af signaturen *J:s* samlade berättelser återfinner man idel gamla bekanta. „Anna“, „Elisabeth“, „Professorns hem“ med flere hafva sedan årtal tillbaka ansetts såsom skildt passlig lektyr för unga flickor. Att detta äfven i många afseenden är fallet vill väl ingen bestrida. Den lifsåskådning, som här sökt sig uttryck, är både ren och upphöjd, och den unga flickan skall säkert igenfinna många af sina egna tankar och känslor tecknade och uppfattade med sympati både riktigt och fint. Men å andra sidan kan heller icke nekas att *J:s* berättelser förlorat den friskhet, som var en stor förtjenst i „En ung flickas historie“. Förf. har småningom kommit att se handlingar och personer från en ensidigt moraliserande ståndpunkt; säkert har tanken på det publikum, för hvilket hon skrifvit, haft sin andel häri. När man läser igenom hela räckan af hennes noveller, kommer man lifligt att tänka på en känd tysk kritikers kvicka råd till den författare, som låter dylik hänsyn blifva bestämmande: „må han spärra in sin pegasus i stallet och taga plats såsom omnibuskusk“. Det är därför ingalunda min mening att det låga och lumpna i lifvet skall dragas fram, det är ju konstnärens oförytterliga rätt att fritt välja sitt ämne. Men må de skildringar, som gifvas ungdomen, vara sanna. Sådana skola i långt högre grad odla smaken och känslan, än de bilder af t. ex. en idealiserad fattigdom, eller af ofelbara unga flickor, som engelska författare för ungdom och ofta äfven *J.* i sina senare berättelser bjuda på. Genom att *J.* lik omnibuskusken kört om och igen i de gamla hjulspåren, hafva småningom hennes personer både till karakteren och till och med hvad den yttre gestaltningen beträffar, blifvit typer, som gå igen i åtskilliga af berättelserna.

Det som emellertid oberoende häraf kan göra *J:s* noveller tilltalande äfven för en mognare läsare, är framställningen af de många dragen ur hemmets värld och familjelifvet. Skenbart små och obetydliga, blifva de den verkliga berättelsen i berättelserna och visa oss anslående bilder från det danska hemmet.

H—a.

Nationalitet och bildning, uppsatser af A. H. Chydenius, C. G. Estlander, A. Meurman och E. G. Palmén; 96 s. 8. Helsingfors 1887, G. W. Edlund.

De några ord professor C. G. Estlander på Runebergs födelsedag i en mindre krets uttalade om våra språkförhållanden gafvo hr A. Meurman anledning att i tidningen „Finland“ publicera två artiklar med titel „Huru klyftan fås vid“. Dessa, som främst ingå i det nu utgifna häftet, vilja visa att friherre v. Born i sin äfven i Tidskriften refererade politiska broskyr står „främ-

mande för alla vår tids idéer och sträfvanden“, men att professor Estlander representerar ett vikingaparti, så pass avanceradt, att „icke „Nya Pressen“ och knappast v. Born kan räknas dit.“ Professor Estlander fann emellertid uppsatsens ton värdigare än de vanliga utfallen mot honom och tog sig häraf anledning att i Finsk tidskrifts aprilhäfte utlägga sin ställning i språkfrågan.

Närmast i anledning af denna uppsats egnades dess författare af ett stort antal medborgare och medborgarinnor i olika delar af landet en vacker hyllning, som af professor Estlander besvarades med det fosterländska uttalande, hvilket innehar tredje platsen i samlingen och föregås af nämnda artikel. „Helsingfors Dagblad“ åter och olika fennomanska organ utsände samtidigt åtskilliga polemiska artiklar i frågan; de af hrr E. G. Palmén och A. H. Chydenius ingå i hr Edlunds publikation.

Grundtanken i professor Estlanders uttalanden gälde den fara, som ligger i affallet från det svenska modersmålet och idet brådstörtade finskhetssträfvandet. Han anser den finska kulturformen tillsvidare icke vara jemnbördig med den svenska, men tror på den finska nationaliteten och dess egen kraft att ur sig sjelf, ehuru småningom, alstra en genuin bildning, som icke heller skulle gentemot den svenska förhålla sig så fiendtligt som apostaternas lära om finska språkets förtryck o. s. v. Han misstänker hos en och annan slug demagog åtrå efter makten och farliga allianser; men han hoppas med tillförsigt på en framtida endragt, en tid „då det skall varda dubbelt hedrande och dubbelt ljuft att dö för fäderneslandet, emedan det är enigt.“

Man kunde väl förstå att dessa uttalanden, så opersonligt de än voro hållna, skulle träffa en eller annan; man kunde likaså väl ana att de inom partilägret skulle trumpetas ut som idel „smädelser“ och „förtärande bitterhet“, ja äfven som „en oförsönlighet bortom grafven“. Men äfven om man vet hur lätt partivillan förblandar sig och sitt med fosterlandets väl och ve, måste det väcka häpnad att se dessa professor Estlanders åsigter utpekade som „farliga för hela vårt lands utveckling“ (Valvojs s. 235), som „ultra-svenska“ (hr E. G. P.), som „en besinningslöst utkastad ny brandfackla“ (dens.).

Mer än kraftuttrycken och personliga detaljer intresserar det Finsk tidskrift att lära känna hufvudmomenten i angreppet. Största effekten har väl åsyftats med det för alla angripare gemensamma ropet om nationens tudelning: en „med berådt mod och med öppna ögon påyrkad tudelning af vårt folk uti tvenne för hvarandra i alla kultursträfvanden främmande grupper“, såsom hr A. H. C. förmenar. Häremot måste genast invändas att betydande delar, för vår tid särskildt högst viktiga delar af den fosterländska kulturen förblifva oberörda af hela frågan; vi nämna blott handel och industri, folkundervisning, konst, religion och vetenskap, rätt fattade. Hvad skolan och den literära odlingen angår, så hafva vi här nödvändigtvis en tvåfaldighet. Till och

med hr E. G. P. ber Gud förbjuda en kränkning af svenska språkets rätt i Suomis bygder och anser dess betydelse i vårt land vara „så ofantlig, att dess åsidosättande vore en stor förlust, så för individerna som för nationen“. Äfven hr A. H. C. anser det icke vara nödvändigt att svenskan försvinner från landet; men huru den skall bestå, då de mest hätska angrepp och omstörtande åtgärder icke få afvärjas, lemnas osagdt, eller hänvisas man till den befängda teorin om två modersmål. En verklig „tudelning“ hade enligt professor Estlanders så starkt förkättrade åsigt icke uppstått genom en ur de äkta finska lederna utgången och der långsamt, men säkert fortledd rörelse för det egna, verkliga modersmålets förkofran. Men väl har, till skada för såväl finskhetens sunda utveckling som den svenska bildningen i landet, „klyftan“ vidgats genom fennomanin eller affallet -- ty de sammangå i det närmaste. Denna apostasi behöfver derför icke vara ett „förräderi“, men den är en förvillelse, en onaturlighet, som forcerat vår språkfråga, gifvit den en skef ställning och fostrat åtskilliga missbildningar. Här torde icke hjälpa jmförelser med Luther — som reformerade, men icke lemnade sin tro och sitt tyska språk — eller med äldre tiders uppgifvande af ett alls icke upparbetadt modersmål. Apostasins erkännande af en större publik och förfinskningens nuvarande öfvertag på vissa håll äro klena bevis för dess sanning, hvilka må gälla för dagspolitiken och demagogin, men ej för statsvisheten och den sanna patriotismen. — Hvad åter angår det för våra förhållanden brådstörtade inrättandet och i vår tid så egendomliga frekventerandet af en mängd finska latinskolor, torde man icke utom en klerikal läsarekrets komma särdeles långt med att jmföra 1600-talets lärda bildning eller förgångna tiders prestatstånd som „saf-ringen vid ståndspersonsklassens tillväxt“. Finskans kulturståndpunkt bevisas ej heller genom den finska bokstatistiken i Valvoja eller slarfelen i svenska tidningar. Lefva vi nu ock i ångmaskinernas tidevarf, och vore nu ock en ångmaskin för bildning och kulturspråk redan uppfunnen och genom vissa språkförordningar vederbörligen patenterad, kan då åtminstone sägas att patenten icke plåga ansvar för maskinens duglighet.

Men vi böra komma till ett annat angrepp — för att icke säga grepp. Professor Estlander skall representera „en från folkets massa afsöndrad ståndpersonsklass-ståndpunkt“ (hr A. H. C.) „en klass- för att icke säga kastidé, närmare öfverensstämmande med den bekanta brahmanska själavandringsläran än med Sverige-Finlands sedan hedenhös demokratiska och frisinnade utveckling“ (hr E. G. P.) Är detta riktigt? Nej; frågan gäller tydligen icke demokrati eller aristokrati, icke den literära odlingens större eller mindre folklighet. Ty den, som nu redan är färdig att skrifva eller åtminstone utgifva hvad som helst på finska, behöfver alls icke vara demokrat eller folkelig i sitt uttryckssätt. Ärtom kan den, som anser finska språket ännu icke uppbara

en högre kultur, i literaturen likaså väl som på andra områden, befordra en demokratisk riktning. I sjelfva verket rättfärdiga professor Estlanders egna uttalanden icke beskyllningen för aristokratism. „Villemän nödvändigtvis, säger han, ställa horoskopet för de båda, så var det antagligt att den svenska bildningen, som den längre hunna och i besittning af sjelfva ursprungsordet till hela vårt samhällsskick, länge nog skulle ha ledningen och till följd af sin direktare beröring med den skandinaviska kanske alltid behölle försteget, men å andra sidan skulle den finska bildningen, som på detta sätt blefve genuin, eftersom den hade vuxit ur finska hem, ha sin ungdomliga friskhet och sin öfvervägande betydelse som det stora flertalets.“ Båda skulle „i ädel täflan bära sina bästa frukter på det gemensamma fosterlandets altare.“

Annu mer direkt vederlägger professor Estlander ett annat angrepp med det angripna sjelft. Hr A. H. C. har upptäckt ett „vikingaprogram“, „en manifestation“, „ett uppopp till Finlands bildade klass att afsluta sig inom sig sjelf, med ett skildt språk och en egen skild kultur för egen räkning, lemnande massan af folket att sköta sig bäst den kan“. Tvärtom, den svenska allmänheten bör, i främsta rummet visserligen bevarande sin egen bildningsform, „söka upplysa den finska befolkningen om hvarderas särskilda och bådas gemensamma, det vill säga fosterlandets, välförstådda intressen, för att sålunda motverka hvad hatet har åstadkommit, för att upprycka och tillintetgöra splitets följder.“ För detta måls förverkligande behöfves väl icke apostaternas mystiska förening af de båda språken eller hr A. H. C:s tro på möjligheten af två modersmål — en teori, hvars tillämpning det vore helt trefligt att se ett visst dagblad försöka på med.

Det tillhör icke den stund som är och dess jägtare, fastän de kalla sig „vänner af en lugnare diskussion och ett osöndradt fosterland“, att bedöma det under förfinskningens tryck pågående kulturarbetet; men vid ett framtida bedömande skall väl professor Estlanders uppfattning icke affärdas så, som man nu försökt. De senaste årens tilldragelser ha också visat att förfinskningens yttre lockelser för tillfället blott stärkt, icke försvagat de svenska bildningssträfvandena och det fosterländska arbetet just i denna riktning.

F. G.

B. Støylen: Norske døbenavne med deres betydning og oprindelse; XV + 111 s. 8:o. Kristiania 1887.

Det är icke något nytt uppslag i den norska namnforskningen förf. af denna lilla broskyr har för afsikt att därmed lämna Stödjande sig på de grundläggande verk den norska literaturen på detta område äger i Ivar Aasens „Norske Navnebog“ och P. A. Munchs athandling „Om betydningen af vore nationale navne“ och utan anspråk på fullständighet eller vetenskaplig noggrannhet, vil

förf. lämna sina landsmän en bok, hvori de med lätthet kunna finna alla dopnamn, både norska och främmande, och därjämte de förklaringar öfver namnens betydelse, som senare tiders språkvetenskap erbjuder. För detta ändamåls vinnande har han äfven tagit kännedom om namnforskningen i andra länder, särskildt Tyskland, men därvid, eget nog, alldeles förbisett den svenska litteraturen i ämnet, t. ex. Lundgrens intressanta undersökningar.

Vid sidan af syftet att göra namnens betydelse känd för deras ägare samt sålunda tillmötesgå ett berättigadt och förklarligt kunskapsbegär har förf. äfven ett annat af mera praktisk art, nämligen att genom sin skrift motvärka bruket af förvrängda och meningslösa namn samt förmå folk att nytja sådana, som både äro formriktiga och gifva en god och begriplig mening. Äro verkliga alla de underligt hopkomna och fullkomligt meningslösa namn, som förf. uppräknar i ett antal af öfver *tvåhundra*, något så när allmänt brukade i Norge, så synes för visso en lättfattlig utläggning (till föräldrars och prästerskapets tjänst) af dopnamnens betydelse vara högeligen af behovet påkallad i detta land.

A. O. F.

M. Zaengerle: Kemian alkeet; Saksan kielestä mukailemalla suomennettu, 426 s. 8:o. Borgå 1884—86, V. Söderström; 10 mk.

Föreliggande arbete är försedt med ett förord af professor E. Hjelt, hvori bland annat meddelas att öfversättningen under hans inseende utförts af hrr F. J. Pätiälä, K. A. L. Lindelöf och K. A. O. Relander samt att företaget af senaten understöds med 1500 mark. I samma förord motiveras nödvändigheten af en ny kemisk lärobok på finska, efterträdande den redan utsålda öfversättningen af Stöckhardts kemiskola, dermed att erfarenheten visat behovet af en finsk lärobok för den första undervisningen i kemi vid universitetet och att en sådan varder behöflig vid vissa läroverk, som framdeles skola inrättas, — „om nämligen undervisning i kemi införes vid dem“ — heter det försigtigtvis. Den omständigheten, att en dylik bok så trängande behöfves vid universitetet, utgör ett bevis på huru föga fruktbarande undervisningen i tyska och särskildt i svenska är vid lyceerna, ett faktum som här blott i förbigående kan påpekas till vederbörandes beaktande.

Innan vi efterse huru öfverss. löst sin icke lätta uppgift, hvori bland annat måste ingå skapandet af en finsk kemisk terminologi, kan det vara skäl att öfverväga originalets halt och deraf beroende lämplighet för ändamålet. Zängerles lärobok, som inom tio år upplefvat sin tredje upplaga, är utarbetad med klarhet och godt urval af fakta samt röjer pedagogisk blick hos författaren. Då dessutom kemins tekniska tillämpningar behandlas något utförligare än vanligen sker i liknande arbeten, måste valet anses för väl träffadt.

Öfversättningen vill gälla såsom ett slags bearbetning, utförd af prof. Hjelt, och man finner i sjelfva verket att ett och hvarje uteslutits eller rättats, der så behöfts. Dock kvarstå ännu många oriktiga och oegentliga delar, hvilka lätt kunnat rättas vid bearbetningen. Kristallaxlarnas definition på s. 12 är inkorrekt. S. 18, der det angifvits att gaserna förena sig i enkla volymförhållanden och att de sålunda uppkomna föreningarnas volymer i gasformigt tillstånd äro antingen lika med summan af komponenternas volymer eller ock förete en kondensation, får man likväl senare läsa att alla ämnen, som bilda flyktiga föreningar, göra det under volymförminskning. Teorin för kontaktverknings (s. 26) kan ej sägas motsvara vetenskapens nyaste åsikter, dem Zängerle säger sig följa, och här hade rättelse kunnat vinnas helt enkelt genom att inskjuta ordet „skenbart“, der det säges att de genom sin närvara verksamma ämnena icke undergå någon förändring. Utläggningen af orsaken till saltlösningars sura eller alkaliska reaktion (s. 42.) samt den å s. 85 befintliga frasen om salpetersyrans styrka vittna om en föråldrad åskådning, som än ej tagit intryck af den fysikaliska kemins resultat; samma reflexion påtvingas oss äfven genom den omständigheten, att begreppet dissociation totalt saknas. Och dock hade det behöfts, bland annat för att antyda orimligheten i den å s. 121 upptagna beräkningen af temperaturen vid kolets förbränning i rent syre. En oriktighet ligger ock i den å s. 72 förekommande ekvationen för beredning af klorväte, hvilken reaktion under vanliga förhållanden stannar vid bildningen af kaliumhydrosulfat. Salpeter- och ammoniakbildningens beroende af mikroorganismer hade äfven varit en tidsenlig rättelse. Motiveringen af namnen halfannat och trefaldt surt fosfat är högst misslyckad med sina tre likheter a, b, c å ss. 42—43. De i öfversättningen förekommande atomviktterna äro mest ändrade efter nyare bestämningar, men t. ex. vid antimon och platina är denna korrektion tyvärr uraktlåten.

Rec. anser sig ej kompetent att bedöma öfversättningen ur språklig synpunkt, men den synes i allmänhet troget återgifva originalet, på sina ställen till och med dess tryckfel. Ett fel förekommer dock å s. 26, der icke-flyktiga ämnen med svag affinitet sägas afgifva („erottavat itsestään“) flyktiga ämnen i st. f. *utdrifva* sådana. De af Zängerle uppfunna termerna „sammansatta elementradikaler“, „haloidsyror“ m. fl. hade gerna kunnat uteslutas.

Med erkännande må antecknas att öfvers. ej skytt all främmande ord, men denna fördomsfrihet hade ej bordt hindra dessa internationela termers upptagande i mindre vanständig forn. Sålunda hade man undgått att såsom genuint finska acceptera uttryck härrörande af obildade personers felaktiga uttal, sådant som *tislaus* (= destillation), *kummi* (= gummi), m. fl. Fornförändringen vållas genom en fonetisk ortografi, som inför en massa onödiga vokal- och konsonantfördubblingar, af hvilka många

dock mera grunda sig på det svenska uttalet än på t. ex. vokalens längd i originalspråket (latin eller grekiska). Exempelvis nämnas: sulfaatti, sulfitti, halogeeni, oksidi, oksaalihappo o. s. v. Missprydande är den ofta återkommande användningen af ensamma namn i alla möjliga kasusformer såsom rubriker, i synnerhet då man ur en mening utbrutit dem på en särskild rad. Bruket af partitivformer såsom predikatsfyllnad efter verbet „on“ (är) förefaller ref. onödigt och tungt; öfverss. hafva ej heller genomfört ett fullt konsekvent bruk af denna konstruktion (se s. 73 slutet). Af ofvan anförd orsak vågar rec. icke yttra sig om terminologins lämplighet, hvarom blott erfarenheten vid användandet kan gifva ett säkert utslag. En del termer synas dock mindre väl valda, t. ex. „korvaus“ för substitution (egentligen betyder ordet: vederlag, skadeersättning). Framför termen „rakkulahöyry“ (= Bläschendampf, Zängerle) har dock „korvaus“ fördelen af en större korthet.

De ofvan uttalade anmärkningarna, hvilkas antal lätt skulle kunna ökas, träffa såsom synes mest originalet och hade kunnat undgås genom en mera kritisk bearbetning. Att de sålunda anmärkta feLEN ej väsentligt inkräkta på bokens användbarhet torde likaledes framstå för den sakkunnige läsaren.

Arthur Eindell.

Utur djupen, ord till de bedröfvade, ur *Charles Kingsleys* skrifter, öfvers. från engelskan af *Anna v. Feilitzen*; 119 s. 8:o. Sthlm 1887. Z. Haeggström; 1 kr. 25.

Kingsley stod i så nära beröring å ena sidan med forskningen, å andra sidan med folket, dess lif och dess nöd, att hans predikningar icke kunde lida af dogmatismens torrhet eller ortodoxins trivialiteter. I dem råder visserligen ingen naturalism, såsom hos många andra predikanter med stort namn; men det är sjäslifvet, från hvilket ämnena tagas, och ur känslans djup sändas tröstens ord till de lidande. — Öfversättningen är god, och bokens ytre fullt värdigt det upphöjda innehållet.

Arvi Jännes: Svensk-finsk ordbok (Ruotsalais-suomalainen sanakirja); 338 s. 2-spalt. 8:o. Borgå 1887, W. Söderström.

Denna ordbok, utarbetad af en känd forskare och framstående pedagog, skall utan tvifvel för skolungdomen vara till det största gagn. Efter en delvis ny metod har utg. på ett praktiskt sätt uppställt orden och dess former; han har uteslutit allt sådant, som elevens egen eftertanke bör finna, och likaså flere ord, som sällan eller aldrig höras inom skolans väggar. — Angående en eller annan detalj kunna naturligtvis olika meningar hysas. Man saknar, i synnerhet med afseende å en större allmänhets behof, som utg. äfven velat afse, sådana ord som absolutist, absurd, acklamation, afdunsta; bland de finska orden vill man hellre finna t. ex. *apulainen* för

„adjunkt“ än de fem olika öfversättningarna af „absolut“, af hvilka dock ingen återger ordets ursprungliga betydelse. I de svenska ordens stafning följes hufvudsakligen professor Freudenthals ortografi, något som blott förökar ordbokens värde.

K. G. Leinberg: Odert Henrik Gripenberg, en Pestalozzis lärjunge, minnesteckning; 41 s. 8:o. Särtryck från Pedagogiska föreningens tidskrift 1887.

Gripenbergs pedagogiska sträfvanden utmärkte sig genom en äkta pestalozzianism, som särskildt visade sig i hans praktiska metoder och den vigt han lade på skolans uppfostrande verksamhet. Utom som lärare, verkade han som skriftställare och arbetade, den förste hos oss, med allvar på kvinnobildningens höjande; han försvarade detta arbete i betraktelser, som kunde vara skrifna den dag som är. Detta och huru ekonomiska svårigheter nedtryckte den ädla mannens växlande företag, framställes på ett, som det tyckes, uttömmande sätt i hr Leinbergs broskyr. Det varma intresse Alexander I visade Gripenberg såsom pedagog kan måhända delvis förklaras genom kejsarens egen bekantskap med Pestalozzi.

F. G.

G. H. A. Kröhnke: Handbok för utstakning af kurvor till jernvägs- och landsvägslinier; öfversättning och bearbetning af Hj. Richert; Sthlm 1887, Oskar L. Lamm; 2 kr.

Detta häfte utgör en sammanställning och delvis omarbetning af tabeller, som till största delen redan äro kända och värderade af den praktiske ingenjören. Svårigheten att öfverkomma en del af dem, samt den omständigheten, att de olika tabellerna finnas i olika upplagor af Kröhnkes „Abstecken von Curven“, gör föreliggande häfte välkommet för mången. Införandet af metern som längdmått i stället för den kortare foten har gjort tätare värden på kurvornas radier samt motsvarande abscissor och ordinator till ett önskningsmål, hvilket bearbetaren insett och afhjelpat. Boken torde äfven i öfriga afseenden blifva en praktisk följeslagare för jernvägsingenjören.

A. C.

Felix Franke: Phrases de tous les jours jemte öfversättningar, noter och ljudlära; bearbetning af Mauritz Boheman I, II; 70 + 71 s. 8:o. Sthlm 1887, O. L. Lamm; 1 kr. 20.

Tidskriften får måhända en annan gång tillfälle att utförligare yttra sig om de nya sträfvandena inom språkundervisningens område och särskildt dem, som stödjå sig på Sweets epokgörande engelska elementarlärobok med dess transskriberade texter. Men hvad man än tänker om dylika texters användning a unga nybörjare, säkert är att lärare och äldre elever af dett

slags arbeten ha stort gagn och att man därför måste sätta sig öfver det egendomliga utseendet af de uppochnedvända och bakvända, genombrottna och understrukna bokstäfverna i denna ljudenliga text, hvarpå följande exempel är ett af de i typografiskt hänseende helt vanliga: repete mûa s---vâ.r, ž---vu pri, d. ä. répétez-moi ce vers, je vous prie, eller: sa m...ät egal, d. ä. cela m'est égal. — Hvad åter angår innehållet i Frankes Phrases, nämligen hvardagliga uttryck, dels i artigare, dels i familjär form, rörande väder och vind, mat och dryck, kan man ifrågasätta om dylika „fraser“, fastän de ha realitet och ett visst sammanhang, äro som lästext för de små mycket lämpligare än ordglomeraten i vanliga elementarböcker; för sjelfstudium äro de deremot så mycket bättre. — Den korta ljudläran i andra häftet är för ändamålet fullt tillräcklig, om man undantager satsfonetiken, som hos Sweet med rätta intager en framstående plats, men här affärdas på några rader. Vi sluta vår korta anmälan med att anmärka bristande noggrannhet i korrekturläsningen, men uttala i öfrigt vår tacksamhet för bearbetaren, som redan tidigare inlagt en stor förtjänst i utgifvandet af Jespersens förträffliga engelska grammatik.

F. G.

Öfversigt.

Zola som dramatiker. Paris' teatersäsong begynte senaste höst med „Hamlets“ högtidliga uppförande på Théâtre Français, och den afslutades i april — ty under maj för den endast ett skenlif — med uppförandet af Wagners „Lohengrin“ på Eden. Nyheter hafva regelbundet aflöst hvarandra, med endast få dagars mellanrum. Men de hafva kommit och gått utan att lemna spår efter sig. Man behöfver blott fästa sig vid „Francillon“, men den är också den enda. Visserligen har det i massan af den öfriga repertoaren funnits olika sorter. Palais-Royal farsen „Dusand et Dusand“ är roligare än „Noce de Nini“, „Numa Roumestan“ mindre banal än den lyckligtvis ändteligen begrafna „Grefvinnan Sarah“. Men någon väsentligare skilnad är det icke. Hela härligheten hör till det slag, som växer i dag och i morgon kastas i elden, för att aldrig mera uppstiga ur askan som fogeln Fenix.

Det intressantaste under säsongen är i sjelfva verket dess största fiasko. När en kommande historiker talar om detta teaterår, skall han beteckna det som det, hvarunder „Renée“ spelades. Uppförandet af Zolas drama har åtminstone gifvit upphof till en diskussion, som kan blifva fruktbringande. Låt vara att den uppstått å

propos, utan att ega egentlig grund vare sig i styckets fel eller förtjenster; men likagodt huru det kommit till, det diskuteras, och diskussionen rör sig kring den moderna teaterns lifsfråga. Föreställningen får derigenom, utom det större eller mindre antal aftnar den förmått locka publik, en större bärvidd än någon annan under säsongens lopp.

Zola har icke uttryckligen gjort anspråk på att i „Renée“ hafva gifvit mönster för det nya naturalistiska dramat, hvilket enligt hans mening skall blifva den dramatiska diktningens pånyttfödelse. I detta hänseende är han ytterst försiktig. Alla notisjägare, som vid detta tillfälle öfversvämmat honom, har han svarat att det är en sak att hafva en teori, och en helt annan att kunna genomföra den i praktiken. Han kan dessutom undskylla sig med att „Renée“ skrefs för en god tid sedan, innan han kanhända ännu var fullt på det klara med denna teori. Stycket blef skrivet på uppmaning af Sarah Bernhard. Hon var sjelf nyligen kommen till Théâtre Français och hade uppträdt i „Rome vaincue“, i hvilken tragedi hon, som man torde minnas — det är nu en tio år sedan — firade en af sina tidigaste och största triumfer. Parodi, författaren, som i anledning af „Rome vaincue“ blifvit bekant med Zola, hade skaffat denne en biljett till premieren, men Perrin, som icke kände honom, hade strukit ut hans namn, hvarpå Zola skref en ytterst rasande kritik öfver stycket och Sarah. Året derefter utkom „l'Assommoir“ och bragte den så godt som okände Zolas namn i allas mun, så att äfven Sarah önskade göra den uppgående stjernans bekantskap. Parodi förde honom en dag till hotellet i Avenue de Villiers. Sarah var som vanligt icke frisk. Hon mottog dem sänliggande, men samtalet blef snart animeradt, då hon ledde det in på „la Curée“, som hon just hade läst och blifvit förtjust öfver. Hon fann den oförlikneligt dramatisk, en modern Phaedra, en rol just för henne. Hon öfvertalade Zola så ifrigt och så länge att skrifva detta stycke, att han började tänka på saken. Någon tid derefter bragte hon honom i beröring med Perrin, som å sin sida också öfvertalade honom att skrifva för teatern. Zola var för ögonblicket upptagen af en annan sysselsättning. Det gälde att hålla sig kvar i brechen som l'Assommoir hade brutit, och Zolas stora romancykel måste fortsättas med nya mästerverk, innan glansen af hans succès fick tid att förblekna. Och samtidigt måste, genom ett hårdnackadt polemiskt fälttåg, munnen tilltäppas på motståndarnes tjutande koppel. Men då „Nana“ utkommit, återvände Zola till den idé som Sarah gifvit honom, och i början af år 1881 öfverlemnade han till Perrin sin „Renée“, den moderna Phaedra, som hon inspirerat honom att skrifva.

Stycket är således icke blott af äldre datum, utan derjemte skrivet på en annans uppmaning, åtminstone till en del, för att gifva en bestämd skådespelerska en god rol, och samtidigt, om icke just på vanligt vis dramatiserad efter, så åtminstone byggd

på en redan existerande roman, alltsammans hinder för att stycket skulle kunna uppställas som skolmönster eller banbrytare för en ny riktning i den dramatiska literaturen. — Zola har icke underlåtit att fästa uppmärksamheten härvid. Att „Renée“ icke desto mindre betraktats som prof på hans teorier pånyttfödande förmåga är han till en del själf skulden till. Under de sex år, som gått sedan „Renée“ skrefs, tyckes detta drama hafva vuxit allt djupare in i hans hjerta, på samma sätt som det stundom går med barn, hvilka lyckan icke är blid. Här har den varit ogynnsammare än man är benägen att tro, då man tar i betraktande Zolas namn och ställning. Ingen teater har velat uppföra „Renée“. Perrin blef så förskräckt, då han läste dramat, att han bad Zola att icke ens underkasta den granskningskomiténs dom. Då Sarah kort derpå bröt med Théâtre Français och fick sig öfverlåtet manuskriptet, för att annorstädes utverka dess uppförande, intogs också hon af tusen betänkligheter, som till sist förorsakade dess återsändande. Sedan blef det inlemnadt till Odéon, der det blef liggande tvenne år, derpå till Gymnase, hvars direktör Koning tackade för äran, men sade att „Maitre de forges“ och de öfriga redan förut antagna komedierna af Ohnet i en öfverskådlig framtid skulle helt och hållet lägga beslag på hans repertoar. Öfver allt der Zola klappade på, uppfunno direktörerna de märkvärdigaste undanflykter, för att blifva af med hans drama. Han sade aldrig till sig själf att detta möjligen skedde emedan stycket var dåligt, med hvarje nytt afslag växte hans tro på att det blott var det nya deri, som afskräckte. „Renée“ slutade med att enligt hans öfvertygelse blifva ett evangelium, som han måste läsa in i sin skrifpullet, emedan ingen egde mod att höra det. I anledning af Busnachs dramatisering af hans „Ventre de Paris“, som för ett par månader sedan uppfördes på Théâtre des Nations, kom Zola i polemik med Sarcey. Likasom många gånger förut förebrådde man honom ånyo att han alltid kröp bakom en medarbetares kappa, så att det blef hans samtid omöjligt att bedöma hvad han själf kunde skriva för scenen. Det blir lätt att pröfva, svarade han, jag har „Renée“ liggande i min pulpet, låt uppföra den, och i skolen ändtligen en gång kunna döma om hvad jag förmår. Han blef tagen på orden. Henri de Lapommeray, en känd pariserkritiker, lemnade stycket åt direktörerna för Vaudeville. De resonnerade att, såsom sakerna nu stodo, efter alla debatter om det naturalistiska dramat, skulle uppförandet af det Zola'ska arbetet under alla omständigheter åtminstone blifva en nyfikenhetssuccès, som åtminstone skulle betala sig. För ögonblicket hade de intet annat att spela, det antogs oläst och sattes genast under införfning, medan debatten ännu var varm. „Renée“ blef uppförd och publiken kunde döma.

Domen utföll ogynnsamt. Under premieren följdes de första akterna med någorlunda intresse, men gång på gång irriterades man af den nästan komiska trögheten och alldeles onödiga platt-

heter i dialogen. Man begynte protestera; naturalismens blinde beundrare försökte visserligen att åstadkomma en forcerad applåd, men styckets svagheter voro för påtagliga för att entusiasmen hade kunnat hållas vid lif. Då ridån gick ned efter femte akten, applåderades utan öfvertygelse, men med desto större hvisslades det — hvilket i Paris är mycket sällsynt. Den skådespelare, som enligt det traditionela bruket kom fram på scenen för att meddela af hvem stycket var, hann icke längre än till orden: „Det stycke vi i aften haft den äran att uppföra“ förrän han afbröts af hyssjningar, som nedtystade namnet.

Under de följande gångerna stod huset nästan tomt. Mot all förväntan hade icke ens nyfikenheten förmått locka folk, och de sparsamma åskådare, som infunnit sig, hafva varit ännu oartigare än premiére-publiken. De visste ur tidningarna hvad stycket gick för och underströko samvetsgrant alla oskickliga eller vågade repliker med utrop och skrattsalfvor, hvilket gjorde föreställningen till en formlig skandal.

Zola polemiserar i Figaro med vanlig slagfärdighet och skärpa mot detta „tunga fall“, som Sarcey har kallat det, och vill i styckets förolyckande se resultatet af en sammansvärjning mellan „le Temps“ kritiker och direktörerna, som tidigare hade förkastat stycket. Den första aftonen hade han hört endast några få hvisselpipor, och han förklarar att de kritiker, som talat om „en storm af hvisslingar“, begått en låg, lumpen, upprörande handling, som fyller honom med vämjelse, att de i stället för literär diskussion burit falskt vittnesbörd, med öfverläggning mördat ett konstverk och en teater. Han uppdrar samtidigt en parallel med „l'Assommoir“. Då detta arbete utkom, visste hans motståndare icke huru många smutsiga beskyllningar de skulle kasta på det, men just denna våldsamma opposition gjorde romanen och honom sjelf större. Han spår att det kan gå „Renée“ på samma sätt. I kunnen skrika och ljuga så mycket i viljen, säger han till kritikerna, och sätta dramat lägre än den tarfligaste vaudeville. Men tagen er i akt, I ären helt enkelt i fart med att göra mig till en stor dramatisk diktare, likasom I tidigare gjort mig till en stor romanförfattare. — Hvad nu angår hvisslingarna, så beror det som örat uppfattat af den som hör, och erfarenheten lär att uthvisslade författare aldrig ha känsliga trumhinnor. Men hvad beträffar jämförelsen med „l'Assommoir“, far Zola uppenbarligen vilse: „l'Assommoir“ möttes från första stunden med en likaså oblandad beundran från ena hållet som sträng kritik från det andra; i „Renée“ har deremot ingen varit förtjust. „L'Assommoir“ fick vänner eller motståndare på grund af det nya, som alla sågo; med „Renée“ deremot är saken den, att ingen kan se det verkligt nya deri. Om detta är hela det evangelium, hvaraf det naturalistiska dramat är i besittning, tyckes det icke vara någon anledning att besvara sig; ty såsom det här är representeradt, kan man icke deraf vänta någon pånyttfödelse för den dramatiska konsten. Och

det kan icke nékas att man icke ens med de öppnaste och blidaste ögon i världen kan fälla någon annan dom.

Stycket börjar i arbetsrummet hos en gammal, hederlig öfverhetsperson, hr de Chalel. Han har hela natten suttit vaken vid sitt skrifbord, ty han tynges af en stor sorg, hans enda dotter har låtit förföra sig. Hon har sjelf sagt honom det, och derjemte meddelat honom att förförarn är villig gifva henne upprättelse och äkta henne. Detta är blott en ringa tröst för hr de Chalel. Han säger åt dottern, med hvilken han före äktenskapet har ett sista samtal, hvad han förutser, nämligen att hennes första fall snart skall följas af andra. Det är ärftlighetens obevekliga lag, som beherskar henne. Hennes moder har öfvergifvit sitt hem tillsammans med en älskare och steg för steg gått ned för förderfvets slutande plan, och på samma sätt skall det gå dottern. Hon får icke ens förklara huru allting försiggått, eller försöka att försvara sig, han vill ingenting höra. Häri gör han dock orätt; ty hade han frågat och undersökt, så hade han erfarit att der fans många för mildrande omständigheter. Renée har i sjelfva verket icke blifvit förförd, utan våldtagen. I stället för att anklaga förbrytaren, hade hon låtit honom undkomma, och ehuru brottet icke efterföljdes af omständigheter, hvilka tvungit henne att så fort som möjligt gifva sig, hade hon sökt få en annan person att gifva henne sitt namn. Hennes sällskapsdam, fröken Chuin, som är invigd i hemligheten, har uppsparat en stackars djefvul, Aristide Saccard, hvilken står i begrepp att begå sjelfmord af fattigdom och otillfredsstäld ärelystnad. Han har, då hr de Chalel är mycket rik, gått in på att spela förförarens rol och gifva sig med Renée. Hela denna märkvärdiga romanhistoria kunde hr de Chalel mycket snart ha kommit på det klara med, men han hvarken frågar eller undersöker, och sålunda gå händelserna sin gång. Renée har en half miljon i hemgift, och hennes fader förärar Saccard en lika stor summa, emedan han ej vill att hans dotter skall gifva sig med en man, som är fattigare än hon sjelf. Aktaparet förklarar sig för hvarandra. Det är lätt att förstå att giftermålet endast är en affärssak; hvardera parten behåller sin frihet. Saccard, som fann Renée vacker och intagande, söker öfvertyga henne om att de mycket väl kunde lefva tillsammans som man och hustru, men hon tillbakavisar honom med förakt, och det blir vid det öfverenskomna; han tröstar sig med pengarna, och akten slutar med en apostrof till Paris, som genom fönstret framskyntar i fonden och som i en framtid skall tillhöra honom.

Emellan denna prolog och det egentliga stycket ligger en tidrymd af tio år. Saccard har uppnått målet för sin äregirighet, han har blifvit en af Paris' största affärsmän; till och med finansministern väntar i hans mottagningsrum. Renée deremot har tråkigt. Aftalet har blifvit hållet, hon är fortfarande en främling för sin man, och hennes hjerta har hitintills ej heller klappat fortare för någon annan. Hon har inskränkt sig till att

tömma nöjets bågare i botten, hvarigenom hon slösat bort sina penningar, så att hon har en betydlig skuld. Hon reser från det ena sällskapsnöjet till det andra, åtföljd af sin styfson, Maxime, Saccards barn af första giftet, en tjuguarig skön, men andefattig och i grund och botten förderfvad yngling. Maxime har tillsvidare ingen annan nytta gjort i världen, än att sålunda vara sin ungdomliga moders uppvaktande kavaljer. Men nu vill också hans fader draga nytta af honom. Han vill gifta honom med fröken Ellen Mar, en ung svenska som är egarinna till silfvergrufvor, ur hvilka hr Saccard hoppas kunna vinna miljoner. Detta får man veta af andra akten.

I tredje akten har det varit middagsbjudning hos Saccards. Scenen föreställer vinterträdgården, i hvilken Renée just uppvaknar efter en svimning. Hon har icke hållit ut med att se Maxime vid bordet göra fröken Ellen sin kur. Man kommer under fund med att det försiggår en förändring inom henne, och hon märker det också sjelf, hvarför hon sänder efter fadern, för att han skall inge henne motståndskraft i den kamp som förestår. Hon låter honom blicka in i hennes lif under de senaste åren, huru hon af en oemotståndlig makt drifts emot förbrytelsen, men icke vill låta sig besegras. Han skall styrka henne, och han gör det. Utan att egentligen, som hon, förstå hvad som är på färde, talar han så varmt för dygdens sak, att hon vid afskedet heligt lofvar honom att förblifva dygdig såsom hitintills. Hon söker också genast att aflägsna hvarje möjlighet att vackla, genom att framkalla en förklaring mellan Maxime och fröken Ellen, hvilken slutas så, att hon förenar deras händer. Men denna scen har öfverstigit hennes krafter, hon svimmar ånyo. Då hon vaknar, under det Maxime, som funnit henne på soffan der hon sjunkit ned, söker återkalla henne till medvetande, slår hon armarna kring hans hals och tillstår sin kärlek.

Resten af dramat är snart berättadt. Renée är skrämmd för förbrytelsen, sedan den väl är begången, och hon tänker redan på att sända bort Maxime och så godt sig göra låter återgå till dygdens väg. Men då inträder hennes man för att afgöra en affär med henne. Hon har önskat sälja några henne tillhöriga byggnadstomter. Man bjuder henne endast en tredjedel af det de äro värda, men hon är tvungen att sälja dem för att betala en skuld. Saccard hemtar de nödiga pappren. Men om hon icke skulle sälja dem, föreslår han, utan låta honom betala skulden? Han kunde ju mycket väl göra det, om de vore man och hustru icke blott till namnet, och så kommer då fram hvad han fastare och fastare föresatt sig under dessa tio år, nämligen att han skall ega henne, kosta hvad det vill. På sina knän tigger han om hennes kärlek. Hon står emot, förskräckt öfver det förhållande, som då i sjelfva verket skulle uppstå. Hon vet hvarken ut eller in. Men i nästa scen får hon genom Maxime upplysning om att, i samma ögonblick Saccard bad om

hennes kärlek, var han betänkt på att bestjäla henne. Det var nämligen han som skickat ut en bulvan för att köpa tomaterna, hvilka han väl visste att vid en nära förestående upptagning af en ny gata skulle stiga oerhördt i pris, och för hvilka han bjuder henne 150,000 francs, då de äro värda en miljon. Upprörd och gripen af afsky, kastar hon sig afgjordt i Maximes armar. I den sista akten har hon gjort alla förberedelser till en flykt med honom. Deraf blir dock ingenting, Maxime har ledsnat vid henne och har redan låtit lysa för sig och fröken Ellen. Under tiden har M:elle Chuin, hvars tystlåtenhet Renée icke har betalat högt nog, underrättat Saccard om att hans hustru har en älskare. Denne störtar in i hennes rum med revolvern i handen. Rasande fordrar han att hon skall öppna dörren till sin sängkammare, der Maxime är dold. Renée ställer sig i vägen, först skall han gå öfver hennes lik. Men då kommer han att på ett högst underbart sätt berätta om att Maxime står i beråd att gifta sig. Hon öppnar då sjelfmant dörren. Du vill veta hvem min älskare är, säger hon, „var så god“! Och fader och son stå inför hvarandra. Hon förbannar dem hvardera och säger dem huru usla de äro. Derpå skjuter hon sig sjelf med sin mans revolver, och ridån går ned.

Från början till slut är snart sagdt hvarje scen i detta stycke sammansatt af de mest konventionela teaterfigurer. Zolas dröm är, såsom han sjelf säger, att blifva den man „som fejjar rena teaterns orena tiljor, som sönderrifver de listiga spindelnäten och höjer scenen till åskådarnes ståndpunkt, så att kulissernas målade trän få lif och den friska, fria luften från det verkliga lifvet trän-ger in genom fonddekorationen“. Men hvad har han uppnått med sitt stycke ända ifrån den omtalade prologen till slutscenen med sin påpassliga revolver? Man kan icke tänka sig en vanligare teaterfantasi än uppränningen till hans stycke. En våldförd flicka, som helt enkelt kunde tiga, då hon ej vill säga sanningen — ty dramats Renée blef icke moder — gifter sig hellre med en usling som hon föraktar och utger honom för sin förförare, än hon anger den rätte, ehuru hon väl vet att fadern långt bättre skall bära en olycka än ett felsteg. Denna fader, som sjelf fått del af saken, går in på allting utan undersökning, utan frågor. Aldrig hitintills har man begärt af ett teaterpublikum att det skall sluka sådana osannolikheter. Det kunde dock gå för sig, Sarcey påstår att man på teatern antager hvarje utgångspunkt, blott det sig derur utvecklande dramat är sannolikt, och kanske har han rätt. Men sjelfva karaktererna äro ännu obegripligare och orimligare. I romanen personifierar Renée en hel slägts och en hel tids förfall. Hon har insupit lasten med modersmjölken. Tio år gammal finner hon nöje i att titta på nakna män som bada, vid aderton år blir hon skändad, och har, då hon kände följderna, gift sig för att få vara fri. Först tillhörde hon den man, åt hvilken hon sålde sig, men har sedan bedragit honom och haft flere

älskare, till sist har hon fallit i blodskam, för att tillfredsställa sitt begär efter nya retelser. Hennes depravation förklaras, man blir vittne till huru den är ett resultat af naturliga dispositioner och omgifningens makt. På teatern deremot blir hon en vanlig melodramhjeltinna, som framträder oskyldig till sitt första fall, så lefver kysk i tio år och derpå sjunker, utan att detta på ett öfvertygande sätt motiveras. Hennes förbrytelse är dessutom på visst sätt en fiktion, då hennes äktenskap med Saccard aldrig varit annat än formelt. Det talas ofta både om ärflighet och om den förderfvade verld, i hvilken hon lefver, men scenen fordrar handling och icke blott ord; der tror man endast hvad man ser. Hvari det nya dramatiska program består, som Zola och hans lärjungar så mycket tala om, har han aldrig i klara ord sagt. Han har endast antydtt att dramat måste undergå samma förändring, som den wagnerska musiken åstadkommit beträffande operan. Under den gamla italienska formen var operan en följd af lösryckta numror, under hvilka hvarje enskild artist vexelvis uppträdde och lät sig applåderas. Genom den wagnerska har den symfoniska musiken eröfrat scenen, i stället för att beherska ackompanjemanget och lägga beslag på uppmärksamheten för egen del, blir sångaren endast en del af det hela, hvilket skapar det symfoniska ensemblen. Något liknande skulle ske med dramat. Omgifningen skulle upphöjas till det dominerande, nya metoder grundade på psykologiska studier, infattade i en fullt verklig ram, skulle ersätta de utslitna formerna och gamla bruken. Detta kan klinga mycket modernt, men den stora frågan är, om icke dramat i och med sin natur gör det omöjligt för omgifningen att sålunda blifva det bestämmande. I alla fall är icke Renée något bevis för teorins praktiska utförbarhet. Teaterns olycka påstår Zola bestämdt vara den sympatiska personen, hvilken i operan uppträder som tenoren. Denna har han nog lyckats förvisa ur sitt stycke, men endast för att ersätta honom med ett helt kompani med kolsvarta skurkfysionomier. Det måste tillåtas oss att betvifla, huruvida dramat derigenom har vunnit det minsta! Det är möjligt att teatern verkligen är en konst som dör, att de kraf på realism vår tid ställer på poesin icke kan dra i ett med scenens oundgängliga fordringar, och att diktarna därför i en framtid blifva hänvisade till andra mera moderna former. Men om dramat ännu har lifskraft, om dess uppgift är en annan än att uteslutande bjuda ett underhållande tidsfördrif, så ligger dess lifskraft i de goda impulser det är i stånd att gifva. Det naturalistiska dramat, såsom det representeras af „Renée“, inger endast vämjelse för verlden och människorna. Albert Wolf, som i en artikel i Figaro söker öfverbevisa Zola om att styckets fall icke är frukten af en kabal, sätter pricken på i'et genom att ådagalägga att när man hvisslade, skedde det emedan man vämjdes vid denna hysteriska dotter, denna samvetslösa spekulant, denna gamla kopplerska och maskstungna yngling, vid alla dessa genomruttna slynglar, hvilkas mot-

svarigheter man måste söka efter i alla Paris' fängelser och som, i fall de verkligen skulle utgöra den moderna familjen, skulle beteckna världens ände. Han tror, säger han, att publiken begynt blifva trött på denna uselhet, som de dramatiska författarne anstränga sig med att införa på scenen, under förevändning af att kämpa mot det konventionela, som för hvarje pris vill att dygden skall segra. Nu har man fastställt en annan regel, nämligen att utveckla alla laster. Under förevändning att skildra det moderna samhället har man i stället för missbruket af det dygdiga satt missbruket af det usla. Men osanningen blir lika stor, antingen en dramatisk period förvillar sig i optimismen, då alla ruinerade markiser stämma piano för några kronor, eller då den fördjupar sig i pessimismen, då alla, både man, hustru och barn äro lika fränstötande och afskyväckande.

Till och med om uppförandet af „Renée“ och den diskussion det väckt icke medförde något annat resultat än att fastslå denna sanning i det allmänna medvetandet, och först och främst i de dramatiska diktarenes, skulle ett sådant resultat vara stort nog. Men det är icke omöjligt att profvet med det Zola'ska arbetet också kunde bära en annan frukt. Uppretad af sin olycka har Zola påmint om att han är en arbetshäst och en styfsint sådan och att det bästa medlet att få honom att med hela sin förmåga egnar sig åt scenen var att försäkra honom att han ej med framgång kunde skriva för teatern. Han har hotat med att, i fall man ref ned ett af hans stycken, eller två, eller tre, så skulle han skriva ett fjerde och triumfera. Det skulle icke skada om han gjorde allvar af sin hotelse. Det finnes också annat i Renée än endast ohyggligheter. Följer man föreställningen med sympati, så sitter man hela tiden med en känsla af att man har att göra med en ofantligt vild och omogen författare, inom hvilken det i alla fall fans någonting, åt hvilket han endast icke kunnat gifva form. Här och der finnas små glimtar, som märkvärdigt lysa upp situationen, realistiska drag, som t. ex. i Björnsons „De nygifva“, då Laura vid sin vaknande misstanke läser in porträttet i sin skrifbordslåda och så i en stum scen så godt som återger hela stycket. Man känner att Zola har denna realismens instinkt, denna konsisa sammanträngdhet, som bringar de sceniska personerna att handla, icke tala. När han har lärt att säkert beherska denna instinkt, när erfarenheten samtidigt lärt honom att de konventionela formerna äro teaterns lifsprinciper, och att det endast, som Sarcey så träffande sagt, gäller att begagna sig af de af publiken hyllade bruken för att bättre kunna gifva en bild af sanningen, när han med andra ord har lärt yrket, som i den dramatiska konsten är a och o, så att ett lämpligt konstgrepp kan förtrolla hela salen, då är det ingalunda omöjligt att engång hans drama, till och med om det icke blefve naturalistiskt, kan vara med om att skapa framtidens drama. Och

till och med sådana förstudier dertill som „Renée“ äro då icke utan sin betydighet, och diskussionen derom har icke varit fåfång.

Richard Kaufmann.

Volapük. För öfver ett år sedan (mars 1886) hafva Tidskriftens läsare varit i tillfälle att göra bekantskap med det nya världspråket; här återstår blott att kasta en blick på volapük-sakens utveckling sedan dess. — Om också världspråksidén aldrig skulle kunna nå sitt förverkligande, har dock den rörelse, åt hvilken den gifvit upphof, alltid sin icke ringa betydelse såsom ytterligare en mer eller mindre medveten protest mot det öfverdrifna framhållandet af nationaliteten. Denna rörelse skall i sin mån bidraga att i den allmänna meningen rycka fotfästet undan för den visegångna och samvetslösa patriotism, hvilken som en utmattande mara rider vår verldsdel och når sin spets i den ödesdigra antagonismen mellan Frankrike och Tyskland.

Såsom det märkligaste steget framåt möter oss under fjolåret ovedersägligen bildandet af *l'Association française pour la propagation du Volapük* med hufvudsäte i Paris. I dess första „comité central“ ingå flere personer, kända äfven utom Frankrikes gränser. Såsom komiténs kanske verksamaste medlem framstår dess sekreterare Aug. Kerckhoffs, professor vid „École des hautes études commerciales“. Det var egentligen genom honom volapük först blef allmännare känd i Frankrike, och han har äfven i betydlig mån medverkat till dess spridning, närmast genom utgifvandet af grammatiken*) och ordboken på franska. I juni 1886 utsände associationen i 13,000 exx. n:o 1 af sitt organ, *Le Volapük*, hvilken tidskrift utkommer månadligen under hr Kerckhoffs' ledning. Genom öppnandet af talrika afgiftsfria kurser i Paris, genom föredrag och ifrig propaganda i pressen har associationen arbetat för sin sak. Under första hälften af 1886 höllos i Paris 13 sådana kurser, af hvilka några skola varit besökta af ända till 300 åhörare. I januari d. å. öppnades derstädes några nya kurser. En af de första anhängarena inom Paris' affärsverld vann det nya språket i det bekanta Magasin du Printemps, för hvars personal en särskild, af c. 200 elever bivistad kurs anordnades. I Bordeaux har en filial af associationen bildats, och äfven i flere andra städer finnas volapük-klubber.

Oaktadt deroulède'ismens i synnerhet i början framträdande sträfvan att göra nyheten misstänkt såsom en „pastiche tudesque“, tyckes således volapük dock tagit rätt god fart i Frankrike, och öfver Frankrike tyckes dess tillträde till den öfriga verlden blifvit lättare än direkte från centralbyrån i Konstanz. Det

*) En god fransk vp-grammatik utgafs dock redan tidigare af vp-lärarinnan M. J. Verbrugh, ehuru den torde, hvad spridningen angår, öfverflyglats af hr Kerckhoffs'.

torde vara på denna väg, eller åtminstone med tillhjälp af de franska upplagorna af grammatiken och ordboken, volapük kommit till större spridning t. ex. i Spanien, Italien och Ryssland. Till stor del bör detta tillskrifvas det förhållande, att fransmännen här som vanligt förstätt att popularisera, framför allt haft öga för sakens praktiska betydelse. Det är ett internationellt språk för den internationela samfärdseln, särskildt handeln, det franska sällskapet framför allt ser i volapük; en sådan begränsning af uppgiften skall säkerligen verka gynnsamt på sakens framgång och språkets spridning. Har volapük engång lyckats vinna burkap på detta vidsträckta område, skall det nog sedan, om behöfvat deraf gör sig gällande och om det visar sig motsvara fordringarna, derifrån breda ut sig vidare.

Vi hafva jemförelsevis länge uppehållit oss vid framstegen i Frankrike, emedan „Frankrikes eröfring“ säkerligen för volapük utgör det förflutna årets märkligaste och för dess framtid betydelsefullaste företeelse; hvad deremot beträffar spridningens storlek och antalet anhängare, torde dock Tyskland ännu böra nämnas främst. Under året hafva derstädes hållits ett fyratiotal kurser, hvilkas åhörareantal stundom öfverskridit 100, och ett tiotal nya föreningar hafva der uppstått. I Wien skola mer än 2000 personer i sju kurser undervisats i volapük. För öfrigt har det nya språket sökt sig väg till de flesta europeiska och äfven till utomeuropeiska länder. Utom i Tyskland och Frankrike hafva under året nya föreningar uppstått i Österrike, Ungern, Italien, Spanien, Portugal, Holland, Belgien, Schweiz, Ryssland, Norra Amerika, Central Amerika, Algier och Tunis. Kurser lära hafva varit anordnade till och med i Saloniki och Konstantinopel. — En viss bild af spridningen gifver antalet af de af centralbyrån i Konstanz utfärdade lärarediplomen. Detta antal har nu stigit till 411; bland de sedan ingången af 1886 tillkomna 183 lärarene voro 18 fruntimmer. Af dessa 183 komma på Tyskland 69, Holland och Belgien 23, Österrike-Ungern 21, Ryssland 16, Frankrike 12, Schweiz 9, Spanien och Portugal 8, Amerika 7, Italien 6, Danmark 5, England 3, Finland 2, Sverige 1, Norge 1. Frankrike står här skenbart lågt på skalan, emedan de lärarediplom den franska associationen börjat utdela ej ingå i ofvanstående antal.

Utom centralbyråns och hr Schleyers organ *Weltspracheblatt-Volapükabled* och de förut i Tidskriften nämnda *Volapükaklubs* i Breslau samt det holländska organet *Volapükabled* i Rotterdam, har verldspräkspressen unden året fått flere tillökningar. Främst bland dessa står den redan nämnda *Le Volapük* i Paris, hvartill komma: föreningens i Madrid organ *El Volapük*, *Il Volapük*, organo dei volapükisti italiani, den i Puerto-Rico utkommande *Timabled Volapükik* samt *Volapükagased* i Wien och illustrerade skämttidningen *Cogabled volapükelas* i München, hvilka två sistnämnda skulle börja regelbundet utkomma först från ingången af

1887. Slutligen har i Aalborg i Danmark sistlidna januari framträd *Volapükabled*, fällesorgan for danske volapükister, och helnyligen har i Sverige tillstånd gifvits att utgifva en tidskrift benämnd *Volapükisten*.

I allmänhet synes Danmark blifva det första land här uppe i vår nord, der verldspråksaken tagit en viss fart. Under slutet af 1886 hafva der uppstått tre föreningar, i Terndrup (Jylland), Köpenhamn och Aalborg, af hvilka den andra enligt senaste uppgifter redan skall räkna 97 medlemmar. I Norge har i år en förening bildats i Trondhem, och äfven i Sverige torde ett sådant företag vara i görningen, nämligen i Gefle. I början af innevarande år har i Stockholm utkommit en af en svensk volapükist verkställd öfversättning af Aug. Kerckhoffs' *Premiers éléments de volapük*; denna lilla handledning är också redan tillgänglig hos våra bokhandlare.

Vi meddela till sist ett språkprof. *)

Evobon ziliko i in ped plo pak seva dö opük volamelakik. Lised büra zenodik gasedas e timapenädas, kels elaltügoms göniko tefü volapük, älovestepom ämulo nümis lultum zülselel — Timapenäd nelijik *The English Mechanic* (Namunel nelijik) äs id *Etincelle électrique* (Spag lektinik) puböl in Paris emanifoms penedabogis omsa nunes e säkes volapükik, kelis i redaks gevolapükoms.

(49 ord och 272 bokstäfver utom de kursiverade, medan det motsvarande svenska innehåller 63 ord och 431 bokstäfver utom de kursiverade.)

Man har arbetat ifrigt äfven i pressen för utbredandet af kändomen om verldssamfärdelsens framtida språk. Centralbyråns förteckning öfver tidningar och tidskrifter, hvilka innehållit gynsamma artiklar beträffande volapük, öfversteget sistförflutna månad femhundra nittiofem nummer.

Den engelska tidskriften *The English Mechanic* (den engelska handtverkaren) liksom ock den i Paris utkommande *Etincelle électrique* (Elektriska gnistan) hafva öppnat sina breflådor för meddelanden och frågor på volapük, hvilka äfven redaktionerna på volapük besvara.

Penob Nenemo.

*) Rörande uttalet kan här anmärkas att bokstäfverna alla läsas såsom motsvarande svenska, med undantag af: *c* hvilket uttalas tsch. *f* alltid som i „far“, *g* alltid som i „grund“, *j* = sk i „skön“, *o* = å, *u* = tyska u, nästan = o i „krona“, *y* = j i „jag“, *ü* = vårt *y*. *Tonrigten* hvilat alltid på sista stafvelsen.

Finlands utrikes handel och tullinkomster.

III.

Ett år efter sitt uppstigande på tronen och en vecka förr än freden i Paris undertecknades, besökte kejsar Alexander II Finlands hufvudstad. Han tog dervid den 24 mars 1856 presidium i senaten, hvarvid han till protokollet aflämnade en på franska affattad not, genom hvilken senaten ålades att uppgöra förslag till handelns och sjöfartens upphjelpande, främjandet af landets industri, höjandet af folkbildningen, förbättrandet af kommunikationerna genom kanaler och jernvägar med mera. Detta program gaf impuls till det lifvade och rastlösa arbete på alla områden, som fördelaktigt kännetecknar tidskedet näst efter det orientaliska kriget. Genom samverkan af regeringen, föreningar, komitéer och enskilde framkallades en utveckling åt alla håll, som redan före ständernas sammanträde gjorde sig märkbar, men vann nytt lif, sedan representationen kallats att taga den del som på henne ankom i det länge uppskjutna, men nu med ökad ifver upptagna kulturarbetet.

Denna nyvaknade verksamhet kom på mångfaldigt sätt vårt lands handel till godo, dock kan här icke blifva fråga om att beröra alla de omständigheter, hvilka medelbart betingade dess utveckling; vi vilja endast uppehålla oss vid de åtgärder, som närmast afsågo att främja handeln och sjöfarten.

Flere förordningar vittnade om en frisinriad uppfattning af handelns kraf. Den 27 maj 1856 beviljades tullfrihet under fem år för införsel af ång- och segelfartyg, till dem hörande tacklage och öfriga inventarier; tiden för tullfri import af nödiga materialier och effekter för skeppsbyggeri förlängdes, och denna förmån utsträcktes till ångmaskiner för fartyg och delar af sådana; tullfrihet för export af trävirke och andra varor medgafs för åren 1856—57; rättigheten att begagna landtmannafartyg i Östersjön utsträcktes till Nordsjön mera mera.

Vidare beviljades fördelaktiga lån till understöd för skeppsbyggeriet; vestfinska sjöassuransföreningen reorganiserades, och en annan grundades under namn af andra sjöassuransföreningen i Finland. Saima kanal uppläts till allmänt begagnande den 7 september 1856. Sjöfarten å de inre vattendragen tryggades genom sjömättningsarbeten samt utprickande och rensning af farleder. Redan tidigare existerade ångbåtsfart på Saima; nu begynte ångbåts trafik äfven på Päijäne och Näsijärvi. Kuopio och Joensuu erhöillo stapelstadsrätt. Jernvägsanläggningarna begynte år 1858, och fyra år senare öppnades vår första jernväg emellan Helsingfors och Tavastehus. Slutligen utfärdades den 31 januari 1859 den intill senaste tider gällande förordningen angående handelsrelationerna emellan Ryssland och Finland äfvensom den 30 april samma år kungörelsen angående förnyad tulltaxa för inkommande och utgående varor.

Genom den förra af dessa förordningar infördes en utvidgad reciprocitet uti handelsförhållandena emellan Ryssland och Finland. Alla ryska varor och tillverkningar fingo till Finland tullfritt införas med undantag af bränvin, som förblef till införsel förbjudet, samt alla rusgifvande drycker och åtskilliga andra artiklar, hvilka belades med tull, såsom sardeller och sill, frukt, kolonialvaror, kaffe, socker, sirap, oliv och bomolja, risgryn, sago, té, salt, rå bomull, silke, färger och färgämnen samt några andra; senare tillkom tobak i blader. Deremot skulle tullfritt från Finland till Ryssland få införas å särskilda förteckningar uppräknade varor, dels utan ursprungsbevis, dels försedda med intyg om finskt ursprung. Dervid gälde den princip, att tullfri införsel af finska råvaror, jordbruks- och ladugårdsalster, jagtens och fiskets afkastning, produkter af allmogens hemslöjd och af handtverkerierna var oinskränkt, då deremot införseln af fabriks- och manufakturvaror tilläts tullfritt endast till sådana kvantiteter, som ansågos icke kunna blifva menliga för den ryska industrin.

Tulltaxan af år 1859, som blifvit uppgjord af en särskildt tillsatt komité, införde i erlighet med den förändring, som genom en 1857 gifven ukas skett i ryska tullagstiftningen, ett lindrigare skyddstullsystem i stället för de

sedan 1822 följda. Den upptog på nio sidor under 58 rubriker till införsel tullfria varor, nedsatte tullen för en mängd artiklar både vid import och export samt bibehöll endast åtta förbud emot införsel, om man fränser från sådana i den särskildt för apoteksartiklar utfärdade taxan.

Deremot hade genom förordningen af den 22 januari 1859 stadgats att för alla till Finland inkommande varor, utom faststald tull, en tullförhöjning med tre procent skulle erläggas under benämning „sjöfarts-avgift“ för att dermed betäcka de fyra hundra tusen rubel, hvilka blifvit Finland påförda såsom ersättning åt Danmark för den afskaffade tullen i Öresund.

Af intresse är den utredning, som vid denna tid vans angående landets finansiela ställning genom en till början af år 1859 sammankallad komité, sammansatt af handlande, bruksidkare, egendomsegare och några af bankens tjänstemän. Komitén skulle i närvara af ett antal senatorer öfverlägga och yttra sig om de åtgärder, som kunde bidra till afhjelpande af en mängd finansiela olägenheter och främst det menliga förhållandet, att exporten blott till en mindre del kunnat betäcka importen från Ryssland och utlandet. Den borde söka vinna en säkrare öfersigt af landets handelsbalans och approximativt uppge de sannolika utsigterna för denna under år 1859; gifva utlåtande öfver det inflytande en fem å tio års fri spanmålexport kunde utöfva; uppgifva ungefärliga beloppet af de kapitaler, hvilka sedan kriget blifvit nedlagda i fartygsbyggnader och bruksanläggningar; samt uttala sig om invexlingen af bankens sedlar i S:t Petersburg och utsigten för den tilltänkta hypoteksföreningen att finna kapitaler inom landet. I sitt betänkande finner komitén förklaringen till den stora skillnaden mellan importen och exporten under de sista åren uti de förluster och kostnader, hvilka genom kriget drabbat Finlands handel, äfvensom uti den ofantliga importen från Ryssland, förorsakad dels af den inträffade missväxten, dels af den protektion ryska varor och fabriker åtnjutit. Äfven den under dessa år betydliga importen af materialer för skeppsbyggnader, fabriker och andra industriela företag framhålles.

Beloppet af de kapitaler, som under åren 1856—58

blifvit använda till produktiva företag, beräknades uppgå för segel- och ångfartyg till 5,08 miljoner rubel, för fabriker och manufakturer till mer än 2,29 miljoner rubel. Då härtill lägges värdet af åren 1856 och 1857 importerad spanmål med nära 6,37 miljoner rubel, erhålles det resultat, att Finlands disponibla kapitaler sedan kriget skulle hafva minskats med nära 13,74 miljoner rubel, af hvilka mer än 9,59 miljoner beräknades hafva ur landet utgått. Det oaktadt ansåg komitén att landets finansiella ställning icke kunde anses synnerligen brydsam, då dess handel och industri, ehuru för några år sedan i utlandet till någon del skuldsatta, numera der hade inga eller få skulder, och då de nu på industriella och jordbruksföretag, kommunikationer med mera använda kostnaderna i en framtid måste blifva vinstgifvande. Intet vore att frukta, om de påbegynta företagen obehindradt och naturligt finge utveckla sig och möjligen blefve underlättade. Man hoppades äfven mycket af den utlofvade reciprociteten i handelsförhållandena till Ryssland samt föreslog, i afsigt att minska införselbehovet af spanmål, inskränkning af bränvinsbränningen och upphjelpande af landets jordbruk; dock tillstyrkte komitén fullkomligt fri spanmålshandel så till export som import. Bankens lånerörelse ansågs för handeln alldeles oumbärlig. Till förekommande af rubbning i bankens förtroende föreslog komitén att staten måtte öfvertaga såväl redan upptagna lån som de, hvilka framdeles komme att uppnegocieras, äfven som att en särskild fond till dessa låns amortissering under bankens förvaltning måtte inrättas.

Också underkastades banken under år 1859 en reorganisation, hvilken jemte myntreformen 1860—1865 gaf penningeväsendet nödig stadga. Grundläggandet af hypoteksföreningen och föreningsbanken, hvilka begynte sin verksamhet 1862, bidrog derjemte att tillgodose det kända behovet af större rörelsekapitaler såväl för jordbruket som industrin och handeln. Kungörelsen den 4 februari 1863 införde i tulltaxan några ändringar: tullen på dryckesvaror och en del artiklar höjdes, men nedsattes deremot på flere andra för att minska skyddet, som åtnjutits af socker- och tobaksfabriker, pappers- och jernbruk; äfven upphäfdes

den år 1835 påbjudna tullförhöjningen af 50 % för salt, som från annan än produktionsorten infördes.

Genom kriget hade de handelstraktater, hvilka tidigare blifvit afslutade med de krigförande nationerna, blifvit upphäfdade; dessa förnyades åter i fredstraktaten i Paris. Senare afslötos nya traktater med Frankrike år 1857 samt under 1860-talet med Österrike, Italien och Havaija.

Det lifvande inflytande, som dessa åtgärder utöfvade på sjöfarten och handeln, gjorde sig i synnerhet märkbart under de första åren af sextiotalet. Men snart derpå inträdde, till följd af felslagna skördar, ett svårt betryck, som nådde sin höjd genom 1867 års totala missväxt och framkallade nya lindringar i tullen. Kungörelsen den 27 februari 1867 afskaffade för fem år all exporttull utom för lump och kreatursben, hvarjemte exportförbud, bland annat mot utförsel af huggna och bilade bräder och plankor, bark och kol, upphäfdes. Dock bibehölls fortfarande den sågningsafgift, som genom kungörelsen den 9 april 1861 införts för alla land- eller sjövägen utförda försågade trävaror i stället för sågskatten. Genom en ny tulltaxa af den 29 juli 1869 blefvo ofvannämnda provisionella lindringar för framtiden bestående, tillika infördes en mängd betydande nedsättningar i tulltariffen för importerade varor. Genom förordningen angående handel och näringar af den 24 februari 1868, som sedermera erhöill ändringar och tillägg i frisinnad riktning den 20 augusti 1873, blef finska medborgares rätt att drifva handel, reda i skepp och till utlandet utföra eller derifrån införskrifva varor, i betydlig mån utvidgad. Den förklaring, hvaraf handel och näringar lidit under senare delen af sextiotalet, efterträddes vid öfvergången till sjuttiotalet af en särdeles lifvig verksamhet, främjad af de förbättrade kommunikationerna, af goda skördar och förmånliga handelskonjunkturer i utlandet. En så hastig utveckling af våra handelsförhållanden, en så stor stegring af såväl export som import, hade icke förut hos oss förekommit. Denna utveckling och jernvägarnas inflytande derpå skall blifva föremål för den följande afdelningen af denna uppsats; vi öfvergå nu till ett närmare betraktande af de statistiska data, som hänföra sig till nu skildrade period.

Uppgifterna om import- och exportvärdena under de första åren af perioden 1856—69 lida af stora brister, då berättelserna om handeln på Ryssland hänföra sig, såsom äfven tidigare, endast till handeln öfver saltsjön. Först sedan till följd af 1859 års förordning angående handelsrelationerna med Ryssland en finsk tull expedition i S:t Petersburg och ett nytt tull distrikt, det östra, jemte nya tullbevakningsstationer vid Finska viken, Ladoga och landgränsen emot Ryssland tillkommit, vunno uppgifterna om från kejsardömet till Finland importerade varor större pålitlighet. Dock saknades äfven derefter säker kunskap om landvägen till Ryssland utförda varor, emedan den finska gränsbevakningen, till följd af otillräckliga arbetskrafter, icke var ålagd att lemna anteckningar deröfver. För att fylla denna brist sökte generaltulldirektionen af ryska tullstyrelsen förskaffa sig dessa uppgifter; de upptaga dock varuvärdet efter i Ryssland gällande priser och kunna därför icke anses fullt jemförbara med det öfriga exportvärdet. Uppgifterna om totala varuutbytet med Ryssland från och med år 1861 till år 1870 äro här sådana de af statistiska byrån blifvit upptagna i det andra häftet af dess publikationer; för tiden före 1861 har det totala varuutbytet med Ryssland erhållits på samma sätt som för föregående perioder; handeln öfver Ladoga och landgränsen har nämligen beräknats, enligt ett medeltal för åren 1861—69, utgöra omkring 40 % af hela varuutbytet med kejsardömet. Från öppnandet af jernvägen Riihimäki—S:t Petersburg den 11 september 1870 till den 1 juli 1873 innehålla hvarken tullspecialierna eller statistiska byråns publikationer några uppgifter om det af jernvägen förmedlade varuutbytet emellan Finland och Ryssland; emellertid skulle sifferdata angående varuutbytet med kejsardömet blifva i hög grad vilseledande, om man icke toge i betraktande denna ingalunda obetydliga jernvägstråfik. För att till någon del, om ock endast approximativt fylla denna lucka har jag för nämnda år beräknat årliga värdebeloppen af det af jernvägen förmedlade varuutbytet emellan Finland och Ryssland under den förutsättning, att under dessa år importen och exporten per jernväg icke synnerligt ändrat sin beskaffenhet, hvarför deras värdebe-

lopp kunna antagas proportionela mot den godsmängd, som med jernvägen under samma tid befordrats från och till Ryssland *). De erhållna resultaten sammanställas i följande tabell.

V ä r d e t a f	Under åren.			
	1870	1871	1872	1873
	Miljoner mark.			
importen till Finland.....	8,3	20,7	22,6	21,7
exporten från Finland.....	5,8	14,4	22,9	19,3
totala varuutbytet.....	14,1	35,1	45,5	41

För jemförelse må här nämnas att det af jernvägen förmedlade varuutbytet med Ryssland under år 1874 enligt tullspecialierna utgjorde 53,02 miljoner mark, hvilket utvisar att ofvan beräknade värden af totala varuutbytet icke torde vara för högt anslagna.

Huru osäker denna beräkning än må vara, kan den dock ådagalägga att den minskning i landets totala varuutbyte och utbyte med Ryssland, som enligt statistiska byråns publikationer skulle hafva egt rum åren 1870—72, i sjelfva verket endast är skenbar och beroende på de bristande uppgifterna om jernvägstrafiken. Läggas de ofvan erhållna värdena till de i nämnda publikationer upptagna beloppen af varuutbytet med Ryssland under dessa år, erhållas följande

totalvärden: för år 1870 — 56,8 miljoner mark.

” ” 1871 — 71,4 ” ”

” ” 1872 — 84,8 ” ”

” ” 1873 — 80,1 ” ”

Dessa värden visa en fortgående utveckling af handeln med Ryssland under trienniet 1870—72 samt lemna för denna period ett medeltal af 71 miljoner mark.

*) Uppgifter om denna godsmängd stå att vinnas ur jernvägstyrelsens berättelser endast för åren 1871—73, hvarför beräkningen icke kunnat grundas på andra omedelbara anteckningar öfver import- och exportvärdet än de under senare hälften af 1873 gjorda. För detta års första hälft hafva dessa värden på grund af hela godstrafikens fördelning på de olika månaderna antagits utgöra 48,6 % af resp. värden för hela året; för år 1870, under hvilket före det officiella öppnandet af jernvägen en provisionel trafik var anordnad, har värdet för importen och exporten per jernväg antagits uppgå till minst beloppen under månaderna september — december år 1871.

Efter dessa för bedömandet af en del här använda statistiska data nödiga förklaringar skola vi öfvergå till ett närmare betraktande af dessa data för perioden 1856—69. Vi finna då främst att handeln straxt efter fredens afslutande var synnerligt liflig, så att varuutbytet under år 1856 uppgick till 53,62 miljoner mark emot 39,18 miljoner för år 1853, hvarvid för Ryssland endast varuutbytet öfver saltsjön är inberäknadt. Följande år tilltog beloppet yttermera, i synnerhet till följd af en mycket stegrad import, och uppgick till 63,31 miljoner mark för att derefter betydligt nedgå.

För att gifva en lättare öfverblick af sifferuppgifterna, sammanställas här i en tabell några hithörande data, hvarvid för de tidigare perioderna silfverrubeln beräknats till fyra mark.

Årliga medelvärdet i miljoner mark.

	Å r e n.									
	1850, 51, 52	1855, 59, 60	1856, 59, 60	1861, 62, 63	1864, 65, 66	1867, 68, 69	1870, 71, 72			
Importen från	Ryssland öfver saltsjön	7,74	14,40	8,97	18,30	20,93	25,62	15,61		
	Sverige—Norge	2,34	6,27	3,21	4,76	4,60	4,95	8,25		
	Öfriga länder . .	16,73	22,21	22,09	30,75	27,39	29,12	41,23		
Exporten till	Ryssland öfver saltsjön	2,50	2,54	2,97	6,54	8,62	12,44	8,36		
	Sverige—Norge	1,07	3,00	2,40	3,93	2,88	3,59	4,66		
	Öfriga länder . .	6,48	10,05	10,12	15,79	17,58	16,93	24,44		
Totala varuut- bytet med	Ryssland	17	28	20	44,24	46,78	60,26	71,0		
	deraf öfver salt- sjön	10,42	16,94	11,94	24,84	29,55	38,06	24,47		
	Sverige—Norge Öfriga länder . .	3,41 23,21	9,27 32,26	5,61 32,21	8,59 46,54	7,48 44,97	8,54 46,05	12,91 65,67		

Ur denna tabell finna vi att den betydliga tillväxt i varuutbytet, som gör sig märkbar under de två första åren efter kriget, har sin förnämsta orsak i en högt stegrad liflighet i handeln med Ryssland och Sverige, hvilken dock under trienniet 1858—60 betydligt aftager, så att varuutbytet i värde åter närmar sig beloppet före kriget. Med det öfriga utlandet bibehåller det stegrade varuutbytet sig, så till ut- som införsel, temmeligen konstant under perioderna 1856—57 och 1858—60.

Den genom freden upphäfdade två års långa afspärrningen från utlandet förklarar denna handelns synnerliga liflighet de närmaste åren efter kriget. Att varuutbytet med Sverige, särdeles under det första året, till stor del bibehöll sin under kriget vunna stegring har delvis sin förklaring deri, att en mängd i Sverige under krigsåren upplagdt transitogods året 1856 infördes till Finland. Hvad åter den livvade handeln med Ryssland vidkommer, förklaras denna af den stora import af säd, om missväxten 1856 påkallade. Denna missväxt öfvergick de tre nordliga länen, medan endast en knapp skörd erhöles i Viborgs och St Michels län; beloppet importerad spanmål och gryner stegrades därför under 1857 med mer än 6 miljoner lispund, motsvarande ett värde af omkring 10 miljoner mark. Med år 1858 synas handelsförhållandena i det afseende återgått till sitt läge före kriget, att totalvaruutbytet med Ryssland, som under de senaste åren uppgått till omkring $\frac{7}{8}$ af utbytet med utrikes orter utom Sverige och Norge, nu i det närmaste återgick till sitt förra förhållande af in- emot $\frac{2}{3}$ deraf. De tidigare framhållna åtgärderna från slutet af femtiotalet för befrämjandet af landets materiella utveckling i förening med goda skördar, särdeles under åren 1859, 1860 och 1861, förfelade icke att utöfva ett väsentligt inflytande på handeln; derjemte synes den större reciprocitet, som 1859 års förordning fastställt uti handelsrelationerna med Ryssland, på ett synnerligen kraftigt sätt inverkat. Trienniet 1861—63 utvisar för det totala varuutbytet med Ryssland en stegring med omkring 120 % mot föregående triennium, och i samma förhållande hade äfven exporten till Ryssland öfver saltsjön stigit, medan utbytet med Sverige och Norge ökats med endast något

öfver 50 %, samt utbytet med det öfriga utlandet med icke fullt detta belopp; exporten hade dervid tillväxt något mera än importen.

Importen från Ryssland stiger oupphörligt under sextioalet, från 15,32 miljoner mark under år 1860 till ett årligt medeltal af resp. 18,30, 20,93 och 25,62 miljoner mark för triennierna 1861—63, 1864—66 och 1867—69. Förklaringen deraf ligger i de svåra missväxter, hvilka under denna tid drabbade landet. År 1862 hade missväxt åter öfvergått de tre nordliga länen; skörden var knapp i Viborgs och St Michels län. År 1865 drabbade missväxt de sistnämnda tvenne och Kuopio län, under det att skörden utföll knapp i Tavastehus, Vasa och Uleåborgs län. Slutligen öfvergick den svåra missväxten 1867 hela landet, med undantag endast af Tavastehus och St Michels län, der skörden, ehuru något bättre, dock var mycket knapp. Det behof af spanmål, som till följd häraf uppstod, påkallade under åren 1862—68 en import af närmare 64 miljoner lispund eller 9,1 miljon lispund i medeltal årligen, med omkring 11 miljoner såsom maximum för hvardera året 1862 och 1865 samt något öfver 7 miljoner för år 1864 såsom minimum, medan under föregående triennium den antecknade importen i årligt medeltal uppgått till endast 2,6 miljoner lispund. År 1869 gestaltade sig i detta hänseende visserligen något bättre än de närmast föregående åren, i det att införseln af spanmål då uppgick till 6,2 miljoner lispund. Tager man i betraktande att under dessa åtta år närmare 5 miljoner lispund spanmål blifvit utförda, hade i landet stannat mer än 65 miljoner lispund spanmål, som tagit i anspråk ett högst betydligt kapital. Följderna af dessa missväxter gjorde sig märkbara redan under år 1866, då äfven talrika fallissementer inom köpmannaståndet ökade det betryckta läget. Vi finna därför att varuutbytet med utlandet utom Ryssland nedgår för denna tid; tydligare än i medeltalen framträder detta i talen för de skilda åren. Så nedgick varuutbytet med utlandet utom Ryssland, som år 1863 utgjorde 57,24 miljoner mark och för 1865 uppgick till 61,14 miljoner:

år 1864 till 49,04 miljoner

år 1866 till 48,16 miljoner

” 1867 — 43,16 ”

hvar efter det åter begynte stiga. Till detta nedgående bidrog äfven i sin mån de i Europa då pågående krigsen. Varuomsättningen med Danmark hade under krigsåret 1864 nedgått från 1,8 miljoner mark till endast 0,7 miljoner och under det preussisk-österrikiska kriget 1866 nedgick varuutbytet med Tyskland från ett medeltal af 18,7 miljoner mark för de närmast föregående åren till 12,2 miljoner mark för år 1866.

Under sådana förhållanden hade varuutbytet med Ryssland småningom till belopp öfverträffat allt det öfriga utbytet, men nedgick åter från år 1869 till följd af den hastiga utveckling handeln med vestra Europa från denna tid erhöill.

Betrakta vi varuutbytet med de olika länderna, finna vi att varuutbytet med Sverige—Norge de första åren efter kriget betydligt stigit och uppgår under åren 1856—59 till närmare 19 % af hela handeln med utlandet utom Ryssland; äfven med England är utbytet i betydligt tilltagande och utgör för dessa år 22 %, medan utbytet med Tyskland, Spanien och Portugal, Nederländerna och Belgien samt Frankrike relativt betydligt aftager.

Under 1860-talet intager bland utrikes länder Tyskland med afseende å totala varuutbytet allt fortfarande första rummet, ehuru dess relativa betydelse yttermera nedgått och representeras af endast 31 % mot 40 % före orientaliska kriget. Dernäst följa England med 26 %, Sverige—Norge med 15 %, Amerika med 12 %, Spanien och Portugal med 4 %, Nederländerna och Belgien med ett något mindre belopp, Frankrike med 3 %, Danmark, Italien och öfriga länder med tillsammans 5 % af utbytet med utlandet, Ryssland oberäknadt. Sålunda hade, jämförd med perioden före kriget, handeln med Tyskland, Spanien och Portugal, Nederländerna och Belgien förlorat i relativ betydelse, då deremot handeln med England och Amerika relativt gått uppåt.

Importen var störst från Tyskland och utgjorde 41 % af hela importen från utlandet utom Ryssland, dernäst kom den från Amerika med 19 %, England med 16 %

samt Sverige—Norge med 14 $\%$. Exporten var störst till England och uppgick till mer än 43 $\%$ af hela exporten till utlandet; dernäst följde utförseln till Sverige—Norge med 17 $\%$, Tyskland med 14 $\%$, Frankrike med 7 $\%$, Spanien med 6 $\%$, Nederländerna och Belgien med tillsammans 5 $\%$.

Vid slutet af denna period eller år 1869 hade följande städer ett varuutbyte, som öfversteg två miljoner mark.

	Totala varuut- bytet.	Export.
	I tusental mark.	
Helsingfors	30073	5605
Viborg	24493	11223
Åbo.....	12136	3112
Uleåborg.....	4159	2184
Vasa	3813	1446
Björneborg.....	3487	1397
Borgå.....	3199	881
Fredrikshamn (jemte Kotka).....	2744	1419
Kuopio.....	2568	1174

Helsingfors hade sålunda nått första rummet; dess varuomsättning hade sedan år 1852 nästan femfaldigats, medan Viborgs tilltagit mer än 4 $\frac{1}{2}$ gång, Åbo och Uleåborgs med 65 $\%$, Björneborgs med 61 $\%$; Kristinestads hade från 2764 tusen mark nedgått till 1846 tusen. Med afseende å exporten intog Viborg fortfarande första rummet; dess utförsel hade mer än sexfaldigats. Helsingfors hade från det sjette rummet höjt sig till det andra, i det att dess export ökats 9 $\frac{1}{2}$ gång.

Under tioårsperioden 1860—69 utgjordes exporten likasom äfven tidigare i främsta rummet af skogsprodukter, hvilkas värde kan uppskattas till 46,7 $\%$ af hela exportvärdet; af detta procenttal belöpte sig på trävirke och ved 37,3 $\%$, på beck och tjära närmare 8,4 $\%$ samt på aska och bark 1 $\%$. Dernäst följa ladugårdsprodukter med ett sammanlagdt värde af 16,9 $\%$, hvaraf för smöret ensamt 13 $\%$. Jern- och stållexporten uppgår till 11,1 $\%$, väfna-

der och garn utföras till ett sammanlagdt värde af 8 %, öfriga manufakturvaror till något mer än 4 %, hvaraf på exporteradt papper och tapeter under senare hälften af perioden belöpa sig 2,1 %; den exporterade spannmålen värde utgjorde 3,2 %, fiskens omkring 3,1 %. Dessa tal angifva det årliga medelvärdet under nämnda period. För enskilda år vexlar beloppet ganska betydligt; så utgjorde exempelvis för trävirke och ved den högsta procenten 50,9 % år 1866, medan den minsta uppgick till endast 28,1 % under år 1867; smörexporten varierade emellan 18,3 % för år 1868 och 9,5 % under 1866; jernutförseln emellan 14,2 % år 1867 och 7,6 % år 1862; exporten af väfnader och garn emellan 14,3 % år 1867 och 3,8 % under 1861.

Importens hufvudartikel utgjordes af spannmålen, hvilken till följd af de många missväxter, som öfvergingo landet, uppgick till ett medelvärde af 27,2 % af hela införseln samt varierade emellan 11,5 % för år 1860 samt 39,5 % för år 1867. Derefter följde kaffe och socker med importvärden af resp. 8,3 % samt 8 %, väfnader med 7,9 %, jern och stål samt arbeten deraf med 6,6 %, rå bomull med 4,8 %, tobak med 3,4 %, salt med nära 3 %, brännvin, konjak med mera med 2,3 %, viner med 1,6 %, frukter och krydder med 1,1 % samt böcker med endast 0,2 %.

En jemförelse med talen för 12-årsperioden 1841—52 utvisar att af exportartiklarna ladugårdsprodukterna, jernet, väfnader och andra manufakturalster beaktansvärdt vunnit i betydelse, medan skogsprodukterna och i synnerhet tjäran förlorat något af sin visserligen allt ännu öfvervägande vikt.

Af importartiklarna hafva spannmål, bomull, jern och tobak vunnit i relativ betydelse samt nedtryckt procenttalet af de flesta andra artiklars importvärde.

Öfvergå vi nu till tullinkomsterna, finna vi att den stora liflighet i handeln, som utmärkte det första året efter kriget, uppbragte totalbeloppet af dessa inkomster under år 1856 till 6,13 miljoner mark emot 4,86 miljoner för år 1852, hvilket utgjorde det högsta beloppet före kriget. Visserligen nedgingo tullinkomsterna något under de två följande åren, särdeles det senare, och utgjorde 1858 omkring

5,2 miljoner *), men började derefter stiga till följd af den stegrade och livvade verksamheten på alla områden, som utmärkte de första åren på 1860-talet. År 1861 uppgick totalbeloppet, då sjöfarts-, sågnings- och båkafgifterna inberäknas, redan till 7 miljoner mark, emot föregående årets 5,7 miljoner, samt steg yttermera till närmare 8,3 miljoner under år 1863. Derefter inträffade åter ett nedgående, som år för år fortgick och uppnådde sitt minimum med närmare 5,6 miljoner år 1867. Från detta år stego tullinkomsterna, så att totalbeloppet år 1869 uppgick till nära 6,94 miljoner mark. Alla dessa vaxlingar betingades hufvudsakligast af ett motsvarande stigande och fallande af tullen för inkommande varor, hvilken varierade emellan 7,28 miljoner år 1863 och 4,8 miljoner år 1858. Tullen för utgående varor, som år 1856 utgjorde närmare 205 tusen mark, vexlade derefter oupphörligt emellan 302 tusen för år 1865 och 183 tusen år 1860 till dess den, såsom redan ofvan nämndes, nästan helt och hållet aflyftades. Till följd häraf utgjorde exporttullen för åren 1867—69 endast resp. 1,545, 1,676 och 5,907 mark.

Den från år 1859 påbjudna sjöfartsafgiften vexlade, såsom utgående med vissa procent af importtullen, med denna och utgjorde i medeltal för dessa elfva år 173 tusen mark med ett maximum af nära 228 tusen för 1863 och ett minimum af närmare 149 tusen för år 1867. Den uppburna afgiften hade sålunda icke allenast tillfyllest betäckt den dermed afsedda afbetalningen till Ryssland af Finlands anpart i ersättningen för den afskaffade Sundska tullen, utan synes derutöfver hafva lemnat statsverket en icke obetydlig behållning af omkring $\frac{1}{2}$ miljon mark. Sågningsafgiften, som vidtog år 1861 och då uppgick till sitt minsta belopp af nära 213 tusen mark, nådde sitt maximum för denna nioårsperiod med 418 tusen år 1865 samt vexlade för öfrigt beständigt omkring ett medeltal af 314 tusen mark. Lots- och båkinrätnings medlen utgjorde år 1856

*) Här upptagas totaltullinkomsterna endast till hundratusentalen, emedan statistiska byråns uppgifter skilja sig från tulldirektionens berättelser, i det att inkomsten för försålda tullverket tillhöriga gamla inventarier m. m. icke ingå i de förra.

48,8 tusen mark, stego derefter oafbrutet med endast tvenne fall af nedgående åren 1864 och 1866 samt uppnådde år 1869 ett belopp af 229 tusen mark. Under det att årliga medelbeloppet för de sju första åren utgjorde 77,65 tusen mark, uppgick det för de sju följande till det dubbla, eller 155,25 tusen mark årligen.

De årliga totalutgifterna vexlade emellan 504 tusen för år 1856 och 933 tusen för år 1869; olika belopp af exportpremier, som uppgått ända till 90 tusen mark, af restituerade medel och beslagareandelar betingade till någon del den olika utgiften. Medel-årliga utgiften utgjorde, under de första sju åren från 1856—62, 638 tusen; under de senare åren 1863—69 åter 759 tusen mark. Netto-behållningen, då sjöfarts- och sågningsafgifterna samt båkmedlen inberäknas, vexlade emellan 4,7 miljoner mark för år 1858 och 7,5 miljoner för år 1863 med ett årligt medelbelopp af 5,5 miljoner för de första sju åren och 5,9 miljoner för den följande sjuårsperioden.

Jemföra vi tidskiftet efter det orientaliska kriget med det föregående, finna vi att, oaktadt de enorma förluster vårt land lidit under kriget, oaktadt de fyra svåra missväxtår, som öfvergått landet, af hvilka hungersåret 1867—68 var ett af de svåraste, som någonsin drabbat det, handeln dock vunnit en rik utveckling. Varuutbytet hade till värdet mer än fördubblats; exporten alena uppgick till samma belopp som hela landets varuutbyte före kriget, då jemväl handeln med Ryssland öfver Ladoga och landgränsen toges i betraktande, och nettobehållningen af tullinkomsterna hade i medeltal ökats med mer än två miljoner mark. Äfven hade städernas handelsflotta oaktadt dess förluster under kriget betydligt förkofrats och antalet fartyg stigit till 641 om 88,128 läster. Vi finna derjemte att under de svåraste tider, under kriget och hungersåret 1867, frigifvandet af exporten jemte nedsättandet af importtullen anlidades såsom verksamma medel, att hindra betrycket samt befrämja varuutbytet och den materiella förkofran.

Frith. Neovius.

Gustaf III:s första regeringsår.

C. J. Odhner: Sveriges politiska historia under Gustaf III:s regering; första delen; Sthlm. P. A. Nordstedt et S., 1835. 607 sid. 80; pris 8 kr.

Enskilda sidor af Gustaf III:s skiftesrika regering hafva redan förut varit föremål för allvarlig undersökning i förtjenstfulla monografier af El. Tegnér, N. Tengberg, Tham, K. K. Tigerstedt, Waern med flere, men alla arbeten, som behandlat epoken i dess helhet, t. ex. Schinkel-Bergmans och v. Beskows, äro kännetecknade antingen af den hätska bitterhet mot konungen, som genomgår de i de aristokratiska familjernas arkiv förvarade pamfletterna, eller af en smickrande beundran, som söker utplåna hvarje fläck från hans minne. Professor Odhner är den förste, som åtminstone i hufvudsak lyckats höja sig öfver dessa ensidigheter. Redan denna första del af hans betydande verk ådagalägger att han, med all sympati för Gustaf III:s glänsande begåfning och hängifna patriotism, icke är blind för flärden och ytligheten, som åtföljde äfven hans vackraste företag. Framställningen är i hög grad objektiv. Författaren drager sig själf tillbaka, låter händelserna tala och undviker att gifva uttryck åt sina egna känslor. Icke heller söker han fångsla genom glänsande framställningssätt och konstnärlig gruppering af tilldragelserna. Men läsaren vinner genom den lugna och klara utredningen en säker inblick i en mängd betydelsefulla sakförhållanden, hvilka hittills varit tvist underkastade eller outredda.

Till någon del har författaren begagnat tryckta memoarer och dagboksanteckningar, men hufvudsakligen är dock hans material hemtadt ur enskilda och offentliga arkiv, i hvilka han funnit talrika bref, anteckningar och officiella aktstycken, som hittills varit mer eller mindre okända. De officiella papperen erbjuda för denna tid betydande svårigheter. Gustaf III:s styrelsesätt har från början en godtycklig, från lagliga och regelbundna former afvikande pregel, hvarför stor oordning råder bland de handlingar,

som inför efterverlden vittna om regeringens öfverläggningar och beslut. Ofta fördes alls icke något protokoll, och ännu oftare åtnöjde man sig med ett kortfattadt konceptprotokoll, som förvarades än på ett, än på ett annat håll. Hr Odhner har med osparad möda samlat, ordnat och kompletterat dessa aktstycken och sålunda vunnit en i de flesta punkter tillfredsställande kännedom om regeringens hållning och handlingssätt.

Frihetstidens sista år och 1772 års revolution äro utförligt skildrade af C. G. Malmström i frihetstidens historia och i N. Tengbergs monografi öfver 1771—72 års riksdag. Författaren har upptagit resultaten af desses forskningar hvarvid endast en eller annan detalj vunnit ny belysning; så meddelas med stöd af ryska och engelska sändebudens, Ostermans och Godrickes, depescher intressanta upplysningar om beloppet af de korrupsionsmedel, som användes till att besolda mösspartiets ledare och medlemmar. Författaren är ense med Tengberg och Malmström om att det politiska upplösningstillstånd, till hvilket frihetstidens riksdagslif slutligen ledde, och den öfverhängande fara, som genom grannmakernas afund hotade Sveriges sjelfständighet, gjorde revolutionen nödvändig. A. Fryxells försök att förfäktat ett motsatt uppfattningssätt har han icke ens uppmärksammat.

Oaktadt hr Odhner benämner sitt arbete „Sveriges politiska historia“, ger han plats i sin framställning åt en god del af hvad man vanligen kallar „kulturhistoria“ eller „inre historia“. Förvaltningens utbildning är ett hufvudföremål för hans uppmärksamhet, och åt det literära samt konstnärliga lifvet egnas ett skildt kapitel. Läsaren har all anledning att vara honom tacksam därför, men här hafva föregångarene, som uteslutande hållit sig till den egentliga politiken, icke gifvit någon utgångspunkt, och framställningen hade därför vunnit, om författaren genom sjelfständigt studium trängt in i vissa sidor af frihetstidens administrativa lif och kulturförhållanden. Hr Odhner sluter af det politiska förfallet till ett likartadt förfall äfven på andra områden och godkänner därför utan tvekan de hårda omdömen, som Gustaf III fälde öfver den epok han bragt till grafven. Men dervid framstår ej sällan Gustaf

III:s handlingssätt i orättvist ljus gentemot den mörka skugga, som faller på frihetstiden. Ännu under frihetstidens sista år fortgick jemte partilifvet och dess allt djupare förnedring ett allvarligt arbete för samhällets utveckling så i ekonomiskt som intellektuellt afseende. Man hade icke numera tid eller tillfälle att bringa synnerligen många genomgripande reformer i verkställighet, men man affattade förslag, som ej sällan vittnade om allvar och sakkunskap. Detta frihetstidens arbete emottog Gustaf III i arf och förstod att ofta lyckligt begagna sig deraf. Författaren skulle i frihetstidens riksdagshandlingar kunnat finna roten till många organisationsåtgärder från Gustaf III:s tidigare år.

Det är väl knapt riktigt, då författaren (sid. 307) skjuter skulden för de bondeoroligheter, som under åren närmast efter revolutionen yppade sig i flere landsändar, på „den godtyckliga behandling, för hvilken allmogen ofta var utsatt“, och „den sjelfrådighet, som tagit öfverhand bland godsegare och embetsmän under frihetstiden“. Åtminstone i Finland voro de missförhållanden, som gäfvö anledning till oroligheterna, lemningar af en äldre tids sociala missbruk nämligen af sjuttonde seklets adelsvälde. Redan 1685 utbröto på familjen Wredes gods i Elimä oroligheter, hvilka till art och förlopp voro fullkomligt likartade med de af hr Odhner skildrade händelserna af 1773. Bägge gångerna klagade bönderna öfver att de med orätt blifvit beröfvade sin börd- och skatterätt, och nu likasom då åtog sig det segrande konungadömet, inkonsekvent nog, det adliga husbondeväldets sak. Det samma gäller om oroligheterna å de duncanska fräsegodsen i Karelen samt å Jokkis gods, och vi förmoda att förhållandet var i det närmaste det samma å de orter i Skåne och Halland, der en likartad oro under intryck af revolutionen och konungens oförsigtiga ord om frihet och aristokratiskt ok kom till utbrott.

. Den stränga räfst, som 1773 öppnades mot en del af embetsmannakåren, var kanske nyttig, men vid genomläsandet af hr Odhners efter aktstyckena affattade redogörelse derfor kan man dock icke värja sig för intrycket att konungen, ledd af begäret att lysa såsom en oförskräckt rättvisans upprätthållare, vida mera än tillbörligt inverkade

på undersökningens gång. Man emottog med begärlighet alla klagoskrifter, som under konungens eriksgata inlemnades. Justitiekanslern Lilliestråle, om hvars nit man var öfvertygad, sändes kring bygderna för att insamla bevis mot de felaktiga embetsmännen. Den stränge granskaren måste emellertid erkänna att såväl landshöfdingarna som deras underlydande mångenstädes med utmärkt nit fullgjort sina åligganden. Så var fallet i Göteborgs län, Westmanland, Jönköpings län och Södermanland. I andra län var ordningen mindre god, men såväl i hofrätten som justitirevisionen fann man anledning till betydliga afprutningar på justitiekanslerns ansvarspåståenden, hvarvid märkligt nog konungen i de flesta fall anslöt sig till den minoritet, som yrkade på de strängaste straffbestämmelserna. En ännu mera framstående rol spelade konungen personligen i den ryktbara rättegången mot Göta hofrätt. Det strafftal han under eriksgatan den 1 oktober 1773 höll till hofrättens församlade ledamöter kan knapt anses annat än såsom en öfverilad och onödig åtgärd, då ju ännu ingen undersökning förelåg, utan konungen stödde sig endast på lösa rykten. Sedan fortgick räfsten med oblidkelig stränghet och under konungens oafslåtliga påverkan. Hvad han närmast åsyftade framgår ur det tal, hvarmed han för öppna dörrar och i närvaro af en talrik åhörarskara inledde förfarandet i justitirevisionen, bland annat yttrande den önskan att „denna rättegång blefve antecknad i våra tideböcker såsom ett märkeligt bevis af ett tidevarf, förnedradt igenom sjelfsvåld och korrupcion, der allt var möjligt och der man tordes kunna misstänka och beskylla allt“. Slutet af processen blef att fem hofrättsråd blefvo afsatta, medan andra dömdes till suspension eller att mista lönen för längre eller kortare tid. Den sista akten i raden af räfster bildar rättegången mot den gamla mössan, öfverste Gyllensvan, der konungens partiskhet ännu mera otvetydigt trädde i dagen. Saken var i sig sjelf föga betydande — det gälde några rekryter, som blifvit tagna i tjenst, förr än legotiden hos deras husbönder utlupit — men för personens skull gaf sig konungen ingen ro, innan den anklagade mist sin tjenst och en betydlig del af sin förmögenhet. De lagliga formerna kränktes på det mest klan-

dervärda sätt, och konungen skydde icke ens att erkänna att hans handlingssätt bestämts af politisk hänsyn. „Denna sak“, skref han till Creutz, „är den enda, hvare det gamla mösspartiet synes återupplefva; men den ifver, hvarmed jag i rådet förfäktade min sak, och den stränghet, hvarmed jag ej blott bekräftade domen, utan äfven tillkännagaf vissa rådsherrar min förtrytelse, har skrämt dem alla och framkallat en tystnad, djupare än sedan första året efter revolutionen“. Hr Odhner åtnöjer sig med att säga att detta yttrande förklarar konungens handlingssätt. En strängare dom hade väl varit på sin plats. Det är föga uppbyggligt att se den man, som ständigt ville gälla såsom rättvisans främjare, sålunda med berådt mod begagna sin ställning såsom domare till politisk förföljelse. Också faller det i ögonen att konungen, då han 1775 företog sin eriksgata i Finland, icke der fann anledning till räfster af denna art. Finland var dock sedan gammalt embetsmannagodtyckets förlofvade land, och i enskildt bref yttrade konungen att der funnos fogdar mäktigare och vida mer despotiska än konungar. Men likväl var Gustaf III här idel sol och ljus. Åbo hofrätt berömdes för drift och oväldighet i rättsskipningen; landshöfding Rappe i Åbo fick likaså erkännande för nitisk embetsförvaltning, och Sveaborgs samt Svartholms fästningsverk, denna tids största offentliga företag i vårt land, befunnos utförda efter de fastställda planerna. Orsaken till att embetsmännen i Finland undgingo svårare efterräkningar låg utan tvifvel deri, att konungen numera ansåg lämpligt att vinna genom godhet och mildhet, liksom han förut sökt imponera genom stränghet.

Vi tro således att Gustaf III:s räfst på intet sätt kan läggas till grund för ett allmänt omdöme om frihetstidens administrativa förhållanden. Om äfven embetsmannainflytandet var stort, så skärptes dock under denna tid i väsentlig mån kontrollen öfver förvaltningen. Landshöfdingarnes rapporter och riksdagsberättelser vittna derom. Riksdagsarbetet gick till väsentlig del ut på att granska embetsmännens förvaltning. Och frågar man sig om frihetstiden var egnad att uppfostra insigtsfulla embetsmän, så behöfva vi endast nämna de främsta bland Gustaf III:s egna rådgifvare: bröderna Scheffer och Johan Liljencrantz.

Desse och deras samtida hade utbildat sig vid frihetstidens riksdagar och voro mångfaldigt pröfvade män, då Gustaf III skänkte dem sitt förtroende. De administratörer, som sedermera utgingo ur Gustaf III:s skola, kunna näppeligen likställas med dem.

Författaren framlägger i sista kapitlet en åsigt om den svenska vetenskapliga utvecklingen, som äfven den är mindre rättvis mot frihetstiden. Han anmärker med rätta att den utveckling, det svenska undervisningsväsendet under storhetstiden erhöll, i förening med denna tids kraftfulla patriotism välgörande och höjande inverkade på det vetenskapliga forskningsarbetet. Men han skjuter öfver målet, då han förmenar att den vetenskapliga lifaktighet, som under frihetstidens första årtionden var rådande, egentligen endast var en reminiscens från storhetstiden; hvarutom arvet förvaltades så illa, att under frihetstidens senare skeden en svaghet i det vetenskapliga lifvet blef märkbar, hvaraf den afmattning, hvaröfver under Gustaf III:s regering klagades, endast var en fortsättning. Han anser äfven att den vetenskapliga undervisningen vid skolan och universitetet mot slutet af frihetstiden sjunkit, i det att den slapphet och brist på tillsyn, som märktes i hela förvaltningen, äfven sträckte sig till läroanstalterna. Det må nu medgifvas att storhetstiden i antikvarisk och historisk forskning stod framom frihetstiden. Det ärorika deltagandet i Europas allmänna lif inverkade här omedelbart höjande och frambragte sådana verk som Hadorphs och Peringskölds samlingar, med hvilka de följande forskarenas icke kunna jämföras. Dock har frihetstiden på detta fält betydande namn t. ex. Lagerbrings att uppvisa. Men det kan icke gerna ifrågasättas att icke frihetstiden på andra vetenskapliga områden var Sveriges mest lysande tid. Linné gick i spetsen bland naturforskarena, och honom följde en mängd banbrytande andar. And. Celsius, A. F. Cronstedt, T. Bergman, Scheele, Wargentin och Melanderhjelm voro bland de främsta. Allmänheten följde desses och deras samtidas arbeten med stigande intresse, icke blott för den praktiska nyttas skull, som väntades, utan äfven af ren vettgirighet. Att mot slutet af frihetstiden ett bakslag skulle inträffat torde knapt kunna ådaggaläggas. Tvärtom var det mot

slutet af epoken, som samhällsvetenskapernas förut nästan obearbetade områden med nytänd ifver beträddes. Den svenska riksstatistiken grundlades, och bland tänkare i ekonomiska frågor behöfva vi endast nämna Anders Chydenius. Hr Odhner medger att den lifaktighet, som rådde inom denna literaturgren, efter revolutionen blef förkväfd genom styrelsens maktspråk. Men äfven i öfrigt torde den likgiltighet för all egentlig forskning, som numera herskade i de ledande kretsarna, hafva bidragit till att det vetenskapliga intresset afmattades. Inom undervisningsväsendet upprätthölls under frihetstiden den organisation, som under storhetstiden blifvit grundlagd, men tillika var man oafslätligt sysselsatt med förslag till genomgripande förbättringar inom såväl elementar- som folkundervisningen. Författaren omnämner huru dessa planer under Gustaf III:s tid föllo för A. J. v. Höpkens dräpande kritik, ett drag som äfven det vittnar om en likgiltighet, som bjert sticker af mot frihetstidens reformifver.

Regeringens verksamhet på samhällslifvets olika områden inskränkte sig emellertid icke till granskning af hvad den föregående tiden lemnat i arf. Derjemte försiggick en nyskapande verksamhet, hvilken af författaren med stöd af rikt material belyses. Många af de personligheter, som stodo vid Gustaf III:s sida, få dervid för första gången sin rätta plats. Ulrik Scheffer, en man med sund tankekraft, mångsidig erfarenhet och fast karakter, ledde såsom kanslipresident jemte konungen utrikes angelägenheterna, men hade äfven inflytande på den militära och civila administrationen. Hans broder, Karl Fredrik Scheffer var en mindre djup personlighet, men fängslade konungen genom sitt lifliga snille och sin varma hängitvenhet för den franska filosofins läror. En egendomlig rol spelade A. J. v. Höpken. Missnöjd och bitter var han ständigt redo att nedrifva hvad andra uppbyggt, hvarför hans öfverlägsna förmåga i allt mindre grad togs i anspråk. Såsom tidskiftets mest betydande statsman framstår dock Johan Liljencrants, som stod sin samtida Turgot nära genom sin sunda och klara uppfattning af de finansiella och ekonomiska frågorna. Det stöd Gustaf III gaf denne man mot hans motståndare är ett bland de vackra dragen i hans historia.

Författaren redogör sakrikt för den myntrealisation Liljencrants, som 1773 blifvit utnämnd till statssekreterare i handels- och finansexpeditionen, genomförde. Han afstod från att söka återbringa de utlöpande bankosedlarna till deras ursprungliga värde, hvilket redan under frihetstiden visat sig omöjligt, men föreslog att sedlarna skulle inlösas efter en viss lägre kurs, omkring hälften af det nominela beloppet. Detta var i sjelfva verket en statsbankrutt med ackord, hvarvid många enskilda personer måste blifva lidande, men han ansåg att desses rätt under de rådande förhållandena måste gifva vika för det allmänna bästas kraf. Medel till realisationen skulle vinnas genom anlitan af alla bankens tillgängliga valutor, hvarjemte kronan skulle tillskjuta fem miljoner rdr. sp., hvaremot all kronans skuld till banken skulle afskrifvas. Tillika skulle statsverket gifva banken en försäkran, att det framdeles icke skulle anlita banken om hjälp på annat sätt än genom de vanliga kreditiven, ett löfte som kunde afgifvas under förutsättning af framtida klok hushållning med statens medel. Planen stötte på motstånd hos rådet, der A. J. v. Höpken var den främste af Liljencrants' motståndare, och hos bankofullmäktige, som bland annat framhöllo att kronan alltför lätt komme att blifva kvitt sina skulder till banken. Men de gensträfviga rådsherrarne bragtes till tystnad och bankofullmäktige tvingades, oaktadt de lagligen bordt hafva en afgörande röst, att vika för konungens maktspråk. Sedan ett utländskt lån blifvit upptaget, genomfördes myntrealisationen 1777 och kröntes med framgång. Banken återvann fullt förtroende och affärsverksamheten erhöll genom de nya specieriksdalerna en länge okänd trygghet.

I förbindelse med myntrealisationen begynte Liljencrants arbeta på statshushållningens ordnande till fulljemit mellan inkomster och utgifter. Han ådagalade äfven dervid en klar och förutseende statsmannablick, men olyckligtvis strandade hans goda afsigter mot konungens slöseri och det lättsinne, hvarmed denne, sedan de första svårigheterna voro öfvervunna, började behandla de finansiella frågorna. Liljencrants ville komma derhän, att icke blott statsbristen skulle afhjelpas utan äfven ett öfverskott anskaffas, så att konungen vid behof skulle kunna förfoga

öfver en miljon rdr. sp. utan att rubba statshushållningens regelbundna gång. Målet skulle nås genom sparsamhet, genom att befordra industrin och handelns utveckling och genom att öppna nya källor för ökande af statens inkomster. Spanmålshandeln befriades från de bojor, som tryckt den, början gjordes till införande af en friare brottmålslagstiftning, och genom skickligt begagnande af konjunkturerna vann statsverket en fast kredit på de utländska marknaderna. Men detta hjälpte icke, ty utgifterna ökades oafslätligt, då ju konungens benägenhet för lyx och kostsamma företag icke lät hejda sig. Man tog sin tillflykt till lån, försträckningar och anticipationer på följande års inkomster för att sålunda vinna en skenbar jemvigt i budgeten. Riksgäldskontoret inrättades mot slutet af 1777 för fortgående afbetalning å riksskulden, men måste, då icke nödiga medel ställes till dess förfogande, inskränka sig till att omsätta statslånen. För år 1778, då ständerna skulle sammanträda, uppgjordes en statsreglering med en mängd illusoriska såväl inkomst- som utgiftsposter, ett; såsom hr Odhner uttrycker sig, „konststykke i den högre finansens“, som lyckades, då ju ingen närmare granskning kom i fråga.

Bland de utvägar, genom hvilka Liljencrants ville öka kronans tillgångar, var bränvinsregalet en af de viktigaste, men hans ursprungligen riktiga plan blef korsad genom det inflytande kronobränneriernas upphofsman G. G. Wrangel lyckades vinna. Hr Odhners berättelse om denna sak blottar en af de svagaste sidorna i Gustaf III:s styrelse. Enligt Liljencrants' förslag skulle kronan utarrendera bränningsrätten till förpaktare, hvilka under loppet af vissa år skulle hafva rätt att afbränna ett bestämdt kvantum säd årligen. Endast undantagsvis finge af kronan sjelf för eget behof anlagda brännerier förekomma. I stället skulle bränvinsbevillningen upphöra. I enlighet med denna plan skred man till verket, men då icke förpaktare i tillräcklig mängd anmälde sig, greps man af misströstan och beslöt att låta bränningen verkställas af kronan sjelf för egen räkning. Liljencrants berättar i sina efterlemnade anteckningar att han afstyrkt detta, men kanske skedde det icke med tillbörlig kraft. Den 2 maj 1776 utskänktes den „första kronosupen“ i hufvudstaden, och

sedan gick bränvinsfloden öfver landet. Om dess förderliga moraliska verkningar finnas många intyg. „De många inviter“, skref någon tid senare landshöfdingen i Nylands län A. de Bruce, „som voro uppresta nästan vid hvar knut, och den alltför öfverflödiga och lätta tillgången af den förtjusande bränvinsdrycken har mycket bidragit till allmogens liderlighet och de många existerande brottmål“. Hr Odhner har utredt att företaget, som varit afsedt att blifva en guldgrufva, till följd af felaktiga anordningar det första året gick med stor förlust; senare blef det icke stort bättre. Slutligen, men för sent öppnades äfven konungens blickar för saken. „Det enda fel“, skref han enligt de gustavianska papperen år 1778 till Creutz, „som jag begått, eller rättare, som man kommit mig att begå, är affären med bränvinet“.

Åt Finlands förhållanden under Gustaf III:s första regeringsår har hr Odhner egnat en omsorgsfull uppmärksamhet; också meddelar han synnerligen värderika upplysningar derom. Mera än någon annan af våra konungar vinnlade sig Gustaf III om Finlands bästa, likasom i öfrigt ingen af dem så ofta som han besökte vårt land och i så varma ordalag uttalade sitt intresse för detsamma. Bevekelsegrunderna dertill voro flerfaldiga: Finlands hotade läge invid gränsen, som gaf anledning till ständiga omsorger, dess växande andliga och materiela resurser samt det understöd konungen under revolutionen från finskt håll erhållit. Gustaf III:s förkärlek för Finland visade sig icke blott i ord, utan äfven i ett stort antal betydande reformer, hvilkas utgångspunkt var den finska eriksgatan i maj och juni 1775 och de rådplägningar, som derunder höllos i närvaro af riksråden Ulrik Scheffer och Hans Henrik Liewen. Främst voro blickarna riktade på storskiftet. Det hade förtjent omnämnas att denna fråga redan under frihetstiden, sedan decennier, varit under debatt och att storskiftet i Österbotten delvis var genomfördt redan vid Gustaf III:s tronbestigning, hvarför förtjensten af reformen icke helt och hållet bör tillräknas Gustaf III och hans män. Emellertid inledde Gustaf III:s i Åbo den 27 juni 1775 utfärdade förordning om storskiftet i Finland en ny, afgörande epok i det finska storskiftets historia. Det var

i främsta rummet *en* tvistefråga af genomgripande vikt, som genom denna förordning löstes, i det att det fastställdes att hvarje hemman efter dess storlek och behof skulle få ett visst antal tunnland af skogsmarken sig tilldeladt, men att det öfriga skulle afskiljas eller „afvittras“ och för framtiden ställas under statens uteslutande förfogande. Rättsligt stödde sig detta förfarande på den sedan sekler inom lagstiftningen gällande uppfattningen om kronans rätt till skogsmarkerna, och dess nytta från ekonomisk synpunkt var obestriddig. Men å andra sidan torde vid afvittringarna många ingrepp skett i häfdvunnen eganderätt, hvarför de besvär, som vid riksdagarna och andra tillfällen inlemnades till regeringen, väl icke voro alldeles oberättigade. Detta gäller i synnerhet om de sydliga landskapen, der jorden längesedan var skiftad och skattlagd. Författaren går icke in på dessa det finska storskiftets detaljer, hvilkas utredande skulle fordrat en långvarig och speciel kameral undersökning; ty de af K. V. Gylden utgifna landtmäteriförordningarna gifva ingalunda tillräckligt material. Hans slutomdöme, att storskiftet lände Finland till gagn och välsignelse, torde ingen jäfva.

Likasom storskiftet hade flere andra reformer: en ny länereglering, inrättandet af en ny hofrätt, anläggandet af nya städer i det inre landet och öppnandet af nya segelleder redan länge varit under öfverläggning. För allt detta lågo gamla, under frihetstiden uppgjorda projekt mera eller mindre till grund, men den drift och framgång, hvarmed åtgärderna genomfördes, bör i alla fall räknas konungen till förtjenst.

Härtill anslöto sig åtgärder för förbättrande af Finlands försvarsväsende, hvilket särskildt måste ligga regeringen om hjertat. Vigtigast var regeringens ombildning till stående truppstyrka, hvarmed öfverstens å Sveaborg. H. af Trolles, namn är förbundet. Det var nämligen denne, som föreslog att rotarna skulle åläggas att två om två förena sig om upprätthållandet af en vargeringskarl och att de nya, stående vargeringskompanierna regelbundet skulle öfvas under ledning af en för ändamålet tillräcklig officerskår. Märkvärdigt nog gjordes ingenstädes svårigheter vid den nya inrättningens genomförande, oaktadt der

innebar en ny, ganska tryckande börda. Också anmärkte Görän Sprengtporten att „en synnerlig patriotism alltid visar sig hos denna nation, så snart det gäller försvarets förkofran“, ett yttrande som vackert karakteriserar den offervillighet, som känslan af hotande faror hade framkallat. I ett annat fall, då det gälde den så kallade passevolansafgiftens införande för ökande af truppernas rörlighet, ansåg man sig deremot icke kunna undgå att begära rust- och rotehållarenes bifall, hvarför öfverste de Bruce fick i uppdrag att under somaren 1776 besöka de skilda länen i Finland för att utverka deras samtycke. En lämpligare person hade knapt kunnat väljas för ett så grannliga värf. „Vid all afhandling med en allmoge“, skref han i sin slutberättelse, „finner man gemenligen deras tycke för en gammal vana och plägsed så inrotadt, att de svårligen kunna förmås gå derifrån, huru tungt och besvärligt det ock vara må. — Det fordras därför mycket tålmod och många explikationer att bemöta deras inkast, häfva deras tvifvelsmål och göra dem afsigten och nyttan begripliga“. Ett så humant regeringsombud hade man väl sällan sett i våra bygder. Också aflopp hans sändning så väl till regeringens som allmänhetens belåtenhet.

I den öfver hufvud ljusa tafan af Finlands ställning under denna tid framskyntar dock en mörk punkt: Görän Magnus Sprengtportens allt bittrare missnöje. Författaren anmärker med rätta att Gustaf III visade prof på menniskokännedom, då han anvisade denne rikt begåfvade, men svårhandterlige man en afskild verkningskrets i Savolaks, der han kunde göra sin stora förmåga gällande, utan att råka i delo med sina embetsbröder. För hans förträffliga organisation af Savolaks' brigaden, upprättandet af Haapaniemi krigsskola med mera redogör författaren enligt förut bekanta källor. Derjemte meddelas ur Görän Sprengtportens i svenska riksarkivet förvarade korrespondens med Ulrik Scheffer några nya drag om orsakerna till brytningen mellan honom och konungen, hvarvid hr Odhners grunduppfattning i det närmaste öfverensstämmer med K. K. Tigerstedts i denna Tidskrift införda skildringar. Den misstänksamme och orolige mannen fann snart sin ställning i Savolaks alltför anspråkslös. Han anhöll i mera eller mindre för-

täckta ordalag att öfverbefälet i Finland skulle anförtros åt honom, ett anspråk som icke gerna kunde tillmötesgå, då han hörde till arméns yngre officerare. Han kände sig dessutom sårad öfver det mottagande flere af hans förslag rönt inom den nyupprättade så kallade försvarberedningen, hvars ledande man, Karl Sparre, han ansåg såsom en personlig fiende. Då äfven hans ekonomiska förhållanden till följd af slösande vanor blifvit brydsamma, fann han slutligen vistelsen i hemlandet olidlig. Han begärde konungens tillstånd att få företaga en utrikes resa, hvartill Gustaf III biföll, jemte det han beviljade honom ett reseanslag. Gustaf III såg icke ogerna att den nyckfulle mannen lemnade riket, i synnerhet som riksdag förestod, men Sprengtporten hade snart ångrat sig och emottog med bittert missnöje konungens respass. Det bref af den 2 oktober 1778 han med anledning deraf skref till Ulrik Scheffer är betecknande. „Jag är utom mig af glädje“, hette det deri, „att få resa med så goda skäl, att kunna lemna långt bakom mig, jag vill ej säga mitt fädernesland, ty det finnes ej något fädernesland för den, som tillintetgjort dess frihet, utan hemmets härd, der jag stundom haft det ganska hett. — Det återstår för mig endast att gå bort och låta döda mig, ty säkerligen ger man mig ej så mycket, att jag kan lefva.“ Då han afreste i mars 1779, var brytningen fullbordad. I allt hans missnöje spela penningefrågor en stor rol. Så var det äfven, såsom af ambassadören grefve Creutz' i svenska riksarkivet förvarade korrespondens framgår, sviket hopp om underhållspennin-gar af franska staten, som 1781 föranledde honom att afstå från sin plan att från Paris öfvergå till Amerika för att deltaga i amerikanska frihetskriget.

De utländska makternas ställning till Sverige efter revolutionen har förut med ledning af franska och engelska källor blifvit tecknad i El. Tegnér's uppsats Om Sveriges yttre politik efter statshvälfningen 1872 (Hist. bibl. 1879). Hr Odhner har för denna fråga hemtat nytt material hufvudsakligen ur ryska källor och derigenom vunnit en mera omfattande, ehuru med Tegnér's framställning öfverensstämmande öfversigt af ämnet. Ytterligare har en finsk forskare hr Aug. Hjelt nyligen i en akademisk afhandling uppta-

git samma ämne till behandling och i allt väsentligt avslutit sig till föregångarene.¹⁾ Ur denna mångsidiga granskning har framgått att de faror, som efter revolutionen utifrån hotade Sverige, långt ifrån voro obetydande. Ryssland, Preussen och Danmark täflade i att söka tillintetgöra resultaten af revolutionen. Under början af 1773 var krigsfaran så stor, att regeringen i Stockholm ansåg sig med ifver böra påskynda krigsrustningarna, i synnerhet i Finland. Derunder upprätthöllo Gustaf III och kanslipresidenten Ulrik Scheffer en lika fast som värdig ton i den diplomatiska brefvexlingen, en ståndaktighet som verkade så mycket mera imponerande, som fullständigt lugn rådde i Sverige. Den sluge Fredrik II i Preussen under rättades om att den nya svenska författningen var en rent inre angelägenhet, om hvilken ej kunde underhandlas med främmande makter, sedan svenska nationen förklarat sig nöjd dermed. Katarina II af Ryssland hindrades genom kriget med Turkiet och oron i Polen att gripa till vapen. Och Danmark var för svagt att ensamt företaga något. Så vans en diplomatisk seger, som tillika var en seger öfver lemningarna af möss-partiet, ty förgäfves sökte Rysslands sändebud i Stockholm, Osterman, numera samla sina spridda vänner. Patriotismen hade fått ny kraft, och den nesliga vanan att sälja sig åt utländingar hade upphört. Mindre lycklig var deremot Gustaf III sedermera i sina bemödanden att fullt återställa det goda förhållandet till Katarina II, som icke fäste något synnerligt afseende vid hans oroliga jägtande efter hennes gunst eller till och med roade sig med att drifva gäck med grannen i vester. Äfven besöket i St Petersburg 1777, vid hvilket Gustaf III fäst stora förhoppningar, hade knapt annan betydelse än att allmänheten i och utom Sverige begynte tro på ett godt förhållande mellan de bägge hofven, hvilket dock i sjelfva verket icke förefans. Det för Gustaf III okända förbund, som den ¹²/₁ augusti i St Petersburg afslutits mellan Danmark och Ryssland mot Sverige, var ett Damoklessvärd, som ständigt hotade Sveriges trygghet,

¹⁾ Sveriges ställning till utlandet närmast efter 1772 års revolution, af Aug. J. Hjelt; Helsingfors 1887.

och redan nu kunde de invigda märka att svårigheterna ökades genom svagheter i Gustaf III:s karakter och det dubbla spel han gerna sökte inslå.

Mera än genom dessa ännu aflägsna faror oroades Gustaf III vid den tid, till hvilken författarens framställning sträcker sig, genom den tilltagande missämjan inom den kungliga familjen. Med rätta skjuter han hufvudsakliga skulden därför på enkedrottningen, Lovisa Ulrika, hvarjente han såsom idel förtal tillbakavisar de nesliga ryktena om kronprinsens födelse, till hvilka Schinkel-Bergman besynnerligt nog med förtroende lyssnat. I öfrigt var den politiska horisonten i Sverige åtminstone skenbart klar, då 1778—79 års ständer sammanträdde. Såsom bekant var denna riksdag snarare en hyllnings- och tacksägelsefest än en tilldragelse af politisk betydhet, hvarför den icke intar ett stort rum i framställningen. Missnöjet var ännu doldt och frambröt endast då och då i enstaka yttningar. Huru detta missnöje småningom utvecklade sig till en storm, som skakade Gustaf III:s tron och förberedde hans tragiska slut, skall blifva ett hufvudtema i den följande delen af professor Odhners arbete.

M. G. Sohybergson.

En rysk reformator.

Nutidsbild af S—e.

I en rysk folksaga berättas om bonden Ilja från Murrom, att han under årtal ansetts för lam och setat orörlig sammankrupen vid spisen. Men en dag kommo några pilgrimer till hans stuga och bådo honom om en skål vatten. Utan att tänka på sin lamhet, steg han upp och gick utan svårighet efter vattnet. Och sedan han själf druckit deraf, kände han sig så jttestark, att han var tvungen att genom en ny dryck taga bort hälften af sin styrka, emedan han annars rubbat jorden ur dess bana.

Är ej det ryska folket en slik Ilja? Måhända finnes hos denne ännu i orörlighet hvilande jette krafter, de der, en gång bragta till medvetande, skola omgestalta världens öden! Han växer dag för dag. Redan har han bredt ut sig öfver Finland och Östersjöprovinserna. Han har uppslukat mer än halfva Polen, öfver hälften af Turkiet, och sträcker ut sina jettearmar öfver större delen af Asien ända från Ishafvet till Kinas och Afghanistans gränser. När denne koloss vaknar till medvetande om, att en lefvande själ finnes hos honom, att han kan röra sig fritt och obehindradt bruka sina vapen och verktyg — hvar finnes då väl den kraft, som kan stå honom mot?

Och detta ej blott i afseende på yttre, politisk makt. Kanske slumrar hos detta naiva naturbarn ock andliga krafter, som en gång skola „försätta berg“. — Det häpnande Europa har måst ana sådana slumrande ryska kulturmakter, då i dessa dagar de ryska nutidsromanerna blifvit allt mer bekanta inom världslitteraturen. Hvem hade väl — jag behöfver icke säga för tjugu eller tio år sedan — nej blott för ett par år sedan ute i Europa anat att i Ryssland, der man ännu trodde ett moskovitiskt barbari råda, att der inom den slaviska bokverlden, redan för länge sedan realismen nått en utveckling, hvartill än i dag de förnämsta kulturfolkens literära konst ej kan uppvisa något motstycke? Ja, man kände väl och beundrade Turgenjevs

mästerskap; men han var ju nästan lika mycket kosmopolit som ryss; och så länge man trodde honom stå ensam kunde man ju skriva hans konst på hans vesterländska bildnings räkning. — Men nu veta ju alla bildade i Europa att Ivan Sergievitch alls icke stod ensam, utan hade omkring sig en hel skara af nationelt ryska författare, som långt innan man ännu i Frankrike ens uppfunnit den moderna konststilens slagord, redan i dess manér skapat odödliga mästerverk, — allt ifrån hans föregångare Puschkin och Gogol till hans samtida medtäflare Pisemsky, Gontcharof, Dostojevski och Tolstoi.

När man läser dessa ryska naturalisters mästerliga skildringar af Rysslands samhällslif, deras djupsinniga och skarpsynta psykologiska karaktersanalyser, och framför allt, då man liksom känner det stora, varma ryska hjertat klappa sig till mötes från alla deras arbeten, — då måste man förr eller senare göra sig den frågan: hvad månne blifva här af, när de vända samma klarsynta blick till verklighetens värld; när deras människokärlek går „from sounds to things“; när af samhällskritikern och satiristen blir en samhällsreformator?

En af dem har redan genom sina senaste skrifter och genom sitt nuvarande lif svarat på den frågan. *Leo Tolstoi* har genomgått denna utveckling från diktens till verklighetens område.

Hans literära utveckling har oafbrutet gått i den riktningen, allt från sin början, till dess att den nu fört honom utöfver det literära området, till de praktiska samhällsreformernas. För hans vittra utvecklings olika stadier är det särskildt tvenne arbeten, som äro typiska. Sitt författarerykte vann han egentligen först med „Kosackerna“. Der är han ännu romantiker, dväljes inom natursvärmeriets drömverld. Med sitt storverk „Krig och fred“ öfvergick han derefter till prosans område och verklighetens. Men der höll han sig dock ännu på sätt och vis på afstånd från lifvet, derigenom nämligen att det ej var nutiden, som han gjorde till föremål för sin skildring, utan det förflutna. Äfven historiens romantik sköt han emellertid tillbaka i nutidsskildringen „Anna Karenina“. Der stod han mitt uppe i det honom omgifvande hvardagliga lifvet.

Der var han verklighetsdiktare fullt ut. — Hvad skulle väl nästa steg blifva? Skulle det föra honom än närmare lifvet och verkligheten, eller skulle han nu ej komma längre, utan måhända vända om? Det sistnämnda önskade otaliga beundrare af hans mästerskap inom den historiska romanen. Och deras önskan tycktes ock skola gå i fullbordan. I en rysk tidning införde han nämligen början till en ny stor historisk skildring, en sorts fortsättning på „Krig och fred“, innehållande en liknande teckning af decembristernas intressanta epok i Rysslands historia. Trenne kapitel utkommo men så bröt författaren plötsligt af och lemnade aldrig någon fortsättning.

Han skulle ej vända åter från sin verklighetsstråt, utan tvärtom: anledningen, hvarför berättelsen aldrig fullbordades, var den, att dess författare nu till fullo öfvergick från dikten till verkligheten, — icke blott från romantiken till verklighetsdikten, utan ock från denna till verkligheten sjelf, till det praktiska lifvet. Af skalden vardt nu en social och religiös reformator. Förutom några små folkböcker med afgjordt tendenssyfte har han sedan 1877 endast utgifvit trenne arbeten. Men det är icke romaner eller dikter, utan dialektiska skrifter med praktiskt syfte; de äro hans sociala reformprogram — skrifter af så afgjordt praktisk art, att de samtliga blifvit förbjudna af den ryska censuren och därför endast cirkulera i talrika afskrifter man och man emellan. Inom bokverlden ha de först införts genom under de sista två åren utkomna tyska öfversättningar, af hvilka den ena under titeln: „*Hvad är att göra?* — *Bekännelser*. Af Leo Tolstoy“ — ock nyligen införlifvats med vårt språk. Den andra, som bär titeln „*Worin besteht mein Glaube?*“ finnes ännu endast i den nämnda tyska öfversättningen.

I.

Redan i ett af hans första ungdomsalster, den lilla turistskizzen „Luzern“, framträder hos Tolstoi med ovanlig innerlighet och värme den filantropi, som sedan allt mer och mer blifvit det bestämmande grunddraget i hans karakter och numera ock omgestaltat hela hans lif och verksamhet..

Motivet till denna berättelse hemtade han från följande anteckning i sin resedagbok:

„Den 7 juli år 1857 uppträdde i Luzern framför hotellet „Schweizerhof“, hvarest mer än hundra rika turister logerade, en stackars vandrande sångare och sjöng en half timmes tid sina visor med ackompagnement på guitarr. Öfver etthundra personer åhörde honom. Tre gånger bad sångaren sina åhörare om en liten gifva. Ické en af dem gaf honom ett öre, och många skrattade åt honom.“

Denna hvardagliga händelse skulle helt visst på flertalet af oss gjort föga intryck, men den unge ryske grefven upprörde den ända i hans innersta. Efter skildringen af huru han sjelf, för att gifva den stackars sångaren upprättelse, broderligen tog honom under armen, förde in honom i det eleganta kafféet och länge vid en flaska vin satt och språkade med honom och till sist äfven delade sin börs med honom, slutade han sin berättelse med följande passionerade utbrott mot de andres hjertlöshet:

„Detta är en händelse, som vår tids historieskrifvare med outplånlig eldskrift borde införa i sina annaler. Denna tilldragelse är af större, allvarigare betydelse, mycket djupare innebörd än de händelser, som vanligen förtäljas i tidningarna och historien. Att engelsmännen åter dödat tusen kineser, därför att dessa icke lemna dem något för deras pengar, — att fransmännen åter mördat tusen kabyler, emedan kornet växer så bra i Afrika och emedan oafbrutna krig äro mycket nyttiga för utbildandet af soldaterna, — att turkiska sändebudet i Neapel icke längre får vara jude, — att kejsar Napoleon går till fots i Plombières och ger sitt folk den försäkran, att han endast „med Guds nåde“ herskar öfver dem, — allt detta är blott ord, med den enda skilnaden, att de till en del äro obekanta, till en del för länge sedan bekanta. Men den händelse, som tilldrog sig i Luzern den 7 juli, synes mig alldeles ny och ovanlig, och den hänför sig till en bekant episod i det menliga samhällets utveckling. Den är icke ett faktum för de menliga bragdernas historia, men för historien om menlighetens utveckling och civilisation. — Detta menliga faktum, som vore omöjligt i en större landtby i Tyskland, Frankrike eller Italien, hvarför kan, det just

inträffa här i Schweitz, hvarest civilisationen, friheten och jemlikheten äro drifna till sin höjd, hvarest de mest civiliserade nationers mest civiliserade medlemmar mötas på sina resor? Hvarför hafva dessa människor, hvilka i sina palats på sina möten och i sina salonger entusiasmeras för de stackars kinesernas öden långt borta i Asien eller intressera sig för kristendomens utbredning och den europeiska kulturens införande bland Afrikas vildar, — hvarför finnes hos dem intet af den naturliga medkänsla med nästan, som gör sig gällande hos hvarje oförderfvad varelse? Finnes då ingen sådan känsla mer, har den utträngts af äregirigheten, fåfängan och egennytan? . . . Har hederskänslans stärkande, bildningens spridande, förståndets öfning, samhällsformernas utveckling, — med ett ord, har det, som vi kalla civilisation, kväft behofvet hos oss att tillfredsställa våra innersta hjerteböjelser? . . .“

Och Tolstoi slutar sina betraktelser öfver tyrolarens motgång med tvifvel på kulturens förmåner, ja med en uppskakande skepticism, med förtviflan om möjligheten att förstå lifvet och människorna. — Allt detta för att en stackars gatsångare blef utan recett!

Några år derefter blef han i Paris vittne till en af rättning. Det var en brottsling, som i närvara af flere tusen åskådare guillotinerades.

„Jag visste“ — skref Tolstoi trettio år senare härom — „jag visste att mannen var en afskyvärd missdådare, och jag kände till alla de förnuftsgrunder, hvarmed man sedan så många århundraden tillbaka sökt urskulda och förklara handlingar af detta slag. Jag visste att det skedde med full afsigt och öfverläggning, med vett och vilja, men det oaktadt, när hufvudet skildes från kroppen, skrek jag till i bestörtning. — Jag förstod, hvarken med hufvudet eller hjertat, men med hela min varelse, att alla de sofismer jag hört till dödsstraffets försvar, icke voro annat än grymma, elaka dumheter. Hur många människor man än må samla ihop, och hvad namn man än må ge åt sin ogering, så är ett mord dock alltid ett mord, det vill säga den största synd man kan begå här i verlden, och jag förstod

att hvad som nyss egt rum inför mina ögon, just var ett sådant brott.“

„Och“ — tillägger han med den för honom egendomliga skonslösa, nästan obarmhertiga sjelfkritiken — „jag sjelf, som varit närvarande och icke sökt hindra det, jag hade gillat detta brott. Jag hade tagit del i det!“

Samma lättörda, nervösa, ofta nästan sjukligt uppjagade med känsla med de svage och förtryckte har sedan följt honom hela lifvet igenom och bildat den varma underström, som genomgår alla hans stora poetiska arbeten. Men större delen af sitt lif tillbragte han ute på landet och såg ej fattigdomen i annan form, än den, som mildrades af landtbons förnöjsamhet och enkla fordringar på lifvet och af hans egna bönders jemförelsevis välbergade ställning. Först när han 1881 flyttade in till Moskva, trängde sig fattigdomen, det menliga eländet, in på honom med all sin afskyvärdhet. Här, i en stad med nästan 20-tusen hungrande och frysande, kunde han ej gå ett steg utan att möta armodet, utan att nöden stirrade på honom med sina tårtomma, glanslösa, förebrående ögon.

Det är om det intryck, som detta storstadselände gjorde på honom, och om de försök i filantropisk riktning, hvartill detta uppkallade honom, som han skrifvit sin af rörande människokärlek, af oblidkelig sjelfkritik och entusiastisk pligtmaning liksom skälfvande och glödande flygskrift med titeln från folkets spörsmål till den botpredikande Johannes: „Hvad skola vi då göra?“ (Luc. ev. III: 10).

* * *

I Moskva hade Tolstoi nästan dagligen tillfälle att se liknande scener som den i Luzern, och det till på köpet ofta i en af staten legaliserad form, som gjorde dem för hans hjerta så mycket mera upprörande.

Så såg han en dag en polisbetjent, som knuffade en trasig, vattusigtig bonde upp i en droska. Tolstoi frågade polisbetjenten hvad bonden gjort för ondt, och denne svarade att han gått omkring och tigt.

„Är det då förbjudet att tigga?“ utbrast grefven.

„Mätte väl det“, svarade polisbetjenten, och droskan for af med den arresterade.

Men härmed gaf sig Tolstói ej till freds. Han uppsökte polisbetjentens förmän och stälde till dem samma spörssmål:

„Är det sant att man förbjuder tiggaren att begära allmosor för Kristi skull?“

Han fick derpå endast det svaret, att det vore så påbjudet af myndigheterna, och „då är det väl också nödvändigt.“

När han talade med sina bekanta om allt det elände, som han så blifvit vittne till, svarade de honom alltid, att hvad han berättade var ett intet mot det, som han kunde få se, om han ginge till natthärbergena vid Chitrovo-torget. Och för öfrigt talade Moskva-borna härom med en sorts tillfredsställelse, såsom han ock iakttagit att man gjorde i London om eländet der, liksom vore de stolta öfver att utvecklingen gått så långt hos dem. En inre röst sade honom att det tjenade intet till att gå och se på lidanden, som han ändå icke kunde afhjelpa. Men en kall, blåsig decemberafton 1882 begaf han sig till det nämnda asylät för husvilla. Och de syner han der blef vittne till gingo sedan aldrig ur hans minne.

Redan på vägen dit mötte honom öfver allt armodets offer. Framkommen till gratis-härberget, fann han sig omgifven af en hel skara af dessa gatans innevånare — landtbor, som kommit in till staden för att söka sitt uppehälle, men blifvit utan arbete, och som nu blott hoppades att såsom försvarslösa bli arresterade och hemforslade; en blek ung man med långt hår, endast klädd i en trasig skjorta och erbarmligt skälfvande af köld; en lång gubbe med spetsigt skägg, klädd i en öfverrock, som var tillknuten om lifvet med en repstump, samt med bastskor på fötterna och okänslig endast tack vare ett duktigt rus; en vanskaplig krympling i trasor; en som såg ut som en före detta officer; en annan, som måtte ha varit något prestaktigt, och en, som icke hade någon näsa. — Alla dessa trängdes omkring honom, hungriga, frusna, utmattade. En gammal soldat stod i gathörnet och sålde varm honingsdricka. Tolstói bjöd en af uslingarna på ett glas, som denne begärligt grep an med båda händerna, för att på samma gång lå värma dessa. Snart belägrades han af otaliga lika frusna

och jemmerliga, som han också måste bjuda. Till sist hade de gjort slut på hela lagret, och så bad en af dem om en slant. Tolstoi gaf honom litet. Men nu blef det en sådan trängsel af tiggare, att portvakten måste gripa in för att återställa ordningen. Alla stirrade de på främlingen och både och tigde, och det lidande, ångestfulla, ödmjuka uttrycket i alla dessa ansigten skar honom i hjertat. Han gaf dem allt, hvad han hade på sig, och följde sedan med in i asylet. I hela denna väldiga byggnad såg han endast nya sidor af armodets hemska bilderbok. I ett af dessa eländiga krypin kände han igen en af dem, som han nyss gifvit pengar. Och djupt skamsen öfver den halfva hjälpen lemnade han asylet och gick hem.

„Jag steg upp för den mattlagda trappan i mitt hus“ — tillägger han — „och trädde in i tamburen, der golvet likaledes täcktes af en matta. Sedan man tagit af mig pelsen, gick jag till bords och åt min middag, bestående af fem rätter, uppassad af två lakejer i svarta frackar och med hvita halsdukar och handskar.“

Denna skriande kontrast lemnade sedan hans samvete ingen ro. Motsatsen mellan de der andres elände och hans eget öfverflöd upprörde honom med samma känsla af ett begånget socialt brott, som han erfor vid åsynen af afrättningen i Paris. Hvad än alla verdens vise må säga om en sådan verldsordning, hvarunder den ene frossar, den andre svälter, någre frysa ihjäl, andre kläda sina hästar i dyrbara täcken och belägga sina golf med svällande mattor, — så såg Leo Tolstoi deri ett upprörande brott, hvori han sjelf med sin lyx gjorde sig medskyldig.

Hur mycket han än sökte finna ursäkter för sitt och sina likars lefnadssätt, så kunde han icke utan en känsla af mordisk motvilja se sin egen eller andras salong, slå sig ned vid ett präktigt dukadt bord eller i ett ekipage. Och butikerna, teatrarna, kafféerna ingåfvo honom samma känsla af obehag. Vid sidan af allt detta tyckte han sig ständigt se de utsvultna, frusna, förnedrade nattgästerna i Ljöpinska asylet.

Så mognade hos honom beslutet att göra något för att afvältra sig denna samvetsbörda. Han ville sätta ett stort välgörenhetsverk i gång. En allmän folkräkning

skulle just vid denna tid försiggå i Moskva, och detta vore ju ett ypperligt tillfälle att taga reda på de fattige, lära känna deras förhållanden och sedan genom samverkanssamhet emellan behjertade personer ur de förmögna klasserna råda bot för eländet. Ja, han närde rent af förhoppningar om att på detta sätt kunna utrota åtminstone de gröfre formerna af fattigdomen och nöden från Moskva.

I början tycktes planen också ej möta några hinder. Myndigheterna voro villiga att vid folkräkningen göra honom de begärda tjänsterna, och äfven de förmögne bland hans bekanta, till hvilka han vände sig med anhållan om penningbidrag, gingo in på hans fordringar. Men den gamle skicklige psykologen kunde dock ej undgå att märka huru egendomligt det sätt var, hvarpå de gillade hans plan.

Alla åhörde honom uppmärksamt, men så fort de fingo klart för sig hvad frågan gälde, blefvo de generade och liksom skamsna. De undveko att se honom i ögonen, liksom man är besvärad för att se på en snäll och hygglig människa, som pratar dumheter. Alla sade de sig dock gilla sjelfva idén och hade till och med förr sjelfva tänkt på något i samma riktning. Men den vore näppeligen praktiskt utförbar, ehuru hvar och en af dem „ansåg sig moraliskt förpligtad“ att vara med om försöket. Och så slutade de nästan alla med att klandra människornas och särskildt det omgifvande samhällets liknöjdhet och köld — hvarvid de dock naturligen gjorde ett tyst undantag för sig sjelfva.

Så deltog grefve Tolstoi i folkräkningen i ett af fattigkvarteren och blef der i tillfälle att på nära håll studera det lägre folkets lif. Men förhållandena bland dem voro alls icke de han väntat.

I nattasylet hade han befunnit sig i samma belägenhet, som en person, som får se ett stort gapande sår. Han tycker synd om den sjuke och beklagar att han icke förr vetat af hans olycka och kunnat komma till hjälp; men han hoppas att god vård och skötsel åter skall bringa sjuklingen på benen.

Men här liknade han en läkare, som kommer med sina medikamenter, undersöker åkomman och nödgas till-

stå för sig sjelf att allt hvad han kan göra är gagnlöst och att hans medikamenter härvidlag icke duga till något.

Först och främst lärde han sig inse att bland de fattiga funnos många, som ingen hjälp behöfde, — flitiga arbetare och handverkare, som sjöngo vid sitt arbete och sofvo godt på sina hårda bäddar, och i det hela hade mera „lifsglädje“ än han sjelf. De verkligt olyckliga kunde han deremot icke hjälpa. Endast mycket undantagsvis mötte han någon, som kunde gagnas med en tillfällig allmosa. De verkligt för tillfället nödlidande voro hulpne af sina fattiga grannar, innan den rike nått fram till dem. Och det stora flertalets olycka bestod icke i bristen på något, som kunde gifvas som en allmosa, utan i deras eget inre tillstånd, deras karakterer. De voro icke vana vid arbete och ett ordnad lif, de hade förlorat lusten därför — deri de flestes olycka.

Hvad hade han sjelf med sina lättjefulla, yppiga vänner att lära dessa? Han kunde ge dem smulor af sitt öfverflöd; men kunde han lära dem arbetets lycka — han, som sjelf icke kände den! Han sjelf hade ju precis samma åskådningssätt, samma slappa njutningslystnad, som innerst just utgjorde dessas olycka.

Han förekom sig sjelf såsom en person, som vill draga upp en annan ur ett träsk, men sjelf sitter fast i gyttjan. För hvarje ansträngning kände han allt tydligare huru osäker mark han stod på. Han kände att han sjelf sjönk ned i träsket.

Det var slut med hans illusioner. Han insåg att de fattige ej kunde hjälpas med allmosor. Han uppgaf sin stora välgörenhetsplan och utdelade på måfå det lilla samlade kapitalet bland de fattige han träffade på, utan hopp att dermed kunna uträtta något annat, än möjligen med sjelfbelåtenhet bedraga sitt eget samvete — och äfven detta blott för en kort stund.

* * *

Hur skulle då eländet kunna bekämpas? Fans det väl något annat stridssätt emot det, eller skulle vi åter försjunka i likgiltighetens apati, med förtviflans resignation?

Svaret på detta oroliga spörsmål fick Tolstoi först, då han sammanträffade med den man, som mer än någon annan utöfvat inflytande på hans lif. Det var en simpel, bildad rysk bonde, en fattig „muschik“, som skulle gifva den lärde öfverförfinade grefven svaret på de frågor, hvarill han förgäfvades i århundradets hela bildning letat efter önsningen.

Denna bonde var den egendomlige ryske bondaposteln Sjutajef, den ryktbare upphofsmannen till en alltmer omkring sig gripande religiös rörelse bland det inre Rysslands gigantiska folkmassor.

De träffades hos en syster till Tolstoi. Dennes filantropiska planer kommo der på tal. Och, som det plägar ske, när man icke sjelf riktigt tror på sin sak, talade Tolstoi med stor ifver och värme om hvad han gjort och hvad han tänkte göra för lindrandet af eländet i Moskva. Han valde särskildt sina ord så, att Sjutajef skulle förstå honom.

Men denne satt orörlig på sin stol, insvept i sin färskinnspels, som han på de ryska böndernas sätt behöll på äfven inne i rummen. Han tycktes icke höra det samtal, som fördes omkring honom. Hans små ögon blixtrade icke, utan blicken tycktes liksom inåtvänd.

Då Tolstoi rättfram frågade honom hvad han tänkte om saken, svarade han blott buttert:

„Allt det der är bara dumheter?“

„Hvarför dumheter?“ frågade Tolstoi. „Är det dumt att bistå tusentals, eller låt oss bara säga hundratals olycklige? Är det icke befaldt i evangeliet att vi skola kläda den nakne och bispisa den hungrige?“

„Jo, det är så — men det är ej det du gör. Du går ut och spatserar, och så kommer en tiggare i din väg, som ber om en slant, och så ger du honom tjugu kopek. Är det att öfva barmhertighet? Hvad han tränger till är andlig hjälp, — du skulle lära och undervisa honom. Och så kastar du i stället till honom en allmosa, för att få vara i fred för honom. Se, det är hvad du gör!“

Tolstoi trodde att det var obekantskap med de fattiges mängd, som föranledde Sjutajef att taga saken på det sättet och att tro det man kunde göra mera för de nödlidande, än som ingick i hans uppgjorda plan.

„Du skall veta“, sade han därför, „att bara i Moskva finnes det nära tjugutusen sådana stackare!“

Bonden smålog.

„Tjugu tusen? Och hur många bondgårdar ha vi väl i Ryssland? Tror du icke de gå upp till en miljon?“

Det ville Tolstoi ej förneka, men hvad hade väl det med saken att göra?

„Hvad det har härmed att göra?“ upprepade Sjutajef, och hans ögon glänste till. „Jo, låt oss dela dem ibland oss! Jag är icke rik, men ändå kan jag nog taga emot två. Vore de också tio gånger talrikare, så kunde vi ändå ge dem hem hos oss bönder. Och så skulle vi gå tillsammans, de och vi, till arbetet. — Jag skulle visa dem huru jag arbetar, och de skulle lära sig huru man skall lefva. På kvällen sätta vi oss med dem vid samma bord, och der få de endast höra goda ord af oss. Se det är att öfva barmhertighet, allt det andra är bara dumheter.“

Dessa enkla ord slog grefven. Han insåg nu felet i sin filantropiska plan. Vi skulle taga de fattige till oss, lefva tillsammans med dem; skänka dem icke af våra penningar, men af vårt lif!

Men när han, som aldrig ville stanna blott vid teorin, utan alltid, när han trodde sig insett det rätta eller det bättre, deraf ville göra allvar, nu ville sätta äfven detta i praktik, insåg han att det för honom och hans likar betydde helt enkelt det samma som en omgestaltning från början och till slut af alla deras vanor, hela deras lefnadssätt.

Låt den grymmaste människa försöka att sätta i sig en måltid på fem rätter midt bland ett folk, som ej har det nödortftiga till att stilla sin hunger med. Matlusten måste gå förlorad för honom, när han ser de hungriga blickarna omkring sig. Följaktligen är det också det första villkoret för att man skall kunna frossa med aptit midt bland skaror af svältande, att man gömmer sig för deras ögon, reser upp en mur mellan dem och sig. — Och det är också det vi ha gjort. Derefter ha vi gestaltat hela vårt lefnadssätt. Och sedan klaga vi öfver att vi ha så svårt att närma oss de fattige, att verkligen lära känna deras förhållanden! Vi ha ju afsigtligt ställt så till.

Hvarför ha vi våra stora våningar med tamburer och

förstugor och väntrum, om icke för att de fattige ej skola kunna komma fram till oss? Hvarför flyttar man från husfolkets gemensamma matbord, så snart man fått en förmögenhet, om ej för att göra sjelfva måltiden till en skiljemur mellan de hungrige och oss? Och våra kläder? Vi styra ut dem och lämpa dem till olika ändamål, hvilka ej ha någon motsvarighet i de fattiges lif, så att stackaren ej ens kan ha något gagn af det aflagda plagg vi äro villiga att skänka honom, fracken, ridbyxorna, de lackerade balskorna eller cylinderhatten, och hvad de allt heta, dessa lyxartiklar. Till och med snyggheten göra vi till en skiljemur mellan oss och dem, drifvande den till en ytterlighet, hvars fordringar endast den „hvita handen“ kan uppfylla, som aldrig arbetar. Och den så kallade bildningen utgör blott en sammanfattning af alla yttre former och kunskaper, som göra att de fattige och vi ej kunna förstå hvarandra, ej kunna lefva tillsammans.

För att kunna följa Sjutajefs råd — att taga de fattiga till oss — måste vi därför först förändra oss sjelfva. Vi måste sjelfva först lära oss Sjutajefs lif. Vi måste sjelfva — blifva bönder! Så lydde Tolstois slutsats.

Han hade iakttagit att massan af fattige i städerna uppkommit framför allt derigenom, att alla, som ha svårt att taga sig fram på landet, samla sig till städerna för att der söka sitt uppehälle. Men hvad vill detta säga, spørjer Tolstoi, „söka sitt uppehälle i staden?“ Hur är det möjligt att man från landet, det vill säga från de ställen, der det finnes åkrar och ängar, säd och boskap, med ett ord just allt det, hvaraf menniskan hemtar sin näring, ger sig till staden för att söka sin utkomst, till staden, der det hvarken finnes säd eller hö, der marken är idel stenar och dam?

Städerna bestå, enligt Tolstois åsigt, af idel lättingar, de der för ringa eller intet eget arbete söka finna utvägar att lefva på landbornas arbete.

Nej ut till landsbygden! Ut dit, der torfvan sjelf föder sin arbetare. Om alla menniskor lydde det rådet; om de sjelfva ville så och skörda den säd, de behöfva; sjelfva baka sitt bröd, sjelfva sköta den mjölkgifvande kon och rykta den plöjande hästen, — då skulle fattigdomen kunna

förjagas från världen, eller rättare sagdt, den skulle med den sista stadsbon försvinna af sig sjelft. Först om vi lyda det rådet, kunna vi äta vår rikliga måltid, utan att beröfvas matlusten genom hungerskrien omkring oss. Först då kunna vi helsosamt trötta efter dagens mödor lugnt sofva på vår bädd, ostörda af medvetandet om dem, som frysa ihjäl utan tak öfver hufvudet. Ty då — men ock endast då kunna vi följa Sjutajefs råd, att „taga de fattige till oss.“

* * *

Tolstoi går ännu ett steg lägre: denna „förenkling“ af vårt lif böra vi ej blott göra för de fattiges skull eller för att tysta vårt samvete gentemot dem; den innebär ock det enda sättet att skaffa oss sjelfva lycka här på jorden.

Den jordiska lyckan består enligt hans åsigt förnämligast i följande förmåner:

1) *ett naturligt lif* i samband med naturen, under fri himmel, i solljus och i frisk luft, tillsammans med jorden, blommorna och djuren;

2) *arbete*, som skänker kroppen rörelse och helsa, ger aptit och lugn sömn;

3) *familjelif* tillsammans med maka och barn, under inbördes kärlek och förtroende;

4) *fritt umgänge* med en vidsträckt krets af olikartade menniskor, hvilka genom sina olikheter komplettera oss sjelfva och bringa omvexling i vårt lif, vidga våra vyer och våra lifsuppgifter; — och slutligen

5) *helsa* och till sist en *lugn och stilla död*.

Tolstoi granskar nu stadsbons och landtbons, verldsmannens och bondens lif ur dessa fem olika synpunkter och kommer till det resultat, att i alla dessa hänseenden den i staden boende rike och förnäme är den vanlottade, deremot den tarflige landtmannen den lycklige.

Verldsmannen lefver icke i Guds fria natur. Ju högre han kommit på den sociala skalan, desto mindre ser han af solens ljus, af ängarna och skogen, af blommor och djur. Han lefver som i ett fängelse, och till och med när han gör sina resor är han som en fånge, instängd i sin hel-

täckta vagn eller den kvafva jernvägskupén. — Och hvad vet han af sundt, kroppsligt arbete? Han öfveranstränger sin hjerna med äflan eller onaturliga nöjen ända till vanvett; men hans kropp förtvinar bort och blir blott ett experimentalfält för kvacksalfvare — med diplom, förstås. — Och ju högre han klättrat på samhällsstegen, desto trängre blir den krets af medmenniskor, med hvilka någon gemenskap är honom möjlig. Har han kommit upp på en tron, så finnes i hela riket ej en enda varelse, med hvilken han kan lefva ett verkligt och naturligt samlif. Ej ens med sin hustru och sina barn har han någon verklig gemenskap. Hon och han ha ofta sina skilda våningar; och barnen lemnas, när de äro små, i tjenarenes vård; när de bli större, skickas de till skolor och universitet; och så snart de blifvit myndiga, söka de bilda eget hem, oftast långt bort från föräldrarna. — Redan när den förnäme kommer hit till lifvet, har han ärft följderna af sina förfäders vällefnad under formen af otaliga lyten, dem sedan hans lefnadssätt blott vidare utveckla. Och hans döds-kamp kan nästan sägas börja vid den tid, då bonden står på höjden af mannakraft, börja redan hos 40- eller 50-åringen med ålderdomskrämpor, dödsfruktan och lifsleda. Och huru dö de till sist? Huru många af dem begå sjelfmord eller tåras bort af skamliga sjukdomar? Huru många bli alkoholismens offer, eller morfinets?

Verldsmannen lefver som en fånge, utestängd från ljus och sol, förbjuden att arbeta, hindrad att umgås med sina likar, skild från sina anförvandter, och till sist marterad till döds. — Vore det då, frågar Tolstói, en uppoffring att lemna detta onaturliga fängelselif och byta ut det mot bondens enkla, friska lif, ute bland tegar och skylar, bland växter och husdjur, omgifven af idel enkla menniskor, med hvilka han känner sig som en broder? Vore det då en uppoffring att välja bondens naturliga lefnadssätt, som gör oss friska och starka, modiga och glada, och som till sist låter döden komma såsom en välkommen hvilobjudare till den uttröttade?

Tolstói har sjelf ej tvekat om svaret på den frågan, och han har stält sitt lif derefter.

* * *

En resande, som för en tid sedan händelsevis befann sig i den trakt i närheten af Tula, der grefve Tolstois gamla fädernegods är beläget, ville göra den ryktbare författaren ett besök. Han kom till godset och frågade efter grefven. Denne var ej hemma, men man visade den besökande till det ställe, der han troligen var att söka.

Främlingen begaf sig dit och fann sig vid ett tarfligt, halfförfallet torp. Det måtte vara något misstag; ej var det väl här, som han skulle träffa den verldsberömde, förnäme grefven. Emellertid frågade han efter honom, och man svarade att han var derinne.

Inkommen fick han se Leo Tolstoi i en nedsölad arbetsdrägt, svettig och varm, stående framme vid spisen, som han med egna händer höll på att laga. Det var en gammal torparenka, som bodde i den gamla stugan; hennes spis hade varit nära att ramla. Och då hade Tolstoi tagit med sig stenar och murbruk och höll nu på att reparera skadan.

— Så har Tolstoi satt Sjutajefs råd i praktik. Han har skänkt bort nästan hela sin förmögenhet, flyttat ut på landet och lefver nu bland bönderna såsom en af dem. Och deri anser han sig hafva funnit den enda sanna jordiska lyckan.

Brokiga bilder från Östra Finland.

VIII.

En jagt i Suojärvi.

Det var en vacker majdag och middagstiden var redan förbi, då jag körde in på den stenbundna, starkt sluttande gård, der Mihail Konins stuga stod. Stugan var krupen upp på den branta backen, så att huset åt gårdssidan var två våningar högt, men mot ödemarken, som tog vid genast bakom bostaden, endast en. Något alldeles särskildt måste hafva passerat, ty Mihails gård var full af folk och fänad, som öfverbjödö hvarandra i försök att göra sig hörda. Mihail Konin stod högst uppe på den stora trappan, som från gården ledde direkt upp till husets öfre våning. Han hvisslade efter sina hundar och kommenderade med det öfverlägsna lugn, som en mångårig vana att veta sig vara den förste förlänar menniskan. När den skramlande kärren körde in på gården, afstannade samtalen — endast hundarna fortsatte sin argumentering med envis ilska. Mihail skuggade ögonen med handen och blickade ned mot oss. Två år hade förgått, sedan vi senast råkades, men med ödemarksbons skarpa syn kände han genast igen mig — det var som om vi sett hvarandra i går. Med värdighet uttalade han sin glädje öfver återseendet.

Jag skakade hand med Mihail, hans hustru, söner och döttrar, svärsöner och svärdöttrar; återseendets glädje var lika uppriktig som allmän.

Man diskuterade med mycken liflighet om ett hämd- och härnadståg mot en björn, som slagit ned en af Konins kor.

— Men, sade Mihail, sen du kom, går jag icke på jagt, jag stannar hemma. Björnen må gå sina egna vägar, mitt lod skall han icke möta i natt.

— Nej, Mihail, har du någon förrättning i afton, så bör du gå. Jag skall icke hindra dig.

Men Mihail ville icke bryta gästfrihetens lagar; han skulle ovilkorligen stannat hemma, om jag icke lofvat att följa med på jagten. Nu blef min hederliga värd hjertans glad och belåtenheten bland de församlade allmän; ty gick Mihail på jagt, så var allt godt och väl; man kunde sofva trygt och anse björnen skjuten.

Jag betalte skjutsbonden, som noga vände den sällsynta marks lantern och lät den gå från hand till hand för att bekikas; mina reseffekter buros in, och med en lodbössa öfver axeln bar det af så godt som med det samma.

Vi vandrade raskt framåt — bara en liten bit öfver backen längs träsket och så in i skogen, hade man sagt mig. Nog visste jag att dessa ödemarksbor, som räkna par mil till närmaste granne, icke taga det så noga med uttrycket en liten bit. Också hade jag gjort mig beredd på tre å fyra verst. Men fem till sex verst, som vägen visade sig vara, kändes icke såsom en liten bit efter den långa, besvärliga resan. Det var dock för sent att vända om.

Med orsaken till jagten förhöll det sig sålunda. Konins och de öfriga böndernas kor hade varit ute ungefär en vecka efter att ha svältfödts under vårvintern, då en vacker dag hela hjorden, så när som på en, kom råmande hem i fullt galopp. Skogens konung hade omorgnad och hungrig efter vinterns umbäranden tagit sig före att jaga och dödat en af Konins bästa kor. Det blef en allmän uppståndelse i hela byn, ty den björn, som en gång smakat nötkött, måste ovilkorligen fällas; eljes stod böndernas redbaraste egendom i ständig fara. Mått och steg vidtagas i sådana fall genast för att hämnas nederlaget. När björnen slagit sitt byte och ätit sig mätt, lemnar han resten af rofvet på platsen för att om två eller tre dagar, någon timme efter solnedgången åter uppsöka det. Nu gäller det för jägaren att i närheten af bytet välja en undanskymd plats helst uppe i ett träd, samt tyst och ljudlös invänta illgerningsmannen. Det minsta buller jagar björnen ovilkorligen på flykten.

När vi närmat oss platsen för björnens mandat, började Mihail att med största varsamhet, under ständigt iakttagande af vindens riktning, lovera fram emot en grupp af uråldriga och skyhöga granar, som emellan sina slokande,

mossbelupna grenar erbjödo ett utmärkt gömsle för jägaren. Vi klättrade upp i en af granarna, Mihails son i en annan, båda vid pass 60 fot från den plats, der bytet låg. Tysta som gransångare, när höken kretsar öfver dem, hade vi suttit der några minuter, då jag hörde Mihail frammumla något, som först föreföll mig såsom en aftonbön. Men då jag hörde en hel hop märkliga ord om „villahäntä“ och „shebelikagla“, de der icke gerna kunde adresseras till Vår Herre, frågade jag hviskande hvad det gälde. Han såg andäktig ut, gjorde en åtbörd, som anbefalde tystnad, och i nästa minut hördes endast vindens andetag i natten.

Med armen om granens stam och hufvudet lutadt mot barken tycktes mig, som om jag legat vid naturens bröst och hört huru lifvet jäste, huru det i starka pulsslåg dref dolda safter fram för att under nordens korta sommar hinna till blomning och frön.

Solen hade sjunkit; skuggorna, som om dagen lägrat sig vid trädens stammar, stego långsamt och smygande upp högre och högre. Kungsfogelns siisande hade slutat, till och med rödhakens elegiska aftonsång hade förklingat. Mild, härlig och ljus föll majnatten öfver oss. Nattvinden bar underbara dotter, som väckte till lif, dofter som ömsom rusade, ömsom mattade, än lät hjertat slå högt af handlingskraft och mod, än förde själen bort i veka känslöstämningar på aningarnas och drömmarnas vågor. I det hemlighetsfulla mörkret lyste då och då några blixtar i fjärran och tecknade för en flyktig sekund granarnas spetsmönster mot den blånande fonden. Då hördes några starka melodiska ljud i den tysta natten. Först enstaka, sedan flere och flere, bildade de en melodi af innerlig ljufhet. Med ens blir det tyst, så tyst i ödemarkens natt; men åter höjes sången och allt fulltonigare, allt mäktigare stiger sångarens eldiga röst, tills den i segerjublande slag flammar upp i kärlekens höga visa för att nästa ögonblick låta tonerna dö bort i melodiska suckar. Under denna brölloppssång somnade jag in som fogeln på gren; till hälften redan i drömmarnas värld hörde jag nakna galens kärlekskväden.

Pang, ett skott och ett ilsket rytande, ännu ett skott, och yrvaken gnuggade jag mina ögon. Huru länge jag

sofvit vet jag ej, och i första ögonblicket kunde jag icke få klart för mig hvarför jag satt uppe i ett träd i djupaste skogen.

Småningom återkom minnet. Jag blickade ned. Det var omöjligt att vid de slocknande stjernornas sken se något, och ännu i dag kan jag icke förstå huru Mihail kunde se i detta mörker. Jag började långsamt stiga ned från granen, då jag tydligt hörde Mihail framman följande ord.

Haf tack du skogens konung,
 skogens gyllne konung,
 skogens vänliga värdinna,
 skogens sköna jungfru,
 skogens lycka, skogens gunstling,
 skogens hvita, vackra kalf,
 skogens hela herskarlägt.

Jag var snart nere. Der stodo Mihail och hans son. De lyckönskade mig och hvarandra till den lyckosamma jagten, hvare jag tyvärr dock icke hade någon del. Björnen hade enligt Ivans, den yngre Konins, utsaga trängt sig igenom den grandunge, der vi voro i bakhåll. Antingen den vädrat kristet blod, som det heter i sagan, eller annat en olycka, alltnog, den hade plötsligt rusat rakt fram, liksom för att undfly en fara, då Mihails kula sårat den. Vid skenet af gevärselden hade äfven unge Konin fått korn på den och sträckt den till marken.

Dagen hade vaknat. Gula flammor jagade öfver österns skyar och släckte de matt blinkande himlaljusen. Af de tvenne skotten hade skogens orkester väckts till lif. Jag kunde godt känna igen löfsångarens lilla enkla visa, gransångarens melankoliska toner och de lystringssignaler, som rödstjerten med förvånande styrka pressar fram ur sitt bröst. Med dessa toner blandade sig rödhakens ljufva, elegiska kvitter, som väcker dagen till lif och åter kallar den till hvila. Många år ha förgått, sedan den lilla episod jag här förtäljer tilldrog sig, men vid minnet af denna morgon drager ännu en fläkt af vårens friskhet och ödemarkens oändliga ljufhet genom min själ.

På återvägen ledde jag samtalet oförmärkt på Mihails tacksägelsebön. Jag frågade hvad det var han framman

ade i går afton, medan vi sutto uppe i granen. Mihail ville på intet vis säga det. Han menade att mäktiga ord eke böra användas, då de icke behövas. Jag hoppades nämligen att få höra hans runa, då han om aftonen vid den glädjefest, som tillställdes för att fira björnens död, ombedd och litet skamsen läste upp förra delen af den runa, hvars slutstrofer jag redan ofvan anfört. Jag tecknade upp den och återgifver den här i svensk drägt. Det behöfver knapt nämnas att denna bön med innerlighet och allvar uppläses af flere hundra af våra landsmän, uppföstrade i skötet af den kristna kyrkan.

Gick i sällskap ut till skogs,
gick att jaga skogens åbo,
följd af trenne kvicka hundar,
trenne hundar ullsvansprydda,
med sin hvita ring kring halsen.
Öfver furukullar drog jag,
dröjde uti kärr och mossar;
hör då mina hundar skälla,
skogens bruna björn det galler.

Tapio, skogens store konung,
konung du med gyllne krona,
bringa bytet i min väg,
ifrån Lapplands fjärran nejder,
från den vida, blåa skogen;
hemta det till mina hundar,
mina ullsvansprydda valpar.

Jac. Ahrenberg.

Poesier.

Bulgariska folkdikter.¹⁾

Öfversatta af Emil v. Qvanten.

I.

Jana och Solen.

Född den sköna Jana blef om påska'n,
på den stora festda'n född till världen,
dopet undfick hon Sankt Georgsdagen,
talte första ordet vid Salvator
och begynte gå vid Peterstiden.
Detta allt besinnar Janas gudmor
och till flickan talar så och säger:

„Hör mitt ord och märk det väl, min Jana!
Hjertligt dig jag ber och dig förmanar:
Gå om da'n ej utan duk på hufv'et,
utan bloss ej heller ut om natten;
annars solens moder ser dig, Jana,
och åt sol'n, sin son, dig tar till hustru.“

Rådet lyder ej den sköna Jana,
går om dagen utan duk på hufv'et,
utan bloss beger sig ut om natten.
Henne solens moder varseblifver,
varseblifver och på stunden bortför
och åt sol'n, sin son, till hustru tager.

¹⁾ Den bulgariska folkdikten tyckes i mycket likna den serbiska, genom Runeberg välbekant för Finland. Ofvanstående prof äro återgifna efter G. Rosens tyska öfversättning. De innebära gamla naturmyter. Den sköna Jana, som håller torrvedsfacklan, är morgonrodnaden. Marko och Vilan förekomma också i den serbiska folkdikten.

Derpå gör ett tysthetslöfte Jana
att på hela trenne år ej tala.

Säger solens moder så till sonen:
„Hör mig, klara sol, min gyllne älskling.
Stum ju blifvit har den sköna Jana!
Derför lemne du den sköna Jana
och förmåle dig med morgonstjernen,
morgonstjernans fé, som är så talför.“

Solen lyssnar till sin moders rådslag
och förmåler sig med morgonstjernen,
morgonstjernans fé, som är så talför.
Kvar likväl i huset stannar Jana,
stum och nattlig, förbisedd af alla.
Stum hon drifver ankorna till betet,
nattlig vallar hon de hvita gässen.

Arla ur sin bädd står morgonstjernen,
måste bröd åt solens husfolk baka;
torrvedsfacklan håller sköna Jana.
Ned ur facklan droppar hvita kådan,
bränner Jana på det fina fingret,
smälter hennes gyllne fingerringar.

Talar så till Jana morgonstjernen:
„Se dock upp, softuta! Vakna ändtligt!
Har på engång blind och stum du blifvit?
Du förbränner ju ditt fina finger!“

Svarar henne då den sköna Jana:
„O, du alltför käcka morgonstjerna,
icke är jag blind och stum ej heller!
Teg jag, var det för ett löftes skull blott.
Höll mitt löfte hela första året
för min far, att honom dermed hedra,
andra året för min hulda moder
och det tredje för den klara solen.
Straffe gud min svärmor, att hon icke
lät i ro mitt löfte mig fullborda,
men i otid bragte dig i huset!“

Svarar. Solens moder lyss helt nära,
 hör de ord den sköna Jana säger.
 Ångerköpt på stund blir solens moder,
 morgonstjernan drifver hon ur huset,
 morgonstjernans fé, som är så talför.

II.

Marko och Dimnagora.

Marko, hjelten, red i gröna skogen.
 Trenne dar och trenne nätter red han,
 men förmådde dock ej vatten finna,
 ej till dryck och ej till tvagning heller,
 åt sig sjelf ej, åt sin häst ej heller.

Talte harmfulfull Marko, kungasonen:
 „Ve dig, gröna skog, du Dimnagora,
 ej en enda droppe vatten har du,
 ej till dryck och ej till tvagning heller,
 åt mig sjelf ej, åt min häst ej heller!
 Mätte vinden dina träd förtorka,
 måtte solen dem till aska bränna!“

Honom svarar då den gröna skogen:
 „Icke så dock, Marko, tappre hjelte!
 Dimnagoras skog du ej fördöme,
 men fördöm den gamla stygga Vilan!
 Mina sjutton källor hon har tagit
 och till bergets topp dem burit alla,
 säljer nu ett vattenkrus der uppe,
 minsta krus för tvenne svarta ögon.“

Talar till sin häst den tappre Marko:
 „Säg, min egen häst, kan mig du bära,
 upp till bergets höga topp mig bära,
 att jag må den gamla Vilan döda
 och befria skogens sjutton källor?“

Honom ger till svar den trogne hästen:
 „Om med gördlar tolf du mig omgjordar,
 kunna nog vi två den saken fresta.“

Gördlar tolf åt hästen gifver Marko,
 bärs med kraft till bergets topp af honom,
 dödar der den gamla, stygga Vilan
 och befriar skogens sjutton källor.

I bokhandeln.

Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland, II & VI: Förhandlingar och Uppsatser, 1, 2; LXII + 112 och XLIII + 265 s. 8:o. H:fors 1886, 1887.

Vårt Svenska literatursällskap har under sin tvååriga tillvara utgifvit ej färre än fem större publikationer samt tvenne polymer förhandlingar och uppsatser, delvis af största intresse för vårt lands kultur- och politiska historia. Innehållet i de hittills utkomna två delarna „Förhandlingar och Uppsatser“ erbjuder ganska stort intresse äfven för den stora allmänheten. Protokollen öfver sällskapets sammanträden och förhandlingar äro anmärkningsvärda icke blott derigenom, att de gifva oss en redogörelse för dess stiftande, organisation och publikationer, utan äfven emedan man genom dem lätt kommer till insigt om det stora och allmänna intresse, hvarmed Svenska literatursällskapet, dess idéer och sträfvan den ända från dess stiftelse omfattades öfver hela landet. Främst bland uppsatserna äro att märka tvenne afhandlingar af sällskapets ordförande, prof. C. G. Estlander, om Runeberg, på hvars födelsedag sällskapets årsmöten hållas. I sin undersökning om *J. L. Runebergs religiösa verldsåskådning* visar prof. Estlander huru Runeberg, som öfver allt i naturen och lifvet såg spår och skymtar af det inneboende gudomliga, sammansmälte kristendomens kärleksfulla deltagande för det skapade med anti-kens glädje öfver tillvarelsen till den harmoniska åskådning af naturen och den tro på dess sköna lagbundenhet, som bildar grunden till hans upphöjda humanitet och klara, frisinnade lifsglädje. Med denna verldsåskådning stod Runebergs uppfattning af det sköna och konsten i den innerligaste öfverensstämmelse, såsom prof. Estlander i den gedigna och djuptänkta afhandlingen

om *J. L. Runebergs estetiska åsikter* visar. Runeberg ajfelf definerar poesin som ett „samstämmigt och på naturens sätt troget förhärligande af det högsta väsendet“. Den blir ett förhärligande, emedan den har att återge samklangens mellan det gudomliga och jordiska hos företeelsen, att framställa det gudomliga i lifvets mångfaldiga företeelser; detta förhärligande skall ske på naturens sätt, röja samma fria, organiska utveckling till högre fullkomning, samma bestämmelse, som röjes i naturen, huru ofta de enskilda företeelserna än te sig förvirrade och fulla af motstridigheter. Detta förhärligande på naturens sätt sker icke genom att konstnären förädlar eller förbättrar företeelsen, utan genom att han förklarar den. Denna förklaring består å ena sidan deri, att företeelsen befrias från det icke till dess väsen hörande, „det icke nödvändiga“, medan dess egendomlighet respekteras och bevaras; å andra sidan visas företeelsen i sitt sammanhang med lifvets eviga lagar — såsom resultat af dess krafter, hvarigenom den får sin motivering och försoning. Denna förklaring blir en idealisering, emedan idén, den företeelsens delar organiserande och ordnande grundtanken, genom den kommer till klarare och åskådligare uttryck än bland det verkliga lifvets tusentals hvarandra korsande företeelser. I denna organiserande kraft hos idén ligga äfven betingelserna för konstverkets begränsning: „så långt enheten sträcker sin organiserande verkan, så långt finner man partier i verket; hvad utanför ligger hör det icke till“. Deraf beror äfven rätta förhållandet mellan det hela och delarne: man må „icke ge en underordnad del ett gran mer intensitet, än den jemt behöfver för att organiskt ingrediera och fylla sin plats i det hela“. Denna organiserande enhet får dock icke fattas som bildande något abstrakt typiskt; konstnärsfantasin måste på naturens sätt skapa individer, icke typer; hans skapelser måste ega „en bakgrund af individualitet, ur hvilken de framstiga och ur hvilken de få saft och lif“. Liksom konstverkets delar genom den organiserande och sammanhållande idén erhålla sin förklaring, begränsning och olika betoning, erhålla de sin natursanning och sannolikhet „genom öfverensstämmelse med de af lifvet och naturen för denna idé förverkligande gifna förutsättningarna“. Huru Runeberg förstått tillämpa sina åsikter, derom bära hans verk vittne, hvilka äro lika fjärran från förgångna tidars vare sig förståndiga reflexionspoesi, banala idealiserande eller fantastiska, oklara romantik som från moderna författares abstrakt tendentiösa arbeten, kvasi-vetenskapliga psykologiska analyser, intetsägande naturalism och slarfvigt skizzerade literära hugskott.

Flertalet af de öfriga i de två volymerna ingående uppsatserna och meddelandena äro af historiskt innehåll. Af speciellt litteraturhistoriskt intresse är statsrådet W. Lagnus' varmt hållna och sakrika uppsats *Om F. M. Franzéns bortflyttning från Finland*, af hvilken framgår att Franzéns öfverflyttning till Sverige föga förorsakades af politiska skäl, såsom man ofta sett framhållet.

utan förnämligast af rent personliga bevekelsegrunder och familjehänsyn. Af samme författare ingår under rubriken *Två franska emigranter i Finland* en undersökning om hertigens af Orleans, sedermera konung Ludvig Filips, och vicomte Montjoye's, hans ledsagares, vistelse i Finland 1795 under deras flykt undan de franska revolutionsmännens skräckvälde.

Af professor M. G. Schybergson finna vi en uppsats *Anteckningar om försvarskriget i Savolax och Karelen under åren 1741—42*, hvilka belysas genom särskildt meddelade bilagor. Här redogöres för de energiska åtgärder, hvilka landshöfdingen öfver Kymmenegårds och Nyslotts län, C. J. Stjernstedt, under det olycksdigra kriget 1741—43 vidtog till östra Finlands försvar. Under i alla hänseenden svåra och nedslående förhållanden lyckades han åstadkomma en folkbeväpning i stor skala af särskildt Karelens allmoge. I flere sammandrabbningar lyckades denna bondehär hämma och tillbakslå de fiendtliga, ryska trupperna. Alla ansträngningar blefvo dock betydelselösa i följd af hufvudarméns kända, neeliga reträtt.

I *Ett bidrag till stora ofredens historia*, äfven det försedt med upplysande bilagor, ger mgr P. Nordmann en redogörelse för de åtgärder, som vidtogos för att hjälpa de talrikt till Sverige under denna olyckliga tid flyktande finnarne. — Af mgr E. Lagerblad ingår en framställning af *Ett borgmästarval i Helsingfors för omkring 200 år sedan*, visande att äfven under dessa skäligen patriarkaliska tider intriger ej voro främmande för det kommunala lifvet i våra städer. — Professor G. Frosterus har publicerat *Annotationer, gjorda under 1808 och följande år* af B. H. Aminoff. Dessa annotationer, hvilka tillfälligtvis för par år sedan påträffades, meddela visserligen jemförelsevis blott ett mindre antal faktiska detaljer, men ega dock sitt intresse såsom belysande opinioner och känslor under ifrågavarande period. Annotationerna innehålla nämligen på ett något känslösamt språk författarens reflexioner, intryck och känslor i följd af kriget och den derpå följande freden samt bära derjemte vittne om hans för fosterjorden varma sinne. — Vigtigare än dessa annotationer äro såsom historiska dokument de af statsrådet W. Lagus publicerade *politiska brefven till Calomus 1792*, belysande hufvudsakligast den Reuterholmska regimen i dess begynnelse, men derjemte lemmande intressanta upplysningar om åtskilliga andra förhållanden och personer. — Professor K. K. Tigerstedt har meddelat ett *bref från biskop J. Terserus till Per Brahe* jemte en bilaga af intresse för kannedomen om skolundervisningen i våra småstäder under medlet af 1600-talet. — Då vi vidare omnämna *Abraham Argillanders sjelfbiografi* samt ett *Bidrag till släkten Fordells historia*, den förra meddelad af doktor R. A. Renvall, det senare af amanuensen Th. Westrin i Stockholm, hafva vi uppräknat samtliga artiklar af historiskt innehåll.

Inom området för svensk språk- och dialektforskning hafva, om man undantager professor A. O. Freudenthals undersökning

Om två ordspråk, samtliga bidrag lemnats af docenten H. Vendell. Dessa omfatta dels lingvistiska, dels etymologiska undersökningar, hvilka erbjuda utresse förnämligast för språkforskaren ex professo; dock torde utredningen af allmogens ofta högst kuriösa och stundom humoristiska ordbildningar i *Bidrag till svensk folketyologi* kunna påräkna läsare äfven i icke filologiska kretsar.

A. Lbk.

Arne Garborg: *Kyläkertomuksia*, suomentanut Minna Canth; VI + 190 s. 8:o. H:fors G. W. Edlund; 1 m. 75 p.

De tre bland Garborgs „Forteljingar og Sagur“, hvilka fru Canth under ofvananfödda titel öfversatt till finskan, äro, det måste hvar och en medgifva, mäterligt återgifna. På ett par ställen märker ett vaksamt öga något syntaktiskt misstag, som dock ej förtar intrycket af att man har ett finskt original framför sig. Berättelserna äro med framstående talang utförda skildringar ur det norska folkets lif under den brytningstid, i hvilken det nu befinner sig. Mången finsk läsare torde dock hafva något svårt att uppfatta den stränga klassåtskilnad, som ännu förefinnes i Norge, med oböjligt högmod på hvardera hållet, och vid sidan häraf dessa lifliga, häftiga, ofta vilda naturer, i hvilka ingen lugn besinning, men väl till och med en långt drifven vidskeplighet förefinnes. En sådan fantasiprodukt, som t. ex. den sista novellen, „Paholaiselle myöty“, torde väl i vår tid knappast kunna fostras annorstädes än i Norge. Vi få se att en son kan af sin moder redan före födseln säljas åt den onde, att den sålde endast med de kraftigaste medel kan räddas från hans våld och att denna räddning måste utföras i kyrkan af ortens mest framstående prest, som tyckes vara lika fången i denna vidskepelse som alla andra. Men med allt detta äro scenerna framställda så, att hvilken läsare som helst måste tillerkänna sin högsta beundran åt den vackra försoning och det rent af tragiska patos, som utvecklas i slutet af denna by-berättelse.

O. G.

A. Palmberg: *Verlden sedd från hygienisk synpunkt*. IV + 95 s. 8:o. Viborg 1887.

— — *Organisation et législation sanitaires de la Finlande*; 19 s. 8:o. Paris 1887.

— — *Quelques notices sur l'hygiène de l'enfance à Viborg*; 32 s. 8:o. Viborg 1887.

Den förstnämnda af dessa broskyrer utgör en berättelse öfver en i medicinskt-hygieniskt syfte företagen resa till Sverige, Storbritannien, Belgien, Frankrike och Tyskland. I en mängd korta kapitel lemnar förf. en delvis ganska lättläst skildring af resans

och studiernas gång samt anordningarna för den allmänna hälsovården på olika orter. Med en viss utförlighet och synnerlig förkärlek skildras förhållandena i England och Skottland — London och Edinburg. Förf. låter oss göra bekantskap med engelska seder, såsom söndagarnas helighållande, bostädernas anordnande och luftvexling m. m.; han ledsagar oss till sjukhus, arbetarekvarter, saluhallar med flere offentliga inrättningar; han gör oss bekanta med hälsovårdsbyråerna och deras arbetsplaner samt presenterar för oss flere af målsmännen för den allmänna hälsovården. Så intressant och lärorikt detta också är, hade man dock önskat finna skildringar äfven från mindre städer. Dem får likväl förf. stolt förbi, och dock skulle de helt visst erbjudit mycket af intresse för oss. Äfven i de öfriga länderna besöktes blott hufvudorter: Stockholm, Bruxelles och Paris samt i Tyskland Leipzig. Äfven från dem har förf. att omtala många beaktansvärda iakttagelser.

För att i sin mån bidra till att göra vårt land och dess sanitära förhållanden kända af de stora nationerna har förf. i den franska tidskriften *Journal d'hygiène* publicerat en kort sammanställning af Finlands hälsovårdsstadga, kompletterad med några notiser om vårt medicinalväsende. Den andra ofvan upptagna broskuren utgör ett aftryck häraf. — Syftemålet med förf:s tredje broskyr är att vid den under juli månad detta år i Paris föreställda „Exposition d'hygiène de l'enfance“ meddela underrättelser om åtgärderna för vården af yngre barn i staden Viborg. Den innehåller derför, utom en tabell öfver barnadödligheten i Finland åren 1878—85 och en förteckning öfver de statistiska och andra publikationer samt kartor, som blifvit sända till nämnda exposition, en mängd notiser om vaccination, bad och viborgska skolor samt stadgarna för barnasylerna i Viborg och å Nygård.

V. S—f.

Svenska akademien handlingar ifrån år 1796, 62:dra delen; 328 p. 8:o. Sthlm 1886, Norstedt & söner; 4 kr.

Svenska akademien handlingar ifrån år 1886, 1:a delen; 306 p. 8:o. Sthlm 1887, Norstedt & söner; 4 kr.

Dessa tvenne delar ega en särskild betydelse i den vackra serien af svenska akademien handlingar: den förra avslutar, den senare börjar en följd. *Quod faustum et felix sit!*

Med sina förteckningar öfver författare och deras artiklar, öfver pristagare, minnespenningar och ledamöter avslutar dess sextionde-andra volym ett sekels arbete på vitterhetens fält. Det sista partiet i sista delen är redogörelsen för hundra-års festen i rikssalen den 5 april i fjor, mera högtidlig och korrekt, än eldande. Liksom för femtio år sen Wallin höll festtalet, så äfven nu Sveriges erkebiskop, och festsången, som då strömmade från Tegnér's vigda läppar till den gustavianska tidsålderns pris, uppstämde nu omsorgsfullt, sak-

rik och välljudande af Wirsén. I festtalet finner man mycket som är väl tänkt och sagdt med naturligt behag, och man kan föreställa sig att det vid tillfället, framfördt af en imponant personlighet och den mäktigaste stämman, måtte hafva gjort ett stort intryck: hvad talaren säger om naturalismen kan man ju ock underskrifva som alldeles riktigt — åtminstone göra vi det för vår del; men någon utsigt för framtiden öppnar sig icke i festtalarens ord, som röja ingenting af siaren, öfver hufvud ingenting att leva för. Med många snillrika drag karakteriseras i festsången stormännen från romantiken och den tegnérska tidsåldern, och vi kunde citera många stanz, som visserligen icke låtit sig finna utan inspiration, men den hänförelse för en hel lifsåskådning, som ger enhet åt den tegnérska festsången och pulserar i hvarje af dess drag, finna vi icke här, i stället fångslas man af denna beundransvärda teknik, som finner ett träffande ord för hvarje notabel ledamot under detta tidskifte. För att höja intresset af högtidsdagen hade C. Snoilsky insändt en af sina svenska bilder, „En afton hos fru Lenngren“, en pastell i två afdelningar, den förra framställande allmänhetens mer eller mindre medvetna känsla för den gustavianska skaldekonsten, hvars skaldinna har dess främste män samlade i sitt varma hem, dit diktens andra afdelning låter oss kasta en blick, — en tidsmålning af förtjusande finhet och sanning, som tål vid att betraktas i sina minsta drag och kanske därför, såsom man lätt kan förstå af Snoilskys oretoriska skaplygne, mindre egnad att göra verkan som deklamationestycke vid ett högtidligt tillfälle.

Vid sina receptioner fasthåller Akademien den gamla pläganden att den intagne meddelar en formlig biografi öfver sin företrädare. Bruket i Franska akademien är ett något annat och, som det tyckes, dem lämpligare. Dels egnar sig en biografi med alla lefnadsdata, minnestecknaren, för fullständighetens skuld och eftersom han nu engång har dem samlade, ogerna gallrar ut, och med en mängd partier, som ofta nog kunna vara af föga intresse för ett literärt sällskap, mindre väl att föredragas i dess krets, hvarför han väl ock vanligen med fingren mellan bladen öfverhoppa det mesta, dels är det nog tidigt att öfver en nyss afiden författare, minnesteckningen som har formen af någonting definitivt. Fransmannen deremot gör öfver den bortgångne discourer, deri han upptar blott hufvudpunkterna af personens lifsgerning och säger sin mening om dem mer eller mindre oförbehållsamt, utan anspråk på kronologisk ordning eller fullständighet. Det som så lifligt intresserar åhöraren vid ett sådant receptionstillfälle är det personliga i föredraget, der den ena notabla personligheten bedömer den andres riktning och betydelse. Vid professor C. Th. Ödhners intagning, den sista under den nu förflutna hundraårsperioden, saknas emellertid icke detta intresse. Den eminenta historikern hade nämligen att ge en uppskattning af riksantikvarien B. E. Hildebrands flerfaldiga förtjenst om fosterlandets historia, såsom ordnare af riksarkivet, numismatiker, arkeolog och sekreterare i Vitterhetsakademien: en skildring af den bortgångnes verksamhet i

alla dessa hänseenden var för minnestecknaren en mera personlig uppgift än vanligt; han skulle gerna åtagit sig den, äfven om valet varit fritt. Om det är som han säger, att „den första stammen af vår tids historiska skola har uppvuxit i Geijers lärosalar och Järtas arkivrum“, så är det sin egen vetenskapliga härkomst han dermed tecknat, och hvilken upphöjd uppfattning af historien denna skola eger såväl i afseende å innehållets sannfärdighet, som formens konstnärlighet, finner man af de ord, med hvilka minnesteckningen inledes.

En annan frukt af samma skola är C. G. Malmströms biografi af frih. J. A. v. Lantingshausen, som fyller större delen af ifrågavarande tom. Ehuru detta lefnadslopp går genom de mest omvexlande lägen — v. Lantingshausens mor var en lifländska, som flyktat undan ryssarne, sedan hans far stupat i Polen, han gick som yngling in i Karl XII:s sista uppbåd, tog tjänst vid ett franskt regemente i Elsass, deltog som kapten, öfverste och generalmajor i österrikiska successionskriget, hade derförinnan i fyra år varit guvernör för de unga prinsarne af Zweibrücken och själen i underhandlingarna om den äldres af desse val till Sveriges tronföljare, återflyttade till hemlandet 1746, der han genom sin släktskap med Fersarne, sin redbarhet och erfarenhet snart intog en framstående plats bland hattarne, djupt inne i riksdagsförhandlingarna 1751 och 56, men isynnerhet verksam vid krigsförvaltningen blef han i sådant afseende sänd till Pommern kort före pommerska krigets utbrott, derunder general-kvartermästare och i sin tur ett år öfverbefälhafvare, slutligen öfverståhållare i Stockholm — tyckes det löpa helt lugnt och nästan vanligt, vare sig för den sans och måtta v. Lantingshausen ådagalade i alla livets skiften, eller emedan biografen ser förbi accidenser och anekdoter.

Helt annat är framställningsättet i L. De Geers biografi af Baltzar Bogislav v. Platen, hvilken fyller första tomen i den nya följden. Förf:s styl har mycket förändrat sig sedan L. D. G. skref S. H. T., ett behagfullt kåseri, som är med det bästa i sitt slag. Sedan dess har förf. skrifvit Sveriges representationsförfattning och varit statsman, men en egenskap är kvar ännu i hans styl, den på sak gående flärdlösheten. Han tar sitt rika material sådant det är, med anekdoter, episoder, utvikningar till de mest olikartade områden, utan någon märkbar möda med sammansättningen och utan att mycket fråga efter det principiela i saken. Det fans väl knapt någon af 1809-års män, som i nödens stund ingrep så djupt så mångsidigt och beslutsamt som v. Platen. Allt under det han hänsynslöst arbetade på Göta-kanals utförande och Motala-verkstads anläggande, utkastade han planen till en nationalbeväring, till ett nytt försvarssystem, centralförsvaret, och samtidigt bedref han Sveriges och Norges förening, hvars förnämsta upphofsman han är. Från kanal-arbetets öfvervakande i minsta detaljer skyndar han till statsrådets öfverläggningar, underhandlar med Karl August om tronföljden, med prins Kristian om afsägelsen, med sir Johnstone om föreningen, reser i enskilda angelägenheter till Tyskland och blir på ett ryck af

Karl Johan utnämnd till krigsguvernör i Holstein, försvarar som erlejon sitt storverk vid riksdagarna, der han aftvang nationen, utom de ursprungligen utlofvade förmånerna, ända till 10 miljoner direkta bidrag för ett företag, som vid sin början beräknats till 1.600 tusen, och mellan dessa omsorger, som varit nog äfven för de mest energiske, finner man honom på sin ståthållarpost i Norge der han, föreningsmannen med det demokratiska sinnelaget, omsider dukar under i förpostfäktningarna mot den norska demokratin. Till alla dessa faser i en utomordentlig lifsgärning följer honom biografen, skildrande de betydelsefullaste förhållanden och berörande tiden mest vidtutseende frågor med en lätthet och ledighet, hvilken man knapt kunde finna hos någon annan än en statsman, hvars tankar af gammalt äro förtrogna med dylikt. Och derunder framstår med stor klarhet bilden af den skildrade, den viljestarka, redbara, förtroende väckande, men icke just sympatiske och skäligen grofkornige mannen, som, med kändedom af sitt obändiga lynne, i sin goda hustrus vård anförtrorde den käpp, med hvilken han agade sina underhafvande.

För resten innehåller denna första del en samling sånger af v. häradshöfding Hugo Tigerschiöld, hvilken belönats med stora priset och helt säkert med tiden skall göra skäl därför, när till de rena och fulltoniga naturstämningarna hinner komma ett mera betydande tankeinnehåll.

C. G. E.

Georg Nordensvan: Lek, novelletter; 203 s. 8:o. Sthlm: 1887, Alb. Bonnier; 2 kr.

Hr Nordensvans nya novellsamling, som utkom mot slutet af sommarn, och hr Geijerstams, som utkom i dess början, likna hvarandra i det mesta. Den ena heter „Tills vidare“, den andra „Lek“, och tillsammans tyckas bägge vara att förstås som endast lek tillsvidare. Förf. förfoga hvardera öfver en munter och van penna, och de korta och lättlästa skildringarna kunna blifva ett angenämt tidsfördrif på lediga stunder. När man kommit samlingen till slut, kan väl en eller annan af berättelserna vara glömd, men det medför blott den fördelen, att boken kan läsas en gång till. Derjemte framkomma äfven, hos den ena som den andra, allvarsamma tankar, att läggas på minnet. Bägge tillhöra förpostkeden i den nya svenska literaturen och måste, som den samma postkarlen egnar och anstår, bevaka hvad dem blifvit anförtrodt: detta må nu vara en bit skog, såsom på den militära posten, eller moderna idéer som för förf. i fråga. Hos hr Geijerstam är det Sjöstedt, som blir „hängd i hemlighet“ på en tidningsbyrå i en småstad, hos hr Nordensvan råkar Petterson ut för samma öde i familjebekymmer och ekonomiskt betryck. Lika gerna som hr Nordensvan hade den andre kunnat skriva berättelsen „Två“, om den reaktionärt sinnade teologiestudenten, hvars andliga tröste-

grunder kommo så illa till korta inför det första fall af elände, som mötte honom i lifvet, eller „Skymning“, der kappsömmerskans son, som arbetat sig fram till student, ligger för döden i en lungsjukdom. Samma sak med „En roman“, från den lägre samhällsklassens horisont. Figge, den sorglösa och lefnadslustiga konstnärstypen, som lånat sitt namn åt det af hr Nordensvans novellistiska arbeten, som allmänt anses för hans bästa, figurerar äfven här i en par roliga historier, fulla af vitzer och skämt på modet; men äfven hos hr Geijerstam dyker samma typ upp, visserligen under något olika yttre förhållanden, i berättelsen „En smålänging“. Sissi och Mattis och Titti heta hr Nordensvans småflickor, som äro rysligt förälskade i tre gymnasister under sommarvistelsen på prestgården, medan de i „Tills vidare“ heta Bärta och Märta och tro på storken. — Lägges här till „Pappa och Mamma“, en berättelse från konstnärsvärlden; „Krusens ungar“, en längre lefvernesbeskrifning öfver två originela systrar, „gula, med grå hy, små uppåttekande näsor och grisögon, som helt och hållet försvunno då de skrattade, och illa växta, sneda, vinda och små“; samt „Prosa“, en småstadshistoria med par förlofningar, så äro alla hr Nordensvans berättelser med det samma uppräknade, utom den sista, hvarom mera nedan.

Ett drag, som bägge förf. ha gemensamt sins emellan, men också med nutidens litteratur i öfrigt, äro de många och långa beskrifningarna. När man läser en del af de novelletter, hvilkas gemensamma titel är afskrifven här ofvan, t. ex. „Krusens ungar“, sitter man hela tiden och väntar på att komma till saken, man vänder det ena bladet efter det andra, och till sist har af de bägge flickorna blifvit två gamla gummor, berättelsen har tagit slut, och likafullt har det ingen handling blifvit af. Till en del kan detta bero på teoretiska åsigter, men hufvudsakligen ligger väl bristen hos den diktande fantasin, som hos ingendera arbetar synnerligen djupt, vare sig hos förf. till „Lek“ eller „Tills vidare“.

Hvad som i alla fall skiljer dem åt är sättet att berätta. Hr Geijerstam har en vidlyftigt relaterande penna, och hans arbeten göra intryck af att vara lätt och fort ihopkomna, medan hr Nordensvan med mera vana och takt tyckes förena äfven större omtanke om sina alster. Han är gerna kvick och skarp, der hr Geijerstam är godmodig, men hans skämt öfvergår sällan till grofkornighet eller faller i det betydelselösa. Tonen i förevarande novellsamling är också alltigenom nätt och oskyldig, något som närmar den till Ernst Lundqvists par gånger i Tidskriften anmälda samlingar och som äfven torde förskaffa boken sin läsarekrets.

Den sista berättelsen, „Lek“, hvars titel bäres af samlingen i dess helhet och som äfven varit synlig i dramatisk form, handlar om en ung flicka, dotter till en förmögen handtverkare af gamla stammen. Annu ett muntert och oförståndigt barn, har hon blifvit förlovad med grosshandlar Müller, en vän i huset, den hon

förr på skämt brukat kalla för farbror. Sjelf vet hon ej riktigt huru det gått till, men emellertid är det glada lynnet sin kos, och det som andra flickor bruka vara så glada åt, är för henne endast en halft omedveten källa till förstämning. En julafton har fästmannen råkat ut för tågförhinder och ursäktar sin frånvara i ett telegram. Utan att märka orsaken, har nu Aimée återfått sitt forna humör, och glädjen står som bäst i tak, då det ringer i tamburen och Müller infinner sig. I det samma är äfven Aimée på det klara med sitt förhållande till Müller: till allmän häpnad bryter hon förlofningen. Modern blir ond, en äldre syster, som på bekostnad af sin lycka gift sig upp i ett högre samhällslager, är djupt upprörd, medan den gamla fadern, i all stillhet och tafatthet, tar sig an och tröstar sin stackars flicka. — En nätt berättelse, som synes, och utarbetad med en smula mera omsorg än hvad för novelletter i allmänhet är brukligt.

B. E.

Verdandi, strödda blad, V; 74 s. 8:o. H:fors 1887; 1 mk 50 p.

Denna publikation af föreningen Verdandi, som vill utgöra en, „om och anspråkslös, föreningslänk mellan Finlands svenskt sinnade ungdom“, hör icke till de bästa af denna flitiga literära krets, men vittnar likväl om lif och vaket intresse. Denna gång tager sign. Credo först till ordet; i ett upprop, som åtminstone icke kan kallas ljumt, söker han utstaka vägar för ett positivt, svenskt kulturarbete. Med rätta försäkrar han att „enhvar, som arbetar för den svenska bildningen i vårt land, arbetar för fosterlandet och, hvad mera är, äfven för humanismen“ (humaniteten). — En instruktiv uppsats om „den svenska rättstavningsrefarmen“ lemnar sign. Dargar, dervid begagnande det nya stafningsättet. Riktigt anmärker han att vår finländska skola har ännu större behof af en förenklad rättskrifning än den i Sverige. Men om den nya ortografin i det hela är en förenkling kan betviflas; vi tänka närmast på det myckna användandet af två bokstäfver för ett långt konsonantljud, t. ex. *kann*, *ijänn* (igen), *kvinnlig*, *sjiltnad* o. s. v. Det är icke vetenskapligt, föga mer ljudenligt än det vanliga, i nästan alla fall onödigt och i hvarje fall opraktiskt, redan därför icke en enkel och antaglig beteckningsmetod. Det har i skrift visats att fullständig konsonantförenkling icke verkar otydlighet; genomgående förenkling, utom emellan två vokaler, skulle vara mindre opraktisk än fortgående fördubbling, icke heller mer stöta menighetens ögon.

En lyrisk skiss, „Middag i sorgehuset“, rörande i all sin litenhet och enkelhet, gifver oss J. R. Den refrainartade upprepning, hvarmed förf. efter sin vana slutar, kunde kanske i denna prosadikt undvaras. „I skriftskola“ af —s är en liflig, men föga sannolik skildring af elfva — säger elfva — skriftskolepiltars ramlade illusioner; märkvärdigt är att den religiösa frågan icke

lemnat något annat spår efter sig i detta Verdandi-häfte. Ett bidrag till den sociala frågan, om man så vill, ha vi deremot i „Nilssons sista arbete“, en skildring af E. V—t, sann i idén, men „lagad“ och stel i flere detaljer, särskildt slutkatastrofen. Af samme förf. ingå i häftet några anslående poem — sid. 18 ville vi anmärka den omöjliga daktylen „lifvet sprang“ i första strofens slutvers; öfriga motsvarande verser äro nog mycket variabla. Poesins öfriga tribut till samlingen utgöras af ett diktförsök af M. L. i den historiska genre, som Gånge Rolf bragt till heders hos oss, vidare en god öfversättning af J. S. och „orimnad“ (ställvis äfven ometrisk) „kärleksvärs“ af K. med en originalitet, som åtminstone kunde tåla ett nytt prof. Dikterna af Otto Munck († 1885) utmärka sig för en enkel och vacker form; i några stycken höjer sig dikten från en viss vekhet och blekhet till klara bilder med lif och färg, dock utan synnerlig ursprunglighet.

F. G.

A. S. C. Wallis: *Furstegunst*, historisk roman från Erik XIV:s tid; 482 s. 8:o. Sthlm 1887, C. E. Fritze.

Med anmärkningsvärd skicklighet har den holländska författarinnan förstätt att sätta sig in i de svenska förhållandena och i „Furstegunst“ ge oss en liflig och i hufvudsak sann tafla af det i Sveriges historia på så många vexlande tilldragelser och karakterer rika tidskiftet mellan åren 1554 och 1568. Också ger ämnet ett så ymnigt material åt förf., att de romantiska episoderna erhålla en underordnad betydelse, medan de historiska händelserna, åtminstone i den något förkortade form romanen i svensk öfversättning erhållit, formligen störta på hvarandra. Att det historiska elementet, för hvilket förf:s begåfning hufvudsakligen tyckes ligga, får öfvertaget, är ju äfven helt naturligt i en roman, der hjälten är en för all romantik så oåtkomlig person som Erik XIV:s gunstling, den sorgligt ryktbare Göran Persson. Det är emellertid det sätt, på hvilket förf. söker framställa denna karakter, som ger boken dess största intresse. I stället för den lagtänkta, föraktliga rådgifvarn åt en svag konung visar hon oss en för ideer och idealer kämpande ande. Det är samma varm-hjertade, ärelystna yngling, som vi lära känna bland Melanchtons lärjungar i Wittenbergs hörsal, hvilken vi senare återfinna vid konung Eriks sida, en i lifvets skola hårdnad, energisk, arbetsam, oböjlig man, som för att nå sitt mål: rättvisa och frihet åt folket genom adelsmaktens krossande och konungamaktens befastande i ett enigt Sverige, är beredd att trampa under fötterna både sin egen och andras lycka. I Erik XIV dyrkar han sitt ideal, den konung, som skall förverkliga hans ideer; och ehuru han nödgas se detta ideal släpas i stoftet, svigtar han ej i sin trohet, utan offrar sig för honom, i det han vältrar skulden för Sturemorden från konungen på sig. Vid denna teckning af sin hjelte har förf.

säkert stödt sig på ett modernare åskådningssätt, som sökt mildra historiens kanske alltför stränga dom öfver Göran Persson. Om hon icke lyckas öfvertyga oss om att det är en historisk personlighet hon framställer, har hon dock lyckats teckna en karaktär, som intresserar.

g—r.

Charles Dickens: Lysande utsigter, roman i tvenne delar; öfvers. af M. B—é; 272 + 265 s. 8:o. Sthlm 1885, Z. Hæggström; 4 kr.

Det är en vinst för vår litteratur att de store engelske romanförfattarens arbeten, som en längre tid varit utgångna i bokhandeln, åter framträda i nya öfversättningar; sålunda hafva åtskilliga af Thackerays arbeten redan utkommit, och „Lysande utsigter“ bildar en länk i den upplaga af Dickens romaner, som ombesörjes af Hæggströms förlagsexpedition. Mot öfversättningen kunde väl ett och annat vara att anmärka, t. ex. oriktigheter sådana som: „föra mig an“ i stället för föra mig ut i världen, „taga omkostnaderna i min börs“ o. s. v., men i allmänhet torde denna öfversättning dock få anses stå vida öfver tidigare, ofta högst bristfälliga öfversättningar af de engelska romanförfattarens verk.

„Lysande utsigter“ är egentligen historien om ett barn. Det är känt med hvilken förkärlek de engelska diktarene skildra barnfigurer och hvilken räcka af sådana originelt tecknade och känsligt uppfattade barngestalter den engelska literaturen framter. Dickens har framställt en massa sådana, vi behöfva endast tänka på Olivier Twist, Little Dorrit eller den odödlige Copperfield. Pip Pirrip är en köttslig bror till David Copperfield, han är af samma nervöst känsliga och drömmande temperament med något af en konstnär i sig och något af förf:s eget sätt att se saker och ting. Men Pip är icke tecknad med samma energi, som den äldre brodern, och det behöfs därför hans märkvärdiga lefnadsöden för att han i och för sig skall väcka vårt intresse. Uppvuxen i en smedja hos sin stränga syster Mrs Gargery och den öfverträffligt hederlige grofsmeden Joe, gynnas han af en gammal rik och originel dam, som i ett gammalt ödelagdt hus lefver helt och hållet afstånd från den yttre världen, endast upptagen af sorg öfver sin grusade ungdomskärlek. I detta egendomliga hem, dit han går en gång i veckan att leka för den gamla damen, lär han känna hennes sköna fosterdotter Estella, som blir det ständiga målet för gossens och ynglingens drömmar och planer. När Pip oförmodadt blir arfvinge till en stor förmögenhet, hvars mystiska ursprung han ej får söka utgrunda, tyckes lyckan sjelfmant föra honom mot det drömda målet. Af den forne smedpojken blir en gentleman, som tror sig predestinerad åt Estella med Miss Havishams förmögenhet såsom hemgift. Alla dessa lysande förhoppningar ramla emellertid, när den verkliga väl-

göraren uppträder i skepnaden af en före detta listidsfånge, som Pip engång i sin tidigaste barndom påträffat halft ihjälfrusen och ihjälhugrad på den sumpiga myren nära smedjan. När den förrymde fången i Nya världen lyckats skapa sig en förmögenhet, bestämmer han den åt gossen, som gaf uslingen några matbitar och en fil samt troget bevarade hemligheten. Den förrymde fången igenkännes emellertid och arresteras i London, medan egendomen konfiskeras. Romanen slutar med att Pip efter många års träget arbete i utlandet återkommer hem och återfinner Estella, äfven hon luttrad af motgångar och sorger.

Dickens styrka ligger ju i allmänhet icke i att steg för steg utveckla för oss en karakter eller en passion. Sålunda står Pip i „Lysande utsigter“ icke särdeles tydlig för läsaren, som har svårt att af honom få en totalbild. Huru han t. ex. slutligen blir en god och äfven en lycklig människa se vi icke; förf. nämner om det i slutet af boken, och som Dickens är en moralist, ligger det minst sagdt lika mycket i hans eget intresse att Pip skall blifva det. Dickens är den passionerade berättaren, som aldrig är och aldrig låtsar vara oberörd af det han skildrar. Dertill tänker han vid sin framställning icke främst på skönheten, icke ens på att det han ger, skall vara alldeles exakt, han råkar i exstas, hans väldiga inbillningskraft sättes i rörelse, han inför i berättelsen massor af personer, af saker och ting, och sålunda för han den förtryckta naturens talan, den fattiges, den ringes och bortglömdes. Detta hufvuddrag hos Dickens framträder bäst vid jmförelse med de franske författarenes sätt att gå till väga. Vid deras bilder af nöd och elände tages vår uppmärksamhet samtidigt i anspråk af säkerheten i bildens konstruktion; genom sin analys föra de oss öfver på vetandets område, och sålunda lugnas den smärtsamma sympati, som nöden och eländet i och för sig måste väcka. Hos Dickens existerar ingen sådan objektivitet.

I närmaste samband med denna stora känslighet hos Dickens står hans satir, ty det är en satir, som är nära beslägtad med sorgen. Samtidigt är förf. dock kanske den mest skämtsamma inom hela den engelska literaturen och underlåter aldrig att genom de mest bizzarra motsättningar åstadkomma de löjligaste karrikatyror. Mr Pocket i „Lysande utsigter“ är den mest opraktiska människa i världen, hans hus är i ständig oordning, hans barn „tumla upp“, tyranniserade af tjänstefolket; emellertid är Mr Pocket en utomordentligt angenäm föreläsare öfver den husliga ekonomin, och hans skrifter öfver sättet att behandla barn och tjänstefolk anses för de bästa böcker i dessa ämnen. — När emellertid Dickens med sin skarpa satir kringskär de personer, han gör till föremål för sitt åtlöje, riktar han udden ytterst mot det samhälle som förtrycker. „Lysande utsigter“ hör väl ej till de af förf:s arbeten, der de sociala förhållandena särskildt gisslas, men också här är det samhället, som bär största ansvaret t. ex. för den förrymde fångens förfelade lif.

Jag skulle önska att ytterligare få lägga fram för läsaren några af bokens vackraste partier: det oändligt fint och känsligt framställda stora naturbarnet Joe, som oaktadt sin Herkulesgestalt är mild och vek som en kvinna, eller den trofasta Biddy, eller föra honom till den flacka myren eller till den gamla smedjan, som är målad med en sådan noggrann omsorg, ett sådant kärleksfullt aktgifvande, att den nästan blir till ett lefvande väsen, som tager del i innevånarenes sorg och glädje; men jag hänvisar till boken. Der må man studera det, som är det intressantaste af allt: den store förf. sjelf, hans sätt att dikta, hans varma hjerta och hans vältaliga försvar för de förtryckta. Detta skall lemna bra mycket större vinst än dagens efemära alster.

H—a.

W:m M. Thackeray: Snobbarnes bok. Öfvers. af A. G. Engberg; 259 s. 8:o. Sthlm 1886, P. A. Nordstedt; kr. 2: 50.

Det är inte första gången denna världsberömda „eskissbok“ framträder inför den svenska läsande allmänheten. I sig sjelf en sammanställning af en serie artiklar i *Punch*, der de publicerats 1847 med ypperliga teckningar af förf. sjelf, blef den året derpå utgifven i bokform. Men ej förr än 1861 utkom den första svenska öfversättningen i Göteborg, verkställd af L. Bergström; året derpå utkom en annan i Upsala, af Viktor Pfeiff, som år 1875 upplefde sin tredje upplaga. Om nu en fjerde, som tillika är den tredje öfversättningen till svenskan, ansetts vara behöflig, bevisar det bäst att boken har en gifven läsarekrets ibland bildade nordbor. Otvifvelaktigt tillhör den antalet af de arbeten, dem man bör ha läst. En och annan, som nu först gör sig bekant dermed, torde måhända erfara en liten besvikning, i det han finner boken något „tam“ i förhållande till hvad han möjligen väntat sig af den satiriska kraft, som gemenligen tillskrifves den ryktbare förf. Och det eger nog sin riktighet, att den mångskiftande, om ock i grunden menlösa lumpenhet, som af honom blifvit benämd *snobberi*, sedan han till allra först gjort den till föremål för sina undersökningar, sedermera blifvit gisslad med vida mer skärpa och skoningslöshet än hvad här i allmänhet är fallet. Lika riktigt är att en mängd dithörande ömkligheter, särskildt hvad kyrkans och pennans målsmän beträffar, af förf. blifvit behandlade med en försigtighet, som nära nog sjelf kunde vitsordas såsom en smula „snobbig“. Men man bör besinna att Thackeray i sitt förehafvande var så godt som banbrytande, och den ryktbarhet han vunnit genom sin bok gälde den talang och det mod, hvarmed han i alla fall inför löjets domstol stämde en mängd egenheter och olater hos sina landsmän, hvilka deruti varit skyddade genom ett slags häfdens helgd. Men om ock förf. inskränkt sin snillrika framställning endast till sitt eget lands *snobberi*, äro dock de af honom förevigade dragen af en

så allmänt mensklig realitet och utbredning, att den egentliga tjusningen vid denna lektyr består uti de ständiga paralleler, dem man ur egen erfarenhet ofrivilligt uppdrager under läsningen. Och det är härigenom Thackerays Snobbok behåller en evärdelig betydelse: när man slutat den, känner man sig liksom manad att förse den med några tilläggskapitel.

Öfversättningen läses ganska ledigt, och skulle göra det än mera, om ej öfversättaren gjort sig det onödiga besväret att i alltjemt återkommande noter lemna en öfversättning på de namn, förf. begagnar för sina figurer. Framställningen blir derigenom ingalunda roligare, ty dessa ständiga afbrott verka rentaf störande. Lika litet hade han behöft öfversätta de små franska och latinska glosorna, som på sina ställen ordagrant återgifvits efter originalet. Deremot hade det varit vida viktigare att gifva upplysningar om åtskilliga i texten omtalade lokaler och om vissa anspelningar på tidsförhållanden; utan kändedom häri har man emellanåt svårt att rätt fatta förf:s mening. Slutligen hade det icke varit ur vägen om boken blifvit försedd med en innehållsförteckning öfver de deri behandlade klasser och species af snobbsläget, den man ju också blott behöft öfversätta efter originalet.

l—m—n.

Valfrid Vasenius: Lärobok i Sveriges och Finlands litteraturhistoria; VIII + 156 s. 8:o. H:fors 1886, G. W. Edlund; 2 mk.

I företalet till sitt arbete säger förf. sin afsigt vara att gifva „en verklig historisk framställning, genom hvilken olika riktningar i poesin förklaras till sin uppkomst och framställas såsom naturliga hvar och en för sin tid“; derjemte vill han visa „huru skalderna äro uttryck för de skilda tidernas nationalmedvetande“. Deremot borde omdömen af abstrakt estetisk natur, hvilka enligt förf:s åsigt nog rikligt förekomma i hittills använda läroböcker, undvikas, alldenstund de oftast ligga utom lärjungens fattningsgåfva, och endast omdömen, som röra formela egenskaper eller utgöra en karakteristik af tonarten, i läroboken intagas. Till omdömen af mer abstrakt estetisk art synes förf. förnämligast räkna sådana generela omdömen, som beröra diktkonstens allmänna väsen, dess arter samt dessas inbördes förhållande och värde. Estetiska begrepp kunna dock ej helt och hållet undvaras vid litteraturhistoriska studier på högre skolklasser, så t. ex. måste nödvändigtvis begreppen episk, lyrisk och dramatisk dikt definieras och liksom andra i läroboken förekommande termer förklaras. Det synes oss som en brist att förf. ej, såsom i dylika läroböcker vanligen är fallet, i inledningen systematiskt uppställt och i korthet förklarat dylika estetiska termer, utan lemnat denna förklaring åt läraren. I stället har förf., antagligen med anslutning till sin nationell-historiska synpunkt, i inledningen förklarat begreppen facklitteratur och nationallitteratur, samt folkdiktning och konst-diktning, hvil-

ket också kan vara bra, men ej är så pedagogiskt nödvändigt, som en förklaring af den i läroboken använda terminologin.

Förf. har i sin lärobok intagit en öfversigt af literaturen på finska språket. Detta förefaller oss mindre motiveradt. Först och främst meddelas kännedomen om literaturen på finska språket lämpligast och naturligast i sammanhang med undervisningen i finska, vidare kan under de svenska lektionerna ingen literaturläsning på finska komma i fråga; och en sådan literaturläsning anser ju förf. sjelf och med rätta såsom fullkomligt nödvändig, på det att arbetenas titlar icke må blifva en blott utanlexa. Förf. åtgärd att inom hvarje period skilja mellan Sveriges och Finlands författare på svenska språket synes oss ej vara något lyckligt grepp, så sjelfklar förf. än anser en sådan gruppering vara ur sin synpunkt. Organiskt sammanhänger ju den svenskspråkiga poesin i Finland med den i Sverige under hela den tid dessa länder voro förenade, och den har utvecklat sig under inflytande af och i jembredd med denna. Något annat skäl hvarför t. ex. Creutz räknas till Finlands literatur, än att han är född i Finland, har förf. ej heller kunnat ge. Att dock födelseorten ensam ej kan verka afgörande huruvida en författare skall föras till det ena eller andra landet har förf. tydligen sjelf insett, då han räknat Fredrika Bremer och G. H. Mellin, som äro födda i Finland, till Sveriges literatur, medan t. ex. Torsten Rudeen och J. Chronander, ehuru svenskar till börd, behandlas i sammanhang med Finlands författare. Mera sakenligt synes oss Bremer hafva förfarit i sin literaturhistoriska lärobok, då han eignar skild uppmärksamhet åt Finland först från den porthanska tiden: först då kan man börja tala om några nämnbara sträfvanden för egen, svensk vitterhet i vårt land.

De omständigheter, som här ofvan påpekats, försvåra i viss mån arbetets användning som lärobok, hvartill den eljes väl lämpar sig. Periodindelningen har förf. i likhet med Warburg och Sundén i deras literaturhistoriska läroböcker ställt i öfverensstämmelse med den politiska historien, och detta på goda pedagogiska grunder. Af det rikhaltiga materialet har urvalet af det, som i en lärobok bör ingå, i allmänhet gjorts med god urskilning. Vid karakteristiken af frihetstiden och gustavianska tidevarvet hade dock den för dessa tiders vitterhet så egendomliga fabeldiktningen bort påpekas; åtminstone hade den bort omnämnas i sammanhang med Gyllenborg. Afven förefaller det oss som ett öfverflödigt stort antal namn på författare af lägre ordning anförts, särskildt från Finland. De karakteristiker förf. ger af de skilda perioderna och författarna äro i allmänhet gjorda med stor åskådighet och egnade att väcka intresse hos eleven. De uppgifter förf. meddelat äro, så vidt vi kunnat finna, pålitliga. Så mycket mer öfverraskande är hans uppgift (sid. 7) att ordet Edda betyder skaldelära; enligt de äldre och nyare auktoriteter vi varit i tillfälle att rådfråga betyder ordet stammoder, urmoder. Uppgiften att Fran-

zén blef magister 1798 i stället för 1789 beror väl på ett tryckfel. Språket utmärker sig genom värme och ledighet; dock hade större omsorg kunnat egnas deråt, så att icke sådana fel och oegentligheter fått förekomma, som t. ex. i följande meningar: „följden häraf blef att mycket lättsinnigt förkastades“ (sid. 41), i hvilken mening ordet lättsinnigt kan fattas antingen som subjekt eller adverbial; „det som man ansåg orätt, klandrades ej blott såsom fördom, utan ansågs vara tillkommet etc.“ (sid. 41), i stället för „ej blott klandrades o. s. v.“; „i Sagan om hästen *skildrade han under bilden af en häst och dess ryttare svenska folkets öden*“ (sid. 44), „Sinclair träffar efter döden Sveriges hjeltar, i *synnerhet Karl XII*“ (sid. 46), m. fl. likartade oegentligheter. Äfven är interpunktionen vårdslösad och inkonsekvent. An ser man fullständiga, samordnade satser åtskilda genom komma, än icke; stundom särskiljas genom komma de relativa bisatserna från sina hufvudsatser, stundom icke eller markeras blott bisatsernas början eller slut, med mera dylikt. Vi hafva ansett oss böra anmärka dessa obetydligheter, emedan man i språkligt hänseende ej kan ställa nog stränga fordringar på en lärobok, fordringar dem man här i landet visserligen alltför sällan vårdat sig om att uppfylla.

A. Lbk.

Nordisk Retsencyklopaedi samlet og udgivet af T. H. Aschehoug, K. J. Berg og A. F. Krieger, hft 6 & 7. Kjøbenhavn 1885 & 1887. Gyldendalske Boghandel.

De föreliggande delarna af detta utmärkta sammelveck äro egnade åt den offentliga rätten. I sjetta häftet har prof. Aschehoug behandlat den nordiska statsrätten och i det sjunde docenten H. Blomberg den nordiska förvaltningsrätten.

Prof. Aschehous arbete, en volym på omkr. 500 sidor, kan naturligtvis icke gifva en uttömmande teoretisk framställning af tre skilda folks olika konstitutioner; dertill skulle, redan för Sverige, erfordrats långt vidlyftigare historiska utläggningar än de, som rymmas inom ramen af en rättsencyklopedi. Förf. har nöjt sig med att på den statsrättsliga systematikens hyllor inrada rättssatserna sådana de gifvas af grundlag och oomtvistad häfd. Då en stridig fråga förekommit, har han i de flesta fall blott redogjort för de skiljaktiga meningarna och afhållit sig från att döma dem emellan. Der han uttalat en egen åsigt, har han vanligen gjort det under reservation och utan att ingå i någon omständligare bevisföring. Arbetets hufvudförtjenst består deri, att det lemnar en med största lärdom och samvetsgrannhet gjord öfversigt af lagbud och omdömen, hvilka läsaren förr nödgats hopleta ur olika rättskällor och skilda rättslärares skrifter. Särdeles lycklig är ämnets disposition så till vida, att de tre konstitutionerna icke behandlats hvar för sig, utan punkt för punkt

jemförts; likheter och olikheter stiga sålunda tydligt fram, och boken gifver hvad dess titel lofvar, en totalbild af nordens statsrätt.

En sammanställning sådan som denna är helt säkert synnerligen välkommen, ej blott för dem, som tagit lagfarenheten till studium, utan ock, särskildt i dessa tider, för den stora allmänheten, som dagligen ställes i valet mellan stridiga politiska doktriner, hvilkas målsmän hvar på sitt håll trygga sig till grundlag. I Finland, der politiken mellan landtdagarna blott undantagsvis vaknar ur sin dvala, följer man för att söka lärdom och erfarenhet noga det offentliga lifvets utveckling i de skandinaviska landen; säkert har mer än en känt behof af ett arbete, sådant som prof. Aschehous, för att kunna få klart för sig, hvarför Danmark och Norge så ofta hemsökas af konstitutionela konfikter, som leda till kris, under det partistriden i Sverige icke alstrar dylika olycksbringande meningsskiljaktigheter om grundlagens rätta förstånd.

Sveriges statsförfattning, sålunda stäld jemsides med Danmarks och Norges, ter sig teoretiskt ofullkomligare, mindre korrekt, mera naiv. Riksförsamlingen i Eidsvold, som år 1814 skulle gifva Norge en grundlag, hade ingen inhemsk erfarenhet att stöda sig på; den tog hvad den fann bäst utomlands, i England, i Frankrike, i Amerika, i Holland. Konstitutionen blef ett uttryck för den doktrin, som trodde sig hafva funnit lösningen af statslivets frågor i formeln: maktens tredelning. Danmarks grundlag, som tillkom 1849, är till väsentliga delar hemtad från Belgien, och upprepar samma grundtanke: „Den lovgivande Magt er hos Kongen og Rigsdagen i Forening; den udøvende Magt er hos Kongen; den dømmende Magt er hos Domstolene“ (D. Grl. § 2). Systemet är vackert, men det är bygd på abstraktioner, hvilka vid tillämpningen lemna de rättslärdas handfallne och dem menige man har svårt att fatta, i synnerhet när partilidelser villa blicken.

Åren 1872, 1874, 1877 och 1880 fattade norska stortinget beslut, af hvilka de tre sista voro likalydande och som gifvo statsrådets medlemmar rätt att deltaga i dess förhandlingar, dock utan befogenhet att rösta med. Detta vägrade konungen att godkänna; stortinget förklarade att dess tre gånger å rad fattade beslut var grundlag, anklagade de kungliga rådgifvare, som icke satt det i verkställighet, fick dem dömda och förmådde konungen att sanktionera sin resolution. Men dermed uppgaf denne ej sin rätt till veto i grundlagsfrågor, och man har efteråt lika svårt som förut att utreda om konstitutionen gifver honom en sådan rätt eller ej. Spörjsmålet är undanskjutet, men ej löst.

Danska grundlagen gifver bestämda och, som det kunde synas, tillräckliga föreskrifter om budgeten. Finanslagen skall innehålla ett öferslag af statens inkomster och utgifter under budgetperioden, säger dess § 48. Men för det fall, att ingen finanslag kan fås till stånd innan den nya budgetperioden ingår,

stadgar grundlagen intet. Konungen och riksdagen hafva emellertid ansett sig oförhindrade att i samråd utfärda provisorisk bevillningslag, som visserligen icke kan innehålla något sådant öfverslag af inkomster och utgifter som grundlagen stadgar, men som bemyndigar regeringen att för en bestämd tid framåt uppbära de bestående skatterna och bestrida de nödvändiga löpande utgifterna. Om nu konungen och riksdagen icke kunna enas om att utfärda en sådan provisorisk lag, har konungen då rätt att på egen hand göra det? Grundlagens § 25 säger: „I særdeles paa-
 trængende Tilfaelde kan Kongen, naar Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige Love, der dog ikke maa stride mod Grundloven, og altid bør forelaegges den følgende Rigsdag“. Regeringen här ansett att denna bestämning gör dess provisorier grundlagsenliga, folkethinget har förklaradt dem grundlagsvidriga. Regeringen har genomdrifvit sin åsigt med tillhjälp af gendarmeriet.

„I Sverige, säger professor Aschehoug, er den lovgivende Magt ordnet paa en ejendommelig Maade“. Han påpekar den svenska författningens afsteg från grundprinciperna i de moderna konstitutioner, som i Danmark och Norge tjenat till förebild. Sveriges författning saknar den moderna statsrättens teoretiskt viktigaste indelning, åtskilnaden mellan lagstiftande och utöfvande makt: å ena sidan utöfva riksdagens fullmäktige den del af förvaltningsarbetet, som hänför sig till statsskulden och riksbanken; å den andra finnes ej tydlig gräns dragen mellan den befogenhet, som tillkommer konungen i egenskap af lagstiftare, och den befogenhet, som tillkommer honom såsom utöfvare af den verkställande makten. Sveriges författning saknar den moderna statsrättens praktiskt viktigaste bestämning, den, som angifver gränsen mellan regeringens och folkrepresentationens kompetens: regeringsformen definierar ej konungens ekonomiska lagstiftningsrätt; den lemnar oafgjordt om regenten ensam eller regent och riksdag i samråd ega lagstifta om hela den mängd angelägenheter, hvilka icke af grundlagen uttryckligen blifvit förda till det ena eller det andra kompetensområdet. Och trots denna skenbara begreppsförbistring förekomma ej konstitutionela konflikter! Professor Aschehoug finner det „maerkeligt nok“.

Förklaringen lärer väl vara att söka deri, att den svenska statsförfattningen vuxit upp på inhemska grund och är urgammal. De hufvudsakliga rättssatserna hafva funnits djupt inpreglade i folkmedvetandet långt innan de uttryckts i skrift. 1809 års grundlagsstiftarna gjorde lika litet som deras föregångare anspråk på att bygga upp en ny, teoretiskt korrekt byggnad; de ha nöjt sig med att hålla vid makt och reparera den gamla, i hvilken konung och folk efter århundradens kif småningom lärt sig samsas och finna rum. Mycket af det, som i Sveriges regeringsform förefaller den vetenskaplige granskaren dunkelt, är i sjelfva verket tolkadt genom häfd. Sveriges statsmän hafva af erfarenheten lärt sig att grundlag ej bör utsättas för hårdragen tolkning så-

som civillag och att det ej lönar mödan att i hvarje ögonblick söka domstol för att få faststæld gränslinien mellan statsmakternas rätt. Helt enkelt därför, att det ej finnes någon annan domare öfver regent och riksdag än den råa styrkan, och därför, att man hellre än att lita till den råa styrkan litar till den konstitutionela traditionen, sådan den lefver inom folket. Och skulle traditionen ej gifva utslag, går man hvarandra halfvägs till möte för att slippa öda tid på fruktlösa ordstrider. Representationen är för klok för att pockande framställa anspråk, hvilka ej otvetydigt finna stöd i grundlag; den föredrager att småningom öfvertyga regeringen att det är politiskt klokast att afstå den ena eller den andra rättigheten. Och regeringen är klok nog att låta sig öfvertygas. Så kommer det sig, att allt flere och flere lagar stiftas under riksdagens medverkan och att genom praxis den sats vunnit stadga, att i allmänhet en lag, vid hvars stiftande riksdagen medverkat, ej kan i annan ordning upphävas eller förändras. Folkrepresentationens befogenhet utvidgas småningom men säkert, och den tryggas af en häfd, som är vida vägnar bättre än alla teoretiska grundlagstolkningar. Samma system hafva engelsmännen följt och de finna sig väl deraf.

Utrymmets knapphet förbjuder en utförligare anmälan af hr Blombergs framställning af den nordiska förvaltningsrätten, som väl ansluter sig till professor Aschehougs arbete, med hvilket den har många beröringspunkter. Det är endast förvaltningsrättens allmänna del, som inrymts i encyklopedins här föreliggande sjunde häfte; den utförliga redogörelsen för de skilda förvaltningsorganens verksamhet skall erhålla ett häfte för sig. Genom denna anordning vinner arbetet utan tvifvel i öferskådlig het, men förf. skall måhända för fullständighetens skull blifva tvungen till omsägningar, hvilka kunnat undvikas, derest allt, som är att sägas om ett embetsverk eller en myndighet, sammanförts på ett ställe.

En slutanmärkning torde kunna anses befogad. Den finske läsaren saknar, ej utan en känsla af bitterhet, hvarje omnämnande af den sjelfständiga utveckling, som det gamla svenska statskicket under detta århundrade erhållit på östra sidan Bottenhafvet. Icke som skulle encyklopedins ärade utgifvare kunna klandras för denna brist. Det är den finska rättslitteraturens fattigdom, hvilken återigen här gör sig påmint.

Wilhelm Chydenius.

R. B. Andersson: Nordisk mytologi. Översættelse efter originalens fjerde oplag ved dr. Fr. Winkel Horn; første hefte: 80 s. 8:o; Kristiania 1886, A. Cammermeyer.

Förf. som är Förenta staternas ministerresident i Köpenhamn och där haft tillfälle till nordiska språkstudier, synes hafva för afsikt med detta sitt arbete att göra den engelsk-ameri-

kanska allmänheten bekant med den nordiska mytologin icke blott såsom ett föremål för religionshistoriskt intresse af allmännare art, utan ock emedan hon för denna allmänhet har en nationel betydelse. Han påminner om huru starkt det anglosaxiska blodet är uppblandadt med skandinaviskt, i synnerhet i Englands kusttrakter och landets norra del, hvarest från Humber norrut öfver hela Skottland allmogens språk ännu är i hög grad färgadt af nordiska element. „Nordboarne äro både i andligt och lekamligt afseende våra förfäder,“ citerar han efter Thomas Carlyle, och efter Max Müller: „den engelska nationalkaraktären har mera fått sin prägel af Gånge Rolfs ättlingar än af Hengists och Horsas män.“

I arbetets plan ligger att jämte redogörelseh för de gamla gudasägnerna meddela öfversättningar från poetiska Eddan, hvilka enligt en känd forskares (V. Rydbergs) uttalande öfver det engelska originalet, som vi icke haft tillfälle att se, „visa på betydande skaldegåfvor.“ I det häfte af den dansk-norska öfversättningen, som hittills blifvit oss tillsändt, företages dock icke det egentliga ämnet till framställning. Förf. redogör inledningsvis för sina åsikter om mytologins och särskildt den *nordiska* gudalärans väsende, ändamål och betydelse, hvilken han sätter ganska högt, ty han finner i den en afspeglung af de gamles religiösa, moraliska, intellektuella och sociala utveckling i dess tidigaste skede. Vidare företager han en jämförelse mellan grekernas mytologi och den nordiska samt vill ådagalägga att denna senare, långt ifrån att draga det kortare strået, tvärtom snarare kan sägas vinna segerpriset i täflingen. Den romerska mytologien aktar han knapt värd att nämnas, „fordi der i grunden slet icke existerer noget, som med rette kan kaldes saaledes,“ en tanke hvars motivering och utläggning ger honom anledning till en längre digression om språkundervisningen och den otillbörliga vikt man därvid tillagt det latinska språket. Slutligen, i föreliggande häftes sista (femte) kapitel, upptager han till skärskådande de olika sätten att förklara de nordiska myterna. Efter att hafva förkastat deras mening, som i dem vilja återfinna reminiscenser ur bibeln, äfvensom afvisat den historiska tolkningen, som i sjuttonde och adertonde århundradena och ännu i början af det innevarande seklet var den vanliga, framställer han det etiska åskådningssättet, enligt hvilket myterna uppfattas som lärodikter och gudarne såsom poetiska personifikation af mänskliga dygder och laster, samt det fysiska, som väljer till sin utgångspunkt naturen och i gudomligheterna ser representanter för naturkrafterna och naturfenomenen: „gudarne äro naturens ordnade makter, iklädda personlighet.“ För sin förklaring af myterna och sina betraktelser öfver dem i följande häften af arbetet säger sig förf. ämna använda som grundval de båda sistnämnda tolkningarna i förening; deri gör han utan tvifvel rätt, ehuruval det dock icke synes oss kunna förnekas att äfven minnet af en eller annan historisk tilldragelse öfvergått till

eftervärlden i form af myt. Likaså hoppas vi att i arbetets fortsättning den märkeliga öfverensstämmelse mellan judisk-kristna berättelser och vissa nordiska myter, hvilken redan i äldre tider ådragit sig uppmärksamhet och i våra dagar med så mycken lärdom och skarpsinnighet utlagts, skall af förf. aktas värd att med större grundlighet och allvar undersökas, än antydningarna i detta häfte innebära.

A. O. F.

G. J. J. Sauerwein: *Frie Viso ifraa Vigguin*, sungje i Nørdre-Gudbrandsdalsk Dølamaal. XVI + 159 s. 8:o. Kristiania, A. Cammermeyers 1885.

Dr Sauerweins dikter äro ibland de originelaste man kan få tag i både till innehåll och form. Om detta är så uteslutande till favör för samlingen är dock en annan sak.

Såsom af titeln framgår, äro dessa dikter skrifna på ett bygdemål från Norra Gudbrandsdalen — åtminstone för främlingen ett bland de mest svårbegripliga i hela Norge. Och liksom det icke är enhvar med svenska till modersmål gifvet att förstå Vörå- eller Nerpesmålet hos oss, likaledes torde språket i denna diktsamling bringa myror i hufvudet på till och med norska läsare. Förf. har visserligen på hvarje sida en förteckning öfver många för hög-språket främmande ord; men just härigenom påminner läsningen af denna poesi nog starkt om svettbadet på skolan vid genombråkandet af *Pindarum quisquis!* Vore dock dr Sauerweins poesier skrifna „på latin“, d. v. s. med latinsk stil, så kunde man något försona sig med dem; men, o ve, de äro tryckta med frakturstil med oskäligen blandade typer af olika höjd, tjocklek och så vidare. Det borde visst vara en lätt sak att läsa hans språk, då förf. i ett „Forklarende Indledningsord“ har en lärd utläggning af de „fire slags l og to (egentlig tre) Slags r“ samt en hel hop andra egendomligheter i detta lustiga mål. Men man glömmor så lätt hvilket l är det „bløde“, hvilket det „palatale“ som „maa læres ved øvelse“, man förargar sig öfver de ofta förekommande lillepyttsbokstäfverna och än mer öfver de fast oräkneliga apostroferna. Deras antal i denna samling må ingen dödlig försöka uträkna. Emellertid bör det tilläggas att förf. har mycket lätt att finna rim, allitererande ord och dylikt och att hans „maal“ är så otroligt vokalrikt, att han t. ex. kan få ihop följande versrad: „E' æ au i ei Aa' e“.

Samlingen är indelad i följande åtta afdelningar: Norge; Jag är ock i en å, jag; Uppi Dalom aa ne' i Fjorom; Leik aa Spøk; Smaae Stev aa Stubbe ifraa Studulom; Fjell-Spelmainn aa Dromen has; Littauen; Oversættelser, Fraa Guds Or. Temat i den första afdelningen är att Norge är det bästa land på jorden — (såsom förf. säger: „E helst vild' i Nore' mi Skrøppe bera“). Der finnas för resten många vackra tankar och stämningar. I den andra afdelningen bjuder förf. några hurtiga säter- och fjällkantvisor „ifraa Vigguin“ (fjällmarken vid skogs-

gränsen). De två följande afdelningarna innehålla en mängd rätt friska humoristiska småbitar, mången kulminerande i någon rätt pikant ordlek och vimlande af alliterationer samt öfverraskande rim. Skada blott att så mycket går förloradt genom det svärbegripliga språket! Af de återstående visorna omnämna vi endast dem i afdelningen „Littauen“. Här finnas några delvis mycket anslående littauiska folkvisor (Son, som dræg i Krigen; Afsked; Slægte aat Soln m. fl.), dels några inspirerade sånger om och till det skogrika landet kring Niemens stränder (Ja, Littaur vil os alti' vera; Mitt Littau'n, me' saa kjær! m. fl.); det tyckes af dem framgå att författarn till „Frie Viso“ är bördig från Littauen, hvars sak han äfven förfäktar i åtskilliga noter under texten.

Dr Sauerwein är en poetisk, frisk och frihetsälskande natur med många betingelser att bli en omtyckt skald, men ett offer för en olycksalig „maalstræven“, som gör att hans „Frie Viso“ helt visst komma att bli nog litet lästa.

Ernst Lagus.

W.: Fall och Uppståndelse, dunkla gåtor tecknade och förklarade genom samtal; 32 s. liten 8:o. Sthlm 1887, Albert Bonnier; 50 öre.

Den korta lärodikten är försedd med ett företal af Viktor Rydberg, hvari man underrättas om att diktens författare är en kroppsarbetare. Under form af en dialog mellan en lärare och hans lärjungar framställes huru den menckliga viljan, af tron understödd, besegrar drifterna, huru det onda i verlden ofta måste tjena det goda, men huru detta onda ej är något ursprungligt, utan framgått ur andeverldens fall, hvilket i sina följder sträckt sig öfver hela skapelsen. Men en ny verld skall uppstå; der skall högsta rätt bli skipad; småningom föras alla framåt till himlars rike. Förf:s verldsåskådning är i grunden den kristliga, ehuru intet spår af dogmer finnes. En mystisk stämning beherskar det hela och ger sig uttryck i ett hopande af liknelser, som gifva mera färg och glans än klarhet.

I beskrifningen af den första engels fall har dikten sitt centrum och sin poetiska höjdpunkt, ej utan en viss storhet. Att på åtskilliga ställen den språkliga formen och sammanbringandet af rimen gjort förf. hufvudbry må man ej förvåna sig öfver; hellre må man beundra den fantasi och det tänkande allvar, hvarmed en författare, som i sin dagliga sysselsättning är bunden vid stoftet, söker lösa lifvets dunkla gåtor.

I. A. H.

Valikoima Suomalaista kansanrunoutta, nuorison luettavaksi pöimintu *K. R.* (Suomen nuorison kirjajhyllyllä n:o 2); 76 s. 8:o. Borgå 1887, W. Söderström; 50 p.

Det tål att öfverväga om icke lämpliga urval i smärre häften af folkpoesin samt de förnämsta konstskalderna och histori-

kerna för skolans mellanklasser och högre stadier samt som folk-literatur blir fördelaktigare än de digra läseböckerna med sitt brokiga hvarjehanda och sitt snart utslitna yttre. Vi hafva ju också redan ett antal visserligen nog anspråkslösa skolupplagor af Runebergs förnämsta verk och af Topelii lyrik — det sednare urvalet dock föga lyckadt. I alla fall bör man med glädje helsa detta lilla häfte på hr Söderströms förlag; det bjuder vår ungdom och folket en ganska vacker samling af finsk folklyrik och 44:de sången i Kalevala. — Bredvid denna sistnämnda försvara de många dikterna om sången i allmänhet icke rätt väl sin plats i samlingen, i synnerhet icke de i början intagna, som äro något sväfvande och utan konkret underlag. Öfver hufvud borde större sparsamhet iakttagas med sånger, som behandla ett och samma ämne. — Att äfven det erotiska elementet är representeradt kunna vi icke klandra, då vi tro att dess absoluta afstängande från den lofliga ungdomslektyren i sin mån bidragit till smaken för den krassa erotiken. — Detta häfte bör kunna användas såväl i svenska som finska skolor; i en ny upplaga vore för detta ändamål numrering af sånger och versrader samt i hvarje fall några flere ordförklaringar önskliga. Häftets utstyrsel är måttlig, men priset likaså.

F. G.

Torsti Ranta: Käytännöllinen neuvonantaja kirjanpidossa, kauppaliikkeessä ja lakiasioissa, sisältävä myöskin tietoja postija sananlennätinsäännöistä, metrijärjestelmästä y. m.; 109 s. 8:o. Borgå 1887, V. Söderström; 1 m. 50 p.

En praktisk rådgifvare i det allmänna affärlifvet på finska är påtagligen af behovet påkallad. Hr T. R. har i sitt lilla arbete, såsom oss synes på ett mycket förtjenstfullt sätt, sammanfört en mängd hithörande saker, som äro af vigt icke blott för affärsmän, utan äfven för andra medborgare. Han har tillika sträfvat efter korthet, hvilket gör att han emellanåt nästan blir knapphändig. I allmänhet äro hans anvisningar mycket upplysande och riktiga. Endast ett gröfre fel hafva vi vid ett flyktigt genomgående observerat: sid. 5 sammanblandar förf. på ett alldeles vilseledande sätt upp- och afskrifningsräkning (pano- ja otto-tili), kassakreditiv och löpande räkning. Sid. 27 och 29 äro deremot dessa begrepp riktigt förklarade. — Till det, som vi mest saknat i arbetet, hör en utläggning om brandförsäkring, dess nödvändighet och de många formerna för denna inrättning, hvars gagn tyvärr ännu i hela kommuner är så godt som okänt. Ett register, eller kanske hellre en alfabetisk förteckning öfver alla i affärsverlden förekommande och i boken berörda ord hade i betydlig grad ökat bokens användbarhet.

O. G.

W. Heimburg: Hjertequal, novell; öfvers. af C. K. Sthlm 1885, O. L. Lamm; 2 kronor.

Det är tvenne kvinnor som utgöra hufvudpersonerna i denna digra novell. De äro forna lekkamrater, och råkas nu ånyo under en resa. Lucie kommer till Hortense i det ögonblick denna med kloroform vill förkorta sitt glädjetomma lif, som dock alldeles icke är innehållslöst, eftersom hon redan hunnit med ett äktenskap och är på väg att ingå ett nytt. Hennes fästman slår dock upp förlofningen, emedan hennes fader vanhedrat namnet. Ehuru hon icke älskar sin tillkommande och uppskjutit bröllopet dag efter dag, är detta nu yttersta anledningen till hennes förtviflan. Genom Lucies mellankomst befrias hon på ett plötsligt och oförklarligt sätt från sin lifsleda. Förf. säger om denna Lucie att hon är en klok flicka, och vi måste väl tro det, ehuru det icke särdeles tydligt framgår ur hennes handlingar, allra minst då hon slår upp med sin fästman, den präktigaste man som kan tänkas, blott och bart emedan den afgudade och i sådana saker erfarna Hortense förklarar hennes kärlek för osann. Öfver Hortenses karakter lönar det icke mödan att grubbla, hon är typen för en af dessa nyckfulla oberäkneliga romanhjeltinnor, om hvilka det kan skrivas oändligt långa böcker. Lucie skall naturligtvis få sin fästman åter, och Hortense älska den man hon till sist af en underbar stolthet gift sig med. Det senare går lätt för sig, det förra ej så lätt som läsaren skulle tro. Katastrofen inträffar först när *han* som läkare infinner sig vid en sjukbädd, der *hon* är sjuksköterska. Hon har af trötthet svimmat vid bädden, då han infinner sig, och förf. tager tillfället i akt för att afsluta deras grymma kval.

Boken är oskyldig och sensmoralen lofvärd, men att personernas öden på något sätt skulle påverkas af deras handlingar och karakterer, skall man ej vänta sig. Läser man då och då en sida ånyo, torde detta uteslutande kunna räknas öfversättaren till förtjenst, som genom sin vårdslöshet kommer en att begrunda åtskilliga påståenden mera än förf:s mening egentligen varit.

K. E.

O. L. Löfgren: Tysk elementarbok, andra omarb. uppl. 192 s. 8:o. Göteborg 1887, förf:s förlag; kart. 1 kr. 50; ord- förteckningen till de sammanhängande styckena kostar 20 öre.

Denna andra, verkligen förbättrade upplaga af hr Löfgrens förut i Tidskriften omnämnda elementarbok är indelad i tre kurser och tillökt med en mängd sammanhängande stycken, hvilka i hög grad öka bokens användbarhet. Här och der kvarstår ett mindre vanligt ord, äfven en och annan regel hade kunnat bortlemnas eller åtminstone senare införas. Så borde t. ex. Pfau m. fl. (s. 26) stå närmare Friede, Funke o. s. v. (s. 84); deremot Sie (s. 88) närmare öfriga pronomina. — Då boken i svenska

elementarläroverk skall grundlägga den allmänna språkundervisningen, borde vissa allmänna syntaktiska förhållanden närmare belysas genom sammanställning af lämpliga exempel, t. ex. skillnaden mellan adverb och adjektiv i neutrum, en anmärkning som emellertid träffar icke ensamt denna elementarbok.

F. G.

K. E. Palmgren: Praktiska arbetsskolan för barn och ungdom, redogörelse för åren 1886—1887. Sthlm; 50 s. 8:o.

Rektor Palmgrens samskola i Stockholm är numera ett fullständigt högre realläroverk och har redan med framgång utdimitterat elever till universitetet. I detta program utvecklar förf. sina på egen, elfvaårig erfarenhet grundade åsikter om samuppföstran och valfrihet mellan läroämnena; dessa åsikter äro delvis bekanta hos oss genom hr Palmgrens föredrag i Helsingfors och Åbo.Utförligare yttrar han sig om skolslöjden, särskildt emot den s. k. formela, hvars förnämsta representant är skolan på Näs. Vi åtnöja oss med att hänvisa läsaren till förf:s intressanta utläggningar, som säkert icke ens hans motståndare kunna förbise.

Hugo Beyer: Iakttagelser rörande sångundervisningen såväl i de offentliga skolorna som hos enskilda lärare i Paris och London år 1886; 62 s. 8:o. Sthlm 1887; 75 öre.

Efter att hafva förutskickat en uppsats med syfte att från deltagande i skolsången under den kritiska perioden förhindra såväl flickor (13—16 år) som gossar (14—18 år) och att åstadkomma ett bättre arbetssätt för röstens utbildande i Sverige, meddelar förf. på ett sakenligt och träffande sätt sina iakttagelser om sångundervisningen, speciellt Masset, Bax, Delle Sedie, konservatorierna i London, skolsången i Paris och England (Danhauser, M:c Naught, solfasystemet).

Öfversigt.

Studentexamen. Inträdet till vår högskola har börjat tilldraga sig en allt större och allmännare uppmärksamhet. Det har visat sig alls icke vara så sjelffallet att öppna akademins port för hederliga ynglingar, som hafva sitt dimissionsbetyg på fickan och icke hysa några onda afsigter, kanske inga synnerliga afsigter alls; om hederliga kvinnor vilja vi nu icke ens tala. Att åhöra eller — icke åhöra föreläsningar, att gillas eller „kuggas“ i privat förhör för en examen, sådant borde ju kunna gå för sig utan en dubbel pedagogico-legal besigtning. En student, som studerar,

bör ju sjelf märka eller kunna få reda på hvad honom brister. En akademiker, som undervisar, icke blott föreläser, bör ju lätt kunna säga en underhållig lärjunge i hvad han måste förkofra sig. En examinator kan åtminstone snart komma under fund med den pröfvades elementära brister. Det låter ju vackert, att universitetets lärare i och med studentexamen hafva en garanti för sina åhörarens kunskaper. Men utom det att olika bildningslinier redan finnas i våra lyceer och en stor skilnad består mellan studenten med 13 och den med 39 röster, kunna tydligen endast få universitetslärare, som examinera studentkandidaterna, bedöma sina åhörarens uppfattningsförmåga och deras verkliga mogenhet för det, som de verkligen studera. Studentexamen, sådan den nu är, ger icke skäl för sig från den vetenskapliga undervisningens synpunkt. Vill man åter af sociala skäl decimera studentkandidaternas antal, så kan det frågas, om det icke är för sent eller åtminstone kan göras med större rättvisa under den akademiska studietiden än genom ett kort förhör i allehanda ämnen före de alldeles nya och af studentkandidaten ännu icke försökta universitetsstudiernas början.

Men utom det officiella ändamålet, att utröna „mogenhet i omdömet“ och „insigter“ för universitetsstudier — i största allmänhet —, har studentexamen påtagligen en annan uppgift, som emellertid skenbart sammanfaller med den nämnda: att kontrollera lyceerna, att sporra lärare och elever till att fullgöra sin skyldighet. Sporren ges nu visserligen på ett nog egendomligt sätt: icke af den egentliga ryttaren och icke under färden, utan i sista minuten eller rättare efter dess oåterkalleliga förlopp. Likväl hemtas både från lefvande och döda vittnesbörd för den mening, att skolorna skulle sjunka, om icke studentexamen vore. Med skolorna menas egentligen de högsta klasserna; om statens elementarskolor eller flickskolor sjunka, behöfves icke eller finnes icke någon hjälp. Om kollegan levererar underhålliga elever åt lektorn, finnes ingen opartisk examinator, som hämmar deras uppflyttning till lektorns klass. Och likväl måste lektorn dagligen och stundligen erfara bristen i de omognas insigter.

Den kontroll, som nu närmast drabbar lyceernas abiturienter, har i synnerhet en svår sida. De unga uppflyttas af statens tjenstemän från skolans lägre klasser till den högsta och slutligen ut ifrån den; då kuggas de af andra statsembetsmän och utestängas från „det hvita huset“, till hvilket de emellertid blifvit i vederbörlig ordning dimitterade. De kunna ju hafva luntläsning och annat på sitt samvete, de kunna hafva sagt eller till och med skrivit att Napoleon tågade mot Ryssland 1218, i stället för 1812, och mera dylikt; men mången, som återvänt från studentexamen utan lyra, skall förgäfvos hos sin lärare söka förklaring på repulsen eller, hvad som ofta kännes lika tungt, nedsänkningen af vitsordet. — Det hör nämligen till denna pröfning af „omdöme och insigter“ eller rättare denna skolverkskontroll, att de kontrollerades, lärarnes och

elevernas, prestationer af universitetets kontrollörer bedömas precis på siffran, ja att hela läroverks och hela läroverkskomplexers dimissionsduglighet kan angifvas med helt tal (eller 0) och två decimaler. — Den nyssberörda svårigheten att låta eleverna lida för skollärarynes slapphet eller studentexamensutskottets stränghet har i vår lagstiftning undergått en egendomlig omkastning. Nu och efter 1874 ogillas abiturienterna i de skriftliga profven på ett år, i det muntliga förhöret på *minst* en månad. Före 1874, enligt 1852 års statuter, gälde interdiktet *högst* en månad; men hos vederbörande skolstyrelse borde i hvarje fall, och vid oftare upprepning hos senatens ekonomiedepartement, anmälan göras om repulsen. I Norge hafva under åren 1809—1857 till och med böter eller slutligen förlust af embetet varit stadgade för direktorer, som dimitterat underhålliga lärjungar till universitetet.

Behöfves nu denna kontroll öfver skolan, dess lärare och elever? I alla kulturländer — efter dem måste vi ju i stort och smått rätta oss — finnes en maturitetsexamen i en eller annan form som dock alltid numera direkt hänför sig till skolan, icke, såsom hos oss, till universitetet. Till skolorna utsändas af skolmyndigheterna, icke af universiteten, examinatorer, censorer, kommissarier inspektörer eller hvad de må heta. Redan 1788 befriades de iure, de facto 1812, de preussiska universiteten från skyldigheten att pröfva den till dem ankommande ungdomen. I Frankrikes och Belgiens skolor anställas stränga årsexamina och dessutom under de sju eller nio skolåren tre särskilda dimissionsexamina på olika stadier; i Italien har man två dylika, *licensa ginnasiale* och *licensa liceale*, i Danmark en deremot svarande anordning med 4:de klassens Hovedexamen och Afgangsexamen for Studerende — alltså en kontroll icke blott öfver högsta skolklassen, utan äfven lägre stadier. Tyskland och Skandinavien åtnöja sig med en enda dimmissionspröfning, skriftlig och muntlig.

Emellertid är i synnerhet det muntliga förhöret föremål för många dubier. I Norge förflyttades examen artium först efter många debatter år 1883 till skolorna och öfvervakas på ett något inveckladt sätt af en undervisningsinspektion, som för fem år utses af konungen. I Sverige förekomma ambulatoriska censorer, utsedda af regeringen bland de båda universitetens ordinarie och extraordinarie professorer, adjunkter och docenter samt domprostar o. a. Deras verksamhet torde nog te sig imponant i många fall, men af realistiskt anlagda personer hör man det påståendet, att den „gemüthliga“ sidan vid censorernas närvara är hufvudsaken, men sjelfva examen en odräglig formalitet. En af Sveriges tongifvande pedagoger, rektor Törnebladh, försäkrar (I skolfrågan 1887, s. 18. 21), att om en lärjunge utan anmärkning genomgått sina skrifprof. hans framgång i den muntliga examen är så godt som gifven; censorerna göra sällan bruk af sin rätt att examinera; betygen bestämmas ej så mycket efter tillfälligheterna i den muntliga examen, utan på mogenhetsexamens utgång hafva de fyra sista ter-

minernas vitsord ett afgjordt inflytande. Vid Österrikes gymnasier öfvervakas dimissionen af en skolinspektor, skolans rektor och högsta klassens lärare, hvilka, alla hela tiden närvarande (!), examinera i medeltal 8 ynglingar under lika många timmar hvarje dag samt likaså alla ega rätt att rösta angående vitsordet i hvarje ämne. I Preussen öfvervakas maturitetspröfningen af en regeringskommissarie eller i dennes ställe helt enkelt af skolans föreståndare; pröfningen kan ske med ända till tio (!) på en gång; gillas någon af kommissarien emot lärarens åsigt, afgör provinzens skolstyrelse. Emellertid betraktas detta jemförelsevis kraftlösa förhör som mycket betungande för både examinatorens och examinandens. En af Preussens förnämsta gymnasialdirektorer, O. Jäger i Köln, behandlar i sitt kända och erkända arbete „Aus der Praxis“, (2 uppl. s. 64 f.) mogenhetspröfningen med mycken ironi. Till de moderna kulturformernas barbari, säger han, höra examina och särskildt den svåraste af alla, abiturientexamen. Svår i sin början, har den blifvit allt svårare, ju mer undervisningens teknik utbildat sig och ju större anspråk å ena sidan dilettantismen, å andra sidan skralärdomen hos fackmän i enskilda brancher upphävt: den som underhandlar med encyklopedismens demon, han gör den erfarenheten att, om man bjuder honom ett finger, tager han hela handen. Skolinspektörerna fullgöra med mogenhetspröfningen i alla möjliga ämnen sin skyldighet, hvartill annars icke tid finnes — och det är det som gör pröfningen så svår. Lärarena lära för examen. Eleverna frukta den; deraf deras raffinerade be- drägerier, som inga försigtighetsmått kunna fullständigt undertrycka. Och för sitt sista svåra skolår håller sig sedan ungdomen skadeslös vid universitetet; dess lättja och oförmåga skylles på skolläraryn, men vid universitetsundervisningens brister rör ingen.

Den erfarne preussiska skolmannen, hvars åsigter vi här i korthet anfört, framhåller flere behjertansvärda omständigheter: de många skolämnenas tyngd och minneskunskapens börda trycker skolan ännu mer genom en skärskild examen, skolinspektionen inskränker sig till denna, universitetet litar på den vitsordade mogenheten och lönar icke ungdomen tillräcklig handledning. Vi tro att dessa påminnelser kunna vara goda äfven för oss. Det är för det närvarande en omöjlighet att tänka på vår studentexamens fullständiga afskaffande. Hos oss tro ännu alltför många på dess makt att uppehålla våra skolor såsom verkliga bildningsanstalter. Alltför få inse att bildningens och vetenskapens intressen hellre förlora än vinna genom den mekanisering ett minuttiöst kontrollsystem alltid medför. Lika litet betänker man att detta system hittills icke förmått afhålla en mängd oförmågor och olägar från högskolan. — Men det bör åtminstone finnas en möjlighet att få bestämda olägenheter häfda. Till dessa hör främst den, att skolöfverstyrelsen icke verkställer, icke ens deltagar i kontrollen. Skolstyrelsen bör dock af saken hafva ett större intresse än universitetet och större erfarenhet om hvad skolan kan prestera.

De vanliga trakasserierne med profuppgifterna skulle betydligt undvikas genom skolstyrelsens medverkan. Vid senaste rektorsmöte rådde endast en mening angående nödvändigheten af en sådan medverkan; flere påyrkade att skolstyrelsen ensam skulle öfvervaka den skriftliga, likasom den muntliga profningen. Det måste ju ock betraktas som en administrativ oförmåhet att en främmande myndighet, universitetet, afgör om en dimission, som icke ens alltid leder till universitetet, och om skriftliga prof, som anställas inom skolans väggar. En lämplig öfvergångsform blir väl den, att skolöfverstyrelsen deltagar i universitets-utskottets bestämmande af de skriftliga profven, såsom också rektorsmötet föreslagit, men äfven i bedömandet, såsom af t. f. pedagogieprofessorn vid mötet riktigt framhållits; åtminstone bör detta ega rum vid fråga om ogillande. De erfarenheter skolstyrelsen härvid gör skola utan tvifvel framkalla talrikare inspektioner af skolorna och dermed en verklig väckelse för skolundervisningen.

Hvad för öfrigt angår de skriftliga profven, ingick tyvärr rektorsmötet med sin knappa diskussionstid icke på några detaljer. En deltagare, rektor Strömberg, påpekade likväl den säkert allmänt erkända nödvändigheten af deras anställande två gånger om året, hvarigenom mindre anledning till oro hos eleverna och mindre frestelse till underslef och andra oordningar skulle förefinnas. Alla torde äfven vara ense om olämpligheten af de specialbestämningar, som nu gälla angående skrifprofven, särskildt „behandlingen“ af „minst tre“ matematiska uppgifter. Likaså sjeffallet är ett legalt medgifvande af en viss komensation vid profvens bedömande. En nyttig anordning vore vidare den, att profven i matematik och främmande språk skulle afläggas åtminstone ett år tidigare än de andra och sålunda i viss mån åstadkomma en förnuftigare fördelning af kontrollen samt förminska det skadliga examensjägandet under det sista skolåret. Dylka tidigare prof böra naturligtvis lämpas efter det tidigare skolstadiet. — Slutligen måste man ifrågasätta gagnet af en skriftlig öfversättning till latin af den beskaffenhet de högre klassernas latinkurser förutsätta. Såväl i Norge — allt sedan år 1857 — som i Danmark fordras för studentexamen på latinlinien oaktadt dess stora latinkurser endast en öfversättning fran latin till modersmålet, icke tvärtom, likaså (sedan 1880) för den franska baccalauréat és lettres (klassiska linien). Vid Preussens realgymnasier med 54 latintimmar öfversattes från latin till tyska: i Österrikes gymnasier fordras en öfversättning såväl till som från latin. Skriföfningar i öfversättning från latin till modersmålet motsvara synbarligen de mål, hvilka man bör och kan ställa för latinstudiet i våra språktungda skolor, i långt högre grad än den vanliga latinskrifningen, som blott befördrar den ofruktbara, grammatiserande riktningen i latinundervisningen. Yrkande af likadan art hafva i senare tider framstälts af flere skolmyndigheter och pedagoger äfven i Sverige. Så tvekar ej en författare i Ny svensk tidskrift (1886 s. 581) att beteckna det latinska temats bortta-

rande från afgangsexamen som „den enklaste, nyttigaste och tackammaste skolreformen“. Han finner latinskrifningsdressyren, som under de sista skolåren lägger sin tunga hand på latinlektionerna och på lediga stunder, gå ut på förmågan att ur en arsenal af hjälpredor söka upp latinska glosor och vanligen tanklöst hopsätta dem till ett slags normallatin, medan muntliga öfningar äro lämpligare för inlärandet af latingrammatiken, samt matematik, andra språk och läroämnen förslå för tankens öfning i allmänhet.

Om de skriftliga profven för studentexamen, i synnerhet med antydda, lätt vidtagna modifikation, kunna intimare förenas med skolarbetet och sålunda icke antaga karakteren af ett skräckmedel för abiturienterna, så tyckes det muntliga förhöret i studentexamen få svårt att hålla i sig hos oss. Allmänheten och tidningspressen täfla om att göra sig sorglustiga på dess bekostnad. Man frågar hvartill dessa kostnader för flere hundra långväga ynglingar tjena, då endast en och annan ogillas till höstterminens början; eller hvilket vederlag staten skulle hafva för att anslå en nätt årlig summa åt ambulatoriska censorer. De kraftprof universitetets examinators aflägga hvarje vår, då de på en månad skola blifva färdiga med par hundra studentkandidater, ända till femton om dagen, „från fjärran östern eller högan nord“, och de sorger det förorsakar de kuggade att ej strax få anlägga den redan köpta studentmössan, allt detta synes icke motsvara universitetets och vetenskapens gagn af de få repulserades nödtvungna och minimala sommarstudier. En betydlig del har ju ock redan genom förolyckandet i skrifprofven för en längre tid utestängts från dimission. Den komité, som af rektorsmötet tillsattes i studentexamensfrågan, — herr Synnerberg, Arrhenius, Bonsdorff, Böök, Geitlin, Kihlman och Mellberg — var som bekant enhällig i att förorda det muntliga förhörets totala bortfallande, „så mycket hellre som den slutpröfning, hvilken äfven hittills vid läroverken anstälts med högsta klassens elever vid läsårets slut, bör fortfara“ och „denna pröfning äfven delvis kan så anordnas, att, när skolöfverstyrelsen ännu det vara nödigt, någon medlem af öfverstyrelsen dervid är närvarande“. Utan omröstning biträdde rektorsmötet detta förslag. Endast en talare, rektor Strömberg, yttrade sig för muntligt förhör antingen vid universitetet eller i skolan inför universitetslärare. Kringresande censorer hade äfven t. f. pedagogieprofessorn tänkt sig, men af praktiska skäl frångått yrkande i denna riktning. Alldeles otänkbart förefaller det att universitetet skulle in i skolan sända sina emissarier. Svårt torde det ock bli för regeringen att under den brådaste arbetstiden i akademiska och pedagogiska kretsar hopleta ett tillräckligt antal ambulatoriska censorer, då minst två behöfvas vid hvarje läroverk och dessa två böra besitta högre vetenskaplig insigt och pedagogisk erfarenhet, för att vara konnat än något slags examinations-turister. Tätare inspektioner af skolstyrelsens medlemmar och möjligen särskildt adjungerade personer göra otvifvelaktigt bättre verkan och innebära större ga-

rantier för en *enhetlig* och pedagogisk pröfning på *olika* stadier af ett läroverk. Det är klart att det anförda gäller icke blott statslyceer, utan äfven privatläroverk, hvilka hafva dimissionsrätt och i afseende å undervisningen alldeles på samma sätt som stats-skolorna äro underkastade skolöfverstyrelsens inspektion, förutom allmänhetens vaksamhet.

Af skolans officiella och i sjelfva verket erfarna representeranter har nu ganska tydligt och bestämdt den åsigt uttalats, att något muntligt maturitetsförhör under universitetets auspicier icke är nödigt eller till och med kan vara skadligt, såsom föranledande „mekanisk lexläsning och inpluggande af blotta minneskunskaper“. Våra skolmäns erfarenhet leder till det samma som ofvan anfördes af Jäger. Men huru skola universitetets målsmän förhålla sig till frågan? Skola de nöja sig med de skriftliga profven och dimissionstentamina vid läroverken? Vid alla fakulteter, utom den filosofiska, undergå numera de studerande preliminära förberedelser och förhör i flere ämnen; den filosofiska har i proexercitioskrifningen åtminstone en prøfvosten. Skulle i regeln föreläsarne i de ämnen, hvilka redan vid skolan förberedas, börja eller då och då afbryta sina kurser med en pröfning af åhörarnes insigter*), och skulle partiella tentamina för examensvitsorden anordnas under de första studentåren, vore dermed mycket vunnet. De akademiska lärarne kunde vid sådana tillfällen påpeka brister, som lärjungarne med nödvändighet måste reparera för de blifvande studierna. Detta skulle säkerligen medföra ett långt större gagn än att i studentexamen för sommaren ogilla en blifvande teologiestuderande i matematik eller en jurist i grekiska, hvilket senare undertecknad en gång nödgats göra.

Vill emellertid universitetet icke med ers afsäga sig rätten till muntlig pröfning och sitt förmynderskap öfver de visserligen många omyndiga studenternas första studieår, kunde en drägligare form för dess utöfvande upptänkas än det nu gällande massförhöret, utan att sambandet mellan högskolan och lyceerna helt och hållet uppgifves. Här och der har man sett förslag om förhör vid inträde i de särskilda fakulteterna och med afseende å de blifvande specialstudierna. Ämnena, förslagsvis tre, dels obligatoriska dels valbara, kunde af konsistorium bestämmas helst för tre ar framåt, likaså fordringarna, som icke borde afse minneskunskap. I språk t. ex. vore fordran på förmåga att förstå, öfversätta och analysera en obekant text tillräcklig; hvartill i vissa fall

*) I sammanhang med föreläsningarna öfver romersk litteratur och latinsk grammatik har ref. i sex år anställt repetitioner; deri har *frivilligt* mer än hälften af åhörarne deltagit (under olika läseterminer följande antal: 24 af 43 anmälda åhörare, 18 af 32, 25 af 64, 19 af 42, 24 af 45, 20 af 33, 35 af 57, 24 af 45, 34 af 62, 14 af 26, 15 af 28, 29 af 47), deribland icke få med vitsordad god framgång. De seminarieartade öfningarna i ämnet kunna icke tagas med i beräkning, då de varit obligatoriska för högre vitsord i filosofiekandidatexamen.

kunde läggas öfning i att återgifva lättare text på det främmande språket. Ett ogillande skulle icke hindra åhörandet af föreläsningar, men i svårare och upprepade fall förorsaka förlust af den på grund af gillade skrifprof och dimission från läroverket förlånade studenträttigheten. Det enda för alla fakulteter gemensamma, obligatoriska ämnet borde utgöras af ett modernt språk, ty utan kunskap i ett sådant kan ett akademiskt studium ej länge fortsättas. För olika fakulteter kunde tillkomma t. ex. teologi och grekiska, historia och det andra inhemska språket (för jurister), latin och historia, matematik och naturkunnighet. Likartade åtskillnader emellan rättigheter till olika fakultetstudier förekomma i flere länder, särskildt i Danmark. Hos oss behöfde de icke, såsom i detta land, åtföljas af en motsvarande skolorganisation. Men i viss mån skulle dylika fakultetsförhör kunna inverka på skolarbetet: lärarne finge tillfälle att å de högsta klasserna till en viss grad afse individuella anlag, utan att därför nödgas blottställa den allmänna bildningen, då det ju låge i lärarnes hand att vid uppenbart försummande af något läroämne förhindra dimission. I den prussiska mogenhetspröfningen, som dock hänför sig uteslutande till skolan, böra abiturienterna uppgifva sitt blifvande yrke eller studium. De nu föreslagna fakultetsförhören skulle direkt hänföra sig till de akademiska studierna, men åtminstone befria ungdomen från ytterligare prof i ämnen, hvilka de af brist på anlag eller dugliga lärare vid skolan törhända icke kunnat lära sig och vid universitetet icke vidare behöfva. Öfverhufvudtaget vore dylika förhör universitetet värdigare samt nyttigare och lättare att ordentligt genomföra än det nuvarande systemet. Pröfningen blefve omsorgsfullare och kunde förenas med välbehöfliga råd och upplysningar åt de studerande, för hvilkas fackstudier examinatorerna skulle hysa ett helt annat intresse än för det att på siffran kontrollera skolvitsorden i allehanda ämnen. Det förstås att det första studentåret genom dessa prof finge ett annat innehåll än det tyvärr ofta vanliga.

Tillgången vid maturitetsexamen föreställa vi oss på följande sätt. Eleverna på läroverkens näst högsta klasser aflägga i mars månad skriftligt prof i matematik och en öfversättning antingen från latin till modersmålet eller från modersmålet till ett modernt språk. Dessa prof bestämmas af universitetets maturitetsexamensutskott och två medlemmar af skolöfverstyrelsen. De sistnämnda få del af de i vanlig ordning insända profven, sedan universitetets granskare å dem antecknat gillande eller ogillande vitsord; i senare fallet böra skolstyrelsemedlemmarna äfven deltaga i bedömandet. Endast de sålunda gillade uppflyttas till högsta klassen*) och kunna följande år i mars eller oktober månad aflägga skrifprof i modersmålet och det andra inhemska språket, hvilka

*) Då för de ogillade två år blefve nödiga för dimission, kan man hoppas att flere af dem i rättan tid skulle lemna läroverket.

bestämmas och bedömas på ofvan angifna sätt. De elever, som äfven i dessa prof godkänts, undergå vid läroverken stadgade dimmisionsförhör, hvilka skolöverstyrelsen eger i förekommande fall särskildt anordna och öfvervaka. Den vederbörligen dimitterade eger rätt att vid universitetet och viss studentafdelning inskrivas. Men för rättighet att i någon fakultet aflägga tentamina, bör studerande undergå fakultetsförhör i tre af de läroämnen, i hvilka han vid dimmisionen från läroverket erhållit vitsord. Dessa ämnen bestämmas för en tid af tre år af konsistorium för olika fakulteter, hvarom årligen i landets officiella tidningar och universitetets program tillkännagifves. Konsistorium förordnar tillika nödigt antal examinatorer, förutom dem som deltagit i bedömandet af de skriftliga profven. I början af hvardera läseterminen och i slutet af vårterminen anordnas fakultetsförhör. Hvarje examinator inför i den examinerades studiebok godkännande eller underkännande vitsord samt delgifver maturitetsexamensutskottets ordförande de examinerades namn och läroverk äfvensom de detalj-anmärkningar, till hvilka förhören med abiturienter från olika läroverk gifva anledning. Ordföranden för anteckning öfver förhören och underrättar universitetets rektor om deras resultat; han sammanställer tillika gjorda anmärkningar och insänder dem efter examensutskottets hörande till konsistorium, som meddelar dem skolöverstyrelsen. Först då studerande i stadgade trenne ämnen godkänts, anmäler han sig för vederbörande dekanus. Öfvergår han till annan fakultet, bör han undergå nödiga kompletteringsförhör. Har studerande, som under ett år varit vid universitetet inskrifven, icke godkänts i fakultetsförhören, kan rektor efter anmälan af maturitetsexamensutskottets ordförande inskrida, hvarvid förfares såsom i universitetets statuter om försumlighet i studier är stadgad.

Vi hafva i början af denna uppsats antydtt, huru litet gagn enligt vår mening studentexamen medför; men då mången och kanske flertalet utan den icke anser skolan och universitetet och samhället vara tryggade, hafva vi i „maturitetsexamen“ sökt en anordning, som ge skolan hvad skolan tillhör, och universitetet hvad det tillhör, en anordning som vill bevara sambandet mellan dem båda, icke den enas obehöriga ingripande på den andras område. Den naturliga rättigheten, att efter förmåga åtnjuta den akademiska undervisningen och undergå kunskapsprof för statens derför aflönade embetsmän, har icke kringskurits genom andra fordringar än sådana i allmänhet hvar och en synes böra fylla med afseende å de särskilda studier, åt hvilka han egnar sig vid universitetet.

F. Gustafsson.

Finlands utrikes handel och tullinkomster.

IV.

Den förut omnämnda tulltaxan af den 29 juli 1869, som införde betydande nedsättningar i tulltariffen, upptog bland 284 nummer inkommande varor sjuttio såsom tullfria och tio såsom till införsel förbjudna; endast ben och lumpor voro med utförseltull belagda. Tillika beviljades tillsvidare tullfrihet för en del råämnen och arbetsredskap, hvilka voro behöfliga för landets mekaniska verkstäder och jernverk. Men å andra sidan föranledde statens behof af ökade inkomster ett fortfarande bibehållande af sågningsafgiften och införandet af nya finanstullar. Så påbjöds genom kungörelse den 12 augusti 1874 erläggande af tullafgift vid utförsel af oförsågadt eller med såg blott afskuret virke, som till beskattning ungefär likställdes med det försågade virket; senare uppgick denna afgift i den genom kungörelsen den 11 december 1878 påbjudna exporttullen för skogsprodukter. Sjöfartsafgiften upphörde visserligen från och med den 1 juli 1872, men genom en kungörelse af den 24 februari 1873 fastställdes enligt ständernas beslut att för inkommande, tullbelagda varor en så kallad sjöfartsbevilning skulle utgå under fem års tid med 3% af tullafgiften, och 1876 påbjöds derefter en ny sjöfartsafgift till först stadgadt belopp att användas företrädesvis till nya fyranstalter. Slutligen må nämnas att senare införseln af öl, porter och maldrycker från Ryssland belades med tull och att 1882 års ständer antogo en tobaksbevilning.

Dessa hinder för det fria varuutbytet motvägdes dock genom de förbättrade kommunikationerna. Den 11 september 1870 öppnades jernvägen till St Petersburg, hvarefter i snabb följd nya banor upplätos för trafiken: Hangöbanan den 8 oktober 1873, Borgåbanan 1875 samt Åbo—Tavastehus—Tammerfors-banan 22 juni 1876. Derjemte öppnade kanaliseringsarbeten nya farleder i det inre af landet, såsom till St Michel och 1879, genom Pielis kanal, till de förr så afskilda bygderna i nordost. För handeln förmån-

liga voro ock flere stadganden om utvidgad nederlagsrätt och transitoupplagsrätt samt om lättnad för importören i afseende å tullbehandling af varor äfvensom inrättandet af flere nya tullkamrar. Näringslagen den 31 mars 1879 utvidgade väsentligt rättigheten att drifva handel och reda i skepp. Genom lagen af den 9 augusti 1877 infördes, med anledning af silfrets hastigt sjunkande värde, ett fast på guld grundadt myntsytstem.

Betydligt bidro äfven de fördelaktiga konjunkturerna på världsmarknaden till att gifva vårt lands handel den ofantliga stegring och hastiga utveckling, som så fördelaktigt karakterisera detta tidskede och i synnerhet början af 1870-talet. Vi skola nu redogöra för huru denna utveckling åter speglas och belyses af det samlade statistiska materialet.

Öfverblickar man de af statistiska byrån för perioden 1870—82 publicerade uppgifter öfver värdet af varuutbytet med införande af de korrektioner för åren 1870—73, hvilka förut framhållits såsom i det närmaste uttryckande det af jernvägen förmedlade utbytet, finner man att totala varuutbytet för år 1870 endast obetydligt skiljer sig från motsvarande belopp för det föregående året. Visserligen minskade det tysk-franska kriget under år 1870 exporten till Tyskland och Frankrike, som med närmare 1,7 miljoner understeg den för 1869, men i öfrigt synes detta krig icke utöfvat ett menligare inflytande på handeln med utlandet. Sedan freden blifvit återställd, erbjöds den finska frakthandeln gynsamma konjunkturer, och nu följde en synnerligen hastig och varaktig stegring af varuutbytet med nästan alla de land, med hvilka Finland stod i handelsrelationer. Det steg ifrån närmare 125 miljoner mark för år 1870 till 243 miljoner för år 1875, hvarvid importen från 75 miljoner uppgick till nära 158 miljoner mark, medan exporten från 50 miljoner steg till mer än 93 miljoner mark för år 1874, hvarefter den dock under det följande året nedgick till 85,4 miljoner. Det är i synnerhet en stegrad export af trävaror, som härvid gör sig gällande. Medan exporten af plankor, bräden och battens endast undantagsvis år 1865 uppgått till 20 miljoner kubikfot och derefter varierat kring ett medeltal af omkring 17 miljoner, uppgår beloppet år 1872 till 23 miljoner kubikfot, stiger derefter yttermera

och utgör år 1874 32,2 miljoner. Visserligen nedgingo prisen betydligt under år 1875, men dock förblef exporten af dessa varor öfver 30 miljoner kubikfot och utgjorde åren 1876 och 1877 resp. 39 och 46,8 miljoner kubikfot.

Då äfven exporten af öfriga trävaror betydligt stegrades, uppgick värdet af dessa jemte ved till omkring 50% af hela exporten för åren 1872 och 1876 samt till nära 56,3% för år 1877. Under åren 1870—77 växte äfven smör-exporten betydligt och utgjorde i medeltal för året, då den af jernvägen åren 1870—72 förmedlade exporten till Ryssland icke tages i betraktande, omkring 565 tusen lispund emot 298 tusen lispund i medeltal för åren 1860—69. Äfven tilltog särdeles från år 1873 exporten af väfnader, papper och glasvaror.

Den ökade penningetillgången stegrade i hög grad importen. Bland de artiklar, som genom sitt höjda importbelopp för denna period utvisa ett stigande välstånd, intaga väfnader det främsta rummet. Medan årliga medelimportvärdet af denna artikel för perioden 1860—69 utgjorde närmare 4,9 miljoner mark med ett maximum af 7,3 miljoner, steg värdet år 1873 till 11,5 miljoner samt det följande året till 23,6 miljoner mark med ett medeltal af 13,7 miljoner för hela perioden 1870—79. Värdet af importeradt jern och stål samt arbeten deraf uppgick från ett årligt medeltal af 4,1 miljon mark för den förra perioden till 8,6 miljoner mark för den senare; dock bör härvid märkas att under åren 1872—75 infördes jernvägsskenor allena för närmare 4,2 miljoner mark eller 0,8 miljoner årligen. Betydligt steg jemväl importen af kaffe, socker, tobak, viner och bomull äfvensom införseln af spanmål, ehuru skördarna voro goda.

Emellertid nedgick till följd af silfrets hastigt sjunkande värde Finlands på nämnda metall baserade mynt. Efter att kursen på Hamburg i början af år 1876 noterats 130 och på London 26,50, steg den i juli samma år till resp. 150 och 30,75. Visserligen föll den åter mot slutet af året till 133,40 och 27,35, men hade dock utöfvat ett märkbart inflytande, hvilket i handeln med utlandet gaf sig till känna i en betydligt stegrad export och minskad import; sålunda steg exporten till utlandet utom Ryssland

under år 1876 med 18 miljoner och det följande året yttermera med 8 miljoner, medan införseln under samma tid minskades med resp. 14 och 3 miljoner mark. 1877 års myntlag återgaf stadga åt vårt mynt; men politiska förvecklingar trädde i stället. Det i april började kriget emellan Turkiet och Ryssland medförde ett plötsligt fallande af den ryska kursen, hvilket måste utöfva ett väsentligt inflytande på handelsförhållandena med detta land; importen från Ryssland ökades och nådde detta år, då jemväl spannmålsinförseln var mycket betydlig, det högsta belopp den någonsin egt, eller 76,5 miljoner mark, hvilket med närmare 4 miljoner öfversteg hela importen från det öfriga utlandet; exporten till Ryssland nedgick deremot till ett minimum för perioden 1872—82 och utgjorde 34,5 miljoner eller mindre än hälften af den samtida utförseln till öfriga land. Denna uppgick nämligen till 70 miljoner mark.

Handelsförhållandena med kejsardömet och utlandet motvägde sålunda till någon del hvarandra, hvarvid det totala varuutbytet, som år 1876 nedgått med något öfver 4 miljoner mark, år 1877 uppgick, till följd af en stegring i både in- och utförsel, till det största derförinnan nådda beloppet af 253,8 miljoner mark.

Den 3 mars 1878 fann visserligen det turkiskt-ryska kriget sin afslutning genom freden i San Stefano; dock antog under den närmaste tiden förhållandet mellan England och Ryssland en så hotande form, att ett krig kunde anses högst sannolikt. Detta utöfvade i förening med eljest tryckta konjunkturer en förlamande inverkan på handeln med utlandet. Varuutbytet, så export som import, med utlandet utom Ryssland nedgick under åren 1878—79 med tillsammans 41 miljoner mark. Under samma tid minskades importen från Ryssland med 20 miljoner, medan utförseln till Ryssland stegrades med 16 miljoner. Det totala varuutbytet nedgick sålunda under dessa tvenne år till 208,7 miljoner eller med 45 miljoner mark.

Emellertid förbättrades med år 1880 något de allt sedan 1877 tryckta konjunkturerna, prisen å trävaror stego och framkallade en betydlig export, som uppgick i plankor, bräden och battens till 50,7 miljoner kubikfot och motsvarade ett värde af mer än 53 miljoner mark. Äfven

steg den totala exportens värde till 123 miljoner, hvaraf 72 miljoner belöpte sig på utförseln till utlandet utom Ryssland, det största belopp till hvilket exporten uppgått under hela den tid, som omfattas af statistiska byråns detaljerade publikationer. Samtidigt steg införseln. Totalbeloppet för varuutbytet uppgick sålunda åren 1880—81 till omkring 262 miljoner mark och nådde år 1882, det sista nämnda publikationer belysa, det högsta beloppet af 286,9 miljoner mark med den jemväl högsta till 167 miljoner mark uppgående importen och en export af 119,9 miljoner mark, som öfverträffats endast af 1880 års exportbelopp.

För att lemna en åskådlig bild af handelns utveckling under nu skildrade period, oberoende af de mindre temporära förändringarna, sammanställas här de årliga medelvärden af varuutbytet för fem årsgrupper jemte motsvarande tal för det första och sista året af perioden.

Årliga medelvärdet i miljoner mark.

	Å r e n						
	1870	1870 —72	1873 —75	1876 —77	1878 —79	1880 —82	1882
Import	74,9	88,5	139,17	144,60	121,49	153,55	167,05
deraf från Ryssland	30,3	39,0	58,70	70,53	61,98	65,88	71,74
från öfriga land	44,6	49,5	80,47	74,07	59,51	87,67	95,31
Export	50,0	61,1	87,47	101,64	91,23	116,74	119,87
deraf till Ryssland	26,5	32,0	37,99	35,40	45,63	51,77	54,47
till öfriga land	23,5	29,1	49,48	66,24	45,60	64,97	65,40
Totala varuutbytet	124,9	149,6	226,64	246,24	212,72	270,29	286,92
deraf med Ryssland	56,8	71,0	96,69	105,93	107,61	117,65	126,21
med öfriga land	68,1	78,6	129,95	140,31	105,11	152,64	160,71
deraf med Sverige-Norge	13,1	12,9	19,10	18,63	12,76	19,94	21,55

Jemföra vi hela varuutbytet emellan Finland och Ryssland med totala utbytet emellan vårt land och det öfriga utlandet, finna vi att, medan detta utbyte med Ryssland åren 1869 och 1870 utgjorde något öfver 80 % af utbytet med det öfriga utlandet, varierade förhållandet sedermera till år 1878 emellan 70 och 80 procent. Sistnämnda år äro beloppen nästan lika, hvarefter under år 1879 utbytet med Ryssland med nära 6 miljoner mark öfversteg utbytet med öfriga land, för att under de derpå följande åren 1880—82 åter nedgå till ett medeltal af 77 % deraf.

Uti varuutbytet med utlandet utom Ryssland varsnar man under perioden 1870—79 vissa förändringar i de olika landens relativa betydelse för vår handel. Totala varuutbytet med Tyskland bibehåller nära nog sin förra betydelse. Dock har utbytet med England höjt sig nästan till samma belopp, eller för hvardera något öfver 30 % af hela utbytet. Dernäst följer Sverige-Norge, hvars relativa betydelse något nedgått, i det att varuutbytet med detta land under nämnda period utgör 14 % af det totala utbytet med utlandet. Betydligt mera har handeln med Amerika förlorat i relativ betydelse och representeras numera af endast 7%, emot 12 % för föregående decennium. Så följa Nederländerna och Belgien med tillsammans 5,4% samt Frankrike med 4,7%, hvilka sålunda icke så litet vunnit, medan Spanien och Portugal äfvensom Italien något förlorat af sin förra betydelse. Danmark med 2,3% har bibehållit sitt förra procenttal.

Importen var fortfarande störst från Tyskland, som till och med något vunnit, i det att importen från detta land under nämnda period utgör öfver 42% af hela importen från utlandet, Ryssland oberäknadt. Införseln från England har betydligt stigit och representeras numera af 23% emot 16% för decenniet 1860—69; i samma mån har importen från Amerika sjunkit och nedgått till 11,5%. Sverige-Norge med 14% har bibehållit sitt förra procenttal, medan af öfriga land Nederländerna med Belgien, Spanien och Portugal samt Danmark förlorat något i betydelse.

Exporten var såsom förr störst till England, ehuru dess relativa betydelse till hela utförseln till utlandet utom Ryssland något nedgått, och uttryckes under ifrågavarande period med 40%. Derefter följer exporten till Sverige-Norge och Tyskland, hvardera med omkring 14%, som utvisar ett icke ringa aftagande i utförseln till vårt vestra grannland. Till Nederländerna och Belgien äfvensom till Frankrike har utförseln betydligt stegrats och representeras af resp. 11 och 10 procent. Till Spanien och Portugal samt Danmark förblef exporten af samma relativa betydelse som under förra decenniet; till Italien hade den deremot nedgått betydligt.

Under åren 1880—82 aftog handeln relativt något med

England och Sverige-Norge, äfvenså exporten till Tyskland och Nederländerna såsom ock införseln från Amerika; deremot tilltog utförseln till Frankrike och Spanien betydligt och utgjorde resp. 15,6% eller närmare 9% af hela exporten till utlandet. Synnerligen anmärkningsvärd är den hastiga stegringen af exporten till Frankrike; denna höll sig under 2 miljoner mark ända till år 1872, steg vid slutet af 1870-talet till ett medeltal af 7 miljoner, uppgick 1880 till öfver 11 miljoner mark samt intog sålunda näst exporten till England det främsta rummet.

År 1882 voro de städer, hvilkas varuomsättning enligt tullkamrarnas uppgifter öfversteg 2 miljoner mark, följande aderton.

	Värdet af	
	Totala varu- utbytet	exporten
	i tusental mark	
Viborg	64554	28258
Helsingfors	50963	10897
Åbo	35050	13076
Tammerfors	25042	13123
Hangö	12437	2824
Uleåborg	11453	6263
Wasa	10846	2938
Kotka	10387	9578
Björneborg	8836	6453
Kuopio	4462	1743
Borgå	4220	2330
Joensuu	4132	793
Tavastehus	2988	537
Gamla Karleby	2488	634
Brahestad	2431	610
Raumo	2408	1439
Kemi	2081	1142
Kristinestad	2035	1066

Viborg hade sålunda vunnit främsta rummet; genom dess tullkammare gick närmare 23%, af landets hela varuutbyte och något mer än 23% af hela utförseln.

Städernas handelsflotta utgjordes den 31 december 1882 af 711 fartyg om tillsammans 142,164 tons drägtighet,

deraf 535 segelfartyg och 176 ångfartyg om en sammanlagd drägtighet af 10,886 tons.

Betrakta vi närmare omsättningen af de förnämsta varuarterklarna under den senaste perioden, finna vi att exporten af skogsprodukter, såsom redan blifvit nämnt, betydligt tilltagit. Under tioårsperioden 1870—79 kan denna export uppskattas till ett sammanräknadt belopp af 49,2%, af hela utförseln; exporten af trävirke och ved hade stigit till 43,8%, medan utförseln af beck och tjära nedgått till 4,3%.

Utförseln af ladugårdsprodukter har under 70-talet relativt ungefär samma betydelse som under föregående decennium och uppgår i värde till 16,6% af hela exporten, hvaraf på smöret belöpa sig 13%. Härvid bör dock anmärkas att, då statistiska byråns publikationer icke omfatta det af jernvägen förmedlade varuutbytet under åren 1870—72 och förra hälften af 1873, måste de tal, som hänföra sig till artiklar, afsatta i större mängd på Ryssland, anses för små. Det är sålunda att antaga det exporten af smör under 70-talet dock vunnit i relativ betydelse och stigit hastigare än den totala exporten under nämnda tid.

Jern- och stålexporten har betydligt nedgått och utgör i värde 7,2% af hela utförseln. Af manufakturalster hafva garn och ljus något nedgått, medan väfnader, tapeter och i synnerhet papper ($3\frac{1}{4}\%$) vunnit; sistnämnda fem artiklar utgöra tillsammans i värde till 12,8% af hela utförseln. Spanmål exporterades till ett högre belopp än förr; dess värde uppgick till 4,3% af totalexporten.

Importens hufvudartikel utgjorde under denna period, såsom äfven förr, spanmål; dock uppgår införseln häraf i medeltal till endast 16,6% af hela importvärdet med ett minimum för 1870 af 11,6% samt ett maximum för 1879 af nära 20%. Anmärkningsvärdt är att införseln af spanmål, som efter nödåren betydligt nedgått, åter börjar stiga och detta oaktadt skördarna voro goda. Sålunda utgjorde införseln under åren 1870—71 i årligt medeltal närmare 4 miljoner lispund, under 1872—73 omkring 6,7 miljoner, *) är

*) Då statistiska byråns publikationer icke omfatta den af jernvägen förmedlade införseln under åren 1870—72 och förra hälften af 1873, så äro dessa tal för små.

1874 9,7 miljoner, samt vexlar derefter under åren 1875—79 emellan 12,4 miljoner lispund år 1876 och 10,5 miljoner år 1879. Visserligen exporterades från landet det sista året omkring 4 miljoner lispund samt de tre föregående åren omkring 2 miljoner lispund årligen, men likväl uppgår öfverskottet af införd spannmål öfver utförd, under åren 1875—78, i årligt medeltal till ett högre belopp, än den årliga importen af spannmål under hungersåren 1867—68; detta öfverskott utgjorde under år 1875 11,7 miljoner lispund och öfversteg sålunda det högsta årsbelopp derförinnan införd säd, som utgjorde 11 miljoner lispund år 1862. Om man frånser från den i tullspecialerna icke upptagna spanmålen, som med jernvägen blifvit införd under åren 1870—73, och hvilket belopp torde kunna approximativt uppskattas till omkring 5 miljoner lispund, hade sålunda under tio års perioden 1870—79 införts 15 miljoner lispund spannmål mer än under den af täta missväxter utmärkta perioden 1860—69.

En så stark införsel af spannmål under 70-talet kan, heter det i statistiska byråns publikation, icke förklaras annorlunda, än genom antagandet, att konsumtionen stigit i högre grad, än den inhemska produktionen, och detta till följd deraf att det allmänna välståndet stigit och att de stora allmänna arbetena, såsom jernvägsarbeten, skogsafverkning och flötning, ryckt en betydlig mängd arbetare från jordbruket och hämmat dess utveckling, hvilken sålunda icke hållit jemna steg med den ovanligt snabba folk-tillväxten under denna period.

Om ock dessa orsaker kunna anses hafva medverkat till en större spannmålsinförsel, torde de dock ingalunda hafva ensamt eller ens företrädesvis betingat den. De täta missväxterna under 1860-talet hade nämligen gifvit impuls till ett väsentligt förändradt system i landthushållningen, i det att ladugårdsskötseln begynte omhuldas med ett större intresse, hvilket snart ledde till en ökad vinstgifvande export af dess produkter. Å andra sidan påkallade den större efterfrågan i utlandet af finsk utsädespannmål en ökad export af denna artikel. Det var därför naturligt att det genom folkökningen stegrade behovet af spannmål till ick ringa del skulle fyllas genom från

Ryssland införd spannmål och detta så mycket mera, som den samtidigt öppnade jernvägsförbindelsen med kejsardömet möjliggjorde en import af detta lands billiga spannmål, med hvilken den inhemska jordbrukaren knapt kunde konkurrera. Man torde därför i denna ökade sädesimport ingalunda hafva att se en följd af hämmad utveckling af det inhemska jordbruket, utan fastmer en af förhållandena påkallad, fördelaktig förändring af systemet för vår landthushållning.

Ett nästan ensamt stående förhållande med afseende å spannmålsimporten företer år 1880. Efter den särdeles starka importen de föregående åren och en tilltagande export, eger under detta år, som utmärkes genom en god skörd i Finland och felslagna skördar i flere ryska guvernement, en mindre export af säd rum från vårt land till kejsardömet. Visserligen öfverstiger hela beloppet till Finland införd säd jemte gryner med något mer än 910 tusen lispund det exporterade beloppet; men undantages hvete mjöl, manna, ris och perlgryn, finner man att exporten af säd från Finland med 335 tusen lispund öfversteg importen. Ett i någon mån liknande förhållande förete åren 1861 och 1871, då öfverskottet af införd spannmål öfver den exporterade uppgår till endast resp. 989 tusen och 632 tusen lispund.

Näst spannmål utgöra under den ifrågavarande perioden väfnader den till värdet förnämsta importartikeln. Medelvärdet af den årliga importen af denna artikel har stigit till 11,4% af hela införseln; år 1874 uppgår den till 16% och öfverstiger då i värde den under samma år importerade spannmålen. Kaffe- och sockerinförseln har stigit i ungefär samma förhållande som hela införseln och uppgår sålunda till nästan samma procenttal som under den förra tioårsperioden eller till resp. 8,2% samt 7,4% af hela införseln. Importen af jern, bomull och viner har ökats i högre grad och utgör under 70-talet i medeltal 7,6%, 5,3% och 2,1% af införseln.

För att åskådliggöra varuutbytets, tulluppbördens och folkmängdens växlingar under åren 1856—1882 eller de år, hvilka omfattas af statistiska centralbyråns publikationer, bifogas tvenne plancher med grafiska framställningar, å

hvilka resp. brutna linier genom sitt stigande eller fallande tydligt angifva nämnda vaxlingar. Afläses å dessa plancher längs någon årslinie antalet millimeter, som belöper sig på afståndet från linien, å hvilken åratalen äro utsatta till någon af de brutna linierna, erhålles det af denna linie angifna årsbeloppet, då man tager i betraktande att å pl. I en millimeter motsvarar för folkmängden 10 tusen innevånare, för tulluppbörden 100 tusen mark, för totala varuutbytet, importen och exporten 2 miljoner mark samt för alla å pl. II åskådliggjorda värden 200 tusen mark. Vi finna sålunda exempelvis att under år 1875 folkmängden utgjorde 1,92 miljoner innevånare, tulluppbörden för inkommande varor 11,25 miljoner mark, importen 158 miljoner mark. Å pl. I angifvas med punkterade linier de korrekationer i totala varuutbytet, importen och exporten för åren 1856—59 och 1870—73, hvilka i afdelning III omnämts på ss. 166 och 167.

Det inflytande jernvägarna haft på handelns utveckling under 70-talet har tidigare framhållits. Detta inflytande framstår tydligast, då man betraktar varuutbytet med Ryssland och jemför med hvarandra omsättningen före och efter öppnandet af jernvägen till St Petersburg. Här sammanställas några hithörande data för tioårsperioderna 1860—69 och 1870—79. Då den förstnämnda till följd af de många missväxtår den omfattar kan anses lemna icke fullt jemförliga medelvärden, bifogas yttermera medeltalen för tvåårsperioderna 1869—70 och 1879—80.

Varuutbytet med Ryssland.	Årliga medelbeloppet i miljoner mark under perioden			
	1860—69	1870—79	1869—70	1879—80
öfver saltsjön	28,99	29,25	30,51	29,27
„ Ladoga	6,32	7,40	6,36	7,84
„ landgränsen	13,10	7,17	12,93	8,72
med jernvägen	—	56,79*	—	62,01
		(52,17)		

*) Detta tal är medeltalet för de 5½ år, för hvilka uppgifter öfver jernvägstransporten finnas i statistiska byråns publikationer; det inom parentes slutna talet är deremot medeltalet för åren 1871—79, då för åren 1871—73 och 1875 tagas de approximativt beräknade värdena för varuutbytet längs jernvägen.

Man finner af talen i de tvenne första kolumnerna, att, medan varuutbytet öfver saltsjön och Ladoga förblifvit nära nog lika för de af ett decennium skilda perioderna eller vunnit en mindre förkofran, har jernvägen under den senare perioden förmedlat ett varuutbyte, som icke endast ersatt den till 6 miljoner mark uppgående förminskningen af det årliga utbytet öfver landgränsen, utan derut öfver ökat det totala årliga varuutbytet med omkring 50 miljoner mark, eller med mer än beloppet af hela det öfriga utbytet.

Öfvergå vi till tulluppbörden, finna vi att dess totala belopp, då sjöfarts- och sågningsafgifter äfvensom lots- och båkinrättningsmedlen inbegripas för år 1870 utgör 6,32 miljoner mark och sålunda med öfver 600 tusen mark understiger beloppet för 1869. Derefter äro tullinkomsterna under den hastiga utvecklingen handeln erhöi i starkt stigande. De första tre åren stiga de med en miljon årligen; år 1874 uppgå de till 12 miljoner; stiga yttermera år 1875 för att derefter i likhet med varuutbytet falla något det följande året samt uppnå ett maximum af nära 13,33 miljoner mark år 1877. De följande två åren nedgå tullinkomsterna till 10,15 miljoner men stiga åter under åren 1880—82 från 12,98 till nära 15,32 miljoner mark. Den årliga medelinkomsten utgjorde för tioårsperioden 1870—79 — 10,32 miljoner mark emot 6,70 miljoner för perioden 1860—69; för åren 1870—73 utgjorde årliga medelinkomsten 7,93 miljoner emot 11,92 miljoner för åren 1874—79 och nära 13,97 miljoner mark för perioden 1880—1882. Vexlingarna i totaluppbörden motsvara vexlingarna i tullen för inkomna varor, hvilken såsom förr utgör den vida öfvervägande delen af alla tullinkomster och för perioden 1870—79 uppgår till ett årligt medeltal af 8,96 miljoner mark med ett minimum af 5,52 miljoner för 1870 och ett maximum af 11,28 miljoner för år 1877. Tullen för utgående varor varierade under de fem första åren mellan endast 2038 mark för år 1874 och 5665 mark för 1871, men steg från år 1875 betydligt och utgjorde i medeltal för de fem senare åren 161 tusen samt för åren 1880—82 394 tusen mark för året. Sågningsafgiften uppgick i medeltal årligen till nära 602 tusen mark för perioden

1870—79 med ett maximum af 950 tusen för år 1877 dess belopp var i stigande, hvilket framgår ur de till 470; och 733 tusen mark uppgående årsmedeltalen för hvardera femårsperioden; för perioden 1880—82 utgjorde medeltalet 937 tusen mark med ett maximum af öfver 1,03 miljoner mark för år 1880, som tillika utgör det största belopp denna afgift någonsin nått.

Sjöfartsafgiften upphörde, som ofvan blifvit nämnt, den 1 juli 1872, sedan den under 1870—72 inbragt nära 452 tusen mark. Sjöfartsbevillningen och den nya sjöfartsafgiften, som trädde i dess ställe, utgjorde under åren 1873—82 i medeltal 332 tusen mark med ett minimum af 226 tusen mark det första året och ett maximum af nära 388 tusen mark det sista.

Lots- och båkinnrättningsmedlen vexlade under perioden 1870—79 emellan 218 tusen och 523 tusen mark för åren 1870 och 1877 samt omkring ett års medeltal af 358 tusen mark; under 1880—82 uppgingo dessa medel till ett årligt medeltal af 514 tusen mark med ett maximum af nära 600 tusen mark för det sista året.

Utgifterna vexlade emellan ett minimum af närmare 720 tusen mark för år 1871 och ett maximum af 1,22 miljoner för år 1878 samt utvisa ett fortfarande stigande; den årliga medelutgiften utgör för de fem första åren nära 800 tusen mark, för de fem följande äfvensom för åren 1880—82 något öfver en miljon*).

Den årliga nettobehållningen slutligen, då sjöfarts- och sågningsavgifterna samt båk- och lotsmedlen inberäknas, vexlade emellan 5,55 miljoner mark för år 1870 och 14,33 miljoner för år 1882 samt utgjorde i medeltal 8 miljoner

*) Här äro, såsom äfven tidigare i uppsatsen, endast utgifterna vid tullverket upptagna. Derutöfver har lots-, båk- och fyrinnrättningen påkallat anslag, hvilka betydligt öfverstigit de uppburna lots- och båkavgifterna och från närmare 2 tusen rubel silfver år 1811 varit i ständigt stigande. Under det första decenniet utgjorde de i årligt medeltal något öfver 6 tusen rubel, under det andra och tredje 10 tusen, under perioden 1841—52 öfver 20 tusen samt nådde sistnämnda år ett belopp af nära 46 tusen rubel silfver. Under perioden 1856—69 uppgick årsmedeltalet till 240 tusen mark, steg derefter betydligt och utgjorde under de första fem åren af 70-talet 320 tusen, under de följande fem åren 455 tusen samt under åren 1880—82 öfver 759 tusen mark.

för de första fem åren, 10,9 miljoner för de följande fem åren och nära 13 miljoner för åren 1880—82.

Ehuru statistiska byråns publikationer avslutas med år 1882, må för jämförelse här nämnas att medeltalet för de årliga totalinkomsterna under åren 1883—86 utgjorde 14,90 miljoner mark, medan utgifterna uppgingo i medeltal till 1,23 miljoner för året, och var den årliga nettobehållningen sålunda i medeltal 13,67 miljoner mark. Nedläggningen af sågafgiften med hälften hade till följd att denna post för år 1886 nedgick till 560 tusen, hvilket jemte en minskning af de flesta öfriga inkomster förorsakade ett nedgående af sistnämnda års totalinkomster med mer än en miljon emot senast anförda medeltal.

Under perioden 1870—82 uppgingo de olika slagen af uppbörd till följande procenttal af den totala uppbörden, hvilken under dessa 13 år utgjorde sammanlagdt närmare 145,15 miljoner mark:

tullen för inkommande varor	86,0 %
sågningsafgiften	6,1 %
lots- och båkinrättningsmedlen	3,5 %
sjöfartsafgiften och bevillningen	2,6 %
tullen för utgående varor	1,4 %
konfiskationsmedel och öfriga inkomster	0,4 %

Anmärkas bör att tullen för inkommande varor mer och mer aftagit i förhållande till de importerade varornas värde; i medeltal utgjorde denna tullinkomst af hela importvärdet.

under åren 1856—59 —	14 %
” ” 1860—64 —	11 %
” ” 1865—69 —	8 %
” ” 1870—74 —	8,6 %*) (7,3 %)
” ” 1875—79 —	7,3 %
” ” 1880—82 —	7,6 %

Tagas sjöfartsafgiften samt lots- och båkinrättningsmedlen för inkommande varor i betraktande, ökas tungan

*) 8,6 % är medeltalet, då värdet af jernvägsimporten åren 1870—73 icke toges i betraktande; införes åter detta enligt tidigare beräkningar, erhålles procentalet 7,3. På samma sätt torde för åren 1856—59 procentalet reduceras till omkr. 12 %, om importen från Ryssland öfver Ladoga och landgränsen införes i beräkningen.

för importen yttermera med omkring 5 % af ofvan angifna procenttal. I medeltal har sålunda importen åren 1870—82 betungats med nära 8 % af hela sitt värde för tull- och öfriga staten tillfallande afgifter. Men då den förnämsta importartikeln, spanmål, äfvensom en mängd andra, deribland för det mesta från Ryssland importerade, icke äro tull underkastade, finner man att den tullbelagda införseln i medeltal betungas af afgifter, hvilka uppgå till vida betydligare procenttal af varornas värde, t. ex. för raffineradt socker till omkring 50 %.

Då i statistiska byråns publikationer tullinkomsterna för de viktigaste införselartiklar finnas angifna endast för åren 1870 och 1876—79, kan man blott för dessa år bestämma det belopp, med hvilket de olika artiklarna bidragit till tullinkomsten för inkommande varor. Men de erhållna medeltalen för dessa fem år torde dock ganska nära uttrycka förhållandet för hela perioden, då bland nämnda år några utmärka sig genom ett synnerligen lifligt varuutbyte, andra åter genom jämförelsevis tryckta konjunkturer.

Enligt dessa uppgifter skulle till hela tullinkomsten för inkommande varor

konsumtionsartiklar i inskränkt mening bidragit	
med nära	76 %
väfnader, beklädnads och toalettartiklar	11 %
jern och stål samt arbeten deraf	6 %
oljor af alla slag, deraf petroleum med något mera än hälften	3 %
öfriga varor	4 %

Bland konsumtionsartiklar har

socker inbragt	27,2 %
kaffe med surrogater	14,6 %
bränvin, konjak, viner m. m.	15,5 %
tobak	8,7 %
salt	5,4 %
öfriga artiklar af detta slag	4,6 %

tillsammans 76 % af tull-

inkomsten för inkommande varor.

Vi finna att de tidigare framhållna statistiska data för perioden 1870—82 utvisa en synnerlig utveckling af handeln.

Totala varuutbytet steg derunder i värde med omkring 130 %, medan importen ökades med mer än 120 %, exporten med omkring 140 %; också hade den totala tulluppbörden stigit med mer än 140 % eller med omkring 9 miljoner mark. Visserligen visar den föregående perioden 1856—69 äfven en stegring i varuutbytet, som kan uppskattas till mera än hundra procent, men den utgör dock uttryckt i mark icke ens hälften af den till 160 miljoner uppgående tillväxten under senast skildrade period. I hvilken grad denna tillväxt varit beroende af den betydliga prisstegring, som å verdensmarknaden under första hälften af 70-talet nära nog för alla varor egde rum, vore en fråga af intresse för bedömandet af vår utrikes handels verkliga utveckling under nämnda tidskifte, men bristande utrymme tillåter icke att underkasta den en mera ingående granskning. Här bör dock nämnas att bland de utländska författare, som egnat denna prisstegring en närmare undersökning, dansken Falbe-Hansen funnit att ett oafbrutet, hastigt stigande af prisen under början af 1870-talet ökat dessa för år 1874 i medeltal med 22 % öfver medelprisen för åren 1867—70 samt att derefter ett fortgående prisfall inträdde, hvilket i synnerhet gjorde sig märkbart år 1878 och nedbringade prisen år 1879 något under deras belopp vid slutet af 60-talet. Derefter stego de åter något och återfördes år 1882 i det närmaste till sistnämnda belopp. Om man därför ock måste tillskrifva vaxlingarna i prisen å verdensmarknaden under perioden en icke ringa del i det hastiga uppgåendet af värdet för vårt lands varuutbyte under åren 1870—74 och dess nedgående åren 1878—79*), bör dock en jämförelse emellan åren 1870 och 1882 till följd af likheten i prisen dessa år lemna en af dessa vaxlingar i det närmaste oberörd bild af handelns utveckling under detta tidskifte. Vi hafva därför ock att söka de förnämsta orsakerna till denna för våra förhållanden enorma utveckling på annat håll, dels i de förändrade handelskonjunkturerna, dels äfven i de ofvan framhållna åtgärder, som åsyftat underlättandet af varuutbytet och samfärdseln, bland hvilka

*) Se planch I.

främst öppnandet af nya jernvägar och ett betydligt ned-sättande af transportkostnaderna på längre afstånd, hvar-igenom exportområdet i väsentlig mån utvidgades.

Kasta vi nu en blick tillbaka på den skildrade utveck-lingen af vårt lands handel under detta sekel, finna vi att, medan man i början varsnar endast en långsam stegring i varuutbytet, tilltager denna med stor hastighet efter det orientaliska kriget och särdeles beaktansvärdt i början af 1870- och 80-talen. I allmänna drag kan följande samman-ställning af data öfver landets folkmängd, varuutbyte och tullinkomster för år, åtskilda af ett decennium, tjena att åskådliggöra denna utveckling, hvilken i det föregående periodvis närmare betraktats*).

År.	Folk-mängden uttryckt i miljoner innevä-nare.	Värdet i miljoner mark			af varuutby-tes värde belöpa sig på hvarje in-nevä-nare	tullen för inkomman-de varor	totala tull-uppbörden.	af totala tulluppbör-den belöpa sig på hvarje in-nevä-nare.
		impor-ten.	expor-ten.	totala varuutby-tet.				
1813	1,06	6,7	5,8	12,5	12	0,26	0,32	0,3
1822	1,21	4,6	4,5	9,2	8	0,56	0,77	0,6
1832	1,38	—	—	—	—	—	0,86	0,6
1842	1,48	16,4	10,6	27,0	18	2,4	2,9	2
1852	1,67	26,8	10,1	37,0	22	4,6	4,9	2,9
1862	1,79	69,6	33,3	102,9	57	6,9	7,7	4,3
1872	1,85	104,1	73,4	177,5	96	7,5	8,4	4,5
1882	2,11	167,0	119,9	286,9	136	12,9	15,3	7,2

Tillika har tullagstiftningen från i början strängt pro-hibitiva grundsatser småningom öfvergått till ett skydds-tullsystem, som till följd af omständigheternas kraf utveck-lats i en mer och mer frisinnad riktning. Svårigheten, för att icke säga omöjligheten, att underhålla en verksam tullbevakning längs en med goda hamnar och en vidlyf-

*) Vid förvandlingen till mark har afseende icke blifvit fäst vid kursförhållandena, utan har för åren före 1862 silfverrubeln antagits lika med 4 mark, äfvenså har vid reduktion af varuutbytets värde för åren 1813 och 1822 rubeln banko assignationer antagits till fjerdedelen af silf-verrubeln eller till en mark. Sålunda äfvensom i anseende till bristfäl-ligheten i de tidigare uppgifterna om varuutbytet med Ryssland äro talen, som uttrycka värdet för varuutbytet före 1862, egentligen jemförbara endast sinsemellan, men icke med de för senare år anförda.

tig skärgård försedd kuststräcka af omkring 200 mil, sålänge höga tullsatser och förbud sporrade vinningslystnaden till lurendrejeri och tullförsnillning; svåra missväxter och ett handel och förvärf ruinerande krig utgjorde de naturliga och tillika de kraftigaste betingelserna till utvecklingen i en sådan riktning. Temporära lindringar, som dessa sistnämnda oafvisligt och utan uppskof påkallade i frihandelsvänlig riktning, befunnos fördelaktiga och blefvo för det mesta för framtiden bestående. Ej heller kunde de eröfringar den nya ekonomiska vetenskapen gjorde inom de större kulturländerna förblifva utan inflytande på vår lagstiftning. Så föll bland mängden af konstgjorda hinder för det fria varuutbytet med utlandet det ena efter det andra. Samtidigt hafva handelsrelationerna med utlandet äfvensom tullinkomsterna varit stadda i en fortsatt utveckling, hvilken i hög grad befrämjats genom nya, förbättrade kommunikationer och underlättadt varuutbyte äfvensom genom åtgärder, hvilka gifvit landets mynt en för de internationela förbindelserna nödig stadga.

Emellan Ryssland och Finland grundades handelsförhållandena redan från början på en friare, dock icke rättvis bas, i det att frihandel för importen till vårt land blef den gällande regeln, medan Ryssland emot en mängd af våra industrialster skyddade sig antingen medelst skyddstullar eller genom att endast till visst belopp tillåta tullfri införsel af dessa alster. Ehuru en rättvisare reciprocitet städse af vårt land eftersträfvats i dess handelsrelationer med kejsardömet, har en sådan härintills icke fullständigt kunnat ernås. Men detta oaktadt hafva handelsförbindelserna med Ryssland varit stadda i en ständig utveckling, som till och med ofta öfverträffat den stegring handeln med det öfriga utlandet nått.

Obestridligt har det skydd, som kommit vår industri genom den följda tullpolitiken till del, i ej oväsentlig mån bidragit till uppkomsten af manufakturer, som måhända eljest icke kommit till stånd; men otvifvelaktigt är äfven, att sålunda en delvis konstgjord industri uppammats, hvilken endast genom det skydd den njutit kunnat bestå och äfven framdeles för sitt bestånd gör anspråk på fortfarande understöd i form af skyddstullar och andra prerogativ. Detta

understöd hafva konsumenterna och bland dessa jordbrukaren i förhöjda priser för motsvarande industrialster fått erlægga till industriidkaren, och detta ehuru på jorden hvilat de tyngsta skatter och jordbrukaren utan att yrka på skydd för sädesodlingen haft att konkurrera med den fritt till landet från kejsardömet importerade spanmålen. Visserligen har han i kampen mot en karg natur haft det medvetande, att den svåra konkurrensen, som ofta hotat blifva honom öfvermäktig, gagnat hans land; att den fria spanmålshandeln kommit genom ett billigt bröd hans landsmän, och i synnerhet de fattigaste, till godo; dock synes under sådana förhållanden fullt naturligt om han i likhet med öfrige konsumenter genom skyddstullarnas upphäfvande skulle för sig och sitt land fordra nedsatta priser å de för lifvet och hans näring oundgängliga industrialstren.

Sjelfallet kan här ej blifva fråga om en fullständig motivering af nödvändigheten att i vår tullpolitik från skyddstullar öfvergå, om ock småningom, till ett rent finanssystem. Ett opartiskt betraktande af hvad erfarenheten inom eget land ådagalägger, hvilket i allmänna drag i det föregående framhållits, bör dock leda till den slutsats, att vi ej i en återgång till högre skyddstullar och ett af erfarenheten utdömdt system hafva att söka en förbättring af för ögonblicket betryckta ekonomiska förhållanden och en utgång ur de svårigheter, som våra grannländers tullpolitik senast beredt vår industri och ladugårdsskötsel, utan att tvärtom nu som härförinnan undanrödjandet af återstående hinder för varuutbytet jemte ett yttermera underlättande af samfärdseln och utvidgning af landets exportområde genom förbättrade kommunikationer och så långt möjligt nedsatta fraktkostnader i förening med ett rationellare bedrivande af landets naturliga näringar samt uppsökandet af nya fördelaktiga marknader för afsättning måste utgöra de verksamma medel, hvarigenom landets ekonomiska förkofran står att vinnas.

Att en revision af vår nu gällande tulltaxa dervid är i hög grad af behovet påkalladt framgår, bortsed från dess öfriga brister, redan deraf, att 1869 års taxa för införandet af metersystemet vid tulluppbörden underkastades en omarbetning, som inskränkt till en reduktion af måtten

gjorde den till ett vidunder i hänseende till praktisk tillämpning. Tager man i betraktande tullbeskattningens stora, ja öfvervägande betydelse för landets finanser, dess inflytande på näringarnas utveckling och landets allmänna ekonomi, dess såväl som den öfriga tullagstiftningens nära, oskiljaktiga samband med den på ständerna ankommande lagstiftningen och beskattningen äfvensom det, att tullförfattningarna på flerfaldigt sätt beröra medborgarens personliga fri- och rättigheter, måste man på det högsta önska att vid en sådan revision, ej mindre än vid framtida tullagstiftning, ständernas medverkan blefve anlitad. För att dock möjliggöra en på erfarenheten fullt grundad omarbetning af gällande tulltaxa och lemna såväl styrelsen som representationen tillfälle att på statistiska data grunda sina åtgöranden i frågan, är den härintills utförda bearbetningen af det samlade materialet icke tillfyllestgörande. En speciel statistisk enquete i förening med en mera för ändamålet afpassad bearbetning är tvärtom högst nödvändig, ifall en mera rationel tullbeskattning än härintills skall kunna genomföras. Vi afsluta därför denna uppsats med att uttala den säkert ganska allmänt hysta önskan, att de sist framhållna synpunkterna måtte vinna beaktande och leda till ett snart vädjande till ständernas deltagande i den af omständigheterna utan uppskof fordrade lösningen af ett för vårt lands ekonomiska förkofran så viktigt spörsmål, som den nu äfven hos oss på dagordningen stående tullfrågan.

Frith. Neovius.

Om exakta metoder i psykologin.

I.

Man har nyligen skiljt mellan tvenne slag af psykologi: den som börjar och den som på sin höjd slutar med en teori om själens väsen. Det är närmast denna senare, som *Albert Lange*, materialismens historieskrifvare, åsyftar, då han talar om „eine Psychologie ohne Seele“ och dermed betecknar den nutida psykologiska forskningens egentliga uppgift; nämligen en psykologi, som väl bibehåller det gamla slägtnamnet på en viss grupp af företeelser — de psykiska —, men som till föremål för sin undersökning väljer just dessa företeelser sjelfva, icke den metafysiska substans, som tilläfvänturs ligger förborgad bort om dem.

En sådan empirisk psykologi är nu i princip ingenting nytt eller radikalt. Den är så långt ifrån att vara det, att man tvärtom bland psykologiska arbeten från de sista decennierna knapt träffar ett, som icke skulle göra anspråk på att vara „empiriskt“, „grundadt på erfarenhet“. Emellertid är det håller icke sällsynt att möta yttranden, fulla af tvifvel och betänkligheter mot sjelfva möjligheten af en empirisk psykologi, och dessa tvifvel äro icke starkast hos sakens motståndare af parti-pris; myndigast ljuda de, när de komma från den empiriska forskningens eget läger. Man har svårt att förstå huru själslifvets flyktiga företeelser, alla ärliga afsigter till trots, någonsin skulle tillåta en exakt undersökning i samma mening som den yttre naturens; medan forskaren här har fast mark under fötterna, kommer han på gungande grund, såsnart han beträder det rent psykiska gebitet; han står *utanför* naturfenomenen, han kan iakttaga dem hur länge och hur ofta han behagar, utan att derigenom störa deras förlopp, medan deremot en omedelbar iakttagelse af psykiska fenomen stöter på svårigheter, som göra den så godt som omöjlig. Här är det *sig sjelf* iakttagaren måste observera, och enhvar, som lagt märke till huru våra själsakter skygga tillbaka för dylika spioner i eget hus, måste medge att

det hela är en temligen lönlös förrättning och att det är på ganska goda grunder man förliknat en människa, i färd med att på fullt allvar iakttaga sig sjelf, vid Münchhausen, som vid hårpiskan drager sig sjelf ur kärret. Vi ha visserligen den utvägen kvar att lemna det psykiska fenomen vi vilja iakttaga i fred, så länge det pågår och först efteråt *påminna oss* dess förlopp, och det är otvifvelaktigt på denna omväg den psykiska sjelfiakttagelsen kommit till de resultat, som nu finnas samlade. Vi ha vidare en annan utväg, nämligen att observera andras sjäslif; och denna metod har då också funnit en ännu flitigare användning än den förra. Men det är icke dess mindre sjelfklart att hela denna psykologiska observationsmetod, så goda praktiska resultat den också lemnat och fortfarande lemnar i den deskriptiva psykologins och i människokännedomens tjänst, likväl saknar alla betingelser för att mäta sig med naturforskningens strängt exakta observationsmetoder. Det är insigten om det oförbättrligt dilettantmässiga i den så kallade inre iakttagelsen som ledt *Auguste Comte* till påståendet att psykologin skall bli vetenskap först den dag, då alla psykiska frågor blifvit besvarade af fysiologin. Men redan före honom stälde *Kant* psykologins horoskop lika ogynnsamt, då han förklarade henne „oförmögen att någonsin vinna en plats bland de exakta naturvetenskaperna“. Denna mörka spådom stödde *Kant* på tvenne skäl. Det ena är: att de inre företeelserna förlöpa endast i tidens form, icke såsom de yttre äfven i rummets, och att de således ha endast en dimension, medan de för att kunna mätas borde ha minst tvenne. *Kant* slöt häraf att matematiken aldrig skulle kunna tillämpas på psykologin.

Kants andra skäl är ungefär det samma som *Comtes* mot den inre iakttagelsen: att vi icke ha samma makt öfver de inre företeelserna som öfver de yttre, att vi icke kunna godtyckligt ingripa i deras förlopp och att vi följaktligen heller aldrig skola bli i stånd att anställa psykologiska experiment.

Det är nu klart att *Kant* träffat just den brännande punkten och i sina tvenne argument formulerat betingelserna för att en empirisk vetenskap skall kunna bli exakt, det vill säga verklig vetenskap. Först när fysikern satt sig

i stånd att mäta en rörelses styrka, kan det bli tal om att utröna dess lagar; först när han på experimentel väg lyckats framkalla de verkningar han förut induktivt tillskrifvit vissa orsaker, har han ett säkert medel att verificera sin hypotes.

Det kan således heller icke nekas att, *om* Kant verkligen hade rätt i sina tvenne påståenden, saken dermed vore afgjord till psykologins oföränderliga nackdel. Hon kunde fortfara att fjärma sig mera och mera från sina rent spekulativa ungdomsår, hon kunde vinna allt större garantier mot ett nytt återfall i orkeslös dialektik af det slag, som vållades af den allrådande hegelianismen under första tredjedelen af detta sekel; hon kunde dock icke bli annat än en rent *beskrifvande* vetenskap; hon kunde aldrig finna de verkliga *lagarna* för sjäslifvet i samma nening som fysiken finner lagarna för det mekaniska skeendet och fysiologin är på god väg att finna lagarna för organismens lif. Ty hon skulle just sakna de båda vapen, som den yttre naturforskningen har att tacka för flertalet af sina segrar, *den kvantitativa bestämningen och experimentet.*

Den omständigheten, att såväl Kants ofvan anförda påståenden som skälen därför upprepas så ofta ännu i dag, vittnar otvifvelaktigt om att psykologin fortfarande står långt tillbaka för naturvetenskaperna i egentlig mening. Men mycket har redan vunnits, om det lyckats en senare tids forskning att kullkasta Kants domslut åtminstone i princip och visa *att* en exakt psykologi är både tänkbar och praktiskt möjlig.

Herbart, Kants egen lärling, var den första, som åtog sig att lösa denna både stora och vanskliga uppgift. Medan Herbart, strängt metafysisk i sin uppfattning af föreställningarnas ursprung, med Kant var ense derom att lagarna för sjäslifvet måste sökas inom det psykiska skeendets eget gebit och medan han följaktligen äfven i likhet med Kant ansåg en experimentel psykologi för omöjlig, så bestred han desto mera energiskt Kants andra sats: att matematiken icke skulle kunna tillämpas på psykologin. Kant hade förbisett att våra själsakter icke blott följa på hvarandra i tiden, icke heller blott skilja sig från hvarandra genom kvalitativa differenser, utan derjemte ega

olika grader af *styrka*. Såväl förnimmelser som känslor, drifter, viljoakter, psykiska företeelser öfver hufvud, kunna vara än starka, än svaga, kunna från en lägre intensitetsgrad bringas att öfvergå till en högre och tvärtom. Genom att uppmärksamma denna rent kvantitativa sida af sjäslifvet var den andra dimensionen funnen, och Herbart hade, såsom han trodde, betingelserna för en matematisk psykologi gifna.

Det är emellertid så mycket mindre skäl att i detta sammanhang följa Herbarts matematiska psykologi i dess enskildheter, som det egentliga plus han lagt till sträfvan det efter en exakt psykologi icke består i dessa enskildheter, utan fastmera i sjelfva den princip, hvarpå företaget hvilade, med andra ord idén att ur det inbördes förhållandet mellan psykiska intensiteter finna grundvalen för ett blifvande system af exakta psykiska lagar. Af så mycket större, om också närmast negativt, intresse är det deremot att lägga märke till den väg Herbart inslår för att nå sitt mål.

Jag antydde redan att Herbarts ståndpunkt ursprungligen var rent metafysisk. I förnimmelsen såg han mindre ett kombineradt psyko-fysiskt förlopp, som tagit sitt upphof i ett fysikaliskt irritament, som derpå fortplantats från sinnesorganet till centralorganet genom en rent fysiologisk process, och som slutligen der utlöst en akt af medvetande. Det väsentliga för Herbart var denna sista instans. Sitt uttryck fann hans uppfattning i den metafysiska läran, att föreställningarna äro själsatomens akter af sjelfuppehållelse mot omverldens angrepp. Nu gälde det att finna lagarna för dessa akters vevolverkan och att, som sagdt, finna dem ur de förändringar, som dervid framkallades i de konkurrerande föreställningarnas styrka. Det var dervid, såsom vi sett, icke Herbarts mening att stanna vid en ungefärlig bestämning eller att påvisa endast tendenser till lagar; han sökte affatta sina lagar i strängt matematisk form. För att här tillämpa matematik, skulle det naturligtvis egentligen ha fordrats bestämbara storheter och bestämbara förhållanden mellan storheter. Men det är lätt att inse att det för Herbart skulle bli lika svårt att finna det ena som det andra. Våra psykiska akter såsom sådana

äro icke mätbara. Vi kunna visserligen utan synnerlig svårighet jemföra ett antal t. ex. föreställningar med hvarandra; vi kunna, ofta med stor bestämdhet, konstatera att den ena är starkare än den andra, men det som vi icke kunna, det är att fastställa huru mycket föreställningen *A* är starkare än föreställningen *B*. De psykiska förändringar, som Herbart hade att med matematisk noggrannhet fixera, voro alltså fullkomligt *obestämda storheter*.

Det återstod då för Herbart att hjälpa sig fram med hypoteser. Han antog till först att likartade föreställningar „hämma“ hvarandra, olikartade deremot icke, ett antagande som, redan det, icke visat sig hålla stånd för en noggrannare psykologisk analys. Han uppställde dernäst en rad af hypoteser om det förhållande, hvori denna ömsesidiga hämning står till föreställningarnas respektive intensitets- och motsättningsgrader. För att åvägabringa ett uttryck för det tillstånd i medvetandet, som resulterade ur samtliga dessa hämningsprocesser, uppställde han slutligen generalhypotesen: att det totala hämningskvantum öfver hufvud är så ringa som möjligt; så att icke *hvarje* föreställning med nödvändighet förlorar något af sin ursprungliga styrka, utan om t. ex. till två föreställningar, mellan hvilka råder stark motsats, stöter en tredje mindre motsatt föreställning, de båda föregående upphöra att hämma hvarandra och i stället med förenade krafter hämma den svagare nykomlingen. Det är i synnerhet i den sist anförda punkten lätt, såväl att märka hur Herbart stakat sig fram till sina hämningslagar, som att påvisa det ohållbara i dem. Ty skall någon analogi råda mellan den själens mekanik, Herbart åsyftade att uppställa, och de allmänna lagarna för rörelsen, så fins det naturligtvis ingen grund hvarför icke den svagare föreställningen *C* i sin mon skulle modifiera — hämma — de båda starkare *A* och *B*, och dessas inbördes modifikation dervid fortfara, om också på ett mera kompliceradt sätt än tillförene.

Men för Herbart kom det i grunden också mindre an på denna stränga analogi med den yttre mekanikens lagar; det gälde framför allt att i (skenbart) fasta formler fånga den inre iakttagelsens resultat. Och det som föresväfvade honom vid uppställandet af den nyss omtalade lagen var

synbarligen detta: att om vår uppmärksamhet är delad mellan föreställningar i liflig konflikt, alla svagare motsatser stanna i skuggan och liksom allena få plikta för att de djerfts blanda sig i de starkares strid. Men denna flyktiga likhet mellan ett skenbart psykiskt fenomen och en godtycklig matematisk formel är naturligtvis ingen tillräcklig garanti för att den senare verkligen exakt uttrycker det förra. *Wundt* har därför på goda grunder kunnat fälla den dom öfver *Herbarts* matematiska psykologi, att der öfver allt råder ett tycke af likhet mellan skiftningarna i vårt medvetande och de formler han valt, men att derunder ingenting borgar för att just *dessa* formler äro de riktiga.

Vi sågo redan att detta ligger i sakens natur. Vi ega absolut ingen metod att mäta psykiska storheter, sålänge vi, liksom *Herbart*, nöja oss med vår inre iakttagelses rön. Vilja vi icke gå utanför denna, är det likaså godt att låta hela matematiken fara; ty hela systemet blir en rad af okontrollerbara hypoteser, och det är icke fast underlag nog för matematiska kalkyler.

Deremot öppna sig helt andra utsigter, om vi icke stanna vid förnimmelsens psykiska slutled, utan taga hela den psyko-fysiska processen i betraktande. Gled hvarje möjlighet till en exakt kvantitativ bestämning oss ur händerna, så länge vi hade med blotta själsakter att göra, så kunna vi nu räkna med åtminstone delvis samma faktorer som den yttre naturforskningen. Såsom närmaste orsak till förnimmelsen sätta vi en nervrörelse och såsom närmast föregående orsak det periferiska organets retning. Retningens styrka beror nu i sin tur af det fysikaliska irritamentets styrka; här blir således åtminstone i den ena polen en rent fysikalisk mätning möjlig.

När det nu gäller att mäta förnimmelserna genom de retningar, som betinga dem, skulle det antagande naturligtvis ligga närmast, att bådas intensiteter äro direkt proportionela, så att mot en viss retningsintensitet svarar en viss förnimmelsesintensitet, som växer, när intryckets styrka växer. Vi skulle då ha det enkla förhållande, att en dub-

belt så stark retning framkallar en dubbelt så stark förnimmelse och så vidare. Denna åsigt har också, med det enkla förstfödsloret, tidigare varit allmänt gällande; den är bland annat betraktad som själfklar af Herbart. Men hvar dags erfarenhet lär oss att saken i själfva verket är långt mera komplicerad. En dubbelkvartett sjunger icke dubbelt starkare än en enkel; etthundra bleckinstrument verka på långt när icke så döfvande starkt som man skulle vänta, när man har hört femtio. Stjernorna, nattens ljus, släckas endast af poeterna om dagen; men medan de tindra klart och skarpt tills morgonen gryr, lyckas deras ljusstyrka, som fortfarande objektivt taget är precis den samma, alls icke göra sig bemärkt, när den adderas till solljuset. Och om månen säger almanacken att „de ljusa nätterna förtaga dess sken“. Så länge tåget står vid stationen, kunna vi föra ett samtal med dämpad röst; men när tåget sätter sig i rörelse, när hjulens rasslande begynner, blir vår stämma hörbar först sedan vi mångdubblat våra ansträngningar. Håller man ett lods vikt i handen och lägger ett lod till, så märkes skilnaden tydligt; men har man förut ett lispund och lägger nu ett lods vikt till, så märkes ingen skilnad. Med andra ord: en och samma retning utlöser icke alltid samma förnimmelse; det beror på styrkan af redan förut befintliga förnimmelser, om en tillstötande retning öfver hufvud lyckas göra sig bemärkt och i hvilken grad detta sker. Eller allmänt uttryckt: *förnimmelsens styrka växer långsammare än retningens.*

Så långt den alldagliga erfarenheten. Men nu reser sig den exakta vetenskapens fråga: hur mycket långsammare växa de centrala intensiteterna än de periferiska? Och derom säger den dagliga erfarenheten begripligtvis ingenting. För att komma den lag på spåren, som skymtar fram ur nyssnämnda praktiska rön, blir en exakt mätning af nöden; och här har det nu för första gången ådagalagts att icke blott den kvantitativa bestämningen, utan också *experimentet* är möjligt i psykologin.

Det är ett allmänt faktum att det icke är fackpsykologerna — alias filosoferna —, utan naturvetenskapsmännen på olika gebit, som, och det ofta genom rent tillfälliga omständigheter, kommit att samla det första virket till

framtidabyggnaden exakt psykologi. Så också i förevrande fall. De tidigaste hithörande observationer anträffa i verk af män som Euler, Bernoulli, Laplace, Arago, Mas son och andra. Men framför alla andra har fysiologen *Ernst Heinrich Weber* fäst sitt namn vid den psykofysiska lagen uppkomst. Weber anställde sjelf tvenne slag af försök. Han observerade linier af olika dimensioner och fann att hvilken längd en linie *A* än hade, en annan linie *B*, för att märkas större än *A*, alltid måste öfverskjuta *A* med $\frac{1}{50}$ af dennas längd. Vidare jemförde han olika grader af tryck och iakttog bland annat att, med hvilken vikt den ena handen än är belastad, den andras last alltid måste vara ungefär $\frac{1}{3}$ större för att en skilnad skall märkas. Ur dessa iakttagelser tycktes det framgå att det tillskott af retning, som betingade en jemt och nätt märkbar ökning af förnimmelsen, alltid stodo i ett bestämdt förhållande till den förut befintliga retningsintensiteten. Weber uttryckte detta faktum genom följande sats: för att våra förnimmelser skola växa med konstanta *differenser*, måste retningarna växa med konstanta *förhållanden*. Eller med andra ord: *retningens styrka måste tilltaga i geometrisk progression, för att förnimmelens styrka skall tilltaga i aritmetisk progression.*

Det är denna lag, som *Fechner*, psykofysikens systematiker och utbildare, har kallat den *Weberska eller psykofysiska lagen*. *Fechner* sjelf har, för att möjliggöra en direkt mätning af förnimmelsen genom retningen, sökt ett nytt uttryck för samma lag. Genom att först fastställa de minsta möjliga retningar, för hvilka de särskilda sinnena äro känsliga, och sålunda finna de enheter, hvarifrån beräkningen kunde utgå; genom att dernäst antaga att de jemt och nätt märkbara skilnaderna i förnimmelsen äro exakt lika stora, oberoende af på hvilken grad af retningsskalan denna skilnad noteras, och genom att slutligen stöda sig på förutsättningar af rent matematisk natur, har *Fechner* funnit sin ryktbara „psykofysiska måttformel“, som, uttryckt i ord, lyder så:

Förnimmelsen växer som logaritmen af retningen.

Diskussionen om denna genialiskt enkla formel är ännu icke afslutad, men af allt att döma, skall en psykologisk lag i så strängt abstrakt affattning icke kunna rätt-

färdigas såsom uttryck för den ytterst sammansatta process, hvars resultant är en af våra förnimmelser. Af större intresse än denna rent matematiska diskussion är det emellertid för en hastig öfverblick af psykofysikens ställning i närvarande stund att se efter i hvilken grad den Weberska lagen i sin tidigare, mindre abstrakta och mera förutsättningsfria form har visat sig giltig för våra sinnens verksamhet.

Samtliga experimentela metoder, som användas för att undersöka förhållandet mellan retning och förnimmelse, måste naturligtvis fylla *ett* grundvilkor. Medan den föras tillväxt är tillgänglig för en rent fysikalisk mätning, måste också i den centrala polen en bestämd jämförelse kunna ega rum. Med andra ord: det gäller vid hvarje psykofysiskt experiment att anbringa ett mått, icke blott på retningens, utan äfven på förnimmelens styrka. Visserligen har det nu synnerligen ofta påståtts att man i grunden alldeles icke kan skilja åt en psykisk företeelses styrka och dess kvalitet, utan att om en förnimmelse göres starkare, den på samma gång förändrar sin kvalitet, och att på denna grund en uteslutande kvantitativ jämförelse vore omöjlig. Det är sannolikt att denna invändning hvilat på en riktig iakttagelse af vår förnimmelers skiftningar. Men de, som rikta den mot psykofysiken, förbise en sak. Här kommer det nämligen icke an på att jämföra de olika starka förnimmelserna sjelfva, utan deras *skilnader*; vi inrätta oss så, att vi å ena sidan kunna mäta retningens tillväxt, alltså *dess* successiva differenser, och å andra sidan förnimmelens tillväxt, alltså *dess* successiva differenser.

Detta synes möjligt att uppnå på två olika vägar. Antingen utgår man från en viss gifven förnimmelse *A* och låter derpå den motsvarande retningen långsamt växa, tills en ny förnimmelse *B* uppstår, som jemt och nått skiljer sig från *A*. Framkalla vi derpå, utgående från en tredje förnimmelse *C*, den retning *D*, som i sin tur jemt och nått skiljer sig från *C*, så ha vi alltså här två minimala och följaktligen lika stora differenser. Eller också kan man

välja större, eller som det på psykofysikens konstspråk heter, *öfvermärkliga* differenser. Men då är det klart att en enda differens icke omedelbart utgör en bestämd storhet, såsom fallet var med de jemt och nätt märkbara; här äro vi till en början blott i stånd att beteckna en intensitet såsom mycket större eller litet större än en annan, ingenting vidare. Betrakta vi deremot samtidigt två differenser, så böra vi kunna afgöra om dessa äro lika eller olika stora. Det har också verkligen visat sig att detta låter sig göra med fullständig noggrannhet. Den belgiske fysikern *Plateau* leddes nämligen vid sina undersökningar af vissa för synsinnet egendomliga subjektiva företeelser till att anställa följande experiment. Han tog ett rent hvitt papper och ett annat, som han målat djupsvart, och uppfordrade flere personer, som sysslat med målning, att blanda till den gråa nyans, som föreföll dem att ligga midt emellan det hvita och det svarta: de inlemnade profven öfverensstämde nästan fullständigt med hvarandra. Naturligtvis kunde delningen förnyas innanför de båda funna differenserna, och så åter och åter.

Tillämpas nu ettdera förfarandet i tillräckligt många fall och längs en vidsträckt skala af intensiteter, så är det klart att en successiv jemförelse mellan retningar och förnimmelser derigenom blir möjlig. Klart är det emellertid också att ofvanstående endast är en antydning af experimenteringens grunddrag, icke en beskrifning af dess definitiva förlopp. För att uppnå tillförlitliga resultat äro flerfaldiga kombinationer af nöden, och sålunda hafva fyra särskilda metoder utbildats. *De minimala skilnadernas* metod är en utveckling af det förstbeskrifna, *medelgradationernas* metod en utveckling af det sistbeskrifna förfarandet. Genom variation af den förra har man ytterligare konstruerat tvenne: *medelfelens* och *de riktiga och falska fallens* metod. För korthetens skull kunna vi emellertid här utelemna den detaljerade redogörelsen för deras förlopp och vilja nu i stället kasta en blick på psykofysiken stadd i verksamhet.

Fechner, som först sammanställde det spridda materialet till en psykofysisk lag och som ökade dessa undersökningar med talrika egna, trodde sig också verkligen i stånd att konstatera den Weberska lagens giltighet för våra flesta sinnen. Han fortsatte Webers vigtförsök enligt de minimala skilnadernas metod och fann samma konstanta förhållande för den retningstillväxt, som betingade en jemt och nätt märkbar ökning af förnimmelsen, nämligen $\frac{1}{3}$. Alltså: utgick han från en vikt af ett lod, så behöfdes ett tillskott af $\frac{1}{3}$ lod, förrän någon skilnad blef märkbar; till ett skålpund behöfdes $\frac{1}{3}$ skålpund, till två, $\frac{2}{3}$ och så vidare.

Dessa försök anställdes så, att försöksindividens först lade sin hand på ett fast underlag och derpå lät belasta den. Gälde det deremot att *lyfta* vigter, så är det klart att försöksbetingelserna komplicerades betydligt. Ty nu var trycket på handen icke längre det enda verkande irriteramentet; ansträngningen af armens och handens muskler utlöste nya förnimmelser. En ökad känslighet för retningsdifferenser måste bli följden häraf. Också för muskelsinnet fann *Fechner* emellertid den Weberska lagen verksam. Begynte han med att lyfta en vikt på 100 gram, så var 6 gram det jemt och nätt märkbara tillskottet; började han med en kilogram, var det 60 gram. Den konstanta tillväxten var alltså 0,06 eller $\frac{1}{17}$.

Samma experiment upprepades med temperaturförnimmelserna. Genom att samtidigt doppa två fingrar af samma hand i olika vattenskålar, fann man att de båda jämförda temperaturerna alltid måste ega samma relativa differens, om en skilnad i förnimmelsen skulle varnas. Detta konstanta bråk fastställdes af *Fechner* till $\frac{1}{3}$.

Vid mätning af ljudstyrkan ega vi den enkla utvägen att låta en kula af bestämd vikt falla från olika höjder; styrkan af ljudet, som frambringas af kulans stöt mot underlaget, är direkt proportionel med fallhöjden. Vid särskilda experiment, anställda af *Volkmann*, *Renz* och *Wolf*, visade det sig att de fallhöjder, som svarade mot två nätt och jemt urskiljbara förnimmelser, ständigt förhöllo sig såsom 4:3. Den konstanta retningstillväxten var alltså här $\frac{1}{3}$.

Följer så det sinne, hvars verksamhet flitigast tages i anspråk och hvars känslighet därför äfven kan väntas

vara mest uppöfvad: synsinnet. Sätten äro många att här bestämma den minsta förnimbara retnings skillnaden, eller såsom denna med den tyska psykofysikens tämligen vidt gångna licentia poetica blifvit kallad: „die Unterschiedschwelle“, det är uttydt: „retningarnas skillnadströskel“. Jag skall i korthet beskrifva ett af de vanligaste, om också icke tillförlitligaste sätten. I ett mörkt rum uppställes en hvit skärm och framför denna en fristående pappremsa. Skärmen belyses af ett ljus L på t. ex. en fots afstånd, och på det ställe af skärmen, som remsan skymmer, ses en tydlig skugga. Tänder man nu ett annat ljus L_1 och håller det tillräckligt långt borta, så uppstår till en början ingen ny skugga. Detta bevisar att det aflägsnare ljuset L_1 ännu är för svagt att märkbart öka skärmens klarhetsgrad; ty medan det ställe af skärmen, som ligger i riktninglinien mellan pappremsan och ljuset L_1 , mottager ljus endast af L , så belyses hela den öfriga skärmen af både L och L_1 . Men flyttar man nu L_1 långsamt i riktning mot skärmen, så inträffar det ögonblick förr eller senare, då man upptäcker den första svaga antydningen till en skugga numro två. Nu har alltså den totala ljusförnimmelsen ökats med ett jemt och nätt märkbart tillskott. Från fysiken veta vi emellertid att ljusets styrka aftager som kvadraten på afståndet. Vi behöfva alltså blott kvadrera distanserna från skärmen till L och L_1 i det ögonblick, då det senares skugga blef jemt och nätt märkbar, för att lära känna det matematiska förhållandet mellan de jemt och nätt urskiljbara retningsintensiteterna, eller med andra ord skillnadströskeln för ljusintyck. Varierar man det fasta ljuset L :s läge, så får man naturligtvis för hvarje gång nya afstånd äfven för L_1 och på detta sätt funno Fechner och Volkman att den relativa känsligheten också för ljusintyck är konstant, i det att hvarje ljusretning, svag eller stark, alltid måste ökas med *en hundraedel*, innan tillväxten blef förnimbar. Samma eller liknande resultat funno på andra vägar Bouguer, Masson, Arago. Steinheil med flere.

Återstå ännu våra rent kemiska sinnen, lukt och smak. Rörande smaken ha visserligen försök anställts — af Fr. Keppler —, men på grund af svårigheten att lokalt be-

gränsa retningen och i följd af dess långvariga efterverkningar, möta oss här fysiologiska hinder, som tillsvidare gjort det omöjligt att afgöra om Webers lag gäller eller icke. Med luktsinnet har man, så vidt jag vet, icke ens försökt att anställa psykofysiska experiment.

(Forts.)

Hjalmar Neiglick.

En rysk reformator.

Nutidsbild af S—e.

II.

För en så allvarlig natur som Leo Tolstoj måste förr eller senare ock det religiösa spörsmålet framträda. Och med hans egendomliga ärlighet, som aldrig vet af några kompromisser eller eftergifter och som icke känner någon skillnad mellan teori och praktik, var det att vänta att den religiösa krisen, då den en gång kom, skulle blifva för honom af genomgripande betydelse. Så har ock skett.

Det är kännetecknande för hans enkla praktiska sinne, att frågan på detta område för honom tog den formen, att han sporde: hvarför äro vi till, hvad tjenar vårt lif till? Det var icke något särskildt förkrossande syndmedvetande, än mindre yttre olyckor, som drifvit honom till korssets fot. Det var helt enkelt hela lifvets meningslöshet i saknad af en högre tolkning, som förde honom dit.

Det är i skriften „Bekännelser“ som han skildrat sin omvändelsehistoria. Denna inträffade, då han var femtio år gammal.

Han hade i religiöst hänseende ungefär samma utveckling bakom sig, som flertalet bildade människor i vår tid. Han hade visserligen uppfostrats i ett gudfruktigt hem och fick hos sig redan tidigt den ortodoxa kristendomens lärosatser inplantade. Men samtidigt med att han inhemtade vid skolan och universitetet den verkliga bildningen, blef hans barndomstro honom allt mera främmande. Dess dogmer syntes honom konstiga och onaturliga, och

hela läran hängde enligt hans uppfattning så föga tillsammans med det verkliga, hvardagliga lifvet. Denna sorts kristendom kunde därför ej bestå profvet, när det någon gång skulle blifva allvar af. Den bestod till större delen i ett yttre formväsen, hvars kärna man först märkte försvunnit, när man behöfde trygga sig vid den.

Så berättar Tolstoi att det gått hans gamla faster, hos hvilken hans bröder uppfostrades i Kasan. Hon hade hela sitt lif varit mycket from och på sitt sätt gudfruktig. Men då hon vid nära åttio års ålder låg på dödsbädden, ville hon icke taga nattvarden. Hon var rädd för att dö, grälade på alla, för att hon skulle ligga der och pinas, och först då tycktes hon inse att allt, hvad hon gjort i lifvet, varit värdelöst och till ingen nytta.

Redan i sitt sextonde år hade Tolstoi börjat studera filosofi, och på förståndets väg blef han sålunda tidigt en otrogen. Dock bibehöll han ännu länge en viss kärlek till det goda och en sträfvan efter moralisk förbättring och andlig utveckling, låt vara mest efter världsliga förebilder ur den antika eller moderna literaturen. Han skref då dagböcker fulla af franklinska tabeller och regler för att uppnå fullkomligheten. Men under de tio år, då dessa sträfvanden upptogo hans förnämsta intresse, gjorde han den erfarenheten, att hans omgifning lemnade honom alldeles ensam och utan stöd i dessa strider mot frestelserna och passionerna; under det att han tvärtom mottogs öfver allt med öppna armar, då han hängaf sig åt lasterna och sköt idealen åt sidan. Åt det goda, som han försökte göra, skrattade man föraktligt; men när han drack upp, spelade bort eller på annat sätt förstörde, hvad hans bönder mödosamt arbetat ihop, då blef han prisad och vann vänner.

Sålunda förkväfdes det goda allt mer inom honom. Så kom han ut i kriget och lärde sig och att mörda sina medmenniskor. Ungefär samtidigt började han uppträda såsom författare och blef efter krigets slut upptagen i de literära kretsarna i Petersburg. Han började tro på sin konstnärskallelse och såg nu, såsom den krets af författare och konstnärer, bland hvilka han lefde, sin lifsuppgift i att undervisa människorna och uppträda såsom deras andliga

örmyndare. Men hvart han skulle leda dem, det fick han allrig fullt klart för sig. Derför började så småningom tviflen vakna hos honom på hans verldsliga evangelium. Och snart förekommo hans artistiska vänner honom såsom innevärdarne på ett dårhus, hvilka, utan en aning om hvad de skola lära, tro sig vara store lärare och mästare. Men kunn tillämpade han ej detta på sig sjelf. Han gifte sig, och familjelifvet gaf honom nya intressen, som skänkte honom lugn och ro. Men så märkte han att, hur mycket han än tyckte sig hafva att lära den stora publiken, så visste han icke hvad han skulle lära sina egna barn. Det kom emellanåt öfver honom verkliga anfall af förtviflan, då han ej förmådde skilja mellan godt och ondt och ej visste hvad han skulle fullfölja för mål här i lifvet. Och samtidigt med att han skref „Anna Karenina“ steg denna förtviflan till sådan höjd, att han icke kunde göra annat än bara tänka och tänka på det förfärliga läge, hvori han befann sig.

Det gick så långt, att han tyckte lifvet rent outhärdligt. Omöjligheten att finna något svar på frågan om lifvets mål gjorde honom förtviflad. En dunkel, obestämbar makt liksom dref honom att på ett eller annat sätt göra slut på sitt lif. Han kände sig dragen till sjelfmordet, men dag för dag gick, utan att han dock verkligen bar hand på sig. Han fortfor mekaniskt att lefva, ehuru han med hvarje timme tyckte sig allt mer och mer närma sig en gapande afgrund.

Men kanske är det något, som jag förbisett, något som jag icke förstätt — så sade han sig upprepade gånger. Det lefver ju en hel verld omkring oss. Det är icke möjligt att alla dessa varelser kunna lefva utan mål, att deras lif kan vara utan allt värde.

Och så genomforskade han de olika svar, som tänkarne gifvit på mensklighetens oroliga frågor efter lifvets mål och mening. Ges det i mitt lif någon mening, som icke upphäfves af den mig oundvikligt förestående döden? — på den frågan sökte han med jäktande ängslan svar i det menskliga vetandet.

Naturvetenskaperna hade visserligen en del klara och tydliga svar att gifva, men intet på den frågan. Filosofin deremot, som just behandlade lifsspörsmålet, rörde sig i

gagnlösa cirklar eller med dunkla, intetsägande termer, och slutade ju ytterst i den schopenhauerska pessimismens förtviflan.

Då vetandet icke gaf honom något svar, började han söka bland människorna och ute i lifvet. Men alla de utvägar, som hans likar brukade tillgripa, syntes honom lika dåraktiga och oriktiga. Det var fyra olika vägar han såg dem välja. — Den första utvägen är att icke veta och icke förstå att lifvet är meningslöst. Den utvägen var honom afskuren i och med det att frågan på allvar trängt sig på honom. Den andra utvägen är att taga lifvet som det är, utan att tänka på framtiden. Men ej heller det förmådde han göra. Liksom Sakja-Muni kunde han icke fara ut på en lustfärd, då han visste att det fans ålderdom, lidande och död i verlden. Härför var han ej nog lättsinnig. Den tredje utvägen är att, då man inser lifvet vara ett ondt eller en dumhet, göra slut derpå och ge sig sjelf döden. Men faktiskt felades honom ock härför något; han kunde icke göra det, utan stannade kvar i lifvet. Den fjerde utvägen slutligen är att lefva som Salamo och Schopenhauer: veta att lifvet är ett ondt, men ändå nöja sig med det. Någon femte väg såg han icke. Det var på den fjerde han med eller mot sin vilja vandrade, — huru outhärdlig, dåraktig, föraktlig den än föreföll honom.

Men det var ett stort, oförnekligt faktum, som störtade ikull alla hans resonsemanger och slutsatser: det faktum, att den stora massan människor, folket, millionerna omkring oss lefva och röra sig lyckliga och nöjda. De falla icke in under någon af de nämnda fyra kategorierna. De äro icke tanklösa, utan ha sin uppgift och sitt mål mycket klara för sig. De veta hvad lifvet är godt för, och lefva derefter. De lefva sålunda utan motsägelse med sig sjelfva.

Det var Tolstojs medfödda kärlek till det enkla folket, som dref honom att bland dem söka svaret på den fråga, som lärdomen och de bildade ej kunde besvara. Han hade frågat desse: „Hvad tjenar mitt lif till?“ — och blott fått till svar: „Till ingenting!“ Folkets enkla son deremot kunde gifva ett positivt svar.

Du frågar, hvad ditt lif har för mening och mål, och om dessa äro af det slag, att de icke göras om intet af löden? Hör då: Det finnes ett oändligt väsen, Gud. Denne har skapat allt, hela menskligheten och äfven dig och din själ. Denna härstammar sålunda från den oändlige Guden och är därför sjelf oändlig. Hur skall du sålunda lefva? Efter Guds lag. Och resultatet? Ju bättre du lefvat, desto bättre skall det gå dig, ej blott i denna världen, utan ock i evigheten.

Detta svar syntes Tolstoi så enkelt, så plausibelt, att han blott förvånades att han ej förr kommit på dessa tankar. För öfrigt, om han ock *kunnat* tvifla på det, *vilde* han det icke. Han behöfde detta svar för att icke för-
tvifla.

Så hakade han sig då med hela sin varelse fast dervid. Det var sin barndoms tro, som han sålunda sökte att åter väcka till lif hos sig. Väl funnos de gamla skäl-
len till hans tvifvel ännu kvar. Läran om *en* Gud, som ändå är tre; om hela människoslägtet, som fallit genom ens synd, och så sedan återupprättats genom en annans lidande; och om tron som saliggör, icke gerningarna, — allt detta var honom fortfarande lika motsägande och obegripligt. Men han bemödade sig att icke tänka derpå. Tron på en Gud och på det lyckliga i att följa dennes bud var honom nog; resten var utanverk, som han bemödade sig att ej fästa sig vid.

Han fullgjorde kyrkans alla yttre föreskrifter. Gick dagligen i messan, fastade och biktade sig, såsom det är föreskrifvet. Och genom att sålunda lefva i gemensamhet med folkets stora massa hoppades han att blifva delaktig af deras enkla lycka, deras framtidsvisshet och stundliga förnöjsamhet.

En tid kände han sig ock lycklig och nöjd häri. Han sköt alla dogmatiska spörsmål till sidan och grubblade icke öfver det, som han icke kunde omfatta med sitt förstånd. — Men i längden gick detta icke. Det han ej trodde på, det han sökte glömma eller förbise, förkunnades just såsom hufvudsaken, såsom det allena viktiga, och detta just vid de religiösa handlingar, i hvilkas punktliga fullgörande han sökte sin själs frälsning.

Efter trenne års lugn i förlitande på kyrkans auktoritet, störtades han därför åter in i ovissheten och tviflet. Det var en motsägelse mellan hans praktiska lifstro och kyrkans dogmer, som han icke kunde försona. Han kände sig allt mer utstött ur denna kyrka, som betecknade hans innersta, personliga öfvertygelser såsom kätteri. Den kristendomsundervisning, som presten gaf hans barn, tycktes honom bestå i tomma meningslösheter, som stodo i strid mot hans egen tro. Kyrkans olika partier, de gammaltroende och sekterna, bekämpade och fördömde hvarandra på ett sätt, som måste rubba bådaderas auktoritet. Och så till sist blef han vittne till huru dessa samma rättrogna kristna drogo ut i kriget för att mörda, lemlästa och plundra sina bröder; och det bads i kyrkorna för deras framgång i dessa gräsligheter.

Nu kände och trodde han att han hade rätten på sin sida gentemot kyrkan, och nu tog han sig oförskräckt före att granska dess troslära.

Han studerade de teologiska författarna, plöjde igenom hela luntor af bibelkommentarer, dogmatiska skrifter och lärda skrifttolkningar. Han gick tillbaka till bibeln på grundspåket. Granskade, kriticerade, pröfvade — förkastade allt som tycktes vara blott menniskopåfund och behöll hvad som syntes honom evigt och gudomligt.

Så skilde han sig från kyrkans dogmer och gjorde upp sin egen troslära. Det är denna han utvecklat i skriften: „Hvari består min tro?“

* * *

Nyckeln till kristendomens innersta mening och väsen trodde sig Tolstoi upptäcka i bergspredikans föreskrift: „*I skolen icke stå det onda emot; utan är det så, att någon slår dig på det högra kindbenet, så vänd honom ock det andra till.*“

Deri att menniskorna icke följde detta bud ligger, enligt Tolstois mening, anledningen, till det ondas värde på jorden. Vi löna ondt med ondt och söka så stå det onda emot, därför ökas oupphörligt det onda bland oss. Deremot skulle det minskas, om vi ej stodo det onda emot, utan låte detta obehindradt hafva sin gång, men dermed

ock sin öfvergång. Med vänlighet, kärlek och godhet skola vi möta äfven missdådaren. Endast så skall till sist godheten besegra ondskan, och en fridens och endrägtens ande utbredas bland människorna, så att det onda och olyckorna förlora sin makt bland oss. — I bergspredikan och i alla evangelierna, från alla sidor såg han bekräftelsen på denna lära: „stån ej det onda emot!“ Öfverallt säger Jesus att ingen kan vara hans lärjunge, den der ej tager sitt kors uppå, den der icke försakar allt. Jesus säger till sina lärjungar: varen fattiga, varen beredda att såsom följd af, att I icke stån det onda emot, lida förföljelser, pina och död. Och sjelf följde han samma lära, underkastade sig utan motstånd sjelfva döden och hindrade lärjungarna att stå hans fiender emot.

Men huru har den kyrka, som kallar sig hans, fasthållit detta bud? Huru har den så kallade kristna staten åtlidit denna lära? Hela vårt samhällslif, staten, kyrkan hemmet, grunda sig ju hos oss tvärtom på sträfvandet att med våld och makt „stå det onda emot“.

Kyrkan har alltigenom förbisett sjelfva hjertpunkten i kristendomen, så blef Tolstojs öfvertygelse. Och de kristnes lif har från grunden bygts upp i uppenbar strid mot Kristi lära.

Kristus var kommen för att reformera judendomen; men vi ha fattat hans lära såsom väsentligen den samma som judarnas. — Skilnaden mellan judarnas åsigt och Kristi samt på samma gång hufvudsumman af kristendomen har Tolstoi framställt under tolkning af bergspredikan. I denna finner han fem särskilda mot den gamla judendomen stridande föreskrifter, som han kallar för *Jesu fem budord*.

Det första af dessa lyder:

„I hafven hört att de gamle sagdt är: du skall icke dräpa; men hvilken som dräper, han skall vara skyldig under domen. Men jag säger eder, att hvilken som förtörnas på sin broder, han skall vara skyldig under domen; men hvilken, som säger till sin broder: Raka, han är skyldig under rådet; men hvilken som säger: Du dåre, han är skyldig till helvetets eld. Derför, om du offerar din gåfva på altaret, och kommer der ihåg att din broder

hafver något emot dig; så lägg din gåfva ned för altaret och gå först bort och förlik dig med din broder; och kom sedan och offra din gåfva. Du skall med din trätobroder vara snar till vänskap, medan du ännu är med honom på vägen, att icke din trätobroder antvadar dig åt domaren och denne åt rättstjenaren och du kastas så i fängelse. Sannerligen säger jag dig, du varder der icke utkommande, förrän du hafver betalat den sista skärfven.“ (Math. Ev. V 21—26.)

Utgående från sin betoning af, att man icke skall stå det onda emot, vill Tolstoi göra fullt allvar af detta Jesu bud. Man får ej dräpa sin nästa; ja man får aldrig ens vredgas på honom, icke kalla honom en värdelös („raka“) och icke behandla honom såsom en otillräknelig („dåre“). Så bjuder Kristus fred och frid bland människorna. — Men den kristna staten dräper missdådaren och för krig mot sina grannar!

Äfven i det andra budet framställes Kristi lära i motsats mot judendomens:

„I hafven hört att det var sagdt de gamla: du skall icke göra hor. Men jag säger eder: hvilken som ser på en kvinna till att begära henne, han har redan gjort hor med henne i sitt hjerta. — Det är ock sagdt: hvilken som öfvergifver sin hustru, han skall gifva henne ett skiljobref. Men jag säger eder: hvilken som helst som skiljer sin från sin husturu, utom för hors skull, han kommer henne till att göra hor; och den som gifter sig med en frånskild, han gör hor.“ (S. st. 27—32.)

Liksom teologerna kommenterat det första budet, som förbjuder allt dräpande, med undersökningar om de fall, då man har rättighet att dräpa (utöfva dödsstraff och föra krig), så ha de ock enligt Tolstois förmenande genom sina tolkningar förvidit detta andra bud. I stället för att fasthålla att allt äktenskapsbrytande är förbjudet, uppställa de regler rörande rättigheten att under vissa förhållanden bryta äktenskapet. Dervid stödja de sig på ofvan använda öfversättning, enligt hvilken man aldrig får öfvergifva sin hustru „utom för hors skull“. Men denna förklarar Tolstoi för en felaktig öfversättning; ordagrant bör det heta: Hvilken som öfvergifver sin hustru, han

kommer henne — utom att han sjelf gör sig skyldig till äktenskapsbrott — att göra äktenskapsbrott.

Enligt Tolstojs åsigt såg Kristus en af mensklighetens röttigaste olycksfall i de ostyrda sexuela drifterna. Derför uppställde han detta sitt andra bud: hvarje man skall äga blott en kvinna till hustru och sedan lefva obrottsigt tillsammans med henne, ej ens se med begär på andra kvinnor och ej under några förhållanden öfvergifva den, som en gång blifvit hans maka. Om hon bryter, skall han förlåta, och ej med ett nytt ondt „stå det onda emot“.

Så följer det tredje budet:

„Åter hafven I hört att det var sagdt de gamle: du skall icke svärja falskt, utan du skall hålla Herran din ed. Men jag säger eder att I skolen alls intet svärja, hvarken vid himmelen, ty han är Guds stol; eller vid jorden, ty han är hans fotapall; ej heller vid Jerusalem, ty det är en mäktig konungs stad. Ej heller skall du svärja vid ditt hufvud, ty du förmår icke göra ett hår hvitt eller svart. Utan edert tal skall vara: Ja, ja; nej, nej — hvad deröfver är, det är af ondo.“ (S. st. 33—37.)

Äfven detta bud hafva de kyrliga teologerna vetat betaga dess kraft. Äfven härvid har hufvudfrågan för dem blifvit ej ens budets rätta och stränga efterlefnad, utan om — de berättigade undantagen. Kristus har förbjudit alla eder; men teologerna spörja: hvilka eder äro trots detta dock tillåtna? Och dermed har man fått denna massa lagliga och påbudna eder — enligt Tolstojs åsigt i uppenbar strid mot Jesu förbud mot all edgång.

Det är icke missbruket af Guds namn, som Tolstoj anser vara det orätta vid edgången; ej heller försvärjandet af vår eviga salighet, hvilken för intet borde äfventyras. Utan det är eden sjelf, det högtidliga löftet såsom sådant, som Tolstoj anser att Kristus ogillat. Och detta därför, att det just är dylika bindande löften, som trygga och stärka det ondas makt på jorden. Tack vare deras förbindande kraft hållas staternas våldsvälden samman. Ederna är det, som förmå massan att underkasta sig tyrannernas vilja. Utan dem skulle soldaten ej kunna kommanderas i elden; utan dem skulle ej domaren ha hjerta

att döma brottslingar till lifslångt elände. Derför är det just de eder, som nu anses tillåtna och riktiga, som Kristus ville skaffa från världen, — just de eder, som teologerna tagit under sitt hägn. Och så låter man den kristne svärja vid evangeliet sjelft eller vid det kors, å hvilket Jesus för oss lidit!

Det fjerde budet är sedan just det, hvarpå Tolstoi stödt sin läras grundmurar, — upphäfvandet af vedergällningslärans öga för öga och tand för tand och i stället påbudet att man „ej skall stå det onda emot“. (S. st. 38—42.)

Samma bud tillämpas sedan i ett särskildt fall genom det sista så lydande påbudet:

„I hafven hört att det är sagdt: du skall älska din nästa och hata din fiende. Men jag säger eder: Älsken om edra ovänner; välsigner dem som eder banna, och görer väl mot dem, som eder hata; beder för dem, som göra eder skada och eder förfölja; på det I skolen vara eder Faders barn, som är i himmeln; ty han låter sin sol uppgå öfver onda och goda och låter regna öfver rättfärdiga och orättfärdiga. Förty, om I älsken dem, som eder älska, hvad fån I för lön? Göra icke också publikanerna det samma? Om I ären vänliga mot edra bröder allenast, hvad besynnerligt gören I? Göra icke också publikanerna så? Varer för den skull fullkomliga, såsom eder himmelske Fader är fullkomlig.“ (S. st. 43—48.)

Äfven detta människokärlekens bud anser Tolstoi att kyrkan har förvridit. Man har tolkat „ovänner“, såsom om dermed menats våra enskilda personliga ovänner, hvarigenom man kommit till den omeningen, att „man skall älska dem som man betraktar med ovänligt sinne“ — en uppenbar motsägelse. Nej, Tolstoi anser att uttrycket betyder fiender, det vill enligt judiskt föreställningssätt säga — alla främmande nationer. Och hvad Jesus här vänder sig emot, det är judarnas ensidiga patriotism, som lärde, att man skulle gagna sin egen nation, men deremot söka skada alla andra. Det är sålunda läran om alla människors brödraskap, som framför allt innehålles i detta bud, enligt Tolstois tolkning. Det är förbudet mot nationalhatet och mot krigen, som han framför allt läste häri.

Om de föregående buden i sin tillämpning skola med-

föra de med våldsmakt organiserade och upprätthållna staternas upplösning, så går, enligt Tolstois åsigt, sålunda detta sista bud ut på att liksom utsopa de sista spåren af dessa samhällen. Den individualistiska nationalkänslan skall sålunda ock utplånas. Icke blott statsorganisationen skall bort, utan ock hela känslan af det ena folkets skilnad från det andra.

* * *

Hvad står då åter efter detta gudomliga upphäfvande af all nu gällande mensklig ordning? Det skall ej längre finnas någon öfverhet, den der „ej bär svärdet förgäfves“; inga lagar, som hota med straff; inga domstolar och inga fängelser; inga genom heliga löften åtagna förbindelser och inga krigshärrar, som skydda mot fiender. — Återstår blott den enskilda människan, som lefver ute på landsbygden, odlar sin jord och tåligt tager dagen som den kommer. Fallor fienden in på egorna, får han taga hvad han vill, och endast dermed söker man afväpna honom, att man ej gör något motstånd. Äfven tjuften får taga hvad honom lyster, om han ej skämmas att plundra den vänliga värden.

Alltså, det är samma slutmål, som här från religiös synpunkt uppställes, som det hvartill Tolstois förut fördes i sina filantropiska teorier: ut på landet från de förderliga städerna! Blif bonde, odla din jord, sök tillfredsställelsen i det kroppsliga arbetet under bar himmel och i den sunda hvilan dertetter! Allt annat är fåfänglighet.

Man kan förvånas öfver att finna kristendomens slutsumma så världsligt formulerad. Hvad är här evighetsläran blifven af, hvar den kristna tron på odödligheten och på lifvet efter detta?

Det är Tolstois fulla allvar att ej lemna dem någon plats i sin troslära. Han tror ej på ett lif efter detta, och anser att Kristus intet lärt om ett sådant. En individuel odödlighet finnes enligt Tolstois icke. Han är i detta hänseende utpreglad panteist. Den enskilda människosjälens förgår såsom sådan, enligt hans åsigt, på samma gång som kroppen. Blott det goda, som fått lif inom oss, dör icke; det uppgår i det eviga alltet, i den eviga „människans

son". Detta är det därför, som vi genom människokärleke och dygden skola vårda inom oss. Ej för vår egen kommande salighet skola vi göra det rätta här på jorden, utaför det rätta och goda sjelft, som vi skola hålla vid lif inom oss. Så vårda vi lyckliga här på jorden, och så vi lemn vår skärf till det eviga lifvet.

Detta är, enligt Tolstoi, den sanna kristendomen troslära. Han kan endast förvånas öfver att det skall blifva *honom* förbehållet att två årtusenden efter kristendomens första förkunnande åter framställa den i sin rätta betydelse. Hvarför har den under mellantiden så groft blifvit missförstådd? Kyrkan anser han så fullständigt hafva förvrängt Kristi enkla lära, att han vore frestad hålla för att det nästan varit menskligheten bättre om Kristus aldrig kommit. Man skulle då troligen af förståndets och hjertats eget ljus förts till en naturligare och i sjelfva verket mera kristen tro, än den som nu predikas; eller åtminstone skulle man ej kunna omgifva irrlärorna med det sken af religiös auktoritet, som nu skyddar dem gentemot den berättigade kritiken.

Åt denna läras praktiserande och utbredande har nu Tolstoi helt och hållet egnat sitt lif. Han lefver som en simpel muschik; plöjer sjelf sina tegar, sår och skördar; lagar sjelf sin mat och tillverkar med egna händer sina tarfiga kläder. Blotta talet om hans vittra arbeten är nära att förleda honom till vrede. Nu skifver han blott folkböcker, som äro ämnade att göra propaganda för hans tro. Och kring sig har han redan samlat en hel skara af likatänkande, som lefva de förste kristnes enkla tillbakadragna lif. Hvarje dag mottager han bref från okända; det är nyomvände embetsmän, som sända honom sina oärligt förvärfvade pengar; det är ynglingar, som begära hans råd; och för sin framtid, och brottsliga kvinnor, som bönfälla om hans ledning.

Hans religiösa och sociala skrifter få som sagdt ej tryckas; men i otaliga afskrifter flyga de öfver hela Ryssland. Till och med bönderna afskrifva med sina stela fingrar dessa digra band för att sjelfva komma i besittning af den ovärderliga skatten.

I stillhet och utan verldsligt buller verkar så denna reformator i hjertat af Ryssland. Midt inne i det rike, hvars väldiga krigsmakt står som en hotande nemesis öfver hela Europa, predikar han det allmänna broderskapets milda frids-evangelium.

* * *

Det är ej min mening att inlåta mig på en kritik af de sociala och religiösa ideal, för hvilka denna ryska reformator står för. Jag har icke framställt dem till ett lärerikt föredöme, utan fastmer såsom en egendomlig kulturbild, ett intressant bidrag till kännedomen om vår tid och dess kulturrörelser.

Den kan på sitt sätt vara naturlig, denna egendommiga tolstoiska lära, såsom en historisk exponent. Ytterligheterna tvinga fram hvarandra. Misströstan till den världsliga maktens förmåga att något utträtta till tsarrikets sanna båtnad kan drifva entusiasterna till förtviflan om hela denna yttre makts berättigande. Och den ryska kyrkans i döda former stelnade dogmtro kan förklara en kristen radikalism af Tolstois art. — Men att förklara är ej det samma som att berättiga. Vi kunna förstå honom, utan att gilla honom.

Helt visst har hans filantropi slagit in på oriktig väg. Det är icke i en återgång till naturlifvet, som menniskorna ha att söka räddningen undan nutidens sociala elände. Det gifves till mensklighetens lyckliggörande inga slika universalkurer, i ett slag skulle föra oss till idealtillståndet. Utan det är blott af den historiska utvecklingen, som vi ha att vänta förhållandenas gradvisa förbättrande. För att kunna „taga de fattige till oss“, ha vi icke att nedstiga till deras ståndpunkt, utan tvärtom att steg för steg höja dem till vår. I den riktningen har utvecklingen gått; århundrade efter århundrade har den ena samhällsklassen efter den andra tagits upp inom de socialt lyckliggjordas krets. Till sist skola alla blifva „öfverklass“, då maskinerna utföra „underklassens“ arbete. Endast så kan armodets problem lösas.

Tolstoi har glömt att ett återvändande i yttre måtto till naturlifvet också snart skulle medföra ett återvändande

dertill i inre hänseende. Afstå från vår ekonomiska kultur, från industrin, handeln, statslivet; och vi måste också afstå från den andliga kulturen. Sjelfva den allmänna bildning, hvars frukt Tolstois milda lära är, skulle snart dö ut, om denna lära sattes i allmän praktik, och dermed skall den upphäfvast sig sjelf och blott leda till ett allmän barbari.

Lika ohållbar är väl också Tolstois religiösa teori, — visserligen mindre i hvad den jakar, än i hvad den nekar. Den människokärlek, som för Tolstoi är kristendomens kärna, är för visso något äkta kristet. Men vi betvifla att Jesus hyllade de samhällsfientliga teorier, hvilka sedan härmed af Tolstoi förbindas. Hade Jesus fordrat statsmaktens upphäfvande, skulle han ej nöjt sig med rådet att „gifva kejsaren hvad kejsaren tillhör“; och hade han lagt sådant vikt vid krigens upphörande, hade han otvifvelaktigt tydligare uttalat sig derom. Och kristendom utan evighetstro är väl en alltför djerf konstruktion!

Det är hos Tolstoi förtviflade ytterligheter, som möta oss. De äga ingen allmäntmenschlig betydelse, men de bilda en egendomlig illustration till den nutida ryska historien, förfullständiga den egendomliga bilden af detta ytterligheternas land, der ingen förmedling finnes mellan aristokratens lyxlif och vagabondens nöd, ingen mellan den öfverförfinade hufvudstadskosmopolitens skepticism och den råe påpens vidskepelse. Der är Tolstois förtviflade „antingen — eller“ naturligt.

Och att han dervid så afgjordt ställer sig på människokärlekens, på försakelsens och medlidandets sida, gör hans egendomliga bild för oss så personligt tilltalande. Hans enkla, varma hjerta klappar oss till mötes från hvarje blad i hans skrifter. Det är ett ädelt sinne, hvars bikt vi der läsa — en bikt, så ärlig, så anspråkslös, så rörande menschlig, att man måste älska dess författare.

Han irrar, Tolstoi, men det är så rena uppsåt, så ädel entusiasm, som för honom vilse, att man vore frestad finna det skönare, att med honom fara vill, än med andra nutidsledare gå på riktigare vägar, — blott man kunde göra det med hans egen barnsligt oskuldsfulla, hjertevinnande naivitet.

I månsken.

Skizz af **Rafaël Hertzberg.**

På spisen i torpstugan brunno några vedträn med en klar låga, som framkallade underligt fladdrande och hopande dagrar och skuggor på stugans golf, väggar och tak. De tvenne små fönstren voro betäckta med tjock rimfrost och bildade fyrkantiga, hvita fläckar på de svartnade väggarna. En sned och vind väggklocka med smutsig tafla och rostig jernpendel knäpte långsamt och sömnigt; den visade på fem. I den kolsvarta spiselvrån pepo syrsorna och blandade sitt enformiga läte med det ännu enformigare surrandet af spinnrocken, som i jemn takt trampades af torparhustrun, der hon satt nära intill spisen, klart be-lyst af skenet från brasan.

På sängen, i hvilken gammal halm stack fram genom det svartnade bolstrets grofva lärftsväfnad, satt en mager och tård, ännu ej tjuguarig kvinna och vyssade ett spädt barn, som sakta kvidande låg i hennes famn. Hon hörde ej till torpet, utan hade fått stanna kvar, då hon en dag dödstrött släpat sig dit in från landsvägen. Der hade hon sedan efter några timmar födt sitt barn, hvilket så när hade kostat henne lifvet.

Folket i torpet hade, då de läto henne stanna, hvarken frågat hvarifrån hon kom eller hvem hon var. Torparhustrun hjälpte henne under sjukdomen, så godt hon förstod, och mat fick hon äfven, det lilla hon kunde förtära.

Barnets kvidande, som för en stund afbrutit tystnaden i stugan, stillade sig åter, och man hörde under en halftimme endast spinnrockens surr, väggklockans knäppningar och syrsornas pip.

— Det är bäst att jag går nu, sade den unga kvinnan. Jag har varit här länge nog till besvär.

— Hvart ämnar du dig? frågade torparhustrun utan att se upp från sitt arbete.

— Jag skall gå hem till min mor.

— Är det långt härifrån?

— Nej, det är här strax i grannsocknen.

— Du har då inte bott hos henne senast?

— Nej; jag var i tjänst, men sedan körde de bort mig. Jag tänkte gå till mor, men orkade inte längre än hit. Nu känner jag mig raskare igen.

— Bli nu här ändå öfver natten. Det är kallt ute, och du har lång väg att gå.

Men hon lät ej öfvertala sig. Torparhustrun satte fram en half kaka bröd och ett par salta strömmingar, och sedan den främmande ätit några munsbitar, tackade hon och begaf sig i väg.

Torparhustrun öppnade dörren, för att den bortgående skulle se att gå ned för de ojemna, af den tilltrampade snön hala trappstegen.

Väl nere på gården, vände kvinnan med barnet sig om och gjorde en kort, otymplig nigning för värdinnan, som stod i eldskenet i den öppnade dörren, omgifven af ett moln af imma. Sedan stängdes dörren. Ljusskenet försvann och torpet, hvilket åt denna sida ej hade något fönster, låg der som en liflös, mörk massa i skuggan af träden.

Det var klart månsken. Snön knarrade under fötterna. Gärdsgårdsstörarna glittrade af rimfrost. Hvarje föremål, hvarje den minsta upphöjning på marken kastade en skarpt begränsad skugga, som mot den hvita snön erhööll en blåaktig skiftning.

Enrisbuskarna och trädens grenar voro nedtyngda af stora lager af snö. Från gårdar och torp glimmade här och der ett eldsken, och rökpelare stego rätt upp från skorstenarna.

Hon hade gått en half timme, då barnet, som var lindadt i en trasig ylleshawl, började kvida. Hon trodde att det frös, tog af sig sin yttertröja, svepte den om barnet och påskyndade sina steg för att hålla sig varm.

Tre timmar hade hon att gå för att hinna fram. Om hon ändå finge åka ett stycke med någon, som hade samma väg, tänkte hon och stannade tid efter annan och lyssnade. Ingen hade ännu kört om henne. Det var lördagsafton, och människorna voro ej i rörelse. Detta var helt natur-

igt, tyckte hon. De sutto i sina stugor och fägnade sig åt värmen och ljusskenet, som såg så lockande ut, till och ned då det föll på den hvita drifvan utanför stugfönstret. Det värmdes redan bara att se på det.

Hon gick och gick. Det började bli sent och hon näste skynda.

I en gård strax vid vägen såg hon genom de stora, klara fönstren folket sitta vid sin kvällsvard. På det hvit-skurade furubordet stod en petroleumlampa, tvenne ry-
rande stenfat, tvenne skålar med mjölk och en rågad bröd-
sorg. Träskedar doppades ömsom i grötfaten och mjölk-
skålarna. Vid bordets ena ända satt en ung kvinna med
ett litet barn på armen.

Hon gick och gick. Barnet tyngde på hennes arm. Torp och gårdar kommo och försvunno, än tätt vid vägen, än långt borta, så att blott ett svagt eldsken syntes i fjärran. Så in i en skog — mörkt på alla håll, mörkt och tyst. Endast en svag, dof susning, drog genom trädkronorna. Backe upp och backe ned — dystert, ödsligt och tröttsamt. Ibland glesnade skogen, och månljuset trängde i långa smala strimmor in mellan träden. Men i nästa ögonblick slöt den sig åter som en hög mur omkring henne.

Hon hörde hästtraf på afstånd. Det kom från samma håll, derifrån hon kommit. Kanske skulle hon få följa med den åkande och hvila sig en smula. Denna förhoppning gaf henne lif. Hon hade börjat känna sig trött och frusen.

Tramper af hästfötterna ljöd nu helt nära. Det var i en uppförsbacke. De skulle låta hästen gå fot för fot, och hon skulle då begära . . .

Hon steg bort från vägen i snön. Den var djup och gick öfver kängskäftet. Det kändes vått och kallt kring smalbenen, och en rysning genomilade henne från hufvudet till tåspetsarna. Armarna orkade knapt hålla barnet, och ryggen värkte. Hon skulle velat sätta sig, men ingen sten eller stubbe fans i närheten.

Nu hunno de upp henne. De körde oaktadt backen i triskt traf. I släden sutto en fru och en herre, väl ombonade med pelsverk. En gosse i fårskinnspels satt på kuskbocken och körde. Han gaf hästen en klatsch, och i nästa

ögonblick voro de förbi och försvunno likt en öfver marken ilande skugga.

Hon klef ned på vägen och började igen gå framåt. Stegen kändes tunga, andedrägten var kort. Hon blåste i fingrarna, som voro nästan stelfrusna, och stampade i marken för att hålla fötterna varma.

Barnet började klaga. Hon knäpte upp klädningen och lifstycket, gjorde barnets hufvud fritt från byltet och lade det mot sitt bröst, för att värma den lilla, hvarefter hon åter omsorgsfullt höljde om honom. Nu klagade barnet ej mer, och hon fortsatte sin väg — backe upp, backe ned. När hon var lyckligt och väl hos mor, skulle hon nog få hvila sedan.

Men hvad skulle modern säga, den åldriga modern, som lefde i sin backstuga af människors barmhertighet? Kanske skulle hon göra som husbondfolket och köra henne på dörren. Kanske skulle hon slå henne, liksom då hon var barn och fick hugg och slag, utan att hon ens visste hvarför.

Eller kanske modern inte var hemma. Om hon var ute i socknen och hjälpte till med julstöket i någon gård, och stugan var stängd och kall? Ingen eld i spisen under den stora, sotiga grytan med sina tre höga fötter och sitt långa skaft, ingen brinnande pertsticka i klykan och ingen varm säng — den fyrkantiga sängen med sitt stora halmbolster, der det var så mjukt och skönt att ligga i värmen bredvid modern och der om sommarmorgnarna solen alltid sken henne midt i ansigtet, så att hon vaknade!

Hon kom ut på en slätt. Det hade börjat blåsa, och vinden dref yrsnö mot hennes ansigte. De kalla fläktarna trängde in genom den uppknäpta klädningen, och det stack som med nålar i huden.

Hon kände sig mer och mer frusen. Till och med barnets ansigte var nu isande kallt. Och ingenstädes synes någon gård. Snöfältet låg i det klara månskenet fjerdingsbredt på ömse sidor om vägen, och endast långt borta i skogsbrynet sågs, liksom en tätt vid marken tindrande klar stjerna, ljuset från någon ensam människoboning.

Kanske skulle hon alls ej hinna fram till mor, tänkte hon, kanske var det bestämdt att hon skulle dö här med

tt barn. Hon slintade och föll på knä i drifvan. Den alla snön trängde under kjolarna in på benen. Hon blef i stund i samma ställning, för att ej väcka barnet, som d tyst och orörligt. Slutligen reste hon sig upp, försigtigt och mödosamt. Der var något bakom gårdsgården. Hon ryckte till. Det var blott hennes skugga, som rörde sig. Allt var så hemskt och underligt i det bländande vita månskenet. Det liksom lefde och rörde sig bakom varje buske. Då var det ändå bättre i skogen, der allt var i skugga.

Vägen gick nu öfver en bro, under hvilken vattnet i var fruset, emedan här var stark ström. Ett stycke längre upp bildade ån en fors, der några kvarnar voro byggda och från hvilken brusets och dånets bredde sig långt ut öfver den tysta neijden.

Trött och ängslig satte hon sig på en sten vid broändan och lade barnet i sitt knä, för att få hvila armarna, hvilka kändes som om de varit afslagna.

Barnet var tyst och rörde sig ej. Hon vek undan shawlen för att betrakta dess ansigte. Det var alldeles hvitt, hvitt som snön i månljuset. Hon kände på det — det var kallt som is. Hon tog i barnets händer. De voro styfva. Det var ett lik hon hade gått och burit på. Hon skrämdes på det med ångest och fasa. Allt var så hemskt och gåtfullt.

Dödt — hvad var det att vara död? Ledo de döda också? Måne de någon gång vaknade i sina grafvar och frös och voro hungriga? Hon hade hört att de stego upp om julnatten och höllo gudstjenst i kyrkan. Det måtte vara fasansfullt. Hu! Hon var rädd för liket, som hon höll i sitt knä, med den öppna, svartblå munnen, den orörliga blicken och de böjda styfva fingrarna.

Hennes hals snördes i hop; hon brast i gråt.

Skälvande af köld kom hon slutligen åter till sig själv. Hon svepte shawlen tätt om det döda barnet och steg upp för att gå, under det hon kastade spökrädda blickar omkring. Midt på bron stannade hon förskräckt. Månens återspeglning i det försande vattnet skrämdde henne.

Hon såg ned öfver broräcket. Den svarta, ilande strömmen bröt sig i vågor mot iskanterna. Den hade en

sådan hast. Den liksom gled dit ned för att komma undan, gömma sig. Och i det glänsande, svarta vattnet gungade och dansade månbilden som en underligt fladdrande låga.

En tanke vaknade i hennes hjärna. Oförberedt, lik en blixtnedslag kom den. Hon höll byltet ut öfver räckverket och fälde det i vattnet, der det med ett plumsande ljud i samma ögonblick försvann. Sedan stod hon en stund och såg ned i ån. En frossrysning skakade hennes lemmar, hon andades djupt och gick vidare öfver bron, hvars frusna bräder knarrade och gnisslade under hennes steg.

När hon hade bron bakom sig, började hon springa.

Der kom någon körande. Hon gömde sig hastigt i skuggan bland några täta granar. När de kört förbi, vågade hon sig fram och började åter springa.

Långt hade hon ej mer hem. Om hon sprang dugtigt, kunde hon nog om en half timme vara hos mor. Och hon skulle springa hela vägen, ja det skulle hon.

Backe upp och backe ned — förbi torp och gårdar. Hennes kinder brände, men ändå frös hon.

Hvem var det, som sprang efter henne och ibland kom helt nära? Hon vände skrämde på hufvudet. Det var bara hennes skugga, som rörde armarna och benen i språngtakt på den månljusa drifvan.

Hon vände hufvudet åt annat håll — ville ej se . . . ej tänka . . .

Carl Snoilsky.

På din Delfiport „Förbjuden
ingång“ länge nog man läste,
och ett: „Rör ej, stör ej guden!
Tyst blott, lyss blott till oraklet“,
der en hemlig Python hväste.

Se, då skimrar det i dalen,
elyseiska toner klinga,
Eros sigtar mot portalen,
och vid genljud i Parnassen
riglar efter riglar springa.

Som Apollo Musagetes
står din ande ljusomsvallad
för vår blick, liksom ur Lethes
djupa, dunkelhöljda flöden
plötsligt bland oss återkallad.

Luftigt mantelns vågor bölja,
näsans fina vingar flämta,
plektern blixtrar. Med dig följa
Klio, Erato, Euterpe;
och omkring dig gratier skämta.

Hör, hvad sus i lummig lager;
se, hvad blickar ifrigt vändas
mot det håll, der fram du drager
med ditt följe, som när vårens
skära förstlingsstrålar tändas.

I hvar bild, hvar tanke glöden
röjes af ditt skaldehjerta.
Du har färg för alla öden,
toner för hvar festligt jubel,
för hvar snyftning, för hvar smärta.

Om än lifvets dissonanser
ej hos dig titaniskt kämpa,
sjuda de i dina stanzer,
konstnär, icke mindre mäktigt,
derför, att du vet dem dämpa.

Ofta midt i lifvets öken
älskar du i sköna stunder
trolla fram bland lätta töcken
strimman af din längtans stränder,
dina hesperiders lunder.

Örat ber hvar genljud stanna,
hjärtat klappar ljuft betaget,
sjelf du suckar dock. Din panna
bär ett moln bland rosenskimret,
det besjungna „vemodsdraget“.

Nya kratrars lavaströmmar
ser du upp ur djupen bryta,
men ditt spann med gyllne tömmar,
som vid vindars gny Poseidon,
kör du trygt, hur än de ryta.

Se, hur knutna händer skakas!
Hör den vilda upprorssången!
Plats för dig då plötsligt makas,
du skall lugna, du skall leda .
den ur bojan löste fången.

Så i de betryckta hjertan
ljus och glädje upp du tänder;
så, der brottet följs af smärtan,
hvarest knapt en stjerna lyser,
trösteljud din lyra sänder.

O, hvar lärde du med nöden
så för hennes offer känna?
Ej ur Aganippes flöden,
de berusande, de rika,
välde förr en lust som denna.

Dock hvi spörja, dock hvi fråga?
Dold som lifvets egen åder
är ock hvarje själs förmåga.
Hon sitt ursprung, hon sin källa
i sin verkan blott förråder.

Väl, så låt din plekter spela,
låt din lyras guldvåg svalla.
Skuggorna du skall fördela,
och ditt namn bland deras skimra,
som vi ljusets kämpar kalla.

Sjung som vårens första lärka,
sjung om sol, fastän det fryser.
Snart dock, snart skall solen verka,
bryta isen, drifvan smälta. —
Snart på blomsterfält hon lyser.

Lotten von Kræmer.

I bokhandeln.

Borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag år 1809: 411 s. 8:o. Helsingfors 1886. (Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland, IV).

Denna del af Svenska literatursällskapet i Finland publikationer innehåller borgareståndets vid Borgå landtdag protokoll, dess besvär och petitioner samt utskottens betänkanden med åtföljande bilagor. Huruvida det varit skäl att intaga utskotts-handlingarna kan synas tvifvelaktigt, då de till största delen förut blifvit publicerade i ridderskapets och adelns af R. de la Chapelle 1862 utgifna protokoll. Det vidlyftiga specialförslaget till räntepersedelomsättning är visserligen nytt, men dess betydelse från kameral eller historisk synpunkt kan icke skattas högt, då det, oaktadt all civil- och ekonomie-utskottets flit, genom förhållandenas natur blef ett hastverk, som sedermera lemnades obeaktadt.

Af stort intresse äro deremot ståndets debatter, ehuru i allmänhet icke någon öfverlägsen parlamentarisk begåfning i dem framträder. Endast en af ståndets medlemmar, representanten för Kaskö, superkargören Peter Johan Bladh var en betydande talare. Från första sammanträdet till det sista var denne under kriget hårdt pröfvade man ståndets ledare, inflytelserik såväl genom begåfning och kunskaper som genom den erfarenhet han vid flera svenska riksdagar vunnit. Han ryckte ståndet med sig, då den viktiga frågan om myntväsendets ordnande behandlades. Förutseende de mångfaldiga svårigheter, som genom det ryska myntets antagande till hufvudmynt skulle framkallas, yrkade han beslut samt att det svenska bankomyntet skulle förblifva Finlands hufvudmynt „till den lyckliga stund, då Finland en gång får egen bank och eget mynt“. Olyckligtvis anslöto sig de öfriga stånden icke i denna fråga till borgareståndet. Märkeligt är äfven Bladhs varma afskedstal till ståndets medlemmar. Påpekande de svårigheter af mångfaldig art, som stått att öfvervinna, uttalade han det hopp, att en efterverld snarare skulle „förundra sig öfver det vi kunnat åstadkomma, än att det icke blifvit fullkomligare. Men sämja ger styrka: många händer göra arbetet lätt: och gemensamt väl uti svåra belägenheter sammanjämkar sinnena.“ Att ståndets öfriga medlemmar mindre framträdde berodde delvis på att man i alla viktiga fall på förhand enskildt sammanträdde under talmannens ledning för att, såsom Bladh i det sistnämnda talet anmärkte, vinna enighet och undvika vidlyftighet och onödigt gräl vid de offentliga sammanträdena. Var en fråga sålunda

redan på förhand afgjord, kunde man icke känna sig lockad att vidare uttala sig. Men äfven tyckas de flesta af de nitton representanterna hafva saknat den politiska bildning, som det parlamentariska lifvet kräfver. De handlade med takt och moderation i de allmänna frågorna, men voro ej mindre ifriga, då ständsintressen voro på dagordningen, såsom då det gälde förbud mot landt-handel och bondeseglation eller skydd mot intrång i städernas handel och yrken. Denna ståndsegoism, som är betecknande för en tid, då stånden ännu voro vida fastare korporationer än i våra dagar, framträder icke blott i debatterna, utan äfven i ståndets besvär och petitioner, som därför äro af ej ringa kulturhistoriskt intresse. — Vid arbetets tryckning har en af expeditionssekretären A. Gripenberg till Svenska literatursällskapet öfverlemnad afskrift blifvit följd, dock så, att korrekturläsningen skett med ledning af den i kejserliga senatens ekonomiedepartementets arkiv förvarade ursprungliga handskriften. Den bifogade person- och saklistan är uppgjord af mgr E. Lagerblad.

Svenska literatursällskapet beslöt under hösten 1885 att fullständigt utgifva bondeståndets protokoll vid Borgå landtdag, hvars publikation redan 1862 påbörjades af K. K. Tigerstedt, men genom tillfälliga omständigheter blef afbruten. Om äfven prestandets memorialprotokoll blefve tryckt genom sällskapets åtgärd, skulle handlingarna från det ständermöte, som lade grunden till vårt nuvarande statsskick, så vidt de nu äro kända, vara fullständigt tillgängliga för allmänheten.

M. G. S.

Heinrich Heine: Runoelmia, suomentanut Oskar Uotila;
87 s. H:fors 1887, G. W. Edlund.

I Heines „Buch der Lieder“ förklinga den romantiska skolans sista, smältande toner måhända ljufvare än någonsin förut, medan på samma gång smattrar den signal, som bådär en ny dag. Heine är i en sällsam, en tjusande förening sitt lands största lyriker och en af verldslitteraturens mest betydande satiriker. Att öfversätta Heine är och blir i alla tider en af de svåraste uppgifter. Att gripa den fina, mångskiftande stämningen, att återgifva dessa innerliga, nyckfulla, ljufva, trotsiga och hånande stanser, i hvilka han, den mest subjektiva af alla lyriker, blottar sitt smärtfulla lif, sina fröjder och sin ruelse, är en uppgift, desto svårare som Heine i sitt eget modersmål funnit en före honom obegagnad skattkammare för att gifva form och lif åt sina strofer. Ty Heine rör sig icke på koturnen, då han diktar; det är hvardagspråket, folkvisans naiva bildverld, som är hans poetiska utrustning. I följd af den stora frihet, hvarmed Heine behandlar sitt språk, måste till och med vid öfversättning till ett så nära beslägtadt språk som svenskan dikterna förlora en stor del af sin fägring; vi tänka härvid främst på de i flere afseenden förtjenst-

fulla öfversättningarna af K. Collan, K. Renvall och H. Bing. Att plantera dessa blommor i den finska jordmånen har varit ett svårt arbete, och vi kunna icke annat än förvåna oss öfver att hr Uotila lyckats så pass som han det gjort. För att visa hvilka svårigheter hr Uotila haft att kämpa med, vilja vi här neda aftrycka exempelvis den allbekanta sången „Du bist wie ein Blume“.

Sa olet niinkuin kukka,
Niin kuulas kauneinen:
Kun katson kasvois, murhe
Mun hiipii mielehen.

Du bist wie eine Blume,
So hold und schön und rein:
Ich schau' dich an, und Wehmuth
Schleicht mir in's Herz hinein.

Ma taivaalt anon, että
Sois kaikkivaltias
Sun saastumatta olla,
Noin kaunis kuulakas.

Mir ist als ob ich die Hände
Aufs Haupt dir legen sollt',
Betend, dass Gott dich erhalte
So rein und schön und hold.

Ordet kuulas, som användes i andra raden, betyder genomskinlig och återger således mindre lyckligt originalets „hold und rein“; för öfrigt är ordformen icke riktig, utan bör den heta kuulakas (jfr sista ordet i sången) eller kuulea. „Wehmuth“, ett ord och ett begrepp som är så genomgående hos Heine, återfinnes icke i finska språket, „murhe“ likasom suru betyder bekymmer, sorg. I de rent berättande dikterna, i romanserna, exempelvis Don Ramiro, Belsazar, Die Botschaft — men icke Sota-urhot som är svagare — kommer originalet, som naturligt är, bättre till sin rätt. Då det deremot gäller att finna och behålla den rätta stämningen, sker detta ofta på bekostnad af en riktig tolkning. Bland de bäst öfversatta dikterna är den undersköna „Die Wallfahrt nach Kewlaar“, hvars af innerlig värme och naiv tro genomandade stämning, bättre än de kärleksdruckna, de satiriska och epigrammatiska stanserna, ligga för språket och antagligen äfven för författaren. — Att, som öfversättaren tillåtit sig, lokalisera Heines dikter är absolut förkastligt. Hvad tycker läsaren exempelvis om följande verser i den lustiga allbekanta „Mir träumt, ich bin der liebe Gott“, verser som dessutom eljes i sin byggnad äro misslyckade?

Hänt' älä etsi luennoilt',
Vaan viini-bodegasta (!);
Äl' etsi emäkirkkoista,
Vaan kappelistä vasta.(!)

Such ihn nicht im Kollegium,,
Such ihn beim Glas Tokaier;
Such ihn nicht in der Hedwigskirch'
Such ihn bei Mamsell Meyer.

Pääkaupunki nyt riemuitsee
Ja syömingeihin rientää;
Senatiherrat ränneistä
Jo lakkii viinilientä.

Wie freuen die Berliner sich,
Sie gehen schon ans Fressen,
Die Herren von dem Landgericht,
Die saufen aus den Gössen.

Vårt slutomdöme blir dock, i betraktande af de svårigheterna en öfversättning af Heine medför, att öfversättaren lyckats öfverförväntan. Hans språk är böjligt och klangfullt, han känner sin finska, har öra för dess finaste skiftningar, och måhända har

denna omständighet gjort att han använt alltför rikligt af denna moderna, nybildade ordsfatt, som ännu icke vunnit full barskap inom språket och som därför understundom verkar tyngande och hämmande på den naiva och folkliga enkelheten, så nödvändig i hvarje öfversättning af Heine.

J. A.

Clæ s Lundin: Alina Frank. — Bland Bränningar — Röda lanan; 248 s. 8:o. Sthlm 1887, H. Geber.

I dessa trenne berättelser dokumenterar sig den kvicke krönikören som en novellist af rang. Den första berättelsen rör sig kring ett kärleksförhållande mellan den högtbegåfvade skådespelerskan Alina Frank och teaterrecensenten Elof Bäck. Med intresse följer man tråden i berättelsen, hvilken dessutom lemnar förf. tillfälle till några af dessa realistiska Stockholmsbilder, som städse utgjort Clæ s Lundins styrka. Der finnas hos den kameleontskiftande unga damen så många lefvande små drag, som tyda på att Alina Frank icke är en fantasiskapelse, utan en karakter i sina väsentligaste delar studerad efter modell. Dessa subtila och plötsliga omkastningar mellan varma, rika, erotiska känslor och kärleken till konsten, ofta grumlad af konstnärsfångna och afund, äro återgifna med både verve och finhet. Förf. är icke alltid fullt objektiv, han skymtar fram då och då i en och annan halft skämtsam, halft satirisk släng.

Den andra af berättelserna „Bland bränningar“ är ett skärgårdsäventyr, framställt i den gammalmodiga formen af bref mellan Alrik och Yngve, den senare hjälten i berättelsen, samt Gundborg och Yngves moitié Agda. Vi kunna icke underlåta att göra den generela anmärkningen att mannen hos flere af de mest framstående moderna svenska författare och författarinnor spelar i jämbredd med kvinnan en öfverhufvudtaget slät rol. Elof Bäck i den föregående berättelsen är temligen „grön“ vid sidan af den resoluta Alina. Herr Yngve, som skrifver så långa bref (i våra dagar), är icke utan en stor portion af naivité. Han längtar efter alldeles oförfalskad, genomärlig natur, ger sig af till bohuslänska kusten och lefver som en eremit ute i skärgården. Det oaktadt träffar han på den viljestarka, naturliga, genompräktiga Agda, som försonar honom med en bildad societet och med nutidslefvernet. Och det gör hon rätt i, ty sådan Yngve framstår i hvad man läser i hans bref och främst i hvad man der läser mellan raderna, skulle han utan tvifvel innan kort drifvits tillbaka till en modern societet af annat slag och med annat lefverne. Han är en älskvärd, varmhjertad, spirituel ung man, men icke af samma virke som skärgårdsfolket, och det är väl just därför han beundrar dem. Bland „bränningarna“ finnas förtjusande skärgårdsbilder, satiga målningar med brännande solljus, skvalpande vågor och salt stänk af skum. Lägg dertill personer, som i botten känna

den i våra dagar halft förgätna konsten att skriva bref, icke sådana der moderna memorandum-lappar utan riktiga, spirituela bref med innehåll och afslutade perioder, sådana man skref i början af seklet, och man måste medge att den lilla berättelsen, som egentligen ligger utom förf:s milieu, är i hög grad underhållande.

Den sista berättelsen „Röda fanan“ är ett gripande minne från striden mellan pariserkommunen och „les versaillais“.

J. A.

Eusebius Licht: Sören Bast et comp. Öfvers. af B. f. c.; 211 s. Tammerfors 1887, Emil Hagelberg.

Under den gemensamma benämningen „Jernvägs biblioteket“ har förläggaren för afsigt att utgifva en serie lättlästa noveller. Vi måste medge att förläggaren knappast kunnat hitta på en bättre början för ett jernvägsbibliotek. Sören Bast, en ung bokhållare, träffar under en fjorton dagars rekreatjonsresa på ett par reskamrater, farmaceuten Flack, kallad lakritsrådet, och dennes kusin „den lilla guds engeln“ Fina Flack. Med dessa upplever han flere de mest befängda äfventyr, i synnerhet sedan de anslutit sig till ett resande teatersällskap och i komikern, buktalaren Madsen funnit en öfverdådig och glad gammal-ungkarl. Med en bred, godmodig humor, kännetecknande för mer än en af de danska skriftställarene, äfven derutinnan att den understundom slår öfver i sentimentalitet, hopar förf. löjligen karakterer och komiska situationer i sådan mängd, att det skulle räcka till för en fem akters fars med diverse tablåer. Då karaktererna emellertid icke äro öfverdrifna till karrikatur och situationerna falla sig temligen osökta, verkar det hela piggt och muntrande. Som tidsfördrif försvarar sig boken lika väl som Die Familie Buchholz och dess descendenter. Om öfversättningen är just intet att anmärka; fränsedt några danicismer löper den skäligen ledigt.

J. A.

Kristian Glöersen: Mindre Fortællinger: 184 s. 8:o. Kjöbenhavn 1887, C. A. Reitget.

De sex små berättelser, som innehållas i ofvannämnda samling, vittna hvarken om någon originalitet eller någon större begåfning hos förf. Man har ju otaliga gånger förut läst om den duglige arbetarn, som mister sin tjänst därför, att hans förmän äro nog inskräkta att ej tillstådja honom en personlig öfvertygelse i politiska och sociala frågor, som kommer hem med den sorgliga nyheten som julgåfva åt hustru och barn, som småningom sjunker ned i fattigdom och elände af brist på arbetsförtjänst och som slutar med att frysa ihjäl en kall julnatt. Eller hvem känner icke historien om den unga lotsen, kungen bland lotsarna, som

omkommer i stormen på hafvet och lemnar sin unga hustru i för-tviflan. Eller om den präktiga doktorn, som icke vågar bedja den flicka han älskar att lemna sitt glada, bekväma hem för att med honom dela hans mödosamma lif, tills slutligen ett samtal dem emellan, just innan han reser, ger saken en lyckligare vändning?

Men om de ämnen förf. behandlar således ingalunda äro nya, förstår han dock att genom ett ledigt framställningssätt och genom enskilda pigga ställen göra sina berättelser till ett angenämt tidsfördrif för den, som har godt om tid. Emellanåt kommer han äfven fram med satiriska anspelningar mot presterna, t. ex. då han låter stiftsprostens kristliga kärlek, tack vara det stora honoraret, skyla öfver öfverstelöjtnants Donners privata lif i det liktal han håller öfver honom, då han under full musik föres till grafven, en liten skiss i hvilken förf. synbarligen är påverkad af Dillings sätt att berätta. Han ger ock en släng åt de ifriga folkledarena, som ofta stjelpa i stället för att hjälpa o. s. v. Den kanske bästa af dessa berättelser är en liten bit verklighet, som förf. ger oss ur lifvet i en norsk småstad 1870; med spändaste intresse följer man der med det tysk-franska kriget, och till för-mån för de sårade fransmännen uppföres ett litet originalstycke, i hvilket en norrman i ballong kommer från Paris till småstaden. Idén med det lilla stycket föreföll dubbelt lyckad, då någon tid derpå en verklig ballong med två franska luftseglare sänkte sig ned på Li-fjeld i Thelemarken, och man fick säga att detta blott var plagiat. Hade alla förf:s berättelser varit lika mycket tagna ur verkligheten som denna, hade ingenting annat än godt varit att säga om dem, då ju den ton, som genomgår dem alla, är god och vänlig.

g—r.

Robert Tigerstedt: Fysiologiska principer för kroppens näring; 216 s. 8:o. Sthlm 1887, O. L. Lamm; 3 kr.

I detta arbete, som utgör den första af de på Oskar Lamms förlag utkommande medicinska handböcker, ger oss förf. uti tio föreläsningar en öfversigtlig framställning af näringsfysiologin på dess nuvarande ståndpunkt. Boken, som redan genom det behandlade ämnets stora praktiska betydelse är af mycket intresse, finner ännu mer derigenom att der finnas sammanförda de riktigaste resultaten af senaste årens undersökningar på detta gebit, hvilka, spridda som de äro i en mängd olika broskyrer och tidskrifter, ofta nog undgå att uppmärksammas af andra än fysiologer ex professo. Då dertill ännu kommer att förf. i sina föreläsningar på ett öfverhufvudtaget enkelt och klart sätt i en naturligt ordningsföljd framställer de fysiologiska principerna för kroppens näring, så kan man ej annat än med synnerlig tillfredställelse helsa arbetet såsom en välbehöfzig tillökning i den medicinska handboksliteraturen på svenska. Ehuru vi här icke när-

mare ingå på bokens innehåll, må dock framhållas den rikliga mängd tabeller och grafiska teckningar, medelst hvilka förf. på ett åskådligt och öfvertygande sätt framhåller viktiga, fysiologiska sanningar. Särskildt värda uppmärksamhet äro de af förf. anförda, på en mängd nyare undersökningar baserade beräkningarna af den mängd spännkraft (potential energi) — uttryckt i värmeenheter —, som vid olika kostsatser tillföres organismen. Med stöd af de dervid funna värdena, som äro fullt jemförbara med hvarandra, kan med största lätthet afgöras huruvida ifrågavarande näring fullt motsvarar individens behof eller ej.

Om ock arbetet hufvudsakligen är afsedt för läkare och medicinestuderande och bland dem helt säkert kommer att vinna en ganska stor spridning, så förtjenar det dock äfven att blifva känt af hvar och en, som hyser intresse för den mänskliga organismens lifsförhållanden, samt i all synnerhet af alla dem, å hvilka det ankommer att bestämma och anordna kosten för större grupper af människor, såsom vid fångelser, fattigförsörjningsanstalter o. d.

V. S—E.

Carl Vogt og Friedrich Specht: Pattedyrene beskrevne og illustrerede; oversat af *W. M. Schøyen*; med omtrent 300 illustrationer, hvoraf 40 helside billeder; XXII—424 s. 4:o. Kristiania 1886, Alb. Cammermeyer.

Sällan har ett populärt arbete utkommit af så högt både konstnärligt och vetenskapligt värde som Vogts och Spechts praktfulla planchverk „Die Säugethiere“. Det som vid verkets första betraktande tilldrager sig uppmärksamheten är de särdeles naturtroget och fint utförda bilderna, af hvilka i synnerhet helsidstaflorna såväl i afseende å teckning som tryck höra till det bästa man någonsin får se. Äfven texten, skriven af den snillrike naturforskaren Carl Vogt i Genève, som är känd för sin förmåga att på ett klart och fängslande sätt behandla vetenskapliga ämnen, sluter sig på ett värdigt sätt till afbildningarna. Särskildt intressant är inledningen, der förf. gifver en allmän framställning af däggdjurens organisation, utbredning och härstamning, samt hans öfversigter i slutet af beskrifningen på hvarje ordning af dithörande djurs geografiska utbredning och härstamning. I allmänhet måste om texten sägas att förf. mindre lagt an på att berätta anekdoter ur däggdjurens lif än att gifva en bild af hvad den moderna vetenskapen lärt beträffande denna djurgrupp. Till att på ett klart, korrekt och underhållande sätt utföra denna uppgift kan man i Europa för närvarande knappast finna någon lämpligare person än just Carl Vogt.

Det ligger nära till hands att göra en jemförelse mellan ifrågavarande arbete och första delen af Brehms hos oss allmänt spridda „Djurens lif“. Hvad bildernas naturtrohet och konstnärliga utförande beträffar, måste Spechts arbete ställas betydligt

högre än Brehms. I afseende å stilen äro både Carl Vogt och Brehm mästare. Medan intresset vid läsningen af Brehms arbete hålles spändt hufvudsakligen till följd af förf:s skarpa uppfattning af djurens lefnadsvanor och hans lätta, behagliga sätt att berätta en mängd drag och anekdoter, som belysa dessa, intresserar Vogt genom sitt vidsträckt och mångsidiga vetande, sin djerfva kombinationsförmåga.

Det är därför vi våga hoppas att det såväl till inre halt som yttre prydlighet ovanligt värdefulla arbetet genom denna norska öfversättning kommer att vinna en vidsträckt spridning icke allenast i Norge utan äfven i de öfriga skandinaviska länderna.

Osc. Nst.

Allan Aschan: Lärobok i oorganisk kemi, afsedd förnämligast för den farmaceutiska undervisningen, för tekniska skolor samt för sjelfstudium; 200 s. 8:o. Borgå 1887, Werner Söderström; 3 mk 75 p.

Denna lärobok är enligt förf:s inledande förord närmast afsedd för dem som „aldrig nå akademisk medborgarevärdighet, man redan från skolbänken träda ut i lifvet som yrkesidkare“. En klar och korrekt framställning samt ett lämpligt urval af fakta göra något som fordras af hvarje lärobok, icke minst i en sådan som denna. Då den svenska literaturen redan eger så goda läroböcker, som t. ex. den af professor Cleve, blir det ingalunda någon lätt uppgift att producera ett arbete, som bättre skulle motsvara de nyss antydda fordringarna. Under sådana förhållanden är det äfven lätt förklarligt att ett förstlingsförsök, sådant som hr Aschans bok, ej kunnat utfalla tillfredsställande. Den af förf. utlofvade populära framställningen skiljer sig från den man är van att finna i öfriga läroböcker: dels genom ett naivt uttryckssätt, såsom vid framställningen af begreppet „egentlig vigt“, dels genom flere inkorrekta uttryck och uppgifter. För att motivera en så sträng dom vill rec. här upptaga några belysande exempel. „Kemin är en vetenskap, som visar oss, hvad alla föremål egentligen äro“ — och många liknande definitioner finnas. „Organiska äro de föreningar, som förekomma uti lefvande organismer, eller efter hand genom omsättning kunna bildas af sådana“ — denna definition gör äfven värtaskan till en organisk förening! En mätad lösning angifves å sid. 26 vara det samma som en koncentrerad lösning. Å sid. 6 läses: „Emedan värme utvidgar kroppar och tätheten hos deras massa sålunda är mindre i hetta än i köld, beräknas den egentliga vigten alltid vid (!) vanlig temperatur eller $+15^{\circ}$.“ Det synes alltså vara förf. obekant att den egentliga vigten hänföres till vigten af $+4^{\circ}$ varmt vatten såsom enhet.

Den svagaste delen i läroboken utgör dock den alltför tidigt gifna framställningen af den viktiga läran om radikaler, syror, baser och salter. Här råder nämligen en sådan oordning och

brist på bestämdhet, att detta grundläggande kapitel blir rent af oanvändbart. Ehuru förf. skarpt skiljer mellan syror och anhydrider, identifieras baserna med de så kallade basiska oxiderna. Begreppen valens och basicitet förvexlas allt som oftast. Såsom prof på framställningen i öfrigt taga vi det ställe (s. 32), der förf. säger att svafvelsyreanhydriden „såsom kemiskt verksamt svafvelsyrehydrat binder en molekyl vatten“, hvarmed menas att svafvelsyreanhydriden icke vore kemiskt verksam, men genom upptagande af vatten skulle förvandlas till kemiskt verksam svafvelsyra.

Urvalet af fakta är bättre lyckadt, ehuru förf. här trots sig möta den största svårigheten. Likväl kunde äfven här göras anmärkningar, dem vi dock vilja bespara läsaren.

Arthur Bindell.

F. W.: Vähäsen Amerikasta eli kertoelmia matkoilta; 144 s. 8:o. H:fors 1887, G. W. Edlund; 1 mk 50 p.

Förf. söker i denna broskyr gifva sin läsarekets en inblick i amerikanska förhållanden och särskildt i sådana, med hvilka en emigrant till det fjerran landet får göra bekantskap. En stundom i minsta detalj gående beskrifning om förf:s resa och derunder timade äfventyr utgör den inledande delen. Bilder ur reselifvet framställas med liflighet. Emigrantångarens matordning för passagerarne & fördäck utgör särskildt föremål för en klandrande uppmärksamhet och delvis nog krassa uttryck. Skildringen af det lif och den rörlighet, som utvecklas vid emigranternas landstigning, är trogen. Äfvenså torde beskrifningen om alla förf:s erfarenheter och öden efter det han begifvit sig ut på arbetsförtjenst i Amerika vara riktig. Alltför ensidigt afgifvas dock på grund af enstaka erfarenhetsrön allmänna omdömen, hvilka icke äro fullt tillämpliga. Sålunda beskylls den amerikanska nationen för bedräglighet. Förf. har synbarligen ända från början råkat ut för folk, som på hans bekostnad sökt rikta sig. Härtill kom hans okunnighet i engelska språket, hvilken erkännes såsom en bland orsakerna till hans ständiga missöden. Det svåraste bland dem drabbar honom, då han vill rädda en herres cylinderhatt, hvilken vinden drifvit under ett i gång varande bantåg. Han råkar nämligen mellan tvenne vagnar, hvilka skada honom betänkligt. Genom en landsmans mellankomst blir han inlogerad på ett sjukhus, der han åtnjuter kostnadsfri läkarebehandling och vård en längre tid. Här förefaller honom allt i sin ordning, utan att dock något erkännande gifves den amerikanska offervilligheten, hvilken så vackert framträder i de mångfaldiga barmhertighetsanstalterna öfverallt i Amerika. Om också mot sjukhuset ingen klandrande anmärkning göres, så blir ortens fattighus, dit berättaren efter en längre tids vistelse & sjukhuset hamnar, föremål för tadlande beskrifning. Föreståndaren skildras som en grym, samvetslös herre, hvilken gör sig goda dagar på

de intagnes bekostnad. Uselheten här öfverträffar om möjligt den bland fördäckspassagerarene under färden rådande. Man får dock slutligen veta att denna uselhet ej ingår i programmet. Vid upptäckten af det bedrägliga förfarande, hvarigenom föreståndaren tillskansat sig 17,000 dollars, blir han afsatt. Vår förf. afbryter tvärt sin berättelse med beskrifningen om vistelsen på fattighuset, hvilket han lemnar i följd af iråkad tvist med föreståndaren. Hvart han begaf sig och hvilka äfventyr åter mötte honom torde måhända en ny del af arbetet upplysa om.

Såsom en ofullständighet i uppgifter må nämnas att längdmått och temperaturgrader anföras utan bestämning af deras art. Rent af fabulösa måste vägfstånd, köld- och värmegrader förefalla de troligen många läsare, som icke tänka på att här är fråga om engelska mil och Fahrenheits grader. I det hela må sägas att arbetet för finska läsare kan erbjuda mycket af intresse, men att förf. ej lyckats frigöra sig från medförda fördomar, efter hvilka han betraktar och bedömer de förhållanden han skildrar. — Mot framställningssättet och språket vilja vi endast anmärka några tunga meningar, några ovanliga ord och uttryck samt det fria, ehuru konsekventa användandet af „täytyy“ såsom personligt.

K. T. B.

Z. J. Cleve: *Koulujen kasvatusoppi*, peruspiirteiltään esitetty; suomensi J. G. Sonck. 416 s. 82. H:fors 1886, G. V. Edlund.

Angående detta länge väntade arbetes svenska original har redan förut i Tidskriften ett omdöme uttalats (Tom. XIX s. 466). Det beaktansvärda arbetets innehåll behöfver ref. så mycket mindre beröra, som han i hufvudsak är ense med rec. så väl angående bokens stora förtjenster som ock beträffande de punkter, der han är af olika åsigt med förf. Det är således hufvudsakligen om arbetets finska omklädnad vi hafva att här uttala oss. Originallet är affattadt i mycket noga afvägda ordalag, stilen är så utpreglad, ofta så strängt filosofisk, att läsaren blott efter långvarigt begrundande af de olika meningarna får klart för sig deras innehåll och inbördes sammanhang. I följd häraf, tro vi, kan arbetet ej, såsom förf. menat, vara en lämplig lärobok för folkskolelärareseminarierna, helst som folkskolan äfven eljes är i detta afseende nog mycket förbisedd. Men äfven för en finsk öfversättare uppstå ur ett sådant skriftsätt många svårigheter. Finskans uttryckssätt och den finska terminologin äro ännu icke fullt stadgade på detta område; likväl måste öfversättaren sträfva efter ett ledigt språk och illika så ordagrant som möjligt återgifva originalets utpreglade uttryck. I detta svåra arbete har emellertid hr Sonck enligt vår åsigt lyckats. Hans finska löper otvunget och är lätt förstådd, äfven då det gäller vetenskapliga ting. Originallet har han noga återgivit, någon gång nästan för ordagrant, hvarigenom i hans öfversättning insmugit sig en och annan styfhet, som dock sällan

kan stämplas såsom ofinsk sveticism. — En egenhet har öfvers. i sin ortografi: han skrifver t. ex. *tarkotus*, *kirjotusharjotus*, emedan det för menige man vore omöjligt att åtskilja hvilka bland dylika ord böra skrivas med *i* och hvilka utan. Vi tro dock att det ej bör falla sig alltför svårt att i folkskolan lära den olika härledningen af dessa ord. Och dessutom, om vi en gång beträda denna bana, få vi t. ex. ej iakttaga åtskilnaden emellan *kun* och *kuin*, som nästan uteslutande tillhör skriftspråket. Också skrifver hr S. *sittenkun*, *ennenkun* o. dyl., ehuru dessa relativa och komparativa uttryck för tid, „efter det *som*“, „tidigare *än*“, böra skrivas med *kuin* och dessutom helst fördelas på tvenne ord. Vi hafva här upptagit denna obetydlighet för att söka hindra den finska rätt-skrifningen från att råka på afvägar, då till och med en så van öfversättare som Aatto S. icke ännu tyckes hafva kommit till en bestämd öfvertygelse i frågan.

O. G.

Dokt. M. Luthers Lilla katekes med bibliska exempel och bibelspråk försedd; förslag uppgjort af A. W. Lyra.

Behovvet af en tidsenlig lärobok för den första katekesundervisningen har länge varit känt i vår statskyrka af alla dem, som icke godkänna det tanklösa utantill-läsandet af den s. k. långkatekesen. Intet nytt katekesförslag har emellertid hittills vunnit allmänt erkännande. Måhända har detta berott på bristande enhet i åsigtorna om den form, erotematisk eller akroamatisk, i hvilken läroboken borde affattas, måhända ock på den vanliga förkärleken för det gamla. Den akroamatiska framställningen, som i allmänhet bör föredragas vid sjelfva undervisningen, har vid uppgörandet af förslag till lärobok befunnits oavvändbar, emedan den fordrar för stor vidlyftighet och en eftertanke vid läsningen, hvilken icke kan förutsättas hos de flesta barn eller rätt många moder; denna form skulle därför helt sakert framkalla ett ännu värre öfverlastande af minnet på tankens bekostnad än katekesen i frågor och svar. Härtill kommer att barn i allmänhet, men i synnerhet allmogebarn hafva synnerligen svårt för att uttrycka sig, och att lärobokens framställning i frågform underlättar svaren för dem; dessutom kan, enligt vår mening, nödvändigheten af en fond minneskunskap, såsom grundval för undervisningen och konstantare behållning deraf för längre tider, icke bortresonneras. Derför måste det anses lyckligt för frågans slutliga och snabba lösning, att den af kyrkomötet utsedd katekeskomitén beslutit sig för den erotematiska metoden.

Hr A. W. Lyras förslag synes oss äfven mycket godt. Luthers lilla katekes är lagd som grund. Frågorna äro på sin ställen förtydligade. Bibelspråken äro på sak gående, förklarande och, liksom hänvisningarna till bibliska historien, mycket väl valda såsom man ock af förf. kunnat vänta. Vi för vår del skulle

önskat endast följande tillägg: vid andra bönen bland bibelspråken Mth. 3: 36, vid femte bönen hänvisning till Mth. 18: 24—35 samt i femte hufvudstycket under momentet 2 hänvisning till Joh. 6: 40—63 eller åtminstone sistnämnda vers.

E. v. H.

Simon Nordström: Kort öfversigt öfver det svenska folkskoleväsendets utveckling till år 1842; 26 s. 8:o. Sthlm 1887, P. A. Norstedt & söner; 40 öre.

Denna broskyr innehåller en så sakrik och redigt hållen framställning af hufvuddragen i den svenska folkundervisningens historia, som man gärna kan begära af en publikation om 26 sidor. Begreppet folkskola användes här i den vidsträckt bemärkelsen af anstalt för den s. k. primära undervisningen. Först vid början af sjuttonde århundradet uppstodo i Sverige skolor, som i någon mån motsvara vår tids folkskolor; de buro det gemensamma namnet „barnskolor“ och uppgingo mot slutet af nämnda århundrade till ett antal af 40—50. Likväl var redan under dess förra hälft läskunnigheten någorlunda spridd äfven bland allmogen, för hvilket mesta förtjensten tillkommer presterskapet. Under adertonde århundradet var folkundervisningen ofta föremål för både ständernas öfverläggningar och regeringens åtgöranden. Men såvidt man känner, räknade det egentliga Sverige vid seklets slut endast omkring 150 fasta folkskolor, och äfven dessa voro till flertalet inrättade på enskildes bekostnad. Det var i synnerhet några föreningar, som kraftigt arbetade på en förbättrad folkundervisning, nämligen „Samfundet pro fide et christianismo“, „Sällskapet för allmänna medborgerliga kunskaper“ samt två „Sällskap för vexelundervisningens befrämjande“. Men småningom randades den tidpunkt, som bildade epok i Sveriges folkskoleväsende. År 1842, den 18 juni, utfärdades „Stadga angående folkundervisningen i riket“, hvars hufvudprinciper igenfinnas i vårt eget lands nu gällande folkskoleförordning, med undantag likvisst af de viktiga grundsatserna om obligatorisk skolgång och skyldigheten för församlingarna att sjelfva bestrida lärarepersonalens aflöning (endast medellösa församlingar subventioneras af staten).

Den förtjenstfulla, på källstudier grundade afhandlingen upp-tager vid slutet en intressant tablå — den första officiella i Sverige — belysande folkskoleväsendet sådant det var år 1839, således just före dess reorganisation. Enligt denna funnos då i Sveriges 2,308 församlingar 1,009 fasta skolor med 43,277 elever — hela rikets folkmängd för året uppskattades till något öfver tre miljoner. Undervisningen handhades af 1,030 lärare med fast anställning; på hvarje lärare kommo i medeltal 42 barn. Underhållskostnader och löner utgingo för 98 skolor af statsmedel och för 729 af församlingarnas bidrag; ett betydande antal skolor

hade ihågkommit med enskilda gåfvobref och testamentariska donationer. — Samtidigt voro i verksamhet ambulatoriska skolor i 377 församlingar med 507 lärare; 1,211 församlingar hade hvarken fast eller ambulatorisk folkskola. Af samtliga barn i skolåldern kan år 1889 i Sverige hvart sjunde anses ha åtnjutit folkskoleundervisning.

A. H.

Meddelanden från Industristyrelsen i Finland; femte häftet; 99 s. 8:o. H:fors 1886.

Industristyrelsen har i ett cirkulär uppmanat landets yrkesföreningar att uttala sig öfver en serie af „frågor“, ej färre än 31. Denna uppmaning har efterkommit af 27 föreningar i olika delar af landet. Svaren äro i detta häfte sammanställda af Industristyrelsens intendent. De flesta frågor hänföra sig till våra närings- och arbetareförhållanden: lärlingarnes utbildning och skolgång, yrkesprofs afläggande, maskinernas inflytande på handarbets-skickligheten, våra tullförhållanden och konkurrensen med den utländska marknaden, den nya näringslagens verkningar och så vidare. Märkelig är den konservatism och det sega fasthållande vid skråtidens idéer, som allt ännu tyckes vidlåda en stor del af våra handverkare, särdeles i landsortsstäderna; dock förekomma äfven mera frisinnade uttalanden. Fyra „bilagor“ i tabellform åtfölja häftet. De två första tabellerna utvisa i huru hög grad afläggandet af yrkesprof aftagit efter näringsfrihetens införande hos oss genom förordningen af 1879; under det antalet utfärdade gesäll- och mästarbref under femårsperioden 1875—79 uppgick till resp. 879 och 197, äro motsvarande siffror för åren 1880—84 endast 637 och 26. Tabell III, delvis ofullständig, uppger antalet utländske handverkare i Finland år 1885 till 136. Med hänsyn till nationaliteten äro ryssarne talrikast eller 49 (deraf ensamt i Wiborg 43), dernäst komma svenskar (36) och tyskar (35). Den fjerde tabellen, som innefattar en förteckning öfver de yrken, hvilka angifvits lida mest genom den utländska konkurrensen, är alltför brokig för att man deraf skulle kunna draga några säkra slutsatser.

F. v. Wright.

Grekisk och latinsk ordlista, upptagande de i tekniska termer eller eljest mest förekommande grekiska och latinska ord äfvensom brukliga latinska talesätt och förkortningar samt citater ur klassiska författare m. m., till tjänst för personer som icke studerat de gamla språken; 120 s. 8:o. Sthlm 1887, P. A. Norstedt & söner; 2: 25 kr.

Den utförliga titeln redogör för bokens syfte, äfven för dess innehåll, om vi tillägga några småsaker, nämligen grekiska alfa-

betet, som underlättar de grekiska ordens finnande, och några bitar ur latinska formläran. Denna anspråkslösa hjälpreda är dock ej tillräcklig för facktermer, hvad man ju af dess omfång icke heller kan begära. Några exempel på sättet för de upptagna ordens härledning samat på moderna uttrycks bildning af latinska och i synnerhet grekiska ord hade ökat bokens användbarhet. Förutom några smärre oriktigheter och tryckfel vill ref. anmärka att de latinska accenterna äro placerade på ett mindre praktiskt sätt, t. ex. indulg'eo i st. f. indúlgeo, och att de många metriska cistaten utan angifvande af ictus alls icke framstå såsom sådana eller till och med förändrats, t. ex. *finem respice*, som i omvänd ordning bildar slutet till en känd hexameter, eller (s. 90) *aequam servare*, som låter mycket bättre hos Horatius (carm. II 3). Betydnerlig är öfversättningen „på godt sätt lefvat okänd“ af det enkla *bene latuit*; på konfusion beror troligen (s. 100) omsvängningen af Senecas (epist. 6, 5) sats *longum iter est per praecepta, brevis et efficax per exempla*, förklarligare är en annan omsvängning nämligen af Senecas satiriska *non vitae, sed scholae discimus*. I satsen *simplex sigillum veri* (s. 108) bör det första ordet fattas som predikat, ej som attribut. — Öfver hufvud tro vi att bokens utdämål vore värdt ett något bättre utförande i en ny fullständigare upplaga.

F. G.

J. Bäckman: Geografiska bilder för hemmet och skolan; I, Sverige; 64 s. half folio. Sthlm 1887, A. Bonnier; pris 1 kr.

Häftets mer än 300 träsnitt, som illustrera Sveriges geografi eller hellre topografi och delvis dess historia, äro visserligen alla gamla bekanta, men försvara dock väl ett nytt utgifvande i denna samling, som i förhållande till priset bjuder ganska mycket åt ungdom och äfven äldre vänner af Sveriges vackra hufvudstad och dess andra märkligare trakter. Texten ansluter sig noga till bilderna; den är hållen i resehandboksstil, icke bättre och icke sämre.

Öfversigt.

Bref från Sverige. Sedan jag sände min senaste rapport från Stockholms synkrets till Finsk tidskrifts läsare, ha vi haft en död säsong, som till och med varit ännu „dödare“ än hvad somrarna plåga vara. Kanske var det majriksdagen och indianvärmen, som gjorde oss likgiltiga för allt annat än vår sommarro, vårt välbefinnande. Vi upphörde att tala om tullskydd eller svälttullar, liksom om kvinnofrågan och Verdandimålet; vi läste med liknöjd-

het om invigningen af universitetshuset i Upsala och försvarade alls ej vår åsigt att denna byggnad borde ha blifvit förlagd till Stockholm och fått inskriften „Stockholms högskola“ i stället för de latinska ord, som nu blänka der i guld. Vi hade ingen mening om rättegången mot Verdandisterna i Upsala, hvilka vågat tala i tidens frågor i stället för att som förståndiga och om sin karriér måne unge män anstår dricka punsch och utbyta ungkarlsanekdoter. Hvad som skrefs och trycktes gäfvö vi naturligtvis katten i sommarvärmen — utom när det var något riktigt raffande. Lektor Personnes broskyr om osedligheten och det unga Sverige gick ut i två svenska upplagor och en dansk. Hr af Geijerstams svar på tilltal teg man ihjäl — jag vet dock ej om det lyckades —, och en för ej längesedan. utkommen liten skrift „Tankar med anledning af herr Knut Wicksells föreläsningar om prostitutionen och äktenskapet af moster Stina“ har ej heller blifvit vidare omtalad. Den bjuder på ingenting nytt, den lilla broskyren, men den är sund och värd att läsas — dock med litet kritik. Moster Stina är i alla fall en kvinna, som vågar uttala sin åsigt, och hon är så anspråkslös och så omodern, att hon hysar aktning äfven för andra åsichter än sina egna och inser att något godt ligger äfven i motpartiets uttalanden. Hon söker gen-drifva hvad hon ej kan gilla, men hon hvarken hånar eller nyttjar det simpla ovetet som vapen. Och derfor har moster vår odelade aktning, hvilken en och annan sedlighetsifrare måste lefva utan.

Att numera tala om den skönliterära vårskörden vore att tala om fjorgammal snö. Tidskriftens literaturafdelning har redan tagit böckerna om hand. Endast om en af dem vill jag yttra ett litet ord. Det är *Hilma Strandbergs* novellsamling „Vesterut“ — eller „Västerut“, som den nystafvande författarinnan skrifver. En rad situationsbilder och typer från Bohuslän, skizzer som med all sin tyngd och sin ungdomliga omogenhet visa en sådan energi, en så skarp blick och en så glödande harm öfver det förvända i lifvets ställningar och förhållanden, att boken måste väcka uppmärksamhet och att författarinnan — en brorsdotter till Talis Qualis — måste beaktas såsom en af våra duktigare yngre krafter. — Hvad som väckte förargelse, var särskildt de skildringar af bohuslänska prester, som i boken förekommo. Alla kritici, äfven undertecknad, uttalade som sin åsigt att det var öfverdrift i skildringen, att åtminstone dessa skildrade individer omöjligt kunde betraktas såsom typer på Sveriges presterskap i den tid som är. — Författarinnan teg och tog emot, men hon har svarat mig enskildt, och jag tror mig ej gå grannlagenheten för nära, då jag utan att citera hennes ord återger hennes påstående, att det i Bohuslän till följd af Schartauismen passerar saker, som vore omöjliga i det öfriga riket och som förefalla rent af otroliga. Man har sagt att det är ett påfvevälde hon skildrar, och hon upprepar sjelf att det är påfvevälde, att alla på stället erkänna det. Fröken Strandberg har föga fantasi, hon hör till de författare, som måste ha modeller och

fakta för allt hon skildrar, ända in i minsta detaljer. Och åtskilligt i hennes bok, som förefaller groteskt, som ett groft skämt, är sak för sak upptaget ur lifvet. Bohuslänningar, som ogillat boken, ha utan opposition funnit allt naturtroget. Som en indignationsbok, en verklighetsmålning från en aflägsen bygd af Sverige får „Vesterut“ emellertid ett intresse af allt annat än vanligt slag. Sjelf bosatt midt ibland det folk hon skildrar, har författarinnan tagit sig an dess sak, och kan hon blott arbeta sig upp i det rent konstnärliga, så får vår literatur i henne ett namn af betydighet.

Under sommaren har intet kommit ut. Men nu skola bokhandelsdiskarna öfversällas af nya häften i hela massor, godt och dåligt antagligen, inhemskt och utländskt, men naturligtvis främst utländskt vara. Den serveras billigare och är också mera eftersökt än det som svenskt är. Vi ha fått ett och annat förträffligt från utlandet, Tolstoys smärre skrifter, Gontscharovs mästerverk „Oblomov“, men vi ha också fått nya Heimburg'are, Ohnet'are, Melly Bown'are och Gregor Samarov'are m. m., m. m. i oändlighet, arbeten hörande till la literature basse, som försämrar läsarens smak och gör honom otillgänglig för den literatur, som söker att verkligen skildra lifvet och dyka ned i människohjertat.

Af svenska arbeten väntas nu, hvad jag vet, intet annat än A. U. Bååths diktcykel „Marit vallkulla“, som på förhand blifvit omtalad såsom något epokgörande, en ny del af Carl Snoilskys dikter samt två romaner, „Pastor Hallin“ af G. af Geijerstam och „Lifsuppgifter“ af G. Nordensvan. Tre af våra författarinnor ha stora dramatiska arbeten färdiga eller i det närmaste färdiga. Antagligen komma de att se dagens ljus under denna säsong. Fru Agrell har derjemte en ny samling af noveller „Från land och stad“ färdig till tryckning, och fru Kerfstedt är sysselsatt med en längre berättelse. Ernst Lundqvist har i veckotidningen Svea offentliggjort en ganska omfattande berättelse, kallad „Smink“, historien om ett giftermål mellan en allvarsam småstadslektor och en teaterdam, en förening mellan olja och vatten. Den förtjenstfulla och måttfulla historien kommer antagligen i sinom tid ut i bokform. Frans Hedberg är sysselsatt med en samling teaternoveller, deri bekanta Stockholmsartister spela hufvudrollerna, och hans son Tor Hedberg har „Tolf noveller“, förut synliga här och hvar i tidningar, färdiga att lemnas ut till bokhandeln. Ett större arbete af Claes Lundin, „Stockholm och Stockholmslif på åttioalet“, hvilket äfven förberedes nu, tyckes vara anlagdt efter mönster af Richard Kaufmans bekanta pariserskizzer.

* * *

Säsongen har börjat, och teatrarna öppna sina portar. På kungliga scenerna har arbetet med insättandet af jernridåer och jerntrappor „till förekommande af all säkerhet“ vid eldsvådor bedrifvits med all flit; Nya teatern deremot, som för öfrigt var den utan all jemförelse bäst skyddade af stadens skådespelhus, hade

inga pengar att bygga med, och därför tyckes den komma att förblifva stängd och obegagnad tills vidare. I dess ställe arbetar Vasateatern energiskt på att tilldraga sig det glada Stockholms sympatier, något som antagligen ej kommer att blifva svårt. Den får i vinter ingen annan medtäffare än Södra teatern i att spela farsor och operetter. Den 2 oktober börjar Vasateatern sitt spelår.

Operan får lefva fram sitt sista nådår utan någon tenor eller med en allt annat än tillfredsställande sådan, sedan hr Ödman, alla Stockholmsflickors förtjusning, öfvergaf den. Nu tyckes det bli damerna, de sjungande nämligen, som skola uppehålla repertoaren. På manssidan har operan ej mycket att briljera med — hr Forstén saknas äfven bland årets personal; men damerna, fru Östberg, fröken Riego och den unga, lofvande men alls ej fullfjädrade fröken Klemming, bli de, som skola draga folk så godt det går.

Dramatiska teatern, som uraktlåtigt att engagera hr Fredrikson, en af denna scens stödjepelare under långa tider, och som äfven förlorat fru Fähræus, född Björkegren, har i hennes ställe vunnit både fru Louise Fahlman, Messalinas talangfulla representant och förträfflig som pariserdam, vare sig i den allvarliga eller den lättare genren, och fröken Lina Sandell, den yngre svenska skådespelarskolans med all säkerhet bästa förmåga. Fröken Sandells uppfattning af de roler, hon utfört på nya teatern (i fru Canthns „Arbetarens hustru“ — Hoptossan — i „Ett val“, i „Barnet“) ha alla visat en öfverraskande intelligens, en själfullhet och en energi af ovanligt slag. Blir hon endast använd på kungliga scenen, så torde hon der ej stanna bland de obemärkta.

Det var ett ledsamt slut på spelåret i våras. Det ena nya programmet var tråkigare än det andra. En svensk dålig dramatisering — „För pengar“ hette den — af en medelgod fransk roman söfde den lilla publik, som godtroget infunnit sig på de tre eller fyra föreställningar, under hvilka stycket höll sig uppe. Och säsongens slutkläm, den ytterst banala tyska komedin „Guldfiskar“, var pinsam att skåda för en hvar med någon ansats till smak utrustad åskådare. Men det stycket blef ganska omtyckt, fast man öfver allt hörde att „det var skräp — men rätt roligt“. Fru Hartman spelade för ombytes skull grande dame — till mångas förtjusning och andras undran. Herrarne voro preussiska officerare, kvicka enligt egen och författarens åsigt, damerna skrattande och giftaslystna damer af verld, pjesen ett mischmasch, sådant vår publik vill ha. — „Francillon“ kom inte på vårsidan, men skall nu gå af stapeln. Så ock „Hexan“ af Arthur Fitger. Huru spelåret för öfrigt skall gestalta sig torde vara ovisst, — den nuvarande direktionen börjar i allt högre grad anstränga sig att gifva sina belackare rätt.

I konstväg var sista halfåret magert. Få nya arbeten af någon betydhet ha förekommit, och under sommaren har Stockholms utställningar erbjudit ovanligt litet. Konstföreningen ha

varit stängd, allt sedan Vereshagin reste sin kos. *Aivasovski*-utställningen i Blancs salong var af föga intresse. Det väckte endast förvåning att en europeiskt känd konstnär kunde prestera så medelmåttiga saker och vilja sända ut dem kring världen. Svagheterna få likväl kanske skrivas på hans ålders räkning.

På *parisersalongen* voro svenskarne i år fåtaliga. Tre af dem fingo emellertid hedersomnämmande, skulptören Gusten Lindberg, helt och hållet fransman i sin konst och här hemma föga uppmärksammas, målaren Emma Chadwick, född Löwstädt, sedan flere år tillbaka bosatt i Frankrike, och målaren Allan Österlind, hvars tafla „Ett sterbhus“ inköptes af franska staten.

Den 1 september öppnades i Stockholm *konstakademiens* och i Göteborg *konstnärsförbundets* utställning. Akademien, som hyrt Blancs lokal, har samlat sina krafter och, tack vare i synnerhet greve Rosens och Kronbergs medverkan, fått i stånd en vida bättre konstsamling än då den senast gjorde exposition. Visserligen är det nu som då en mycket blandad samling och nog gör den ett litet tråkigt intryck — raka motsatsen till den glada, friska stämning man fått af konstnärsförbundets, pariskolans utställningar. Men det vore orättvist att neka till att det fins gedigna konstverk här. Främsta uppmärksamheten tilldrager sig Rosens stora bild „Nordenskiöld“. Han har framställt upptäcktsresanden i dennes rätta milieu, i ett arktiskt vinterlandskap. I bakgrunden ligger Vega infrusen, snötäckta isfält sträcka sig så långt ögat når, en tung grå himmel öfver. Der står Nordenskiöld ensam, klädd i pelsmössa, pelsverk, stora vantar och dito stöflar. Han håller en kikare i handen, stödjer sig på en pik och spanar utåt snöfälten med ett på samma gång lugnt och oböjligt som litet nervöst uttryck i det bleka ansigtet. — Angående porträttligheten ha flere meningar blifvit uttalade. Alla äro ense om att mannen här ej är alldeles den samme Nordenskiöld, som vi se här på gatorna, på fester och i riksdagen. Men många påstå — och jag tror de ha rätt — att detta är på pricken Nordenskiöld, sådan han ser ut i handlingens och farans ögonblick. Att det kunde ligga mera karakter i sjelfva figuren torde dock vara otvifvelaktigt. Mannen är väl elegant, som spelade han Nordenskiöld i en tablå, i stället för att på fullt allvar befinna sig inestängd af is vid Asiens nordkust. Man får heller icke något rätt slående intryck af ensligheten och majestätet i det arktiska landskapet. Allt som allt är Rosens tafla likväl ett monumentalt konstverk, som dess upphofsman har heder af. Det är mycket och godt studium nedlagdt derpå. Det eges af baron Oskar Dickson, konstnärens sväger och Nordenskiölds Mecenat.

„Romeo och Julia“ har Kronberg skildrat i två stora taflor, utförda på beställning af en privatman i Stockholm. Den ena, de båda älskandes afsked till hvarandra på balkongen, är hällen i matt violett ton, och gruppen är, ehuru vacker, till ytterlighet konstlad. Den andra, Romeos död i grifhvalfvet framför Julias

bår, är verkligt storartad, särskildt genom färgeffekten, som är briljant. Belysningen i det nattsvarta rummet kommer från facklan, som Romeo kastat ifrån sig, och hvars fladdrande sken irrar upp till figurerna, bildande utsökt fina färgskiftningar. Det är dock något kallt i behandlingen af båda motiven, och till Julius Kronbergs allra mest framstående verk komma hans Romeo och Julia ej att räknas.

Bland öfriga deltagare i utställningen märkes särskildt Oskar Björk, som skildrar en svensk smedja, duktigt och flärdlöst, samt John Börjeson, hvars porträttgrupp, två barn i moderna kostymer, är ett särdeles intressant konstverk. Om öfriga konstverk, som här förekomma, är föga att säga. De äro obetydligheter, antingen de bära berömda eller okända namn. Undantag bildar en liten rolig och bra målad munkgenre af Hellqvist. Alfrid Wahlbergs bidrag är ej anländt ännu.

Det är karakteristiskt att på akademiens utställning fins endast en tafla, som har parisersalongens nummer. För att se den moderna svenska konst, som gått i fransk skola, få vi besöka konstnärsförbundets utställning. Icke som vore der allt franakt. Såväl Bengt Nordenberg och Henrik Nordenberg som Aug. Jernberg och Fagerlin höra till „opponenterna“. Men den öfvervägande delen utgöres af parisare. På deras nya exposition i Valands lokal i Göteborg — det är fråga om att sedan flytta hela utställningen till Stockholm — utgöras de mest uppmärksammade numren af Hagbergs „Toalett på stranden“, Zorns tre akvareller, tvenne med motiver från Dalarö, Salmsons genre „Bråk“, fru Chadvicks mention-tafla med den parisiska portvaktarstugan och Lindbergs „Dimma“, ett porträtt af fru Thorell, byster af Hasselberg och Fallstedt, Paulis poetiska aftonrodd och Richard Berghs hypnotiska seance. Den sistnämnda är en tafla som, hvart den kommer, måste ådraga sig uppmärksamhet, både för det egendomliga ämnets skull och för det intensiva lif, den raffinerade styrka i karakteristiken, hvarmed det är skildradt. Något så liffullt och så individuellt som denna tafla ha årets utställningar här hemma ej haft att bjuda på.

G—g N.

Teater. Höstsäsongen har, trots den tredubbla konkurrensen af tvenne cirker och de i begynnelsen varma och vackra kvällarna i det fria, gått in med goda hus för svenska teatern. Det har sin enkla förklaring i det goda spel den bjudit publiken på, hvilket det är ett särskildt nöje att konstatera.

Teaterns bestyrelse har haft den förutseende klokheten att för en serie gästroler locka Stockholmspublikens gamla, rutinerade gunstling Knut Almlöf öfver till Helsingfors, och vi ha visat oss kunna bära upp ett dylikt tillmötesgående. En så liffig början af ett spelår och ett så vaket teaterintresse som i år ligga

långt tillbaka i hufvudstadens estetiska annaler. Och om än Almlöfs gästspel kan taga lejonparten af äran, återstår en icke så liten del för vår egen stabila skådespelaretrupps medlemmar att fördela sig emellan.

Ett literaturhistoriskt kuriosum öppnade föreställningarna, innan Almlöf ännu anländt. Det äldsta svenska dramatiska original som finnes, Carl Gyllenborgs hundrafemtio år gamla skådespel *Svenska Sprätthöken*, gick öfver scenen i sin uråldriga drägt, visserligen en liten smula uppputsad af teaterintendenten hr Molander, men dock enligt utsago bärande den prægustavianska doften i veck och plisseer. Det enda rec. sett af stycket är afvischen, och om utförandet aldrig så litet närmade sig dennas typografiska sanning, borde det varit ett stycke kulturhistoria af specielt värde för estetiska läckergommar. Möjligen blir det tillfälle att återkomma till stycket med anledning af det hundrafemtio-års minne, som i oktober infaller för den svenska scenen.

Så kom *Knut Almlöf*, och med honom begynte raden af roliga teaterkvällar. Det är tjugusju år sedan han som ung, ehuru redan då renommerad skådespelare, gästade Helsingfors. Den nya generationen kände honom endast till namnet eller från något besök i Stockholm, men hans rykte föregick honom, och när ridån drogs upp för hans första gästuppträdande som Poirier i „Klädeshandlaren och hans måg“, togs han emot med applåder af en välbesatt salong, der förutom de vanliga teaterhabituéerna, mångt grått hufvud nickade bifall till den bekanta komikern från hans ungdom.

Och Almlöf är en de gamlas skådespelare. Han förstår bättre än någon annan att sätta lif i äfven de omöjligaste, otroliga gubbyter, som den dramatiska produktionen under förra hälften af nittonde seklet älskade att föra fram på scenen. Jag behöfver bara nämna honom som Fromont i „Fregattkaptenen“ för att förklara mitt påstående. Med sin högt uppbringade komiska teknik ger han den otroliga rolen en så öfversvallande lustighet och beskedlig oförarglighet, att den blir njutbar äfven för nutiden med dess „sanningskraft“, hvilket han kommer åskådaren att glömma.

Ett mera rutineradt och lifligt spel, ett större förråd på mimiska effekter och plastisk komik förfoga få skådespelare öfver. Men det är också deri hans hufvudsakliga styrka består. Ty om man än högt beundrar hans karakteriserande talang i allvarsammare roller såsom Poirier i „Klädeshandlaren“ och Knifving i „Advokaten Knifving“, vet man dock att han gjort sitt största rykte igenom sin allt öfverändastörtande lustighet som Gaspard i „Debutanten och hennes far“, och i titelrolen af „Fregattkaptenen“, pjäser som stå närmare farsen än det egentliga skådespelet. Men, som ofta sagdt och skrifvet är, han lyfter genom sin fint menliga och älskvärda uppfattning farsens figurer till rang af verkliga konstskapelser — en ära hvilken uteslutande tillkommer honom, utan någon fingerräkning från författarnes sida.

För att gå i kronologisk ordning, beundrade vi Almlöf först som Poirier i *Klädeshandlaren och hans mäg*. Han har i Augiers och Sandeau's välteknade uppkomling funnit en typ, som han återgaf så exakt, så utan en komisk öfverdrift, att man måste förvånas öfver hans finkänsliga skådespelarsamvete. Han hade fullkomligt afklädt sig farsfigurernas laissez-aller, för att med nästan en tänkares allvar framhålla uppkomlingens penningeslughet, småsinthet och hersklystnad. Almlöf sekunderades mycket väl af hr Rydgren som mågen Gaston, markisen, och äkta mannen för pengar. Vår teater har gjort en verklig ackquisition för finare karaktersroller i hr Rydgren, till hvilken jag snart återkommer på tal om hans största rol i höst, nämligen kammarherre Brattsberg i „De ungas förbund“. Hr Vilhelmsson som Hector, löjtnanten-hertigen och vännen, lyckades icke afvinna sin rol något intresse, ja, hans skratt öfver vännens bekymmer i andra akten vill jag minnas, lät väl alldagligt för att ha kommit öfver läpparna på en fransk hertig. Hr Agardh, som det nödvändiga goda och hederliga elementet i den gamla vännen Verdelets rol, och fru Bruno i den äkta fransyska unga frurolen Antoinette, gjorde af sina uppgifter allt hvad man kunde begära. Samspelet jemt som för det mesta på vår svenska scen. Ja, — ännu återstår hr Malmströms förolämpade kock att nämnas. I och för sig en obetydlig birol, gjordes den af hr Malmström med en aplomb och en verv, så att den håller sig kvar i minnet hos mången som en ypperlig liten studie.

När Stockholmspubliken kommer ihåg Almlöf, kläder sig dess minne af honom gerna i Gaspards nattrock och stora, braskande gester. Som Gaspard i *Debutanten och hennes far* finnes han afbildad i senaste årgång af „Svea“, och onekligen är den rolen ytterst karakteristisk för honom. Vill man våga en liknelse, är han deri närmast att jemföra med en skotts pole, som slungad af en osynlig hand väfver in godt lynne med en otrolig energi i pjesens långdragna ränning. Hela stycket har blott en egentlig rol: Gaspards. De öfriga äro bara till för att motsätta sig hans energi, sporra den till ytterlighet och öfvervinnas. Det är som om hemligheten af Almlöfs spänstiga spel låge hos hans franska börd, han är fransman ut och in, sydländsk, liflig och superb. Det hela gör intrycket af en raket, som tagit orätt kosa, trasslat sig in i trädkronorna och fräsande arbetar sig fram mellan grenarna, fastnar här, fastnar der och slutligen gör färden ut i det vida utan att krutsatsen ännu hunnit brinna till slut. Af bipersonerna utförde fru Bruno dottern-debutanten med sådan rutin, att hennes gamla far verkligen borde haft den glädje af henne, som meningen var. De öfriga bipersonerna falla en ur minnet, karakterslösa och skizzerade som de voro efter den måttstock intrigen bestämde.

Som Damoiseau i *De båda döfva*, också en con amore-rol för Almlöf, skördade han skrattsalvor för så godt som hvarje

Jag vill icke påstå att pjesen är ett mästerverk och det väl ingen annan heller, men Almlöfs döfhetsmimik räddade den som alltid förut, och publiken lät sig nöja med den lika som anspråkslösa dramatiska mjölkmaten.

Hr Almlöfs berömda bonhomie firade kanske sin största triumpf i den lilla efterpjesen *Sparlakanslexor*. Så innerligt och uttryckande framträdde Mörks genomhederliga gubbbjerta i de scenerna under Almlöfs spel, att man åter kände sig förtäro mot ansigte med en mer än vanlig scenisk skapelse. Hr Rydgren, med sin kända talang att återgifva gamla damroller, gjorde en förträfflig fru åt sin förträffliga man. Hennes återkommande försonliga lynne kom väl hastigt på henne, men det är väl att förundra sig öfver, då en sådan hedersgubbe som Mörk gjorde henne till skratt i den naturtrogna kittlingsscenen. Hr Rydgren i Berndts rol dolde sin frus avoghet, braskande som om han borde, men hr Riego kunde ha braskat en smula mindre i den tyranniske Hilders rol för att hålla den inom gränserna för det smakliga.

Midt i räkkan af skådespel, hvilkas hela intresse grupperat omkring teaterns gäst Almlöf, kom *De ungas förbund* upp. Den senaste vårsäsong's stora seger på svenska teatern, och publiken var van att se den väl spelad. Hr Almlöf som Daniel Hejre gjorde något i bakgrunden för de öfriga medspelande, och man kan väl räkna det hans anspråkslöshet till förtjenst att han alls uppträdde i den rolen. Ty huru mycket än Ibsen sjelf må stå bakom Hejres giftiga, tankedigra repliker, det fins i stycket större och mera lefvande personer än den gamla ironikern och ungdomsvännen till kammarherre Brattsberg. Just kammarherren sjelf, först och främst. Hr Rydgren gjorde af honom hela den nobla, måttfulla figur, som engång kom venstern i Kristiania att hvissla ut stycket vid dess första uppförande. Om Stensgård och de öfriga radikala gjorde sitt till att stycket då uthvisslades, måste väl kammarherre Brattsbergs äkta aristokratiska nobless och ädla uppträdande skänkt venstermännen in i själen, då han stälde i bredd med lycksökarna af det andra partiet. Emedan stycket så nyligen gått öfver vår scen och väckt kritikens stora gillande, är det väl öfverflödigt att ånyo orda om det. Må jag blott omnämna att hr Riego bytt ut sin förra glansrol som Daniel Hejre mot den svällande öfvermodiga „champagne-Månsens“, och att han förträffligt pointerade drygheten och bondhögfärden, utom att han hade maskerat sig rent mästerligt och lagt sig till äkta bondfasoner. De som påminna sig fröken Grönbergs madam Rundholmen, skola väl finna fru Salzenstein underlägsen i denna rol, men för en som icke sett bättre, återgaf hon den fylliga världshusvärdinnan realistiskt och sanningsenligt nog. Uppsättningen led af en liten brist på folk för att det blifvit riktigt troligt att hela brukspersonalen var ute i det gröna på festen i första akten.

Också i några andra stycken har folkmassan sett väl tunn ut, — men kanhända statisterna vålla för mycket bråk, särdeles om de skola deltaga i stormningen af ett sjöröfvarskepp såsom i *Fregattkaptenen*. Der var det dock verkligt tragiskt att se Almlöf så godt som ensam i sin rädsla störta sig ned på fiendens däck, och man fick stor aktning för fransmannens tapperhet, då de fyra eller fem man högt togo sjöröfvarfartyget med storm och det i ett ögonblick, ty minuten derpå bära de ju in på scenen sin stackars, ihjälskrämda kapten.

Den gamla, välkända och omtyckta *Advokaten Knifving* samlade igen publiken till flere välbesatta hus. Den typiska titelrolen, som är så allmängiltig och kosmopolitiskt humoristisk, utförde hr Almlöf lätt som ett lekverk. Rutinen är nu engång resultatet af långa förarbeten, och därför har hr Almlöf en ensam stående rättighet och lätthet i att återgifva sina roller så att säga utantill. Han kan hvar tonfall, hvarje blick, hvarje rörelse, men han ger dem icke igen som en utanlexa. Hans fantasi är alltid med och han finner aldrig sin uppgift enformig. Den fattiga advokatens förtviflade praktiskhet efter långa år af omutlig, hederlig, men föga lönande rättskänsla, fick ett förträffligt uttryck i Almlöfs hvassa satir och nödtvungna oförskämndhet. Godmodigheten låg på lur bakom hvarje hans replik, och af Daniel Hejres hån fans icke ett spår hos den företagsamma Knifving, fastän rolens karakter så ytterst lätt lockar en mindre älskvärd skådespelare till oförsonlighet. — De medspelande voro Almlöf värdiga. Hr Agardh som tullförvaltar Gyllenkrans har aldrig gifvit den embetsmanliga precisionen och sjelftillfredsställelsen ett klarare uttryck, och fru Åhman gjorde af hans Carolina den mest korrekta borgerliga hustru, som ännu bragt emancipationsiffrarna till förtviflan. Deras son Edvard fann en mycket välklädd återgifvare i hr Ljungberg, och hr Vilhelmsson som postmästaren föreföll verkligen lättsinnig och galant nog, för att bli misstänkt af sitt huskors Amalia. Fröken Wessler ser ut att vara förtjust när hon spelar en rol som fru Amalias, och hon gör öfverdrifterna i den med en öfvertygelse, som återverkar utmärkt på åskådarna. Hela hennes uppträdande och maskering var ett litet fulländadt prof på konstförfarenhet. Hoppar man öfver hr Malmströms och fröken Strömbergs färglösa roller, har man i hr Riegos Jämmerling en typ igen. Der är ju karrikerad i yttersta grad, och hvad plastik och kostymering vidkommer, lemnade hr Riego intet öfrigt att önska; men jag tror det ynkliga ej ligger fullt så mycket inom gränserna af hans förmåga som det burleska. Hr Salzenstein pratade som berättaren Kopp sin rotväliska natursant likt en polsk jude.

Hr Ferrichons resa koncentrerade åter helt och hållet intresset kring Almlöfs hufvudperson. Utom denna och de två rivalerna Desroches och Savary, återgifna af hrr Rydgren och Berlin, fins det ej en karakter i hela pjesen och behöfves det ej

heller för handlingen; hr Malmströms duell-lystna dussinmajor är endast ett oljetryck. Det godmodiga stycket blef godmodigt emottaget, men man hade redan sett Almlöfs talang breda ut sig i större roller.

Hr Almlöf fick hvila en kväll, och teatern gaf en premier: fru Edgrens skådespel *Elfvan*.

Det är ett af författarinnans äldre arbeten, och man kan hysa olika tankar om dess dramatiska värde. När ridån gått upp, kände man sig ofrivilligt hemma bland småstadsborna i första akten, och deras förträffliga samspel gjorde att intresset stegrades akten i ända. Endast den unga fru borgmästarinnans vildfögelkarakter skar förfärligt skarpt af mot de tama hönsen omkring henne. Icke heller blef intrycket jemnare genom den olyckliga och osympatiska grefvinnans ytterst maliciösa och bornerade uppträdande i hönshuset. Hennes bror baronen och målaren gjorde genom sin måttfullhet allt för att rädda det sken af adel, som följde med deras anor. Den gamla prostinnan och borgmästaren, hennes son, voro måhända sannast af hela sällskapet i första akten.

Den andra spelar hos baronen och hans syster grefvinnan på deras stamgods nära småstaden. Borgmästarinnan ligger modell för baronen, och det blir naturligtvis „firtation“ af Borgmästaren kommer för att hemta sin unga fru, men hon visar ingen lust att följa med honom, innan hon hör att det är gamla prostinnans, hennes svärmors, födelse- eller namnsdag. Men då hon nu vill skynda hem, ber mannen henne kallt och hänfullt att stanna och far bort ensam. I yrvädet kuskar borgmästarinnan åter honom med högadlig häst, som emellertid icke orkar fram genom drifvorna, utan måste vända om. Då blir det en dialog mellan baronen och borgmästarinnan, som slutar med en kärleksförklaring från hans sida och ett förnyadt utstörtande i natt och yrväder från hennes.

Tredje akten är en enda lång försoning i borgmästarens hem. Grevinnan ensam får icke riktigt del af dess ljufhet, hon är förklarad för lyckan. Icke som vore styckets personer osanna kvar för sig, det är endast sammanställningen, som bär spår af den berömda författarinnans teoretiserande torrhet, hvilken ofta sträcker sannolikheten åt sidan.

Fröken Wessler gjorde åter en lefvande företeelse af den gamla, darrande pastorskan. Vårdadt och öfvertänt i minsta detalj, led hennes spel bara af den lilla långtrådighet, som ligger i själva rollen. Hr Malmström hade en svår uppgift i borgmästarens rol. En regelrätt och dugtig borgmästare, som samtidigt måste böja sig för ideala äktenskapsteorier, kommer svårare ifrån saken utan att förlora sin typiska karakter. Hr Malmström bemödade sig säkert att förlora den så omärkligt som möjligt, men styckets röda tråd sken dock igenom i och med ädelmodet och känslsamheten i hans sista repliker. Fru Bruno var en förtjusande liten vildfögel till borgmästarinna.

En rol som denna ligger väl för henne. Hon fick med det och sympatin med sig i första akten och höll fast ännu när hon försonades med sin man i den sista. hvita toaletten i första akten gjorde också att man möjligen förstå borgmästarens svaghet i den sista. Grefvinnan hade Brander en tolkarinna con amore. Hon har en rad liflidelsefulla roller bakom sig, hvilka alla hon bränt in i terpubliks minne. Baronens spelades af hr Berlin blaserledigt; — han håller för resten på att bilda sig en egen af den moderna blasertheten. Alla bipersonerna gjorde utmärkt, både de som talade med ord och de som talade maskering. Det enda var att det såg ut som hade poken delat sitt puder nästan för jemt mellan de gamla h — det fans ingen nyans mellan deras grå hår. — Bal hela kunde man öfverallt spåra intendentens detaljerade fullhet och sceniska smak, likasåväl som i hela teateröfverhufvudtaget.

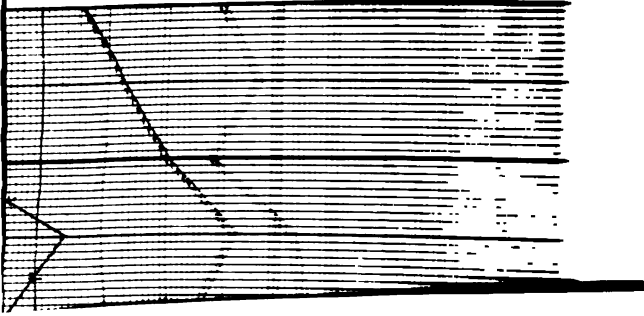
Ännu några ord om „Fregattkaptenen“. Almlöf hade sin glansrol Fromont till sist, och han fylde huset kvällen från golf till tak genom sin öfverdådiga komik. Han hade lika lätt öfver alla små otroligheter i pjesen som relingen på fregatten, när det gälde att äntra sjöörfvar. Sist tog han afsked af Helsingfors' publik i ett solo i tre akter, på något slags jamber eller trokéer. Och att kostade på publiken kan han vara öfvertygad om, med en verklig saknad den hörde honom uttala sitt farväl, när ridån gått upp för sista gången för hans gestalt och uttrycksfulla ansigte. Hr Agardh bar fram spelarnas vägnar en stor krans till honom, och publiken salen långsamt, som om den velat uppfånga ännu en skådespelargästen, som roat den så utmärkt.

Vi ha endast att önska det hr Almlöf än en gång gäststad nöjet af sitt besök, ty vi kunna hoppas att äldelänge sparar hans oförminskade spänstighet för hans tacksamma publik.

—sta

Importens värde.

Exportens värde.

g om
tdag
full-
nta-
ndra
Felix
enna
rann
s fa-
bets-
lem,
utan
skan,
niges
ndt-
för-
er E.
Ferd.
T. J.
af år
fvan-
ition

öeten
och
och
nder
eko-
ande
ldare
r be-
kan
mma
laget

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR, LENOX, AND
TILDEN FOUNDATIONS

Lagskydd för arbetet.

I sitt svar på propositionen angående ny förordning om näringarna anhöllo ständerna vid 1877—1878 års landtdag att styrelsen måtte genom sakkunnige låta utarbета fullständigt lagförslag rörande barns och minderåriges antagande och användande vid fabriker, handverk och andra handteringar. Vid 1882 års landtdag väcktes af hr Felix Heikel inom borgareståndet förslag om förnyande af denna anhållan, hvarmed skulle förenas begäran om noggrann undersökning af de sanitära förhållandena vid landets fabriker och verkstäder samt pröfning af frågan om arbetsgifvares skyldighet att svara för skada till lif och lem, hvilken under arbetets utöfning tillskyndas arbetare utan hans eget förvållande; och skulle dervid uttalas den önskan, att lagförslag om dessa ämnen, grundadt på sakkunniges utlåtande, måtte föreläggas ständerna vid följande landtdag. Detta förslag godkändes, och ständerpetitionen föranledde nedsättandet af en komité bestående af hrr E. Hjalmar Furuhjelm, J. I. Björkstén, Viktor Öhberg, Ferd. Jusélius och E. Humble; dess sekreterare var hr T. J. Boisman. Komitén utarbetade under senare delen af år 1883 och förra hälften af år 1884 lagförslag om ofvannämnda af ständerna uppgifna ämnen. Någon proposition framlades dock ej för 1885 års landtdag.

Emellertid har genom dessa förslag och förarbeten väckts en för vårt land ny fråga, som kanske snart och helt visst för lång tid skall kräfva lagstiftarens arbete och allmänhetens uppmärksamhet, likasom den redan under årtionden intagit ett af de främsta rummen i utlandets ekonomiska och politiska debatt. Det är från främmande rätt komitén hemtat sina satsar, och det är tillsvidare främmande erfarenhet, som främst måste rådfrågas för bedömandet af hvad som i allmänhet bör fordras och kan väntas af en lagstiftning till kroppsarbetarens fromma och närmast af det i komiténs betänkande gifna uppslaget till reform.

I.

Det är lätt att i allmänna ordalag tala om kapital och arbete, förtryckare och förtryckta, men det är icke lika lätt att i rättsspråk angifva hvad det är man menar med arbetare, ty benämningen kan omfatta de mest olika slag af samhällsmedlemmar, regeringsledamoten och professoren lika väl som vaktmästaren, redaktören lika väl som tidningsgossen, bankdirektören och bruksdisponenten lika väl som dagkarlen och skomakarlärningen. Ur denna mångfald har arbetarlagstiftningen, som framkallats af de upprörande sanitära missförhållandena i storslöjdens verkstäder och hvars hufvudsakliga syfte varit att afhjälpa dem, genom att upptaga begreppet *fabrik* och *verkstad* sökt afsända en grupp, hvilken det gällt att först genom definition begränsa och sedan genom lag skydda.

Den engelska rätten, som blifvit mönstret för de kontinentala staternas, har tidigare innehållit olika stadganden för verkstäder och fabriker; med den senare benämningen förstodos blott sådana industriella inrättningar, der minst femtio personer sysselsattes. Denna skilnad har försvunnit genom The Factory and Workshop Act af den 27 maj 1878, hvilken upphäfver sexton tidigare statuter och kodifierar deras innehåll. Bestämningarna i denna författning gälla, såvida icke undantag uttryckligen gjorts, aflönadt kroppsarbete (manual labour) i hvarje vare sig täckt eller otäckt lokal (premise), der sådant utföres i och för tillverkning, reparation, försköning eller förfullkomnande af någon vara (article). Och de undantag, som göras, bero ej af antalet af de i en industriell inrättning sysselsatta arbetarene, utan betingas af dess särskilda natur. Som man ser inrymmer denna definition nästan alla dem, som i dagligt tal kallas kroppsarbetare; uteslutna äro hufvudsakligen blott tjänstehjon och jordbruksarbetare.

På det vidsträckta fält, som sålunda blifvit någorlunda tydligt utstakadt, föreligger för lagstiftaren en dubbel uppgift. Han skall å ena sidan förekomma de sjukdomar och olycksfall, som förorsakas af arbetet. Han skall å den andra bereda godtgörelse åt arbetets invalider.

Det förra af dessa mål har man sökt nå genom o-

fentlig-rättsliga bestämmningar, hvilka den finska komitén sammanfört i ett „förslag till förordning angående åtgärder till skydd för arbetare i fabrik, handverk eller annan handtering samt om minderåriges arbete i sådana yrken.“ Här stadgas först, i närmaste anslutning till ofvan anförda engelska lag, att arbetsrum bör erbjuda tillräkligt utrymme och nödig luftvexling, vara snygt och, så vidt möjligt är, fritt för skadliga dunster och stoftpartiklar samt att maskiner böra hafva godt utrymme; och om de äro farliga, infredas. Som af författningens titel framgår, är tillämpligheten af denna bestämning genom uttrycket „eller annan handtering“ afsedd att utsträckas öfver ett lika vidsträckt område som den engelska lagens.

Komitén har nöjt sig med dessa allmänna bestämmningar och icke upptagit några sådana särskilda föreskrifter, om hvittrappning af väggar med mera, som ingå i utländska lagar. Den har lemnat paragrafernas sväfvande uttryck att tolkas genom tillämpning. De kunna betyda mycket; de skola kanske för en mängd af Finlands industriidkare betyda en kostsam förändring af gammal praxis. Men de kunna kanske å andra sidan betyda ingenting, tolkas så, att allt får fortgå såsom det gått. Reformens genomförande eller underlåtande är helt och hållet öfverlemnadt åt dem, som skola vaka öfver lagens efterlefnad. Komitén har skjutit från sig en uppgift, som i sjelfva verket ingen lagstiftare kan lösa, den att angifva hurudan en ordentlig verkstad bör vara.

I stället har man med ledning af erfarenheten i samtliga främmande länder, som visat att förefintliga myndigheter icke mäktat sätta i verkställighet bestämmningar, sådana som de ifrågavarande, föreslagit tillsättandet af så kallade yrkesinspektörer, hvilka, biträdda af helsovårds- och kommunalnämnderna samt skolmyndigheterna, egde utöfva tillsyn öfver efterlefnaden af förordningens föreskrifter. Tillsvidare skulle de dock ej vara pligtiga att öfvervaka andra inrättningar än bergverk, bruk, fabriker och fabriksmässigt bedrifna handteringar. Det vill säga, lagens tillämpning skulle i sjelfva verket begränsas till dessa industrier. Ekonomiedepartementet egde bestämma när den borde utsträckas äfven till andra. Instruktionen för dessa in-

spektorer, deras antal, aflöning och tjänstgöringsområden borde bestämmas af styrelsen utan ständernas medverkan. På grund af deras framställning borde, der så befunnes nödigt, i framtiden särskilda administrativa föreskrifter utfärdas för särskilda industrier.

Om denna del af komiténs förslag torde på förhand hvarken ett gillande eller ogillande kunna med bestämdhet uttalas. Den går ut på ett experiment, hvars framgång helt och hållet skall bero af valet af de första inspektörerna, af den praxis de grundlägga. De skola anklaga brott, som i sjelfva verket aldrig definierats och aldrig kunna definieras. Domaren måste sjelffallet lita på dem, då en öfverträdelse blifvit beifrad. Industriidkaren kan endast af dem få veta huru han skall handla för att undgå tilltal. Inspektorns ord skall sålunda i hvarje nu varda en *lex in casu*. Är icke denna befogenhet alltför vidsträckt? Är det ej å ena sidan fara att den skall missbrukas och å den andra fara att fruktan för misstag skall förläma dessa embetsmäns handlingslust? Skall en sådan myndighet, fördelad på flere händer, kunna utöfvas lika för alla och rättskipningen blifva jemn? Se der svåra betänkligheter.

Fabriksinspektörerna skola emellertid hafva tvenne andra, tacksammare uppgifter, den att samla statistik om landets industriella förhållanden och den att öfvervaka efterlefnaden af de af komitén föreslagna bestämningarna om minderåriges arbete.

Näringslagen stadgar att barn under tolf år ej får antagas till arbete i fabrik eller handtverk, der ej dess målsman med läkarebevis styrker att sådant kan ske utan men för dess helse, att barn under femton år icke får hållas till yrkesarbete längre än åtta timmar dagligen med lämpliga mellanskof, samt att den, som ej fyllt aderton år, icke får användas till arbete mellan klockan 9 om aftonen och klockan 5 om morgonen utan målsmans tillstånd och läkareintyg, att sådant kan ske utan skada för helsen; sådan arbetare bör i detta afseende minst en gång om året underkastas ny läkarebesigtning.

Dessa bestämningar, som af 1877 års lagstiftare be-teknats såsom blott provisoriska, hafva hittills i följd af bristande kontroll varit en död bokstaf. Komitén före-

slår att de må återupplifvas och förbuden göras ovilkorliga.

Det är säkerligen ej nödigt att med många ord utlägga samhällets rätt och pligt att gentemot föräldrarna uppställa den dubbla fordran, att hvarken den minderåriges kroppsliga eller hans andliga utveckling må skadas och hämmas genom förtidigt arbete. På grund af sitt öfverförmyndarskap öfver omyndige eger staten bevaka deras rättigheter, som ej sjelfve förmå göra dem gällande. Detta beträffande barnet lika väl som dåren, och barnet, hvars föräldrar lefva, lika väl som det föräldralösa. I föräldramakten ligger intet, som skulle göra lagstiftarens ingripande i den omyndiges vård till någon ny eller oerhörd åtgärd. Det är blott en vidsträcktare tillämpning af en allmän rättsprincip, som ingen bestrider. Barnet är ju icke faderns egendom, ty ingen människa kan ega en annan.

Från principiell synpunkt är saken klar. Svårigheten börjar med tillämpningen. I England, der man sedan ingången af detta århundrade sysslat med denna fråga, uträttade förbuden mot minderåriges arbete under lång tid intet. Man ansåg detta bero af brist på kontroll och tillsatte fabriksinspektorer. Enligt deras råd och under deras tillsyn utsträcktes bestämningarna småningom till allt flere och flere industrigrenar och inom dessa från de större och färre till de mindre och talrikare verkstäderna. Den legala minimiåldern framsköts, arbetstidens legala maximum minskades, skilnad gjordes mellan barn (10—14 år) och unga personer (15—18 år). Kvinnor likställdes med barn mellan 15 och 18 års ålder.

Den första erfarenhet fabriksinspektorererna gjorde, och den åsigt de fortfarande i sina senaste berättelser uttalat, är emellertid att lag i detta ämne bör stiftas med stor varsamhet och tillämpas med än större. Att minderåriga hållas till arbete vid så tidig ålder och så länge dagligen, att deras helsa deraf tager skada, bevisar i allmänhet icke att föräldrarna af hjertlost vinstbegär velat prisgifva dem. Det bevisar att för föräldrarna icke finnes något annat val än att antingen svälta eller låta sina barn gå till fabriken. Lagstiftaren, som vill skydda barnet, riskerar att

kasta föräldrarna på fattigvården. Gentemot ett sådant elände är han maktlös. Åter och åter klaga de engelska arbetarne att de icke kunna underkasta sig lagen; åter och åter bekräfta inspektorerna deras klagomål. Samma erfarenhet har, under liknande lagar, vunnits så väl i Schweiz som i Tyskland.

Detta visar att man bör taga hänsyn ej blott till det önskliga, utan främst till det bestående, att man bör undersöka ej blott vid hvilken ålder barns arbete utan fara för helsan kan vidtaga och huru många timmar dagligen de kunna arbeta, utan ock när det i sjelfva verket vidtager, och huru många timmar de i sjelfva verket arbeta. Efter dessa fakta bör lagen hufvudsakligen lämpas, men dervid kan den, synes det, i någon mån, om ock försigtigt, söka att förändra seden till det bättre, så vidt nämligen föräldrarnas förmögenhetsomständigheter prövas kunna sådant tillåta.

Man har ej än hos oss hunnit hopsamla alla de faktiska uppgifter, som denna lagstiftning rätteligen kräfde. Komitén har hemtat data från 413 fabriker och verkstäder, som vid tiden för dess verksamhet sysselsatte 15590 arbetare. Dessa data belysa endast minderåriges användande i industrin, men icke, hvad som vore af lika vikt, föräldrarnas lefnadsvilkor. Och då vidare nämnes att enligt låg uppskattning, i Finland finnes åtminstone 1000 större verkstäder, äfven om de ej alla kunna nämnas fabriker, så framgår bristfälligheten af detta statistiska material. Dessutom bör tilläggas att blotta siffror ej i detta fall äro tillfylles. Det vore ej nog att veta huru mycket en minderårigs föräldrar hafva i lön, man måste ock veta hvad deras lif kostar och huru mycket de, som känna dem väl, anse att deras inkomster kunna afkortas innan de falla det allmänna till last.

Emellertid innehåller komiténs statistik mycket af intresse. Man finner att af 15590 arbetare blott 75 eller 0,5 % varit under 12 år. Denna omständighet jemförd med fackmäns uttalanden angifver 12 år som lämplig minimiålder för intagande i fabrik och verkstad. En sådan bestämning öfverensstämmer med dem, som gälla i alla öfriga länder utom Danmark, Storbritannien, Spanien och

Österrike, der gränsen är 10 år. Den skall sannolikt drabba blott ett fåtal arbetarefamiljer, som redan haft barn under tolf år i arbete, och den skall i alla händelser drabba dem blott för något år framåt, till dess barnet når den lagliga åldern.

Angående öfriga omyndigas antal och tiden för deras användande, visar komiténs undersökning att af ofvannämnda 15590 arbetare 1220 eller 7,8 % voro mellan 12 och 15 år och 1768 eller 11,3 % mellan 15 och 18 år; samt att att minderåriga, såväl yngre som äldre, i allmänhet hållas i arbete lika länge som fullvuxna, det vill säga från 10 till 12 timmar dagligen.

Här är synbarligen ett missförhållande, som kräfver förbättring. Barnen mellan 12 och 15 år arbeta för länge; det är den tid, då kropps- och själsutvecklingen fordrar mesta skonsamhet. Komitén, som härvid går längre än näringslagen, föreslår för denna åldersgrupp en maximi arbetstid af sex timmar, en half timmes obligatorisk rast oräknad. För att få sätta ett barn af denna ålder i fabrikskola föräldrarna hafva meddelat det färdighet i inläsning, skrifning och de fyra enkla räknesätten i hela tal äfvensom religionskunskapens grunder.

Dessa bestämningar äro välmenande, men kanske för stränga och säkert svårtillämpliga. Principen om obligatorisk skolgång är icke ännu införd hos oss; en kommun kan underlåta att inrätta folkskolor, en förmögen hemmanssegare är icke tvungen att gifva sina barn mer vetande än att de slippa fram till nattvarden, och med den saken kan skjutas upp huru länge som helst. Den fattige arbetaren, som nödgas låta sitt barn bidra till familjens uppehälle, är således den första, på hvilken denna princip tillämpas. Hvarför skall industriarbetarnas grupp före alla andra åhvälfvas denna pligt? Och hvarför skall detta ske samtidigt med det dess inkomster afskäras genom inskränkning af barnens arbetstid? — Det är väl att komitén, dervid följande utländskt och särskildt engelskt exempel, förbehållit regeringen rätt att fritaga enskilda näringar och enskilda fabriker från dessa bestämningar. Mätte blott, om förslaget varder lag, denna rätt icke i stor utsträckning behöfva användas!

För arbetare mellan 15 och 18 år föreslås maximiarbetstiden till 12 timmar, det vill säga komitén anser att gällande sed må bestå och vill blott förebygga undantagsafvikningar derifrån. För samtliga arbetare under 18 år skall emellertid nattarbete vara ovilkorligen förbjudet, en förbättring som torde kunna verkställas utan alltför känbara uppoffringar.

Då komitén sålunda underlåtit att vidare reglera barns arbete, så vida de kommit öfver 15 år, är det förklarligt att den helt och hållet afhållit sig från att lagstifta om fullvuxna kvinnors, hvilka af de utländska lagar, den engelska, franska och schweitziska, som derom stiftats, likställas med denna åldersgrupp.

Denna sida af kvinnofrågan har utomlands varit föremål för lika ändlösa som fruktlösa utläggningar, hvilka, synes det, pläga utmynna i tvenne yrkanden. Man påpekar först — och det med rätta — att det är de tidiga äktenskapen och de många barnen, som vålla arbetarens elände, och man fordrar till och med att lagstiftaren skall hindra honom att grunda familj så länge han ej har medel att föda den. Man säger vidare — med kanske mindre skäl, men ej mindre säkerhet — att äktenskapet är kvinnans bestämmelse och att lagstiftaren bör kvarhålla henne i hemmet. Men om nu männen ej böra ingå och ej böra få ingå äktenskap, med hvem skola kvinnorna då gifta sig? Och huru skola de lifnära sig ogifta?

Svårigheten är i själfva verket här den samma som vid frågan om barns arbete. Det är ett stort ondt att kvinnor öfveranstränga sig i fabriker. Men det är ett större ondt att de svälta af brist på arbete. Härtill kommer att myndig kvinna är fri och att hon måste anses själf bäst kunna bestämma sitt handlingssätt. Blott i de fall, då hon genom frivilligt aftal uppenbart utsätter sig för svår skada, är det som lagstiftaren kan anses tvungen att inskrida. Komitén har i sitt betänkande påpekat ett sådant: hafvandeskapets sista veckor och början af digifningstiden. Och här föreligger väl den mest ömmande anledning till statskydd; två människors lif och helsa stå på spel, och af dem är den ena ett ofödt eller nyfödt barn. Komitén har dock icke velat föreslå en lag, som

skulle förbjuda kvinnor i denna belägenhet att taga anställning i fabrik eller verkstad; den har funnit det bättre att tillåta en barnaföderska att arbeta än att tvinga henne att svälta. Schweitziska lagen, som innehåller ett sådant förbud, har i denna punkt blifvit en död bokstaf.

Långt starkare skäl tala mot legal begränsning af fullvuxna mäns arbete, en reform som påyrkats, icke hos oss, men utomlands, och som genomförts blott i Schweitz, der den legala arbetsdagen är 11 timmar. Om en man gör ett, som det synes, alltför hårdt dagsverke, så är det antingen därför, att han ej kan lefva annars, och då måste man tillåta honom det, eller ock arbetar han så af begär att förtjena, och då visar detta att han ej öfveranstränger sig. Det är på en gång farligare och mer omotiveradt att röra vid mannens dagspenning än vid hustruns, liksom det är farligare och mer omotiveradt att röra vid hustruns än att röra vid barnets. Det är farligare, därför att mannens förtjenst är en väsentligare del af familjens underhåll än kvinnans och kvinnans en väsentligare del än barnets. Det är mera omotiveradt, emedan mannens sjelfbestämmningsrätt, pligt och förmåga är större än kvinnans och kvinnans större än barnets.

Hvad senast är sagdt kan sammanfattas i ett gammalt ordspråk: nöden har ingen lag. Der eländet är så stort, att arbetaren för att vinna sin bergning måste riskera sin eller sitt barns helse, kan han ej förbjudas att göra det. Är eller blir eländet mindre, så är det säkert att han sjelf tager vara på sin egen helse, och då tillhör det staten att tillgodose den omyndiges väl.

Utom den stora, snart sagdt ööfvervinneliga svårigheten, arbetarnes fattigdom, har den utländska lagstiftningen om omyndiges arbete mött en annan, arbetsgifvarnes intresse. Den har öfverallt motats af yrkandet att man icke borde taga den billiga arbetskraften från industrin. Från principiell synpunkt har en sådan invändning ingenting att betyda; industriidkarene kunna naturligtvis icke åberopa skynten af en rätt att få i sina verkstäder förlama det växande slägtets andliga och kroppsliga kraft. Men ur praktisk synpunkt kunde den blifva vigtig, ifall de gittade bevisa att den föreslagna lagen

skulle vålla stark ökning af produktionskostnaderna i vissa industrier och följaktligen hota dessas tillvara. Komitén har, tydligen utan att ega tillräckliga sifferuppgifter, men troligen på grund af personlig kännedom af förhållandena, ansett sig kunna lemna denna sida af frågan derhän. I hvarje fall kan det vara skäl att uppmärksamma den erfarenhet, som gjorts i England, der barnarbetet är en synnerligen viktig produktionsfaktor, och som otvetydigt visar att den legala minskningen af dess kvantitet mer än väl motsvarats af dess ökade kvalitet. Englands industriidkare synas småningom hafva kommit till den öfvertygelsen, att det är förmonligare att betala en högre dagspenning för ett bättre arbete än en lägre för ett sämre.

Verkningarna af den lag, som komitén föreslagit i syfte att förekomma de olyckor, som följa arbetet, skola sannolikt icke blifva och äro ej afsedda att blifva storartade. Lagen är ett anspråkslöst försök, ett första tveksamt steg mot ett aflägsset mål, som aldrig skall nås på den sålunda inslagna vägen. Det är och skall alltid blifva omöjligt att genom allmänna reglementen afskaffa alla missförhållanden i alla verkstäder. Lagstiftaren måste känna sig manad att i sjelfva verket inskränka sina bestämmningar till de större fabriker, som kunna öfvervakas af särskilda inspektörer, och att låta dem för den stora mängden af industriidkare blifva blott en vänlig varning lik dem, på hvilka näringslagen redan öfverflödar. Men det är och skall alltid för honom vara en hederssak att söka rätta ett missbruk, när han kan nå det, och att sålunda visa de orepresenterade att lagen vill göra för dem hvad den förmår.

Wilhelm Chydenius.

Om exakta metoder i psykologin.

II.

Då Fechner år 1860 utgaf sitt epokgörande verk „Elemente der Psychophysik“, helsades den nya vetenskapen med lifligt erkännande. Det var, som den belgiske psykologen Delbouef säger, det första systematiska försök att bringa problemet om kroppens och själens vaxelverkan ut ur det metafysiska dunkel, der det dittills varit doldt, och att i stället göra det till föremål för en exakt vetenskaplig behandling. Emellertid har också Fechner fått sanna det ordet att det bara är nya kvastar, som sopa väl. Nu, sedan ett kvartsekel gått, är den psykofysiska lagen ingen ny kvast mera, och huru medfaren den hunnit bli synes bäst deraf att till och med röster höjts, som redan yrka på att den skall helt och hållet kasseras.

Mot lagen i dess helhet har först och främst den anmärkning riktats, att dess giltighet är ytterst begränsad, att den gäller endast för retningar af måttlig styrka, medan någorlunda starka och någorlunda svaga retningar alldeles undandraga sig dess värde. Detta hade nu visserligen redan Fechner sjelf lagt märke till, och han egnade till och med mycket vidlyftiga undersökningar åt frågan: huru stark en sinnesretning måste vara, innan den blef i stånd att öfver hufvud utlösa den allra svagaste förnimmel- sen, eller hvad han efter Herbarts föredöme kallade „die Reizschwelle“, *retningströskeln*. Likaså sökte han fastställa „die Reizhöhe“ eller den maximalpunkt, vid hvilken retningen var så stark, att inga tillskott mera blefvo märkbara, vore de än så stora. Dessa den Weberska lagens gränslinier ha emellertid af senare forskare dragits betydligt trängre än af Fechner sjelf. För ljussinnet har till exempel *Helmholtz* och framför allt Breslauer fysiologen *Aubert* påvisat att vår känslighet kan undergå stora förändringar redan långt innan vi nått fram till vare sig retnin-

gens tröskel eller dess höjdpunkt. I stället för det konstanta bråk, som den Weberska lagen fordrar, fann Aubert för mycket svaga retningar $\frac{1}{4}$, för temligen starka $\frac{1}{100}$, medan vid en ytterligare skärpning af retningsstyrkan känsligheten åter minskades. Till liknande resultat leddes *Völk-mann* genom förnyade försök, då deremot Delboeuf genom att använda medelgradationernas metod trodde sig kunna tillmäta lagen ett temligen bredt giltighetsgebit. För tryck- och muskelsinnet har *Hering*, Fechners radikalaste motståndare, helt och hållet bestridt lagens giltighet, medan den åter af andra iakttagare blifvit konstaterad för muskelsinnet. Rörande temperatursinnet, der hudens varierande egenvärme i betänkelig grad komplicerar försöksbetingelserna, möta vi hvarandra motsägande påståenden, bland andra sådana, som förneka den Weberska lagen. Lyckligast har det gått med hörselsinnet, der flerfaldiga iakttagare äfven af allra nyaste datum konstaterat lagens giltighet. Också kan det förtjena nämnas att, medan *Vierordt* trodde sig komma till detta resultat först sedan han beräknat ljudstyrkan proportionel icke med fallhöjden, utan med kvadratrotten af fallhöjden, felen i dessa försök helt nyligen påvisats af dr *Paul Starke* genom förnyade undersökningar i Wundts laboratorium i Leipzig.

Alla dessa nyare experiment ha nu begripligtvis gifvit anledning till lifliga och långa debatter, och det var ett ord i sinom tid, då Lotzes efterträdare i Göttingen, *G. E. Müller*, för några år sedan gjorde ett öfverslag af ställningen i sitt digra kritiska verk „Zur Grundlegung der Psychophysik“. Enligt Müllers mening var psykofysikens stat, då han utgaf sitt arbete, sådan, att på kredit-sidan stodo synsinnet, muskelsinnet och kanske hörselsinnet, på debetsidan deremot icke blott samtliga öfriga sinnen, utan dessutom ännu en mängd hypotek i de nyss uppräknade magra aktiva. Ty också der visade sig lagen gälla endast för en viss mellanzon af måttliga retningar och till och med innanför dessa gränser blott med större eller mindre approximation. Müller anser därför också att man strängt taget ej har rätt att tala om undantag och regel, då de fall, der lagen gäller, icke synas höra mera till saken än de, der den icke gäller. Med andra ord:

nyare och noggrannare forskningar skulle ha ådagalagt att en bestämdt formulerad psykofysisk lag slutligen alls icke är möjlig, ens i den ursprungliga Weberska meningen af en fortlöpande lagbunden relation mellan retning och förnimmelse.

Hvad än framtidens svar månne bli på denna intressanta fråga, så mycket kan anses stå fast, ätt saken är långt mindre enkel än psykofysikens grundläggare förmodat. Det fins en omständighet, som kunde se ut som en ren tillfällighet, men som i grunden kanske ändå icke är det, nämligen att numera professor emeritus Fechner i sin tid docerat dels i filosofi — inclusive psykologi —, dels i fysik. Det börjar i alla fall bli tydligt att Fechners grunduppfattning af psykofysiken lider af det felet att just vara alltför mycket psyko-fysisk. Den Weberska lagen är för honom uttrycket för den specifika vaxelverkan mellan det extensiva och det intensiva, mellan det fysiska och det psykiska skeendet; han är därför absolut emot hvarje försök att förklara den kraftreduktion, som framträder i förnimmelsens disproportionela förhållande till retningen, genom en tilläfventyrs rent fysiologisk process, alltså genom en energiomsättning, som egt rum under intryckets fortläntning till och i sensoriet. Fechner har riktat sin uppmärksamhet så uteslutande på de båda yttersta polerna, att endast de fått en plats i hans lagstiftning, medan hela mellanledet, den fysiologiska processen, blifvit honom en mer eller mindre rättslös allmänning. Det som gör att bland nyare psykofysiker ingen enda är en alldeles trogen anhängare af mästaren, det är därför just meningsskiljaktigheten i denna punkt. Det som man nu framför allt söker få fatt på, det är de komplicerande faktorer, som, vare sig de slutligen kunna eller icke kunna elimineras, i alla fall måste tagas med i räkningen för att göra det verkliga psykofysiska förloppet full rättvisa.

För att förklara den Weberska lagens giltighet för en del sinnen, dess ogiltighet för andra, fäster sålunda *Wundt* uppmärksamheten på de högst olikartade fysiologiska vilkor, under hvilka den psykofysiska processen har att arbeta på de olika sinnesgebiten. Medan hörselsinnet är direktast lämpadt efter det fysiologiska irritamentets beskaf-

fenhet, medan retningens fysiologiska transformation och efterverkningar här spela en alldeles obetydlig rol, så är det också samtidigt ljudförmimmelserna som i vidsträcktaste omfång visat sig följa Webers lag. Å andra sidan skulle den fotokemiska processen i ögat, de subjektiva ljusföreteelserna och näthinnans afpassningsförmåga (adaptation) lemna tillräckliga skäl för den brist på konstans, som känsligheten för retningsdifferenser här visat sig ega. På analogt vis fortsätter Wundt betraktelsen af öfriga sinnen.

Ett annat försök att rädda den Weberska lagen genom inskjutning af fysiologiska faktorer göres af Delboeuf. Han klandrar Fechner för att ha likställt den apparat, som förmedlar våra förmimelsers uppkomst, med ett instrument, medan den stora skilnaden emellertid är den, att den förra *icke* förblir oförändrad under den tid den fungerar. Låta vi ett sinne mottaga en serie intryck, kunna vi snarare säga att det för hvarje ny retning inträder i ett nytt tillstånd. Det resultat, som i hvarje fall utlöses, är sålunda en summa af den yttre retningen plus dessa subjektiva faktorer. Deribland framhåller Delboeuf särskildt det variabla kvantum känslighet, som organet i hvarje moment besitter; ty detta kvantum uttömmes mera och mera och i olika grad af olika starka retningar. I stället för Fechners ena „Maassformel“ uppställer Delboeuf därför tvenne, som böra användas samtidigt, en „formule de la sensation“ och en „formule de l'épuisement“, alltså ett mått på organets *trötthetsgrad*.

Det återstår att se hvilken positiv vinst psykofysiken skall skörda af dessa och liknande försök till en beräkning af de biologiska betingelserna för sinnesverksamheten. Tills vidare har i praktiken icke mycket vunnits på denna väg. Delboeuf har t. ex. trott sig komma till en ganska vidsträckt stadfästelse af Webers lag genom att beräkna resultatet af sina optiska experiment enligt sina nya formler; men vid en nyligen af dansken Lehmann företagen pröfning af Delboeufs försöksmetod har det visat sig att man också, utgående från Delboeufs resultat, kunde komma till helt andra slutsatser än en stadfästelse af hans teori.

I hvarje fall torde det stå fast att en exakt undersökning också af det psykofysiska förloppet rent fysiologiska

sida måste vara gjord, innan vetenskapen får räkna dessa företeelser till sin fasta besittning. Men det kan hända att uppgiften kompliceras ännu från en annan sida. Det har visat sig vara svårt att finna en konstant formel för förhållandet mellan retning och förnimmelse; jemt och ständigt visar verkligheten afvikelser från formlerna. Man kunde nu äfven tänka sig att dessa afvikelser ha sin grund deri, att en förnimmelse aldrig helt allena kommer till vårt medvetande, att den aldrig får vara i fred, att den måste kämpa om platsen med en mängd andra förnimmelser. Det är en allmän erfarenhet, att vi icke blott öfver hufvud äro ur stånd att lösgöra en förnimmelse från dess sammanhang med andra af samma slag, som samtidigt eller straxt efter hvarandra uppträda i vårt medvetande, men att vidare just för den skull en och samma förnimmelse kan antaga alldeles olika former allt efter det sällskap, hvori den för tillfället befinner sig. En människa af medelstorlek förefaller temligen lång, om hon står omgifven af idel småväxt folk, men krymper ihop till en pygmé vid sidan af en jette. Vatten af ackurat samma temperatur förefaller än kallt, än varmt allt efter som den hand man doppar i det är het eller afkyld. Man kunde lätt öka antalet exempel med andra, hemtade från alla sinnesgebit. Denna relativitet sträcker sig emellertid längre, den omfattar hela vårt sjäslif, våra känslor t. ex. precis lika väl som förnimmelserna. Med ett ord: ingenting står fritt och absolut i vårt medvetande, vi se allt hvad vi se mot skiftande bakgrunder. Det är detta allmänna psykologiska fenomen, som fått namn af *kontrast*, och som den nu hundraåriga franska kemisten *Chevreul* mer än någon annan bidragit att ställa i sin rätta belysning. Tills vidare är synsinnets det enda, som tillåtit en vetenskaplig utredning af kontrastens förlopp. Läger man ett stycke grått papper på ett rött underlag och täcker det hela med silkespapper, så antager den gråa lappen en tydlig grönaktig skiftning. Genom detta och liknande, mera sammansatta experiment har man konstaterat att alla färgerna ega en tendens att förvandla omgifningen i sina resp. komplementfärgers riktning, och såsom de skarpaste färgmotsatser eller kontraster har man sålunda fastställt just de komplementära färgparen. För färglösa ljustintryck,

alltså hvitt med dess variationer genom olika grader af grått till svart, har dr *Lehmann* helt nyss upptäckt en metod att kvantitativt bestämma den grad af kontrast, som olika nyanser utöfva på hvarandra. Det har bland annat lyckats *Lehmann* att konstatera att det alldeles icke är den största möjliga skillnad i klarhetsgrad, som betingar den största möjliga kontrast, således att till exempel svart och hvitt icke utgöra maximalkontraster, utan att den maximala kontrastverknningen inträffar vid en viss, ganska måttlig ljusdifferens.

Visserligen äro kontrastföreteelsernas lagar ännu så godt som okända. Man har hittills varit alltför upptagen af att tvista om deras ursprung, och spørsmålet, om kontrasten är ett fysiologiskt eller ett psykologiskt fenomen, har till och med blifvit ett af de vanligaste stridsäpplena mellan de olika skolor, hvilkas förnämsta representanter i denna stund äro, å ena sidan *Helmholtz* i Berlin, å den andra *Prager* fysiologen *Hering*. Kanske är stridshettan i denna principiella punkt orsaken till att man alldeles försummat en så närliggande angelägenhet som undersökningen af det inflytande kontrasten kunde hafva på det psykofysiska förloppet. Emellertid är det sannolikt att en omfattande observation på denna punkt skall föra till rätt märkliga resultat. Jag har gjort ett försök till en sådan kombinerad undersökning på ljusförmimmelsernas område och dervid i hufvudsak iakttagit följande viktiga beröringspunkter mellan kontrasten och *Webers* lag¹⁾.

Jag begynte med att enligt medelgradationernas metod undersöka vår känslighet för ljusretningar och lade snart märke till det egendomliga faktum, att det experimentela resultatet i vissa, periodiskt återkommande fall noggrant öfverensstämde med den *Weberska* lagen, medan de mellanliggande fallen i större eller mindre grad afveko derifrån. Vid en uprepning i stor skala af samma experiment på de mest olika grader af retningsskalan återkommo ständigt samma periodiska fenomen. Jag antog då att vi här hade med kontrastföreteelser att skaffa, och detta antagande har till alla delar besannat sig. Vid en efter

¹⁾ Jfr „*Zur Psychophysik des Lichtsinns*“, Leipzig 1887, *Philosophische Studien* af *W. Wundt*, tom. IV, hft 1 och *Revue Philosophique*, augusti 1887.

Lehmans metod företagen mätning af de använda ljusretningarnas ömsesidiga kontrast-styrka visade det sig nämligen att det ljusintyck M , som vi subjektivt taxera såsom midten eller medelgradationen mellan ett mörkare D och ett ljusare H , *alltid tillika bildar jemnstarka kontraster med D och H* . Att den Weberska lagen, såsom vi tidigare konstaterat, stundom gäller, stundom icke, beror nu derpå att de fysikaliska ljusintensiteter, som bilda jemnstarka kontraster, uttryckta i tal, i vissa, alldeles bestämda fall ligga i en geometrisk serie, under det att i alla mellanliggande fall deviationer uppstå, så att intensiteten M än är något mindre, än åter något större än medelproportionalen till D och H . Det framgår häraf att det är kontrasten som afgör i hvarje fall om den Weberska lagen skall gälla eller ej.

Det återstår nu att utsträcka undersökningen dels till retningar af färgadt ljus, dels till helt andra sinnesgebit, och att afgöra om tilläfsventyrs också här afvikelserna från Webers lag bero på förskjutningar, som förnimmelserna i följd af kontrastlagen utöfva på hvarandra. Det är naturligtvis omöjligt att förutsäga någonting om dessa undersökningars resultat; då synsinnet just är det, som i ojemförligt högre grad än något annat sinne bjuder på talrika samtida förnimmelser, hvilka icke smälta ihop med hvarandra, synes det visserligen icke omöjligt att kontrastfenomenen här ha ett större spelrum än annorstädes. Också måste de antagas uppträda olika på olika sinnesgebit; då samtida ljudförnimmelser smälta tillsamman, måste t. ex. ljudkontrasten kunna ega rum endast mellan förnimmelser, som följa efter hvarandra. Någonting liknande har man i själfva verket redan iakttagit.

Visar sig kontrasten sålunda vara en väsentlig faktor vid beräkningen af den psykofysiska processen, så är det å andra sidan icke omöjligt att äfven stridsfrågan om den Weberska lagens ursprung på denna väg föres närmare sin lösning. Jag har tidigare nämnt om Fechners isolerade ståndpunkt i denna fråga; medan lagen för honom är det specifika uttrycket för fysiska rörelsers öfvergång till psykiska akter, hafva samtliga senare forskare uppstått andra förklaringar, och bland dessa är i närvarande stund den så

kallade fysiologiska teorin allmännast gängse. För några år sedan såg det redan ut som riktigheten af denna teori varit med full evidens bevisad. Två skottska fysiologer, *Dewar* och *Mac Kendrick*, hade nämligen anställt experiment med grodans synnerv och dervid trott sig finna att de negativa strömvariationer, som uppträdde, om näthinnan utsattes för ljusretningar, och som läto afläsa sig förmedels en galvanometer, stodo i ett logaritmiskt förhållande till retningens styrka. Genom att sätta nervrörelsens styrka direkt proportionel med de negativa strömvariationerna, drogo *Dewar* och *Mac Kendrick* härur den slutledningen, att nervrörelsens förhållande till retningen följde en lag, som noggrant öfverensstämde med den af *Fechner* formulerade psykofysiska lagen. Mot detta experiments beviskraft ha nu visserligen allvarsamma invändningar gjorts äfven af forskare, som sjelfva hylla en afgjordt fysiologisk uppfattning af *Webers* lag, och *Dewars* och *Mac Kendricks* en gång namnkunniga groda har fått göra den bittra erfarenheten att all jordisk berömmelse är ett förgängligt ting. Men fortfarande vinner icke dess mindre den åsigten ökad utbredning, att disproportionaliteten mellan retningens och förnimmelsens tillväxt måste förklaras på rent fysiologisk väg. Man har särskildt fäst uppmärksamheten derpå att i hjernans gråa substans svagare retningar bli latent och att följaktligen det ursprungliga irritamentets kraftförlust just torde inträffa här, i den gråa substansen. Nu är det dessutom att märka att den fysiologiska psykologin dagligen ökar antalet af erfarenheter, som tyda på ett direkt vaxelförhållande mellan psykiska och fysiologiska akter; det kan icke nekas att dessa erfarenheter tala för den fysiologiska teorins sannolikhet. Ur denna synpunkt förefaller det nämligen mest begripligt att själsakten — förnimmelsen — är proportionel med det fysiologiska förloppets sista instans, alltså hjernrörelsen, och att följaktligen orsakerna till förnimmelsens disproportionalitet med den yttre retningen måste sökas innanför nervprocessens egna gränser.

Wundt invänder häremot att vi, för att kunna tala om förnimmelser identiska med hjernrörelser, borde vara i stånd att granska våra förnimmelser hvar för sig. Och det äro vi icke. Icke förnimmelserna, sådana de tilläfventyrs

äro, då de utlösas af retningsprocessen, komma till vårt medvetande; vi lära känna dem först sedan de fångat vår uppmärksamhet, liksom vi forma den verkliga bilden af de yttre, utsträckta föremålen, icke då de öfver hufvud hamnat inom gränserna för vårt hela blickfält, utan först sedan de träffat den så kallade blickpunkten. Med andra ord, förnimmelserna i det ögonblick de väckas i medvetandet äro ännu i ett rent *potentielt* stadium; verkliga, faktiska förnimmelser, såsom vi ega dem, bli de först genom en ny aktiv syntes. Wundt kallar denna akt den *aperceptiva* jmförelsen i motsats till den blotta perceptionen, som svarar mot den isolerade retningens första utslag i medvetandet.

Wundts hela psykologi beherskas af denna teori om aperceptionen; också hans ståndpunkt i den psykofysiska debatten bestämmes deraf. Wundts åsigt, i korthet uttryckt, är nu den, att Webers lag måste tänkas ha sitt ursprung just i vår aperceptiva verksamhet, och då denna verksamhet å andra sidan är orsaken till den allmänna ömsesidighet, relativitet, som beherskar hela vårt medvetande, blir Webers lag i Wundts ögon slutligen endast förnimmelsernas part i relativitetens allmänna psykologiska lag.

Att hela vårt själslif är underkastadt relativitet, derom kan knappast något tvifvel råda. En annan fråga blir det, om detta fenomen räcker till att förklara Webers lag. Relativiteten har i sjelfva verket redan varit på tal i vår betraktelse; vi sågo att den fått sitt uttryck i kontrastens likaså allmänna företeelser. Kontrast uppstår, såsom vi sågo, just då förnimmelser sammanträffa, det vill säga då vi jmföra dem, apercipera dem, såsom Wundt kallar det. Vi ha vidare sett att de ömsesidiga förändringar, som då uppstå, åtminstone hvad ljusförnimmelserna beträffar, låta mäta sig, och att de i sjelfva verket blott undantagsvis öfverensstämma med den Weberska lagens fordringar. Det vill således synas som om aperceptionens inflytande på förnimmelserna skulle ge sig till känna väl i kontrastfenomenen, men icke i Webers lag.

Hvar är då den Weberska lagen hemma? Naturligtvis är detta en fråga, som endast på experimentel väg skall kunna definitivt besvaras, — om den kommer att besvaras.

Tills vidare få vi nöja oss med sannolikheter. Hvad nu våra egna, nyss omtalade försök beträffar, så tala de snarare för än emot en fysiologisk förklaring af Webers lag. Öfver allt visade lagen en märkbar tendens att gälla; afvikelserna från det teoretiska förhållandet mellan retning och förnimmelse voro aldrig stora; men det var icke dess mindre öfver allt kontrasten, som i sista instans afgjorde om lagen skulle gälla eller ej, och de fall, der detta inträffat, visade sig i grunden lika väl kunna betraktas såsom rena kontrastföreteelser som alla de öfriga. Det låte således änka sig att den Weberska lagen på sätt och vis är en rent ideel lag, till hvars öde det hör att aldrig helt och hållet komma till väldet. Ty är den lagen om den *enskilda* retningens fortplantning till det centrala organet och dess omsättning till *enskild* förnimmelse, så återstår här ännu en ytterligare process, innan förnimmelsen blir *vår*; vår medvetna förnimmelse — det är jmförelsens, uppmärksamhetens, aperceptionens, kontrastens process, hur man vill kalla det.

Kontrasten skulle då bli namnet på den innersta af de ringmurar, som skilja menniskan från den omgivande världen. Det är redan en gammal sanning att vi ingenting veta om „tingens natur“, att vi blott känna dem i den gestalt de antagit i våra förnimmelser, och dessa förnimmelser äro ingalunda adekvata uttryck för tingen; John Locke, Berkeley, David Hume och Kant hafva uppställt den filosofiska läran om föreställningarnas rent subjektiva ursprung med afseende på deras kvalitet, och den moderna sinnesfysiologin har besannat läran till alla delar. Vårt kvantitativa mått på omverlden är fullt ut lika subjektivt. Den Weber-Fechnerska lagen visar att ingen ekvivalens råder mellan retningens och förnimmelstens styrka; här liksom i fråga om tingen egenskaper äro våra förnimmelser ingen trogen afbild. De äro strålar, brutna genom ett prisma. Men äfven våra egna förnimmelser känna vi slutligen lika litet som de oåtkomliga yttre tingen. De äro att likna vid husets egna tjenare, som på sitt tungomål framföra budskap från omverldens främmande riken. Men vid den innersta dörren till medvetandets gemak måste depescherne ännu engång öfversättas — till kontrastens hufvudstadsdialekt.

Kapitlet om exakta metoders användning i psykologin är icke slut härmed. Närmast skulle det åligga oss att tala om de experiment, som anställts för att utröna de psykiska akternas *tidsförhållanden* och som ledt till en mängd intressanta resultat. Dessa försök, de psykometriska, bilda ett slags annex till den egentliga psykofysiken och sysselsätta i regeln jemte henne experimental-psykologens laboratorium.

Men den experimentela psykologins verksamhetsfält sträcker sig utanför laboratoriet. Då i vidsträckt mening „experimentera“ vill säga att iakttaga ett fenomen under tillräcklig variation af beledsagande omständigheter, så är det klart att vi kunna tala om psykologiska experiment öfverallt, der vi äro i stånd att iakttaga en själsakt i en tillräcklig mängd olikartade fall¹⁾. På individualpsykologins område erbjuda sålunda de abnormalt tillstånd en möjlighet att studera själslivets lagar ur deras undantag; ioke blott den psykiska patologin i egentlig mening, utan också de märkliga exceptionela fall, som under namn af hypnotisk sömn på de senare åren allt mera begynt underkastas vetenskaplig undersökning, hafva öppnat nya vägar för den exakta psykologiska forskningen. Det samma är fallet med anomalierna på sinnesverksamhetens olika områden; för att nämna ett enda exempel, hafva de experiment, som anställts med opererade blindfödda, lemnat värdefulla bidrag till den svåra frågan om våra rumföreställningars uppkomst. Likaså förtjenar den komparativa, barn- och djurpsykologin att kallas en experimentel vetenskap. Vi gå vidare och finna i de sociala grupperna, i de psykiska fenomenens utvecklingshistoria, såsom den ger sig till känna i språk och seder, i religiösa och etiska föreställningar under olika tider och olika förhållanden, en bokstafligt taladt öfverskådlig rikedom af dokument, som kunna göras fruktbringande i den experimentela psykologins tjänst.

Vi hoppas bli i tillfälle att framdeles taga åtminstone några af dessa frågor till tals i Finsk tidskrift.

Hjalmar Neiglick.

¹⁾ I den nyare franska psykologin t. ex. fattas „la méthode expérimentale“ allmänt i denna mening.

Vid Åbo akademi 1640—1664.

Consistorii Academici Aboënsis äldre protokoller; utgifna af Finska historiska samfundet. I & II. 635—569 s. 8:o. Helsingfors 1883—87. (Tryckt med anslag ur Långmanska donationsfonden).

Klar och ljus randades den 15 juli 1640 öfver Åbo, och klar och ljus står denna dag för efterverlden såsom en af de märkeligaste i Finlands häfder, ty det var då det finska universitetet högtidligen invogs. När i högsommarmorgonens solljus Pehr Brahe jemte biskop Rothovius, de nyutnämde professorerna och andra höga herrar för förlig vind seglade uppför Aurajoki från Åbo slott på den flaggprydda furstliga galejan, när sedan den stora processionen tågade upp till akademien och när invigningsakten försiggick, så var det icke blott den skådelystna hopen, som fägnade sig; hvarje fosterlandsvän tänkte det samma som biskop Rothovius denna dag yttrade i sin predikan i domkyrkan, att Herren Gud bevisat denne vår stad Åbo och hela den finska nationen en sådan välgärning som aldrig tillförene.

Men ringa och oansenlig var början till denna akademi, som sedan så rikt utvecklat sig, fattiga och ogymsamma de förhållanden, under hvilka den arbetade.

Studiernas art och omfång kunna vi se af den första föreläsningsskatalogen.

Rektor, teologie-professorn och domprosten Eskil Petræus — sedermera biskop och akademins prokansler — tolkar första Mosebok.

Teologie-professorn Sveno Vigelius utlägger Pauli bref till romarna.

Teologie-professorn Johannes Elai senior — mer känd som biskop Terserus — förklarar augustinska bekännelsen samt föreläser hebreisk grammatik.

Juris professorn Johannes Olai Dalkarlus — den rättelärde Stjernhök, som inom kort lemnade akademien, — läser om svears och göters rätt.

Politices och historie professorn Michaël Wexionius — senare adlad med namnet Gyldenstolpe — föredrager Aristoteles' etik enligt Grotius samt allmän historie enligt Sleidanus.

Professorn i den heliga skrifts grundspråk, Martin Stodius — likasom professor Peträus medlem af kommissionen, som öfversatte bibeln till finska — föreläser grekisk grammatik samt anställer öfningar.

Matheseos professorn Simon Kexlerus föreläser aritmetik och astronomi.

Physices professorn Georgius Alanus utläger Magiri fysik.

Logices et poëseos professorn Nicolaus Nicopensis föreläser logik samt redogör för de poetiska reglerne enligt Horatius.

Eloqventiæ professorn Johannes Elai junior — broder till teologie-professorn — handleder latinskribenter, tolkar Ciceros tal *pro Archia* och anställer deklamationsöfningar.

Sedermera tillkom äfven en medicine-professor, Daniel Achrelius. Dessutom funnos inom filosofiska fakulteten en, sedermera två adjunkter, hvilka biträdde professorerne. Föreläsningarna höllos måndagar, tisdagar, torsdagar och fredagar. Akademien hölls öppen kl. 7—10 f. m. och kl. 1—4 e. m. Onsdagen var Consistorii dag.

Som synes intog teologin, i öfverensstämmelse med tidehvarfvets hela anda, den förnämsta platsen vid akademien. Dess representanter voro mest ansedda och bäst aflönade, och mot teologie-professurer styrde lärarna i de öfriga fakulteterna kurs. Att Martin Stodius hamnade i teologiska fakulteten synes icke underligt, men att physices professorn slutade som teolog och domprost i Åbo och att matheseos professorn var nära att gå samma väg, det väcker förvåning i våra dagar. Men icke så på tretio-åriga krigets tid. Åbo akademi stod omgärdad af domkyrkans ringmur, och ortodoxins försvar ansågs vara det viktigaste, hvarpå mensklig vishet kunde användas. Alla studier fingo därför en ensidig riktning samt skattades blott i den mån de ansågos användbara i de teologiska striderna, som fördes med otrolig spetsfundighet och

dialektik, men ringa omdöme. — Ett bevis på de teologiska studiernas herravälde vid akademien var bestämningen att professorerna i logik och i fysik skulle inställa sina föreläsningar de dagar teologiska disputationer hölls, och en viss teologisk fläkt vädrar man också i Consistorii uttalande att professorerna i sina föreläsningar icke må klandra gamla författares goda meningar samt envist försvara sina egna eller andras nya.

Särdeles strängt åtskilda hölls icke de olika vetenskaperna. Redan 1645 beslöt Consistorium att professorerna i värtalighet och i språken skulle vid sina disputationer få behandla ämnen från filosofins alla områden, emedan de led o brist på lämpliga ämnen inom sina egna discipliner. Historie-professorn Wexionius föreläste en tid praktisk filosofi, historia och juridik. Andreas Thuronius, enligt Tengström en af vårt universitets märkligaste män, som, ehuru blott 33 år gammal vid sin död, hunnit utgifva arbeten i logik och i metafysik, hvilka under ett halft sekel voro bestämmande för studierna, skötte utom sin egen logiska professur äfven den fysiska samt föreläste en termin botanik och metafysik.

Akademien inbegs som sagdt i juli, men först i november kommo föreläsningarna riktigt i gång. Den vanliga ordningen var sedan den, att man begynte i början af oktober och läste ett stycke in i december, tog sig så julfierie till början af februari och läste sedan till medlet af juni; Pehr Brahe yrkade visst att sommarferien ej skulle räcka längre än till rötånadens slut, men hans ord hade ingen verkan, som det tyckes, emedan studenterna icke så tidigt infunno sig vid akademien. I maj anställdes examina, och efter deras slut skedde ombyte af rektor, hvilket egde rum hvarje år och var åtföljdt af ett högtidligt gästabud.

För detta officiella kalas uppgjordes 1642 ett bestämdt program, som noga tyckes hafva blifvit följdt. Der skulle bjudas sex rätter mat, bröd, smör och skinka icke räknade. Efter måltiden icke konfekt, utan endast ost. Af dryckesvaror serveras godt finskt öl och något franskt vin; bestådet rostocker öl, så är vin onödigt; förnämligare skålar kunna dock drickas „måtteligen“ i spanskt eller annat

vin. Inbjudas skola dit högtidligen genom kursorer med spiror hofrättens president, resande notabiliteter, prokansler, alla professorer, landshöfdingen, förste borgmästaren, skolans rektor, akademins skattmästare, adjunkter och notarie. Enskildt kan rektor dessutom bjuda släktingar och en eller två synnerligen goda vänner samt akademi-boktryckaren, bokbindaren och bokföraren (=handlanden), om han så för godt finner; af studenter endast de som passa upp vid gästabudet samt „musikanterna“. Inga fruntimmer få bjudas. Och under inga vilkor får kalaset utsträckas till följande dag.

Den nya akademien med sina stipendier, 960 daler silfvermynt, lockade till sig en stor mängd studenter. Första terminen inskrefvos 249, och snart steg antalet till 300. De fleste voro hemma från Sverige, såsom man af förteckningarna öfver stipendiaterna kan se liksom också af den omständigheten att, då studenterna 1643 indelades i nationer, endast tre sådana bildades för de infödde, medan svenskarne fördelades på sex nationer. Förhållandet mellan ungdomen från de begge länderna tyckes hafva varit godt; åtminstone har jag i protokollen ej funnit mer än en enda konflikt, der man kan antaga att nationalitetskänslan spelat med. Det var då Johannes Monaeus sökte gräl med Petrus Arenius ropande: „tules tänne sinä ruotzin hundzfätt“. Monaeus bestred detta, men sade att tvenne svenska studenter året förut basat upp honom.

De första tiderna spordes ofta klagan att studenterna voro lata. Professor Stodius och professor Kexlerus beklagade sig öfver sina åhörare försumlighet, och allt emellanåt var det i Consistorium tal om någon skild lätting. Upprepade gånger fann rektor sig föranlåten att vare sig muntligen eller genom intimation förmana studenterna i gemen och stipendiaterna i synnerhet att vara flitiga och väl nyttja sin ungdoms tid.

Och var det väl underligt, om den från bygderna komna ungdomen icke alltid fann behag i det stillastående lifvet vid boken? Äfven professorerna sjelfva skolkade någon gång. Tid efter annan anmärkte prokansler eller rektor att professorerna voro försumliga och förehöll dem att göra sin pligt; likaså uppmanade Pehr Brahe till

flit. Consistorium beslöt att pedellerna skulle anteckna de gånger professorerna försummade sina föreläsningar och deröfver hvarje vecka inberätta till rektor, hvilken två gånger om året skulle förmana de försumliga. Man fastställde också plikt för den, som försummade Consistorium. Men bestämmelserna råkade i glömska. Efter en tid upplifvades de, ja, rektor bemyndigades till och med att låta sitt husfolk passa på professorerna. De försumlige hotades till och med af prokansler med sänkning af deras lön. Värst deran var man med medicine-professorn Achrelius, en slarf som högst oregelbundet besökte Consistorium, föreläsningssalen och kyrkan — på sexton år hade man icke sett honom i professorernas kyrkbänk — och därför flere gånger personligen varnades. Men om också en och annan någon gång låtit komma sig försumlighet till last, så har man dock allt skäl att antaga att biskop Rothovius talade sant, då han vid ett Pehr Brahes besök i Consistorium yttrade att professorerna gjort sin pligt.

Akademiens hela inrättning var af anspråkslösaste slag. Föreläsningarna höllos i det gamla gymnasiets hus med dess två hörsalar. Men huset var bristfälligt. Taket höll icke tätt, och fuktigt var der äfven i följd af vattnet, som rann ner från kyrkbacken. Den eldsvåda, som 1656 härjade största delen af staden, skonade icke heller akademien, och stora svårigheter hade man att få allt nödortfeliggen iståndsatt. Anslaget till biblioteket och akademiens alla stipendier för par år användes till reparationen, den så kallade djekne-hjelpen från landsförsamlingarna likaså; men det förslog icke, oaktadt man på allt sätt sökte ekonomisera. Professor Bergius, som ledde arbetet med stort nit, reste sjelf till Loimijoki för att köpa bräder, professor Achrelius till Kakskerta och Pargas för att skaffa tegel och kalk. Man använde gammalt material såsom tegel och fönster, hvilka man sökte få till skänks. Men man blef tvungen upptaga lån af enskild person. En ständig klagan försportes öfver att arbetet gick så långsamt i följd af penningebrist.

Men äfven under lugnare tider hördes samma klagan. En handlande, som lemnat sju och en half aln grönt

klåde till Consistorium efter Pehr Brahes förordnande, hade stora svårigheter att få betaldt, och upprepade gånger klagar qvaestor att inga pengar finnas i fiscus.

Det var ej heller den lättaste sak att från fattiga hemman i aflägsna landsdelar drifva in det som akademien tillkom. Än gingo uppbornsmännen icke ärligt till väga, än hade presterskapet nappat åt sig de fetaste bitarna, än voro bönderna, synnerligen „der uppe i Tavastland“, uppstudsiga och ville icke betala, än hade hemmanen råkat i lägersmål, så der ingenting fans att få. Ofta reste qvaestor sjelf till ort och ställe, och i särdeles kvistiga fall sändes till och med någon professor för att taga noga reda på förhållandena.

Huru allt vid akademien var i sin början och huru litet man får bedöma denna inrättnings verksamhet efter nutida fordringar kan man se redan deraf, att det under nära två år var omöjligt att vid akademien få tryckt en rad. I Åbo, ja i hela Finland fans ju intet tryckeri. De akademiska disputationerna skrefvos rent i 20—30 exemplar af akademins notarie, „hvilket blef besvärligt“. När sedan en boktryckare flyttat öfver från Stockholm, kunde han den första tiden ej trycka mer än ett halft ark i gången med samma stil, och ännu senare ursäktar sig professor Stodius med bristen på grekisk stil för att han icke anställt disputationer. — Biblioteket var också af anspråkslösaste slag, en direkt fortsättning af gymnasiet bibliotek. Det fick visst genom Torsten Stålhandskes enka en betydande tillökning, men under branden led det mycket, stod en tid med sönndrigt tak och var sedan illa skött.

I långt högre grad än nu för tiden utgjorde akademien då en stat i staten med ganska vidsträckta privilegier, och denna stat omfattade icke blott den egentliga universitetspersonalen, professorer, andra tjänstemän och studenter, utan äfven dessas familjer och husfolk samt en stor skara handverkare. Helsingfors universitet har ännu i dag sin egen boktryckare och sin egen apotekare, men Åbo akademi på 1600-talet hade sin egen boktryckare och bokbindare, sin fogde, sin humlegårdsståndare, fiskare, glasmästare, murare, snickare, skomakare och smed, hvilka alla voro befriade från utgifter till staden och jemte sina fa-

miljer och tjenare stodo under akademins och blott under akademins domsrätt.

Noggrant höll man på sina privilegier, och de borgerliga myndigheterna fingo minsann ofta röna obehag för att de ingripit i akademins rättigheter. Då en student, som fört oväsen på gatan, blifvit fängslad af stadsvakten och förd till rådhuset, medan han egentligen bort öfverantwardas åt akademi-tjenärena, blef det stort tumult bland studenterna, och borgmästaren ursäktade sig hos Consistorium för misstaget samt lofvade att den allförnitiske stadstjenaren skulle sättas i tjufkällaren. Och då en annan gång stadstjenarena ungefär samtidigt fängslat professor Bergii dreng och slagit akademi-snickarens enka samt fängslat akademi-skräddarens dräng, hvilken dessutom blifvit sakfäld för att han tagit sig otillåtna friheter i umgänget med fruntimmer, så ansågs „att en skarp action skulle anställas mot borgmästare och råd uti hofrätten; dock till att undfly allt missförstånd blef beslutet att deras stora excesser skulle borgmästaren så förhållas, att derest icke bot skaffades, skulle dem intet längre hållas till godo“.

Borgerskapet var heller icke sent att anmärka när man gjort intrång i dess rättigheter. Vid akademien funnos några gifta studenter, och dessa, hvilka tydligen hade all möda att skaffa sig sin utkomst, hade drifvit något litet handel; åtminstone hade hustrun till en af dem rest till Stockholm och sålt lärft. Derför klagade borgmästare och råd med den påföljd, att de gifta studenterna förmanades att icke drifva handel, utan flitigt höra föreläsningar. — Redan tidigare hade de vållat sina lärare hufvudbry. Det var emot seden vid andra akademier att studenter gifte sig, men å andra sidan „huru kan det vara akademien nesligt, som i sig sjelf är ärligt“. Man åtnöjde sig därför med att förmana dem till stor flit och till att i tid se sig före huru de sig föda måtte.

Mellan professorerna och de borgerliga myndigheterna rådde en viss jalousi. Professorerna hade rang framför borgmästare och råd, och dessa, som naturligtvis erinrade sig den tid, då flere af de andra voro simpla gymnasiilektorer, kände sig kränkta. För att göra borgmästarene

akademin väl bevågna beslöts därför också att professorerna vid förnämligare gästabad, begrafningar och andra högtidligheter skulle gifva dem rum ibland sig; af samma anledning bjöds äfven någon gång andra borgmästaren till rektorskalaset. Men om de någon gång obedda intogo högre platser än dem tillkom, så anmärktes det genast. Rangordningen mellan professorerna och hofrättens ledamöter var omtvistad. Pehr Brahe tillfrågades derom en gång då han infunnit sig i Consistorium, men han sade sig icke kunna väl afgöra det, och mig är obekant huru frågan löstes. — Mycket noga bestämd var rangordningen i kyrkan, der alla hade sina bestämda bänkrum. Men äfven der yppades svårigheter. Än trängde sig akademiadjunktens fru framför en professors fru, hvaröfver hennes man naturligtvis beklagade sig i Consistorium, än yrkade bibliotekarien att få stå framför en yngre professor, än tvekade man om boktryckaren kunde få begagna samma bänk som notarien eller om detta var förklenande för notarien.

Och allt skulle Consistorium afgöra.

Det fans intet område af akademi-personalens offentliga eller enskilda lif, der icke Consistorium med faderlig myndighet ingrep. Då akademi-skomakaren slagit sin lärpojke, så var det hos Consistorium dennes moder besvärade sig och fick rättvisa. Då Thuronius blifvit nämnd professor, beslöts det i Consistorium att han privatim „skulle admoneras om allfvarsamhet uti kläderna“. Då professorskan Terserus illa behandlats af sin man, så var det till Consistorium hon vände sig. — Historien om professor Terserus den yngre och hans fru förtjenar att meddelas som ett karakteristiskt blad ur tidens skandalkrönika.

En dag omtalades det i Consistorium att professor Terserus ämnade gifva sig med salig Jakob Skräddares dotter, Anna vid Gropen. Man tyckte att partiet var något „olikt“, men hvad kunde man väl göra dertill. Det går väl bra, om det är Guds vilja, sade man. Några månader senare hette det att vår professor för en tid sedan dragit sig tillbaka, emedan fästmons rykte ej var det bästa, men att han nu igen börjat sin kurtis. Consistorium tyckte ej om affärens gång och uppmanade genom professor Petrus Terserus att se sig väl före i denna sak, så han ej

komme i någon vidlyftighet, sig sjelf till stor skada och akademien till vanära. Men efter ytterligare några månader var det stor skandal. Professorn höll sig undan och ville icke veta af något äktenskap. Inom Consistorium öfverlade man redan om hvem som skulle blifva hans efterträdare, „om han sig sjelf således kasserade“. Men professorn bad och bönföll. Biskop Rothovius var sträng och obeveklig, men slutligen fick dock vår professor förlåtelse mot att han, då nu saken en gång gått så långt som den gjort, skulle gifta sig med föremålet eller på annat sätt ställa henne tillfreds; dessutom borde han ihågkomma akademien med en ansenlig föräring för all den förgelse han åstadkommit. Så blefvo de ett par, men med husfriden i det nya hemmet stod det icke väl till. Efter några år beklagar sig professorskan inför Consistorium öfver sin mans lif och lefverne. Han dricker, han öfveröser henne med de värsta skällsord, han kör ut henne. Nu senast hade han för en obetydlighet okvädat henne, dragit henne i håret och trampat henne under fötterna. „Och emedan sådant lefverne är ledsamt, deraf hon intet annat vinna kan än förlamad kropp“, beder hon Consistorium om hjälp och råd. Professorn förklarade att han kanske i hastigheten gifvit henne några fula tillmälen, då hon, såsom ofta händt, kallat honom vindögd djefvul, spetelsk hund, Åbo magister, som köpt sig dertill, och mera dylikt, men att han aldrig slagit henne förr än nu senast litet, då hon först burit sig dumt åt och sedan slagit honom blodsår i pannan med sin nyckelknippa; sedan hade hon stängt in honom jemte några vänner, så att han sjelf nödgats krypa ut genom fönstret.

Consistorium öfverlade och beslöt efter flere voteringar att söka åstadkomma förlikning, ehuruval saken var svår och professorskan med rätta kunde sakfällas. Hon inkallades. Man förehöll henne hennes trotsighet, man sade henne att hon borde straffas, men att hon denna gång skulle slippa, om hon ångrade sig och ville vara sin man lydig. Men professorskan var icke böjd för eftergift. Ändtligen „med stor möda och långt öfvertalande“ lyckades man få henne att lofva försoning och bättring. Så afträdde hon och mannen inkallades. Han förmanades

att föra ett nyktert lif och oftare än hittills besöka Guds hus; derpå rådde man honom till förlikning. Han tackade sina kolleger för deras omak och lofvade bättring. Så trädde de begge samtidigt inför Consistorium, räckte hvarandra handen, lofvade glömma det förflutna och aldrig göra så mer. — Huru det sedan gick dem förmåler icke protokollen. Långvarigt blef deras samlif icke, ty Terserus afled något mer än ett år efter denna episod.

Ett dylikt lefverne hörde lyckligtvis till undantagen, men man må icke tro att „förfädrens rena seder“ oblandade stodo att träffa hos dåtidens ungdom. Alltför ofta vittna protokollen om ett ruskigt lif, som skulle tilltala moderna författare.

På bildande och förädlande nöjen var det stor brist i det gamla Åbo. Studenterna uppförde visst då och då, under ledning af en professor, någon teaterpjäs, men så omtyckta dessa nöjen än voro, så ofta — alltför ofta enligt Consistorii åsigt — de än höllos, så återkommo de dock allt för sällan för att fylla luckorna i hvardagslivet eller för att ersätta våra dagars offentliga nöjen. Böcker voro dyra, hågen för läsning icke synnerligen uppodlad, hvad under då att man sökte roa sig på annat sätt. Bröllop och gästabud voro omtyckta förlustelser, och dit gick man objuden. Ofta hände det vid dylika tillfällen att auditorierna stodo tomma, ofta hände det att de objudna gästerna stälde till något spektakel, så att Consistorium slutligen nödgades förbjuda dessa sjelftagna nöjen.

Oaktadt studenterna upprepade gånger varnades för lättja, svalg och dryckenskap samt förmanades att hålla sig från krogar och källare, tyckas de i högre grad än egentligen tillåtet hafva egnat Bacchus och Gambrinus sin dyrkan. Att såsom två österbottningar, Simon Danielis och Andreas Jacobi, dricka sju kannor öl på två man hand hörde visst till undantagen; men öfver hufvud voro dåtidens studenter ett törstigt släkte, som läto det hembrygda ölet sig väl smaka både hos de fashionabla krögarena, Michel Ryttares enka, Palikka och andra, som ock hos vanliga, simpla borgare, hvilka höllo till salu af sin brygd. Hade man icke att betala kontant, så tog man på kredit, och hade man icke kredit, så lemnade man pant.

Borgerskapet varnades visst redan under akademins andra år för att lemna studenterna öl och vin mot pant af böcker eller kläder, men borgarena måtte hafva funnit pant-systemet fördelaktigt, hvarför Consistorium, med tanke på ungdomens bästa, några år senare anhöll hos borgmästare och råd att en liknande uppmaning till borgerskapet måtte å rådstugan offentliggöras.

Men detta hade oförutsedda följder. Magistraten lät offentligen uppläsa Consistorii skrifvelse, hvilket icke var meningen; stadsfogden uttydde den på finska och tillade ett och hvarje ur egen fatabur. Studenterna förgrymmades, i synnerhet de vid akademien studerande svenskarne. De samlades och öfverlade, troligen utanför Tavastull, såsom brukligt var i liknande fall. De skockade sig utanför rektors port nattetid, och det är knappast troligt att de dervid förhöllo sig alldeles stilla. De infunno sig icke på föreläsningar; de sände bud till rektor med anhållan att få se Consistorii skrifvelse till magistraten. Rektor hänvisade dem till Consistorium, och derutanför samlade de sig slutligen. Den ifrågavarande skrifvelsen fingo de höra, hvarpå det förklarades dem hurusom den studerande ungdomen borde betrakta sina böcker och sina kläder såsom militären betraktar sina vapen, taga noga vara på dem och ej sätta dem i pant för öl. Å studenternas vägnar framsteg Petrus Reftelius och tackade professorerna för deras omsorg om studenternas bästa. Det var dock, sade han, mycket förödmjukande för studenterna att såsom drinkare framställas för borgerskapet, hvilket hädanefter väl aldrig skulle låna dem något. — Det var ingalunda meningen, svarade professorerna; liksom det från predikstolen talas om drinkare utan att hela församlingen dermed åsyftas, så ock här; och om några af borgareskapet uppfattade saken på ett så befängdt sätt som ungdomen fruktade, så kunde denna helt säkert undvara dem. För resten vore det bäst att studenterna aktade sig för alla hemliga sammankomster, som pläga intet godt af sig föda, gäfv sig till freds och fitigt besökte akademien. — Oroligheterna upprepades emellertid följande natt, och dagen derpå inlemnade de missnöjda till Consistorium en anhållan att den beryktade skrifvelsen måtte på rådhuset

förklaras. Detta deras uppträdande, tillade de, var ingalunda förestafvadt af uppstudsighet eller olydnad; hellre ville de alla afgå från universitetet än vara utsatta för dylik misstanke. Prokansler, biskop Rothovius, höll emellertid ett förmaningstal till ungdomen, och så blef allt lugnt och bra igen.

Ett slags gästbud inom studentverlden, hvilka i synnerhet den första tiden voro mycket omtyckta, fastän de voro strängt förbjudna, voro de så kallade absolutionsölen eller kornut, novitie-kalasen skulle vi säga. Det sätt, på hvilket de äldre studenterna behandlade sina yngre kamrater, var ej det mildaste, och om ungdomarna försummade att skaffa sig de äldres bevågenhet genom att bjuda dem på ölkalas, så blefvo de formligen misshandlade. Vid dessa absolutionsöl tyckes man hafva låtit novitierna en gång för alla undergå vissa förödmjukelser, för hvilka de sedan voro förskonade. I protokollen säges det ofta att vid dylika tillfällen vissa ceremonier voro i bruk, och dessa voro i all synnerhet förbjudna.

Om dessa ceremonier liknade dem, som Henricus Isaci och Gustavus Gustavi Vöroensis voro utsatta för, så kan man ej undra om professorerna ville undertrycka dem. Henricus Isaci berättade huru han vid besök hos några äldre nationskamrater tvungits att spendera för sig, huru man satt honom ett vedträ under armen och en perta i handen och så tvungit honom att sjelf skänka i, huru han fått öfver tolf örfilar, huru han varit nödsakad ligga på knä och huru han slutligen blifvit körd upp i skorstenen — man hade naturligtvis öppna spisar. Sedan hade man ännu tagit en sten ur muren, tvungit honom att ställa sig på den, men plötsligt slagit undan den, så att han fallit öfver ända. Och hela kvällen kallade man honom kofot och penal. — Den anklagade ledaren vid denna rolighet försäkrade att han sjelf i tiden undergått samma behandling!

En annan ungdom beklagade sig öfver att åtskilliga äldre kamrater en afton sändt bud efter honom och tvungit honom bestå öl, den kvällen tjugo kannor, följande dag tio till tolf kannor; i förtroende hade han fått höra att de beslutit gifva honom par tre örfilar hvar, om han ej

trakterade dem. Vid detta gille tvangs han äfven tända eld på de andras pipor, hvarjemte värden på stället roade sig att kasta af sig skorna och låta gulnäbben krypa under bordet för att draga dem på igen.

Öfver hufvud tyckas dessa ceremonier och misshandlingar hafva aftagit med tiden, men ännu 1664 visade en student i Consistorium en hårtapp, som blifvit honom frånryckt vid ett absolutionsöl.

Slagsmål och „grassat gång“ hörde till ordningen för dagen eller rättare natten. De voro helt säkert i de flesta fall icke uttryck för onda afsigter utan för ungdomens naturliga handlingslust, hvilken icke fann annat fält att visa sig på. Protokollen öfverflöda af berättelser härom.

Ett af de första åren af akademins verksamhet beklagade sig studenterna att de icke kunde gå säkra på gatorna för främmande och inländska köpsvenner och andra sådana, hvilka esomoftast gjorde tumult i staden, sökande efter studenter och andra, dem att skada göra. Senare tyckas rolerna hafva blifvit ombytta och studenterna gått anfallsvis till väga. Otaliga fredliga borgare gick det som Eskil Matson Skomakare, hvilken i Consistorium berättade att studenterna klockan tio på kvällen kommit till hans hus, anfallit det med stenar, ropat „skälm“ och bråkat sönder fönsterluckan, sedan kommit tillbaka klockan tre på morgonen, ropat „hundsfott“ och „skälm“ huggit skrämor i porten med sina värjor och slagit ut fönstren. Otaliga gånger öfverföllos borgare på gatan med skällsord; „madzhund“ var synnerligen användt och ansågs särdeles missfirmande. Otaliga gånger kommo de stridslystna sällarna, när de, beväpnade med värjor, klubbor och störrar, drogo genom stadens trånga gator, i kollision med stadsvakten eller med sina likar. Ofta flöt blod vid dessa nattliga uppträden, men ofta voro de af mera harmlös natur, såsom då man beröfvade stadstrumslagaren hans värja eller tvang obekanta personer att helsa på sig.

När sedan våldsverkarnes eller orostiftarnes skulle ställas till ansvar, och öfver hufvud hvarje gång man hade sak med professorer, studenter eller någon till akademistaten hörande, var det till Consistorium man vände sig. Till Consistorium kommo de förorättade borgarena personligen.

dit medförde de sina vittnen, män, kvinnor och barn, der munhöggos parterna, der uppmanades de till förlikning, der afkunnades domen öfver den akademiska medborgaren. Hvilken skilnad emellan detta Consistorium på 1600-talet, dit Brita Jakobsdotter kom för att af en student kräfva godtgörelse för det hon under tjugo veckor skött och födt hans brorborn och dit hon hade med sig sex hustrur, hvilka vittnade att hon gjort sin sak väl, hvilken skilnad mellan detta Consistorium, der professorskan Terserus uppträdde och anklagade sin man, och våra dagars Consistorium academicum, der professorerne i högtidlig ring kring det stora gröna bordet sitta på sina sammetsstolar och endast hafva porträtt af de tre kejsarena till sällskap.

Skilnad var det också mellan straffen då och nu. Svårare förseelser af den akademiska ungdomen straffades liksom nu med relegation på kortare och längre tid, men eljest voro böter och karcerstraff de mest använda korrek-tiven. Böter, ett välbehöfligt tillskott till universitetets kassa, ådömdes till exempel för slagsmål. För mindre sammanstötningar och större skråll på gatorna fick man betala 3 mark silfvermynt, för fönsterinkastning 12 mark, för blodvite lika mycket; örfilar taxerades till 6 mark stycket; öfverfall af en akademins tjänsteman straffades en gång med 240 dalers plikt och dessutom karcer.

Karcer eller prubban, som denna inrättning då för tiden kallades, ja, den hade vexlande öden och hade kun-nat berätta mycket. Först inreddes en liten kalkbod in-vid kyrkan till prubba, och der måtte icke hafva varit särdeles treffligt. Åtminstone hände det sig en gång, då kursor supit sig full och icke kallat professorerna till Con-sistorium, att han, utom att han förmanades att bättra sig, af Consistorium ålades som straff att sitta i prubban några timmar eller *göra prubban ren*. Men han bad ödmjukeli-gen att „senaten“ måtte honom denna gången för prubban förskona, och han förskonades. Några år senare klagade studenterna att samma kursor använde prubban till stall. Kursor togs i förhör och bekände att han haft sin häst der en natt eller två, och för det taget fick han sjelf gå dit. — Efter branden 1656 kunde den gamla prubban icke användas, ty en spetälsk käring hade under villervallan

efter eldsvådan slagit sig ner der, och man betjenade sig derfor tillsvidare af skolprubban, hvilken intet annat var än ett djupt hål, i hvilket djeknarne släptes in genom en trång glugg. Sedermera fick emellertid professor Bergius en ny prubba färdig, och den tyckes hafva varit särdeles rymlig. Åtminstone sutto der en gång samtidigt sjutton studenter, som råkat i krakel med stadsvakten. De hade egentligen blifvit dömda till böter, men kunde få byta ut böterna mot karcerstraff för en natt. De gingo alla i prubban och gjorde sig der en riktigt glad natt med öl och sång samt förde ett sådant oväsen, att de dömdes till mycket strängare böter, hvilka den gången icke fingo bytas ut mot karcer.

Detta straff ådömdes i allmänhet för lindriga förseelser, oljud på gatorna, okvädinsord, näsvishet mot professorer, ohörsamhet mot kursor, försumlighet att betala böter. De som alls icke kunde betala sina böter — och att öfvermåttan fattiga studenter funnos kan man se deraf, att en student en gång för Consistorium beklagade sig öfver att han inga skor hade — fingo afsitta sitt straff i prubban, hvarvid en natt vintertid beräknades till tre mark, sommartid blott till tre öre. Dessutom användes prubban till ransakningsfängelse. Så ofta studenter voro anklagade för någon större förseelse, skulle de ställa borgen för sig för att få vara fria, eller också hette det „gå i prubban“. Inrättningen betraktades, som lätt kan förstås, med allt annat än blida ögon af studenterna, och under sina nattliga ströftåg uppsökte de med förkärlek detta pinorum, dels för att genom oljud utanför betyga sina instängda bröder deltagande och störa professorernas i trakten nattro, dels för att med stenar och värjor bearbeta porten och visa hela inrättningen sitt misshag; en illa beryktad slagsbult Gabriel Tuderus företog sig till och med att bryta lös karcerdörren och bära bort den.

Råa voro ungdomens seder, men äfven hos professorerna och andra honoratiores stack det vilda, okufvade lynnet ofta fram.

Det hände sig en dag, då teologie-professoren Sveno Wigelius satt i sitt arbetsrum vid sina böcker, att en borgare i staden kom in till honom för att begära för-

klaring öfver några nedsättande yttranden, som man uppgifvit att professorn fält om honom. God morgon, Ers ärevördighet, sade borgaren. Gud välsigne Er, svarade professoren. Men när så borgaren framförde sitt ärende, steg professorn upp från bordet, tog till eldgaffeln, grep borgaren med venstra handen i håret och slog honom mot munnen så han föll omkull, satte eldgaffeln på han hals och frågade: vill du klaga på mig. Nej ingalunda, skona mitt lif, bönföll den andra. Så berättade borgaren. Professorn sade åter att han „med en kindpust tvungit borgaren att salutera“. Säkert är att borgaren kom blödande ut. Troligen kom förlikning i denna sak till stånd.

En annan gång, det var en afton hos fiskal Schäper, blef rektor, professor Thuronus, af hofrättsledamoten Grasse öfverfallen och vid håret dragen ned från stolen på golfvet, och det därför att han tagit en af sina närvarande kollegers parti och råkat säga att dennes motståndare icke talade sant. Detta var naturligtvis en vådlig skymf mot universitetet, och saken togs allvarligt, men bilades sannolikt i all tysthet.

Äfven läsa vi huru physices professorn Thauvonius på ett bröllop råkade i slagsmål med advokatfiskalen Vassenius, och der brukades skällsord, refvos kläder och kastades tallrickar. Ett långvarigt trassel följde häraf, men tyst förlikning ingicks väl omsider, och som ett slags upprättelse åt Vassenius får det kanske betraktas att han vid följande ombyte af rektor genom kursor „med spiror“ inbjöds till den akademiska akten.

Utan att skryta kunna vi säga att våra seder äro mildare än våra förfäders på 1600-talet. Och hvad mera är, vi kunna äfven säga att vidskepelse och lättrogenhet icke mer florera i samma grad som då. Att massan af folket, föga upplyst som den var, var uppfylld af skrock och vidskepelse, är lätt begripligt; men nästan otroligt förefaller det att män sådana som professorerna vid akademien, hvilka helt säkert hörde till de mest belästa och äfven till de mest upplysta i nordén, voro så vidskepliga och skrockfulla, som de gamla protokollen visa oss. Men det är sant, hexeriprocessernas tid i nordén var ännu senare. Ännu sväfvade medeltidens demoner öfverallt i luften, ännu hade

man umgänge med de onda andarna, ännu funno de otroligaste fabler tillit, ännu hade den fria forskningen icke skingrat det mörker, i hvilket medeltidens teologer och skolaster lemnat menskligheten. Undantagsvis funnos klarsynte män, hvilka stodo framför sin tid, och bland dem var Pehr Brahe en. Men få voro de. Universitetets annaler innehålla flere episoder, som vittna om tidens vidskepelse.

Strax i början af akademins tillvaro förekom en dylik affär, som till på köpet gälde en af lärarena, professor Martin Stodius. Universitetets prokansler, biskop Rothovius, anmälde att föräldrarna till en sinnessvag student från Kyrkslätt utpekade professor Stodius som vållande till sonens sjukdom. På denna grund yrkade han på sträng undersökning, så mycket mer som man ren länge misstänkt bemälde professor att befatta sig med magiska saker och att hafva en husande (*spiritus familiaris*), hvarutom han sades understundom vistas i bergen och genom tre betar hafva ingifvit denna student någon galenskap. Anklagelsen, hvilken på den tiden icke var något att skämta med, grep vår professor. Han tackade Consistorium för att saken tagits upp till ordentlig undersökning; han hoppades dervid med Guds hjälp kunna fria sig från dessa hemska beskyllningar. Han hade af ifrågavarande students fader till skänks erhållit en häst och därför tagit sig sonen an samt lärt honom ett och hvarje. Hvad hade han lärt honom? Jo, att skrifva med alunvatten på papper, hvarvid skriften framträder först då papperet brännes; vidare att taga eld från himmelen med solglas, två konster, som i och för sig icke äro skadliga, men dock kunna missbrukas. Derfor hade han också af studenten begärt en försäkran att denna icke skulle lära andra dessa konster och denna försäkran hade Ericus Michaelis också givit, men affattat den på ett besynnerligt sätt, som visade att han tagit intryck af tidens kabbalistiska litteratur. Professor Stodius aflade ed på att han icke uppsatt denna högst misstänkliga skrifvelse, hvilket man också af skriften sjelf kunde se, och att han icke hade sig något bekant om orsaken till studentens sjukdom. Derfor och då alla hans kolleger intygade att de under dagligt umgänge fun-

nit honom hvarken nykter eller drucken gifva anledning till slika misstankar, om han också var godtrogen och gerna pratade om saker, som icke äro så högnödiga, utan eljest lustiga eller till tidsfördrif tjenliga — så frikände den akademiska senaten honom fullständigt från beskyllningen. Och var biskopen dermed fullt tillfreds.

Men tolf år senare dök samma historie upp igen. Man hade Gud vet hvar på nytt fått tag i denna förbindelse af Ericus Michaelis Kyrökieslettensis och stälde Stodius ånyo till svars för den. Dessutom, och det var hufvudanklagelsen, drog man fram att han åt en magister lånat en kabbalistisk bok. Consistorium öfverlade och beslöt enhälligt att på grund af det anförda och då professor Stodius bragt akademien i elakt rykte, han skulle suspenderas från Consistorium, från akademiska exercitier, examina och högtidligheter, så ock från sin professorsbänk i kyrkan — hvilket allt dock underställdes Pehr Brahe till slutligt afgörande. Pehr Brahens svar lät icke länge vänta på sig, och det är helt uppfriskande att se den klarsynthet och fördomsfrihet, som deri uppenbarar sig och som genom motsatsen till Åbo-professorernas enhälliga vota än tydligare framträder. Professor Stodius är en gammal man, skrifver han. Han har alltid fört ett gudfruktigt, stilla och enfaldigt lefverne och väl skött sin tjänst. Det är på intet sätt bevisadt att han missbrukat nekromantiska böcker. Att han haft en sådan betyder ingenting, ty knapt finnes något större bibliotek, der icke dylika förekomma. Han har lånat ut den åt en annan, men dervid är alls icke sagt att han uppmanat den andra att följa dess föreskrifter. Och hvad det beträffar, att akademien skulle råka i elakt rykte för nekromantiska böcker, så blir det ingalunda bättre af att en teologie-professor suspenderas, utan snarare tvärtom. Derfor är det bäst att saken tystas ned och uttydes till det bästa, och professor Stodius blir vid sina gamla rättigheter.

En annan gång förmälde en student inför Consistorium följande hemska tilldragelse som han upplefvet. Han satt vid sin frukost, tog sin knif ur slidan och skar dermed bröd, under det han tanklöst tittade upp mot taket. När han så blickade ner, varseblef han fyra droppar

blod på sin tumme; han trodde att han skurit sig, men det var icke fallet, och när han närmare betraktade knifven, så såg han att det på denna var tjock blod. „Ty syntes rådligt sådant af predikstolen omröra och åtvarna ungdomen.“

Sitt mest betecknande uttryck vid universitetet fick tidens vidskepelse och fruktan för de onda andarna i rättegången med studenten Henrik Eolenius år 1661. Saken förhöll sig i korthet på följande sätt.*) En af Eolenii kamrater Johannes Caroli var under krigsåret 1656 sinnad att taga värfning, men Eolenius afrådade honom och lofvade lära honom *artes magicas*, om han stannade hemma. Kamraten frestades af anbudet och slog krigaretankarna ur hägen, men några magiska konster lärde Eolenius honom icke, ej heller något annat. Löftet sade Eolenius sig hafva gifvit blott för att afhålla den andra från kriget utan allvarlig mening, hvilken han så mycket mindre kunnat hafva, som han med sig sjelf visste att han inga magiska konster kunde. Johannes påminte honom flere gånger, och slutligen skref Eolenius af några stycken ifrån en kabbalistisk bok, *Clavis Salomonis*, visade honom dem och sade: den som vill lära sig den konsten, han måste gifva sig fanen till lif och själ, och somliga blifva deraf svaga i hufvudet. Detta sade han enligt egen uppgift, blott för att afskräcka den andra och blifva honom kvitt, och han sade sig hafva tillagt: Gud bevarar oss båda. Men Johannes förskräcktes, gick hem och skref till honom ett bref, i hvilket han uppsade allt umgänge med honom. Detta bref var liksom ett föregående skrifvet på god latin, fastän Johannes icke var särdeles slängd i romarspråket. — Undersökningen räckte öfver tre månader, men knapt något annat i sak uppdagades dervid än det anförda, oaktadt den husvisitation man anställde hos Eolenius och oaktadt de förhör och korsförhör, för hvilka han var utsatt och hvilka slutade med att han återsändes till karcer, „till dess han bekänner sanningen rundt ut i denna sak“; ja, en gång hotades han till och med med tortyr. Vid den slutliga omröstningen

*) Närmare i R. Tigerstedts uppsats En trolldomsprocess vid det finska universitetet 1661 i Finsk tidskrift tom. X.

röstade fem af professorerne på listidsrelegation, emedan han kommit förargelse åstad vid akademien, medan tre andra, bland dem rektor Svenonius, och dessutom prokansler, biskop Terserus, dömde honom att jemlikt 3 Moseb. 20: 27 mista lifvet.

Biskop Terseri motivering förtjenar att såsom den mest utförliga anföras. Då Eolenius kom till rektors klass i skolan, yttrade biskopen, kunde han så godt som ingenting, men på kort tid förkofrade han sig märkvärdigt, så att han öfverträffade sina kamrater och sedan sina lärare både i latin och orientaliska språk, och det oaktadt han ganska oregelbundet följde med undervisningen. Han har af ungdomen haft lust till *artes magicas* (detta påstående stödde sig troligen på att han under skoltiden gerna satt ensam hemma). Hebreiska och syriska begynte han på egen hand studera en torsdags kväll (dessa kvällar voro skildt egnade för umgänge med de onda andarne) och det med sådan framgång, att han genast kunde skriva syriska så väl som om det varit tryckt. Sjelf hade han sagt sig vara förtrogen med *artes magicas* och lofvat lära en annan dem, men sagt att denne skulle gifva sig den onde i våld. Och denne andre, som hvarken förr eller senare kunnat just något latin, skref strax två felfria latinska bref. (Den gode biskopen fäster intet afseende vid Johannes Caroli egen förmodan att han i dessa bref användt fraser från Eolenii bref till sig). Derfor är det säkert att han brukat *artes magicas* och ingått pactum med den onde. — Och denne samme biskop Terserus var på sin tid en liberal man! Han blef icke många år senare af de ortodoxe teologerne med Svenonius i spetsen undanpetad från biskopsstolen.

Efter den röstberäkning, som då för tiden måtte hafva varit gällande inom Consistorium, blef den slutliga domen att Eolenius skulle mista lifvet. Tveksam var man dock, ty man dröjde länge med domens afkunnande och rådförde sig med hofrätten. Den förut omnämde professor Thuronius begärde före domens afkunnande att få aflägsna sig, emedan han icke med godt samvete kunde sitta öfver den domen, men då detta icke tilläts, antecknades till protokoll hans energiska protest. Så afkunnades domen, och Eolenius levererades åt slottsvaktmästaren.

Den upplyste Per Brahe gjorde allt hvad i hans för-
måga stod för att rädda Eolenius och lyckades mildra do-
men, men icke ens hans mäktiga ord kunde hindra att den
olycklige studenten blef underkastad offentlig kyrkoplikt.

* * *

Den bild här lemnats af förhållandena vid Åbo aka-
demi är ofullständig. Den vetenskapliga och literära verk-
samheten vid universitetet har alls icke berörts. Men der-
om innehålla protokollen så godt som ingenting. Hufvud-
saken är sålunda borta. Kanske dock att denna skildring
i spridda drag af kulturförhållandena i flydda tider skall
derom gifva en föreställning åt den, som ej genom histo-
riskastudier känner dem och som ej har tillfälle eller lust
att sätta sig in i de vidlyftiga protokollen.

Freder. Elfving.

Ett omslag i vår fattigvårdsfråga.

Ända till senaste tider har lagstiftaren ej mindre än
den praktiske kommunalmanen sett sig nödsakad att på
fattigvårdens område i brist på säkra hållpunkter åtnöja
sig med ett temligen tröstlöst experimenterande. Frågans
komplicerade natur, all den både ekonomiska och humani-
tetshänsyn, som härvid måste komma i betraktande, lägger
svåra hinder i vägen för en tillfredsställande reform. Ett
studium af äldre tiders fattigvårdsförhållanden erbjuder
många och mycket af intresse och vore särdeles egnadt att
belysa dessa svårigheter. Ämnet har också bearbetats bland
annat i J. J. Nordströms Bidrag till den svenska samhälls-
författningens historia samt i J. W. Rosenborgs afhand-
ling om fattigdomen och allmänna fattigvården i Finland,
till hvilka hänvisningar vi inskränka oss.

Af de kungörelser och förordningar, som efter år 1809
utfärdats i Finland, såsom kungörelserna angående tigger-
riets hämmande 1817 och 1822 samt fattigvårdsförordnin-
garna af 1852 och 1879, är den sistnämnda gällande lag och
tillika den första på detta lagstiftningsområde, som tillkom-

mit med ständernas medverkan. Regeringens proposition i ämnet till 1877—78 års ständer och ekonomiutskottets deröfver afgifna betänkande med åtföljande reservationer redogöra för de mångahanda olägenheterna af bestämmningarna i 1852 års förordning.

Nämnda proposition konstaterar att de bidrag fattigvården af kommunen kräft år ifrån år på ett betänkligt sätt ökats. Och ehuru orsakerna härtill hufvudsakligen vore att söka i förhållanden, som ej stode i omedelbart samband med då gällande fattigvårdslagstiftning, så hade samma lagstiftning likväl ansetts innehålla bestämmingar, hvilka dels ej tillbörligen afsågo samhällets rätt att hos en hvar af dess medlemmar påräkna nödig omtanke för framtida bergning, dels beträffande fördelningen af fattigvårdstungan följde grundsatser, som stundom icke öfverensstämde med rättvisa och billighet. Äfven utskottsbetänkandet framhåller nödvändigheten af att underkasta ifrågavarande lagstiftning, såsom lidande af väsentliga brister, en omfattande revision, ehuru visserligen meningarna syntes vara delade om hvad som borde sättas i stället. De missförhållanden, hvilka man velat lägga då gällande lagstiftning för fattigvården till last — ökade fattigutskylder, tilltagande böjelse hos den så kallade lösa befolkningen för ett kringstrykande sysslolöst lefverne och obenägenhet att tänka för sig sjelf samt genom arbete och sparsamhet bygga sin ställning — berodde af flere orsaker, än att de skulle kunna blott genom förändrad fattigvårdslagstiftning afhjelpas. Under all den oklarhet, som ännu syntes råda öfver frågorna på detta område, framstodo likväl några anningar, som allt mera tillvunnit sig ett allmännare erkännande och på hvilka utskottet därför ansåg lagstiftningen kunna bygga. Främst den af fattigdomens historia ekräftade erfarenheten, att säker utsigt att vid behof erhålla bergning vid fattigvård är i hög grad egnad att underhålla, ja till och med öka armodet. Der understöd af allmän fattigvård kan med säkerhet påräknas och i nöd till med lagens tillhjälp utkrävas, der saknas, säger utskottet, en mäktig och för slappa naturer väl behöflig drift till sparsamhet; der förslösar mängen, gifvande efter stundens lockelse, äfven den del af sin arbetsförtjenst,

som kunde besparas för kommande dagars behof, och der alstras lätt den moraliska förnedring, som icke drar i betänkande att hellre tigga sitt bröd eller lita på fattigvård än underkasta sig ihärdigt arbete och de umbäranden, som ofta nog äro vilkor för en betryggad ställning i framtiden. — I rent ekonomiskt hänseende åter hafva fattigunderstöden, i samma mån de antaga karakteren af att supplera arbetslönerna, till påföljd att tvärtom trycka ned dem, hvilket naturligtvis ytterligare bidrar till ökandet af de fattigas antal.

Den betänkligaste bristfälligheten i 1852 års förordning låg just deri, att den ej tagit tillbörlig hänsyn till ofvannämnda omständigheter, ehuru troligen äfven en dess syftemål icke motsvarande tolkning och tillämpning samt i öfrigt bristfälligt handhafvande af fattigvården gjort sitt till för att öka de öfverklagade missförhållandena. Derfor ville man äfven vid det nya lagförslagets uppgörande främst i möjligaste mån inskränka samhällets skyldighet att å: nödställda lemna hjälp, för att äfven härigenom söka manaden enskilde till arbetsamhet och omtanke. Och då det uppväxande släktets sedliga uppfostran är af största vikt för samhället, hade i förslaget uppoffringar från fattigvårdssamhällets sida företrädesvis påkallats för sådana barn under femton år, hvilka saknade annan omvårdnad. Dernäst voro vansinniga, vanföra och af långvarigare sjukdom eller ålderdomssvagheter lidande upptagna bland dem hvilka samhället egde förhjelpa till vård och nödtorftigt underhåll. Alla andra nödställda hade deremot ej obetingad rätt till hjälp af samhället, utan var åt detta öfverlemnadt att genom sin fattigvårdsstyrelse efter pröfning och i enlighet med de grunder hvarje särskildt samhälle för sig i sådant afseende antagit, tilldela understöd åt dylika nödställda, hvilka dock ej, ifall sådan hjälp vägrades dem, egde klaga deröfver å annan ort än inför sjelfva fattigvårdssamhället, och ej, såsom förut, hos guvernören i länet. I samklang med de öfriga inskränkningarna i fattigvårdssamhällets skyldigheter mot sina fattiga står äfven den afvikelsen från 1852 års förordning, att fattigvårdsstyrelsen befriades från skyldigheten att vid större och allmännare nöd söka anskaffa arbetsförtjenst åt nödställda arbetsföra personer.

utan egde den i sådana fall endast hemställa till samhället om vidtagande af de åtgärder, hvilka af nöden kunde föranledas. I stället upphäfdes nu omsider de i 1817 och 1822 års tiggarföfattningar stadgade och i 1852 års förordning bibehållna inskränkningarna beträffande arbetsföra personers rätt att utom sin hemort söka tillfälle till förvärf och uppehälle.

Det lifligaste meningsutbytet i frågan föranleddes af den artikel i regeringens proposition, enligt hvilken bristande belopp för fattigvårdens bestridande skulle tillskjutas af samhällets medlemmar antingen in natura eller i penningar efter de grunder, som för kommunala utskylders erläggande voro stadgade. Sålunda skulle alla de många, hvilka icke hade den inkomst att några kommunala skattören kunde påföras dem, hafva undgått hvarje afgift till fattigvården. Vid frågans behandling yrkade flere att en personel fattigafgift borde fastställas, hvarvid såsom skäl för ett sådant stadgande anfördes, att det vore af vigt att hvarje medlem af kommunen, om ock blott med ett obetydligt belopp, komme att bidra till fattigvården. Härigenom skulle äfven medlemmarna af de samhällsklasser, från hvilka fattighjonens företrädesvis utgå, medan de äro arbetsföra komma att i någon mån lemna bidrag till fattigvården. Andra deremot ansågo just sistnämnda omständighet egnad att bidra till uppkomsten af den föreställningen hos den obemedlade klassen, att fattigvården är ett slags lifräntestalt och deras förut erlagda fattigafgifter insatser, dem de äro berättigade att åter utfå i form af fattigförsörjning. Förordningen af 1879 kom till stånd genom en sammanjemkning af dessa stridiga åsikter; der stadgades om bidrag till fattigvården, att det bristande beloppet skulle tillskjutas såväl efter de grunder, som för kommunala utskylders erläggande äro stadgade, som äfven genom en af fattigvårdssamhället bestämd personel afgift, hvilken erlägges af samhällets samtliga arbetsföra medlemmar, som fyllt femton år.

Tillika — dermed komma vi de sista åtgärderna i frågan närmare — lemnade förordningen de särskilda kommunerna temligen fria händer att ordna sin fattigvård efter ortens sed och förhållanden genom ett fattigvårdsregle-

mente, som hvarje fattigvårdssamhälle egde att för sig uppgöra och underställa guvernörens i länet fastställelse. Med stöd af den kommunerna sålunda lemnade friheten att inom lagliga skrankor anordna fattigvården såsom de finna det lämpligast och för sig fördelaktigast, har denna angelägenhet numera inledts på en åtminstone hos oss härintills nästan okänd bana genom ingenjören G. A. Helsingius, i hvilken saken funnit en lika varmhjärtad som nitisk saksförare. Sin verksamhet på detta område begynte hr Helsingius redan för några år tillbaka, då han under signaturen Göran Smed i „Nya Pressen“ publicerade en artikelserie, hvori han på ett värtaligt sätt fäste allmänhetens uppmärksamhet på de många missförhållanden, som vidlåda vår fattigvård och delvis äro af den svårartade beskaffenhet, att de måste betraktas såsom en skamfläck för ett civiliseradt samhälle. Detta upprop väckte allmän genklang i landet och föll i god jordmån. Genom ett ganska rundligt anslag af statsmedel bereddes hr Helsingius tillfälle att under en omfattande studieresa såväl inom hemlandet som utrikes taga närmare reda på hithörande förhållanden, och resultatet af dessa forskningar har han sedermera sammanfattat dels i talrika uppsatser i tidningarnas spalter, dels i en till senten inlemnad reseberättelse. Åtskilliga af landets kommuner ha jemväl med sällspord liflighet vidtagit en tidsenlig omorganisation af fattigvårdsväsendet, och hr Helsingius har af regeringen satts i stånd att fortfarande odeladt egna sig åt detta fruktbringande arbetsfält.

Tyngdpunkten i hans system kan angifvas med ett enda ord: fattiggårdar. Det är hufvudsakligen den under det senaste decenniet i Skandinavien vunna lyckliga erfarenheten af fattiggårdars införande, „såsom varande det bästa af alla härtills kända och bepröfvade försörjningssätt“, som föranledt honom att söka genomföra detta system äfven i eget land.

Fattiggårdarna få ej förvexlas med de härtills hos oss förekommande försörjningsanstalterna: fattighus, arbetsstugor och dylikt. Fattiggårdar äro sådana fattigvårdsanstalter, hvilka äro förenade med jordbruk. Jordbruk å egen, till fattiggården hörande mark är det, som hufvud-

sakligast skiljer det nya systemet från de äldre. Att förskaffa fattighjonen lämpligt arbete har hittills erbjudit de största svårigheter, enär flertalet hjon vanligen äro okunniga i de olika arterna af handsöjd, den enda sysselsättning man härtills kunnat erbjuda dem. I fattiggårdarna deremot kunna hjonen, särdeles under den varmare årstiden, efter enhvars krafter och förmåga sysselsättas med lättare jordbruk, odling af rotfrukter, trädgårdsskötsel med flere slag af utarbeten, hvilket naturligtvis för dessa samhällets olycksbarn erbjuder en välgörande omvexling för själ och kropp efter de långa vintermånadernas stillasittande lif inomhus. Såsom inarbete rekommenderas för de kvinnliga hjonen: strumpstickning, kardning, enklare sömnad, dunspritning och dylikt; för de manliga åter drefspritning, hopklistring af tändsticksaskar, enklare träslöjd samt särskilda handtverk, såsom skomakeri, skradderi och så vidare.

Samtliga i en dylik anstalt inhysta personer måste vänjas vid regelbunden sysselsättning, äfven de svagare åtminstone under kortare stunder af dagen. Oafsedt det ofta nog icke oväsentliga bidrag till bestridandet af anstaltens utgifter, som härigenom vinnes, är arbetet en nödvändig betingelse för upprätthållandet af ordning och disciplin bland den hop af personer, som här sammanförts under samma tak. Många af hjonen äro vid sitt inträde vana vid arbetslöshet, osnygghet och ett lättjefullt lif, åtskilliga dessutom i moraliskt hänseende ganska lågt sjunkna. En anstalt, som befriade dem från hvarje arbete, eller rättare dömd dem till sysslolöshet, kunde därför ej blifva för dem annat än i högsta grad förderbringande.

Så allmänt nödvändigheten än erkännes, att med fattigvårdsanstalterna förena en större eller mindre jordlott, har man likväl icke kommit till någon bestämd åsigt om storleken af det erforderliga jordstycket. Dock synes den uppfattningen på de senaste åren blifvit allt mer allmän, att man för detta ändamål icke bör inköpa för stora jordlägenheter. Det torde nämligen i utlandet ej visat sig ekonomiskt förmånligt att under fattiggårdens bruk hafva större jord än hvad fattighjonen sjelfva med lejd hjälp kunna medhinna att bebruka. Ett eller par tiotal tunnland äro i de flesta fall tillräckliga för behovet. Förutom

prisskilnaden talar härför äfven den omständigheten, att man lätt finner ett mindre jordområde till salu & lämpligt ställe. Det är nämligen af flere anledningar ingalunda likgiltigt huru en fattiggård placeras. Väljer man en aflägsen trakt af socknen, blir uppsigten öfver förvaltningen försvårad och oftast otillräcklig. Bäst torde det vara att så vidt möjligt förlägga anstalten till socknens centrum, invid kyrkobyen eller der kommunalstämmorna i allmänhet hållas.

Bland de invändningar, som blifvit gjorda mot fattiggårdarnas införande i vårt land, är den förnämsta den, att fattigvården härigenom skulle fördyras och sålunda blifva öfver höfvan betungande för kommunerna. Detta påstående torde väl dock få betecknas såsom lindrigast sagdt obevisadt, enär man ju hos oss saknar nästan hvarje erfarenhet i detta hänseende. Visserligen kräfver sjelfva öfvergången till det nya systemet ett visst kapital för inköp af jordlott, betäckande af anläggningskostnaderna med mera. Men dels kan en sådan anläggning, om blott nödig sparsamhet iakttages, i de flesta fall fås vida billigare än man allmänt tyckes föreställa sig, dels blir bördan häraf mindre kännbar genom statslån, hvilka gerna utgifvas och hvilkas afbetalning är fördelad på en längre följd af år. För fattigare och mindre kommuner står dessutom enligt 1879 års förordning den utvägen öppen att, derest de ej ensamma mäktat uppställa en fattiggård, förena sig med en eller flere grannkommuner om anläggandet af en gemensam sådan.

Om man till och med vill antaga att genom fattiggårdssystemet kostnaderna för hvarje enskildt fattighjon komme att ställa sig något dyrare än härtills, så kommer å andra sidan med all säkerhet denna omständighet att mer än väl uppvägas derigenom, att understödstagarnes antal minskas. Ty, såsom fattigvårdsförvaltningen för närvarande för det mesta är ordnad, måste frestelsen vara stor för allehanda arbetsfört folk att söka komma sig till ett oberättigadt understöd af fattigvården, medan den regelbundna ordningen och det ständiga arbetet å en fattiggård verkar för alla lättjefulla och oordentliga personer långt mera afskräckande än den tarfligaste kost och de uslaste bostäder. Dertill kommer att fattiggårdarna beröfva dem deras frihet. Det har sålunda konstaterats att

de fattigas antal, öfverallt der fattiggårdar kommit till stånd, varit i hastigt nedåtgående.

Å andra sidan åter beredes genom dessa anstalter åt alla verkligt behöfvande — sjuka, ålderdomssvaga, dårar och andra, hvilkas kringsändande „på rota“ af flere orsaker är i grund förkastligt — en bättre vård än den som hittills kommit dem till del. En vigtig förutsättning här för är dock att de personer, som antagas att förestå en fattiggård, äro såväl å hjertats som förståndets vägnar särskildt lämpade för en sådan verksamhet. Att med allvar och bestämdhet kunna öfvervaka ordningen bland en hop människor med så olika föregående lefnadsbanor, att med välvilja och ömhet vårda sjuka och ålderdomssvaga, med förstånd och urskilning leda dylika bräckligas sysslor och dervid skilja mellan verklig oförmögenhet till arbete och låtsad sådan eller lättja, samt att slutligen öfver det hela kunna upprätthålla ordning, sedesamhet och renlighet: allt detta erfordrar en särskildt intresserad persons odelade arbete och uppoffrande hängifvenhet. Dertill måste föreståndaren hafva någon förmåga att handhafva en landtgårds ekonomi. Dessa egenskaper hos en föreståndare ställer hr Helsingius obetingadt framför blotta insigter i jordbruk och handslöjd samt förmåga att undervisa, ifall allt det goda ej kan anträffas hos en person.

I alla dessa yrkanden ligger icke en fordran på en så radikal omgestaltning af vår fattigvård, att den hädaneftter helt och hållet skulle förläggas till fattiggårdarna. Tvärtom är det lämpligast att derjemte delvis bibehålla utackorderingssystemet och undantagsvis äfven, ehuru med betydande inskränkningar, utdelandet af tillfälliga bidrag åt understödstagare i deras hem. Enligt regeln borde likväl samtliga *fullvuxna* fattighjon hänvisas till fattiggården. I vissa fall kunna dock äldre fattighjon med fördel såväl för fattiggårdens ekonomi som för hjonens trefnad underhållas genom utackordering. Man finner nämligen ofta att en arbetslös, vanför gubbe eller gumma i sin hemtrakt vårdas af någon anförvandt eller gammal vän, hvilken då af fattigvården åtnjuter skäligen ersättning derför. Likaså böra i allmänhet fattiga barn utackorderas i privata familjer, då den kasernartade uppfostran i fattiggården för

det uppväxande släktet erbjuder många vådor och barnen genom denna uppfostran icke danas till lämpliga tjänare och tjänarinnor. Lifvet i fattiggården måste sjeffallet blifva helt annorlunda än det på bondhemmen. Den tarfliga bondstugan, der de sedan erhålla sin första tjänst, förefaller dem främmande, kanske motbjudande; vid lefnadssättet, arbetet och sysslorna der äro de ovana. Vidare kunna dessa fattiggårdsbarn aldrig skapa sig ett begrepp om ett verkligt hem; de få aldrig en aning om föräldrakärlek och om syskontillgifvenhet. På deras lott har endast fallit en ringa bråkdel af en aflönad vårdares eller vårdarinnas maskinmässiga eftersyn, fördelad som den varit på flere tiotal gelikar. Dertill kommer att den omedelbara öfvergången från det strängt bevakade lifvet i uppfostringsanstalten till friheten derutanför är förenad med stora faror. Under språnget från barnkammaren ut i lifvet gå tusende individer förlorade för hela sin framtid. Slutligen har man anmärkt att barnhemmen ofta under långa tider af året blifva formliga sjukhus. Barnsjukdomarna, messling, vattkoppor och annat, göra sitt inträde i anstalten och angripa då större delen af barnen, äfven om särskild sjukhusbyggnad finnes, hvilket då i hvarje händelse blir nödvändigt.

Utackorderingen af barn har härtills bedrifvits på flere olika sätt. Sålunda har man på en del orter träffat aftal med fosterföräldrarna för endast ett år i sender, å andra åter funnit det förmånligare att med ens utackordera barnen tills de nå den i lag stadgade åldern 15 år, då de icke längre äro understödsberättigade, utan måste hjälpa sig fram på egen hand. Det förra sättet har det goda med sig, att nämnden eller fattigvårdsstyrelsen, i händelse den ej är belåten med barnets vård å ett ställe, utan några omgångar eller svårigheter kan borttaga det och öfverlemna det i andra händer. Deremot medför en sådan utackordering på kort tid den olägenheten, att förhållandet mellan fosterföräldrarna och fosterbarnet i de flesta fall ej blir lika intimt som då båda parterna från början veta att de för en längre tid få behålla hvarandra. Äfven har man hört anföras att föräldrar icke anse det löna mödan att inöfva barnen i något arbete, slöjd eller handtverk, då det är ovisst om de sjelfva få draga nytta deraf. Af denna orsak

finner man äfven att handverkare icke gerna välja sig lärgossar bland „fattigbarnen“, för hvilkas uppehälle de dockinge ersättning; de äro osäkra om att få behålla dem.

Dessa olägenheter försvinna då man med ens utackorderar barnet till nådda femton års ålder. Enligt det gamla systemet har ett sådant förfarande likväl det emot sig, att ifall barnet af fosterföräldrarna vårdslösas, något som sjelfallet ofta är svårt att leda i bevis, fattigvårdsstyrelsen i flere fall endast genom många och långa omgångar kan bryta kontraktet och få barnet flyttadt till ett annat hem. Hr Helsingius föreslår därför följande medelväg: man utackorderar barnet för ett år i sender, men stadgar tillika i kontraktet att barnet för följande år icke må fräntagas fosterföräldrarna, om dessa kunna bevisa att barnet erhållit tillbörlig vård, undervisning och uppfostran, och såvida deras ersättningsanspråk icke obilligt stegras.

Enligt nu gällande fattigvårdsförordning upphör kommunens skyldighet att försörja sina minderåriga fattiga, när dessa fyllt femton år. Man tyckes dock temligen allmänt vara af den åsigten, att samhället derefter fortfarande borde taga hand om barnen, tills de uppnått en mera mognad ålder. Ty just under de åldersår, som följa närmast efter det femtonde, äro ofta nog såväl gossar som flickor i behof af den bästa eftersyn. Få barnen t. ex. ända till fyllda aderton år förblifva hos samma fosterföräldrar, kan deras arbete under de senaste åren utgöra en icke ringa ersättning för den under de späda åldersåren dem lemnade vården.

Det är klart att framgången af utackorderingssystemets allmänna genomförande med afseende å barnen i främsta rummet beror derpå, att deras vård och uppfostran i fosterhemmen underkastas en regelbunden och noggrann kontroll. Nu gällande fattigvårdsförordning har fritagit presterskapet från det dem sedan äldsta tider anförtrodda handhafvandet af fattigvården och särskildt dess ekonomiska del. Likväl lemnas kyrkoherdarne rätt att fortfarande delta i fattigvårdsstyrelsens förhandlingar och beslut, hvarjemte presterskapet åläggas att skaffa sig upplysning om nödlidande inom kommunen och särskildt om barn, som i hemmen icke erhålla behörig vård, samt att i anledning deraf vidtaga de åtgärder, hvartill omständigheterna för-

anleda. Emellertid synas presterne numera endast undantagsvis befatta sig med fattigvården. Hr Helsingius anser det för sin del bäst att ingen särskild fattigvårdsstyrelse utses, utan att fattigvårdens skötsel öfverallt uppdrages åt kommunalnämnden. Vid detta ansvarsfulla uppdrags handhafvande bör nämnden till biträden erhålla ett nödigt antal förtroendemän. Enligt förordningen bör hvarje fattigvårdssamhälle indelas i ett antal områden, hvilka hvar för sig stå under uppsigt af en tillsyningsman. För att komplettera tillsyningsmännens verksamhet föreslår hr Helsingius införandet efter utländskt mönster af särskilda „inspektörer“, med åliggande att ett visst antal gånger årligen på oregelbundna tider besöka utackorderade barn i deras hem, der göra sig förvissade om deras vård samt derjemte genom anställt förhör undersöka deras kunskaper och framsteg, hvarom anteckningar göras i en enkom därför afsedd journal. Till inspektörer ha framför andra folkskolelärare visat sig väl lämpade. Dessa företaga på lediga stunder och söndagar äfvensom under ferierna sina inspektionsfärder. På de flesta orter i utlandet torde de härför ej åtnjuta annat arvode än billig ersättning för skjuts och kanske äfven någon gång ett mindre dagtraktamente. Är kommunen icke alltför vidsträckt, blir denna kostnad i alla fall ringa i jämförelse med de fördelar, som genom en sådan anordning vinnas. Ty der sådana inspektörer varit i verksamhet, har vården af barnet undergått en genomgående förändring. Man tar icke mera barn till sig för att bedrifva deras uppfödande som en affär. Dylika spekulanter, som till och med varit oförmögna att meddela barnen någon undervisning, anmäla sig icke vidare; i stället få barnen ett hem hos personer, som verkligen intressera sig för deras väl och vilja gifva dem en god uppfostran.

F. v. Wright.

Lilli skall på bal.

Köröken Lilli skall på balen,
o hvad hon är glad deråt!
Nyss hon speglat uti salen
i trymån sin hela ståt.

Men det ringde i tamburen,
Gud hon har ej skorna än —
Blixtsnabt in i jungfruburen
lilla elfvan for igen.

Han som ringde i det samma,
det var hennes kavaljer.
Honom underhåller mamma
nog en stund — och Lilli ler.

— Kom då Stina, är du färdig
snart med skorna, ha de band?
Lilli sticker fram helt värdig
foten utom fällens rand.

När hon så helt makligt sitter,
låter sätta skorna på,
skor med spännen, band och glitter —
blir hon plötsligt tankfull då.

Stina, flickan, ung till åren,
fager i sitt gula hår,
är för henne ungdomsvåren
idel möda år från år?

Hvarför får hon aldrig njuta
nöjets tjusning, glädtigt varm? —
Lillis bara armar luta
sig mot stolens sidenkarm.

Hennes blickar, nyss så ljusa,
skimra nu i annan glans,
och för stunden kan ej tjusa
väntad bal och väntad dans.

— Fröken, nu är allt till rätta,
ljuder plötsligt Stinas röst
frisk, så nästan den kan lätta
tyngden ifrån Lillis bröst.

Lilli trycker Stinas händer.
— Tack, hon säger, nästan ömt.
Än ett hvarf hon kring sig vänder,
Stina säger „intet glömdt“.

Upp slås dörrn, och Lilli träder
dubbelt skön i salen in.
Mamma sig i sinnet gläder
öfver kavaljerens min.

Och hon önskar mycket nöje
både dam och kavaljer;
ingen ser ett tårfylldt löje,
som i Lillis anlet ler.

Jonatan Reuter.

Vadstenanunnan.

(1498)

Andäktigt nyss hördes aftonsången
ur klosterbyggnadens bönkapell.
Nu tystnad inträdt i nattens följe
och sökt sig skydd i dess svarta hölje,
det växer skuggor i alla gångar
och råder mörker i hvarje cell.

Om dessa murar förmådde tala,
hvad skulle framgå ur deras bikt?
Der köttet dödats och sorger gråtit
och ånger klagat och Gud förlåtit,
der djerfdes älska en gång en kvinna,
som egde ord för sitt hjertas dikt.

I helgad jord som förteguna vittnen
stå träna frusna i snöig drägt;
de stundom varsnat i stilla nätter,
der ett af tornen åt gården vetter,
hur bakom gallret för isigt fönster
försvunnit ljus först i morgonväkt.

Säg, glömmet riddaren Axel Nilsson,
att Ingrid Persdotters tro han fick? —
Ett bref hon präntar med trägen möda,
och handen darrar och kinder glöda,
det bor en ömhet förutan like
i hennes tårade, sänkta blick:

„Du allra ljufvaste hjertans glädje,
min lefnads sommar och sol du är.
Jag mins så väl hur du sist i lunden
på harpan lekte i aftonstunden,
när tyst jag satt på ditt knä och tänkte
att mer än allt du mig blifvit kär.

Ack, mången verldslig och vågad tanke
förstulet faller mig ofta in.
Här är så kvaft i S:t Brittans kloster,
jag läser illa mitt Pater noster,
i sjelfva messan du kommer för mig
så stark och täckelig, vännen min.

Jag aldrig vore i detta fångsel,
om ej föräldrarna velat så,
ändock jag dig hörer till med rätta. —
Nu får du hemligt från mig en hätta,
som sjelf jag virkat i ängslans stunder
af fina guldband och gyllentrå.

Så sant mig Gud och vår kärlek hjälper,
vill din jag vara i ve och väl.
Om du dör förr af oss båda, åter
och åter troget jag dig begråter,
men går jag förr utur denna världen,
då bedje du för min arma själ.“

Vik trolska, syndiga känsla hädan!
(Hon blir förunderligt sorgset stämd,
men snart igen i dess armar fången.)
Tyst! . . gå ej smygande steg i gången
och hördes icke en nyckel famla?
(Hon släcker ljuset och lyssnar skrämnd.)

Nej, allt är lugnt inom dessa murar,
här vakar ingen i klostret mer.
Der ute kölden förgått omsider,
och blåsten yrande flingor sprider —
en ordlös bön, och hon lutar sakta
i flyktig slummer sitt hufvud ner.

Den unga nunnan så rikt fann uttryck
för all sin längtan, att ögat gret.
När därför länge hon sjelf i griften
haft ro, så lefver och älskar skriften,
hvars blyga, hjertliga tankar föddes
i sena timmar och ensamhet.

Mikael Lybeck.

I bokhandeln.

K. G. Leinberg: Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening. H:fors 1886. (Skrifter utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland III.)

Prof. Leinberg har under de senaste åren gjort sig känd som en i sanning rastlös utgivare af handlingar och smärre uppsatser belysande det finska skolväsendets öden under framfarna dagar. Med den nu utgifna publikationen har han upptagit en annan gren af häfdaforskningen, teckningen af den kristna odlingens småningom timade utveckling i vårt land och af de förändringar den ecklesiastika indelningen under tidernas lopp genomgått. Det är ett drygt arbete som nedlagts inom ramen af dessa 159 sidor, frukten af omfattande källstudier och noggranna detaljundersökningar.

Arbetet är afsedt att vara en lätt användbar uppslagsbok för den som önskar taga notis om våra församlingars „ålder, utbildning och utgrening“. Förf. angifver endast de viktigaste data och ger härigenom boken en möjligast sammanträngd form; han använder en genealogisk uppställning med olika stilsorter med mera och åskådliggör sålunda på ett redigt och i ögonen fallande sätt förhållandet mellan församlingar af äldre och nyare datum samt urförsamlingars förgrening i flere eller färre filialförsamlingar. Förf. söker, såvidt tillgängliga källor det medgifvit, utreda tidpunkten för de särskilda församlingarnas uppkomst och upphörande, när de första gången omnämnas vare sig såsom moderkyrko- och kapellgäll med egen kyrka och prest eller blott som byar och gårdar. Der något kloster, predikohus, bönehus eller annan kyrklig inrättning stått att anträffas, har förf. upptagit dem samt om dem angifvit de nödigaste data. I slutet af boken finnes bifogad ett slags genealogisk stamtafla, hvarur bland annat framgår att inalles 130 församlingar uppkommit redan under medeltiden samt att i ett fall moderförsamlingens filiation gått så långt, att ett nuvarande pastorat (Keitele) härstammar i femte led från sin urförsamling. Som bilaga har förf. publicerat ett „Register oppå de sochnar, som liggia under Åbo biskops stift“, ett dokument hvilket, ehuru känt af äldre historieskrifvare, ännu icke förekommit i tryck och hvars tillkomst utg. förlägger till tiden 1600—1640.

De källor, på hvilka förf. grundat sitt arbete, utgöras af Åbo domkyrkas under tryckning varande svartbok, Porthans, Tengströms, Strandbergs och Lagus' kardinalarbeten i ecklesiastikväsendets historia, vidare af tryckta handlingar, disputationer,

monografier med mera. Huruvida förf. på något sätt sökt kontrollera riktigheten af de uppgifter han hemtat ur sitt ymniga material kunna vi ej säga. Till gagn för arbetet hade det otvifvelaktigt ländt, om förf. jemte sina tryckta källor äfven anlitat hjälpmedel ur arkiven, ty om ock arbetet i sin helhet icke hade undergått någon förändring härigenom, så hade säkerligen ett antal notiser blifvit modifierade och kanske mera pålitliga. Så vilja vi t. ex. nämna att Säresniemi by, hvarur Säresniemi pastorat utgått och hviken förf. (sid. 110) anträffat i tryckta källor redan år 1579, i kronans räkenskaper förekommer, så vidt vi vid ett flyktigt genomgående af dessa kunnat finna, åtminstone i början af 1570-talet. Degerby omnämner förf. (sid. 69) som upptagen redan i Jesper Mattsson Krus' förteckning af år 1613; den nämnes redan i skatteboken af år 1540. Det nya fattighuset i Åbo, som förf. anträffat år 1654 (sid. 11), omnämnes i stadens domböcker inemot 10 år tidigare. Dessa och andra småsaker inverka visserligen icke på arbetet i dess helhet, men de visa att förf. ökat värdet af sitt verk, om han jemte användandet af sin tryckta litteratur också varit i tillfälle till arkivstudier. Vi medgifva dock till fulla de svårigheter förf:s öfriga verksamhet lagt i vägen för anlåtande af arkiven, der han utan tvifvel mötts af ett arbete, som tagit icke så ringa tid i anspråk.

Då „Finlands territoriala församlingar“ är afsedd att tjena som ett kompendium och stöder sig på andra författares arbeten, beror bokens värde hufvudsakligast af den noggrannhet och försigtighet, hvarmed förf. använt sina auktorer. Det har ännu icke varit oss möjligt att ens närmelsevis fullständigt kontrollera detta förhållande; men, såvidt vi kunnat finna, har förf. utfört sitt arbete med synnerlig samvetsgrannhet samt vid begagnandet af den litteratur, som kunnat komma i fråga för ämnet, med konsekvens och urskiljning samlat sina fakta. Detta om arbetet i dess helhet. Blott i några punkter ha vi funnit skäl till anmärkningar dels emot förf:s tillvägagående i allmänhet, dels emot några enskilda uppgifter.

Att förf. vid sin uppställning iakttagit landskapsindelningen anse vi fullkomligt berättigadt. Om man såsom förf. sjelf befarat, kunde göra anmärkningar mot de gränser för landskapen han följt, så må dessa stå för förf:s räkning såsom stödjande sig på Porthans auktoritet. Onödigt har det dock varit att dela Egentliga Finland i afdelningarna Norrfinland och Söderfinland, då denna gamla indelning numera torde vara tämligen ringa bekant. En olägenhet bland andra, som den vid bokens begagnande medför, är att man nödgas söka Åbo stad på tvenne ställen sid. 3—5 och 10—12. På det förra stället redogör förf. för domkyrkoförsamlingen och de på södra sidan om Aura å befintliga kyrkliga inrättningarna, på det senare stället för slottsförsamlingen samt de på norra sidan befintliga hospitalen och kyrkorna. Det kan naturligtvis icke annat än lända till omak för läsaren att

sålunda möta uppgifter om samma stad samlade på mera än ett håll. Dessutom kan anmärkas att, då det norr om ån befintliga forna Aningaiskvarteret inbegripits i domkyrkoförsamlingen, de deri belägna kyrkliga inrättningarna äfven kunnat följa med och icke behandlas i sammanhang med slotts-församlingen.

Såsom högst oegentligt måste vi beteckna förf:s tillvägagående att åtminstone vid angifvandet af året för de senare pastoratens uppkomst upptaga endast det år, då i regeringen beslut fattats om de resp. församlingarnas ombildande till pastorat. Det är bekant att om icke i alla, så dock i de flesta fall verkställigheten af den medgifna förändringen inträdt först sedan innehafvaren af kyrkoherdeembetet i moderförsamlingen afgått, andra förutsättningar att förtiga. Så kan det hända att ett kapell de facto blir pastorat först några decennier efter det regeringen meddelat sitt bifall dertill. Då förf. i hvarje fall angifvit endast året för resolutionen, har han väl icke gjort sig skyldig till faktiska oriktigheter, men han har gifvit anledning till missförstånd åt den läsare, som icke anar till förf:s sätt att datera uppkomsten af ett pastorat. Vi vilja med några exempel belysa detta förhållande. Förf. nämner sid. 102 för Maaninka pastorat året 1871. Detta är bifölls (d. 30 januari) af regeringen Maaninkaboarnes anhållan att bilda eget pastorat, sedan kyrkoherden i Kuopio pastorat och kapellanen i Maaninka afgått från sina befattningar. När dessa betingelser blifvit uppfyllda (år 1883), för rättades i april 1884 vederbörligt val och på sensommaren 1884 meddelades utnämningen för det nybildade pastoratets förste kyrkoherde, som den 1 maj 1886 tillträdde sin befattning. Enligt förf:s framställning kunde man antaga att t. ex. Tammerfors är pastorat sedan år 1870, Teisko sedan år 1860, Kuru sedan år 1872, Ekenäs sedan år 1865. Verkliga förhållandet är emellertid, att ännu den dag som är Tammerfors och Teisko äro kapell under Messuby, Kuru under Ruovesi och Ekenäs förenadt med Pojo till ett pastorat. En mängd andra liknande exempel kunde uppräknas.

I fråga om detaljer ännu några anmärkningar. Sid. 12 förmodar förf. att Helgeandshuset i Abo egt utanför Aningais-tull på „Yrjänä“ hemman ett spetelskehus. Dr Fagerlund har i sitt arbete om „Finlands leprosorier“, som dock möjligen utkom först efter det prof. Leinberg påbegynt tryckningen af sin publikation, uttalat den sannolikare meningen, att nämnda „Yrjänä“ eller St Jörans hemman låg under St Jörans hospital. Här må till de uppgifter om Helgeandshuset, som förf. meddelar, tilläggas att dess innevägnare öfverfördes till Sjählö samtidigt med flyttningen af St Jörans hospital. — Sid. 31 nämner förf. att fransiskanerkollegiet i Raumo inrättades omkring år 1449. Då man fråga om medeltida förhållanden icke kan vara nog försigtig i uttryckssätten, hade det varit koncisare att endast säga det fransiskanerklostret nämnes första gången år 1449 (i Henrik Classon

Djekns och hans hustrus testamenten). — Sid. 58 säges att Nykarleby blef pastorat år 1608. Rätta årtalet är 1607, hvilket också Strandberg uppgifver.

En anmärkning, som måhända ännu kunde göras, är att en och annan notis väl kunnat utelämnas, under det att på andra ställen ett tillägg varit på sin plats. Så hade t. ex. förf., då han anfört en mängd varianter på socknars och städers namn, kunnat angående Nykarleby stad tillägga att den efter grefskapets inrättande äfven nämdes „Carleborghs stad“ eller endast „Carleborgh“. Sådana tillägg och uteslutningar skulle dock icke ega någon synnerlig betydelse, då de mer komme att bero på den individuella smaken och förf., såsom vi redan yttrat, med temlig konsekvens upptagit de nödigaste punkterna. Ett önskningsmål, som synes oss mera berättigadt, är att, då förf. engång och det till verkligt gagn för läsaren lagt an på att i talrika noter åberopa sina auktorer, han gjort detta ännu fullständigare; vid flere uppgifter hade man med samma skäl väntat sig källan uppgifven, som vid en mängd af de notiser, dem förf. ansett sig böra förse med noter.

C. v. B.

L. Lindelöf: Trajectoire d'un corps assujetti à se mouvoir sur la surface de la terre sous l'influence de la rotation terrestre; 60 s. 4:o. Helsingfors 1887 (Acta Soc. Scient. Fenn. tom. XVI).

Förf. anställer i denna afhandling en ingående undersökning af den inverkan, som jordens rotation utöfvar på en kropp, hvilken rör sig utefter dess yta. I följd af rotationen blifver rörelsen icke rätlinig eller, noggrannare uttryckt, den sker icke längs en storcirkel, utan kroppen kommer i hvarje ögonblick att äfven i horisontel riktning afvika ifrån banans tangent. Ett exempel härpå är det kända fenomen, att ifrån söder kommande vindars riktning blifver mer och mer ostlig, ju mera de närma sig polen. Det vanliga sättet att förklara detta fenomen är dock, enligt hvad förf. visar, långt ifrån exakt.

Undersökningen är delad i fyra delar. I första delen uppställas rörelsens differentialekvationer, med hvilkas tillhjälp förf. ådagalägger att en i rörelse varande kropps horisontela afvikning från banans tangent städse sker åt höger i norra halfklotet och åt venster i det södra, samt att den är proportionel emot sinus för latituden och inverse proportionel emot kroppens hastighet. Denna lag är oberoende af jordytans form och det motstånd, som kroppen erfar under sin rörelse. I andra delen undersökes rörelsen under förutsättning, att intet rörelsemotstånd eger rum. Jorden antages vara en konvex, i afseende å ekvatorn symmetrisk rotationssolid med *ett* tangentplan i hvarje punkt af ytan. Vi måste afstå ifrån en redogörelse af de högst olika former, som banan under särskilda omständigheter kan erhålla och hvilka för.

åskådliggjort medels teckningar. Sedan förf. i tredje delen, under förutsättning att jordytan är sferisk, integrerat rörelsens differentialekvationer med tillhjälp af elliptiska funktioner, gifver för slutligen i fjerde delen en intressant tillämpning af den föregående teorin, i det han undersöker den atmosferiska vågrörelse, hvilken 1883 efter den stora eruptionen af vulkanen Krakatoa kunde iakttagas i Berlin, i det närmaste tio timmar efter katastrofen. Förf:s beräkningar leda också just till detta resultat. Hade vågrörelsen fortplantat sig på kortaste väg, det vill säga längs en storcirkel, så hade den gjort sig märkbar i Berlin en timme tidigare än hvad fallet verkligen blef.

M—n.

Tor Hedberg: Skizzer och berättelser; 179 s. 8:o. Sthlm 1887; pris 1:75 kr.

Den känslomystik, som tryckt pregeln på hr Hedbergs „Judas“ från senaste jul, tyckes hålla honom fången äfven uti dessa mindre betydande skizzer och berättelser. Framställningen är visserligen vårdad och genomtänkt, och i högre mått än öfriga författare af det unga Sverige tyckes förf. ega fantasi och känsla. Men hvad dessa senare beträffar, ser det ut som skulle förf. stänga in sig med dem på sin kammare och utan att bry sig om ytterverlden och dess former, bilda menniskor och ge dem känslor och tankar, som föga öfverensstämma med verkligheten och ej heller röra sig i nog klara och bestämda former, för att kunna bestå utan denna öfverensstämmelse.

Flertalet uppträdande personer lefva under inflytande af någon fix idé, någon sjuklig och instängd känsla. Den gamla skolmästaren och klockaren i berättelsen „Långfredag“ har till och med upptagit förf:s teori om Judas och grubblat sig förryckt på den. — Föga bättre förefaller den berömda historieprofessorn, som i sin ungdoms „Lyckliga dagar“ älskat och varit älskad tillbaka; engång vid ett ömt tillfälle, då hon frågat om han älskar henne öfver allt på jorden, svarar han först ja och sedan nej, menande att han dock högre älskade sin uppgift i lifvet. Icke att han skulle menat allvar, han endast lekte med ord, eller att hon hade sårats af hvad han sade, men blott af att han kunde säga det i ett ögonblick som detta. Hela tiden är han uppfylld af en gränslös förtviflan öfver att förstöra sin egen lycka, men han går på emelertid. Hon lemnar honom utan ett ord till afsked, och så är det slut; nu hämnas han och blir en berömd professor. — Fantastisk eller hellre vidskeplig är också Henrik i „En kamp mot döden“, och i „En kyss“ betar sig den puckelryggige högst besynnerligt för att vara skäribö. — Den fixa idén hos inlandsflickan i „Besegrad“ har då en mera praktisk bakgrund. Hon är förlofvad med en sjöman och djupt svartsjuk på hafvet, som fästmannen med sådan förtjusning omtalar. Med kraft upptager hon kampen mot den okända rivalen,

tills de gifta sig, han blir landtbrukare och hela saken faller i glömska. Men efter ett år „kände hon huru något smög sig in i deras lif, som långsamt, tyst och omärkligt undergräfdet“. Nu börjar kampen på nytt. Emellertid får han veta att hans mor ligger för döden nere vid kusten; hans hustru följer honom dit, och vid åsynen af hafvet försvinner hennes trots och hat och hon fogar sig undergifvet i det lif, som nu förestår henne, en sjömanshustrus lif.

Efter dylika underliga människors sällskap är det en verklig hvila att träffa på en ordentlig däre, såsom i „Elfringen“: en ung flicka har drabbats af en svår sorg, som förvirrat hennes sinnen, hon säger sig ha öfverträdt elfringen och derunder af elfvorna lärt sig förstå hvad foglarna sjunga, höra huru träden och blommorna tala med hvarandra; lycklig på sitt sätt lefver hon i stilla frid på broderns landtegendom. — Återstår „En seglats“ och „Mot söder“, af hvilka den förre är ganska frisk och nått, samt „En gammal tok“ och „Godt hjerta“, der innehafvarne af titelrolen bägge äro lyckligt karakteriserade, ehuru mera friskhet och lif äfven här hade ländt berättelserna till fromma.

B. 2.

Amalia Fahlstedt: Ax och halm; 215 s. 8:o. Sthlm 1887. Albert Bonnier; 1 kr. 75 öre.

Då denna samling berättelser redan är den andra af fr. Fahlstedt under en tid af fyra år, skulle man väl tycka att hennes literära horoskop nu borde kunna ställas med temlig säkerhet. Vanskligt vore emellertid att af dessa i många afseenden halffärdiga och ojemt skrifna skizzer döma om framtida möjligheter för en talang, som röjer så mycken friskhet, en sådan kärleksfull uppfattning och som här och hvar arbetat sig fram till ett verkligt konstnärligt återgifvande. Dessa nya berättelser stå helt visst, hvad arbetets reela värde och handlingens förnuftiga utveckling beträffar, betydligt högre än förf:s tidigare novellsamling „I flykten“, der det mesta utgöres af oklara, öfverspända fantasier, alltför omogna för att framläggas för allmänheten. Men bland dessa gifves ett glänsande undantag, en skildring af intensiv, poesirik själfullhet, med hvilken intet i „Ax och halm“ är jemförligt. I „Några minnesblad“ finna vi ett obeskrifligt godt lynne, med barndomsminnenas vemodigt klara dager. Det kan ej nekas att äfven här förekomma triviala longörer, att hufvudepisoden förefaller „gjord“, mer för en enda figur öfverser man med bristerna: Mamsell Grelius kunde utgöra en stolthet för hvilken konstnär som helst. Förf:n nämner henne med rätta „en figur i haut-relief“, hon framstår i plastisk klarhet med något af antikens lugna behag, dock rör hon sig med modernt, måleriskt lif, och ur hennes ord ljuder den glada rytmen i hennes väsen — en förening sådan blott literaturren i sin mest förfina form kan erbjuda. Mamsell Gre-

lius är tydligen icke något inbillningsfoster; vid första flyktiga blick märker man att det är en levande känsla, ett djupt personligt intryck som inspirerat detta charmanta porträtt. Men icke blott stoffet är ypperligt, äfven utförandet står högt öfver förf:s vanliga teknik: konturerna äro dragna med en styrka och sanning så raskt och tillika mjukt, att man frågar sig om ej förf. på detta gebit skulle hafva flere segrar att vinna. Denna gestalt gör att man vid Amalia Fahlstedt fäst förhoppningar, hvilka endast till en ringa grad i „Ax och halm“ blifvit uppfyllda. Det vore skada om hon skurit af denna lyriskt klingande sträng, den mest fulltoniga på hennes instrument.

Lik de flesta kvinnliga författare på skönliterärt område, håller Amalia Fahlstedt sin fana högt, hon förkunnar ljudeligt sina åsikter i samhällsfrågorna. Derom är intet ondt att säga. Men den novellistiska formen, det konstnärliga återgifvandet håller ej jemna steg med hennes varma, frisinnade ideer. Öfver hennes framställningssätt ligger i allmänhet något alldagligt, det saknar utpreglad individualitet. Med undantag af „Första steget“, hvilken vi i anseende till den känslsamhet och sväfvande mystik, som deri utgöra grundtonen, ville inränga bland de första försöken, visa novellerna i „Ax och halm“ dock prof på en ganska klar och liflig berättarekonst, på en sund och reel uppfattning. Stilen saknar mera framstående egenskaper, men är rask och tilltalande, då och då till och med preglad af en viss käckhet. Särskildt de tre första berättelserna läser man med nöje, emedan de äro komponerade med större säkerhet än de öfriga. „Utsigter“ och „Ett lefnadsmål“ lida ännu delvis af det oklara, något sjukliga svärmeri och den brist på koncentration, som tynga förf:s tidigare noveller, men visa dock en tydlig tendens att förjaga detta ur hennes diktning. Man kan därför hoppas att det skall lyckas förf. att fullständigt arbeta bort detta fel och gifva sin stil något mera ans; dermed mena vi visserligen icke att den okonstlade hvardagstonen må utbytas mot någon annan, då det just är hvardagslifvet som utgör förf:s egentliga område, utan endast att vårdslösheten måtte aflägsnas samt en jemnare mognad uppås. Då skola också hennes alster helt säkert intaga en bland de bättre platserna inom den „lättare“ novellliteraturen.

I. L—d.

Leo Tolstoy: Bilder ur ryska samhällslifvet; 265 s. 8:o.
Sthlm, Albert Bonnier; 2 kr.

Med dessa berättelsers öfverflyttande till svenska språket har en vidsträckt läsarekrets blifvit satt i tillfälle att lära känna fyra nya, förträffliga bilder ur det ryska samhällslifvet, denna gång af helt annan art än i de förut af oss refererade samlingarna „Lif och död“ samt „På spaning efter lyckan.“ Medan i den förra af dessa båda samlingar förf. lät sin fantasi leka inom om-

rådet för dödens mysterium och i den senare klädde en hög ädel lefnadsfilosofi i sagans drägt, ger han oss i dessa berättelser lifvet i hela dess fullhet, så rikt på njutningar och fröjder för många få, på sorg och smärta för många flere.

I den första berättelsen „Två generationer“ skildrar Tolstoy med beundransvärd åskådlighet den generation, som gick i århundradets början, och den som nu är. Det är en okonstlad tid, den då grefve Turbin den äldre uppträder i den lilla staden K., der han som vanligt ger sitt lättsinne och sin ohejdade uppsluppenhet fritt lopp och som han sedan lemnar för alltid, utan en tanke på hvad som der tilldragit sig. Och mot denna vildhjerna till husarofficer, denna af alla afgudade, besinningslösa och dock så ädelmodiga ungdom ställer förf. typen för den generation, som följde, grefve Turbin den yngre. „Hos honom fans icke en skynt af den förra tidsålderns häftighet, lidelsefullhet och — rent ut sagt — liderlighet. Han hade ärfvt sin fars goda hufvud, hans bildning och snabba uppfattningsförmåga, men han hyste en varm kärlek till konvenansen och allt hvad som gör lifvet angenämt, hade mycken verlds- och människokänedom, var klok och försigtig.“ Men under denna förfinade yta dolde sig en portion lättsinne, som var icke mindre stor, därför att den var mera raffinerad, men mindre förlätlig, emedan den var mera beräkuande och småsinnad. Medan man skakar på hufvudet och ler åt Turbin — fadern, förargar man sig åt hans egenkära, småaktiga son, som skäms för faderns vilda upptåg, men icke ryggas tillbaka för att söka förföra dottern till sin gästfria värdinna, den fordom vackra enkan, som älskat hans far, men nu är gammal vorden och en landsmatrona. Den unge ädlingen visar sitt öfvermod och småsinne vid kortspelet, der han förargar sin bortkomna värdinna med att vinna af henne pengar, trots alla underlöjtnant Polozows förstulna vinkar. Utgjorde icke denna hederliga yngling en motvigt mot sin greffliga kamrat, och trädde icke bilden af den arbetsamma, glada unga flickan, hvars oskuld och rätta värde Polozow inser, försonande oss till mötes, skulle man knapt tro att denna senare generation betecknar ett framåtskridande, blott något mera afslipadt och — utnött. Tolstoys förträffliga sedeskilddring gör på oss samma intryck som en fint utförd pastellmålning: å ena sidan den öfverdådige husarofficern klädd i tunna ridbyxor och fina stöflar med sporrar, och den vackra, lätt vunna enkan i sitt korta, uringade lif med kolossala ärmor; å andra sidan den stela, förnäma grefven, som med monokeln i ögat betraktar den landliga skönheten och lystet slukar hennes rena friska drag och okonstlade hållning.

Denna „bild“ med sin djupt tänkta bakgrund är den närmsta i samlingen, men äfven de andra äro af stort intresse. I „Polikaj“ är det den hjertegoda, men svaga och moraliskt utvecklade karakteren, som är temat. Han super, han har ljugit och stulit, men är dock i grund och botten ett oskyldigt, ofördert-

vadt barn, en äkta rysse, som i förskräckelsen öfver att ha tappat barinjans pengar, hvilka anförtrotts just åt honom, den föraktade, går och hänger sig i det snöre han tagit från sitt barns vagga. I berättelsen inflätas en liflig skildring af ett rekrytval, som försiggår bland bönderna i byn. Med utomordentlig åskådlighet framställer förf. denna hop af villrådiga bönder, som talande i mun på hvarandra söka komma till något resultat angående valet, sedan nådig frun, ett motstycke till den gamla enkan i „Två generationer“, en hjertans beskedlig, men svag och tanklös kvinna, icke vill finna någon utväg att befria sina bönder från deras brydsamma belägenhet, ehuru dertill blott fordrats trehundra rubel. Skildringen af desse till militärtjänst dömde ger oss en lefvande bild af den ryske bondens ställning, liksom berättelsen i sin helhet förträffligt återger lifvet på ett ryskt landtogs.

Med spändt intresse följer man ock med „Fångens i Kaukasus“ öden; man finner sig helt plötsligt försatt in i en tätarby och i det egendomliga, främmande lif, som lefves der. Eller också färdas man med barinen öfver de ändlösa snöfälten i den häftiga „Snöstormen“ och hör bjellrornas ständiga, enformiga klingande och tycker sig känna ögat tröttnas af snöns bländande hvithet, medan tankarna följa den i pelsen insvepte resanden genom drömmarnas rike.

Och när man slutligen lägger bort boken, är det med saknad man lemnar de fångslände tafior skalden upprullat för ens blickar.

g—r.

J. A. Gontscharow: Oblomow, sedeskildring från Ryssland; öfversättning af Ernst Lundqvist. Sthlm 1887, Albert Bonnier; 443 s. 8:o.

Gontscharow, en Turgenjews och Dostojeffskis like, skildrar karakterer med ett djup och en sanning, som rycker hvarje läsare med sig. Man måste beundra den psykologiska finhet, med hvilken han återgifver sin hjeltes vexlande sinnesstämning. Oblomow växer upp i en maktighet, som underhålles af hans lifegna tjenare och småningom blir hans natur. Den gifver vika, när han genom Stolz's bemedling gör bekantskap med en älsklig ungmö, i hvilken han förälskar sig, men hans obeslutsamhet återkommer med förökad makt, när han ej mer dagligen kan vara i hennes sällskap, tills han slutligen ej förmår kämpa emot, utan förfaller i en slöhet, som slutar med hans förtidiga död. Den utmärkta skildringen af hjeltens föräldrahem, hans eget hem, kärlekens makt, dess besvär, den nya hushållerskans omvårdnad och hans lif med henne, är beundransvärd och väl värd att läsas af en och hvar; sens-moralen är i synnerhet riktad mot ett dådlöst ungdomslif. I Ryssland, der mängen i flere än en skildring kände

igen sig sjelf, gjorde boken utomordentlig effekt och har säkert i sin mån mycket bidragit till att den gamla slentrianen vid uppfostran fått vika för nyare åsikter.

Öfversättningen till vårt språk är ledig och i hufvudsak lyckad, men man måste beklaga att den ej blifvit gjord direkte från originalet, utan troligen från någon tysk upplaga. Derigenom har den fina doften af Gontscharows stil delvis gått förlorad, och flere smärre oriktigheter hafva insmugit sig. Dessutom har öfversättaren bortlemnat förf:s indelning af romanen i fyra delar och tillåtit sig flere förkortningar, hvilka kanske här och der varit på sin plats, men på andra ställen åter betagit den svenska läsaren tillfälle att beundra det lif och den naturtrogenhet, hvarmed förf. framställer äfven bipersonerna och träffar den rätta stämningen i de minsta detaljer. Dessa kunna åtminstone hos oss i Finland påräkna ett större intresse i följd af den närmare beröringen med Ryssland. Så har t. ex. ett helt kapitel utelemnats, hvilket lifligt skildrar Sachars förhållande till gårdens tjenstefolk. S. 27 heter det: „Fadren är verkligt statsråd. Han ger henne 10,000 i hemgift. Och hälften af hans våning få vi begagna, tolf rum“. I originalet får man veta att fadern har den stora våningen af staten. S. 148 förstår man ej huru sista stycket sammanhänger med de föregående, om ej deremellan inflikas den i originalet förekommande skildringen; s. 218 talas endast om Stolz's uppfostrande planer, men hurudana de voro är ej anfördt, såsom i originalet; s. 227 är historien om vaglarna utelemnad; s. 262 äro Oblomows goda egenskaper mindre väl behandlade än i originalet; lika ogrundade uteslutningar finna vi på ss. 263, 265, 266, 304, 331 (Oblomows göromål under det han väntar på att isen skall blifva farbar, hvilka dock förträffligt karakterisera hans omedvetna förändring), ss. 335, 344, 359 (Olgas gripande beskrifning huru det skulle gå, om de båda gifte sig), 369, 377 o. s. v. Bland de många öfversättningsfelen påpeka vi endast några svårare, såsom s. 12 „Jag har icke brutit sönder soffkarmen, det har ni sjelf gjort“ i stället för „den har brutit af sig sjelf“; s. 39 „svart lack“ i st. för „mörkbrunt“ eller groft; s. 38 „hvarför har du icke hittat brevet“, naturligtvis „sökt upp“; s. 64 „om det var fråga om en inlaga, bjöd han en till middagen“, alldeles orätt, det talas om byråchefens förbindlighet „antingen det gälde en inlaga, en middagsbjudning hem till honom eller en arrestering“; s. 70 „minnet af resan var ingalunda angenämt“, bör vara „denna resa ansåg han som normen för resor i allmänhet“; s. 141 „tog sin herre i axeln“, nej blott i „rockskörtet“! s. 199 „för Oblomow hade kvinnan alltid framstått som hustru, aldrig som älskarinna“, i originalet „någongång som älskarinna“. Originalets „syren“ förvandlar öfvers. boken igenom till „fläder“, vinbärsbladen till smultronblad. De ryska namnen äro ganska styfmoderligt behandlade; vi läsa Gorgunow, Olgenska, Vannä för Gorjunow, Olinka, Vanja o. s. v.

Oaktadt alla brister i öfversättningen får dock läsaren af boken en god uppfattning af det ryska lifvet vid tiden omedelbart före lifegenskapens upphäfvande, ehuru han väl ej lär sig att fullkomligt uppskatta detta Gontscharows förnämsta verk. Det blir därför i alla fall en särdeles intressant lektyr äfven i sin nuvarande svenska drägt.

P.

J. Mankell: Fälttåget i Norge år 1814; kritisk belysning med karta öfver krigsskådeplatsen; VII + 162 s. 8. Sthlm 1887, Carl Suneson; 2 kr. 25 öre.

Att förhållandet brödrafolken emellan på den Skandinaviska halfön i senare tider ofta nog ej varit så fullt broderligt som mången unionsvän kunde önska, är en sak hvarom de båda ländernas tidningspress nog samt burit vittne. Huru det än är, kan man då och då hos svenskarne spåra, låt vara blott en antydning på att Norge dock är det mindre landet, den svagare parten — ja kanske blott den yngre brodern, som väl är den äldres fullkomliga jemlike, men som likväl borde hafva någon, om ock endast en broderlig, respekt för den äldre. Att Norge kommit i personalunion med Sverige genom ett krig, i hvilket svenskarna ansett sig som den segrande parten, att å andra sidan norrmännen, innan vapenlyckan på något sätt varit svenskarna mera bevågen än dem sjelfva, frivilligt genom konventionen i Mors och derpå följande fördrag förenat sina politiska öden med grannlandets, torde väl i allmänhet vara de åsikter, som hysas på hvar sin sida om Kölen.

Frågan om norrmännen år 1814 verkligen kunde försvara sig mot svenskarna har sålunda sitt stora intresse, och den har äfven på senare tider ofta blifvit framställd och på olika sätt besvarad. I sitt förord säger också hr Mankell „att denna fråga har icke allenast en historisk betydelse, utan också i viss mån en politisk; ty om den besvaras med nej, då måste konventionen i Mors och det derefter följande unionsfördraget anses såsom en gåfva af svenska folket, som åtminstone förbunde det norska till tacksamhet och eftergifvenhet. Men besvaras den med ja, då måste erkännas att fördraget var grundadt på likställighet och utgjorde en kompromiss, som var en följd af klart insedda gemensamma intressen.“ Vi ha med ett ord framför oss ett krigshistoriskt arbete med politiskt syfte.

Den uppställda frågan besvaras af förf. i slutet af boken jakande, ehuru, som han säger, det dröjde länge innan norrmännen till fullo kunde fatta alla de politiska fördelar de vunnit genom konventionen i Mors och föreningen, samt ännu längre innan svenskarna kunde fatta att de icke eröfrat Norge utan att detta land var fullkomligt likställdt med deras eget. Många funnos och finnas ännu, som hade fördel af att underhålla dessa villfarelser. Genom föreningen bereddes de båda länderna

betydande fördelar i afseende på försvaret af deras sjelfständighet, mot öster erhöll Sverige en vida större trygghet, säger förf., än om det återfått Finland. Det är därför, slutar förf., som de sträfvanden måste betecknas såsom både sjelfmördande och brodermördande, hvilka göras att slita unionsbandet, i stället för att förstärka det.

Sedt ur rent krigshistorisk synpunkt, innehåller det klart och, så vidt vi kunna döma, med oväld skrifna arbetet många lärdomar — mest dock af negativ art. Ty ynkligare hade kriget knapt nog på någondera sidan, och enkannerligen på den norska, kunnat föras. Enskilda episoder undantagna, förargar man sig hela tiden öfver de gjorda strategiska och taktiska missgreppen och vore stundom verkligen frestad att tro det kriget af ingendera parten fördes med allvar, utan „att den ena parten förde det på skrymt och den andra afsåg blott en militärisk promenad för att ge norrmännen tillfälle att på ett hederligt sätt komma från saken.“ Men gerna vill man dock ej tro att blod och egodelar från någondera sidan skulle så lättsinnigt blifvit satta på spel.

Arbetet bör vara af intresse för historikern, såsom belysande en dunkel fråga, för militären till följd af de lärdomar man derur hemtar, och för en vidsträcktare läsarekrets, som ett inlägg i en af dagens brännande frågor.

L. Munck.

I. Uschakoff: De franska konsonanterna, ett kapitel ur den moderna högfranskans ljudlära; 15 s. 8:o. (Nya svenska läroverkets i Helsingfors program för läsåret 1886—1887).

Denna lilla afhandling visar att studiet af de moderna språken, vår skolas och vårt universitets svaga sida, redan begynner bedrifvas med allvar och djup. Om allt flere af de lefvande språkens målsmän i våra skolor, i motsats till hvad som varit tradition och utöfver hvad som af dem fordras, vinnlägga sig om grundligare, vetenskapliga insigter i sitt ämne, blir detta en kraftig maning för vederbörande att taga vård om detta styfbarn, som hittills fått stappla fram på egen hand, och att gifva det tukt och hederlig uppfostran, så att det kan bli något deraf.

Hr Uschakoff, som utomlands idkat studier i fonetik och särskildt i fransk uttalslära, har i sin uppsats gifvit en framställning af alla ljudefgendomligheter hos den moderna franskans konsonanter. Hans framställning är klar och i hufvudsak riktig. Den visar att han står på vetenskaplig grund och att han har ett mycket fint öra för ljudskiftningarna. Denna sistnämnda egenkap gör att han kan uppträda rätt sjelfständigt, genom sin erfarenhet konstatera riktigheten af hvad som sagts förut och å andra sidan afvisa hvad han efter noggrannare observationer finner icke hålla streck.

Jag skall tillåta mig att göra några smärre anmärkningar. Arbetet är närmast afsedt för lärare och derigenom förklaras att

talapparaten anatomi allt igenom förutsättes som bekant. Läraren borde dock uppmanas att för eleven åskådliggöra alla olika ställningar, som dess delar vid de särskilda ljuden komma att hafva, genom en planch eller helst en apparat af papier maché. Sid. 6 säger förf. att det mouillerade *l*-ljudet i italienskan tecknas *gl*. Det tecknas så endast framför *i*, t. ex. *negli*; i alla öfriga fall tecknas det *gli*, t. ex. *mogli* o. s. v. — Det är icke ensamt „skådespelare och sångare i den högre genren“ (t. ex. å Theatre Français) som eftersträfvat ett tungspets *-r*; moderna uttalslärare, som *Ricquier*, anbefalla det absolut och föreskrifva medel för dess ernående. Sid. 8 säger förf. att det franska mouillerade *n* snarare liknar sv. *ng* (i *äng*) än *n* (i *än*). I stället för *n* borde väl ha stått *nj*, ty med detta ljud identifieras ju det franska *gn* mycket ofta, men deremot troligen högst sällan med *n*. Detta anmärkes ock senare på samma sida. För öfrigt är förf:s medel för ernående af detta ljud att rekommendera. S. 10 säges att *t* anger *s*-ljd; det hade, redan i det föregående vid tal om de konsonanter hvilkas uttal är afvikande från det svenska, bordt påpekas när *t* blir sibilant. Om denna viktiga företeelse saknas hvarje antydning. — Sid. 11 hade förf. vid tal om bindningen med *h* kunnat nämna att från latinet kommande ord bindas, germaniska ord deremot ej. Den ngalunda oviktiga frågan om bindningen har förf. för öfrigt lemnat å sido. Den hade dock haft rätt många beröringspunkter med hans egentliga ämne, hvarför denna underlåtenhet kan betecknas som en brist. — Det kan knappast blifva tal om dubbelstafvig konsonant i sådana ord som *netteté*, *extrêmement*, *préfererai* (s. 14), ty i de allra flesta fall, icke endast stundom, som förf. säger, höres der ett *eu* emellan. Åtskilliga af de å s. 15 anförda exemplen låta något osannolika, men jag kan icke jäfva dem, då jag ej egnat särskild uppmärksamhet åt fallen. Dock synes mig ett försvagande af *k*-ljudet till *q* i *chaque jour* icke böra förekomma, såsom stridande mot harmonin med det första starka hväsljudet. Genom att ett dämpadt *eu* höres, förmedlas öfvergången till det veka *j* utan svårighet. — Till vokaltabellen s. 15 vill jag anmärka att det öppna *è*-ljudet i *père* och *mais* ingalunda är det samma, lika litet som *o*-ljudet i *robe* och *port* eller *eu*-ljudet i *leur* och *premier* eller *ou*-ljudet i *loup* och *loi*. Hvad det sistnämnda beträffar, så vet jag väl att förf:s påstående stöder sig på ett par framstående fonetiker; men gentemot dem ha andra, såsom mig synes med rätta, gjort gällande att vokal-ljudet i *loup* är ett slutet *ou*-ljud, men det i *loi* ett mycket slutet *o*-ljud.

Hr Uschakoffs föga omfångsrika, men om trägna iakttagelser och god metodisk insigt vittnande uppsats skall säkert blifva till god hjälp för mången af våra franska språklärare. Det dröjer helt visst icke länge, innan förf. framlägger ytterligare produkter af sina lingvistiska studier. Och måhända skall hans exempel verka uppmuntrande äfven på andra.

W. Söderhjelm.

Claës Elis Johansson: Den heliga skrift och den negativa kritiken, ett apologetiskt bidrag; 241 sid. 8:o. Upsala 1886, Akademiska bokhandeln; pr 3 kr.

J. A. Ekman: Den naturalistiska hedendomen, eller det lägsta stadiet af humanitetens utveckling, förra häftet; 180 sid. 8:o. Upsala, W. Schultz; pr. 1,75 kr.

Ingen, som förstår att uppskatta den närvarande kulturens värde och inser dess nära sammanhang med kristendomen, torde vilja förneka dennas höga företråde framför andra religionsformer. Men att kristendomen skulle vara något mer än resultatet af en allmän religiös utveckling på rent naturlig väg, att den skulle innehålla något, som, om än förberedt genom många historiska företeelser, likväl såsom sin tillräckliga förklaringsgrund förutsätter ett särskildt närmande till menniskoandan från Guds sida, det blifver i våra dagar med all kraft af mången satt i fråga. De vägar, på hvilka man sökt inränga denna religionsform inom området för den historiska kausaliteten, hafva i allmänhet varit tvenne. Man har antingen sökt bortförklara det underbara i kristendomen genom att påvisa förmenta motsägelser och fantasiprodukter i dess urkund, eller ock sökt göra gällande tillvaran af fortgående naturlig religiös utveckling till allt högre och högre fullkomning. Teologins målsmän å sin sida hafva i allmänhet varit ledda af den åsigten, att kristendomens etiska och religiösa sanningsmoment hänga på det närmaste samman med kristendomen såsom historisk företeelse och därför ansett sig böra bemöta detta dubbla angrepp. På detta sätt hafva apologetik och religionshistoria kommit att intaga framstående rum inom den nyare teologin.

De bidrag, som ofvanstående arbeten lemna till dessa vetenskaper, äro af den beskaffenhet, att de kunna påräkna en större läsarekrets än den, för hvilken de närmast äro skrifna. Såväl genom de behandlade frågornas allmänt religiösa natur som genom den populära framställningen ega de rätt till ett allmännare intresse. Förf. till det förstnämnda arbetet har gjort till sin uppgift att granska den negativa kritikens hufvudargument mot kristendomens urkund. Likasom dessa argument sjelfva dels utgått från en allmän lifsåskådning, dels utgjorts af enstaka angrepp på den historiska trovärdigheten, så fördelar sig äfven försvaret mellan en granskning af nämnda kritiks förutsättningar och ett bemötande af de historiska inkasten. I förra hänseendet kriticerar förf. deismen och den i ateism konsekvent utmynnande panteismen. För icke-fackmän erbjuder onekligen förf:s försvar i senare hänseendet det största intresset. Hvad förf. här framställer visar, att han ej är blind för den gamla bibeltrons brister, om han än måste afvisa påståendet att urkunden till sina grundläggande delar är en dikt. I hög grad intressant är den granskning, som egnas åt den af Viktor Rydberg i „Bibelns lära om Kristus“ gjorda framställ-

ningen af Messiasidéns gestaltning före och vid Jesu uppträdande. Så många gensagor denne på andra områden berömde skriftställare fått röna dels från filosofiskt håll genom prof. Nyblæus i Lund, dels från teologiskt genom biskop Beckman i Skara, prof. Myrberg i Upsala, lektor Personne i Stockholm med flere, har dock ingen svensk upptagit hans åsigter till bemötande i detta afseende; och dock intager hans framställning af Messiasidén första platsen i hans bok och vill tydligen vara grundläggande för det hela. Viktor Rydberg vill obestriddligen förklara det högre inom kristendomen ur den historiska kausaliteten. Kan det bevisas att den judiska Messiasidén vid Jesu uppträdande var af samma innehåll som Nya testamentet deri inlägger, vore onekligen ett bevis härmed gifvet, ehuru det alltid sedan återstode att bevisa att denna Messiasidé sjelf ingenting annat är än en naturlig religiös produkt. Förf:s kritik af Viktor Rydberg vill visa att denne vid sin framställning låtit sådana judiska åskådningar, hvilka delvis åtminstone tillhöra tiden efter Kristus och först då framträd, utgöra bevis för hvad som skulle vara till *före* hans uppträdande. Så är förhållandet med den af Viktor Rydberg åberopade Henochs bok, hvilken af flere berömde forskare numera förlägges till tiden efter kristendomens framträdande, och hvad angår enskilda uttrycksätt, som af Viktor Rydberg mycket åberopas, allmänt erkännes ha rönt kristligt inflytande. Man erinre sig att denna urkund nu är tillgänglig endast i etiopisk öfversättning, hvilken i sin tur är gjord från en grekisk version af det ursprungliga hebreiska eller armeniska originalet. Annu mer gäller detta om andra af Viktor Rydberg åberopade källor, som förläggas till nionde eller trettonde århundradet, samt om den kabbalistiska skriften Jalkul Rubeni, hvars förf. — för att begagna Delitzsch's ord — „Ruben Höschke, ligger begravnen på den gamla begravningsplatsen i Prag, hvarest man ännu på hans grafvård kan läsa det i förhållande till den apostoliska tidsåldern något sena årtalet 1673“. Nu må det väl ej förnekas, såsom äfven doc. Johansson erkänner, att man ur dessa skrifter kan hemta åtskilliga bevis för ämnet; någon säker källa för Messiasidéns gestaltning vid Jesu uppträdande erbjuda de icke. Den säkraste i detta afseende förblir alltid Nya testamentets skrifter, och der visar det sig oförtydbart att judarnas åsigter gingo snörrätt emot hvad Jesus lärde om sig sjelf. Rätt egendomligt vore väl ock, om han skulle ha varit ett troget uttryck af hvad hans folk väntade och ändå af samma folk blifvit behandlad såsom en missdådare.

De fakta som doc. Johansson framdragit äro af den beskafhet, att det för frågans allsidiga behandling vore högeligen önskvärdt, om hans ärade motståndare ville inlåta sig i ett svaromål. Hvar och en som vill bilda sig ett opartiskt omdöme om den möjligen blifvande striden, skall icke kunna förbigå det arbete, på hvilket vi här velat fästa läsarens uppmärksamhet.

Hr Ekmans arbete rör sig på det religionshistoriska området

och har till uppgift att redogöra för humanitetsidéns historiska utveckling inom de särskilda religionsåskådningarna. — Humanitet är ett ganska vidsträckt begrepp. Betecknar det inbegreppet af de „egenskaper, hvilka tillkännagifva att de mänskliga själskrafterna erhållit en harmonisk och människans väsen motsvarande utbildning“, är det enligt förf:s mening liktydigt med hvad vi kalla *bildning*. Fäster man sig mera vid bildningens formelsida, kan man äfven kalla den kultur, under det humanitet mera afser bildningens reela motsvarighet mot människans väsen. I humanitetsbegreppet ingår en rätt uppfattning af människans väsen och förverkligandet af hvad som hör till människans väsen, men äfven en rätt uppfattning af människan i alla hennes gifna förhållanden; hennes uppfattning i de historiskt gifna religionsformerna är den historiska utvecklingen af humanitetsidén.

Beträffande tillståndet hos människan, då humanitetsmedvetandet började vakna till lif, framtråda två väsentligen motsatta åsikter. Den ena leder humanitetsidéns ursprung tillbaka till ett ursprungligt råhets- och vildhetstillstånd, i hvilket blott någon svag skymt af människans medvetande om sig sjelf och blott några svaga strålar af ett människovärdigt föreställningsätt och handlande kunnat spåras. Människans uppvaknande till medvetande om sig sjelf har enligt denna åsigt ursprungligen skett i minsta möjliga mån, hon har förnummit blott någon liten strimma af ljus. — Enligt den andra åsikten har medvetandet om människans väsen och ändamål redan hos de första människorna blifvit uppväckt med tillräcklig styrka och klarhet, för att de medvetet skulle kunna intaga en rätt ställning till Gud och världen och normalt utvecklas i riktning mot sitt mål. Deras personliga lifes begynnelse har varit som en morgon af jmförelsevis rik glans. Förf. ställer sig odeladt på den sistnämnda ståndpunkten och stöder sig dervid hufvudsakligen på *syndens* faktum och dess natur. En riktig uppfattning af synden bjuder oss nämligen enligt förf. att antaga „att människornas allra första tillstånd måste ha utmärkt sig genom en ren och icke alltför innehållstom uppfattning af Gud och af deras eget väsen och mål“. Uppfattningen af synden såsom icke tillhörande människans natur, utan såsom uppkommen i tiden genom en fri handling å människans sida förutsätter nödvändigt ett tillstånd af renhet och oskuld, hvarunder människan måste ha känt Guds vilja och äfven haften oförfalskad uppfattning af hans väsen. Angående de från språkforskningen och historien hemtade vittnesbörden för menlikhetens urreligion anmärker förf. att de blott föra till sannolikhet. Helt visst hade dock hans arbete icke förlorat på en utredning af de bevis, som kunna hemtas äfven från detta håll; materialet för sådana bevis är ju med den närvarande religionsvetenskapens utveckling icke svårtillgängligt. Vi tänka särskildt på hvad den nyare egyptiologin uppvisat, eller hvad en *Viktor von Strauss und Torney* i afseende på Kinas religion ådagalagt, för att

ej nämna Max Müller, som sökt ådagalägga en ursprungligt monoteistisk gudsåskådning.

Humanitetsidéns historia delas af förf. i fyra hufvudskiften. I det här föreliggande häftet behandlar förf. först de ociviliserade och halfciviliserade folkens samt derefter vedaläran och den derur framgångna bramaismen. Till en fortsättning, som skall utkomma i början af detta år, sparar förf. behandlingen af buddaismen, egypternas, de vest-ariska, kamitisk-semitiska folkens och persernas religion. — Den skildring, som förf. lemnar af de olika religionsåskådningarna, är intressant och målande. Att hans mot-sättning af naturalism å ena sidan och antropomorfism å den andra icke får fattas som absolut och genomgående synes oss framgå oförtydligt; och det kunde då sättas i fråga, om denna indelning är den bästa. Förf. har sjelf på flere ställen ådagalagt att människan äfven på naturalismens ståndpunkt kan bringa flere formela sidor af humanitetsidén till medvetande och i vissa moment fatta sitt eget väsen; det kan med allt skäl sättas i fråga, om den antropomorfism som t. ex. utmärkte grekernas religionsåskådning hinner längre än till en formel uppfattning af människans väsen och dermed äfven af humanitetsidén. Vål förmåler sagan att sfinxens (naturens) gåta löstes på Hellas' jord och att lösningsordet var: människan. Men bevisade icke hela Hellas' följande historia att sfinxen ännu lefde och slukade de bästa af dess söner? Ja, måste icke hela Hellas' folk trots sin harmoniskt ordnade intelligens, trots sin ädla frihetssträfvan, lemna sig helt i det grymma ödets (naturesfinxens) våld; och skulle icke samma naturmakt än i dag ha fortfarit att suga mensklighetens ädlaste blod, om ej gåtan lösts af „menniskosonen“, Jesus af Nazaret? — Härmed må dock ej förnekas att en betydelsefull skilnad mellan österländsk och vesterländsk åskådning förefinnes; vi ha endast velat påpeka att den, så uttryckt som här, ej får allt för mycket urgeras. — Enhvar, som intresserar sig för den moderna religionsvetenskapens resultat, skall med glädje helsa detta arbete, som så vidt vi känna är det nyaste och hittills bästa i sitt slag på svenska.

E. S.

Tycho Tullberg: Djurriket; framställning af djurens byggnad och förnämsta former; med 211 illustrationer, 328 s. 8:o. Sthlm 1885, Fahlerantz & C:o; 2: kr. 50.

För den svenska allmänheten måste detta arbete vara mycket välkommet. Vi hafva nämligen hittills på vårt språk saknat en kort, allmänt fattlig framställning af den zoologiska vetenskapens nuvarande ståndpunkt. Liksom de äfven vid vårt universitet använda tyska handböckerna af Claus och Brass, är detta arbete indeladt i tvenne afdelningar, en allmän öfversigt af djurkroppens byggnad, förrättningar och utveckling samt af djurens

själsförmögenheter (tillsammans 70 sidor) och en speciel framställning af djurrikets hufvudgrupper (236 sidor). Förf. redogör endast för sådant, som vunnit en säker och betryggad ställning i vetenskapen. Detta jemte det klara och enkla framställningssättet gör boken särdeles lämplig för den mognare skolungdomen och för de äldre personer, som vilja inhemta något mer än de vanliga skolböckerna innehålla.

Mot uppställningen af arbetets andra afdelning kunde anmärkas att förf. bort bryta med det hos oss traditionela sättet att börja med de högst stående djuren och i stället efter de flesta nyare handbäckers föredöme börja med de enklaste och minst utvecklade organismerna. Också hafva de lägre djuren blifvit alltför styfmoderligt behandlade. — Träsnitten synas väl valda, men delvis något grofva, hvilken senare omständighet dock torde böra tillskrifvas förläggarens önskan att göra arbetet så billigt som möjligt.

Osc. Nst.

F. C. Kiaer: Norges Laeger i det nittende Aarhundrede, 1—3. Christiania 1887, Alb. Cammermeyer; å 1 kr.

I detta arbete, hvars andra upplaga nu föreligger, vill utgifvaren, understödd af det norska medicinska sällskapet i Christiania, gifva i alfabetisk ordning mer eller mindre fullständiga biografier af de mer än 1200 läkare, som sedan början af detta århundrade praktiserat i Norge. Utom de vanliga biografiska upplysningarna ingå äfven uppgifter om de sjukdomar, för hvilka läkarne sjelfve, deras hustrur barn och familjer, varit utsatta samt de, ej sällan lifsfarliga, olyckshändelser, hvilka drabbat dem under deras resor till lands och vatten. — Redan i de tre första häftena finnas delvis ganska intressanta lefnadsteckningar öfver flere bland Norges mest framstående och äfven utom sitt lands gränser kända läkare, af hvilka blott må nämnas de äfven till hedersledamöter af finska läkaresällskapet valda: prof. Carl Wilhelm Boeck och öfverläkaren Edvard Isak Bull. — Arbetet, som är afsedt att omfatta circa 70 ark samt utkomma i häften om 4 ark, synes vara omsorgsfullt utarbetadt och är förtjent af allt erkännande.

V. S.-F.

Arvid Ahnfelt: Två krönta rivaler, h. 1—3. Sthlm 1887, 5 häften å 1 kr. 75.

De båda rivalerna äro kejsarena Alexander I och Napoleon I, hvilkas förhållande till hvarandra förf. med stöd bland annat af ryske ambassadörens i Stockholm J. P. van Suchtelens originalhandskrifter vill skildra. Arbetet framträder med större anspråk än förf:s föregående publikationer, men är icke bättre. De

utgöres af här och der plockade bitar och utdrag, hvilka sammanfogas till ett slags tidsbild, som vill vara pikant, men alls icke är rolig och ännu mindre pålitlig.

M. G. S.

Henri Taine: Napoleon Bonaparte, öfvers. från franskan; 110 s. 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; 1 kr. 25.

Med fullt skäl har man i denna goda öfversättning gjort den svenska allmänheten bekant med Taines skarpa, nästan obarmhertiga analys af Napoleon. Taine härleder, som man kan vänta af hans filosofiska åskådning, Napoleons karakter och handlingar från dennes egendomliga lifsvilkor: hans korsikanska blod och förhållandena på hans fäderneö få förklara otroligt mycket af det goda och onda hos honom. Napoleons kraft var enligt Taine icke riktad på något högre mål. Napoleons politiska storverk är ett verk af egoismen, betjenad af snillet; den allenaherskande egoismen har i detta verk vållat ett konstruktionsfel, ödesdigert för dess upphofsman och ännu olycksbringande i sina följder. Taines klara stil och fängslande framställning skola säkerligen förskaffa boken en stor läsarekrets.

A. W. Bodenstedt: Svenskt-tyskt parlörlexikon, och *C. G. Morén: Svenskt-engelskt parlörlexikon*; bearb. efter Meyers Sprachführer; Sthlm 1887, C. E. Fritze; å 3 kr.

Dessa lexika („Fritzers parlörlexika“ II; III) skilja sig från de hos oss vanliga genom sitt fickformat och den anordning, att större uppmärksamhet egnats åt hvardagslifvets förhållanden samt att särskildt de för resande nödigaste uttrycken sammanförts under olika ord, såsom bagage, jernväg, rum, matsedel o. a., hvarjemte några, dock alltför sparsamma, noter om tyska och engelska inrättningar och seder tillkommit. Med erkännande af den praktiska och äfven från didaktisk synpunkt beaktansvärda idén och af det lyckliga utförandet, göra vi några strödda anmärkningar mot det svenskt-tyska lexikonet. Vi sakna der „fästman“, „käreasta“, „iltåg“ (s. 195); vid „intyg“ och „bevis“ saknas *Schein*; vid „kaffe“ och „grädde“ uttrycket *weiss*; vid „vin“ *heuriges*; vid „öl“ *Exportbier*; s. 293 „god middag!“ I noterna vore flere underrättelser t. ex. om polisen nyttigare än de om domstolarna; s. 356 saknas den upplysning, att staten befordrar bref och kort inom städerna. „Empfehle mich“ (s. 2) är ej ett „högtidligt“, utan ett artigt talesätt.

F. G.

Aug. Kerckhoffs: Fullständig lärokurs i Volapük; öfvers. från franskan, granskad af G. Liedbeck: Volapük-svensk och svensk-volapük ordbok; utarbetad efter prof. Kerckhoffs franska öfversättning af Schleymers ordbok; 180 + 127 s. 8. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; å 2 kr.

Vi veta icke huru många idkare det internationela handels-språket, såsom volapük efter fransmännens föredöme allmänt kallas, möjligen redan hunnit förvärfva sig här hos oss; men säkert är att utgifvandet af de ofvan angifna öfversättningarna varit det oundgängligen nödvändiga förspelet för en allännare spridning af språket här i Norden. Såsom särdeles välbetänkt måste betecknas att till grund för de svenska bearbetningarna valts hr Kerckhoffs' franska; ty som tidigare framhållits i Tidskriften, utmärka sig dessa framför de tyska urkällorna genom större redighet, en mera praktisk uppfattning och en ganska anmärkningsvärd förmåga att frigöra sig från nationela egenheter och sirater, öfverflödiga för ett praktiskt språk, som enligt sakens natur bör vara i nationelt hänseende färglöst.

Fördelaktigt utmärker sig föreliggande ordbok genom sitt yttre, i hvilket hänseende den lyckligtvis brutit med det allmänna ordboksofoget: fina, tätt packade, ögonförderfvande stilar. — På grund af allt det sagda kan man i hr Liedbecks öfversättningar se välkomna hjälpredor för hvar och en, som för praktiskt bruk vill inleda en närmare bekantskap med volapük.

A. N.

R. T.: Kvindens Ansvar i Sædlighedssagen; 38 s. 8. Christiania 1887, Alb. Cammermeyer; 50 öre.

Förf. vill „aldrig“ vara med om arbetet för kvinnans politiska jemlikhet med mannen, men väl med all makt verka för hennes sedliga höjande. Som det ondas orsak ställes först literaturen, så damernas koketteri och lyx, behandlingen af tjenstekvinnor och andra löntagarinnor, en mindre allvarlig religiös och barnauppfostran. Björnsons „En handske“ anser förf. vara blott „en Faegtning i Luften“, och kvinnans blygsamhet bör hindra henne att med mannen inlåta sig på renhetsfrågan. Skulle ej tvärtom i vår tid kvinnans sociala jemlikhet höja hennes sedliga kraft och öka hennes inflytande i sedligt hänseende? Och skulle ej en förnuftig diskussion i dylika ämnen hellre stärka än förslappa den oförderfvade ungdomen? Huru nu härmed än förhåller sig, tyckes en återgång till förtegenhet knappast vara tänkbar. Nyligen ha ju i flere af Sveriges städer offentliga föredrag hållits för damer och herrar i allsköns välmening, med syfte att framhålla ett slags tidiga „äktenskap utan gemensam bosättning“ och utan — barn såsom något „naturligare“ än kyskhets.

F. G.

Kristofer Randers: Norsk Natur, stemningar og skildringer; 80 s. 8:o. Kristiania 1887, J. W. Cappelen.

Kr. Randers, förut bekant genom sina dikthäften „Frie Ord“, „Unge Sange“ m. fl., har denna gång strängt sin lyra till sitt „stolte, herlige fødelandts lof“. Dels besjunger han enskilda natur-sköna ställen, såsom Romsdalen, Geiranger, Søndmøre, Hjørundfjord med dess hemska saga och annat; dels ger han luft åt sin hängifna passion för en fotvandring öfver fjäll och ur; dels bjuder han på en stämmingsbild från en säter, ett „höjffjeld“ eller en nattlig ångbåtsfärd längs någon fjordarm, medan „naturens herligste tryllesyn“ visar sig i form af en praktfull alpglöd på de snötäckta bergstopparna. Han älskar naturen obeskrifligt. När han i „tvivlens og skuffelsens dage“ vänder sig till dess kärleksfulla moderfamn och lyss på dess gamla sång, finner han alltid något nytt att lära. Menniskorna ute i bygderna blifva äfven, under sin ständiga beröring med en storslagen natur, kraftigare och sundare än de, som lefva i civilisationens och öfverbildningens „larven og vrimlen“. Och från den friska fjälluften kan det hända att

Vi hemter engang
Den kraft, som foryngrer
Vort sygnende blod, —
For udbrændte hjerner og lapses paa tolv
En ungdom med struttende kinder!

Sådan är grundtonen i Kr. Randers' dityrmbiska hyllning till naturen i hans sköna fosterland. Helt visst skall ingen ångra bekantskapen med dessa vackra, friska dikter, skrifna på rätt klingande vers, och den som på ort och ställe beundrat de vyer och stämmingsbilder han upprullar skall med dubbelt nöje läsa de fjorton sångerna, diktade under inflytande af tjuskraften i den norska naturen.

Ernst Lagus.

O. Asperheim: Darwinismen eller Evolution og evolutions-theorier; 99 s. 8. Christiania 1887, Alb. Cammermeyer.

Förf., „sogneprest“, behandlar under namnet darvinism äfven Vogts, Häckels, Huxley, Tyndalls och Spencers åsigtter, delvis ganska strängt. Han menar att mången naturforskare är dristigare i att fantisera än den mest subjektiva teolog; han beklagar att darvinisterna „ledt många bort från gud och hvarje religiöst förhållande“, medan en nyktrare uppfattning af evolutionen, representerad af flere engelska och amerikanska naturforskare med en viss from vetenskaplighet, icke skulle „det minsta röra vid de tre stora fakta, som fått sitt pregnanta uttryck i de tre apostoliska trosartiklarna“.

Öfversigt.

Finsk novellistik. Senaste år har att uppvisa flere alster af finska novellförfattare, några af ganska stort intresse. De redan kända Juhani Aho och Juho Reijonen hafva under året utgifvit hvar sitt arbete; Kauppi-Heikki har publicerat ännu ett häfte skildringar från norra Savolaks. Också fru Minna Canth har försökt sig på novellens område med två arbeten, hvarförutom tvenne nya författare framträdt med beaktansvärda arbeten. Endast veteranen på den prosaiska folkdiktens område, Päivärinta, har hvilat på sina lagrar, som vi hoppas blott för att snart gifva oss ett så mycket bättre och mognare arbete.

*Juhani Aho*s två senaste i ett häfte förenade noveller äro nog skrifna med mycken talang, men kunna ej räknas till det bästa denne författare producerat. „Hellmannin Herra“ (af hr Hertzberg öfversatt med titeln „Patron Hellman“) utgör en i bred stil skriven tidsbild från „de goda tiderna“ på början af 1870-talet, då mängden under de förmånliga trävarukonjunkturerna lätt kom sig till en betydande förmögenhet, utan att kunna värdigt uppbära den. Så är det ock med patron Hellman: vid ett taxeringssammanträde förolämpar han i sitt öfvermod rätt eftertryckligt socknens honorariores, men tvingas af den grofhuggaren till länsman att, hur starkt det än svider i hans snikna hjerta, bjuda på ett storartadt försoningskalas. Den andra berättelsen är en med *Aho*s förmåga hoppsett bagatell: en ung prestman, som slutit sig till nykterhetsrörelsen, har helt plötsligt och öfverlagdt beslutit att „för exemplets skull“ lägga af också tobaksrökning. Snart finner han sig dock vid dåligt humör; ingenting vill lyckas, han trivés icke ens bland sina goda, men tobaksrökande vänner vid nykterhetssamkvämet. Under återfärden derifrån frestar den vänliga cigarrfrökens butik honom för starkt; innan vår hjelte kommer hem, befinner han sig i tobaksmoln, mycket starkare än före sitt obetänksamma beslut. men då är ock sinnet lugnt och morgondagens predikan inom en timme färdigskrifven. Sammanhanget är icke på alla ställen lika strängt fasthållet som i flere tidigare stycken; men den lilla stämningsskildringen fånglar i synnerhet genom en skickligt inväfd kontrast. En på starka drycker begifven arbetskarl lyckas medels nykterhetslöfte af den unge pastorn tillnarra sig några mark, men icke desto mindre använder han dessa till att öfverlasta sig; i detta tillstånd anträffas han af den hemvändande tobaksrökande pastorn, som icke utan ett visst fariseiskt högmod ser ned på denne slaf för sina lidelser. — I båda dessa noveller af Juhani Aho finner vi den honom egna präktiga humorn; han ler ett bredt löje öfver

sina hjeltars små svagheter, utan att detta dock på något vis ned-sätter dem i läsarens ögon. Författarens stora förmåga att på en gång teckna naturligt och följdriktigt återfinna vi äfven här. Man kan därför hoppas att han framdeles skall kunna gifva oss mer betydande, med hans första större arbete jemförliga alster.

Hr *Reijonen*, den så framstående miniatyrmålaren inom den finska novellliteraturen, har denna gång framträdt med ett större arbete. Detta har han kallat „Vaihdokas“, bortbytingen, ett barn, som enligt folkets tro någon ond ande strax efter födseln bytt bort och ersatt med ett missfoster. Den sällsamt spunna tråden fortsättes genom en hel hop egendomliga situationer, tills vår bortbyting slutligen såsom samtidens mest framstående violinist „Echo“ når lyckans höjder och då äfven vid sitt återvändande till hemtrakten vinner sin barndomsväns hand. „Ende gut, Alles gut“ heter det; men visst fortlöper det mesta af denna berättelse i ganska tillkrånglade situationer; vågadt är i synnerhet slutet. Likväl finna vi allt emellanåt små episodiska skildringar af stor skönhet och effekt. Teckningen af de vidskepliga kvinnorna efter bortbytingens födelse och af lifvet bland vallhjonerna i ödemarken är gjord med stor sanning, medan t. ex. skildringen af den uppskrämde vallfickan, som trodde sig hafva blifvit biten af en orm, är en humoristisk bit af god verkan. Såsom vi sett i *Reijonens* föregående små „berättelser“, är det just åt detta håll hans hufvudsakliga begåfning ligger; i den romantiska berättelsens onaturliga irrgångar har han äfven förut misslyckats. Dem borde han därför lemna och i stället rikta den finska literaturen med ännu flere täcka bilder ur folklifvet i Savolaks, som han så väl känner. „Kaaperis frieri“, „Ett minne från Savolaks“, „Under dåliga tider“ skola alltid bibehålla sitt värde.

Till de författare, som skildra folklifvet i Savolaks, hör äfven *Kauppi-Heikki*. För ett år sedan väckte han genom sina „Berättelser“ ganska stort uppseende för den lediga stil, hvarmed han berättade äfven ganska innehållslösa saker. Den nu publicerade större folklifs-skildringen „Mäkijärveläiset“ har likväl icke ökat hans författareanseende. Det är dock så, att det minsta man kan fordra af en som uppträder inför allmänheten, är sammanhang och innehåll. Språket hos vår förf. är rent folkeligt, såsom det bör vara, ehuru ofta plump och rätt, berättelsens tråd löper lätt och ledigt, men är ej alls spänd, ofta alldeles afbruten. Dock med dessa brister kan man öfverse hos en autodidakt, hvars första lärospån i den ädla skrifkonsten utfördes på stugans väggbjelkar och i sanden på hemsjöns strand. Men den nästan totala bristen på intresseväckande innehåll gör att läsaren icke vill följa med; flere långa episoder äro alldeles omotiverade och onödiga t. ex. sid. 58—63). Man gör den finska literaturen och bildningen ingen tjänst genom att bringa i dagen arbeten utan innehåll och inre värde. Endast genom ett grundligt studium af bättre

föregångare inom den finska vitterheten kan det lyckas förf. att tillkämpa sig andra förtjenster än rent språkliga.

Ett förstlingsverk, ett häfte på 26 sidor, är „Mäkelän veljekset“ af *N. Niemelä*. Denne 24-årige man ur folkets leder har på egen hand lärt sig skriva, såsom han uttrycker sig, „genom att fråga: hvad är det der för en bokstaf?“ Något slags skolundervisning säger han sig aldrig fått: „Min skolsal har varit de sunde skogarna, och min lärare den finska literaturen“. Niemeläs berättelse är egentligen en nykterhetsskrift. Likväl framträder icke skildringens tendens så uppenbart, att den förefölle ensidig. Förf. förstår låta händelserna sjelfva tala, utan att infoga några nykterhetspredikningar. Stilen är dessutom lätt; framställningen är enkel och koncentrerad till endast de händelser, som höra till sjelfva saken. Päivärinta har ju ock i ett par berättelser behandlat samma ämne; i all sin enkelhet tala dessa skildringar, hvilka ställa sjelfva saken likasom alldeles påtaglig inför läsarens ögon, mer för nykterheten än mångt nykterhetstal. På samma linie med dessa kan Niemeläs lilla berättelse naturligtvis icke ställas i konstnärligt afseende; men den har dock förtjenster så med hänseende till innehåll som form, hvilka berättiga oss till den förhoppning, att förf. med lika omsorg fortgår på den bana, som han så lyckligt och anspråkslöst beträdd.

Niemeläs lilla novell företräder inom årets novelllitteratur Tavastland. Päivärintas fosterbygd Österbotten är på ett förtjenstfullt sätt representerad af signaturen *Kyösti*, äfven han, så vidt vi känna, en nybörjare. Han har behandlat ett svårt ämne, men löst sin uppgift lyckligt. Det är de religiösa striderna bland Österbottens härför mottagliga befolkning, som äro föremålet för skildringen. Religionspolemik och dogmatiska utläggningar har förf. undgått genom att framföra verkliga händelser och låta dem tala. När det blir fråga om trossaker, sker det i form af samtal mellan de handlande personerna, hvarigenom äfven dessa frågor behandlas så, att de icke slappa intresset, men ändå upplysa. Här är fråga om den så kallade hihhulitismen, hvilken onekligen uppväckte det domnade religiösa lifvet i bygderna och i flere afseenden renade sederna, men som genom sina ensidigheter lätt uppväckte motstånd bland kyrkans anhängare. Dessa sträfvanden efter en djupare religiös insigt och ett renare lif skildras af *Kyösti* alldeles objektivt: hvardera lärans brister och förtjenster komma i dagen, och det framhålles hurusom det menskligt ofullkomliga förgår, medan det gudomliga fortlefver. Härtill kommer en naturlighet och åskådlighet, som grundar sig på förf:s egen erfarenhet — det är den religiösa utvecklingen inom sin egen familj som han beskriver, och hufvudpersonen är hans äldsta bror, som bland bröderna fått namnet „Kölliskö“, hvaraf bokens mindre vackra titel. För läsarens blickar träder här en stark, naturfrisk andesutveckling. Man får se Kölliskös strider för frigörelsen från de onda böjelseerna inom honom sjelf, hans af hihhulitismen föranledda

sträfvan att komma till allt högre religiös upplysning och moralisk renhet. Vår tro är att detta arbete, hvars ämne redan i och för sig är tilltalande för folket, skall blifva en verklig folkbok, läst och värderad af hvar och en, i hvars händer den kommer. Vi tillönska förf. flere sådana folkliga ämnen, som ligga inom hans synkrets och förmåga, och hoppas att han egnar dem samma goda behandling som i detta förstlingsarbete.

Mest framstår bland årets finska novellister i flere afseenden en kvinna. Fru *Minna Canth* tyckes hafva känt den dramatiska dialogen allför trång för utläggningen af de ideer, för hvilka hon kämpar, hon har därför öfvergått till novellens friare form. Till förliden jul utkommo på finska och i en — dock i formelt hänseende icke fullt tillfredsställande — svensk öfversättning tvenne noveller. Den ena, benämd *Hanna*, framträder under epitetet „skildring“ (kuvaus) och är vidlyftigare (172 s.), medan den andra, på titelbladet benämd „Fattigt folk, en skildring ur arbetsklassens lif“, är af mindre omfång (89 s. liten 8:o). I hvardera behandlas kvinnofrågan, ett ämne åt hvilket förf. hufvudsakligen egnat sina krafter. I den förstnämnda är det företrädesvis den kvinnliga uppfostran inom medelklassen, som skildras i bjerta färger. *Hanna*, dotter till en lägre tjänsteman i *Kuopio*, genomgår med heder ett kvinligt läroverk på orten; men redan under denna tid och ännu mera derefter får hon i sitt hem lida den ena nedtryckande, ja förkrossande erfarenheten efter den andra, dessa föranledda af en rå, liderlig far, en slapp mor, en otrogen älskare, och så vidare. Slutet blir det tröstlösa, att *Hanna* vid 21 års ålder, bruten till kropp och själ, arbetar och trälår i hemmet utan helse, utan glädje, utan hopp om något bättre eller frigörelse genom döden. Den andra berättelsen behandlar den gifta kvinnans be-lägenhet i en af brist på allting hemsökt familj. *Holpainen*, en arbetskarl i *Kuopio*, är under de tryckta tiderna utan arbete; oföretagsam som han är, finner han ej på något medel till förvärf, utan han och hans familj nödgas lefva af det, som det äldsta barnet hoptigger. *Mari*, hustrun, som har att gifva näring åt ett litet barn, anstränger sig likväl under allt detta till det yttersta för att upprätthålla snyggheten i stugan, bevara barnen vid rena seder och att hos hela familjen hålla lifvet uppe. Under upp-repade ansträngningar och långvarigt nattvak vid det kvidande barnets läger, unnar hon sig sjelf otillräcklig föda. Af de onaturligt låga arbetslönerna vid det kommande jernvägsarbetet sluter hon till att „herrarne“ vilja pina de fattiga till döds, och blir slutligen så utmattad och förvirrad, att hon vid sitt yngsta barns död förlorar förståndet och måste föras till stadens fattighus; hennes vilda, hemska skrän höras från den vidriga omgifningen ut till jernvägsarbetet i närheten, der hennes man arbetar i trasiga kläder för 80 penni om dagen.

Det är, såsom vi se, upprörande händelser, som förf. ger sina läsare till lifs, och dessa måste göra så mycket djupare in-

tryck, som framställningen på sina ställen är utmärkt. Språket är i båda arbetena oklanderligt, ja ofta mönstergilt i det rent folkeliga uttryckssättet. Ej heller förekomma i denna folkeliga framställning några låga, plumpa uttryck, såsom i förf:s tidigare dramatiska arbeten. Hvad vidare beträffar sammanhanget och behandlingen af sjeftva ämnet, inlägger förf. också i dem mycken förtjenst. I „Hanna“ förekomma dock några brister: flere vigtiga motiv blifva i den följande berättelsen obeaktade, flere erfarenheter, i synnerhet sådana som bort verka godt på Hannas utveckling, blifva utan inflytande, medan åter de dystra tilldragelserna, hvilka skildras i all sin vidrighet och hvilka tyckas likasom koncentrera sig kring den stackars Hanna, alla bidra till att nedtrycka henne och betaga henne all glädje, all lefnadslust. Så t. ex. verkar den i så ljusa, präktiga färger skildrade episoden om Hannas och hennes tvenne kamraters sommarsejour på landet hos henne ingen kärlek till naturen, i hvars sköte hon sedan skulle kunnat få så mycken vederkvickelse. Hvarken moderns ömma, om ock svaga kärlek, eller den omfångsrika religionsundervisningen i skolan utbilda Hannas religiösa känslor, hon beröfvas äfven dessa stöd i lifvet. — Den mindre berättelsen, om det fattiga folkets dystra lif, är mer konsekvent genomförd.

Men det, som man egentligen har att anmärka emot dessa noveller, — likasom öfver hufvud mot det mesta, som fru Canth producerat —, är att hon i sin ifver går för långt och derigenom icke blott väcker ett motstånd, som skadar hennes goda sak, utan äfven ådrager förf. ett svårt ansvar. Ty först framhållas skefheterna af de bestående förhållandena ända till ytterlighet. De manliga personerna framställas i den förra novellen såsom uteslutande sjelfviska, råa, begifna på starka drycker och liderliga; intet godt drag finnes hos dem. I den andra novellen är Holpainen alldeles ohjelpigt oföretagsam: han ser nöden i dess mest härresande gestalt visa sig i hans hem, han ser barnen sakna bröd och hustrun digna af kraftlöshet, men gör dock intet för att hjälpa sin hustru i hemmet eller för att helst tigga ihop någon förstärkning i födan. Detta allt väcker ett berättigadt ogillande mot förf. från deras sida, som tro på det godas makt i människolifvet. Lika ensidigt äro de kvinnliga gestalterna tecknade. I „Hanna“ äro de eftergifvande, slappa, saknande all sjelfständighet och företagsamhet; de blott lida utan motstånd eller ens undergifvenhet de oförätter, som tillfogas dem af männen, hvilka tyckas vara till blott för att plåga sina kvinnliga medmenniskor. Detta allt är på sin höjd möjligt under mycket skeftva samhällsförhållanden, hvilka i vanliga fall äro omöjliga, äfven på förf:s ort. Skall det vara verklighetsdiktning att betrakta allt från så ensidiga synpunkter? Och dessutom, att framhålla samhällets missförhållanden, och icke tillika gifva läsaren någon antydning om huru de böra afhjelpas, är detta ens fullt moraliskt rätt? Vi åtminstone kunna icke gilla att fru Canth deri följer den öfverdrifvet realistiska rik-

ningen inom den moderna literaturen. Af en författarinna, som förstår att så skarpt uppfatta och så väl framställa menniskolifvet, bör man väl kunna fordra att hon skall åtminstone afgifva den riktning, i hvilken sträfvandena till förbättring böra gå. Håri har fru Canth ännu mycket att lära af sådana bland våra inhemska författare som Päivärinta, Kyösti och andra. Hennes flesta läsare draga den slutsatsen, att förbättring icke kan ernås på annat sätt än genom våldsamt omstörtning, hvilken åter kan bli en lika stor orättvisa, som de bestående förhållandena äro det. Håri ligger det skadliga och farliga; det medför ett stort ansvar att utså bitterhet och sådana tankar, som upplösa samhällets grundpelare, familjen och staten. Dessa tankar vandra från den ena menniskosjälen till den andra, gro i tysthet, verka småningom förslappande på känslan af förpligtelser mot medmenniskan Det som vi mest sakna hos fru Canth är, att hon icke synes tro på att religionen har någon inverkan på samtidens utveckling. För den skull kunna väl hennes arbeten åtminstone icke ännu slå an på den stora allmänheten i vårt land. Afven i vår allt förnekande tid är och förblir den verkliga kärnan af så framåtsträfvande folk, som de nordiska, religiös i ordets bästa mening. Folket tror på det mensklige lifvets utveckling och på det rättas slutliga seger.

Om någon i den novellistiska framställningens konst förmår täfva med de i det föregående nämnda, är det *Kasimir Leino*. Denne författare har i ett häfte sammanfört en hop lyriska dikter och novellen *Emmalan Elli*. Poesierna äro klädda i en presentabel form så till språk som meter. Bland dem finnas några historiska ballader; i andra behandlar förf. nutidsfrågor, utan att man dock får alldeles klart för sig hvad han egentligen vill. Långt mera klar och utarbetad förefaller deremot hans novell. Språket är det renaste, folkeligaste man kan läsa, och äfven stilen kan i många afseenden jemföras med den i Björnsons tidigare folklifsbilder. Hr Leino har icke i något afseende skattat åt knutpatriotismen, såsom flere af våra novellförfattare göra, i det de använda i sitt språk flere dialektegenheter, som stöta läsare från andra orter och alla bildade, hvilka hålla på ett gemensamt skriftepråk. Hr Leinos språk framstår sålunda såsom det naturfriska folkspråket i dess förädlade form. — Sjelfva berättelsen åter är lika intressväckande, som den är dyster. Det är en stackars oäkta, i verlden ensam lemnad flickas sorgliga historia, i sanna, åskådliga, ja gripande drag. Vid tio års ålder blir Elli utackorderad som roffattig på *Matula*, der hon får lida en svår behandling, då ju äfven pastorn sagt att man med stränghet bör hos sådana barn utrota hvarje skymt af svek och förvillelse. Såsom fullvuxen får Elli, hvart hon kommer, höra föraktfulla ord om sin tvetydiga börd och blir härigenom anledning till ett blodigt uppbräde mellan tvenne unge män. Till följä haraf besluter hon sig för att gå till staden och der på egen hand försörja sig. Men lär gar

det henne ej alls bättre. För sin „skenhelighets“ skull afskydd af de andra arbeterskorna i fabriken och med oerfarenhetens trots tillbakavisande de varningar hon får, blir Elli ett lätt byte för patronens son och sedan lemnad åt sitt öde. Med det uti henne tidigt utbildade trotsiga lynnet försöker hon sätta sig öfver sin olycka och människornas förakt, men förfaller dervid allt mera, hvarvid starka drycker gifva henne, om icke tröst, så åtminstone lättnad. Medan den unge patronen firar sitt ståtliga förlofningskalas med en fin, blek dam från hufvudstaden, sitter Elli med sitt nyssfödda barn i tvättstugan vid ån utanför. Då det börjar kvida, trycker den förtviflade modern den lilla stackarn till sig alltför hårdt, så att den svaga lifsgnistan slocknar. Den olyckliga Elli kastar slutligen barnets lik i forsen; hennes eget lidande utmynnar i fullständigt vansinne. — Det hela är synnerligen lifligt skildradt och utgör ett mäktigt gripande „ve“ öfver flere af samhällets lyten, särskildt öfver städernas lättsinniga manliga ungdom. Denna välskrifna novell skulle gifva anledning till flere intressanta jmförelser bland andra med fru Canth's „Hanna“; vi kunna endast framhålla en omständighet. Det förekommer oss nämligen såsom om den naturliga, strängt bindande framställningen af Ellis djupt sorgliga öde icke skulle kunna väcka någon anstöt från den rättänkande läsarens sida, utan den synes oss endast tvinga honom att undersöka huru det verkligen står till med denna sjuka sida i samhället och att eftertänka huru detta elände bör afägnas. Den väcker icke bitterhet hos läsaren, men dock „tankar mångahanda“, hvilka — vi skola hoppas det — utmynna i handling.

Slutligen återstår att med några ord beröra *K. Saarnis* lilla häfte med två berättelser. Den ena, „Pekka Sallinen“ behandlar icke så mycket titelpersonen, som den beryktade partigångaren Olli Tiainens bedrifter i Karelen. Den senare novellen är en fantasi från „Hertig Johans hof“ på Åbo slott, hvilken tid redan mången gång förut satt romantiska författares fantasi i rörelse. Båda berättelserna sakna sammanhang och konsekvens; händelserna äro föga motiverade, och ofta går det så förvirradt till, att läsaren alls icke får klart för sig de ledande motiven. Författars stil är dessutom tung, och flere fel mot logikens och grammatikens lagar stöta läsaren ifrån hela berättelsen.

O. G.

Konstföreningens exposition. Konstföreningens utställning har för första gången försiggått i egen lokal, i rum enkom uppförda för utställning af konstnärernas alster. Hvilket framåtskridande för vår unga konst detta faktum innebär vilja vi denna gång endast konstatera; vi anteckna blott att belysningen är förträfflig; att inga befogade anmärkningar i detta afseende kunna framställas.

Det är ljusproblemet som allt ännu sysselsätter våra främsta konstnärer, solljuset i alla dess skiftningar, sådant det bränner

hett på promenadens sand, sådant det en glödande sommardag dallrar öfver hafsytan och spelar in mellan löfven i skogsdungen, sådant det silar sig igenom opalfärgade moln och breder sig uti mild jemndager. Solljuset är det som *A. Edelfelt* fixerat i sin stora tafla från Luxembourg-trädgården. I prismats alla skiftningar finna vi det der varmt, rikt, vårligt. Det har ljummat upp vårvindarna, väckt till lifs dolda krafter i parkens träd och lockat en blomstrande barnskara ut till ystra lekar och språng. Huru oerhördt svårt detta arbete är kan den som icke själf sysslat med färg och pensel knappast göra sig en föreställning om. Att i en färgskala, mellan hvars mörkaste och ljusaste nyanser finnas endast obetydliga skiftningar, observera de olika planen, att icke låta det ena rycka fram på bekostnad af det andra, att i denna ljusa ton hålla de olika kulörerna, exempelvis det röda som i och för sig är en i ögonen skarpt framträdande färg, på sin rätta plats, och att låta en mattare, i sig själf mindre märkbar färg, der så behöfs, intaga sin plats framom den förra bjertare, och att dertill få en hel och sann ton öfver det hela, i hvilken hvarje plan, hvarje föremål har sin rätta plats och färg, se der problem som hr *Edelfelt* löst. Och om han icke gjort det på ett sätt, som vi kunde kalla lysande, så har han dock i betraktande af svårigheterna tillfredsställt äfven höga fordringar. Solljuset blir ofta i dessa problem-taflor kritigt, de olika planen vilja icke rätt skilja sig från hvarandra. Och dock har hr *Edelfelt* undgått de flesta af dessa svårigheter och stötestenar; vi hänvisa till det hvita i skuggan och det hvita i ljuset, huru olika dessa tvenne färger verka, huru säkert och duktigt de äro målade. Lägga vi dertill det lyckliga motivet, de vackra och tjusande grupperna af nätta småttingar, unga mödrar och ystra barn, så måste taflan anses som ett viktigt inlägg i vår moderna konst. Utom detta betydande konstverk ha vi att anteckna hr *Edelfelts* senast målade tafla „Kvinnor på kyrkbacken“. Motivet är för vår publik mindre tilltalande, den vill se vackra ansigten och om möjligt en dramatisk situation; under sådana förhållanden föredrager den naturligtvis den föregående taflan. Men om man vill döma rättvist och taga till utgångspunkt det som konstnären själf velat med sitt arbete, så är denna senare tafla ovillkorligen att föredraga.

Det är åter ljus- eller luftproblemet som i främsta rummet intresserat konstnären; sedd ur denna synpunkt hör taflan till det mest helgjutna hr *Edelfelt* frambragt. Den friska fina luft, den silfverfärgade gråa ton och detta ljus, som strömmar öfver taflan icke från ett enda håll, utan som omhvärfver föremålen likasom i naturen, ha vi, så vidt vi minnas, icke sett bättre återgifvet. Ett tillskott till denna taflas förtjenst är det pittoreska och det typiska. Det pittoreska har åtminstone för den som känner trakten ingen smak af mannekin: kvinnornas dräkt på kyrkbacken bäres i verkligheten ännu den dag som är, i dessa trakter

Typerna äro icke blott tillfälligt, utan äfven generelt sanna; detta gäller då främst kvinnan med den runda näsan mest till venster och den behagliga kvinnofiguren, den tredje från venster; men äfven de andra äro uppfattade och återgifna med en sympati och värme, som icke skall förfela att återverka på åskådaren. Samma försök att framställa solljus och luft är det som besjalar alla hr Edelfelts öfriga tafior, motivet må vara sjö eller land, vinter eller sommar, och hans konst i detta afseende kulminerar i den lilla vinterbilden från Paris.

Ljusproblemet, en naken kvinnofigur ute i det fria, är det som *F. Ahlstedt* äfven främst uppställt i sin så mycket förkättrade och omtalade tafia „Sommar vid en vik af Lumparn“. Vi kunna för vår del icke annat anse än att hr Ahlstedt blifvit för strängt bedömd. Ty om vi i minnet återkalla en räkka af denna konstnärs mest betydande arbeten, porträtten oberäknade, måste vi medge att denna senaste tafia är måhända den bästa. Den är således ett framsteg. Att den i vissa afseenden verkar otillfredsställande härleder sig efter vårt förmenande deraf, att landskap och figur äro måhända målade på olika ställen och under olika tider; visst är åtminstone att de äro målade på ett himmelsvidt olika sätt, så att redan derigenom det inre sambandet mellan dem är brutet. Figuren är nitid, ja till och med elegant, färgen är för denna konstnär ovanligt klar och frisk. Af den ulliga faktur — se linnets —, som är så karakteristisk för hr Ahlstedt, ses i figuren knappast ett spår, medan allt det andra, så när som på några partier närmast kring figuren, äro hr Ahlstedt ut och in; till och med de sedvanliga rosorna saknas icke. Om landskapet varit, som i fransmannen *J. J. Henners* tafior, endast antydt i några stora plan eller enkla förtoningar, tydligt utvisande att figuren är allt, att landskapet står der endast som motsättning, men är isig själf intet, då hade det varit en annan sak, då hade den olika fakturen i det ena och andra intet gjort. Nu deremot lefver och rör sig figuren i just detta landskap. Kvinnan spejar öfver och mellan vissa grenar mot en sjö och mot en båt som nalkas. Der måste därför finnas öfverensstämmelse mellan staffaget och dess milieu. Disproportionen, omnämnd af en del kritiker mellan figuren och landskapet, kunna vi för vår del icke upptäcka.

B. Lindholm, som engång förde spiran bland våra landskapsmålare, har antingen slutat att söka och finna, det är stelnat i teknik, eller ock gått tillbaka. Detta säga vi icke därför att det skärgårdsstycke han nu utställer vore skralt; tvärtom är det just i framställningen af dessa hållar och klippor, dessa barrträd, knotiga och bestämda, der teckningen betyder så ofantligt, som han excellerar. Men under en längre tid ha vi sett arbeten af honom, tunga, duskiga och oklara, hans andes styfbarn. *V. Westerlund* experimenterar i sin vinterbild från Åland; ful är den, det är nog sant, och icke är den expositionsmissig heller, men om konstnären lärt sig nå-

got på den, så har den gjort sin nytta. Hans „Väris“ är täck och delvis mycket sann.

Ehuru det icke hör till samma moderna riktning som de föregående, är det dock luft, sol och ljus i *H. Munsterhjelm*s stora strandparti „En morgon i skärgården“. Ungefär från midten af hafsviken uppåt är taflan af en kolossal ljus- och lufteffek; den är ett perspektiv, som går i det oändliga. Stor, mäktig, glänsande, påminner den oss om Byrons odödliga vers:

Tid i din azur aldrig plöjt ett drag;
Som i begynnelsen du svallar än i dag.

Men der nedanför är kraften bruten, icke kompositionen, hvilken är nobel som alltid — märk de vackra kurvorna, grupperna och linierna i stort taget —, men både färg och teckning i dessa figurer äro icke värdiga mästerskapet i den öfriga delen af taflan. Förgrunden är konventionellt Munsterhjelmisk, något som man måhända äfven kan säga om den omotiveradt mörka udden, som skjuter in ungefär midt på taflan i det blanka vattnet. Månskensstycket är briljant; om det är sant kunna vi icke bedöma. För vår del äro vi nästan böjda för att anse all månskensmålning konventionel, osann, omöjlig. De små dukarna förefalla vid sidan af de moderna luft- och ljusexperimenten hårda och luftlösa.

Det begränsade utrymmet tvingar oss att endast i korthet nämna några af de mera framstående konstverken på utställningen. *O. Kleinh*s marin är ett godt arbete, ehuru vi vidhålla hvad vi tidigare yttrat, att hafsidyllen tillsvidare är hans rätta område. *W. Topelius* har frigjort sig från sin mästare. När den sjelfständiga kraften är fullt utvecklad, brista de hämmande banden, heter det. Hr Topelius är på god väg, den finska konsten kan i honom vinna en god ackquisition. Den stora marinen har ännu varit ett för svårt grepp, men det gamla skeppskrofvat och partiet från Honfleur äro förträffliga studier. Fröken *M. Wüks* „Vid lampan“ är ett godt arbete, som utan tvifvel kostat konstnärinnan mycket arbete och möda. För hr *A. v. Beckers* tafla har redogjorts i ett föregående häfte af Tidskriften.

Skulpturen är ytterst fåtalig, men hvad som saknas i kvantitet, ersättes af kvaliteten. *Ville Wallgrens* „Echo“ är enligt vårt förmenande det förnämligaste af de utställda arbetena. Det är en vek, ljuf, måttfull, och dock liffull skapelse. *R. Stigells* bågskytt, full af kraft och i häftig rörelse, kan dock icke uppvisa det spelande lif, som pulserar i Echo-figuren. Hvardera skulptörerna hafva i sina skapelser i grund och botten fixerat samma sak, i hvardera är situationen gripnen i flykten. I nästa minut far pilen hvinande från skyttens bäge; muskler, anletsuttryck, allt återgår då till det för menniskan naturliga och vanliga. I nästa minut har ynglingen, som nu lyssnar med spänd uppmärksamhet, hört ljudet; ekot har förklingat, och de spända nerverna,

de orörliga lemmarna återtaga sin vanliga ställning af ro och lugn. Men huru mycket finare, noblare — och dock lika säkert — är icke detta nervösa lif återgifvet i Echo än i bågskytten. Hr Stigells uppgift är lättare. Momentet är drastiskt, spändt till ytterlighet i en ung mans fullt utvecklade, bestämda och säkra former. Hr Wallgren åter behandlar de utbildade, fina, veka muskelpartierna hos en utvecklade yngling. Lifvet, kraften hos den ena är påtaglig, det är en brusande ström som bryter sig fram; hos den andra en sorlande bäck, som flyter dold i blommor och grönska. Hvardera har lyckats öfver förväntan väl, men svårigheterna ha varit större för den ena än för den andra. Vi frånse icke att i Wallgrens figur förekommer ett parti, bröstkorset, som möjligen kunde ha vunnit, om det öfverarbetats ännu en gång, om muskulationen accentuerats bättre; men vi säga endast „möjligen“, ty det kunde hända att om vi finge se modellen, vi skulle nödgas ge skulptören rätt. Hr Stigells bågskytt är hans bästa arbete; ännu mera, det är ett godt arbete och synnerligen karakteristiskt för honom. För en beundrare af Bernini, som han, är det af ovilkorlig vigt att hans figurer äro stadda i häftig rörelse; om han någon gång försöker sig på motsatsen, förfaller han i det platta. Vi påminna om hans Wellamo och hans nu utställda så kallade engel! I enlighet med denna uppfattning har han framställt Mikael Agricola; en präktig, säker stående, ung figur, en folktribun, en svärmare à la Petrus af Amiens, nästan en folktalare och demagog, duktigt och kraftigt modellerad; men enligt vårt förmenande är denna uppfattning icke den riktiga, i fall man dervidlag kan tala om hvad som är riktigt. Mikael Agricola borde väl återgifvas som den djupa sanningssökaren, forskaren, tänkaren, mannen som redan hunnit öfver de brusande ungdomsåren, som åt sitt folk skänker sitt lufs erfarenheter, sitt vetandes skatt och sitt arbetes möda.

Innan vi afsluta vår korta resumé, vilja vi framhålla det glädjande faktum, att icke så få utländska konstnärer hedrat vår utställning med att hitsända sina arbeten. Det skall utan tvifvel verka lifvande för våra konstnärer och deras publik att se, ju flere dess bättre, exponenter för den moderna konsten. Nu, då utrymmet icke mera hindrar, skola vi väl ofta kunna räkna på gäster; desto hellre som vi i detta afseende sjelfva varit som barn i huset hos våra grannar både i vester och öster.

Jac. Ahrenberg.

Lagskydd för arbetet.

II.

Om arbetarlagstiftningen för att nå sitt första syfte, förebyggandet af helsovåda i verkstäderna, är tvungen att nöja sig med offentlighetsrättsliga satsar af jembörelsevis ringa bärvidd, så finner den en tacksammare uppgift, men ock större svårighet vid sträfvandet till sitt andra mål, att förskaffa underhåll och vård åt de af olycksfall och sjukdom hemsökta. Det gäller här att ingripa i det privaträttsliga förhållandet emellan arbetslegogifvaren och arbetslegotagaren.

Vår lagstiftning, som innehåller utförliga bestämmingar om tjänstehjon, meddelar blott sparsamma föreskrifter om arbetskontraktet i allmänhet. Angående arbetsgifvares skyldighet att ersätta arbetaren för under arbetet liden skada stadgas endast (§ 32 mom. 3 och § 42, Näringslagen) att yrkesidkare skall vid sina arbetares och lärlingars sysselsättande fästa behörigt afseende å deras helsa och arbetsförmåga samt vidtagna nödiga försigtighetsmått till deras skyddande emot kroppslig skada vid utförandet af dem ålagda göromål, samt att yrkesidkare, som häremot felat, skall ej blott böta utan ock ersätta all genom hans förvållande åstadkommen skada och kostnad.

I detta, som i så många andra stycken, är näringslagen välmenande, men obestämd och otillräcklig. Man skall ofta stå svarslös, när man vid ett timadt olycksfall frågar sig om arbetaren är berättigad att fordra och arbetsgifvaren skyldig att lemna skadeersättning.

Vid sådan industriel drift, bergverk, bruk, fabrik och dylikt der de flesta och svåraste olycksfall inträffa, är arbetsgifvaren vanligen icke personligen närvarande, utan representeras af annan man. Ansvarar han enligt vår rätt äfven för dennes handlingar? Näringslagen säger intet derom, och man har då att hålla sig till den allmänna

grundsatsen, att enhvar eger sin sak ensam böta. Enligt den skulle arbetsgivaren vara ansvarsfri.

Men detta är uppenbarligen orättvist.

En person ingår med en annan ett aftal, som förbinder denne andre att i hans tjänst använda sin arbetskraft, att till hans förfogande ställa sin personlighet, med utsigt att kanske se arbetskraften förstörd, personligheten förintad. Sjelf öfverlåter arbetsgivaren på en tredje sin rätt och sin skyldighet att öfvervaka denne mans arbete och kommer från saken med en penningeutfgift. Men i aftalet ingår tydligen, att han ej endast skall betala arbetaren utan äfven samverka med honom, anvisa arbetsmaterialet, anordna maskinerna med mera. Det är ej blott med kapitalisten, det är ock med arbetsledaren, som uppgörelsen träffats. Den, som i arbetsgivarens ställe fullgör hans skyldighet, måste följaktligen vara ett med honom; arbetsgivaren måste bära ansvaret för dennes handlingar, för så vidt de röra hans af kontraktet beroende förhållande till arbetaren. Denna princip gäller sedan gammalt i Frankrikes och Englands rätt. Den är icke främmande för vår. Den uttalas redan af legostadgan, som åhvälfver husbonde ansvar för förseelse, som den, hvilken „i hans ställe satt är“, begått mot tjenstehjon. Den finner analogier i Byggningsbalkens bestämning om gästgivarers ansvarighet för sina hjons handlingar och i Handelsbalkens bestämning om hufvudmans ansvar för hvad hans ombudsman inom fullmakten gör och sluter.

Tillämpningen af denna uppfattning vore utan tvifvel en god reform. Från principiell synpunkt sedd kan den icke väcka betänklighet, ty den gifver blott lagens skydd åt en rättighet, som redan måste anses hafva uppstått genom fritt aftal. Från lämplighetssynpunkt sedd bör den helsas med tillfredsställelse, ty de af olycksfallet drabbade hafva större utsigt att erhålla godtgörelse af sin arbetsgivare, som vanligen är förmögen, än af hans ställföreträdare, som oftast eller ofta saknar tillgångar att ersätta skadan.

Men dermed vore näringslagens brister långt ifrån afhjelpa. Man skulle allt fortfarande vara oviss om hvad arbetsgivarens pligt egentligen innebär. Huru bör lagen

förändras för att man, då ett olycksfall inträffat, må kunna afgöra om arbetsgifvaren genom att fästa „behörigt afseende“ å arbetarens helse samt vidtaga „nödiga försigtighetsmått“ till dess skyddande, tryggt sig emot anspråk på skadeersättning?

För att finna ett svar läser det vara bäst att gå till sjelfva aftalet, sådant det förekommer i verkligheten; först sedan utredning vunnits om de rättigheter och skyldigheter, som uppstått genom kontrahenternes egen öfverenskommelse, kan man med fördel dryfta frågan, om lagen derutöfver bör skapa någon ny rätt för den ene, någon ny pligt för den andre.

I förra delen af denna uppsats betonades att arbetsaftalet är ett legoaftal. Arbetaren ställer sin arbetskraft till arbetsgifvarens förfogande, underordnar för en viss tid sin vilja under arbetsgifvarens vilja. Han öfverlemnar sig personligen åt arbetsgifvaren. Denna får visserligen icke hålla arbetaren till annat arbete än det aftalade. Men de aftal, som skola bedömas enligt näringslagen, gifva honom i regeln full frihet att afgöra huru detta arbete skall bedrivas. Arbetaren har hvarken velat eller kunnat på förhand bestämma hvilka verktyg han skall använda, hvilket material han skall behandla, på hvilken plats och tillsammans med hvilka han skall arbeta. Han har stillatigande tillerkänt arbetsgifvaren rätt att besluta om allt detta. Men arbetsgifvaren har på samma gång stillatigande iklädt sig en motsvarande förbindelse. Ju större hans bestämmanderätt är, ju vidsträcktare makt hans vilja utöfvar öfver arbetarens vilja, dess större blir ock hans ansvar för den menliga arbetskraft, som är i hans våld och vård.

Erkännes en gång detta, så återstår att finna ett uttryck, som angifver graden af den omsorg, en arbetsgifvare bör egna sina arbetare.

Nu är det å ena sidan klart att han ej kan göras ansvarig för den risk och för den slitning af arbetskraften, som arbetet enligt sin natur nödvändigt medför och hvilken arbetaren genom aftalets ingående måste anses hafva sjelfmant underkastat sig. Men å andra sidan framgår såsom hans pligt att ej öka denna risk och denna slitning mer än hvad arbetet enligt sin natur fordrar, att vid dess

ledning skydda arbetaren såsom om denne vore tryggnad genom ett aftal, i hvilket hvarje arbetsgifvarens ledarehandling på förhand bestämts. Han får icke härvid taga hänsyn till den större eller mindre förmåga att förstå och att göra gällande sina intressen, som kunde förutsättas hos den ene eller andre arbetaren; han måste bedöma allas anspråk på skydd efter en gemensam norm, efter det anspråk, som en förståndig man vid aftalets ingående skulle gjort gällande. Och måttet för detta skyddsanspråk kan han icke finna hos en eller annan godtyckligt vald arbetare, ty i verkligheten skulle ingen arbetare, om han tillfrågades, kunna ens på egna vägnar och än mindre på kamraternas yttra sig om tillbörligheten af alla arbetsgifvarens ledarehandlingar. Han kan finna det blott i sitt eget medvetande. Här erbjuder sig sjelfmant en jemförelse med vår lags stadgande om förtrodt gods. Inlagsfä bör man vårda som sitt eget, säger lagen. På samma sätt bör, synes det, arbetsgifvare se till att hans arbetare ej utsättes för större risk än han sjelf med sin känedom af affärsföretaget i samma ställning skulle underkastat sig. Inträffar ett olycksfall och har han underlåtit att vidtaga de försigtighetsmått, som han skulle vidtagit, om det gällt att trygga sig sjelf, så har han vållat det och bör ersätta skadan. Blott när olycksfallet är sådant, att han ej skulle kunnat skydda sig sjelf därför, bör han vara ansvarfri.

Sådana olycksfall äro främst de, hvilka förorsakats af så kallad högre skickelse, det vill säga en händelse, som ej med vanlig omtänksamhet kunnat förutses eller förekommas; vidare de, som den skadade sjelf förorsakat, ty ingen kan skydda en menniska mot honom sjelf; samt slutligen de, som annan man uppsåtligen förorsakat, då ju intet förutseende kan skydda emot ett brott.

1883—4 års komité, som i ett särskildt lagförslag¹⁾ behandlat detta ämne, har i närmaste anslutning till en lag, som år 1881 antagits af Schweitziska edsförbundet, fastställt dessa satser som princip för arbetsgifvarens ersätt-

¹⁾ Förslag till förordning angående skyldighet i vissa fall för arbetsgifvare att utgifva ersättning för kroppsskada, som drabbar arbetaren.

ningsskyldighet. Men från denna allmänna regel har komitén gjort flere undantag.

Den har visserligen ansett samma ansvarsskyldighet böra tillkomma alla arbetsgifvare, men den har af lämplighets-skäl skytt att gifva den nya principen dess fulla tillämpning och inskränkt lagförslagets bestämmingar till den så kallade storindustrin, bergverk, stenbrott, bruk, fabriker, fabriksmässigt bedrifna inrättningar och större byggnadsföretag.

Komitén har sjelf medgifvit att denna gräns är godtyckligt dragen. Det är i sjelfva verket svårt att inse hvarför ej en jordegare skulle ansvara för ett olycksfall, som förorsakats af instörtandet af ett ladgolf, som var i så bristfälligt skick, att han bort förutse olyckan. Och hvarför skulle ej en målarmästare ansvara för skada, som förorsakats hans arbetare genom sysslande med färg, som var så giftig, att han ej sjelf skulle handskats dermed?

Komitén har vidare medgifvit att denna gräns är obestämd. Och det är i sjelfva verket omöjligt att utstaka rå mellan fabriks- och handtverksindustrin; ingen kan med bestämdhet säga hvad som menas med en „fabrik“ eller med ett „större byggnadsföretag“.

Men äfven inom det område, öfver hvilket den nya bestämmingen om arbetsgifvares ansvarsskyldighet utsträckt, har man gått till väga med samma tvekan.

Förslaget innebär ett undantag, som på samma gång är en afvikelse från den allmänna principen och från den schweitziska lagen. Arbetsgifvare skall vara fri ersättnings-skyldighet, ej blott om olycksfallet förorsakats af ren våda, af arbetarenes eget vållande eller af tredje mans uppsåtliga handling, utan äfven om det förorsakats af den, som ej vid tillfället varit betrodd med ledning af eller uppsigt öfver arbete, under hvilket skadan inträffat, och icke heller egt taga befattning med det redskap, hvars farliga beskaffenhet och felaktiga handhafvande åstadkommit skadan. Mot detta undantag har en af komiténs medlemmar, hr Furuhjelm, synbarligen med skäl reserverat sig. Här förutsattes att en obehörig person, vare sig medarbetare eller främmande (i verkligheten naturligtvis oftast medarbetare), genom felaktigt handhafvande af ett redskap

utan uppsåt förorsakat en arbetare skada. Är det god ordning i en fabrik, att obehörige få handskas med verktyg? Innebär ej arbetsaftalet en rättighet för arbetaren att fordra och en skyldighet för arbetsgifvaren att tillse det arbetet förrättas på öfligt sätt, i god ordning? — Man har, i synnerhet i England, sökt motivera en sådan inskränkning af arbetsgifvarens ersättningskyldighet dermed, att arbetarene, då den ene får vidkännas följderna af den andres försumlighet, blefve tvungna att hålla uppsigt öfver hvarandra. Men hvad rätt och hvilken skyldighet har en person att hindra en annan från att röra en tredjes egendom? Den, som eger ett farligt verktyg, må se till, hur det brukas, och bära ansvaret, om det missbrukas.

Ett annat undantag, som icke uttryckligen framhållits, men underförståtts, är lika anmärkningsvärdt. Orden „kroppsskada, som under utöfning af arbete drabbar arbetare“, hvilka komitén i sitt förslag till lagtext använt, kunna likaväl tillämpas på sjukdom, förorsakad till exempel af förgiftning, som på yttre skador, benbrott och dylikt. Och ingenting, tycker man, borde hindra att en arbetare, hvars sjukdom är en följd af arbetet, erhåller ersättning. Arbetsgifvarens skyldighet kan i detta fall lika väl bestämmas enligt den allmänna regeln, som när det gäller annan skada. I sjelfva verket torde det vara svårt att säga, när „kroppsskada“ är sjukdom och när den ej är det. Komitén har emellertid i sina motiv förklarat att under uttrycket „kroppsskada“ icke innefattas till exempel yrkessjukdomar. Om lag i detta ämne en gång skall redigeras enligt komiténs åsigt, så kräfver texten härutinnan en förbättring, som torde vara svår att åstadkomma.

Det är ej sannolikt att mycket motstånd skall möta tillämpningen af den af komitén fastställda allmänna principen för arbetsgifvarens ersättningskyldighet, och man läser väl kunna hoppas att den, om ock komiténs undantagsbestämningar antagas såsom öfvergångsåtgärd, slutligen i sin fulla vidd skall varda tillämpad på alla arbetslegoafstal. Man gifve icke derigenom åt arbetaren någon ny rätt; man blott bestämde den, som redan enligt lag tillkommer honom. Härmed vore något vunnet, mer på långt när ej nog.

Det återstår att se till att arbetaren kan göra sin rätt gällande.

Såsom allmän regel gäller i vår lag som i andra att den, som framställer ett anspråk, skall bevisa den grund, hvarpå det stödes. En arbetare, som drabbats af olycksfall i arbetet, skall, om han går till domstol, för att vinna skadeersättning styrka ej blott att skada skett, utan ock att den haft sin grund i arbetsgifvarens oaktsamhet. Sådan rättegång är i de flesta fall för arbetaren omöjlig: för det första därför, att man vid flertalet olycksfall icke, åtminstone ej med de två vittnen, hvilkas samstämmiga intyg vår lag fordrar, kan utreda om skadan skett af ren våda eller om den vållats af någon, och i så fall af hvem den vållats. Den är för det andra omöjlig därför att, äfven om vittnen funnes, de ytterst ogerna skulle uttala sig till nackdel för arbetsgifvaren, som ger dem bröd, och för det tredje, emedan arbetaren är okunnig och fattig; han förstår ej att göra sin rätt gällande, och förstode han det, skulle han ej våga det, emedan rättegångskostnaderna, som för arbetsgifvaren äro en bagatell, för honom äro ett oöfverstigit hinder. Utländsk, svensk och inhemsk erfarenhet visa att skadade arbetare icke söka och icke få ersättning. Och så länge bevislasten åligger arbetaren skall det så förblifva, arbetsgifvarens i lag bestämda ersättningskyldighet må vara hvilken som helst.

I utlandet har under senare tid allt mer gjort sig gällande det yrkandet, att bevisningen må öfverflyttas från arbetaren till arbetsgifvaren. Denna åsigt har godkänts af den schweitziska lagstiftningen och har enligt dess föredöme omfattats af den finska komitén. Dess författningsförslag gör egare eller innehafvare af bergverk, stenbrott, bruk, fabrik eller fabriksmässigt bedrifven inrättning äfvensom den, hvilken utför större byggnadsföretag, samt den, för hvars räkning jernväg trafikeras, pliktig att i egenskap af arbetsgifvare utgifva ersättning för kroppsskada, som under utöfningsarbete drabbar vid inrättningen eller företaget anstald arbetare, så framt arbetsgifvaren icke kan bevisa i antingen att skadan haft sin grund i naturhändelse eller annan tilldragelse af våda, hvilken icke kunnat förutses eller förekommas; eller att den skadade sjelf va-

rit till skadan vållande; eller, att annan person uppsåtligt förorsakat skadan; eller, att den skett i följd af vårdslöshet, oförsigtighet eller försummelse af någon, som ej vid tillfället varit betrodd med ledning af eller uppsigt öfver arbete, under hvilket skadan inträffat, och icke heller egt taga befattning med ångpanna, maskin, spårvexel eller annat dylikt redskap, hvars farliga beskaffenhet och felaktiga handhafvande åstadkommit skadan.

Kränktes sålunda arbetsgifvarens rätt genom en godtycklig undantagslag? Vi tro det icke. — För bevisningens öfverflyttning tala skäl af två slag, juridiska och politiska.

Från rättslig ståndpunkt kan till en början göras gällande, att arbetsaftalet är ett legoafstal och att hvarje legotagare, likasom hvarje mottagare af förtrödt gods, enligt lag är skyldig att gifva det legda så godt åter som han det fick. Har det lidit någon skada och styrker legogifvaren inför rätta att skadan skett under legotiden, så kan legotagaren skydda sig för ansvar endast genom den sakinvändning, att han fullgjort sin skyldighet, det vill säga genom att bevisa att skadan ej förorsakats af hans oaktsamhet, utan uppstått af en händelse, den han ej varit pliktig förutse och förekomma. Denna åsigt har, beträffande lega af sak, uttalats af Lindblad.¹⁾ Beträffande lega af arbete har den under senare tid vunnit anslutning af utländske rättslärde och har senast i Sverige förfäktats i ett år 1886 offentliggjordt arbete af Johan Östberg: Om arbetsgifvares ersättningskyldighet för kroppsskada, som drabbar hans arbetare i arbetet.

Det kan invändas att denna tolkning är hårdragen, att lega af arbete ej så utan vidare kan likställas med lega af sak, att det är skilnad på arbetsgifvarens förhållande till ett ting, som icke sjelf kan redogöra för huru det användts, och hans förhållande till en människa, som kan ställa honom till ansvar för hvad han gör. Emellertid låter en sådan uppfattning försvara sig. Och den visar åtminstone att förslaget om bevisningens öfverflyttning från formelt juridisk synpunkt icke är någon orimlighet.

¹⁾ Bevisning inför rätta s. 71.

Men äfven om denna åsigt förkastades, synes detta förslag böra godkännas på andra, likaledes rättsliga grunder.

Vid en mängd olycksfall, kanske de flesta är utredningen om orsaken omöjlig att åstadkomma, dels i följd af sakens natur, dels i följd af vår lags olyckliga bevisteori. Ettdera af två måste inträffa. Antingen skall arbetaren bevisa att arbetsgifvaren haft fel, och då blir han oftast utan den ersättning han bort få, hvilket är obilligt. Eller också skall arbetsgifvaren bevisa att han icke haft fel, och då blir han mången gång tvungen att utgifva ersättning, som han ej bort utgifva; det är likaså obilligt. Frågan är då: i hvilketdera fallet är obilligheten mindre, i hvilketdera fallet är det mera troligt att sanningen skall kunna uppdragas? Helt säkert skall arbetsgifvaren kunna lemna en bättre utredning än arbetaren. Han har insigt och han har medel, rättegångskostnaderna afskräcka honom icke, hans vittnen äro icke motsträfviga, han kan anlita lagfarne mäns råd.

Kommer så härtill ett annat skäl, som talar, väl ej rättens, men mensklighetskänslans språk. I följd af lagskipningens ofullkomlighet måste antingen arbetsgifvaren eller arbetaren göra en uppoffring. Den ena är i de flesta fall burgen, den andra har genom ett olycksfall beröfvats sitt knappa lefvebröd. Om en börda skall bäras, så må den då läggas på axlar, som orka, och ej kastas på den, som redan dignat. Det är hårdt att säga åt dem, som lefva af sina händers arbete, att staten ej kan gifva dem mer än de sjelfva kunna förtjena. Men det är ej blott hårdt, utan grymt, och det kan i längden blifva farligt att säga dem att de bort få hjälp i nöden, men att de ej kunna nå den, därför att samhället är sådant, att den rikes rätt kan göras gällande, men den fattiges ej.

Vår lag har redan gifvit de obemedlade en långt mindre principenlig undantagsförmon, då den i fattigvårdsförordningen stadgat att arbetsgifvaren bör sörja för sina tjänstehjon och öfrige arbetare, så att de, under den tid arbetsaftalet gäller, icke falla fattigvården till last, såframt ej svårare sjukdomsfall, större olyckshändelse eller andra synnerliga skäl påkalla dess mellankomst.

Det är uteslutande en sådan politisk eller, om man

så vill, filantropisk synpunkt, som varit bestämmande för komitén. Den har icke fattat arbetsgifvarens ersättningskyldighet såsom en följd af arbetsaftalets karakter af lega. Den har icke velat gifva någon utredning af rättsförhållandet emellan arbetare och arbetsgifvare. Den har blott framhållit att det är arbetsgifvaren, som åtnjuter den hufvudsakliga vinsten af företaget, och att han följaktligen är den „närmaste“ att bära ansvaret för de olyckor det medför. Och som stöd för denna åsigt anföres femtionde domarregelns sats, att den skall stå faran, som båtnan och profiten hafver.

Denna komiténs motivering bevisar antingen för litet eller för mycket.

Om man bygger arbetsgifvarens större ersättningskyldighet på storleken af hans vinst, så skall man till en början visa hur stor den är och vidare att den är större än den borde vara. Nu kan väl ingen på allvar påstå att vid arbetsaftalet eller något annat aftal all „båtnan och profiten“ tillfölla den ena kontrahenten. Vore det så, skulle sannerligen inga arbetsaftal ingås. Men om hvardera parten har fördel af ett kontrakt, som han frivilligt ingått, hur kan tredje man veta att den ena har för stor och den andra för liten fördel? För att kunna påstå det borde han ock kunna säga *huru mycket* den enes förtjenst borde ökas och den andres minskas. Men det kan han ej. Alla människor tala om „skäliga“ pris på varor, men ingen vet efter hvad grund sådana pris borde beräknas. Köparne finna alla pris oskäligt höga, säljarne finna alla pris oskäligt låga. Hvem har rätt? — Härmed är ej sagdt att det icke ofta vore möjligt och i hög grad önskligt att arbetarne, genom att handla i samråd och genom att bjuda ut sitt arbete der det bäst behöfdes, betingade sig högre löner utan att dock företagarevinsten derigenom så afkortades, att affären blefve omöjlig. Men det är för utomstående redan i enstaka fall. och än mer när det gäller hela landets industri, fåfångt att försöka afgöra om arbetarnes nuvarande förtjenst är för stor eller för liten, och det är fåfångt att vilja grunda arbetsgifvarens ersättningsskyldighet derpå, att han gifver arbetaren för knapp lön. Arbetslönen och grunden för ar-

betsgifvarens ersättningsskyldighet äro två saker, som hafva intet med hvarandra att skaffa.

Men ställer man sig en gång på komiténs ståndpunkt, så föres man ohjelpigen längre än komitéen velat eller kunnat gå. Om arbetsgifvaren icke lemnar arbetaren hvad han borde få, så skall väl lagen förskaffa honom det. Då är det ej nog att för arbetsgifvaren stadga ansvarsskyldighet vid olycksfall, der han ej kan visa att han ej vållat skadan. Då kan man på samma grund låta honom ersätta skada, som förorsakats af ren våda, af arbetarens eget vållande eller af tredje mans uppsåt. Och då kan man lika gärna dekretera att arbetsgifvaren skall till arbetaren afstå hvilken del af sin egendom som helst.

Komiténs motivering skall sätta vapen i händerna på den föreslagna reformens motståndare. De skola säga att på landets industri hvälfves en ny börda och att denna börda är bestämd af godtycket. Det är af vigt att denna invändning i tid bemötes. Ty om i framtiden ett lagförslag af samma syfte som komiténs förelägges ständerna, så skola, oafsedt dess principiela grund, dess väntade ekonomiska följder gifva mer än nog anledning till tvifvel och tvekan.

Då en arbetsgifvare genom en sådan lagstiftningsåtgärd som den af komitéen föreslagna ser sig utsatt för att möjligen och sannolikt kännas skyldig årligen i skadeersättning utbetala vida större summor än tillföre, kan han och skall han antagligen vända sig till ett försäkringsbolag, som mot en bestämd årspremie åtager sig hans risk. Denna premie ingår jemte öfriga försäkringsafgifter bland affärens driftkostnader och kan på tre olika sätt inverka på dess gång. Den kan föranleda en höjning af tillverkningarnas pris, en minskning af företagets vinst och en minskning af arbetslönerna. Om alla dessa verkningar skola inträffa eller blott en, och i så fall hvilken, detta beror naturligtvis af hvarje särskild affärs beskaffenhet och af de omständigheter, under hvilka den för tillfället bedrivs, samt lär väl svårligen på förhand kunna med visshet utgrundas. Möjligt är att inom en viss industri hvarken affärsvinsten eller arbetslönerna kunna afkortas, utan att å ena sidan antingen arbetsgifvarne eller arbe-

tarne tvingas att lemna sitt förra yrke, men att deremot den utländska konkurrensen icke hindrar industriidkarne att genom höjda varupris på afnämarna öfverflytta den nya börda, som drabbar dem alla gemensamt. Möjligt är att varuprisen icke kunna höjas och att arbetslönerna icke kunna minskas, men att affärsvinsten väl kan afkortas, utan att näringen upphör att vara lönande. Möjligt är vidare att arbetsgifvarne besluta sig för och lyckas att genom minskning af arbetslönerna godtgöra sig för sin premieutbetalning.

Det kunde synas som vore detta senaste fall det sannolikaste. Arbetaren har hittills icke haft utsigt att af arbetsgifvaren erhålla ersättning för kroppsskada och han borde följaktligen, då han legde ut sitt arbete, vid legans bestämmande tagit hänsyn härtill och betingat sig den så mycket högre som faran för olycksfall varit större. I den nuvarande arbetslönen ingår, kunde man säga, en försäkringspremie, hvilken sjelffallet komme att afdragas, då det icke längre är arbetaren sjelf utan arbetsgifvaren, som ansvarar för olycksfall. Arbetslönerna skulle genom denna lag minskas lika säkert som de skulle minskas, om staten ålade arbetsgifvarne att betala arbetarnes föda och bostad. Lagen stadgade i sjelfva verket ingenting annat än att en del af arbetslönen skulle användas för att försäkra arbetaren.

Men man skulle härvid förbisett några omständigheter, hvilka, om än icke upphäfva, dock inskränka giltigheten af det sagda. Försäkringspremien beräknas för år, och den är icke stor. Dess belopp beror naturligtvis af det beträffande yrkets farlighet i allmänhet, vidare af det sätt, hvarpå den beträffande affären skötes, vidare, då enligt komiténs förslag skadeersättningarna skola bestämmas att utgå i årsräntor, af den praxis, som med hänsyn till deras fixerande gjort sig gällande eller kan väntas komma att göra sig gällande vid domstolarna. Man torde emellertid med sannolikhet kunna antaga att premien icke skall stiga till mera än på sin höjd något tiotal mark i året för hvarje arbetare. Arbetslönen åter beräknas i de flesta fall per dag. För att deraf tillgodogöra sig försäkringsafgiften borde arbetsgifvarne sålunda minska

dagslönen med ett par penni. Men nu är det känt att arbetslönerna kanske sist af alla pris röna inflytande af förändringar i produktionsförhållandena, en tröghet som väl i någon mon torde bero deraf, att deras belopp i de flesta yrken bestämmas ej blott af konkurrens utan äfven af sedvänja. Prisen på sådana handelsartiklar, hvilkas marknad tack vare börsnoteringar, handelsberättelser, billiga transportmedel med mera är lätt öfverskådlig samt underkastad snabb och verksam konkurrens, vexla vanligen med täta och små förändringar. Priset på kroppsarbetet, hvars marknad icke på långt när är lika känslig för vexlingarna af anbud och efterfrågan som exempelvis sockermarknaden, förändras vanligen långsamt men med stora satser. Erfarenheten lärer icke visa att dagspenningen inom något yrke skulle gått upp eller ned med par penni. Redan bekvämligheten vid likviderna fordrar att den skall utgå i något så när runda tal; har den varit till exempel 1,25 mk, så blir antagligen dess nästa steg antingen 1 mk eller 1,50, men säkerligen icke 1,22 eller 1,23 mk.

Det sannolikaste torde väl vara att skadeersättningarna komma att utbetalas dels af industriidkarne, dels af afnämarna. Komitén har icke egnat denna fråga någon synnerlig uppmärksamhet, men då den talar om de betydande uppoffringar, som genom dess förslag skulle åhvälfvas vederbörande arbetsgifvare och framhåller dem som orsak hvarför lagen ej borde omfatta samtliga industrier, synes den hafva antagit att skadeersättningen skall stanna industriidkarne till last.

Denna möjlighet skall troligen, men borde icke få lägga hinder i vägen för reformens genomförande. Vårt lands industri är genom skyddstullar och statslån gynnad på den skattedragande allmänhetens bekostnad. För att den med skäl skulle kunna fritagas från sin naturliga skadeersättningskyldighet gentemot kroppsarbetarne, den sannolikt tyngst beskattade samhällsklassen, borde den prestera ett fattigdomsbevis så talande, att det på samma gång ålade obehöfligheten af hela dess tillvara.

Vida mer skäl synes det vara att vid dryftningen af ifrågavarande lagförändring taga hänsyn till möjligheten att den kunde åstadkomma en minskning af arbetslönerna.

Härvid bör då ytterligare framhållas att denna afkortning, om den eger rum, blir obetydlig. Reformen skall ej, såsom lagstiftningen angående minderåriges arbete, minska arbetarfamiljernas dagsinkomster med tiotal penni och mötes således icke af på långt när lika svåra betänkligheter som denna. Men i alla fall torde man böra taga under öfvervägande om det är skäl att låta arbetaren, der han så vill, genom aftal fritaga arbetsgifvaren från den honom af lagen åhvälfda ansvarsskyldigheten. Tillåtes det honom att genom förord bryta lag, kan han naturligtvis icke klaga öfver att af statsmakten hafva beröfvats en del af den knappa förtjenst, hvaraf han skall lefva och hvaröfver han med fog kan anse sig bäst berättigad och mest skicklig att förfoga.

Häremot kan först från lämplighetssynpunkt invändas att denna inskränkning af den enskildes rätt är ringa och att den företages för arbetarens eget bästa. Men från principiell ståndpunkt bör väl åt medborgaren tillerkännas lika god rätt öfver den minsta del af hans egendom som öfver det hela. Det gäller här den principiella frågan, om staten öfver hufvud bör eller icke bör utöfva förmynderskap öfver fullvuxne. Och man är väl berättigad att erkänna dess såväl rätt som pligt dertill i hvarje fall, då erfarenheten visat att den enskilde icke hittills tagit och sannolikt icke skall taga vård om intressen, som väl i främsta rummet äro hans egna, men ock medelbart hela samhällets. Det håller ej att säga, att det är arbetarens ensak, om han vill låta göra sig till krympling eller döda sig utan ersättning. Ty om han blir vanför, skall hans, och om han dör, skall hans hustrus och barns underhåll falla på fattigvården, det vill säga på skattedragarne.

Det håller ej heller att säga att enhvar alltid bör anses bäst förstå sin egen fördel. Ty den satsen jäfvas dagligen af ögonskenliga missförhållanden, beroende af den sämst lottade samhällsklassens okunnighet, hvilken ej kan läggas den sjelf till last, utan måste skyllas på samhället, som sedan århundraden genom orättvis lagstiftning förkvävt dess handlingskraft, som gifvit så godt som kostnadsfri undervisning åt fåtalets barn, men underlåtit att meddela flertalets det nödvändigaste vetande, och som följ-

aktligen, då det skapat en klass af omyndige, bör taga sig dem an för så vidt sådant förmynderskap kan anses påkalladt och förmodas medföra mera godt än ondt. Att det i förevarande fall skall medföra mera godt än ondt har antagits af utländska lagstiftare äfvensom af den finska komitén, hvilken i sitt förslag stadgat att aftal, åsyftande att på förhand upphäfva eller inskränka arbetsgifvare enligt denna förordning åliggande ersättningsskyldighet, skall vara ogiltigt.

Wilhelm Chydenius.

Andreas Vesalius

enligt nyare forskningar.

Icke utan skäl har man klandrat vår tids medicinska forskning därför att hon, stolt i medvetandet om hvad hon kommit åstad, nog uteslutande egnar sig åt sökandet efter nytt och alltför litet vinnlägger sig om studiet af sin historiska utveckling. Betecknande i detta afseende är det förhållande, att bland de få forskare, som under de senaste åren bidragit till att belysa medicinens historiska utveckling, ett af hedersrummen ovilkorligen tillkommer en prest, doktor Henri Tollin i Magdeburg, som i en mängd afhandlingar på ett utmärkt framstående sätt belyst anatomins och fysiologins historia under dessa vetenskapers viktiga utvecklingsskede vid början af den nya tiden. Sålunda ega vi af honom flere kritiska afhandlingar öfver Harvey och historien om blodomloppet upptäckt, en lefnadsteckning öfver den berömde italienske anatomen Columbo med mera. Senast har han i en undersökning, som närmast gifvit anledning till föreliggande uppsats, bättre och noggrannare än någon före honom tecknat lefnadsbilden af belgiern Andreas Vesalius, anatomins store reformator.

Orsaken till detta märkvärdiga infresse för en för författaren egentligen främmande vetenskaps historia ligger deri, att hr Tollin med en aldrig tröttnande ifver egnat sig åt forskningar öfver den ryktbare mångfrestaren, antitritariern Michel Servet, som på Calvins tillskyndelse brändes i Geneve den 18 oktober 1553. I sin ungdom idkade Servet medicinska studier; i hans arbete *Christianismi restitutio*, som var den närmaste orsaken till hans olycka, förekommer den tidigaste beskrifningen öfver blodets gång genom lungorna, det så kallade lilla blodomloppet. Dessa omständigheter föranledde hr Tollin att närmare studera den dåtida anatomiska och fysiologiska literaturen för att fastställa den plats, som i dessa vetenskapers historia borde tillkomma Servet: alla de medicinskt-historiska afhandlingar vi nyss antydt hänföra sig också mer eller mindre omedelbart till honom och hans verksamhet.

Andreas Vesalius föddes i Brüssel den sista dagen af år 1514. Hans far, som också hette Andreas, var hofapoptekare först hos prinsessan Margareta, kejsar Karl V:s tant och Nederländernas ståthållarinna, samt sedan hos kejsaren sjelf. Hans farfar, Eberhard, var läkare, dennes första skrift var en kommentar öfver Rhazes' nionde bok; sonsonen fröjdade sig öfver att äfven hans första arbete blef en kommentar öfver samma nionde bok af Rhazes. Andreas' farfarsfar Johannes var likaledes läkare, lifmedikus hos kejsar Maximilian, professor och rektor vid universitetet i Löwen.

Om Vesalii tidigare lefnadsöden vet man just ingenting med någon säkerhet. Man har antagit att han skulle hafva börjat sina medicinska studier i Löwen eller i Montpellier, men utan att i detta afseende kunna framdraga några andra skäl, än att Löwen låg nära hans födelsestad Brüssel och att universitetet i Montpellier var den förnämsta medicinska skolan på den tiden. Deremot är det alldeles otvifvelaktigt att han vid början af 1530-talet studerade i Paris och att han redan der, vid en ålder af tjugu år eller deromkring, ådagalade de framstående egenskaper, tack vare hvilka han inom få år skulle komma att på nytt uppbygga eller kanske rättare sagdt grundlägga människans anatomi.

Ty kunskapen om människokroppens byggnad befann sig vid denna tid på en ganska låg grad af utveckling. Den vördnad, de gamla egypterna, grekerna och romarna hyste för sina döde, förbjöd dem att på människolik studera människans anatomi, och man sökte i stället att på människokroppen öfverföra de iakttagelser man kunde anställa på döda djur.

Vid början af tredje seklet före vår tideräkning grundades den ryktbara skolan i Alexandria: här öfverlemnades för första gången människolik åt anatomen till undersökning, och, enligt hvad Plinius förtäljer, deltog till och med de alexandrinska konungarna i dessa dissektioner. Resultatet af dessa arbeten är oss i det närmaste okänt, ingen af de alexandrinska anatomernas skrifter har bevarats till vår tid; för hvad vi veta om deras innehåll hafva vi att tacka de utdrag, som meddelats af Galenus.

För öfrigt räckte det icke länge, innan den lyftning de anatomiska studierna fått genom Herophilus och Erasistratus, de förnämsta anatomerna af den alexandrinska skolan, gick förlorad. Det blef allt mera svårt att få tillfälle att dissekera ett människolik, och man såg sig åter tvungen att vända sig till djuren. Sålunda är Galeni anatomi, hvilken under hela medeltiden utgjorde den aldrig motsagda källan till all kunskap om människokroppens byggnad, så godt som uteslutande grundad på iakttagelser gjorda på djur. Den anatomiska undervisningen efter Galenus inskränkte sig till kommentarier öfver honom, och tid efter annan på djur företagna dissektioner tjenade blott till att hos lärjungarna underhålla mästarens villfarelser.

Först vid början af det 13:de seklet efter Kristus visade sig antydningar till något bättre: kejsar Fredrik II utfärdade nämligen, i anslutning till en lag om de medicinska och kirurgiska studierna, ett påbud till de medicinska skolorna på Sicilien och i Neapel, enligt hvilket ett människolik åtminstone hvart femte år skulle underkastas offentlig dissektion. Denna förordning ledde emellertid icke på länge till något resultat. Först 1306 dissekerade Mondino, anatomie professor i Bologna, offentligen liket efter en kvinna. Tio år senare dissekerade han tvenne

andra lik, men denna skandal upprepades icke. Påfven Bonifacius IV utslungade ett edikt mot en hvar, som djerfdes att våldföra sig på människans värdighet, och vetenskapen om människokroppens byggnad beröfvades på nytt möjligheten att göra några framsteg.

Det påfliga förbudet råkade emellertid småningom i glömska, och vi finna under det 15:de århundradet såsom märkvärdiga händelser antecknade några dissektioner utförda, liksom de nyssnämnda, i Italien, hvilket land under det 16:de århundradet skulle blifva hufvudorten för den då lifligt uppblomstrande anatomiska forskningen.

Ty småningom började intresset för denna att blifva allt starkare. Det är möjligt att de stora konstnärer, som verkade vid början af den nya tiden och hvilka tvifvelsutan kände behof af att ega en noggrann kunskap om människokroppens byggnad, i icke ringa mån bidrogo härtill. Detta framgår bland annat af det sakförhållande, att påfvarne Julius II och Leo X tilläto artisterna att för sina studier använda färska anatomiska preparat.

Nu öppnades anatomisalar, som knappast voro tillräckliga att rymma den skara lärjungar som störtade dit, begärliga att njuta af ett för dem så nytt skådespel. Alexander Benedetti, som vid denna tid lärde anatomin vid universitetet i Padua, klagar öfver sin alltför talrika åhörarekrets. En annan italiensk professor, Berengar di Carpi, dissekerade under tjugufem års tid i Pavia och Bologna mer än hundra människolik.

Likväl vågade ingen röra vid Galeni system: med nästan religiös samvetsgrannhet godkände man allt hvad han hade lärt, både sanning och villfarelse. Auktoritets-tron, denna fiende till hvarje framsteg, höll fortfarande sin tunga hand på den anatomiska forskningen. Det var Vesalius förbehållet att bryta härmed och föra den på dess rätta väg.

I Paris lärde på den tiden bland andra Jacob Sylvius, Fernel och Günther von Andernach. Men den anatomiska undervisningen försiggick på ett märkvärdigt sätt. Föreläsningarna inskränkte sig till kommentarier öfver Galenus, illustrerade genom dissektion af något djur; endast sparsamt och undantagsvis förekom det att äfven nå-

gon gång ett människolik öfverlemnades härtill. Det var likväl under professorens värdighet att sjelf lägga handen härvid: han blott föreläste, medan en på ett lägre trappsteg inom den medicinska hierarkin stående person, en kirurg eller barberare, utförde preparationen. Huru pass lärarik en sådan undervisning skulle vara är lätt att inse.

Också räckte det icke länge innan Vesalius förlorade tålmodet. Han hade sjelf öfvat sig i dissektioner och märkte med ovilja den oskicklighet, hvarmed barberaren gick till väga. „Förutom de åtta bukmusklerna, dessa likväl illa sargade och framlagda i orätt ordning, såg jag aldrig någon enda muskel eller något ben och än mindre några nerver, arterer eller vener ordentligt preparerade.“ Han måtte temligen högt hafva gifvit luft åt sin förtrytelse, ty redan vid den tredje offentliga dissektionen, der han var närvarande, uppmanades han af kamrater och lärare att göra det bättre. Han lät icke be sig, utan tog knifven från barberaren och slutförde preparationen.

Detta var ingenting mindre än en omhvälfning inom den anatomiska forskningen: dittills hade, sedan sekler tillbaka, ingen läkare eller blifvande läkare vågat eller brytt sig om att sjelf lägga handen vid ett sådant göra, utan öfverlätit detta åt kirurgen eller barberaren; först från denna tid blef ett framgångsrikt anatomiskt studium möjligt. Såsom betecknande för ställningen må anföras att ännu länge efter Vesalius denna sed, att professorn föreläste och kirurgen skar, icke helt och hållet hade gifvit vika. När den berömde professorn i Montpellier, Bondelet, vågade att såsom Vesalius sjelf lägga hand vid dissektioner, skref Jean Canappe till honom: „Vill Ni verkligen sjelf med dessa handskbeklädda vackra händer, med dessa ringbeprydda fingrar förbinda sår, och så vidare. Nej lemnom sådant åt kirurger och barberare.“

Hela sin studietid visade Vesalius samma hänsynslösa ifver. När föreläsningen var slut och professorn gått hem, hände det någon gång att han åter kom tillbaka och fann Vesalius med sina vänner sysselsatt vid dissektionsbordet. En gång hade Sylvius yttrat att han icke kunde finna de fina hinnorna (klaffarna) vid de stora arterernas utträde

ur hjertat. Då han dagen derpå kom tillbaka efter sin föreläsning, visade Vesalius och hans kamrater honom dem.

Det material af menniskolik, som vid föreläsningarna erhöles, var emellertid långt ifrån tillräckligt att tillfredsställa Vesalii och hans studiekamraters vetgirighet, som knappast kände till några gränser. De uppgräfvde ben från en kyrkogård och hade ofta samlat en så stor mängd deraf, att de icke på en gång kunde medtaga allt. På Montfaucon, afrättsplatsen, der de hängda sväfvade i luften, stod en gång en blodig strid. Åtföljd af en enda kamrat, stred Vesalius om missdådarnes lik med vilda hundar så häftigt, som om hela skaran af dissekerade hundar i detta ögonblick ville hämnas för sin död.

År 1536 lemnade Vesalius Paris, enligt egen uppgift på grund af det mellan kejsar Karl V och Frans I utbrutna kriget. Tollin anser att denna afresa icke skedde af något tvång, utan att Vesalius beslöt sig för den dels för att ställa sig väl hos sin monark, dels för att blifva i tillfälle att såsom läkare på sårade pröfva riktigheten af sina anatomiska förutsättningar. Innan han inträdde i aktiv tjänst, dröjde han en kortare tid i Löwen, der han under inseende af professor Armenterianus offentligentligen anställde en dissektion, något dittills oerhördt vid detta universitet, som på den tiden var en plantskola för en den mest fullständiga obskurantism. Karakteristiskt i detta afseende är en diskussion mellan Vesalius och en rik läkare derstädes angående åderlåtning vid lungsäcksinflammation. Vesalius anförde såsom stöd för sin åsigt åtskilliga auktoriteter. Men motståndaren svarade att dessa icke gälde någonting för honom, ty de voro luteraner! Att skänka något förtroende till dem förbjöd honom hans samvete.

Från denna vistelse i Löwen förtäljes om Vesalius följande historia, som bättre än något annat utvisar att han icke skydde något obehag eller någon fara, då det gälde att anskaffa det vetenskapliga material, efter hvilket han trängtade. Med sin vän, den berömde friesiske matematikern Reiner Gemma, styrde han sina steg till afrättsplatsen utanför staden. Såsom afskräckande exempel för folket hängde der i långa rader liken af missdådare, och

vinden lekte med deras ben. Då ser Vesalius kroppen af en röfvere, som, året förut stekt vid sakta eld, var fästad vid galgen. Det stekta köttet hade foglarna låtit sig väl smaka, hela skelettet var nu blottadt och på det förträffligaste blekt af solen; endast genom de sega ligamenten hängde dess ben ännu tillsammans. Sådant byte hade Vesalius länge önskat sig. Med hjälp af Gemma stiger han upp i galgen, rifver ner benen och bär dem i hemlighet in till staden. Det återstår endast hufvudet och bålen, hvilka med en jernkedja äro fästade vid galgen och det så stadigt, att man icke utan väldig ansträngning kan rycka dem lös. Också skymmer det redan, och det är icke mera tid att bära dem hem. Den djerfve ynglingen går ut om kvällen och låter stänga sig ute hela natten. När nu midnattstimmén slår, går han, bland de från alla sidor nedhängande liken, allena fram, stiger med stor möda upp på galgens tvärså, rycker med våld alla benen ner samt begrafvar dem i jorden. Följande dag bär han dem det ena efter det andra hemligt till sin boning och sammansätter af dem ett skelett. Likväl vågar han icke säga hvarifrån han fått detta, utan anger att han haft det med sig från Paris. Af fruktan för stadsmyndigheterna skänkte han det sedan till allmänt bruk.

Länge blef Vesalius icke i Löwen, ty redan den 1 februari 1537 finna vi honom åter i Brüssel. Om hans deltagande i Karl V:s fälttåg veta vi ingenting med viss-het, annat än att han i kejsarens följe, såsom en af dennes egna läkare, efter fredslutet med Frans I begaf sig till Italien, der snart Venedigs senat kallade honom till medicine-professor i Padua.

Här bemödade han sig framför allt att utdrifva den gamla löjligena metoden från de medicinska skolorna, att bevara allt godt som fans hos de äldre författarne samt att grundligt undersöka hvarje del af människokroppen.

Då han i Padua icke hela året igenom kunde erhålla lik, antog han en inbjudning af storhertigen af Toscana, Cosmo de Medicis, att äfven i Pisa och Bologna meddela undervisning. I sistnämnda stad fann han uti professor Matteus Curtius, sedan lifmedikus hos påfven Clemens VII, en skarpsinnig vän, medarbetare och medtäflare. Aldrig

nekade Vesalius att, då ett människolik erbjöds honom, vid detsamma meddela undervisning och dervid sjelf ytterligare öka sitt vetande.

Hans kurser räckte vanligen sju veckor. Redan tre gånger hade han hållit sådana kurser, och dervid fasthållit vid alla sina samtidas öfvertygelse, att Galenus visste allt, som angår människokroppen, och att der hos ett lik i verkligheten något mötte, som icke öfverensstämde med dennes beskrifning, detta lik var ett monstrum. Men snart såg han i Italien intet annat än monstra, och hvad än märkvärdigare var, dessa monstra öfverensstämde i alla hufvudsakliga skiljepunkter med hvarandra. Så kom Vesalius, på grund af ett alltmera rikhaltigt material — han säger sjelf att han fick så många lik han ville hafva — slutligen till den öfvertygelsen, att Galenus vid sina flesta beskrifningar haft framför sig icke människokroppar, utan apor. Och det dröjde nu icke länge innan han offentligen i sina föreläsningar uttalade denna sin öfvertygelse.

Redan 1538 delgaf han den lärda världen en del af sina nya rön i en af honom redigerad upplaga af Galeni anatomi enligt Günther von Andernachs bearbetning. Och denne sjelf förklarar i en tredje upplaga af samma bok, som utkom 1539, att Vesalius genom sin edition förvärfvat sig utmärkta förtjenster om anatomin.

Följande året utsände Vesalius, dertill uppmanad af professor Marcus Antonius i Genua, sex anatomiska tafior såsom ett profstycke af det arbete, i hvilket han ville framlägga summan af sina anatomiska studier. Dessa tafior behagade kejsaren och hans omgifning så mycket, att det utan svårighet lyckades hofläkaren Nicolas Florenas, en stor gynnare af Vesalius ända sedan hans tidigaste ungdom, att erhålla ett kejsarligt skyddsbref mot eftertryck. Icke desto mindre aftrycktes dessa tafior nästan i alla länder, och hvad värre var, de flesta af dessa eftertryck voro ovetenskapligt hållna, eländiga vanställningar af originalen.

Endast 28 år gammal var Vesalius, då han från Joh. Oporins officin i Basel 1543 utgaf sitt hufvudarbete, Sju böcker om människokroppens byggnad, *De humani corporis fabrica libri VII*, och samtidigt en förkortad upp-

laga deraf, *Epitome*, som skulle tjena såsom inledning till det förra.

Redan till sitt yttre är denna 532 sidor in folio omfattande bok med sitt präktiga, spatiösa tryck och sina utmärkta, af framstående konstnärer ur Titians skola tecknade och synnerligen väl skurna träsnitt en af de vackraste man kan få se. De flesta bilderna äro tecknade af Johann Stephan från Calcas; det uppgifves att äfven Titian sjelf med sin konst biträdt Vesalius. Af hans hand skola nämligen härstamma två stora nakna figurer, en man och en kvinna, hvilka Vesalius till belysning af kroppens inledning i olika regioner meddelar i sitt *Epitome*.

Särdeles berömdt och ofta återgifvet är titelbladet till *Humani corporis fabrica*, som föreställer den 28-årige författaren, omgifven af en talrik åhörarkrets, i anatomisalen i Padua, dissekerande ett kvinnolik. Vidare följer ett större porträtt af Vesalius, med mottot *Ocyus, jucunde et tuto*. Han är sysselsatt med att preparera armens muskler, men vänder sitt ansigte mot läsaren. Anletsdragen bära pregeln af djupt allvar; blicken ur de klara, stora ögonen vittnar om hängifven kärlek för den föresatta uppgiften: de mot hvarandra tryckta läpparna tyda på den viljekraft, som öfvervunnit alla hinder och trotsat alla faror. Anteckningen att porträttet är gjordt under originalets 28:de lefnadsår är välbehöflig: man vore annars lätt frestad att anse det såsom bilden af en åtminstone tio år äldre man. Men det är förklarligt att en man, som vid 28 års ålder gjort hvad Vesalius utfört, i sitt utseende icke kan hafva samma ungdomliga friskhet, som en annan man af samma ålder.

Anmärkningsvärda äro äfven de artistiskt tecknade initialerna vid början af hvarje kapitel.

Efter dedikationen till kejsaren, om hvilken strax närmare, följer ett bref från Vesalius till förläggaren, deri han särskildt lägger honom på hjertat att omsorgsfullt vaka öfver taflornas tryckning, ty Vesalius insåg att hans arbetes värde i väsentlig mån var att söka i de afbildningar det innehöll. Bland dessa framstå särskildt de, som återgifva skelettet och kroppens muskler. Teknaren har förstått att åt dem gifva en stilfullhet och en hållning, som

ännu i dag väcka vår beundran. Märk till exempel detta skelett i profil, med kraniet lutadt mot venstra handens ryggsida, medan den högra handen hvilar på en döds-kalle, på hvilken skelettets tomma ögonhålur uppmärksamt stirra; eller detta skelett en face, med hufvudet lindrigt böjdt åt sidan, den högra armen stödd mot en spade och den venstra sträckt nedåt och framåt, såsom ville det sjelf framställa sig såsom en illustration af förgängligheten; eller dessa präktiga muskler svällande af lif och styrka.

I sina bilder af nerver och blodkärur är Vesalius mindre lycklig; han har nämligen återgifvit dessa isolerade, och icke framställt deras förhållande till musklerna och skelettets ben. De få derfor en karakter af halfhet och skemativering, hvaraf de nyssnämnda afbildningarna alls icke lida.

I ett längre företal tillegnar Vesalius sitt arbete åt kejsar Karl V. I detta, som för uppfattningen af Vesalii karakter är af stor betydelse, omtalar han hvad han gjort i Paris, sina arbeten i Löwen samt sin verksamhet som professor i Padua, Bologna och Pisa. „Der har jag, säger han, afkastat lärarnes och skolornas ok och egnat mig åt att lära känna människans byggnad hos henne sjelf. Och hvartill hade det också tjenat att i böcker söka visdom? Af det, som Herophilus, Erasistratus, Marinus och så många andra berömda författare skrifvit, finnes knappast några fragment kvar; och hvad angår dem, som följt Galenus, nämligen Oribasius, Theophilus, araberna och våra moderna (för såvidt de efterlemn timer något förtjent af att läsas), så hafva dessa samtliga inskränkt sig till att kommentera och att på det mest löjliga sätt vanställa honom. Är detta den vördnad man är skyldig en stor författare? Är det väl genom att ständigt fasthålla vid hans villfarelser, som man skall okränk timer bevara hans minne? Hvad har jag gjort, jag, som man anklagar att hafva smädat honom? Jag har ständigt låtit honom vederfaras rättvisa, men i stället att, såsom läkarne i allmänhet göra, icke finna hos honom det ringaste fel, har jag granskat hans uttalanden och, stödd på mina preparat, bevisat att läkaren från Pergamus gjort sina studier icke på människor, utan på djur, framför allt på apor. För

detta kan man icke klandra Galenus, ty han förhindrades af en fördom, starkare än hans egen vilja och hans snille: de enda som förtjena klander, äro de, som hafva menniskans organ framför ögonen och ändock envisas att slafviskt afskrifva sin mästaress villfarelser. ¹⁾

Kastande en blick på undervisningen i anatomi, utropar han: Hvad skall man säga om dessa professorer, hvilka från sina katedrar såsom papegojor emfatiskt upprepa det de finna i böckerna, utan att sjelfva någonsin hafva gjort den minsta iakttagelse, och som göra sina demonstrationer på så uselt utförda preparat, att åskådarna skulle lära sig vida mer af en slagtare i hans bod!

För öfrigt, fortsätter Vesalius, vet jag mer än väl att man skall finna det mycket djerft af mig att ha vågat anfälla Galeni läror, då jag sjelf nyss fyllt mitt 28:de år, och att jag skall häftigt angripas af dem, hvilka icke hafva varit närvarande vid mina anatomiska demonstrationer eller sjelfva samvetsgrant studerat anatomin. Derfor ställer Vesalius sitt arbete under kejsarens mäktiga beskydd.

Väckte Vesalius redan då han i Paris bortdref barberaren från dissektionen och sjelf tog knifven, vår aktning genom sin djerfva käckhet, så är han nu rent af imponerande, då han så öppet vågar slunga handsken mot de läror, som under närmare halftannat årtusende varit allena herskande, och mot de män, som i dådlös likgiltighet nöjt sig med det vetande de fått till skänks af de gamle. Och dock är Vesalius full af vördnad för det Galenus verkligen utträttat, ja han anser att efterverlden skall räkna honom till större ära att först bland alla dem, som följt Galenus, hafva hänvisat på denna stora anatomis flit (diligentia), än det att han uppvisat felen hos honom, att han, Vesalius, icke känner något angenämare, än att rekommendera Galenus, och att det icke finnes någon menniska i världen, som hyser större aktning för honom. Han erkänner vidare uttryckligen att Galenus sällan tagit fel i öfriga grenar af medicinen, han ser i honom den främste läkare näst

¹⁾ Likväl erkänner Vesalius på samma ställe att Galenus till sitt förfogande haft tvänne torkade menniskolik.

efter Hippokrates och kallar honom ännu 1564 allas gemensamma lärare.

Denna respekt för Galenus visar sig bäst i Vesalii beskrifning öfver hjertat. Ett af Galeni vigtigaste påståenden och en af grundpelarna för hans uppfattning om blodomloppet var, att skiljeväggen mellan hjertats bägge hälfter var försedd med hål, genom hvilka blodet omedelbart kunde öfvergå från den ena till den andra. Det har länge gällt såsom en afgjord sak att Vesalius först upptäckte att så icke var fallet, utan att hjertats skiljevägg är alldeles ogenomtränglig.

Hr Tollin ådagalägger emellertid genom en jämförelse mellan de tvenne under Vesalii lifstid utgifna upplagorna af hans hufvudarbete (1543, 1555) och en senare skrift af honom från år 1564 att saken icke förhåller sig alldeles så, som man hittills antagit.

Vesalii första framställning af hjertats anatomi är hållen mycket dunkel; han talar der likväl om „det blod, som från högra kammaren till den venstra rikligt svettas genom skiljeväggen,“ och anser sålunda denna sistnämnda vara genomtränglig, ehuru han icke beskriver några hål i den. Men sedan Servets bok *Christianismi restitutio* utkommit 1553, låter det annorlunda i den andra upplagan af *De humani corporis fabrica*. „Angående byggnaden af hjertat och dess delar har jag mest anslutit mig till Galeni läror; icke därför att jag anser det Galenus fullständigt öfverensstämmer med sanningen, utan emedan jag allt ännu icke har fullt förtroende till mitt eget omdöme; förr vågade jag icke en nagelsbredd aflägsna mig från hans åsigter. Men man bör noga gifva akt på denna skiljevägg och på hjertkammarens venstra vägg, ty der förra är lika så tjock och fast och tät som den senare. och det i så hög grad, att hvad jag än må tänka om der befintliga gropar och huru mycket jag än må erinra mig att portådern uppsuger blod ur magen och inelfvorna, jag ej kan förstå huru något blod alls genom skiljeväggen kan komma från den högra hjertkammaren till den venstra. Och detta oakadt beskriver Vesalius något längre fram huru en del af blodet ur den högra kammaren genom pe-

rer i skiljeväggen svettas öfver till den venstra; återstoden går deremot genom lungarteren till lungorna.

Så talar icke, anmärker hr Tollin, en upptäckare och allra minst en, hvilken som Vesalius annars så frimodigt och dristigt går sina egna vägar. Ännu i en Vesalii skrift från 1564 finna vi samma halfhet och oklarhet. Det är därför icke omöjligt att hr Tollin har rätt, då han anser att Vesalius från Servet hemtar kunskapen om att hjertats skiljevägg icke är genomtränglig, ehuru han på samma gång fortfarande är så bunden af Galeni dogmer, att han ej är mäktig att lösgöra sig från dem.

Någon närmare redogörelse för Vesalii stora arbete kan naturligtvis icke här komma i fråga. Det är tillräckligt att anföra hans indelning af anatomin, sådan han själf framlägger den.

„Jag har försökt att göra en fullständig framställning af människokroppens byggnad och meddelat den i sju böcker. I den första beskriver jag skelettets ben och brosken, såsom varande de delar, som anatomerna i främsta rummet böra känna, emedan det är emot dem som alla öfriga delar stödjade sig och röras. I den andra boken framställer jag de band, medelst hvilka benen och brosken äro förenade sins emellan, och derpå musklerna, organen för de rörelser, som ske under inflytande af viljan. Den tredje boken omfattar venerna, som föra blod till kroppens alla delar, och artererna, hvilkas uppgift är att fördela lifsandarna. Den fjerde boken lär känna icke blott nerverna, som föra spritus animales till musklerna, utan derjemte den ordning, hvori de sprida sig och fördelas till organen. Den femte boken förklarar näringsorganens byggnad och, med hänseende till deras inbördes förhållande, äfven fortplantningsorganens, sådan skaparen af alla dessa ting har gjort dem. Den sjetta boken är egnad åt hjertat, härden för lifsandarna, samt åt dess olika delar. I den sjunde boken redogör jag slutligen för den allmänna harmonin mellan hjernan och sinnesorganen, på sådant sätt att jag icke upprepar det som jag sagt om de nerver, som uppstå ur hjernan.“

Angående Vesalii framställningssätt anföra vi efter Boerhave och Albinus, hvilka 1725 i en praktupplaga ut-

gåfvo hans *Opera omnia*, samt efter Burggræve, som underkastat hans hufvudarbeten en noggrann analys, följande omdöme. "Efter att hafva studerat dessa kapitel så fulla af fakta, frågar man sig hvad man mera bör beundra, klarheten i beskrifningen eller den konstnärlighet, hvarmed alla kroppens delar, den ena efter den andra, framställas: ty när man läser dem, tror man sig vara närvarande vid en föreläsning af författaren och med ögon och öron på en gång följa honom vid demonstrationen af de sanningar han framställer". Efter den kännedom af Vesalii bok jag eger, måste jag fullständigt instämma i detta omdöme.

Vesalius nöjer sig icke med att studera kroppens olika organ i deras normala förhållanden, han har derjämte så mycket som möjligt undersökt dem under sjukliga tillstånd och försökt att belysa den normala anatomin genom den patologiska. Öfverallt förenar han framställningen af organens byggnad med en undersökning af deras förrättningar.

Nödgad att bekämpa Galenus och att vid hvarje steg framhålla oriktigheten af hans beskrifningar, har Vesalius ständigt jemfört människans kropp med djurens, för att låta olikheterna dem emellan framträda. „I detta hänseende är hans bok beundransvärd; med Cuvier och Meckel i handen har jag“, säger Burggræve, om ock icke utan en viss öfverdrift, „följt honom, och jag har aldrig kunnat beslå honom med en oriktighet eller en felaktig uppfattning“.

Ännu bör tilläggas, såsom betecknande för Vesalii karakter, att han, upprörd öfver de dåliga eftertrycken af sina tidigare utgifna tafloer, i företalet till sitt stora arbete tillkännagaf att han åt hvarje boktryckare, som ville honom väl, skulle öfverlåta sina plancher till reproduktion, för att sålunda motverka att villfarelser skulle spridas genom oriktiga teckningar. Men icke ens detta frikostiga anbud hindrade en engelsk firma från att i ett dåligt eftertryck fullständigt förderfva Vesalii arbete.

Med starkt motsånd möttes detta arbete, som utgjorde ett så djerft affall från den enda rätta medicinska tron. Öfverallt uppstodo skarpa vedersakare, bland dem i främsta rummet Vesalii gamla lärare Sylvius i Paris. Denne höll strängt fast vid den öfvertygelse, som dittills såsom ett

evangelium besvurits, nämligen att hos Galenus icke fans något, som icke var riktigt. Med en ung man sände Vesalius till Sylvius „tidehvarfvets prydnad bland läkarne“ ett bref, deri han erinrade om de gemensamma studierna i Paris, samt bad honom tillkännagifva om något i hans, Vesalii, arbete misshagat honom. Sylvius svarade härfpå med ett bref, deri han klagar öfver att Vesalius anföll Galenus. Han ville emellertid icke låta sina lärjungar märka att han icke var ense med Vesalius; ty han hade honom mycket kär och ville gerna bevara honom såsom sin vän. Men Vesalius måste afstå ifrån sina falska beskyllningar emot Galenus; endast med möda hade han, Sylvius, kunnat afhålla några af sina lärjungar från att angripa honom. Derfor rådde han honom enträget att så länge det ännu var tid återkalla sina irrläror.

Vesalius svarar på detta angrepp 1543 från Nymwegen att redan många af hans vedersakare på grund af egna iakttagelser gått öfver på hans sida. Han hoppas det samma om Sylvius. I hvarje händelse var han icke mera ett barn, utan karl att upprätthålla det, som dagligen visade sig vara sant. Icke heller hade han lärt sig att ljuga eller tiga med sin öfvertygelse, och så vidare i samma stil.

Men Sylvius lät sig icke öfvertyga. Ännu åtta år senare, 1551, kokade sinnet i honom och han framstälde sin forne lärjunge såsom ett mönster af okunnighet, ett exempel på den allra farligaste gudlöshet, som med sin pestsmittade andedrägt hotade att förgifta hela Europa, såsom en förmäten, oförskämd, okunnig, gudlös, fräck meniska, en åsna, en vedersakare af sanning och natur, en högst elak baktalare, en vanvetting. Och *Vaesanus* (vanvetting) blef hos motståndarne den vanliga benämningen för Vesalius.

Såsom redan är antydt, hade Vesalius lemnat Italien. För öfvervakandet af sin boks tryckning vistades han 1543 i Basel och reste derifrån samma år till Geldern för att enligt kejsarens order tjenstgöra såsom militärläkare. Derstädes värdade han under en lång tid i Nymwegen Venedigs sänlebud, som låg farligt sjuk. Här skref han sitt svar till Sylvius, som sedan trycktes i hans afhandling om kina-
voten, hvilken han utsände från Regensburg 1546, dit han

åtföljde det venetianska sändebudet till en stor revy, som Karl V der höll med sina trupper.

Härunder insjuknade kejsaren. Genom en kinadekokt lyckades Vesalius förskaffa honom stor lindring, så att kejsaren efter fjorton dagars behandling kände sig bättre än någonsin. Nu uppstod en så kolossal efterfrågan efter det utmärkta läkemedlet, att Vesalius beslöt sig för att offentliggöra sin behandlingsmetod samt meddelade på de begge sista sidorna af sin skrift det sällsynta och dyrbara receptet, hvars innehafvande på den tiden ansågs såsom en säker förmögenhet.

De ständiga klagomålen mot honom hade slutligen hunnit fram till kejsaren. Denne gaf befallning att en undersökning skulle anställas och att Vesalii bok, ifall så nödigt befunnes, skulle förbjudas. Teologerna vid universitetet i Salamanca kallades att afgöra den viktiga frågan, om det vore tillåtligt att öppna människolik. Lyckligtvis svarade de spanska munkarna att detta var nyttigt och således tillåtligt. Men innan denna resolution utfärdades, hade Vesalius, gripen af vrede och sorg öfver de aldrig afstannande angreppen, bränt upp alla sina manuskript.

I Italien hade under Vesalii långa frånvara stora förändringar inträffat. Venedigs senat hade redan hösten 1542 förordnat Columbo till Vesalii ställföreträdare. Denne sökte att göra sig stor på sin mästares bekostnad och att framställa honom såsom okunnig. Då Vesalius första gången kom tillbaka från Basel, såg han sig nödsakad att vetenskapligt utmana sin vikarie; denne undandrog sig likväl striden och stämde upp i en annan tonart. Men så snart Vesalius åter lemnade Italien, gjorde Columbo honom till föremål för sitt löje. Hvert helst Vesalius kom, erhöll han underrättelser om nya angrepp, på hvilka han svarade i boken om kinaroten 1546

Samma år återvände Vesalius till Padua, efter tre års frånvara. Här mötte honom endast obehag. Förutom Columbo räknade han bland sina motståndare Canani, Ingrassias, Eustachio, Falloppio, Pozzi, med flere, hvilka på grund af egna forskningar försökte att försvara Galenus mot Vesalius och att offentligen nagelfara med hans anatomiska taflor. Till allt detta kom ännu att också konstnärerna

som han nödvändigt behöfde för sina afbildningar, uppreste sig mot honom; deras egensinniga förtretlighet gjorde honom så mycken sorg, att han stundom ansåg sig vara mera olycklig än de menniskor, hvars lik han dissekerade.

Allt detta dref honom från Italien. Om han på grund af sina ständiga resor helt enkelt afskedades, eller om han icke lät det gå ända derhän, veta vi icke. Endast så mycket är säkert att Vesalius definitivt lemnade sin lärostol och att denna intogs af hans värste motståndare Columbo.

Han stannade nu en tid hos sin vän Oporin i Basel, höll der några föreläsningar samt blef så vänligt upptagen, att han till dervarande universitet skänkte ett skelett, som ännu pryder dess anatomiska museum.

Från Basel begaf han sig till sin födelsestad Brüssel, der han gifte sig med Anna, dotter till Hieronymus von Hamme, „conseiller et maitre de la chambre des comptes“ i Brüssel. Under flere års tid lefde han här dold för världen, sysselsatt med att omarbета sitt stora arbete. I sin polemik mot Sylvius och Columbo hade han ännu 1546 stolt påstått, att han hade intet att taga tillbaka, intet att ändra af allt hvad han sagt der, trots det att han sedan dess gjort många dissektioner. I den nya upplagan som utkom nio år derefter 1555, är likväl texten ändrad och tillökt, hvarjemte flere nya träsnitt tillkommit. Den nya upplagans omfång är, till en del genom ett spatiösare tryck, betydligt större än den första upplagens.

Plötsligen finna vi år 1556 Vesalius åter vid hofvet i Madrid, bland den bigotte konung Filip II:s läkare. Hvad som egentligen var orsaken till denna flyttning, derom tiger historien.

Under åtta långa år lefde Vesalius i Madrid, så sysselsatt med sin praktik, att han sällan förnam något om hvad som skedde i den vetenskapliga världen och knappast visste om icke denna redan räknade honom till de döda. Intet verk af Vesalius utgafs i Spanien. I de dåtida anatomernas skrifter uppdyker då och då en tryckt konsultation, bärande hans namn — men detta är allt. I sin vetenskap kunde han icke skrida framåt — dissektioner af

menniskolik voro nära nog omöjliga, ja han hade icke ens tillfälle skaffa sig en hufvudskalle.

Och dertill kom att antalet af hans vedersakare allt mera ökades. Genom den bestämdhet, hvarmed han tagit parti för sin gamle gynnare, den ensam på vetenskapens höjder stående Nicolaus Florenas, och dennes sätt att behandla lungsäcksinflammationer, hade han redan före sin ankomst till Spanien förskaffat sig mäktiga motståndare. I Madrid hade han på så lyckligt sätt konkurrerat med lifmedikern Fossanus, att denne rasade af afund och penningebegär och fiendskapen upplågade på begge sidor. Äfven hade en lärjunge af Columbo kommit öfver från Italien till Spanien. Juan Valverde var hans namn; han började i Spanien lära Vesalii anatomi på spanska språket och på samma gång offentligen angripa honom.

Nedtryckt af allt detta och dessutom af husliga sorger, mottog Vesalius genom sin belgiske kollega Aegidius Dux ett viktigt arbete af den italienske anatomen Falloppio (*Observationes anatomicæ, 1561*), hvilket han slukade med sådan vällust, att han redan efter tre dagar påbörjade en vetenskaplig vederläggning af sin „unge snillrike väns“ arbete och hade den färdig till tryckning den 27 december samma år. Alla andra arbeten hade han så länge lemnat, för att så snart som möjligt i en vänskaplig kritik besvara de anmärkningar hans motståndare riktat mot honom. Vesalius ville att denna kritik (*Anatomicarum Falloppii observationum examen*) på sätt och vis skulle betraktas såsom ett bihang till hans hufvudarbete. Han talar der om det behagliga lugn och det angenäma tankeutbyte med lärda, för vetenskapen varma män, hvaröfver Falloppio hade att glädja sig; beklagar att han sjelf redan i unga år ryckts från en sådan gynnad ställning till mekanisk utöfning af läkarekonsten, till så många krig och oupphörliga resor, fjerran från denna härliga valplats, som han allt ännu anser såsom den gemensamma skolan och hvars hågkomst är hans lifs ljufvaste minne. I Madrid förekomma inga dissektioner, och likväl erbjuder människokroppen alltid något nytt åt den, som sysselsätter sig dermed.

Det är en suck ur djupet af Vesalii innersta, som i dessa ord möter oss. Och slutligen blef vistelsen i Spa-

nien honom olidlig, han måste bort. Han bad om tillåtelse till en pilgrimsfärd till det heliga landet — och en dylik tillåtelse vägrade Filip II aldrig att gifva. Orsaken till sin färd höll han hemlig. Man har därför på fri hand uppgjort en mängd historier härom. Enligt några ville han slippa sin hustru, som genom sitt gräl, sin svartsjuka och sin otrohet skall hafva gjort lifvet till ett helvete för honom; andra påstå att Vesalius redan varit dömd till döden, men att han benådats och i stället dömts till pilgrimsfärden. Såsom skäl till denna dödsdom omtalas en skendöd kvinna, som Vesalius skulle dissekera och som vaknade vid hans andra snitt; äfven berättas om en spansk grand, hvars hjerta under Vesalii knif åter började att slå.

Alla dessa historier synas emellertid vara rena fantasier. Délécluse, en fransman som anlände till Madrid dagen efter det Vesalius lemnat staden, talar om en obotlig sjukdom såsom orsaken till den store anatomens afresa. Och när man läser hvad han skrifer i sin bok mot Falloppio, kan man knappast värja sig från den föreställningen, att den egentliga sjukdomen var längtan att komma bort, begär att åter få vidtaga med det vetenskapliga arbete han så länge lemnat, trängtan efter Italiens härliga lif, sedan han åtta långa år varit instängd i Madrids mörka dysterhet.

Och nu hade också hans hufvudsakliga motståndare förstummats. Det hade föga hjälpt dem att de en tid framåt „smyckande sig med mästartens fjädrar, begagnat hans vapen mot honom sjelf, för att dödligt såra och så att säga utdrifva honom ur hela världen“. Columbo var död sedan 1559; Falloppio, hans efterträdare i Padua, dog tre år senare, innan ännu Vesalii kritik af hans arbete sett dagen; och äfven Sylvius hade längesedan lemnat detta jordiska.

Ännu hade icke Venedigs senat på nytt tillsatt Falloppios lärostol i Padua, samma lärostol som Vesalius en gång hade innehaft. För hans själ framträdde nu de lyckliga dagar åter, då han, ännu icke angripen af någon, omgifven af talrika beundrande åhörare offentliggjorde resultaten af sina anatomiska undersökningar och utstakade de från Galenus afvikande vägarna. Att ännu en

gång intaga lärostolen i Padua såsom efterträdare till samme Falloppio, som en gång varit hans lärjunge, syntes honom vara en härlig afslutning på hans vetenskapliga verksamhet.

Hans sista resa genom Italien säges hafva varit ett verkligt triumftåg. Angående professuren kom man likväl ännu icke till något bestämdt resultat. Först i Jerusalem emottog han senatens definitiva kallelse.

Han begaf sig genast på hemvägen. Men den 2 oktober 1564 förläste hans skepp vid ön Zante; han sjuknade och dog i hunger och elände den 15 oktober 1564, således ännu icke femtio år gammal. En guldsmed, som kände igen honom, lät begrafva honom i ett kapell, egnadt åt den heliga jungfrun, och försedde hans graf med följande inskrift:

Andree Vesalii Bruxellensis tumulus. Qui obiit idibus octobris anno 1564, aetatis vero suae quinquagesimo, quum Hierosolimis rediisset¹⁾.

Först efter hans död utkom hans kirurgi (*Chirurgia magna*), hvilken han hade afslutat redan 1561. I dess sju böcker finna vi många intressanta och skarpsinniga iakttagelser. Han börjar med ledvridningar (luxationer), öfvergår sedan till benbrott, derefter till sår; sedan behandlar han frätsår, vidare svulster, motgifter och materia chirurgica. En spansk författare, Morejon, uppger att Vesalius, när det gälde att operera på lefvande, var långsam och obeslutsam, och att medan han gjorde tjänst vid Kar V:s arméer, han nästan alltid öfverlemnade förefallande operationer åt kirurgen Castillan, som tjänade med honom.

Vi kunna icke neka oss nöjet att afsluta denna korta biografiska skizz med de ord, hvarmed hr Tollin tecknar Vesalii personlighet sådan den ger sig till känna i hans skrifter.

„För en man, som så medvetet och afgjordt afvek från den allmänna vägen, har Andreas Vesalius af sin tid hos belgier, tyskar, schweizare, italienare och spaniorer skördat märkvärdigt stort erkännande, ära och beröm: högaktning och gunst hos folket, hos senaten, hos de lärde, hos hertigar, hos konungen och hos kejsaren. Till och med

¹⁾ Andreas Vesalii från Brüssel graf, som dog den 15 oktober år 1564, i sitt femtionde lefnadsår, då han återvändt från Jerusalem.

af hans motståndare voro blott tvenne verkligt grofva och oförskämda mot honom, nämligen hans lärare Jakob Sylvius och hans lärjunge Realdo Columbo. Alla andra motståndare hafva, äfven der de afveko från sin stora belgiske lärare, åtminstone behandlat honom med höflighet.

„Och en sådan behandling förtjenade han, ty han är en *karakter*. Hänförd af sin vetenskap nedsteg han från en medicinsk professors kuruliska ställning till en kirurgs och barberares slaftjenst och berömde sig till och med inför sin kejsare öfver detta, som man på den tiden ansåg enkla handtlangarearbete. Han var afgjordt kejsarligt sinnad; fri från penningebegär, smäsint fåfänga och literär mani; själfständig ända till höjden af själfbedrägeri, såsom då han säger sig icke hafva haft någon lärare i anatomin; modig, oförskräckt och seg som yngling, då det gälde att bland vetenskapens representanter bekämpa fördomen, fri från all rädsla, så ofta det ankom att skaffa sig möjlighet att forska efter sanningen, outtröttligt verksam dag och natt, alltid full af förhoppningar om det bättre i det goda och då så icke skedde, djupt melankolisk och längtande efter döden. Han skapade långsamt och likväl icke sällan med öfvervilning. Ju äldre han blef, desto mera tillbakadragen vardt han, fruktande att genom fri opposition emot fördomen förlora sin praktik och bryta med sina praktiserande kolleger. Med oro vinnläggande sig om de stores gunst, föraktade han dock öppet dem, som icke kände någon större ära än den att vara hofläkare.

„Man har velat göra Vesalius såsom de flesta stora naturforskare till en otrogen, en bespottare och gudsförnekare. Detta är icke sant. Vesalius förblef from och insåg tydligt gränserna för sitt vetaude. Ännu samma år han dog skref han: „så rik och olikartad är människans kroppsbyggnad, att den alltid förmår erbjuda något nytt åt enhvar, som med egna händer flitigt studerar honom; härigenom lära vi alltmera beundra Guds, den högste skaparens, flit och skicklighet och inse att det ännu finnes många ting, i hvilka vi känna oss alltför svaga att förstå och uppnå den gudomliga visheten.“

Robert Tigerstedt.

Ett projekt i finska språkfrågan från 1830-talet.

I J. A. Lindströms vid prestmötet i Åbo hållna minnestal öfver erkebiskop Erik Gabriel Melartin beröres i förbigående dennes ställning till den finska språkfrågan. Deri omtalas nämligen att bland Melartins efterlemnade papper funnits ett fragment, innehållande förslag till förbättringar inom flere af den finska förvaltningens grenar och afsedt att inlemnas till ministerstatssekreteraren. På första sidan af konceptet var dock antecknad „uppsatt i mars 1837“ „icke aflemnad“. Melartin yrkar här, enligt J. A. Lindströms referat, bland annat på en fullständig omgestaltning af Finlands språkförhållanden, så att finskan blefve införd och öfverheltligen föreskrifven till begagnande vid domstolarna, läroverken, de administrativa auktoriteterna med mera såsom landets officiella språk. Endast i de af svensk allmoge bebodda församlingarna skulle svenskan fortfarande få användas. Enligt Melartins mening skulle det finska folket icke kunna vinna en högre upplysning, så länge de bildade och landets tjänstemän fortfarande begagnade ett för allmogen främmande tungomål och så länge de vid domstolar och embetsverk i hvarje ögonblick påmintes om sitt beroende af ett för dem främmande släkte, hvilket de aldrig skulle kunna med sant förtroende omfatta. Äfven de bildade skulle efter hand antaga en bildning, som vore hvarken svensk eller fransysk eller rysk eller tysk och allraminst finsk, utan ett missfoster, sammansatt af allt detta. Dock borde ett uppskof af 15—20 år fastställas, hvarefter finskans uteslutande valde skulle begynna. Vi komma kanske sanningen nära, om vi förmoda att Melartin underlät att inlemna detta förslag, emedan han insåg huru ringa utsigt det fans att genom förmedling af vederbörande myndigheter nå syftmålet. Den besinningsfulle och klarsynte ministerstatssekreteraren

Rob. Henr. Rehbinder skulle utan tvifvel motsatt sig ett projekt af så vidtutseende och vådlig beskaffenhet.

Melartin fann emellertid en annan utväg, som lättare kunde leda till målet. I likhet med sin företrädare, J. Tengström, egde han monarkens särskilda förtroende och var i tillfälle att, om han så ville, direkt adressera sig till denne. Han tänkte nu begagna sig af denna sin ställning till att, med förbigående af alla vanliga instanser, hos monarken sjelf yrka på en förändring af de finska språkförhållandena. Denna hans plan belyses af ett bref af den 3 mars 1838 till hans forna kollega vid universitetet professor Johan Jakob Tengström, hvilket vi funnit i en enskild samling. Sedan han yttrat sin fägnad öfver Tengströms då nyligen utkomna „kronologiska anteckningar“ om finska universitetet, begär han i följande ordalag hans råd om sin plan till språkreform: „Den genom vår historias djupare studium och filosofins användande skärpta blick, hvarmed Bror mer än mig veterligen någon annan uppfattat gången af vår finska nations civilisation och utbildning, föranlåter mig att anhålla om Brors benägna och uppriktiga yttrande beträffande en sak, som länge och mycket legat mig om hjertat, nämligen om förändringen af vårt nuvarande officiela och bokspråk. Jag tror mig af temligt säkra antydningar kunna förutse att vi numera icke länge få behålla svenskan, hvars användande också endast *tills vidare* redan uti de åren 1809, 1810 och 1811 emanerade kejsrerliga stadgandena var tillåtet, men hvilket *tills vidare*, underbart nog, fått räcka i snart 30 år. För att vid den sannolikt förestående brytningen kunna undgå ryskan och äfven af inre, ur sakens natur hemtade skäl, har jag inom mig nästan stadgat det beslutet att vid första tillfälle hos Högste vederbörande insinuera idén om finskans införande såsom officielt och bokspråk, naturligtvis med dertill lemnad tid och rådrum af minst tio år. Ehuru hela den finska börds- och högre embetsmannastokratien ofelbart med all makt skulle arbeta deremot, så anser jag dock, i anseende till monarkens personliga åsichter och tänkesätt, det icke för osannolikt att förslaget om finskan i rättan tid hos honom insinueradt skulle vinna gehör. Men den andra betänkligheten har afhållit mig

från att redan härförinnan försöka denna framställning, den, att möjligen nationens fortgående civilisation derigenom skulle retarderas. Den skulle naturligtvis göra det för en tid, men den fråga jag skulle önska se af Bror med dess ofvannämnda blick och historiska insigter omständeligen besvarad är den, huruvida finska folkets universala utbildning för all framtid sannolikt skulle antingen djupare och innerligare grundläggas och befordras eller ock för all tid ställas på en högre ståndpunkt, derigenom att det närmare sambandet med svenska språket, litteraturen, lagstiftningen med mera afbrötes. Ty att det blefve en olycka och en förstörelse för hela den finska nationaliteten och redbara bildningen, om ryskan hos oss infördes, derom tviflar jag intet ögonblick. Den finska nationen komme då efter hand i samma predikament som den estländska nu är, det vill säga för all framtid nedsatt på den lägsta ståndpunkten af social civilisation, utan möjlig utsigt att någonsin höja sig derifrån. — Som sagdt, jag anhåller att Bror om denna grannliga sak benäget vid tillfälle meddelar mig sitt yttrande. Jag skall i intet fall missbruka det eller kompromettera Bror, i hvilken hvirfvel af förhållanden också den af mig tillärnade motionen må föra mig, i händelse den kommer att verkställas. Jag förutser visserligen mycket obehag, kanske också faror och persecutioner. Men utan att riskera har aldrig något redbart kunnat för menskligheten uträttas. Och är det rätt, så måste det fram, kosta hvad det vill.“

Melartin hade visserligen studerat vid Åbo universitet under den lysande Porthanska perioden, men sedermera hade han under en långvarig vistelse, åren 1805—1812, i Viborg såsom lärare och t. f. direktor vid det tyska gymnasiet i denna stad blifvit främmande för bildningssträfvandena i hembygderna. Derigenom kan hans fullständiga brist på känsla för svenskt språk och svensk bildning förklaras. Deremot var han väl förtrogen med den tyska bildningen och förmodligen icke okunnig om de i den tyska litteraturen gängse nationalitetsteorierna. Fantasibilden af en på rent inhemska grund stående nationel bildning föresväfvade honom otvifvelaktigt, ehuru denna tanke ännu hos honom var dunkel och obestämd. Vi vilja

icke tvifla på ärligheten af hans farhågor för ryskans framträngande, men nog stå hans yttranden derom illa tillsammans med frånvaran af alla betänkligheter vid att med förbigående af de inhemska myndigheterna direkt hos monarken göra framställning i en så djupt ingripande angelägenhet. Han var i öfrigt icke den enda af denna tids högtstående män i vårt land, som var främmande för ett konstitutionellt betraktelsesätt.

Melartin hade emellertid med sin fråga vändt sig till orätt person. Filosofieprofessorn J. J. Tengström var nämligen genom personliga förhållanden, likasom genom historiska studier och literära sträfvanden nära fäst just vid den svenskspråkiga bildning, hvars betydelse för Finland Melartin underskattade; hvilket dock icke hindrade honom att med värme omfatta sträfvandet för skapandet af en finskspråkig litteratur. Hans svar till Melartin af den 22 mars 1838, som i koncept är förvaradt, var, ehuru i höflig form, afgjordt afböjande.

Om det än från abstrakt ståndpunkt kunde synas önskligt att finskan vore det enda och rådande språket i landet, så hade dock de verkliga förhållandena gestaltat sig så, att svenskan utgjorde modersmålet för en betydlig del af landets befolkning, hvarför svenskan för denna del af nationen måste bibehållas i religiös undervisning, religiös kult, lagstiftning och lagskipning samt embetsmän och prester vara deri hemmastadda. Men ännu viktigare var att svenskan utgjorde de högre ståndens modersmål, hvarför den måste bibehållas såsom officiellt språk. Ty nödvändigtvis skulle högst vådliga misstag samt oberäkneliga hinder och svårigheter uppstå, om det officiella språket blefve ett annat än de bildade ståndens modersmål. Endast de embetsmän, hvilka stodo i omedelbar beröring med menigheten, borde därför vara skyldiga att förvärfva sig färdighet i finskan. Men för de flesta öfriga, i synnerhet de högre och de högsta, måste svenskan, såsom deras modersmål, förblifva „det språk, hvilket ensamt kan utgöra adekvat organ för deras vanliga embetsmannaverksamhet, och hvars bibehållande såsom officiellt språk därför är landets egen högsta sociala angelägenhet“. Betänkligast var dock det tillbakagående i bildning, som måste

följa af den föreslagna språkförändringen, ty alldeles osannolikt syntes det Tengström att finskan skulle kunna göra sig gällande såsom de bildade ståndens modersmål. „Dertill skulle fordras ett talrikare på inhemska borgerliga näringar, handtverk och fabriker grundadt medelstånd, en mellanlänk mellan den egentliga menigheten och de högre klasserna, hvarigenom finskan blefve utbildad för civilisationens behof och kunde göra sig oumbärlig äfven i det borgerliga livets högre sfär“. Men till hvilken klass han än blickade, till handelsmännen, industriidkarena eller åkerbrukarena, såg han ingen möjlighet eller början till en sådan utveckling. Slutligen öfvergår Tengström till spörjsmålet, huruvida regentens intresse kunde fordra att svenskan utträngdes. Men äfven från denna synpunkt synes honom svenskan orubbadt böra bibehållas. Ty likasom Finlands sociala förhållanden kräfde svenskans fortvara såsom officielt språk, så fordrade äfven dess politiska ställning att „de underdåniga meddelanden, hvilka från landets egna, med svenskan såsom deras modersmål införlifvade auktoriteter utgå, äro på svenska affattade samt af ansvariga translatorer och inför tronen föredragande tolkas på det språk, som är regentens“. Blefve förhållandet ett annat, skulle följderna blifva att de allra viktigaste angelägenheter framställdes i oriktig eller förvillande dager inför regenten. Sedan Tengström ytterligare framhållit att farhogan för ryskan, åtminstone för den närmaste framtiden, icke syntes grundad, slutar han med orden: „Af allt detta vill jag draga den slutsatsen, att vår språksöndring, hvars minsta olägenhet icke är att den föder en ömsesidig misstänksamhet, dock kan och måste tillsvidare blifva sådan den är“.

Detta svar verkade afkylande på Melartin. I ett någon vecka senare skrifvet bref till Tengström tackar han visserligen förbindligast. „Få vi i sommar det väntade höga besöket, så skall jag bringa frågan om landets officiela språk å bane. Blir det ryskan, så kommer jag ihåg Kosciuskos utrop: *Finis Poloniae!*“ Men i öfrigt uppehåller han sig vid Tengströms literära värf och uppmanar honom att rikta sin uppmärksamhet på „nutidens historia hvad Finland beträffar“, hvarvid han ger luft åt en synnerligt

bitter stämning mot Finlands dåvarande statsmän. „Hvad hade vi“, utropar han, „kunnat blifva mot hvad vi äro? Jag önskade att någon Historicus ex professo för efterverlden framstälde taflan af ett folk, som Försynen i senaste tider hugnat med de lyckligaste politiska konjunkturer, men som genom sina egna ledares och så kallade statsmäns oförstånd, egennyttia och feodalanda dag för dag sjunkit allt lägre i materielt, intellektuelt och moraliskt välstånd.“ Vi veta icke hvilka orsaker lågo till grund för denna plötsligt frambrytande bitterhet.

Huruvida Melartin sedermera på ett eller annat sätt sökte fullfölja sin afsigt att rubba det svenska språkets ställning i Finland, är oss obekant. Det är knapt troligt, då ju icke någon underrättelse derom kommit till efterverlden. Emellertid är den korrespondens vi relaterat af intresse såsom ett af de första tecknen på att språkfrågan började blifva en brännande angelägenhet. De synpunkter, som här af Melartin och Tengström framhölls, utvecklades under det följande decenniet vidare.

Vi skola i en annan uppsats behandla det nya skede, i hvilket den finska språkfrågan i och med J. W. Snellmans framträdande i Saima inträdde och den diskussion, som dervid uppkom.

M. G. Schybergson.

Riddar Sven.

Italiensk saga berättad på vers af J. Ahrenberg.

Denna saga hörde författaren första gången berättas af en italiensk student i Pavia. Sedermera har jag erfårit att den, i en eller annan form, återfinnes hos de flesta romaniska folkslag. H. Heine refererar den i korthet i sina „Elementargeister und Dämonen“ och antager att sagan är af spanskt ursprung. Han har funnit den i Del Rios bok „om trolldom“. För öfrigt återfinnes den i Kornmans bok Mons Veneris. Motivet har i den moderna literaturen behandlats både på vers och prosa af Eichendorff, Alexis och senast af Anstey. Jag har med flit undvikit att, innan sagan nedskrefs, taga del af dessa sistnämnda arbeten. För öfrigt har jag med författarens rätt behandlat motivet fullkomligt fritt och icke hållit mig till någon bestämd version. I de två sista stroforna i sång IV ingå reminiscenser ur en fornfransk fableau Aucassin och Nicolett.

I

En jublande vårdag sprider
Sitt solljus på Arnos våg,
På skimrande floden skrider
Af drakar ett gyllene tåg.
Gref Pazzis glammande gäster
Du skämta och sjunga hör,
Till dans och landtliga fester
All Florens' ungdom han för.

Från stadens kvalmiga gränder,
Från gatornas buller och dam,

Mot mandeldoftande stränder
Det lysande tåg drar fram.
Den mjeltsjuka lutan ljuder,
Och lärkan höres i sky:
Den ena till drömmar bjuder,
Den andra till fröjder som gry.

Och flodens skimrande spegel
Fördubblar färgernas prakt
Hos purpurskimrande segel
Och grefvens guldsmidda vakt.
Och gyllne pokaler fyllas
Och tömmas gång uppå gång,
Och kvinnornas skönhet hyllas
I skämt, i saga och sång.

Den skönsta tärnan bland alla
Girolamos dotter det var
Med mörka lockar som svalla
Och ögon som stjernornas par.
Hvar yngling i Florens brunnit
För henne och biktat sitt kval,
Men ingen ännu har vunnit
Den rosen i blommornas dal.

Vid hennes fötter der sitter
En yngling med lutan i hand,
Han ser på vågornas glitter,
Förstulet på henne ibland.
Att högt ifrån norden han stammar,
Det visar hans guldgula hår.
Der borta der Hekla flammar
Hans hem bland fjellarna står.

Så sitta de begge unga
Försjunkna i vårens prakt;
På dem som skämta och sjunga
De knappast tyckas ge akt.
Väl låtsa på böljan de skåda
Och följa dess lek, dess hast,
Dock ofta, och blott som af våda,
De byta ett ögonkast.

När Florens' tinnar försvinna
 I fjärran skiftande blått,
 De gyllne drakarna hinna
 Gref Pazzis praktfulla slott.
 Men förrän de målet hunnit,
 Har hennes hjertefrid flytt.
 Hans kärlek den har hon vunnit,
 Fast icke ett ord de bytt.

II

Uti ett slott i härlig stil
 Med vida öppna hallar,
 På blomster rikt och vattensprång
 Inom de gröna vallar,
 Ej bygda för att väcka skräck,
 Ej för att ovän hota,
 Nej, för att inom grönklädd mur
 Blott glada vänner motta':

Här grefven gaf en präktig fest
 För alla sina vänner,
 Och bågare med eldigt vin
 Der buros kring af svenner,
 Och höfviskt skämt och muntert glam
 Bland glada gäster hördes,
 Och fjärran kring musik och sång
 På vindens vingar fördes.

„Sjung, riddar Sven, sjung, nordens son!“
 Nu värden vänligt beder
 „Om helga landet, om ert hem,
 Hvad helst som lyster Eder.“
 „Väl har jag“, svarar riddarn, „glömt
 Att spel med sång förena.
 De händer, som ha svärdet fört,
 Ej längre äro lena;

Dock söker jag i fjärran ej
Hvad här vi kunna finna.
Det bästa ämnet för en sång
Är Florens' skönsta kvinna.
Gif harpan hit, och än en gång
Jag löser sångens vingar.
Den sången blir min svanesång,
Om den ej hjertan tvingar.“

Han harpan tar, han strängar den,
Men svårt det är att spela.
Ej strängen ljuder såsom förr,
Här måste något fela.
En gyllne ring, som blixtrar skön
Och ses hans finger pryda,
Den hindrar konstförfaren hand
Att öfvadt öra lyda.

Af kärlekens gudinna står
En bild invid hans sida
I bländhvit marmor, hög och skön,
Med drag så ljufva, blida.
Han ringen från sitt finger drar;
På hennes han den träder
Och pröfvar åter strängars lek
Och hvarje hjerta gläder.

Der står han nu, en nordens son
Med lockar gyllne, ljusa.
Hans varma sång och ljufva röst
De unga tärnor tjusa.
Och Girolamos dotter rörd
Nu smälter hän i tårar,
Betvingad af den ljufva sång,
Som hennes hjerta dårar.

När sången slutat, tystnad rår
Bland Pazzis gäster alla.
Men plötsligt bryts den, och nu hörs
En storm af bifall skalla;

Och Giovanna tar en krans
Att skaldens hjessa kröna.
Han faller på sitt knä och ömt
Han ser i ögon sköna.

Den blicken var en ljungeld lik,
Den tände hennes hjerta,
Det unga hjerta som ej än
Känt kärleks fröjd och smärta.
När dagen flytt, de hand i hand
I tysta drömmar vandra,
Och svärja tro och lofva att
Ej skiljas från hvarandra

Så slutade då grefvens fest,
Till Florens ingen vände,
Ty stadens port var alltid stängd,
Sen dagen gått till ände.
Snart tyst det blir i grefvens slott,
Och ljufva drömmar sväfva
På månens strålar sakta in
Att sköna bilder väfva.

III

Och riddar Sven till ro han sig lagt,
Men sömnen ej kunnat med honom få makt.
Fast midnattstimmen redan är inne,
Han vaken är och glad i sitt sinne.
De ljufva ögon i afton han sett,
De kyssar på läppen än bränna hett,
Dem kan han aldrig förglömma,
Och vaken om dem vill han drömma.
Nu blickar månen helt varsamt in
Och spelar med silfverstrålar.
På bonad valnöt, på gyllne skinn
Den luftiga bilder målar.
Det stämmer så vekt hans sinne;
Dock plötsligt klarnar hans minne

„Min ring, min ring, min gyllene ring,
 Mitt fädernearf, min skönsta klenod,
 Jag glömde dig borta på marmorstod,
 Dig måste i natt jag än finna“.

Raskt stiger han upp från sömnlös bädd
 Och ilar till trädgården knappast klädd
 Och trefvar sig fram bland oranger och ros,
 Som dofta i månljus vårnatt.

Nu hinner han bilden, nu ser han sin skatt;
 I fjärran ren lyser karbunkeln matt.
 Han sakta sig närmar skönhetsgudinnan
 Att varsamt taga sin gyllene ring;
 O, fasa! då ser han att marmorkvinnan
 Har slutit sin bländhvita hand deromkring.
 Och trohetens tecken hon håller så fast,
 Som vore guldet i marmorn gjutet.
 Med skallrande tänder han ilar i hast
 Till slottet af månljus omflutet.
 På darrande knän han sjunker i bön
 Vid bädden och stammar med skälfvande tunga:

O öfverallt tillbedda
 Guds helga moder du,
 Du himmelns rena drottning,
 Lyss till min suckan nu!

Bevara mig, jag beder,
 Mot satans arga list,
 Mot hedna gudars trolldom
 Beskydda mig, o Krist!

När bönen var slutad, han lägger sig åter,
 Och somnar lungt som i moders famn.
 I drömmen han skådar sin fädernebygd
 Vid foten af Hekla i granarnas skygd.

IV

Och månens strålar leka
 Igenom fönstrets rund
 Så darrande och bleka
 I vårlig midnattsstund.

Men uti månens skimmer
En dimma fin och skär
Som skum, som silfverglimmer
Ett andeväsen bär.

Det formar sig, en kvinna
Nu syns i månens sken,
Sjelf skönhets gudinna
I marmor hvit och ren.

Hon riddaren nu väcker
Ifrån hans korta blund
Mot honom famnen sträcker
Och kysser ömt hans mund.

Nu lyss! Från läppar bleka
Der ljuder trolsk en sång,
Hvars toner ljufdigt smeka
Och fjettra på en gång.

„Den kärleksdikt du sjungit
Mitt marmorhjerta rör.
Den har mig helt betvungit,
Och dig jag nu tillhör.

Din trohets gyllne gåfva,
Den hör mig ensam till,
Min tro jag vill dig lofva,
Blott dig jag älska vill.

Jag kärleksfröjd dig bjuder:
Kom till min gyllne sal!
När harpoklang der ljuder
Vid bräddad festpokal,

Du jordens jemmer glömmet,
I fröjd ditt lif förgår,
Och lycklig bort du drömmet
Din lefnads korta vår.

Men ve, om mig du sviker
Allt för en jordisk mö,
Min hämd då icke viker,
Du liksom hon skall dö.“

Då gol i fjärran hanen,
Och morgonsol upprann,
Och med en suck den ljufva,
Den sköna bild försvann.
Som snö för sommarsolen
Den smalt i morgonljus,
Som luftig dimma drifven
På flygt af vindens brus.
Men riddar Sven han stirrar
Med skräck mot nyfödd dag,
Med handen öfver pannan
Han stryker tag på tag.
Var det väl dröm? var verkligt,
Hvad nyss han skådat har!
Så bäfvande han frågar,
Men får ej något svar.
Då ser han på sitt finger
En ring så underbar:
Då kan han icke tveka,
Då mins han hur det var,
Den sång i går han sjungit,
Den ring, som bort han gett.
Ej något tvifvel mera
Att Venus sjelf han sett;
Och hennes gåfva bär han,
Det trolska silfverband,
Som skimrar och som blinkar
Der på hans starka hand.
Och bäfvande han väcker
Båd' riddare och sven,
Förtäljer hvad han skådat
I månens silfversken.
Han ringen åt dem visar,
Besvär dem följa med.

Att se på marmorstoden
 De gå i parken ned;
 Men när de bilden hinna,
 Då är den som den var;
 Ej något spår de finna
 Af ringen mera kvar.

När sol rann upp i öster,
 Då riddarn sorgsen går
 Till Giovannas fönster
 Och uppå harpan slår.
 Sin afskedssång han kväder
 Allt för sin mö så vän.
 Han måste fjärran fara,
 Till Rom han drager hän.

Giovanna, ljufva tärna,
 Sköna blomma, himlastjerna!
 Giovanna, du är fager
 Som en purprad morgondager.
 Ljufva tankar, ljufva nöjen,
 Ljufva känslor, ljufva löjen,
 Ljufva kyssar du mig gifver,
 Giovanna, din jag blifver.

Sköna flicka, Giovanna,
 Ren som dagen är din panna,
 Dina varma ögon klara,
 Dina lockar underbara,
 Dina tänder perlehvita.
 Ack, från dig jag kan ej slita
 Sjal och sinne! Du mig tjusat,
 Du min hela själ berusat.

Och mitt hjerta det vill brista,
 När jag tänker att den sista
 Gången harpan kärligt ljuder,
 Att farväl, farväl jag bjuder.
 Glöm ej, glöm ej vännen kära!
 Fastän borta, är jag nära.
 Himmels helgon, englars skara
 Skall dig skydda, mig bevara.

Och när han sången slutat,
Han harpan sönder slår,
En blodröd ros han bryter
Ifrån ett törnesnår.
Till henne han den kastar:
„Tag denna helsning än,
När du ser rosen blekna,
Då död är riddar Sven.“
Farväl han henne bjuder,
Och tårfyld blicken är,
Mot Rom, mot Rom han vandrar
Till helga fadren der.

V

Som pilgrim sen han drager
Igenom Umbriens land,
Så snart det skymtar dager,
Står han med staf i hand.
På allfarsväg han ilar,
Till Rom, till Rom det bär.
Om natten knapt han hvilar,
Fast trött till döds han är.

Så kommer han omsider
Allt till den helga ort.
När det mot afton lider,
Han står vid Romas port.
Han träder in, får höra
Att påfven nu som bäst
Vill låna villigt öra
Åt hvarje fjärran gäst.

Han sina steg då styrer
Mot Coliseo hän,
Der tusende martyrer
Vid Romas jubelskrän,

Med bäfvan i sitt hjerta,
Med hopp och helig tro
Fått sluta lifvets smärta,
Och vunnit himlens ro.

I månens sken en messa
Der sjöngs till själars tröst,
Och riddar Sven ses pressa
Sin hand mot kvalfullt bröst;
Han sjunker ödmjukt neder
Vid påfven Urbans fot,
Och innerligt han beder
Om frälsning och gör bot.

För påfven han förtäljer
Att Venus han har sett,
Allt hvad hans hjerta kväljer,
Att han sin ring har gett.
„O fader, du som binder
Och du som lösa kan,
Väj undan trolldomshinder,
Lös mig från hennes bann.“

Men påfven Urban rister
Sitt gråa hufvud blott,
Och klagande utbrister:
„Hård är, min son, din lott
Ty Venus aldrig lemnar
Den i sitt våld hon fått,
På den sig grymt hon hämnar,
Som henne har förrådt.“

Och helga Urban tager
Hans pilgrimsstaf i hand:
„När denna blomstrar fager
Uti arenans sand,
Då kan du räddning finna
Från hennes trolldomsmakt,
Den frestande gudinna
Som dig i bojor lagt.“

Förtviflad riddarn böjer
 Sitt hufvud hopplöst ner.
 När han det åter höjer,
 Ett underverk han ser:
 Från pilgrimsstafven spira
 Tre liljestänglar fram,
 Och röda rosor sira
 Den torra, nötta stam.

Men påfven ödmjukt säger:
 „Jag syndat har förvisst,
 Uppå den makt du eger
 Jag tviflat, Herre Krist.
 I otro har jag felat,
 Jag ej dig lösa kan,
 Dig Herran rädda velat,
 Var tröst, du sorgsna man.

En fins, som kan besvärja,
 Kan ge dig ro och frid:
 Palumnus kan dig värja
 Vid onda maktens strid.
 Gå dit, Guds helga moder
 Beskydda må din stig.
 En helsning till vår broder
 Från Urban för med dig.“

VI

Der Tevern mellan klippor fram sig bryter,
 Och störtar fradgande i fall på fall,
 Just innan den med Tibern sammanflyter
 Att söka Medelhafvets blåa svall,
 Der såg man fordom både slott och villa
 Och sköna tempel stå i marmorprakt.
 Ett fins der än, det helgats åt Sibilla,
 Det står vid fallets fot liksom på vakt;
 Ett annat helgadt vårens gud Vertumnus,
 Der bodde nu en gammal munk Palumnus.

Af åttiårigt lif han sextio egnat
 Att sörja för sin själ, att göra bot,
 Just på den plats han i sin ungdom hägnat,
 Här invid vilda kataraktens fot.
 Han dyrkades, än mer, han älskades af alla.
 Tiaren längesen hans tinning prydt,
 Om han till påfve låtit blott sig kalla;
 Men ödmjuk han all verldslig makt har skytt.
 Här lefde han i frid, i skydd af sina pinjer,
 Och dyrkade sin Gud och skötte sina vigner.

Hit kom vår riddare i aftonstunden
 Att söka frihet ifrån trolldoms ok;
 Den gamla mötte han i pinjelunden.
 Han gick der ensam med sin andaktsbok.
 Nu riddarn utan omsvep fromt berättar
 För eremiten hvem som honom sändt.
 Med bikt och bot han nu sitt hjerta lättar,
 Förtäljer allt hvad honom senast händt,
 Och ber Palumnus honom skydda, råda
 Och rädda så hans själ från trolldoms våda.

Tyst lyssnar nu Palumnus till hans klagan,
 Med ångslan följer riddaren hans blick.
 Djupt tycks han gripen af den sorgsna sagan,
 Tills han om rosenundret höra fick.
 Då klarnar mulen blick, och mildt han säger:
 „Bland hednagudar, som från Rom ha flytt,
 Den största makt bland alla Venus eger,
 Och min besvärjelse hon aldrig lydt.
 Dock vill jag ännu kampen återtaga,
 Och segra vi, är slut med hennes saga.

Märk väl, lyss på och gör som jag befaller.
 Tag hit din underfulla pilgrimsstaf,
 Kläd på dig pansar, sköld och hjälm med galler,
 Träd silfverringen, som gudinnan gaf
 På pilgrimsstafven; och när himmelns stjernor
 På fästet tindra, gnistrande i prakt,
 Gå då till fallets brant, glöm jordens tärnor,
 Bed pater noster, tänk på himmelns makt

Och frukta ej, hvad helst du än får skåda,
Ty eljes gå förlorade vi båda.

Och om hon visar sig, om hon dig kallar,
Lyss ej uppå den honungsljufva röst;
Se ej på ögon sköna, lock som svallar,
Ränn pilgrimsstafven djupt i hennes bröst.
Mins, om du segrar nu, den trolldoms kedja,
Som bundit har din själ vid mörkrets makt,
Är bruten då för evigt. Jag vill bedja,
Att Herrans helgon hålla om dig vakt.
Stå stark och låt af Venus dig ej fresta!
Det gäller nu din salighet, ditt bästa“.

När så han talat, bort Palumnus skrider,
Sen riddaren han först välsignat har.
Nu dagen slocknat, ren mot natt det lider,
Ett rosenskimmer blir i öster kvar.
Nu slocknar det, ur skogar och ruiner,
Ur flodens famn ses mörkret stiga då.
Eldflugor svärma kring likt gnistrande rubiner,
En smärtfull sång hörs näktergalen slå;
Men vidt omkring i natten dånar svallet,
Och Sven han vandrar till sin post vid fallet.

VII

Der vandrar han ensam i natten
Vid stjernornas tindrande sken
Och ser hur det blågröna vatten
I djupet störtar sig hän.
Uttröttad han sätter sig neder
Invid en forntida vas,
På hvilkens marmor sig breder
Ett festtåg i lek och i ras
Af gudar och bacchantinnor,
Satyrer och fauners hop.
De dragas af pantrar, tigrinnor,
Vid glam och vid jubelrop.

På denna praktfulla urna,
Förskonad mång' hundra år,
Han ser dem så härligt skurna
Som vore de gjorda i går.
Han korstecknet gör och domnar
Vid forsens vyssjande fall,
I ljuflig slummer han somnar
Från oro och åflan all.
Då ser han i drömmen Giovanna,
Hon vandrar i öde sal.
Han tigger, han beder: „o stanna!“
Förgäfvets, hon hör ej hans tal.
Men plötsligt hon om sig vänder
Och kärligt på honom hon ser.
En kyss åt honom hon sänder:
„Var stark“, hon hviskande ber.
Och bilden förbyts till hans kära,
Hans älskade hem i nord,
Han tycker sig se det helt nära,
Han trampar sin fädernejord.
Emellan vide och al
Han ser den glimmande elden
Från härden i högtimrad sal.
Belyst af norrskenet flamma
I sprängkall midvinternatt,
Står hemmet ännu det samma
Som fordom. Men, hur det är fatt,
Han kan det ej nalkas, det viker,
Bort, undan, allt längre det förs.
Han ropar, men rösten sviker,
Ej ljud från hans läppar hörs,
Af ångest de darra hans leder.
Han vaknar som från ett rus.
Men vasen den störtar neder
Till spillror i stoft och grus.

Då ser han de bilderna skurna
I bugtiga ytan stå upp.
De lösas från krossad urna
Och samlas i strålande grupp.

Frihetsberusade
 Från jorden de fly,
 Från vasen den grusade
 Mot himmelens sky.

Det luftiga tåget, det dansar
 I rytmisk, i långsam gång
 Och svänger de doftande kransar
 Till gigor, till flöjt och till sång.

Mot natthimmelns mörker de skimra
 I färger af osedd prakt,
 Och tyrsusstafvarna glimra,
 Och evoë ljuder med makt.

Men riddaren ser — och han bäfvar, —
 Den sköna, den ohöljda kropp
 Af skönhetsgudinnan, som sväfvar
 Befriad ur spillrorna opp.

„O följ mig“, hon hviskande bjuder.
 Hon sträcker sin bländhvita hand.
 Förföriskt den sången ljuder,
 „Kom till de odödligas land!“

Med pulsar brinnande
 På henne han ser,
 Och segervinnande
 Mot riddarn hon ler.

Och tjust han lyssnar, och tjust han lyder
 Och sträcker ren ut sin starka hand.
 Då ser han ringen, som henne pryder:
 Då allt han minnes, sitt trolldomsband,
 Hur han var fångslad allt intill grafven,
 Mins Giovanna, sin väna mö.
 Ursinnig griper han pilgrimsstafven:
 „Vade retro! du måste dö!“
 Ej mer han tvekar, ej mer han röres,
 Han måttar slaget, han stöter till.
 Ett jammerskri uti natten höres:

„Ve dig, Palumnus“; så blir allt still.
Och, som ett stjernskott i natt försvinner,
Den sköna bilden förbleknar bort.
Dess färger mattas, dess glans förrinner,
Dess glimmer blir såsom gnistans kort.
Då tänds med samma bland stjernors hvimmel
Ett nytt, ett flammande himlaljus.
Se, Venusstjernen från nattlig himmel
Nu strålar ned öfver jordens grus.
Vid första gryning af nyfödd dager,
När lärkan stämmer sin morgonpsalm,
När daggen glindrar i gräset fager
Ej än berörd af siroccos kvalm,
Då vandrar riddarn till hyddan neder,
Der han har lemnat Palumnus kvar.
Men han förgäfves vid dörren beder
Att blifva insläpt, han får ej svar.
Förskräckt på gnisslande dörr han stöter.
Den springer upp, och in stiger han.
Han ned sig böjer, och nu han möter
En syn, som aldrig han glömma kan.
Hans hjertas pulsslag den synen hämmar:
Der låg den gamle på golfvet död,
Med brystna blickar, med stela lemmar,
På marken flyter hans hjertblod röd.
Det brystna ögat han sakta lycker,
På knä för döden sig böjer sen,
Sin hand på stelnade hjertat trycker,
En ring han känner inunder den.
Af häpnad slagen han den betraktar,
Det är hans egen, hans guldkienod
Som var försvunnen, alltsen den dagen
Sin ring han stack på gudinnans stod.
Och fast hans hjerta af glädje svälde
Att åter vara från Venus fri,
Han likväl sörjde och tårar fälde,
Att segern skulle så dyrköpt bli.
Död var Palumnus, och grafvens hvila
Sven reder honom med egen hand.
Der Tiberns böljor mot hafvet ila,

Der slumrar han invid flodens strand.
Cypresser skugga den tysta kullen,
Och rosor dofta på munkens graf.
Ty han har stuckit i svarta mullen
Sin blomsterbärande pilgrimsstaf.

VIII

Fri var han, fri från Venus välde,
Och gladt han kastar pilgrimskåpan af.
Mot Florens sinä steg han stälde,
Sen sitt farväl han sagt Palumni graf.
Af lefnadsglädje åter hjertat svälde;
Stolt red han fram med luta och med glaf
Sen fattig, ödmjuk emot Rom han dragit,
Sin trubadurdrägt nu han återtagit.

I dagar tre han ridit mellan vigner,
Igenom städer, öfver hed och slätt;
Han ser framför sig bergens sköna linier
Mot aftonhimmeln som en silhouett.
Han stannar för att rasta under pinjer,
Tre sköna träd af väldig jätteätt,
Der nere i en dal, i luftig dimma
Syns kampanilen, domen, Florens glimma.

Men tätt invid af kaprifolium fransad
Han såg en marmorvilla underskön
Uti en trädgård, som med kärlek ansad
Gaf åt sin vårdare hans mödas lön.
Ty praktfullt villan var af rosor kransad,
Mjukt bäddad in som i en mantel grön.
Än längre bort ses rika fält i vågor
Och längst i vester aftonsol i lågor.

En vandrare nu går förbi, han frågar
Hvems denna undersköna villa är,
Och om i parken in man träda vågar,
Att släcka törsten i fontanan der.

När vandrarns svar han hör, hans hjerta lågar,
 Ty Gfrolamos villan vara lär.
 Han måste in, dit in, han kan ej stanna.
 Skall här han återfinna sin Giovanna?

Snabt smyger han sig in och uppför gången,
 Han tar sin mandolin och strängar den,
 Och innerligt och vekt han sjunger sången,
 Som han har diktat för sitt hjertas vän:

„De blyga blommor sluta
 Sin kalk i aftonstund,
 De trötta axen luta
 Sig ned till ljuftig blund.
 Och väna vindar komma
 Liket blida englar små
 Och vagga ax och blomma
 Till ljuftig hvila då.

Och liksom blomstren domnat,
 Så hvilar också du,
 Och liksom axen somnat,
 I frid du hvilar nu.
 Och mina sånger smyga
 Med vinden upp till dig,
 Och darrande och blyga
 De bedja: dröm om mig.“

Nu dörren öppnas sakta till balkongen,
 Han henne ser; hon är det, skön och ren.
 Bland hvita rosor och bland blommig fläder
 Nu sakta fälls en silkesstege neder.

* * *

Men jag vill min saga sluta,
 Sluta den med samma ord,
 Som den sköna sången slutar
 Om den ädle Aucassin
 Och hans väna Nicoletta.

„Sen de lefde åren långa
 Uti idel fröjd och lycka,
 Riddaren sin glädje funnit,
 Giovanna likaså.“
 Här vår saga också slutas.
 Mera jag ej vet.

I bokhandeln.

P. Nordmann: Land och folk, geografisk läsebok för skoltid och ferier. Hfors 1886, G. W. Edlund.

Hos oss herskar det förderliga systemet att för skolorna skriva läroböcker med så sammanträngd stil som möjligt. Man vill sålunda i någon mån nedtrycka böckernas pris och vinna åt dem ökad spridning. Men härunder kännes bristen på dugliga läseböcker synnerligen tung. Detta gäller i synnerhet den geografiska undervisningen, som icke kan nöja sig med en själlös inpluggning af minnessaker, utan bör lifligt tilltala lärjungens fantasi, fyllande den med friska åskådningar. Skall en geografisk läsebok fylla sitt ändamål, bör den innehålla pålitliga och tillika fängslande skildringar af naturen och människolifvet uti vildmarken såväl som i kulturländerna. Detta gör också hr Nordmanns bok öfverhufvudtaget. Dess 357 sidor inrymma icke mindre än 31 uppsatser, af hvilka blott några få ha ett generaliserande innehåll. Det stora flertalet deremot utgöres af mer eller mindre letaljerade beskrifningar öfver länder och folkseder uti alla fem verldsdelarna. I de flesta fall lemna författarnas välrenommerade namn en borgen för skildringarnas tillförlitlighet. Endast undantagsvis hafva källor anlitats, hvilkas uppgifter skulle tarfvat omsorgsfullare kritik. En sådan är F. v Hellwald; bland andra mindre lyckade skildringar af denne förf. får läsaren en så alltgenom nedrivande karakteristik af tscheckerna i Böhmen, att den omöjlig kan motsvara verkligheten. Visserligen tillägger itgifvaren reservationsvis i slutet: „dessa ord uttalas af en tysk“. Men af det uppväxande släktet kan man ej rimligtvis fordra den ätta uppskattningen af detta tyska vittnesbörd om tscheckerna. En genomgående sträfvan hos utg. har tydligen varit den att

låta den resande med egna ord skildra hvad han sjelf skådat eller förnummit vid personligt umgänge med befolkningen. Många af bokens stycken äro derför originaluppsatser, och flere bland dem hafva ett berättande framställningssätt. Dessa äro otvifvelaktigt de bästa partierna af det hela. Ty den direkta iakttagelsen förlänar beskrifningen en saftig lokalfärg, som meddelar läsarens fantasi lifsvarma bilder och framkallar ett vaket intresse. Af egen erfarenhet kunna vi intyga att mer än en elev, hvilken under lärotimmarna hört uppläsas t. ex. R. Hults skildring af lapparna eller V. F. Brotherus' af Kaukasien eller förf:s egen af en dag i sachsiska Schweitz, utan någon uppmaning från lärarens sida sjelfmant lagt sig till boken och ifrigt tillegnat sig dess innehåll. Någon bättre rekommendation för bokens förmåga att intressera ungdomen torde väl ej behövas.

Mot urvalet af de i boken ingående uppsatserna kan emellertid med fog den anmärkning göras, att nog många bland dem behandla likartade natur- och lifsförhållanden, särskildt från nordliga länder, medan andra karakteristiska företeelser lemnats ovidrörda. Vi syfta icke dermed på de jemförelsevis talrika skildringarna från vårt eget land. Tvärtom, då fosterlandet för oss har ett högre värde än hvarje annat och då vår kännedom om det samma bör vara den grundligaste, är den större utförligheten här alldeles i sin ordning. Ej heller kunna vi instämma i det klander, som vi annanstädes sett drabba förf., för det han nämligen i sin läsebok intagit Porthans för ett århundrade sedan skrifna skildring af Wiitasaari samt Runebergs af ödemarkerna i Saarijärvi, då dessa skildringar ännu i mångt och mycket ega sin tillämpning på andra aflägsnare ödebygder i vårt land och då förf. uttryckligt betonat hvilken tidpunkt skildringen afser. Genom antydningar om ett närmast föregående utvecklingsskede vinner dessutom uppfattningen af det närvarande i gedigenhet. — Deremot hade våra halfnomadiska stamfränder i Asien och andra polarfolk ingalunda kräft den vidlyftighet förf. eignar dem. Genom uteslutningar på detta håll hade utrymme kunnat beredas åt helst någon skildring från de stora världshafven samt från ett typiskt steppland med de lefnadsförhållanden en dylik natur betingar. Sydamerikas pampas eller ljanos hade dertill lemnat så mycket lämpligare stoff, som utg. affärdat hela denna verldsdel med blott tvenne särskilda uppsatser. Om indianerna får man visserligen dessutom läsa ett och annat, men man lemnas i okunnighet om tillvaran af hela det kreolska folkelementet, trots dess vidsträckta spridning. I allmänhet framlyser hos utg. en benägenhet att lemna ganska vidlyftiga upplysningar om de minst kända trakter och de fåtaligaste folkgrupper på jorden, t. ex. Korea, Eldslandet, svenskarna i Ryssland med mera. En dylik kunskap, som eljes kanske uteblifvit, kan dock allmänheten saklöst undvara. I skolan åtminstone är den öfverflödig och det är ju för skolan som förf. skrifer.

Trogen sin föresats att låta den resande sjelf skildra hvad han upplefvat, har utg. åtminstone i de af sina talrika bearbetningar, vi varit i tillfälle att jemföra med originalen, inskränkt sin egen verksamhet förnämligast till att företaga uteslutningar för att, enligt grundsatsen „non multa sed multum“, med större eftertryck framhålla det mest kännetecknande. I princip gifva vi honom fullkomligt rätt, men beklaga att han i sin utmönstringsifver förfarit alltför radikalt. Så har han t. ex. i den från Kreitners reseckildring „I fjärran östern“ tagna uppsatsen „Tibet“ ingenstädes antydt, hvad som dock för landet är det egendomligaste, nämligen att dess högslätter äro de högsta på jorden. För den med nämnda lands naturförhållanden mindre hemmastadda läsaren blir det ofattligt huru folkets nationalrätt till väsentlig del kan bestå af kornkli, då förf. kort förut framhållit att inga odlade fält förekomma i landet. Vi anföra detta såsom ett af de tyvärr icke sällsynta exemplen på slarf vid bearbetningen. Emellanåt har väl förf. egnat uppmärksamhet åt materialets öfverskådliga anordning samt därför vidtagit nödiga omställningar. Men på andra håll, der sådant varit nödigt, har det blifvit försummadt, t. ex. i uppsatsen „Europa“ enligt E. Löffler, der de fysiska orsakerna till Europas öfverlägsenhet som kulturland öfver andra verdensdelar sakna all sammanfattning och en så inflytelserik omständighet utelemnas, som flodernas segelbarhet och lätta sammanbindande medels kanaler.

Genom sin grundsats att ej omskrifva originalförfattarnes ord har hr Nordmann vunnit en värdefull omväxling i stilen; men det hade mången gång varit af nöden att förfara annorlunda, för att undvika såväl torra abstrakta uttryck samt ett enformigt upprepande af liknande ordvändningar som ett effektsökeri i stilen, hvilket väl kan roa, men derunder förvirrar den unga läsaren. Ej sällan äro naturbeskrifningarna alldeles åtskilda från folklifskildringarna. Sådant verkar enformigt i synnerhet på barnet, för hvares uppfattning landskapet vinner sitt förnämsta intresse genom staffage ur djur- och menskolifvet. Bokens bästa uppsatser, t. ex. Brotherus' skildring af lifvet vid Ishafskusten, förknippa dessa två sidor med hvarandra.

Det är oss ett nöje att konstatera det hr Nordman i sina originalalster mestadels följt samma förfaringssätt, särskildt då han meddelat sina reseintryck. Dessa förena turistens friska mottaglighet med geografens djupare iakttagelse. Deremot har utläggningen af vissa kapitel ur den allmänna matematiska och fysiska geografin mindre tilltalat oss. Der förf. spenderat något större utförlighet, såsom på beskrifningen om glaciärer, har han lyckats bättre, men i kapitlen „Vår jord“, „Menniskan“ och „Vindarna“ är läseboksstilen alldeles öfvergifven, och man får en mängd lärdomar i knapphändigaste form på ett ytligt, oklart och tvärsäkert sätt. Att framdraga bevis derpå tro vi ej vara af nöden, då detta till betydlig del redan skett i en utförlig, äfven

eljes nog nagelfarande recension i vår pedagogiska tidskrift. För vår del tillägga vi blott att vi såsom den känbaraste bristen i förf:s utläggning om jordens klotform anse hans behändiga öfverhoppande af den klippa, på hvilken barnets åskådliga uppfattning deraf vanligen strandar, nämligen den skenbara motsägelserna mellan ytans allmänna buktighet och dess ojemnheter, höjder och dalar. En verklig förtjenst är det deremot att förf. framhållit ohållbarheten af den sedan Blumenbachs och Cuviers dagar häfdvunna indelningen af människoslägtet i blott fem eller tre racer. Men då den vetenskapligare uppställningen enligt Müller och Hæckel anförts så schematiskt, som förf. gjort, kommer läsaren näppeligen att beakta hvad han fått i stället.

Läsebokens stil är öfver hufvud mindre lämpad för barn än för den mogna ungdomen. Af detta skäl försvaras dess praktiska användning i skolan, der geografi-undervisningen bedrifves på de lägre klasserna. Men till ferielektyr i hemmen passar boken desto bättre och kan därför förordas som present åt skolungdomen på det högre stadiet. Äfven äldre personer skola i flere af uppsatserna finna en intresseväckande läsning.

S. Nordenstreng.

Adolf Noreen: De nordiska språken; käftfattad översikt; 48 s. 8. Uppsala 1887; 1 kr.

Denna skrift af den genialiske, skarpsinnige och grundlige forskaren är först och sist en nyttig bok. Den utgör en historik öfver våra skandinaviska språks utveckling, släktskapsförhållanden och utbredning, redogör kort men tydligt för forsknings framsteg på hithörande områden, innehåller slutligen literaturförteckningar och är, kort och godt, ett arbete, väl egnadt till repetitorium för examina, vid hvilka det äfven kunde med fördel fordras. Först uppgifver förf. det nuvarande skandinaviska språkområdet (hvarvid han ur literaturförteckningen bortglömt L. W. Fagerlunds arbete om Korpo och Houtskär). Så följa intressanta data om vår språkstams lifaktighet på de brittiska öarna och i Ryssland. Sedan tager förf. till tals tidpunkten för den germaniska befolkningens bosättning i Skandinavien och förlägger den till „den s. k. stenålderns början“, i tredje årtusendet före Kristus. Såsom för östsvenskar betydelsefullt kan nämnas förf:s åsikt att skandinaviskt tungomål vid början af den kristna tideräkningen tyckes hafva „sträckt sig till Finland (åtminstone Nyland och Estland)“. Själfva ämnet behandlar förf. under följande rubriker: „Urnordiska språket“, med de viktigaste skilnaderna mellan de öst- och väst-nordiska grupperna; „de genom literatur representerade dialekterna“, den isländska, norska och svenska, en gedigen och innehållsrik framställning, der vi anse det öfverflödigt att påpeka någon särskild punkt, emedan alt är sådant, som enhvar svenskt bildad är skyldig att känna; sist anföres „danskan“, med uppgifter om dansk-

norskan, hvilket „språk“ upptagit 6- å 7-tusen „norska provincialismier“. Det norska „landsmålet“ påpekas helt kort s. 45.

Slutet af boken inrymmer upplysningar om de nutida skandinaviska bygdemålen; härvid följande J. A. Lundell, grupperar förf. dem i västnorska, nordskandinaviska (i nordliga Norge, Norrland, Dalarne, Västermanland, Finland och Ryssland), gottländska, medelsvenska och sydskandinaviska. Denna fördelning synes oss visserligen icke ännu oantastlig, man kan ju t. ex. anse likheterna mellan de est- och nordländska målen bero på gemensamt arf från en längesedan förfluten språkperiod, bevaradt på grund af lokala förhållanden; men indelningen är utan tvifvel i sina hufvuddrag riktig, och därmed är i alla fall en solid grund för vidare forskningar lagd.

Noreen är i detta sitt arbete nystafvare, han skrifer t. ex. *jullära, vars, sjjlnad, av, kårt, jort* (gjordt), men däremot *vidsträckt, artikkel, ock*.

H. Wendell.

Gustaf af Geijerstam: Pastor Hallin, roman; 314 s. 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; pris 3: 50 kr.

Georg Nordensvan: Lifsuppgifter, två berättelser; 329 s. 8:o. Sthlm 1887, Alb. Bonnier; pris 3 kr.

At dessa tvenne böcker måste den senare erhålla obetingadt företräde. Hr Geijerstams „Pastor Hallin“ framträder visserligen med anspråk på att vara en roman, men den är betydligt ytligare och innehållslösare än hans tidigare utkomna „Erik Grane“ och fyller på sin höjd de måttliga anspråken på en novell i nuvarande fattiga tider. Utan tvifvel skulle hr Geijerstam genom att nedlägga arbete på sin berättaretalang lätteligen kunna få högre ränta på kapitalet. Sjelfva ämnet, — en ung man som aflagt sina teologiska examina stillsamt och ordentligt i Upsala, men sedan gripes af religiösa grubbel och, när han skall prestvigas på sin hemort, dock ger efter af svaghet för sin mors pietism och sin fars ekonomiska bekymmer och begår eden — har förf. icke förstätt aflocka något djupare innehåll. Men tack vare det vidlyftigt relaterande framställningssätt, som är honom eget, har dock boken utan möda blifvit fylld, mest med beskrifningar på Hallins hemort. Af dessa beskrifningar äro en del rätt muntert gjorda, särskildt när de gälla Hallins farbror, lektorn, medan teckningen af familjelivet hos hans föräldrar ej heller är utan sina lyckliga drag. Någon egentlig handling kan man ej tala om i romanen. Hallin är fästad vid en flicka i staden, åt hvilken han förtror sitt tvifvel och som ger honom på båten, när han det oakadt låter prestviga sig; det är mest allt som händer. Emellertid är boken alltigenom hedervärd och välmenande, ofta rätt underhållande, och skall säkerligen icke skada någon läsare, hvarför den utan tvekan kan rekommenderas som gåfva till helgen.

Äfven i hr Nordensvans „Lifsuppgifter“ är det fråga om en prestehistorie, men hjälten är här af annat skrot och korn. En vacker andra bas med angenäma sällskapsgåfvor, lägger han sig i Upsala till med skulder och förnäma bekantskaper. I en medelstor stad i södra Sverige får han anställning som skollärare, förräntar der sina sällskapsgåfvor och omsätter sina lån, tills han slutligen får en kyrkoherdeplats och gifter sig för pengar, dem han emellertid icke lyckas utbekomma, så länge den seglifvade svärmodern är i lifvet. Som socknens förtroendeman sammanbländar han småningom sina affärer med det allmännas och ser sig slutligen utan utvägar. Hemkommen från en fåfång affärsresa, förkyler han sig, får i rätta ögonblicket hjernfeber och dör. Bristen i kassorna betäckes af hustruns förmögna slägtingar. Detta är Gustaf Borgs historie; som parallel tecknar förf. hans broder Karl, en energisk men burdus karakter, som knagglar sig fram som artist, lefver bland de missnöjda i Röda rummet, rackar ner sina förmän och jemt är utan plats. Vid tiden för katastrofen är han en behållen dekorationsmålare och får i sin mun de ord lagda, som väl vilja vara berättelsens grundtanke, om „den der olycksaliga förmågan att kunna lämpa sig efter andra“, „att icke våga bekänna sin tro, därför att det skulle hindra ens karrier“. „Man vill ha frid och ro, bevars, och så glider man in i de färdiga åsigtorna, man ger sig en tum i sender, man vet att det är döden, men man gör det ändå, af feghet, slafsinne!“

Samma tema tages från motsatt sida i den andra berättelsen, som heter „Sten“. Denne är en ifrig och varmhjertad ung man med moderna åsikter, som gift sig med Aimée, den samma flickan, som läsaren torde påminna sig från hr Nordensvans noveller i höstas, då hon hade brutit förlofningen med grosshandlar Müller till familjens och släktens stora häpnad. Nu skall det grundläggas ett sant äktenskap, och der fins ju verkligen kärlek, men olikhet i intressen och åskådningssätt skiljer dem åt med tiden. Medan Sten i följd af sitt öppna och oförskräckta sätt stöter sig med det ena literära företaget efter det andra, der han haft anställnin, och småningom alltmera drar sig öfver på deras sida, som hastill lifsuppgift att vara missnöjda och förolyckade, håller sig han hustru till sina föräldrar och följer med det småborgerliga hemlitvet hos den stora slägten. Slutligen skiljas de åt i godo: Sten reser utrikes och Aimée blir hemma, hvardera med allvarligt uppsåt att arbeta på sin utveckling derhän, att sedermera deras äktenskap måtte kunna blifva „ett verkligt samarbete mellan två fria själar“. Det sista man får veta om dem är att Aimée håller på med en småbarnsskola och att Sten har kommit i jemvigt, att han arbetar med godt mod, i vissheten om att han egnat sig åt en sak, som står i utveckling, som är framtidens.

Hvaruti denna lifsuppgift besticker sig får man visserligen icke veta: mångt och mycket af resonnemangen och spekulerandet är likaledes mera fras än innehåll, och boken öfverflödar af

personer, som blifvit „i hemlighet hängda“ och gå omkring och framhålla detta som sin lifsuppgift. Det är verklig bitterhet i tonen, när förf. klagat öfver huru mycken kraft, huru mycken god vilja och verksamhetslust som kastas bort i Sverige i följd af de ledande klassernas afvisande konservatism. Man vet dock knapt hvad man skall tro här af, ty det vill vara något till skugg-rädsla för att finna samhällsvådor i de oskyldiga och allmängiltiga tankarna t. ex. i förevarande tvenne böcker. Kanske att förf. också medgifvit detta med sitt från Jacobsen lånade måtto, att man ofta vuxit ifrån ett arbete när det blifvit färdigt. Emellertid äro hans berättelser verkligen ett arbete, något som man knappast ville tro om hr Geijerstams roman.

B. Estlander.

Ingvor Bondesen: Rättegång och Skriftegång, tre berättelser, öfvers. 246 s. 8:o. Sthlm 1886, Z. Hæggström.

I våra dagar, då de moderna författarna med en energi, som ofta slår öfver till hänsynslös bitterhet, löpa till storms mot det bestående samhällets brister, är det med en känsla af sällsynt lugn man genomläser ett arbete, sådant som Bondesens. Det rör sig bland länge sedan svunna tiders menniskor, i klara bilder, men utan öfverdrift framlägger det för oss deras öden, hvilka hafva åtminstone en beröringspunkt med våra egna: den snabba växlingen mellan ljus och skugga. Icke som skulle Ingvor Bondesens skildringar lemna oss oberörda — dertill har förf. ett alltför varmt hjertelag för lidandet i alla dess skiftande gestalter —, men han är aldrig grymmare än lifvet sjelft och ej blind för att det med allt sitt mörker dock stundom bjuder äfven på något, som heter försoning. Denna uppfattning af ångern och upprättelsen som starka makter i lifvet har väl gifvit upphof åt den något egendomliga titel, hvarunder förf. sammanfört sina tre noveller. Sitt klaraste uttryck finner den i „Tetete“, en i all sin enkelhet gripande skildring, hvilken liksom de öfriga två noveller lerna hemtar sitt motiv från 1500-talet och de lägre klassernas lif. Den ännu unga och vackra Ellen, som lefver i ett olyckligt och af tvång ingånget äktenskap med en god och duglig, men vanför man, sammanträffar efter några års giftermål med sin första och enda ungdomskärlek och glömmet för honom pligterna mot make och barn. Hennes fel upptäckes, och enligt dåtidens sed dömes hon till offentlig kyrkbot; hon ser sig snart liksom utstött ur samhället, ett föremål för allas hån och begabberi. Men i denna förnedringens bittra timme fattar en trofast hand hennes. Stark i sin förlåtande kärlek står mannen vid hennes sida, beredd att dela skam och nöd med henne: hennes ögon öppnas plötsligt för all den själsadel, som gömmes inom denna missbildade gestalt. Ur ångerns och förödmjukelsens mörker uppgår en ljusare dag för dem bägge.

Mindre genom egen kamp och inre förädling än genom ett vidrörande af Fortunas nyckfulla trollspö återvinner det unga paret i „Bödelsmärket“ sin förlorade lycka. Berättelsen inledes med en tilltalande och varmt hållen skildring af huru bergstugusvennen Rasmus, en genomsund, ärlig natur, vinner sin hjertanskär, den klarögda, muntra Grethe, och huru de båda utbyta det sorglösa lifvet på Tranekjöers kungliga slott mot bondens — framför allt i dessa ännu hårda tider — så tunga och sträfsamma lott. Missväxt och sjukdom bryta snart in öfver det unga paret; och då de båda sakna den jernhårda energi och den tåliga förnöjsamhet, som ensamma kunna hålla fattigman uppe i kampen, duka de snart under och sjunka allt djupare i elände och förnedring, till vi slutligen återfinna Rasmus inom „rackarens“ föraktade klass med bödelsmärket på sin panna. Slutligen rycker han dock upp sig ur den domning, hvori olyckan försänkt honom, och låter värfva sig som krigare; genom en hel följd af tappra bragder aftvår han sin skam och tillkämpar sig och de sina en lyckligare framtid. Berättelsen är något nt dragen, men framställd med värme och målande kraft. — Obetydligare än de båda föregående novellerna är „I stock och black“, likväl en ganska munter liten tidsbild.

Ett varmt hjertelag, en ren ande, en sund och på samma gång djupt allvarlig syn på lifvet utmärka förf. i alla tre berättelserna. Stilen är klar och liffull med ofta fyndiga vändningar; framställningen är i sin helhet preglad af en ganska god tidsfärg. „Rättgång och skriftegång“ är intet fulländadt eller storslaget konstverk, men det är ett godt och dugtigt arbete. Det kan varmt rekommenderas till läsning för den uppväxande ungdomen, hvars behof af andlig vederkvickelse det i våra dagar är en så svår sak att tillgodose. — Öfversättningen af det danska originalet är gjord med oyanlig omsorg och gör sig endast sällan skyldig till de oegentligheter i språkbruket, hvilka öfversättare i allmänhet tyckas räkna bland sina speciela privilegier.

Rosamunda.

M. G. Saphir: Raketer och svärmare, valda humoresker, öfvers. af *J. Granlund*; 559 s. 8:o. Sthlm 1887, O. L. Lamm; 4 kr.

Det kan tyckas tvifvelaktigt om Saphirs humoresker eller åtminstone hans kvickheter kunna hos Sigurds samtida och Palmers landsmän afvinna sig ett särdeles stort intresse utöfver det historiska och personliga. Men redan personintresset höjes betydligt genom öfversättarens korta teckning af Saphirs lif och dennes egna biografiska „levande bilder“, som öppna samlingen. De förnämsta minnena ur Saphirs ungdom synas bestå i grymma förföljelser emot hans judiska anhöriga — förföljelser som nationalitetsmanin i hans fädernesland Ungern ju ännu ävägbringar. Men dessa bittra minnen förmådde icke det minsta bemänga

Saphirs äkta, goda humor med galla. Hans godlynthet flödar ren och ymnig, icke minst öfver de otaliga situationer, i hvilka hans wienska svaghet för damerna framträder i allra löjligaste dager. Saphir hade en rik fantasi, som var vänd åt det groteska, men högst sällan slog öfver till det bizarra. Det är dock oftast blott starka öfverdrifter, som ge stoff åt hans godmodiga och, som det tyckes, sällan personliga satir öfver nästans komiska yta — djupare går han egentligen icke, om man undantager ett visst vemod i en del betraktelser öfver menniskolifvet. Vi få snart nog hela den verldsberömda Saphir, om vi till allt detta lägga en egenomlig blandning af sydländsk liflighet med tysk, vidlyftig spekulaton och tysk, bastant sentimentalitet. I många af humoreskerna äro nu dessa element så väl förenade, att de korta bitarna lätt och lustigt gå ned tillsammans med våra dagars pikantare läckerheter. Och då öfversättningen lyckligt öfvervunnit hufvudsvårigheten samt äfven i enskildheter är god, kan man gerna halka öfver en och annan brist i valet af stycken. Detta måste ju också, här i synnerhet, bli en smaksak, och i den stora mängden „raketer“ och andra fyrverkeripjeser kan en utgifvare nog lätt förbryllas.

W—r.

Paul Lindau: Berlin i våra dagar; I. I de rikas stadsdel II. Fattiga flickor, öfvers. 291 + 300 s. 8:o. Sthm 1887, Alb. Bonnier; tillsammans 4:75 kr.

Bland den massa romaner och noveller, som årligen öfversvämma bokmarknaden, förekomma naturligtvis ganska många alldeles värdelösa alster. Innehållets betydelselöshet öfverskyles likvisst stundom af den vackra formen, emedan färdigheten att hopskrifva en roman uppdrifvits ganska högt. En stor del af denna literatur läses blott för att genast glömmas; också tål endast ett fåtal att läsas om flere gånger. Jag har nyligen hört omtalas en person, en herre, som i aderton års tid hvarje sommar besökt ruinen Hohentwiel i Baden, för att på ort och ställe läsa Scheffels roman Ekkenhard om igen. Detta må sannerligen kallas ett eldprof.

Lindaus böcker höra visserligen ej till de utvalda, som aderton gånger på nytt förtjusa läsaren, men de ega dock många förtjenster. Att en viss grad af sentimentalitet vidlåder dem kan ej förnekas; manne dock ej denna egenskap är så genuin för det tyska skaplynnnet och den tyska verldsåskådningen, att frånvaran deraf skulle måsta betecknas som en brist i skildringens sanning? Berättelsen flyter lätt och tilltalande; den förlorar sig ej i vidlyftigheter, utan är alltigenom sammanträngd och liffull. Några högre anspråk än att bjuda allmänheten en underhållande bok med gediget och tidsenligt innehåll lär förf. ej ställa på sitt arbete.

Innehållet af den första boken är följande: En ung älsklig kvinna, som i några år varit gift med en äldre obildad kalkborgare,

förälskar sig i en ung talangfull kompositör och älskas af honom. Förhållandet fortgår och tolereras en tid som en af alla känd hemlighet, tills den unga frun lemnar mannen och hemmet för älskarens skull, då stafven utan vidare brytes öfver henne, dock icke af alla. Hos en gammal vän, hennes forne läkare, och hos kompositörens farbror, en sträng ortodox prest, finner hon de råd och det stöd hon är i behof af, tills den lagliga skilsmessan egt rum och hon gift sig med kompositören. Hon hinner dock knappast njuta af sin dyrköpta lycka, innan döden borttrycker henne. — Kring denna stomme utvecklar sig en framställning af de kretsar i Berlin, som bildas af de rikblefna småborgarena. Den illustreras af beskrifningar på de enkla hem i den östra delen af Berlin, ur hvilka de utgått, samt af de luxuriösa praktvåningarna vid Thiergartenstrasse, der de nu slagit sig ned. Den unga fruns giftermål med den mycket äldre, ytterst simple Erik är föga tillfredsställande motiveradt; så mycket bättre deremot skildringen af den tid hon under ett slags botgöring tillbringar hos den stränge presten; äfven dennes karakter är väl tecknad och gör i all sin stränghet ett välgörande intryck. Det tragiska slutet faller sig helt naturligt i lifvet är uppfyllt af liknande fall.

I den andra romanen införes läsaren i en helt annan sfer. Förf. skildrar på ett gripande sätt de svårigheter unga fattiga flickor af hög och låg härkomst ha att utstå i kampen för tillvaran, i synnerhet om de på ett hederligt sätt vilja förtjena sitt uppehälle utan att dock försaka all glädje i lifvet. Af de två hufvudpersonerna slutar den stackas Greta, krogsömmerskan, sitt lif i Spreffoden, medan Regina, som är af adlig börd, lyckas vinna öfverseende för ett snedsprång och ingår i giftermål inom sitt eget stånd och får tillfälle att utveckla alla sina bättre egenskaper. Äfven denna del innehåller flere med synnerlig liffullhet tecknade skildringar och framställer måhända en trognare bild af ett mera allmänt förekommande fall i de kretsar den skildrar, än den föregående delen, som behandlar ett fall af ovanligare art inom den borgerliga världen.

L. A.

Axel Otto Lindfors: Smärre dikter; 202 s. 8:o. Lund 1887, G. W. K. Gleerup; 2:75 kr.

Om en god teknisk färdighet i att sätta en hygglig mans känslor och tankar i rim och meter konstituerar dikten, har förf. haft anledning att utom Lunds portar sända den förträffligt utstyrda boken. Icke så sällan får förf. syn på ett reelt ämne, särdeles ur familjelifvets område, som tyvärr så ofta försmås af poeterna; men hr L. lyckas alltför sällan väcka vårt intresse för sitt fynd: antingen är det i sig obetydligt för en själfständig dikt, eller höjer sig framställningen ej öfver medelmåttan, eller förenas till och med dessa fataliteter i en och sammad ikt.

W—r.

Öfversigt.

Julliteratur. *C. Snoilskys* nya diktsamling är bland det som intar främsta rummet på julborden, hos oss ej mindre än i Sverige. Hvad antalet stora och betydande dikter vidkommer, är denna samling lika rik, om ej rikare än den nästföregående (1883). De flesta hafva väl varit synliga förut, här eller der, men detta minskar icke intresset, tvärtom. Snoilskys dikter höra till dem, som vinna ju oftare man läser dem. Djupet är outtömligt och vändningarna, genom hvilka det röjes, förlora med tiden intet af sin blixtrande glans. Det är icke af dagens frågor eller dagens mode de låna allt sitt intresse, och duga därför att ställas i ett bibliotek. „Cendrillon“, den vemodiga sagan om frihetens gudinna, „Klabauterman“, den gamla sagan om trofast kärlek, „En soveraign“, den moderna sagan om guldets makt, de svenska bilderna „Hvita frun“, „En afton hos fru Lenngren“, „Den trettonde Mars“, „I Svedenborgs trädgård“ har man läst förut, men lägger dem med glädje till den uppfriskande källa ett godt bokförråd innehåller. En sinnrik och hänförande hymn till det frigjorda Italien är „Ginevra“, som man icke läst förut. Ny är äfven samlingens första och längsta dikt „Aurora Königsmark.“ Bland de mindre styckena, samlingens tillfällighetsdikter, finnas fyra, som röra oss närmare. De äro intrycken från skaldens resa i Finland och bära vittne om huru han icke stannar vid blotta naturintrycken eller vid ytan af tingen, utan spanar efter de inre förhållandena, personlig och ideel på samma gång. — *C. D. af Wirsén* har till denna jul hopsamlat de dikter han skrivit i ett eller annat sammanhang med julhögtiden, till dessa har han lagt åtskilliga nya i samma anda, hvarjemte Jenny Nyström har levererat illustrationer; och sålunda har sammanbragts, mera för julbordet än för kritiken, mera för barn än äldre, en publikation i kvartformat med titeln „Vid juletid.“ För en viss dragnig åt sentimentalitet och en upprepning af samma tankar, förklarlig då dikterna tillkommit på så olika tider, finner läsaren riklig ersättning i versens vackra formfulländning och den religiöst-lyriska lyftningen hos flere af dikterna. Vi erinra blott om den vackra dikten „Gif!“ med strofen

„De rika barnen gå i dans och öfverflöd,
Men många små det fins, som längta efter bröd.“

Bredvid *E. v. Quantens* kända godtköpsupplaga af „Sveriges skönaste folkvisor“ torde väl en annan prydnad för årets julbord hinna intaga sin plats, vi mena de inhemska svenska

folkvisor, som utgifvas af Nyländska studentafdelningen. De tillhöra samlingen „Nyland“, ur hvilken tidigare en rik och högst intressant samling sagor utkommit. — Fröken *Hanna Frosterus'* teckningar till Runebergs „Idyll och epigram“ ha icke funnit nåd för en del tidningskritikers ögon. Vi hoppas dock att publiken icke skall i allo dela deras smak. Teckningarna äro rätt nätta och löftesrika, om de också icke bidraga till en djupare uppfattning af den klassiska texten — På den finska poesins område framstår äfven denna gång *J. H. Erkko* som den mest produktiva. Han öfverraskar oss med ett längre „poem i fem akter“, kalladt „Tietäjä“; siaren är Bileam, som icke kan hindra Israels seger och hämd öfver Moab — men icke heller kan förhjelpa Tidskriftens julreferent att i dess fulla djup förstå Erkkos nya bok, så rik den än är på vackra och omedelbart anslående partier. — *Kaarlo Kramsu* är en annan af våra finska poeter, och efter A. Oksanen kanske den lättast förstådda; om honom påminner äfven Kramsus klagan öfver finets folkets overksamhet, en klagan som nuförtiden är mycket mindre berättigad än då „Sakeniä“ utkom. Några historiska och politiska dikter kunde göra hr Kramsu till en Gånge Rolf på finska sidan, om tonen vore något fullare och skildringarna mer färgrika; i alla fall ger han goda förhoppningar om sig och förtjenar en närmare bekantskap. Innan vi lemna den poetiska julskörden, böra vi nämna dess enda inhemska original på svenska, ett litet dikthäfte af *A. L.*, kalladt „Studenten med flere dikter“, hvilka mestadels behandla de första unga illusionerna, som ramla; förf. anser dem härleda sig från ett sjelfviskt fantasilif, medan det verkliga lifvet är ett kärleksfullt arbete i det godas tjänst och tro på dess seger. Någon poetisk fläkt röjer den anspråkslösa samlingen icke, och formen är ofta vådligt knagglig och prosaisk.

Midt emellan vers och prosa stå kalendrarna och jultidningarna, som väl i år talrikt som sedvanligt skola uppenbara sig vid julen, ehuru tillsvidare endast en del kommit oss till handa. *Svea*, folkkalender för år 1888, prydes med porträtt af *Emelie Flygare-Carlén* och en mängd andra vackra teckningar, kanske denna gång kalenderns styrka. Dess berättelser, såsom de af den redan nämnda åldriga författarinnan, af *A. Ch. Edgren-Leffler*, *Lea*, *ib.*, *K. Warburg* („literaturhistorisk anekdot“), *Karl A. Tavaststjerna*, behandla till stor del lifvet bland literatörer, konstnärer, studenter o. s. v. — allmännare drag ha bidragen af *G. af Geijerstam*, *R. Melander* och *A. Bondeson*; intressanta äro äfven flere andra uppsatser, öfversigter, dödsrunor m. m. — Icke mindre betydande bidrag har *Svensk kalender* för 1888 att bjuda på: vers af *C. D. Wirsén*, *H. Nyblom*, *F. Sander*, *H. Säterberg*, *A. W. Bååth* m. fl., berättelser af *H. Nyblom*, *A. Kerfstedt*, *Ernst Ahlgren* och *G. Björlin*. — *Julrosor* 1887 ha väl sin starka sida i färgtryck af framstående artister, ungdomsporträtt af nordiska celebriteter o. s. v., men gömma hos sig äfven skildringar af *E. Bøgh*, *H.*

Drachman, J. Lie, A. Ch. Edgren-Leffler, L. Budde, C. Möller, H. Pontoppidan m. fl. samt ett musikstycke af E. Josephson. — Sällskapet *Svenska folkskolans vänner* ger i år ut sin andra illustrerade julkalender; den har ännu icke utkommit, men efter hvad som förspörjes torde den i omvexlande och innehållsrika bidrag ingalunda ge sin föregångare efter. — Finsk kvinno-förening har särskildt utgifvit en svensk och en finsk kalender; *Excelsior* uppträder både med gamla bekanta och nya förf., hvilka delvis, såsom A. Svedberg, T. T. och B. A. i den svenska kalendern, Emma, L. Hagman, H. A. och E. Stenius i den finska, behandlar praktiska och sociala frågor. — Af den finska folkkalendern *Joulukuusi* har äfven detta år ett häfte utkommit med dikter, berättelser, för det mesta öfversättningar, några försvarliga illustrationer m. m. — I detta sammanhang bör väl äfven omnämnas *E. Nervanders* „Finska bilder“. Utom några jul- och andra berättelser innehåller detta album minnesteckningar, som beröra Cygnaeus, Snellman, Kivi, J. J. Nervander, samt några dramatiska bagateller och tillfällighetsdikter.

Skönlitteraturen på prosa är i år talrikt representerad, i synnerhet den från Sverige. Men äfven vårt land har sin anpart. För att först tala om *K. A. Tavaststjernas* „En inföding“, torde litet hvar redan bildat sig ett omdöme om den, tack vare dess flitiga kommenterande i den dagliga pressen. Att den är ett framsteg från i fjol hvad beträffar framställningens säkerhet och språkets ans har ingen velat bestrida, och det är därför kanske med orätt en och annan beklagat att den poetiska fläkten hos „Barndomsvänner“ är försvunnen. Hvad som dock minst framhållits är att hvarken ämnet i den första novellen, som bär bokens namn och upptager större delen, eller behandlingen af detta ämne äro sådana, att boken utan vidare kunde läggas i händerna på hvem som helst. — Bättre lämpar sig som julgåfva *J. Ahrenbergs* bok „Hemma“. Tidskriftens läsare känna redan de flesta af berättelserna, hvilka varit der publicerade under titeln *Brokiga bilder från Östra Finland* och haft sitt värde icke blott i den lätta fantasirika formen, utan äfven som kulturbilder från det färgrikare folklivet i östra delen af vårt land. Bokens värde förhöjes genom några teckningar af G. Berndtson. — Med känd oförskräckthet angriper signaturen *A—i—a* i sin novellsamling „Bland fattiga och rika“ mannens målsmanskap öfver kvinnan samt bestraffar en mängd sedeslösa och otäcka karlar; i den sista berättelsen reser ett äkta par till Italien på en tripp, som besannar ordspråket: borta bra o. s. v. — Af samlingen „Natursköna nejder och sevärda ställen i Finland“ ha redan tre häften utkommit, naturligtvis af olika art och värde; i sista häftet få vi följa *E. N(ervander)* „öfver Punkaharju till Walamo“. — „Från läktaren“ af *X. G.* innehåller hufvudsakligen 24 sakrika och mycket beskedliga biografiska utkast öfver fennomanska och liberala landtdagsmän från 1885 jemte deras portätt. — I Vi-

borg har utkommit en dramatisk småstadsbild i en akt med titeln „Räddad“, som knapt är nämnvärd annat än som inhemskt original. Den är vördsamligen till ägnad sedlighetsföreningen i Kråkvinkel, men far fram med densamma ganska vanvördigt, utan att förf. dock själf betonar någon hållbar ståndpunkt i frågan. — På öfvergången till den i många fall rent folkliga finska literaturen antecknas här *Oskar Behms* folklifsskildring „Under rasten“. Förf. skildrar det nyländska allmogelivet på ett flädfritt och enkelt sätt, men ser det mycket mer pessimistiskt än verkligheten kanske fordrar och än allmogen gör det själf.

Af vår inhemska skönliteratur på finska komma oss, medan detta skrives, allt flere arbeten till handa. Fru *Minna Canth* framför denna gång i sin berättelse „Salakari“ ett äktenskapsdrama ur den bildade klassen: den unga rektorskan, hennes trohetsbrott och ånger skildras med den kraft och det djup, som aldrig kunna förnekas hos denna förf. Af *P. Päivärintas* redan utom vårt land kända och värderade „Elämän havainnoita“, har utkommit ett nytt häfte, det åttonde, innehållande tre berättelser. Den svenska öfversättningen af samma arbete har nu hunnit till fjerde häftet; öfvers., som kallar sig Sven Nygård, synes temmeligen lyckats undvika störande fennicismer. — Både fru *Hahnssons* „Huutolaiset“ och „Härkmannin pojat“ af *Aura*, den senare en skildring från stora ofredens tider, ha blifvit väl emottagna af den finska pressen. — „Teerelän perhe“ af *Alcio* är en skildring från folklivet i södra Österbotten.

Helt liflig är, som sagdt, anblicken af den från Sverige öfverkomna lättare literaturen, ehuru visserligen någonting betydande ej finnes deribland. Ett intresse utöfver dagens knyter sig dock till fru *Emelie Flygare-Carlén*, som med ålderns rätt må ställas främst. Då hennes 80-års fest firades i somras, begynte hr *Albert Bonnier* utge en „Efterskörd“, bestående af 12 berättelser och noveller, fördelade på 3 delar. De äro hennes förr så flitiga pennas sista alster, men härstamma icke från de sista åren. De hafva ingått i „Familj-journalen“ och tyckas tillhöra författarinnans sextiotal. Hon har kanske närmast sig allmogelivet mera än i de stora romanerna, men vännerna af hennes rika inbillningsgäfvna skola lätt igenkänna de kraftiga greppen i anbringandet af starka kontraster och ovanliga motiv, och de många af en nu grånande generation, som i ungdomen fångslats af hennes bjerta skildringar, skola säkert icke underlåta att följa den åldriga författarinnan på hennes sista utflygter. — Komma så representanterna för „det unga Sverige“. *Nordensvans* „Lifsuppgifter“ och *Geijerstams* „Pastor Hallin“ har läsa ren funnit anmälda tidigare i detta häfte. — I en enkel och allvarlig tonart har *Wilma Lindhé*, hvars skådespel „Mödrar“ Tidskriften tidigare refererat, skrivit tre berättelser, af hvilka åtminstone den första och största „Fången och fri“ genom sina marinskildringar och sin hufvudperson, den friska och raska, men

för ett oblidt öde utsatta Oleandra, skall anslå mången läsare och i synnerhet läsarinna. — *Ernst Ahlgren* har samlat några skisser under titeln „Folklif och småberättelser“, som äro nog fragmentariska, men dock i många kraftiga och djupt gripna skildringar påminna om författarinnans senaste betydande roman „Fru Marianne“. — Vi ha att omnämna ännu en tredje af det unga Sveriges kvinliga författare, *Anna Wahlenberg*; „Underliga vägar“ är en längre berättelse, som genom den liffulla humoristiska teckningen af hufvudpersonernas sympatiska karakterer samt den lefnadslust, hvaraf hela boken genomströmmas, blir en af bokmarknadens lämpliga julgåfvor. — Den lätta och behagliga stilen har gjort *Ernst Lundqvist* till en omtyckt berättare, och han förnekar sig ej heller i föreliggande berättelse. „Smink“ handlar om äktenskapet mellan den berömda skådespelerskan från Stockholm och en allvarsam småstadslektor; men medan hennes bild framstår klar och lefvande, blir han så öfverdrifvet pedantisk och oförståndig, trots sin framstående begåfning, att man knappast hyser medlidande med honom, när makarna i godo skiljas och Liah reser tillbaka till Stockholm och sin konst. — En nybegynnare, men som debuterar på ett ganska originelt sätt, är *Olof Tjörner*. I en rask och med sannolikheten föga varsam berättelse inströr förf. sina „fria tankebubblor“, som tyckas vara mera fantastiska än egentligen lärorika. „Klok eller galen“ kallar förf. sin bok, och den synes verkligen vackla mellan bägge alternativen. — Af historisk romanläsning bjudes oss $\frac{3}{4}$ tusen sidor i *Carl von Zeipels* „Seton“, skildring från förra århundradet, som hör till denna förf:s bättre alster och i sin nya upplaga väl icke skall bli utan läsare. — I en glad och renhjärtad anda gå *Lissegs* på bygdemål skrifna „Folklichsbilder från Södermanland“. I den första berättelsen, „Lilla Greta“, har man haft svårt att bakom den ideelt idylliska stämningen få syn på duktiga lefvande bondmänniskor; men så träder skildringen af verkliga tilldragelser i förgrunden, och förf. vinner tusen gånger mera sympati för dessa kärftva och betänksamma bönder än för sin fullkomliga „lilla Greta“. — *Per Weiland*, med hvars „bygdemål“ Tidskriften gjort sina läsare bekanta, uppträder nu med en delvis sjelfständigare samling „Utan smink“, allmogeskildringar och några poem, egendomliga åtminstone till formen. — I förbigående nämna vi hr *T. Svartegrens* samling „Nö hört“ — förstå det den som kan — af berättelser, visor m. m. „frå Varmlandske skogsbygda“, der icke ens grötrecept saknas. — Till de anspråkslösare böckerna hör „För ro skull“ af *Mox*, oförargliga kåserier och humoresker. — För vår „Lefnadsvishet“ sörjes i ett litet häfte med detta namn, innehållande de vanliga „snillrika tankarna“ från hundrade eller tusende håll t. o. m. svenska tidningar. — Den som deremot mera förlitar sig på ödets utslag, hänvisa vi till en verkligen ståtlig „Illustrerad patience-bok“.

För deras räkning, som önska en allvarsammare och gedignare läsning än den som i novelliteraturen har kurs för dagen, sammanställas här de viktigaste af sådana till julen utkomna arbeten. Professor *Schybergson*, som under en följd af år uppburit röntorna på det s. k. Furuhjelmiska priset för ett arbete på svenska öfver „Finlands historia“, har i höst inlemnadt sitt manuskript till ecklesiastikexpeditionen och erhållit priset. Af arbetet, som utkommer på Edlunds förlag, väntas endera dagen första häftet, med hvilket förf. redan hunnit in på Gustaf Wasas tidehvarf. — Den finska literaturen har riktats med ett större forskningsarbete af dess främste nu lefvande målsman, professor *Aug. Ahlqvist*, „Kalevalan karjalaisuus“, ett ämne för hvilket Tidskriftens läsare redan blifvit vunna genom professor Krohns uppsatser i frågan. — En liten, men värdefull julgåfva är *Elias Lönnrots* „Finska ordspråk och gåtor“, inalles 570, öfversatta till svenskan och försedda med ett intressant företal samt tydningar. — Med fågnad har man sett att Bolins *Shakespeare-edition* åter kommit i gång. Bearbetad för scenen och hemmet med urskiljning och sakkännedom, fyller denna edition ett verkligt behof, som endast den kan underkänna, hvilken tror att cynismen och det oansade äro kännemärken för Shakespeares skaldesnille eller finner sitt behag i dem. Att verket stått stilla torde icke berott af professor Bolin. I rask följd levereras nu de historiska skådespelen — utkomna äro Konung Johan, Richard II, Henrik IV 1 och 2, och Henrik V — hvilka bilda verkets första och andra del, och dermed äro 6 delar fullbordade, hvilka kunna utgöra en dyrbar gåfva på julbordet. — Den kända svenska literaturhistorikern *K. Warburg*, hvars forskningar särskildt omfattat det gustavianska tidehvarvet, har i dagarna fullbordat sin utförliga teckning af „Anna Maria Lenngren“, hvori flere mindre kända dikter af skaldinnan äro inflätade. — Af *Elof Tegnér*s arbete öfver Gustaf Mauritz Armfelt har tredje och sista bandet utkommit. Det behandlar tiden „Under omstörtningarna 1803—1814“ och är för oss af ett särskildt intresse, då man känner Armfelts rol vid gestaltningen af vårt lands politiska öden efter 1808. — Motsatt är förhållandet med „Indelte soldaten“ af *A. Qvennerstedt*; den har väl närmast intresse för Sverige, men kan redan för sina väl gjorda teckningar af *G. Cederström* vinna spridning äfven hos oss. — *Mathilda Langlet* har kort efter sina „Tidsströmningar belysta från hemmets härd“ utgifvit en bok, som vi ej tveka att kalla mer betydande, det är „Vi och våra söner“. der frågan om undervisning och den tyvärr alltför ofta åt sidan skjutna frågan om uppfostran skärskådas från många synpunkter, hvilka pedagogerna ex professo icke alltid beakta; då författarinnans stil på intet sätt nedtynges af det allvarliga ämnet, kan hennes bok räknas på en stor läsarekrets. — I den lättare genren gå *N. P. Ödmans* „Från vår och sommardagar“; om man ock stundom med titelns löfte om frisk vårluft för ögonen omed-

vetet nedtynges af den reflekterande höststämningen i förf:s stil och tankegång, är han i alla fall en angenäm bekantskap att göra. Flere af studentminnena äro roligt berättade, och förf. häfdar på ett sympatiskt sätt sin ställning gentemot en vidtgående realism. — Medan *R. Kaufmann* utgifver nya skisser från Paris i dess egenskap af „Verldens hufvudstad“, med talrika teckningar af franska artister, skildras „Nya Stockholm“ utvändigt och invändigt, i bild och i text af *Claës Lundin* m. fl. konstnärer; tillsvidare har han ej kommit längre än till promenader, byggnader och parker, men det är vackert så.

Uti öfversättningslitteraturen, som nu följer i ordningen, intages bland de svenskspråkiga alstren främsta platsen af *G. Aminoffs* „Ryska skalder“, hvilket arbete innehåller en literärhistorisk inledning samt stycken af Puschkin, Lermontoff och Nekrasoff. Tidskriftens läsare känna redan till Lermontoffs „Flyktingen“; detta poem likasom samme skalds Visan om zaren Ivan Vasilevitsch, för att nu ej tala om andra poem i samlingen, skola i den förträffliga öfversättningen ej lätt glömmas af skaldekunstens vänner. — De ryska romanförfattarne hafva under en följd af år med sådan ifver blifvit öfverflyttade till svensk drägt, att det för denna jul ej tyckes återstått någon synnerligen rik skörd. I en öfvers. af — k — förekommer på årets julbord *Ivan Turgenieffs* berömda skildring ur det ryska societetslifvet, som fått det betecknande namnet „Rök“, medan af *Leo Tolstoi* föreligger en samling af några folkberättelser „Tok-Ivan samt den första bränvinsbrännaren m. fl.“ Uti sin folkeliga och enkla form innehålla dessa senare djupsinniga och tänkvärda sanningar, hvilket i förening med skaldens fantasirikedom gör dem till en både god och nöjsam läsning. — Från tyskan äro öfversättningarna talrikast, och här finnes dessutom ett arbete, som redan genom öfversättarens namn skall finna läsare utan vår rekommendation. Vi mena *Snoilskys* öfvers. af den tyske målaren och poeten *Fitgers* femakts sorgespel „Hexan“, en tidsbild från Westphalen vid fredsslutet efter 30-åriga kriget. Enligt hvad det förljudes, kommer det vackra stycket att uppföras på vår svenska scen. — Med större anspråk än vanliga romaner uppträder, redan genom namnet, „Tidens sjukdom“ af *Max Nordau*, den bekanta förf. till „Konventionela nutidslögner“, men tillsvidare, efter den första flyktiga genomläsningen, måste vi förhålla oss lika skeptiskt till detta verk, dess egendomliga personligheter och tilldragelser, som dess upphofsman till det bestående; det estetiska och psykologiska värdet af enskilda situationer och enskilda karaktersdrag springer dock genast i ögonen, likasom den djerfva, kraftiga framställningen uppehåller läsarens intresse hela boken igenom. — Från dagens frågor och dagens lidelser för oss „Nilbruden“, roman i tre delar af *Georg Ebers*, till pyramidernas gamla underland på slutet af 600-talet efter Kristus. Arabernas, grekernas och egypternas tre folkkarakterer varieras i en massa personer; motiv och händelser hopa sig, de färg- och form-

rika kulturformerna skildras med vidlyftighet, och dock förefaller „Nilbruden“ mattare än Ebers tidigare romaner. Dess namn syftar på en hednisk plägsed, som allt ännu fortlever i Kairo, att vid öfersvämningstiden utställa en kvinlig lerfigur vid flodstranden för att blidka Nilguden; här är det hjeltinnan i romanen, hvars offrande skall göra slut på den långa torkan och pesten, men som i det kritiska ögonblicket räddas af sin rätta brudgum, hvarefter hon och alla öfverlevande personer bli gifta och lyckliga. — *Theodor Storms* „Immensee“ upplever nästan hvarje år i Tyskland en ny upplaga och bjudes oss nu i svensk öfversättning „från 28:nde originalupplagan“; så länge världens gång icke är den samma som den första kärlekens, skall väl den vemodsfulla idyllen med sin skära framställning bibehålla sitt klassiska värde. — *O. L. Lamm* har till julen utsändt början till en serie af illustrerade „naturvetenskapliga handböcker i populär form“, nämligen „Stjerner och menniskor“ af professor *R. Falb*, som i en något brokig, men i det hela klar stil ger oss aderton intressanta uppsatser i astronomi om himmel och jord och mycket deremellan — allt mycket säkrare ting än förf:s bekanta stormbedelser. — Bland *F. W. Hackländers* humoristiska berättelser ligga på vårt bord „En hemlighet“ och „Bakom blå glasögon“ i förf:s kända stil. — *H. Schoberts* bok „Ett gatans barn“ är en dussinroman, men talangfullt skriven; fastän slumpen här och der på ett för förf. mycket bekvämt sätt ingriper i händelsernas gång, öferskyles detta dock af den löpande stilen och de skickligt sammansatta intrigerna. — De, som finna behag i *W. Heimbürgs* äfven i Tidskriften då och då nämnda berättelser, få åter en ny berättelse om två systrar, betitlad „Vår lilla prinsessa“ (*Die andere*). — Af de engelska öfversättningarna ställas främst *George Eliots* romaner, ehuru det måhända icke varit alldeles väl beräknadt att göra början med „Romola“ (öfversatt af *J. Spilhammar*); ty i denna skildring från Savonarolas tid framträder mindre den engelska författarinnans förmåga att framställa omedelbart verkande bilder ur olika samhällsklasser än hennes djuptänkta, manliga åskådning, som dock visserligen, äfven den, kraftigt anslår många strängar i våra dagars andliga lif. — *F. Ansteys* „En fallen afgud“, öfversatt af Anna Geete, är väl icke så utomordentligt underhållande, som den lär ha förefallit förf:s britiska landsmän, men dock en nätt hvardagshistoria med två rivaliserande målare, en stygg afgudabild och „norrmannen“ Nebelsen, som spiritiserar på god judesvenska; det bästa i boken är prologen, en kostlig afgudabildshistoria från Ostindien. — *H. Ridder Haggard* har blifvit kallad den engelska Jules Verne och börjar småningom få sina fantastiska, spännande „forskningsfärder“ öfversatta till svenskan; vi ha nu framför oss „Hon eller dödsgrötorna vid Kôr“ och „Allan Quatermain“, „den bäste skytt i hela Afrika“, hvilka båda väl skola finna sin publik äfven bland nordiska läsare. — Från franskan föreligger endast en öfversättning,

men den är desto mer att anbefalla. Uti något af sina literaturbref från Paris har Kauffman i Tidskriften refererat innehållet i *Pierre Lotis* älskvärda och poetiska roman „Islandsfiskarena“, som berör normandiska fiskares farliga och mödosamma lif under deras hvalfångstfärder till Island, medan kvinnorna lif under ängslan vänta dem der hemma. Öfversättningen är gjord af Tor Hedberg — Till sist några ord om den norska förf. *Marie*, i hvars senaste bok „Astrid“ karaktererna och händelserna väl ej äro gripna ur lifvet, utan snarare skapade för att gifva uttryck åt förf:s lifs-åskådning; men tillvaran af en sådan hållpunkt, från hvilken förf. bedömer lifvets gång, gör ett fördelaktigt intryck: Astrid lemnar oss bilden af en ljus och skär, ehuru idealiserad flickgestalt.

Den finska öfversättningsliteraturen är, såsom naturligt, väl representerad. Främsta platsen intages af J. L. Runebergs Fänrik Ståls sägner med *A. Malmströms* teckningar, hvilket billiga arbetes regelbundna utkommande på F. & G. Beijers förlag i Stockholm Finsk tidskrift efterhand antecknat. — Dernäst böra vi nämna *Z. Topeliuksen* „Utu-tarinoita“, öfversatta af Aaatto S., som säkert skola fördrifva många „vinterkvällar“ i finska hem. — En lycklig tanke har det varit af hr G. W. Edlund att i små billiga häften — tillsvidare 11 — utströ *L. Tolstois* smärre berättelser i finsk öfversättning af Olga; gedignare julberättelser för hög och låg skall man icke lätt finna. På annat förlag har dessutom utkommit hans skildringar ur Sevastopols belägring. — Af anonym hand föreligga följande öfversättningar: *Alphonse Dau-* *dets* skildringar från fransk-tyska kriget och hans berättelser från lifvet i Paris och Södra Europa; — *George Sands* Franska folksagor och smärre berättelser, häftade tillsammans med en novell af *Arne Garborg* „Paholaiselle luvattu“; — en af den friska, ursprungliga schweitziska skalden *G. Kellers* berättelser, „Seldwylan asukkaat“; — samt „Lahjakas“, berättelse af *L. Dilling*, hvars „Hverdagsmennesker“ till denna jul upplefva sin tredje norska upplaga. — Dertill kommer ännu ett litet häfte med valda stycken ur *Sigurds* „I svenska bondehem“, hvilket vi särskildt anbefalla som god jullektyr. — *Onni Wetterhoffs* lätt skildrade jagtfärder i Finland hafva öfversatts till finskan af A. Koura; endast första häftet är tillsvidare utkommet. — I finsk drägt föreligga vidare tvenne berättelser från Grekland: „Lukis Lárás“ af nygreken *D. Vikélas*, öfversatt af K. Forsman, och en berättelse från det gamla Hellas' tider, „Afrodite“ af *E. Eckstein*. — *J. Asworths* „Kummia kertomuksia kurjien elämästä“ berör de mörka vrår af samhället, som intet julljus fröjdar och ingen julbrasa värmer.

Tidskriften slutar sin julöfversigt med att nämna några böcker, passliga till julgåfvor för barn och ungdom, ehuru med reservation så till vida, som denna literatur blifvit Tidskriften något ofullständigt tillsänd. — Under titeln „Runovihkonen nuorisolle“ har hr W. Söderström utgifvit omkring 40 smärre dikter af finska skalder i ett billigt, men illa utstyrdt häfte. — Hr von Hofsten,

som under loppet af några år publicerat julläsning för barn och ungdom, behandlar i „Barnen på Kullersta“ m. fl. berättelser på ett friskt och anslående sätt en mängd små, dagliga händelser ur barnens lif, tydligt studerade efter naturen. Till samlingens värde bidraga några illustrationer af Jenny Nyström. — Under den gemensamma titeln „Från sagoverlden“ har hr *Lindhölm* sammanfört en mängd berättelser af mycket olika art. Öfverallt visar förf. en ovanlig fyndighet och ett enkelt och raskt sätt att omtala de häpnadsväckande äfventyren. Äfven denna barnbok prydes med teckningar af Jenny Nyström. — *Anna Whitlock* och *Ellen Key* hafva i en billig „Poetisk läsebok för barn“ lyckats samla en hel mängd dikter, hvilkas användbarhet som barnlektyr knapt nog annars blifvit bemärkt. — Till barnlitteraturen höra äfven *Mrs O. F. Waltons* „Bilder ur drottning Victorias lif“, sexton illustrationer och hög-officiel text, men just ej mycket derutöfver. — Till finskan har fru Th. Hahnsson öfversatt *Hugo v. Beckers* omtyckta „Guffars sagor“. Boken är försedd med illustrationer af C. Larsson. — I *T. Hagmans* illustrerade „Uusia satuja ja runoja“ för „små och stora barn“ får läsaren göra bekantskap med Tapiola, Ahtola, Tuonela, med månen, med Mökki-Maja och mycket annat af samma intresse. — Till sist ha vi sparat det bästa på ifrågavarande område, nämligen „En finsk krigares öden“ af *J. Krohn*, som utkommit i svensk öfversättning och utgör en gedigen och fängslande ungdomslektyr såväl genom personen, *M. A. Myhrberg*, och hans öden som den goda framställningen.

Tjugundetredje tomens innehåll.

Uppsatser.	Sid.
<i>W. Chydenius</i> : Lagskydd för arbetet	329, 416.
<i>F. Elfving</i> : Vid Åbo akademi 1640—1664	350.
<i>Hj. Neiglick</i> : Om exakta metoder i psykologin	269, 339.
<i>F. Neovius</i> : Finlands utrikeshandel och tullinkomster; med två plancher	81, 161, 249.
<i>G. Nordensvan</i> : Vereschagin	103.
<i>M. G. Schybergson</i> : Gustaf III:s första regeringsår	176.
—, Ett projekt i finska språkfrågan ifrån 1830-talet	452.
<i>S—e</i> : En rysk reformator	191, 281.
<i>J. V. Tallqvist</i> : Den statistiska metoden	3.
<i>R. Tigerstedt</i> : Andreas Vesalius	431.
<i>F. v. Wright</i> : Ett omslag i vår fattigvårdsfråga	370.
<i>Edv. Öhrnberg</i> : Pariserspressens gruppering i politiskt afseende ..	32.

Vitterhet.

<i>J. Ahrenberg</i> : Brokiga bilder från Östra Finland	39, 207.
—, Riddar Sven, italiensk saga på vers	458.
<i>Aina</i> : En lifsgerning	110.
<i>R. Hertzberg</i> : I månsken	295.
<i>L. v. Kræmer</i> : Carl Snoilsky, poem	301.
<i>Lermontoff</i> : Flyktingen, poem, öfvers. af G. A.	47.
<i>M. Lybeck</i> : Mete, poem	52.
—, Vadstenanunnan, poem	382.
<i>A. S. Puschkin</i> : Talismanen, poem, öfvers. af G. A.	46.
<i>J. Reuter</i> : Lilli skall på bal, poem	381.
<i>S. Sparre</i> : Midsommarsvaka, poem	54.
<i>Bulgariska folkdikter</i> , öfvers. af E. v. Qvanten	212.

I bokhandeln.

<i>Aho, J.</i> , Hellmannin herra etc. jfr	406.
<i>Ahnfelt, A.</i> , Två krönte rivaler, anm. af	M. G. S. 402.
<i>Andersson, R. B.</i> , Nordisk mytologi, anm. af	A. O. F. 234.
<i>Aschan, A.</i> , Lärobok i oorganisk kemi, anm. af	A. Rindell 311.
<i>Asperheim, O.</i> , Darwinismen	405.
<i>Beyer, H.</i> , Iakttagelser rörande sångundervisningen	240.
<i>Bodenstedt, A. W.</i> , Svenskt-tyskt parlörlexikon, anm. af ..	F. G. 403.
<i>Bondesen, Ingv.</i> , Rättegång och Skriftegång, anm. af Rosamunda	483.

TJUGUNDETREDJE TOMENS INNEHÅLL.

<i>Borenius, A. A.</i> , Luojan virsi, anm. af	O. G.	131.
<i>Bourget, P.</i> , André Cornelis } anm. af	X.	137.
— — En grym gåta }		
<i>Bäckman, J.</i> , Geografiska bilder		317.
<i>Canth, M.</i> , Hanna, m. m., jfr		409.
<i>Cleve, Z. J.</i> , Koulujen kasvatusoppi, anm. af	O. G.	313.
<i>Dickens, Ch.</i> , Lysande utsigter, anm. af H—a.		226.
<i>Ekman J. A.</i> , Den naturalistiska hedendomen, anm. af ...	E. S.	398.
<i>Esselde</i> , Meddelanden, anm. af	F. G.	70.
<i>Fahlstedt, A.</i> , Ax och halm, anm. af	I. L—d.	390.
<i>Franke, F.</i> , Phrases de tous les jours, anm. af	F. G.	148.
<i>F. W.</i> , Wähäsen Amerikasta, anm. af	K. T. B.	312.
<i>Garborg, A.</i> , Kyläkertomuksia, anm. af	O. G.	218.
<i>Geijerstam, G. af</i> , Tills vidare, anm af	B. E.	135.
— —, Pastor Hallin, anm. af	B. E.	481.
<i>Glöersen, K.</i> , Mindre Fortaellinger, anm. af	g—r.	306.
<i>Gontscharow, J. A.</i> , Oblomow, anm. af	P.	393.
<i>Hagman, L.</i> , Om samuppfostran } anm. af	F. G.	67.
— —, Yhteiskasvatuksesta }		
<i>Hedberg, F.</i> , Stockholmslif och skärgårdsluft, anm. af	W—r.	69.
<i>Hedberg, Tor</i> , Skizzer och berättelser, anm. af	B. E.	389.
<i>Heimburg, W.</i> , Hjerteqval, anm. af	K. E.	239.
<i>Heine, H.</i> , Runoelmia, anm. af	J. A.	305.
<i>Hoch, F.</i> , Nye Laegemidler, anm. af	E. S—k.	63.
<i>J.</i> , Berättelser, anm. af	H—a.	141.
<i>Johansson, C. E.</i> , Den heliga skrift och den negativa kritiken, anm. af	E. S.	398.
<i>Jännes, A.</i> , Svensk-finsk ordbok		147.
<i>Kauppi-Heikki</i> , Mäkjärveläiset, jfr		407.
<i>Kerckhoffs, A.</i> , Fullständig lärokurs i Volapük, anm. af ...	A. N.	404.
<i>Kiaer, F.</i> , Norges Laeger, anm. af	V. S—ff.	402.
<i>Kingsley, Ch.</i> , Utur djupen		147.
<i>Kröhnke, G. H. A.</i> , Handbok för utstakning af kurvor, anm. af A. C.		148.
<i>Kyösti</i> , Kölliskö, jfr		408.
<i>Leinberg, K. G.</i> , Odert Henr. Gripenberg, anm. af	F. G.	148.
— —, Finlands territoriala församlingar, anm. af	C. v. B.	385.
<i>Leino., K.</i> , Emmalan Elli, m. m., jfr		411.
<i>Licht, Euseb.</i> , Sören Bast et comp., anm. af	J. A.	308.
<i>Liedbeck, G.</i> , Volapük-ordböcker, anm. af	A. N.	404.
<i>Lindau, P.</i> , Berlin i våra dagar, anm. af	L. A.	485.
<i>Lindelöf, L.</i> , Trajectoire d'un corps etc., anm. af	M—n.	388.
<i>Lindfors, A. O.</i> , Dikter, anm. af	W—r.	486.
<i>Lindhé, Wilma</i> , Mödrar, anm. af	W—r.	62.
<i>Lundin, Cl.</i> , Alina Frank, m. m., anm. af	J. A.	307.
<i>Luthers</i> Lilla katekes, förslag af A. W. Lyra, anm. af .	E. v. H.	314.
<i>Löfgren, O. L.</i> , Tysk elementarbok, anm. af	F. G.	239.
<i>Mankell, J.</i> , Fälttåget i Norge 1814, anm. af	L. Munck	395.
<i>Melander</i> , De fysiska naturlagarna, anm. af	T. H.	70.

<i>Morén, C. G.</i> , Svenskt-engelskt parlörlexikon	403.
<i>Niemelä, N.</i> , Mäkelän veljekset, jfr	400.
<i>Nordensvan, G.</i> , Lek, anm. af	B. E. 222.
— —, Lifsuppgifter, anm. af	B. E. 481.
<i>Nordmann, P.</i> , Land och folk, anm. af	S. Nordenstreng 477.
<i>Nordström, S.</i> , Kort öfversigt öfver det svenska folkskoleväsendets utveckling, anm. af	A. H. 315.
<i>Noreen, A.</i> , De nordiska språken, anm. af	H. Vendell 480.
<i>Odhner, C. J.</i> , Sveriges politiska historia etc., jfr	176.
<i>Otto, Franz</i> , Bilder och berättelser, anm. af	O. Nordqvist. 66.
<i>Palmberg, A.</i> , Verlden sedd från hygienisk synpunkt, m. fl. anm. af	V. S—ff. 218.
<i>Palmgren, K. E.</i> , Praktiska arbetsskolan	240.
<i>H. G. Porthans</i> Bref till M. Calonius, anm. af	M. G. S. 56.
<i>Randers, K.</i> , Norsk Natur, anm. af	E. Lagus. 405.
<i>Ranta, T.</i> , Käytännöllinen neuvonantaja, anm. af	O. G. 238.
<i>Reijonen, J.</i> , Vaihdokas, jfr	407.
— <i>r—n</i> , I latinfrågan, anm. af	F. G. 68.
<i>R. T.</i> , Kvindens Ansvar i Saedlighetssagen, anm. af	F. G. 404.
<i>Rohden, G. v.</i> , Den sedligt-religiösa uppfostran, anm. af ..	F. G. 67.
<i>Saari, K.</i> , Pekka Sallinen, m. m., jfr	412.
<i>Saphir, M. G.</i> , Valda humoresker, anm. af	W—r. 484.
<i>Sauerwein, G. J. J.</i> , Frie Viso, anm. af	E. Lagus. 236.
<i>Stoeylen, B.</i> , Norske doebenavne, anm. af	A. O. F. 144.
<i>Strandberg, H.</i> , Västerut, jfr	318.
<i>Strindberg, A.</i> , Giftas II, anm. af	B. Estlander. 132.
<i>Sundblad, J.</i> , Bland kräklor och mitror, anm. af	C. G. E. 66.
<i>Taine, H.</i> , Napoleon Bonaparte	403.
<i>Tenow, Elma</i> , Brokigt, anm. af	I. L—d. 60.
<i>Thackeray, W. M.</i> , Sobbarnes bok, anm. af	l—m—n. 220.
<i>Tigerstedt, R.</i> , Fysiologiska principer, anm. af	V. S—ff. 309.
<i>Tolstoy, L.</i> , Bilder ur ryska samhällslifvet, anm. af	g—r. 391.
<i>Tullberg, T.</i> , Djurriket, anm. af	O. Nst. 401.
<i>Uschakoff, I.</i> , De franska konsonanterna, anm. af W. Söderhjelm.	396.
<i>W.</i> , Fall och uppståndelse, anm. af	I. A. H. 237.
<i>Wahlenberg, Anna</i> , Hos grannas, anm. af	K. E. 61.
<i>Wallis, A. S. C.</i> , Furstegunst, anm. af	g—r. 225.
<i>Vasenius, V.</i> , Lärobok i Sveriges och Finlands literaturhistoria, anm. af	A. Lbk. 229.
<i>Weiland, P.</i> , Göingen, anm. af	E. Lagus. 135.
<i>Weissman v. Weisensteins</i> Dagbok, anm. af	C. G. E. 130.
<i>Verdandi, V.</i> , anm. af	F. G. 224.
<i>Vogt, C.</i> , och <i>F. Specht</i> , Pattedyrene, anm. af	O. Nst. 310..
<i>Zaengerle, M.</i> , Kemian alkeet, anm. af	A. Rindell. 145.
Industristyrelsen i Finland: Meddelanden, h. 3, anm. af ... Igs.	68.
— —, Meddelanden, h. 5, anm. af	F. v. Wright. 316.

TJUGUNDETREDJE TOMENS INNEHÅLL.

Svenska Akademiens handlingar för 1796 och för 1886, anm. af	C. G. E.	219.
Svenska Literatursällskapet i Finland: Förhandlingar och uppsatser, I, II, anm. af	A. Lbk.	215.
—, Borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag, anm. af M. G. S.		304.
—, H. G. Porthans bref till M. Calonius, jfr		56.
—, Finlands territoriala församlingar, jfr		385.
Fornnordiska sagor, bearb. af A. U. Bååth, anm. af	F. G.	69.
Grekisk och latinsk ordlista, anm. af	F. G.	316.
Kalevala, öfvers. af R. Hertzberg.		
Kalevala, das Volksepos der Finnen.	}	jfr
Kanteletar, die Volkslyrik der Finnen.		
Nationalitet och bildning, uppsatser, anm. af	F. G.	141.
Nordisk Retsencyklopaedi, h. 6 & 7, anm. af ...	W. Chydenius.	231.
Valikoima suomalaista kansanrunoutta, anm. af	F. G.	237.

Öfversigt.

<i>Nya Teatern</i> , af stst--: Svenska sprätthöken (323), Knut Almlöf (323 ff.), bl. a. De unges förbund (325), Elfvan (327).		
<i>Konstföreningens exposition</i> , af J. Ahrenberg		412.
<i>Studentexamen</i> , af F. Gustafsson		240.
<i>De finska folkdikterna i svensk och tysk drägt</i> , af O. G.		73.
<i>Finsk novellistik</i> , af O. G.		406.
<i>Bref från Sverige</i> , af G—g N.		317.
<i>Literaturbref från Danmark</i> , af S. Müller		71.
<i>Zola som dramatiker</i> , af R. Kaufmann		149.
<i>Volapük</i> , af Penob Nenemo		148.
<i>Julliteratur</i>		487.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTRHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,
 J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
 S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
 E. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND.

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

J. V. Tallqvist: Den statistiska metoden, dess vetenskapliga uppgift och betydelse. — Edv. Öhrnberg: Pariserpressens gruppering i politiskt afseende. — Jac. Ahrenberg: Brokiga bilder från östra Finland, VII. — G. A.: Talismanen. — G. A.: Flyktingen. — Mikael Lybeck: Mete. — Sigge Sparre: Midsommarsvaka.

I Bokhandeln. H. G. Porthans bref till M. Calonius; anm. af M. G. S. — Elma Tenow: Brokigt; anm. af I. L.-d. — Anna Wahlenberg: Hos grannas; anm. af K. E. — Wilma Lindhé: Mödrar; anm. af W.-r. — F. Hoch: Nye Lægemidler; anm. af E. E. S.-k. — Johannes Sundblad: Bland kräklor och mitror; anm. af C. G. E. — Franz Otto: Bilder och berättelser ur lifvet i Syd-Afrika; anm. af Ose. Nordqvist. — G. v. Rohden: Den sedligt-religiösa uppfostran; Lucina Hagman: Om samuppfostran; Lucina Hagman: Yhtelskasvatuksesta; —r—n: I latinfrågan; anm. af F. G. — Meddelanden från Industristyrelsen i Finland; anm. af Igs. — Fornnordiska sagor; anm. af F. G. — Frans Hedberg: Stockholmslif och skärgårds-luft; anm. af W.-r. — K. Melander: De fysiska naturlagarna och deras användning; anm. af T. H. — Esselde: Meddelanden I; anm. af F. G.

Oversigt. Literaturbref från Danmark; af Sigurd Müller. — De finska folkdikterna i svensk och tysk drägt; af O. G.

 HELSINGFORS.

J. SINELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1887.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:0 i månaden och kostar 15 *Smk* för hel och 8 *Smk* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr. O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto 2 *Smk* för hel och 1 *Smk* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med 17 *Smk* för hel och 9 *Smk* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med 7 *rubel* för hel och 4 *rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med 13 *kronor* för hel och 7 *kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6

Lösa häften säljas till ett pris af 1 *Smk* 50 *pk* och 1 *kr.* 25 *öre*.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876; å 3 *mk*, t. II och III (1877) å 6 *mk* (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) å 4 *mk*, t. VI—XIII (1879—1882) å 5 *mk*.

Till redaktionen insända skrifter.

Från **Fahlcrantz & Co**, Sthlm. **J. O. Rosenberg**: Kemiska kraftern (Sv. bibl. h. 74).

Från **Z. Hæggström**, Sthlm. **H. Beyer**: Iakttagelser rörande sängundervisningen.

Från **P. A. Norstedt**, Sthlm. Föreningens mot lifsmedeltullar uppsatser och meddelanden IV, V. — Sveriges Ridderskaps och adels riksdagsprotokoll fr. 1719, del. 8, h. 2. — Grekisk och latinsk ordlista.

Från **J. W. Cappelen**, Kr:nia. **K. Banders**: Norsk natur.

Från **C. A. Beitzel**, Kbhvn. **K. Glöersen**: Mindre fortællinger.

Enskilda sändningar. **A. O. Freudenthal** och **H. A. Vendell**: Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna (Skrifter utg. af Svenska litteratursällskapet i Finland, VII). — **A. Palmberg**: Verlden sedd från hygienisk synpunkt. — **A. Palmberg**: Quelques notices sur l'hygiène de l'enfance à Wiborg. — Meddelanden från **Industristyrelsen** i Finland, h. 6.

Finsk militärtidskrift, 1887 h. 6—7. **F. Blåfjeld**: Krigsoperationerna i trakten af Plevna från medlet af juli 1887 t. o. m. Plevnas fall (forts.). **C. F. Wahlberg**: I dagens fråga, anteckningar om den tyska soldatens uppfostran (förf. slutar med uttalande af den förhoppning att det arbete i detta hänseende, som pålagts det finländska militärbefälet, „skall lyckas med ihärdighet och omtanke samt framför allt genom att hos oss sjelfva frammana och uppehålla en sann krigaranda och en varm hängifvenhet för krigarkallet“). **V. Heikel**: Ännu något om medel mot trötthet, genmäle till d:r L. Krohn (bredvid polemiken utför förf. närmare beskrifningen af de manipulationer, han i ett tidigare häfte rekommenderat som medel mot trötthet). Ett besök i militärakademien i West-Point (jämte upplysningar om amerikanska militärförhållanden). Det nya tyska repetergväret, (den illustrerade uppsatsen redogör för gevärets konstruktion och användning).

Ny Svensk tidskrift, utg. af **R. Geijer**, 1887 h. 5. **S. Sp.**: I Humlegården, proverb-bagatell. **J. Fr. Nyström**: Den irländska frågan. **A.**: Dramatisk konst, revy öfver vintersäsongen 1886—1887. **Carl Snoilsky**: Aurora Königsmark I (ur en längre outgifven diktykel); dikter af **H. A. Ring** och **C. J. Engström**. **R. Geijer** anmäler **J. Personnes** bok om Strindberg-litteraturen, hvarvid han först ger en karakteristik af Strindberg („de bjärta och skrikande färgerna i hans taflor skvallra om ett sjukt sinnes otglade och disharmoniska känslolif i alla dess mångahanda skiftningar och stundom ganska bråda öfvergångar“; då han lemnar det af honom sjelf så föraktade estetiska området, der han just har sin egentliga styrka, bjuder han på ett det underligaste sammelsurium af tämligen lösa och merendels föga originella reflexioner och hugskott, råa bilder och liknelser, våldsamma utfall mot det bestående „uden midtpunkt“; hans senaste „confessions“ är det uslaste som flutit ur hans penna).

Dagny, utg. af **Fredrika-Bremer-förbundet**, maj—juni 1887. Plan för yrkes och studiestipendier för kvinnor. **Esselde**: Om senaste literära företeelser på sedlighetsfrågans område (förf. påpekar bl. a. medicinska uttalanden i tidskrifterna *Eira* och *Helsovänneren*, hvilka tyckas tyda på att den sexuella naturalismens banerförare just icke föra den sunda naturens

talas; utförligt refererar förf. Effes åfven i detta häfte af Fusk tidskrift samtalade uppsats i Verdandi). Kri och annat för den inre ekonomin i (om inköpen för linneförrådet samt värden om detsamma). Nils Erlmann Leo Tolstoy, ett stycke ryska psykologi. Ave: Vårbrytning, skizz. Poem, meddelanden, hvarjehanda i kvinnoirågan o. s. v.

Framåt, tidskrift utg. af Göteborgs Kvinliga diskussionsförening. 1887 n. 11. Robinson: Äktenskapsfrågan, några diskussionsbidrag. III; förfs något dunkelt uttryckta mening tyckes vara den, att kvinnan skall bli helt (?) kvinna, „skall för sin make utplåna hvarje sondrande föreställning om förhållandet mellan kropps- och själslif“ (således rikta det senare och icke helt gå upp i det förnå, väntar man sig, men förf. tyckes snarast afse motsatsen; tidigare äktenskap, i Norden före senare hälften af tjugotaler hos män, kränka de fysiologiska lagarna; äktenskap utan inregistrering inför myndigheterna bli icke billigare; därför inskränkning af lyxen. Georg Nordensvan: De små, en barnhistoria. Helena Nyblom: Embedes at være Husmoder (den bekanta förf. anser att husmodern oberoende af ett lyckligt eller olyckligt äktenskap har att uppfylla ett kall, som tager i anspråk lika mycken intelligens och har lika mycken poesi som många andra vär). A. E--n: Vereschagin i Stockholm. A. C.: Annu något om kritiken och tendensen. När och fjärran.

Ny illustrerad tidning, red. af Olof Grauberg. 1887 nr:s 11—25 innehålla bl. a.: porträtt med lefnadsteckning af F. F. Berg. Drottning Viktoria, efter Edelhelts porträtt, Vasili Vereschagin (af O. Grauberg, som anser den ryktbare ryssens konst vara af ofemär betydelse). Donatello, italiensk bildhuggare från 1400 talet, med afbildningar af åtskilliga hans verk; musikdirigenten C. Nordqvist, pastor Anton Bernhard, arkitekten H. T. Holmgren, Albert Edelhelts af G. Nordensvan; J. Börjesons skizz till Axel Oxenstjernas staty, träsnitt af G. Forssell; det nya Universitets-huset i Upsala, teckn. af R. Haglund, invigningshögtidligheterna, teckn. af V. Andrén; söndagsstudier i Nationalmuseum i Stålm, åtta roliga teckn. af C. Hedelin; middagspipan, teckn. af C. Kjellin; Opera Comique's brand, bild; berättelser af Ernst Lundqvist, Olof Hermelin, Spada, Giuseppe Giacosa, E. L. D.; konst, musik, literatur (en berömmande rec. af G. Nordensvan öfver fru Benediktsons nya roman Marianne)

Vidar, redig. af L. Daac och Yngvar Nielsen. 1887 h. 5. L. M. G. Aubert: Det 3:de kirkelige Landsmøde og den kirkelige Stemmeret bl. a. påpekar förf. att stiftsmötenas deputerade till landsmöte enligt dettas enstämmiga beslut valdes enligt principen för minoriteternas representation; detta första gången i Norge använda valsätt utföll oaktadt de knappa förberedelserna fullkomligt lämpligt). Diplomantik och Politik fra 1839 og greve Vitzthums memoirer). L. Dietrichson: Pigen fra Lille. L. J. Vogt: Mellemrigsloven. Y. Nielsen: Rjukanfossens Opdagelse. Literatur.

Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes, utg. af R. Bleibtreu i Leipzig, nr:s 23, 24. H. v. Pilgrim: Die Bühne und ihre Zukunft. C. Alberti: Kunst und Darwinismus. A. Bolta: Margaret Fuller. L. Freund: Die Frauen im Spiegel der Sprachweisheit (anför åfven två finska ordspråk i tysk öfversättning). O. Ernst: Die moderne Litteraturspaltung und Zola. E. Holm: Demokratische Glossen zur Theaterbewegung in Wien. Literatur, poem, notiser m. m.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTRHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIRKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

Frith. Neovius: Finlands utrikes handel och tullinkomster. — Georg Nordensvan: Vereschagin. — Aina: En lifsgerning.

I Bokhandeln. A. G. Weissman v. Weissensteins Dagbok från finska kriget 1808; anm. af C. G. E. — A. A. Borenus: Luojan virsi; anm. af O. G. — Aug. Strindberg: Giftas II; anm. af B. Estlander. — Per Weiland: Göingen; anm. af Ernst Lagus. — Gustaf af Geijerstam: Tills vidare; anm. af B. E. — Paul Bourget: André Cornéllis; — —: En grym gåta; anm. af X. — J: Berättelser; anm. af H-a. — Nationalitet och bildning; anm. af F. G. — B. Steylen: Norske dobenavn; anm. af A. O. F. — M. Zaengerle: Kemian alkeet; anm. af Arthur Rindell. — Utur djupen. — Arvi Jännes: Svensk-finsk ordbok. — K. G. Leinberg: Odert Henrik Gripenberg; anm. af F. G. — G. H. A. Kröhnke: Handbok för utstakning af kurvor till jernvägs- och landsvägslinier; anm. af A. C. — Felix Franke: Phrases de tous les jours; anm. af F. G.

Öfversigt. Zela som dramatiker; af Richard Kaufmann. — Volapük; af Penob Nenemo.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1887.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar 15 *Fmf* för hel och 8 *Fmf* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto 2 *Fmf* för hel och 1 *Fmf* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:i och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med 17 *Fmf* för hel och 9 *Fmf* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med 7 *rubel* för hel och 4 *rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med 13 *kronor* för hel och 7 *kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmf 50 μ och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) å 3 mk, t. II och III (1877) å 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) å 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) å 5 mk.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTRHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, B. F. v. WILLEBRAND.

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

Frith. Neovius: Finlands nrikes handel och tullinkomster, II. — M. G. Schybergson: Gustaf III:s första regeringsår. — S—e: En rysk reformator. — Jac. Ahrenberg: Brokiga bilder från Östra Finland, VII. — Emil v. Qvanten: Bulgariska folkdikter.

I Bokhandeln. Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland; anm. A. Lbk. — Arne Garborg: Kyläkertomuksia; anm. af O. G. — A. Palmberg: Verlden sedd från hygienisk synpunkt; Organisation et législation sanitaires de la Finlande; n. m. anm. af V. S—ff. — Svenska akademien handlingar ifrån år 1796; Svenska akademien handlingar ifrån år 1886; anm. C. G. E. — Georg Norden-
evan: Lek; anm. af B. E. — Verdandi, VII; anm. af F. G. — A. S. C. Wallis; Furstegunst; anm. af g—r. — Charles Dickens: Lysande utsigter; anm. af H—a. — Wm M. Thackeray: Snobbarnes bok; anm. af l—m—n. — Valfrid Vase-
nius: Lärobok i Sveriges och Finlands literaturhistoria; anm. af A. Lbk. — Nordisk Retsencyklopaedi samlet og udgivet af T. H. Aschehoug, K. J. Berg og A. F. Krieger; anm. af Wilhelm Chydenius. — R. B. Andersson: Nordisk mythologi; anm. A. O. F. — G. J. J. Sauerwein: Frie Viso ifraa Vigguin; anm. af Ernst Lagus. — W.: Fall och Uppståndelse; anm. af I. A. H. — Valikoima suomalaisista kansanrunoutta; anm. af F. G. — Torsti Ranta: Käytännöllinen neuvon-
antaja; anm. af O. G. — W. Heimburg: Hjerterqual; anm. af K. E. — O. L. Löf-
gren: Tysk elementarbok; anm. af F. G. — K. E. Palmgren: Praktiska arbetssko-
lan för barn och ungdom. — Hugo Beyer: Iakttagelser rörande sångundervisningen.
Öfversigt. Studentexamen; af F. Gustafsson.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1887.

På *Flinsk tidskrift*, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar 15 *Fmf* för hel och 8 *Fmf* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten å postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto 2 *Fmf* för hel och 1 *Fmf* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & C:ii och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med 17 *Fmf* för hel och 9 *Fmf* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg S:t Petersburg, med 7 *rubel* för hel och 4 *rubel* för half årgång;

i Sverige å postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med 13 *kronor* för hel och 7 *kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 *Fmf* 50 *pk* och 1 *kr*. 25 *öre*.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) å 3 *mk*, t. II och III (1877) å 6 *mk* (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) å 4 *mk*, t. VI—XIII (1879—1882) å 5 *mk*.

Till Redaktionen insända skrifter.

Från G. W. Edlund, H:fors. Säsong- och turist-lektyr, II, III. Från W. Söderström, Borgå, *Th. Hahnsson*: Huutolaiset h. 3. — O. Funcke: Usko ja jokapäiväisyys, h. 3, 4. Från G. W. Wilén, Åbo. A. Poppius: Oppikirja fysiikassa; toimen, korjattu painos, 101 kuvalla, suomennos. — Tri Martti Lutherin Vähempi katekismi, uusi käännös, toim. G. Dahlberg. — G. W. Ceder: Naiduille naisille. — J. Andersson: Kaunokirjoituksen harjoituskaavoja; 2:nen painos.

Från F. & G. Beijer, Sthlm. J. L. Runeberg: Wänrikki Stoolin Tarinat, kuvilla varustanut A. Malmström, h. 1, 2 (denna praktupplaga utkommer fullständigt detta år i 7 häften å endast 1 *mk*). Från Alb. Bonnier, Sthlm. E. Flygare-Carléns Sista arbeten, h. 1. — S. Hedin: Genom Persien, Mesopotamien och Kaukasien, h. 3—4. Från Fahlorantz & C:o Sthlm. C. P. Thiele: Allmän religionshistoria, bem. öfvers. af O. E. M. Fischer, h. 2. — O. Sjögrén: Allmän världshistoria h. 16, (Sv. bibl. 77.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTRERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,

S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,

R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

lith. Neovius: Finlands utrikes handel och tullinkomster, IV. — Hjalmar Neiglick: Om exakta metoder i psykologin, I. — S—e: En rysk reformator. — Rafael Hertzberg: I mänsken. — Lotten von Krämer: Carl Snoilsky.

l Bokhandeln. Borgareståndets protokoll vid Borgå landtdag; anm. af M. G. S. — Heinrich Heine: Runoelmia; anm. af J. A. — Clas Lundin: Alina Frank; anm. af J. A. — Eusebius Licht: Sören Bast et Comp.; anm. af J. A. — Kristian Glöersen: Mindre Fortellinger; anm. af g—r. — Robert Tigerstedt: Fysiologiska principer för kroppens näring; anm. af V. S—f. — Carl Vogt og Friedrich Specht: Pattedyrene; anm. af Osc. Nst. — Allan Aschan: Lärobok i oorganisk kemi; anm. af Arthur Rindell. — F. W.: Wähäsen, Amerikasta; anm. af K. T. B. — Z. J. Cleve: Koulujen kasvatuseroppi; anm. af O. G. — Dokt. M. Luthers Lilla katekes; anm. af E. v. H. — Simon Nordström: Kort öfversigt öfver det svenska folkskoleväsendets utveckling till år 1842; anm. af A. H. — Meddelanden från Industristyrelsen i Finland; anm. af F. v. Wright. — Grekisk och latinsk ordlista; anm. af F. G. — J. Bäckman: Geografiska bilder.

lversigt. Bref från Sverige; af G—g N. — Teater; af —stst—.

HELSINGFORS.

J. SMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1887.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1887 i oförändrad skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar 15 *Fmf.* för hel och 8 *Fmf.* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten & postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto 2 *Fmf.* för hel och 1 *Fmf.* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & Ci och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med 17 *Fmf.* för hel och 9 *Fmf.* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, St Petersburg, med 7 rubel för hel och 4 rubel för half årgång;

i Sverige & postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med 13 kronor för hel och 7 kronor för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 *Fmf.* 50 *pt.* och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endas några exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

Till Redaktionen insända skrifter.

Från G. W. Edlund, H:fors. *Shakespeares Dramatiska arbeten*, bearb. af W. Bolin, illustr., h. 21, 22 (Konung Johan, Richard II). — G. Sundman: *Finlands fiskar*, med text af J. A. Mela, VIII (pigghvar, flundra sik). — Suomi, illustr., h. 4. Från W. Söderström, Borgå. C. H. Alopæus: *Guds Rikes historia*, I. — I. de Pury: *Petit résumé de littérature française*; revu et complété par S. Affolter. — A. Ramsay: *Lärobok i aritmetik* (med skärskildt häftade svar). — A. Kallio: *Finsk elementarbok*, 2 uppl., I. — E. V. Palander: *Ryska språkets grunder*.

Från F. & G. Beijer, Sthlm. J. L. Runeberg: *Vänrikki Stooltarinat*, kuvilla varustanut A. Malmström, h. 3, 4. Från Boktryckeriet, Sthlm. Tor Hedberg: *Skizzer och berättelser*. — J. P. Wilhelmsson: *Om konsten att lefva*. Från Alb. Bonnier, Sthlm. P. Lintau: *Min ungdom*, i våra dagar, I, öfvers. — L. Tolstoy: *Min ungdom*, öfvers. af E. ...

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, R. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

Wilhelm Chydenius: Lagskydd för arbetet. — Hjalmar Neiglick: Om exakta metoder i psykologin. — Fredr. Elfving: Vid Åbo akademi 1640—1664. — F. v. Wright: Ett omslag i vår fattigvårdsfråga. — Jonatan Reuter: Lilli skall på bal. — Mikael Lybeck: Vadstenanunnan.

I Bokhandeln. K. G. Leinberg: Finlands territoriala församlingars ålder, utbildning och utgrening; anm. af C. v. B. — L. Lindelöf: Trajectoire d'un corps m. m.; anm. af M-n. — Tor Hedberg: Skizzer och berättelser; anm. af B. E. — Amalia Fahlstedt: Ax och halm; anm. af I. L.-d. — Leo Tolstoy: Bilder ur ryska samhällslifvet; anm. af g-r. — J. A. Gontscharow: Oblomow; anm. af P. — J. Mankell: Fälttåget i Norge år 1814; anm. af L. Munck. — I. Uschakoff: De franska konsonanterna; anm. af V. Söderhjelm. — Claës Ellis Johansson: Den heliga skrift och den negativa kritiken; — J. A. Ekman: Den naturalistiska hedendomen; anm. af E. S. — Tycho Tullberg: Djurriket; anm. af Osc. Nst. — F. C. Kiaer: Norges Laeger; anm. af V. S-f. — Arvid Ahnfelt: Två krönte rivaler; anm. af M. G. S. — Henri Taine: Napoleon Bonaparte. — A. W. Bodenstedt: Svenskt-tyskt parlörlexikon, och C. G. Morén: Svenskt-engelskt parlörlexikon; anm. af F. G. — Aug. Kerekhoff: Fullständig lärokurs i Volapük; anm. af A. N. — R. T.: Kvindens Ansvar i Sædlighedssagen; anm. af F. G. — Kristofer Randers: Norsk Natur; anm. af Ernst Lagus. — O. Asperheim: Darwinismen.

Öfveråigt. Finsk novellistik; af O. G. — Konstföreningens exposition; af Jac. Ahrenberg.

HELSINGFORS.

J. SIMENI ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1887.

På *Finsk tidskrift*, som utkommer 1887 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:0 i månaden och kostar 15 *Fmf.* för hel och 8 *Fmf.* för half årgång, prenumereras:

i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i landsorten & postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto 2 *Fmf.* för hel och 1 *Fmf.* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & Cii och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med 17 *Fmf.* för hel och 9 *Fmf.* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, S:t Petersburg, med 7 rubel för hel och 4 rubel för half årgång;

i Sverige & postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med 13 kronor för hel och 7 kronor för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 *Fmf.* 50 *pk* och 1 kr. 25 öre.

Af äldre årgångar erhållas vid kontant handel t. I (okt—dec. 1876) à 3 mk, t. II och III (1877) à 6 mk (af dessa tre tomer återstå endast några exemplar), t. IV och V (1878) à 4 mk, t. VI—XIII (1879—1882) à 5 mk.

Till Redaktionen insända skrifter.

Från K. E. Holm, H:fors. *F. W. Dock*: En sund själ i en sund kropp, öfvers. — *H. Grey*: Klassillinen kirjallisuus, mukailut *V. E. Öman*, suomensi *F. Lamminen* (jfr *Finsk tidskrift* tom. XXI s. 140). Från *W. Söderström*, Borgå. *E. Bergroth*: Nykterhetsarbetet. — *Th. Hahnsson*: Huutolaiset, h. 4—5. — *O. Funcke*: Usko ja jokapäiväisyys, h. 5, 6, 7, 8—9. — *L. Tolstoy*: Kuvaelmia Sevastopolin piirityksestä, suom. — *Z. Topelius*: Lukemisia lapsille, h. 4 (jfr *Finsk tidskr.* tom. XXII s. 477). — *A. Buckley*: Tieteen satumaailma, suom. *A. Nissinen* h. 1.

Från *F. G. Beijer*, Sthlm. *J. L. Runeberg*: Vänrikki Stoolin tarinat, kuvilla varustanut *A. Malmström*, h. 5, 6. Från *Alb. Bonnier*, Sthlm. *P. Lindau*: Fattiga flickor, öfvers. — *W. Heimburg*: Vår lilla prinsessa. — *E. Flygare-Carléns* Sista arbeten, h. 3, 4. — *S. Hedin*: Genom Persien.

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

under medverkan af

C. G. ESTLANDER,

J. AHRENBERG, W. CHYDENIUS, F. ELFVING, I. A. HEIKEL,
S. LEMSTRÖM, A. RAMSAY, M. W. af SCHULTÉN, E. SCHYBERGSON,
R. TIGERSTEDT, J. J. TIKKANEN, B. F. v. WILLEBRAND

utgifven af

F. GUSTAFSSON och M. G. SCHYBERGSON.

Innehåll.

Wilhelm Chydenius: Lagskydd för arbetet. — Robert Tigerstedt: Andreas Vesalius. — M. G. Schybergson: Ett projekt i finska språkfrågan från 1830-talet. — J. Ahrenberg: Riddar Sven.

I Bokhandeln. P. Nordmann: Land och folk; anm. af S. Nordstrem. — Adolf Noreen: De nordiska språken; anm. af H. Wendell. — Gustaf af Geijerstam: Pastor Hallin. — Georg Nordensvan: Lifsuppgifter; anm. af B. Estlander. — Ingvor Bondesen: Rättegång och skriftegång; anm. af Rosamunda. — M. G. Saphir: Raketer och svärnare; anm. af W-r. — Paul Lindau: Berlin i våra dagar; anm. af L. A. — Axel Otto Lindfors: Smärre dikter; anm. af W-r.

Öfversigt. Jullitteratur.
Tjngundetredje tomens innehåll.

HELSINGFORS.

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG, 1887.

På *Finnsk tidskrift*, som utkommer 1888 i oförändradt skick med ett häfte om 5 ark 8:o i månaden och kostar 15 *Fmf* för hel och 8 *Fmf* för half årgång, prenumereras:

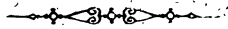
i Helsingfors hos stadens bokhandlare, i Dagbladets kontor (Alexandersgatan 18) samt i hr O. W. Laurents butik (Norra Esplanadgatan 43);

i ländsorten & postkontoren med tillägg af postarvode och försändningskostnad; eller hos Redaktionen skriftligen med tillägg af korsbandsporto 2 *Fmf* för hel och 1 *Fmf* för half årgång; i Åbo i Frenckellska bokhandeln samt i hr A. W. Jahnssons bokhandel; i Wiborg hos hrr Clouberg & Ci och hr J. C. Lagerspetz; i Tammerfors hos hr E. Wesander; i Borgå hos hr G. L. Söderström; i Nykarleby hos hr F. V. Illberg, med 17 *Fmf* för hel och 9 *Fmf* för half årgång;

i Ryssland skriftligen hos Redaktionen eller hos hr A. Lindeberg, St Petersburg, med 7 *rubel* för hel och 4 *rubel* för half årgång;

i Sverige & postkontoren samt i Stockholm hos hrr Samson & Wallin, med 13 *kronor* för hel och 7 *kronor* för half årgång;

Distributionen i Helsingfors verkställes af stadsposten. Reklamationer kunna skriftligen eller muntligen göras i stadspostens kontor Nylandsgatan 6.

Till Redaktionen insända skrifter.

Från G. W. Edlund, H:fors. *Shakespeares Dramatiska arbeten*, bearbetade af W. Bolin, illustr. h. 23, 24, 25. (Henrik IV, Henrik V). — M. G. Schybergson: Finlands historia, h. 1. — J. Ahrenberg: Hemma, skildringar från Östra Finland, med tre teckn. af G. Berrdtson. — J. L. Runeberg: Idyll och epigram, med teckn. af H. F. — Finska ordspråk och gåtor af E. Lönnrot, med portr. — Excelsior, kalender för 1888, utg. af Finska Qvinnoförening. — Excelsior, Suomen Nais-yhdistyksen toim. — Don Anónimo: En utflykt till antipoder. — A-i-a: Bland fattiga och rika. — A. L.: Studenten, med flera dikter. — E. Nervander: Finska bilder, ett album. — Natursköna nejder och sevärda ställen i Finland III. — Aug. Ahlqvist: Kalevalan Karjalaisuus. — Minna Canth: Salakari. — Eero Sissala: Heikki Helmikangas. — L. Tolstois smärre berättelser, till finskan öfvers. af Olga, 11 häften. — T. Hagman: Uusia satuja ja runoja lapsille, kuvilla. — J. Ashworth: Kummia kertomuksia kurjien elämästä, suom. — A. Stern: Englannin vallankumous, suom. J. S., h. 1. — P. Guizot: Europalaisen sivistyksen historia, suom. J. S. — G. Brandes. Päävirtauksia 19:n vuosisadan kirjallisuudessa, suom. M. Canth ja H. Asp. h. 1. — X. G.: Från läktaren, landtdagen 1885, med 24 portr. Från Lång & Ståhlberg, H:fors. H. v. Becker: Kummisedän satuja, suom. Th. Hahn-

son, 22:lla *C. Larsson*'n kuvalla. Från *G. L. Söderström*, Borgå. *Z. Topelius*: Talvi-iltain tarinoita, H 5, Utu-tarinoita. Från *W. Söderström*, Borgå. *K. A. Tavaststjerna*: En inföding. — Ryska skalders, dikter öfvers. af *G. Aminoff*. — *O. Bekm.*: Under rasten, folkskildringar. — *P. Päiväranta*: Elämän havainnoita, VIII. — *O. Wetterhoff*: Metsästys- ja pyyntiretkiä Suomessa, suom. *Koura*. — Kertomuksia kansalle, n:o 11 (Sigurdiin kuvailuja Ruotsin talonpoikauskodista). — *A. Buckley*: Tieteen satunmaaailma, h. 2, 3. — *J. H. Erikko*: Tietäjät, viisinäytöksinen runoelma. — *K. Kramsu*: Runoelmia. — *Aura*: Härkmännin pojat, ison-vihan' ajoilta. — Joutukuusi, kuvilla kaunist. kansankirja, II. — Runovihkonen nuorisolle, kok. *K. Raitio*. — *D. Vibélas*: Lukis Låras, suom. *K. Forsman*; *E. Eckstein*: Afrodite, suom. (Kodin kirjasto, III). Från *G. W. Wilén*, Åbo. *H. E. Wegelius*: Luettelo Wegelius-suvun jäsenistä. — *W. Hochstetter*: Kanieläimistä, suom., illustr. — Suomen historia, kansakouluille, 6 painos. — Finlands historia, för folkskolor, öfvers., 4 uppl. — Pieni Kempi; *J. Arndtin* Totisesta kristillisyydestä. — *J. S. C. Abbot*: Rauhian tie, suom. I. Judén. Från *Lagerspetz*' bokhandel, Wiborg. „Räddad“, dramatisk småstadsbild i en akt (inhemskt original). Från *Wasa Tryckeribolag*. *Alkio*: Teerelän perhe. — *A. Daudet*: Kuvaelmia ja kertomuksia. — *George Sand*: Ranskalaisia kansansatuja ja tarinoita. — *Arne Garborg*: Pakolaiselle luuttu. Från *Ej. Hagelberg*, Tfors. *Kario*: Väsynen haudalla, alkuper. novelli. — *G. Keller*: Seldwylan asukkaat, suom. I. — *L. Dilling*: Lahjakaas, suom. —ie—

Från *F. G. Beijer*, Sthlm. *Elof Tegnér*: Gustaf Mauritz Armfelt, III. Från *W. Bille*, Sthlm. *J. L. Motley*: Nederländernas frihetstid, öfvers. af *O. H. Dumrath*, h. 18—20. Från *Adolf Bonnier*, Sthlm. *K. Warburg*: Anna Maria Lenngren; ett bidrag till Sveriges literaturhistoria, illustr. — Från *Alb. Bonnier*, Sthlm. *G. Nordensvan*: Lifsuppgifter, två berättelser. — *F. T. Borg*: Kommunismen, socialismen, socialdemokratien. — *L. Tolstoy*: Tok-Ivan m. fl. berättelser; öfvers. af *W. Hedberg*. — *E. Flygare-Carlén*s Sista arbeten, h. 5, 6, 7. — *A. Ahnfelt*: Två krönta rivaler, h. 4. — *R. Käuffmann*: Från verdens hufvudstad, illustr. h. 1, 2. — *G. R. Dahlander*: Elektricitetens nyaste framsteg, h. 2. — *C. G. Wrangel*: Handbok för hästvänner, h. 19—20 (slutet.). — *T. Svartengren*: Nå hört, frå Värmlandske skogsbygda, saml. 1. — *G. af Geijerstam*: Pastor Hallin, roman. — *Vilma Lindhé*: Fången och fri, samt två andra berättelser. — *Anna Wallenberg*: Underliga vägar. — *Max Nordau*: Tidens sjukdom, bem. öfvers. — Svea, folkkalender för 1888. — *Ernst Lundqvist*: Smink, berättelse. — *Moz*: För ro skull. — Poetisk läsebok för barn, utg. af *A. Whitlock* och *E. Key*. — *S. Hedin*: Genom Persien, Mesopotamien och Kaukasien, illustr., h. 7 & 8. Från *A. V. Carlson*, Sthlm. De tolf apostlarnes lära, öfvers. af *O. W. Lemcke*. — *C. M. Rosenberg*: Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige, h. 10—11 (Jonsborg—Köttstorp) — *O. Asperheim*: Darwinismen, öfvers. af *E. Holmgren* (jfr novemberhäftet). — *O. F. Walton*: Bilder ur drottning Victorias lif, för barn, illustr., öfvers. af *G. Ljungberg*. Från *C. E. Fritze*, Sthlm. *S. Lindskog*: Praktisk juridisk handbok, h. 10—12; slutet (jfr Finsk tidskr. XXII s. 469). Från *Fahlorantz & Co*, Sthlm. *N. P. Odman*: Från vår- och sommar dagar, I. — *C. P. Thiele*: Allmän religionshistoria, h. 3 och 4 (slutet). Från *H. Geber*, Sthlm. *F. Björnström*: Hypnotismen. — *M. Mackenzie*: Röstorganens värd, h. 2 (slut). — *C. Lundin*: Nya Stockholm, illustr., h. 1. — *C. D. af Wirsén*: Vid juletia, illustr. af *J. Nyström*. — *E. v. Quanten*: Sveriges skönaste folkvisor, godtköpsupplaga. — Illustrerad patiencebok, 2 uppl. Från *Z. Högströms* förlagsexpedition, Sthlm. *Pierre Loti*: Islandsfiskare, roman, öfvers. af *Tor Hedberg*. — *G. Ebers*: Nilbruden, del. 3. — *Ernst Ahlgren*: Folkliif och småberättelser. Från *Kungaholms* bkhd, Sthlm. *K. Wicksell*: Föredrag, h. 2. Från *O. L. Lamm*, Sthlm. *Lisseg*: Folkliifsbilder från Södermanland. — *F. W. Hackländer*: Bakom blå glasögon, öfvers. af E. B—n, illustr. — *P. A. Lindholm*: Från sagoverlden, med originalillustr. af *J. Nyström*. — *I. C. v. Hofsten*: Barnen på Kullersta, med originalillustr. af *J. Nyström*. — *Theod. Storm*: Immensee, öfvers. från 28:nde originaluppl. — *R. Falb*: Stjerner och menniskor, öfvers. af *J. Granlund*, illustr. — *A. Ahnfelt*: Europas konstnärer, h. 10—11 jfr Finsk tidskr. t. XXI s. 459. Från *P. A. Norstedt*, Sthlm. Tre är i

Kongo, illustr. h. 8. — *Fr. Sander*: Nordisk mytologi. — *I. Turgenjef*: Rök, öfvers. af ——. — *George Elliot*: Romola, öfvers. af *J. R. Spillhammar*. — Svensk kalender 1888, illustr. Från *Fr. Skoglund*, Sthlm. *M. Langlet*: Vi och våra söner. — *Olof Tjörner*: Klok eller galen?

Från *N. P. Pehrsson*, Göteborg. *H. Knudsen*: Om Jesu Kristi person och lif. på svenska utg. af *A. Ahlén*, h. 1.

Från *A. Cammetmeyer*, Kr:nia. *L. Dilling*: Hverdagsmennesker, 3 oplag (oförändrad; jfr Finsk tidskr. t. XI s. 73). Från *P. T. Malling*, Kr:nia. *J. B. Halvorsen*: Norsk Forfatterlexikon. b. 17 (Guldberg. — *H. C. Hansen*).

Från *E. Bojesen*, Kbhvn. Julrosor, skandinaviskt julblad 1887.

Enskilda sändningar. *Aug. Ahlqvist*: Kalevalan Karjalaisuus. — *Carl v. Bonsdorff*: Blad ur Nykarleby historia. — *Esperanto*: Internationale Sprache. — Virkavaltaisuudesta ja kansanvaltauudesta. — Tidnings-taxan 1888.

Tidskrift, utgifven af Pedagogiska föreningen i Finland, red. af *C. Synnerberg*, 1887 h. 5. *S. Levänen*: Matematiska meddelanden. *V. T. R.*: Röster i pedagogiska frågor. *K. T. Broberg*: Iakttagelser under en pedagogisk studieresa i Nord-Amerika, II; litteratur och notiser.

Tidskrift, utgifven af Juridiska föreningen i Finland, 1887 h. 3. *Axel Brunou* †. *R. A. Wrede*: Några synpunkter i frågan om ny rättegångsordning i Finland. *Rättsfall*. *J. Serlachius*: En vigtig lagstiftningsfråga. *C. Mannerheim*: Om fullmakt.

Finsk militärtidskrift, 1887, h. 11. *F. G. B.*: Undervisningen inom tyska infanteriet. Om reservens reorganisation, uppsatser af *G—f*, *J. Nyberg* och ——. *Bref från Ryssland*, m. m.

Valvoja, red. af *E. G. Palmén* m. fl. 1887, h. 11. *E. G. Palmén*: Käänne Suomen puolueoloissa. *K. Castrén*: Aviottomien perintöoikeudesta. *K. R. V.*: Alkeiskoulut mitenkä muntettavat yhteiskouluiksi. *Karl A. Tavaststjerna*: Maalarin vastukset (= „En målares vanskligheter“ i Svea för 1888), litteratur m. m.

Nordisk tidskrift, red. af *O. Montelius*, 1887 h. 6. *Hj. Edgren*: Det gamla Indiens bildspråk och bildspråk i allmänhet. *H. Westergaard*: Det britiske rige som forbundsstat. *O. Widman*: Om några nya upptäckter inom den organiska kemiens verld; litteratur.

Sanningsökaren, utg. af *V. Pfeiff* och *B. Landén*, 1887 h. 10, 11. *Age*: Om barn dopet. *S—m*: Tron, hoppet och kärleken. *K. G. Karlson*: Kyrklig sjelfständighet. Förnuftets smädande på predikstolen. *S. L—g*: Tankar om arfsynden. Den offentliga moralen. Det universela ordet. *Age*: Något om det religiösa lifvet på landsbygden, m. m.

Framåt, utg. af Göteborgs Kvinliga diskussionsförening, 1887 n. 21. *22. Robinson*: Äktenskapsfrågan, XI, XII. *E. Grundtvig*: Nutidens sådellige Lighedskrav. *E. Vigström*: Ett frågetecken. *G. Nordensvan*: Ett kåseri om kritiker. *E. Tenow*: „Fru Marianne“ (Ernst Ahlgrens bekanta roman vändes här upp och ned). *Helsingfors-bref* (om „Helsingfors-Monaco“ och „Statsrådet“), *bref från Köpenhamn och från Amerika*, litteratur, när och fjärran, m. m.

Norden, 1887 h. 6 (det sista). *A. Ch. Edgren-Leffler*: En brödkaka. *Hjorthol*: Studie. *H. J. Greensten*: Oktober-Elegi. *K. Randers*: Till en navnlös; vignett af *L. Skramstad*. *C. T. Aagaard*: Sommar, akvarell. *H. Jøger*: En brytning; teckning af *P. Fischer*. *J. Nyström*: Välkommen. *akvarell*. *E. Lundqvist*: Grälles födelsedag. *A. Prydz*: Ungdomstid. *G. Esman*: Tivoli. *Teckningar af Th. Kittelsen*, *Zorn*, *C. F. v. Saltza*, *G. Arsenius* och *H. Tegner*.

Sveriges ungdom, utg. af *D. S. Hector*, 1887, n. 7—8, 9, 10. *E. M.*: Ett par dagar vid riksgränsen. *D. S. Hector*: Mänen. *Krokodilbatteriet*. *C—A B—s*: En skärgårdsbild. *Minnen från skolären*. *Atmosferens under*. *K. M. Thorden*: Tyskt studentlif; smärre uppsatser af undervisande innehåll, poem, musik m. m.

Handwritten initials or signature, possibly 'JK' or 'JKB'.

AUG 15 1927

